

Tənbih əl afhəl
Şərh
Umdat əl-əhkəm

Muhəmməd ibn Salih əl-Useymin

Muhəmməd ibn Salih əl-Useymin

TƏNBİH ƏL AFHƏL
şərh
UMDAT ƏL-ƏHKƏM

Birinci nəşr

© Bakı

2023

Şeyx İbn Useymin (1421-ci il vəfatı) bu kitabı Hafiz Əbdülqani ibn Əbdülvahid əl-Məqdisinin (600-cü il vəfatı) iki hədislər toplusundan "Səhih əl-Buxari" və "Səhih Muslim" (Qurandan sonra ən çox etibarlı sayılan şəriət mənbələri) seçdiyi hədislər əsasında dərs vəsaiti kimi tərtib etmişdir.

Şeyx İbn 'Useyminin izahlarına, Rinat Zeynullinin şərhləri və qeydləri kvadrat mötərizədə əlavə edilmişdir. "Umdatul-əhkam" kitabının orijinal mətnini öyrənmək istəyənlər üçün Şeyx Əbu Kuteybə Nəzər Muhəmməd əl-Fəryabi əsərindən istifadə edərək ərəb mətnini hazırladıq, o orada

Əbdülqani əl-Məqdisinin bir çox əlyazmalarını diqqətlə öyrənərək, orijinal mətni gətirib. Tənbihul-əfxamdan hədislərin nömrələnməsi, Şeyx Fəryabinin nömrələməsinə uyğun edilmişdir.

Ətraflı məlumat və ətraflı izahat üçün bu kitabdaki dərslərin audio yazılarına müraciət etmək tövsiyə olunur.

Sayt: https://toislam.ws/figh/sharh_umatul_ahkam_sheik_uthaimeen

Hədislər və şəriət elminin əsasında, Sünnəni dərinlən öyrənənlər üçün bu kitab faydalıdır.

BİRİNCİ HISSƏ

İBADƏT

العبادات

Təmizlənmə haqqında kitab

كِتَابُ الطَّهَارَةِ

(١) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّةِ» - وَفِي رِوَايَةٍ: بِالنِّيَّاتِ - «وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِئٍ مَا نَوَى، فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهَجْرَتُهُ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ».

1. Rəvayət edilir ki, Ömər ibn əl-Xattab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən Rəsulullahın ﷺ — belə dediyini eşitmişəm: **“Əməllər ancaq niyyətlərə görədir. Hər kəsə yalnız niyyət etdiyi şey qalacaqdır. Kimin hicrəti Allah və Onun Rəsulu ﷺ — üçündürsə, onun hicrəti, Allaha və Onun Rəsuludur (sallallahu aleyhi və səlləm). Kimin də hicrəti, əldə edəcəyi dünya malına və ya evlənəcəyi qadına görədirsə, onun hicrəti, hicrət etdiyi şeyədir”** (Hədəsi imam əl-Buxari və imam Muslim nəql etmişdir 1907).

Bu hədisin rəvayətçisi:

Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) — möminlərin əmiri (*əmirul-möminin*), müsəlmanların ikinci xəlifəsidir. Onun ləqəbi “*əl-Faruk*” idi – doğru ilə batili ayırd edən. O, Peyğəmbərliyin başlanğıcından 5-6 il sonra İslamı qəbul edən və müsəlmanların mövqelərinin güclənməsinə səbəb olan hörmətli Qüreyşlilərdən idi. O Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم, bütün döyüşlərində iştirak etmişdir. Əbu Bəkrin vəsiyyətinə əsasən, Allah ondan razı olsun, Ömər ondan sonra xəlifə oldu və ona həvalə olunmuş məsuliyyəti layiqincə yerinə yetirirdi. Ömər ibn Xəttab Zulhiccə ayının bitməsinə 4 gün qalmış atəşpərəst bir qul tərəfindən öldürüldü, Ömər sübh namazını qılmağa başlayanda xəncər ilə onu vurmuşdu. Bundan sonra onu evə apardılar və üç gündən sonra o vəfat etdi. Bu hicri təqvimə ilə 23-cü il idi. Ömər Aişənin otağında Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم və Əbu Bəkrin yanında dəfn olundu. Onun hakimiyyəti 10 il, 6 ay və bir neçə gün davam etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Əməllərin icrasında niyyətin vacibliyinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hər hansı bir işin görülməsində niyyətin olmasının vacibliyi və bu əməllərin gerçəkliyi, eləcə də onların savabının niyyətdən asılı olmasının izahı.
2. Allah-Təalə rızası üçün niyyətdə ixlas göstərməyə təşviq etmək və bunun fəzilətini izah etmək.
3. Axirət həyatı üçün edilməsi gərəkən əməllərlə, dünya mənfəətləri qazanmaq məqsədindən çəkəndirmə və bu cür əməllərin alçaq olmasının göstərilməsi.
4. İnsanların müxtəlif niyyətlərinin mövcudluğu.
5. Təmizlənmə edilən əməllərdəndir, ona görə də onda bir niyyət olmalıdır. Təmizlənen hər kəs, dəstəmaz alarkən özündə olan niyyətinə uyğun olaraq mükafatlandırılacaqdır — və bu, bu hədisin gətirilməsində əsas səbəbdir.

6. Peyğəmbərin ﷺ misilsiz, məharətli və asan başa düşülən nitqi ilə, hansı ki, onun vasitəsilə dinin əsas prinsip və normalarını hərtərəfli izah edərdi, sonra isə bunları misallar gətirərək izah edərdi və insanlara öyrədərdi.

Hədisin faydalarına həmçinin aid etmək olar:

7. Qadınlar böyük bir fitnədir, çünki Peyğəmbər ﷺ konkret bir halı ümumidən sonra, onun əhəmiyyətini göstərmək üçün qeyd etmişdir.

(۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَلَاةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحَدَتْ حَتَّى يَتَوَضَّأَ».

2. Əbu Hureyra (radiyallahu anhu) rəvayət edir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم demişdir: **“Allahu Təalə boynunda dəstəmaz olan birinin namazını, o kəs dəstəmaz alana qədər, qəbul etməz”** (əl-Buxari 6954 və Muslim 225).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyra Əbdürrəhman ibn Səhr əd-Dəusidir. O, Xeybər döyüşü ilində İslamı qəbul etmişdi (təqribən hicrətin 7-ci ilində, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından üç il əvvəl) və orada iştirak etmişdir. Əbu Hureyra Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم ayrılmaz idi, hədislərini əzbərləməyə xüsusi diqqət yetirirdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم özü şəhadət vermişdi ki, Əbu Hureyra, Peyğəmbərin صلی اللә علیہ وسلم hədislərini öyrənmək üçün can atanlardan idi. Abdullah ibn Ömər demişdir: “Sən Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم ən yaxın olanlardan idin və bizim hamımızdan daha çox onun hədislərini bilirdin”. Buna bənzər bir şey Ömərdən (Allah ondan razı olsun) nəql edilmişdir. İmam əl-Buxari onun əla yaddaşa sahib olduğunu və zəmanəsinin ən məşhur hədis rəvayətçilərindən biri olduğunu, hədisləri ən çox əzbər bilən olduğunu söylədi. Alimlərin qeyd etdiyi kimi, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم 5374 hədisini nəql etmişdir. Əbu Hureyra hicrətin 57-ci ilində Mədinədə vəfat etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Dəstəmazsız qılınan namazla bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qəbul olunan namaz var və qəbul olunmayan var. Şəriətə uyğun olanı [o zaman ki, bütün şərtlər yerinə yetirilir və heç bir maneə yoxdur] qəbul olunacaq. Şəriətə uyğun gəlmirsə, rədd ediləcək. Bu, bütün ibadət növlərinə

aiddir, çünki Peyğəmbər ﷺ demişdir ki: **“Bizim bu işimizə, ondan olmayan bir şeyi əlavə edənin əməli rədd olunur”** [yəni qəbul olunmayacaq]” (əl-Buxari 2697 və Muslim 1718).

2. Dəstəməzsiz olan və onu unudan adamın namazı, o dəstəmaz alana qədər qəbul olunmaz. Bu istər vacib, istər nafilə, istərsə də cənazə namazı olmasından asılı olmayaraq. Bu, həmçinin boynunda qüsl olan şəxsə də aiddir, əgər qüsl almazdan əvvəl namaz qılarsa.

3. Dəstəməzi olmayan adama, dəstəmaz alana kimi namaz qılmaq olmaz, çünki Allahu Təalə onu qəbul etmir. Allahu Təaləyə Onun qəbul etmədiyi əməllərlə yaxınlaşmaq, Ona qarşı düşmənçiliyin təzahürü və istehza kimi bir şeydir.

4. Əgər bir şəxs bir namaz üçün dəstəmaz alarsa, sonra növbəti namazın vaxtı gəlir və həmin vaxt o, dəstəməzli halda olarsa, o zaman onun üçün ikinci dəfə dəstəmaz almaq vacib əməl deyil [amma arzu olunandır].

5. Namazın əzəmətli və fəzilətli olduğuna işarədir, çünki Allahu Təalə onu ancaq dəstəməzla qəbul edər.

(۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَعَائِشَةَ – رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ –
قَالُوا: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَيْلٌ لِلْأَعْقَابِ مِنَ النَّارِ».

3. Abdullah ibn Amr ibn əl-As, Əbu Hureyra və Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Atəş əzabından vay olsun dabanların halına!”** (əl-Buxari 60 və Muslim 241).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Amr ibn əl-As ibn Vail əl-Kuraşi əs-Səhmi, Uca Allaha çox ibadət edənlərdən idi. Abdullah ibn Amr, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hədislərini əzbər bilən bir *hafiz* idi, lakin ibadətlə məşğul olduğu üçün, Əbu Hureyra qədər çox *rəvayət* nəql etməmişdir. Tarixçilər onun ölüm yeri və tarixi ilə bağlı fikir ayrılığındadırlar. İmam Əhməddən rəvayət olunur ki, Abdullah ibn Amr hicrətin 63-cü ilində, Zilhiccə ayının sonunda “Ləya-lil-hərra” adlı hadisələr zamanı vəfat edib, Allah ondan razı olsun.

2. Aişə — möminlərin anası, Əbu Bəkr Abdullah ibn Osman ibn Amir əl-Qureyşi at-Taiminin qızıdır, Allah ondan və atasından razı olsun. Aişə İslamda doğulmuşdur [yəni doğulduğu zaman valideynləri müsəlman idilər]. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, Xədicənin vəfatından sonra, Aişə ilə Məkkədə evlənmişdi [nikah müqaviləsi bağlamışdı], lakin Səuda ilə evlənməzdən əvvəl. Aişə, o zaman 6 yaşında idi, lakin 9 yaşına çatdıqda, onunla Mədinədə yaşamağa başladı. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم vəfat edəndə onun 18 yaşı var idi. O, böyük heysiyyət sahibi idi, ağıllı, bəsirətli və bilikli idi, necə ki, Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم onun haqqında buyurmuşdur: **“Aişənin digər qadınlar üzərindəki üstünlüyü “sarid”-in [ət yeməyi, plov növü] digər yeməklərdən üstünlüyü kimidir”** (əl-Buxari 3411 və Muslim 2431). Əta demişdi: “Onun ən yaxşı rəyi var idi” (“əl-İsabat” 8/233). Əbu Musa demişdi: “Əgər biz nəyisə başa düşməsəydik, biz Aişədən soruşardıq və mütləq, onda bu barədə məlumat tapardıq” (“əl-İsabat” 8/233). O, bu *ümmətdə* böyük bir elmi yaymayana qədər ölmədi. Aişə hicrətin 58-ci ilində, Ramazan ayında, Mədinədə vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Dəstəmaz əsnasında edilən nöqsanların hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəstəmaz alarkən yuyulması vacib olan bədən üzvlərinin bütün səthinin yuyulmasının vacibliyi.
2. Dəstəmaz alarkən əskiklik-naqislik edən üçün təhdid.
3. Dəstəmaz alarkən səhlənkarlıq etmək ölümcül günahlardan biridir.
4. Ayaqları yumaq vacibdir, əgər onların üzərinə heçnə geyinilməyibsə.
5. Görülən işlərin əvəzinin alınacağına və o əvəz bu əməllərə uyğun olacağına işarə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Elmi çatdırarkən və öyüd-nəsihət verərkən, zərurət olduqda uca səsle danışmaq icazəlidir.
7. Hədisin vacibliyinə işarə etmək üçün, hədisi təkrar demək icazəlidir ki, insanlar onu anlayıb, əzbərləsinlər.

(٤) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِي أَنْفِهِ مَاءً، ثُمَّ لِيَنْتَثِرْ، وَمَنْ اسْتَجَمَرَ فَلْيُوتِرْ، وَإِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلْيَغْسِلْ يَدَيْهِ قَبْلَ أَنْ يُدْخِلَهُمَا فِي الْإِنَاءِ ثَلَاثًا فَإِنَّ أَحَدَكُمْ لَا يَدْرِي أَيَّنَ بَاتَتْ يَدُهُ».

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: «فَلْيَسْتَنْشِقْ بِمِنْخَرِيهِ مِنَ الْمَاءِ».

* وَفِي لَفْظٍ: «مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَنْتَثِرْ».

4. Əbu Hüreyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət edilmişdir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Əgər sizlərdən biriniz dəstəmaz alarsa, burnuna su çəksin, sonra fınxırsın. Böyük bayıra çıxdıqdan sonra özünü daşla silən kəs isə bunu tək sayda daş ilə etsin. Sizlərdən biriniz yuxudan oyandıqda isə əllərini hər hansısa bir qaba endirməzdən əvvəl, üç dəfə yusun, çünki heç biriniz əllərinizin harada gecələdiyini bilmirsiniz. Muslimin versiyasında deyilir ki: “... suyu burnun dəliklərinə daha dərindən çəksin”. Başqa bir versiyada deyilir ki: “Kim dəstəmaz alarsa, burnunu yaxalasin...”** (əl-Buxari 162 və Muslim 237).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrədir, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Dəstəmazla bağlı bəzi məqamların izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Üzü yumazdan əvvəl suyu burnuna daha dərindən çəkib, fınxırmaq tələbi — bu dəstəmazda kamilliyin təzahürü olacaq və üzü yumaq kimi vacib, fərz əməldir.

2. Ayaq yolunda silinərkən, silinmə tək sayda olunmalıdır, hətta əgər insan cüt sayda silinməklə təmizlənmiş olsa belə, tək sayda olmalıdır [yəni əgər dörd dəfə silmisizsə, bunu beşinci dəfə də etməlisiniz]. Əsas və vacib şərt - təmizlikdir.

3. Əlləri üç dəfə yumaq tələbi. Yuxudan oyanmış şəxs, əlini içində su və ya digər maye olan qaba salmazdan əvvəl, [və ya yeməyə və digər ərzaqlara toxunmazdan əvvəl] 3 dəfə yumalıdır.

4. Bu əmrdə hikmətin təzahürü var, çünki yatmış adam bilmir ki, əlləri “gəcəni harda keçirib”.

5. Peyğəmbər ﷺ dinin məqamını, onun hikmətini, hökmlərini insanlara elə bir gözəl şəkildə başa salırdı ki, insanlar şəriətin əzəmətini və kamilliyini tam dərk etsinlər və imanları artsın.

6. Təmizliyə və onun qorunub saxlanması üçün ehtiyat tədbirlərinə xüsusi önəm verməsinə görə, İslam şəriətinin gözəlliyi (kamilliyi).

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Bəzən insan hər şeyi öz adı ilə adlandırmaq zərurəti olmadıqca, başqa təriflər verərək onları birbaşa adlandırmır.

8. Natəmizliyin (nəcasətin) üç dəfə yuyulmasının müstəhəb olması [tamamilə yuyulması isə vacibdir].

9. Övliyalar [Allaha yaxın olanlar] qeybi bilmirlər.

ه) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا يَبُولَنَّ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ الَّذِي لَا يَجْرِي، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ».
* وَلِمُسْلِمٍ: «لَا يَغْتَسِلُ أَحَدُكُمْ فِي الْمَاءِ الدَّائِمِ وَهُوَ جُنْبٌ».

5. Əbu Hüreyrənin sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم} buyurmuşdu ki: **“Sizlərdən heç biriniz kiçik ehtiyacını, durğun, axmayan suya ödəməsin (və oraya idrar edibsə) orada çimməsin”**.

İmam Muslimin versiyasında deyilir ki: **“Qoy boynunda qüsl olanların heç biri, durğun suda qüsl almasın”** (əl-Buxari 239 və Muslim 282, 283).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyra, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Durğun suya kiçik ehtiyacın ödənməsi və ya cənabət halından sonra qüslün alınması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər insanlar bu sudan istifadə edirlərsə, axmayan, durğun suya kiçik ehtiyacını ödəmək qadağandır, *haramdır*.

Əgər insanlar bu sudan istifadə etmirlərsə də belə, bunu etmək məsləhət deyildir.

Hədisdə bunun qeyd edilməməsinə baxmayaraq, əgər durğun suya kiçik ehtiyacları ödəmək haramdırsa, ona böyük ehtiyacları ödəmək də haramdır.

2. Axan suya kiçik ehtiyacı ödəməyə icazə verilir, çünki sidik su ilə axıb gedir və bir yerdə dayanmır. Lakin suyun aşağı axınında onu istifadə edən

insanlar varsa, o zaman insan suya kiçik ehtiyacını ödəməməlidir, çünki belə etməklə insanlara *nəcasət* göndərilmiş olunur.

3. Durğun suda, cənabət halından təmizlənmək haramdır. Əgər bu suda çimmək, gələcəkdə istifadə edəcək şəxslər üçün bu suyu yararsız hala salarsa, qadağa harama işarə edir, əks halda isə bu məzəmmət edilir (məkruhdur).

4. Axar suda qüsl almaq icazəlidir.

5. İslam şəriətinin kamil olmasına işarə, onun təmizliyə xüsusi diqqət yetirdiyi və bir insana zərər verən səbəblərdən uzaqlaşdırdığıdır.

6. Suyun korlanmasına və insanlara hər hansı bir şəkildə zərər vurmağa qarşı ümumi qadağa.

(٦) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا شَرِبَ الْكَلْبُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ فَلْيَغْسِلْهُ سَبْعًا».

* وَلِمُسْلِمٍ: «أُولَاهُنَّ بِالتُّرَابِ».

(٧) وَلَهُ فِي حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا وَلَغَ الْكَلْبُ فِي الْإِنَاءِ فَأَغْسِلُوهُ سَبْعًا وَعَفِّرُوهُ الثَّمَانَةَ بِالتُّرَابِ».

6. Əbu Hürayrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət edilmişdir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Əgər birinizin qabından it su içərsə, onu [qabı] yeddi dəfə yuyun”**.

Muslimin versiyasında deyilir ki: **“...və birinci [onu, qabı] qumla təmizləsin”** (əl-Buxari 170 və Muslim 279).

7. Abdullah ibn Muqaffa (Allah ondan razı olsun) hədisində Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: **“Əgər it qabı yalayarsa, onda o qabı yeddi dəfə su ilə yuyun, səkkizinci dəfə isə qumla təmizləyin”** (Muslim 280).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

2. Abdullah ibn Muğəffəl əl-Muzani Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم ağac altında (Ridvan beyyəti) beyət edənlərdən idi. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم üzünə dəyməsin deyə, bu ağacın budaqlarını tutan odur. O, Ömər ibn Xəttab tərəfindən Bəsrə sakinlərinə dini öyrətmək üçün göndərilən on fəqihlərdən biri idi. Abdullah ibn Muğəffəl hicrətin 59-cu ilində Bəsrədə vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

İtin murdarlığından təmizlənmə üsulunun izahı.

Hədisdən alınan faydalar:

1. İtin tüpürcəyi murdar sayılır (*nəcasət*), itdən gələn hər bir şey, sidiyi, təri və s. kimi. [Başqa alimlərin dediyinə görə itin təri, təmiz sayılır, çünki itin tərinin murdar olmasına dəlalət edən heç bir dəlil yoxdur].

2. İtin nəcisi çox murdardır.

3. İtin yaladığı qabları yeddi dəfə su ilə, bir dəfə isə qumla təmizləmək lazımdır. Birinci qum ilə təmizləmək daha yaxşıdır.

4. Əgər qabların, hətta itin tüpürcəyindən belə təmizlənmək hədisdə qeyd olunduğu kimi edilməlidirsə, onda sidik və nəcis qaba düşmüşdürsə xüsusilə eyni şəkildə təmizlənməlidir.

5. Hədis birbaşa dəlildir ki, itin tüpürcəyinin dəydiyi qabları su və qum ilə təmizləmək lazımdır və başqa bir şəkildə təmizləmək mümkün deyil, amma insanın hansısa bir səbəbdən bunu edə bilmədiyi hallar istisnadır.

6. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم möcüzələrindən birinə işarə, onun düzgünlüyünü və onunla göndərilənlərin doğruluğunu təsdiqləyir, necə ki, müasir tibbdə it tüpürcəklərində olan bakteriyaların, insan sağlamlığına zərərli olduğu və xəstəliyə səbəb olduğu sübut edilib.

٨) عَنْ حُمْرَانَ مَوْلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّهُ رَأَى عُثْمَانَ دَعَا بِوُضُوءٍ، فَأَفْرَغَ عَلَى يَدَيْهِ مِنْ إِنَائِهِ، فَعَسَلَهُمَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ثُمَّ أَدْخَلَ يَمِينَهُ فِي الْوُضُوءِ، ثُمَّ تَمَضَّمْضَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْشَرَ ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، وَيَدَيْهِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثَلَاثًا، ثُمَّ مَسَحَ بِرَأْسِهِ، ثُمَّ غَسَلَ كِلْتَا رِجْلَيْهِ ثَلَاثًا، ثُمَّ قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَتَوَضَّأُ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا وَقَالَ: «مَنْ تَوَضَّأَ نَحْوَ وَضُوءِي هَذَا، ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، لَا يُحَدِّثُ فِيهِمَا نَفْسَهُ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

8. Osman ibn Əffanın (Allah ondan razı olsun) azad etdiyi qulun, Humranın sözlərindən rəvayət edilmişdir ki, Osman ona dəstəmaz üçün bir qab su gətirməyi əmr etdi, sonra bu qabdan əllərinə tökdü və üç dəfə əllərini yudu. Sonra sağ əlini suya saldı və əlinə su aldı, ağızını və burnunu yaxaladı, burnuna su çəkdi və fırxırdı, sonra üzünü və əllərini dirsəklərə qədər üç dəfə yudu, sonra başına məsh çəkdi, sonra hər iki ayağını üç dəfə yudu və dedi: “Mən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم mənim dəstəmaz aldığı kimi dəstəmaz aldığı və belə dediyini gördüm: **“Kim mənim dəstəmaz aldığı kimi dəstəmaz alarsa, sonra heç bir şeyə yayınmadan (namazla bağlı olmayan bəzi şeyləri düşünmədən) iki rükət namaz qılarsa, onun bundan əvvəl etdiyi bütün günahları bağışlanar.”** (əl-Buxari 159 və Muslim 226).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Hümrən ibn Əban ibn Xalid — Ayn-Təmr döyüşündə əsir düşən, etibara layiq (siqa) Tabiindir. Osman İbn Əffan, (Allah ondan razı olsun), sonra onu azad etdi, o isə sonra Bəsrəyə getdi. Humran ibn Əban ibn Xalid, hicrətin 75-ci ilində vəfat etmişdir, (Allah ona rəhmət etsin).

2. Osman ibn Affan ibn Əbu ‘as ibn Ümeyyə əl-Quraşi, (Allah ondan razı olsun) — möminlərin əmiri, müsəlmanların üçüncü xəlifəsi idi. Əbu Bəkrin (radiyallahu anhu) vasitəsilə Osman İslamı ilk qəbul edənlərdən biri olmuşdu və iki hicrət etmişdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم qızını, Ruqiyyəni onunla evləndirmişdi və o qızı vəfat etdikdən sonra, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم digər qızını, Ümm Gülsümü

ona vermişdi (Allah ondan razı olsun). Buna görə də Osmanı “Zun-Nurayn” — iki nurun sahibi adlandırdılar. Peyğəmbər ﷺ şəhadət vermişdi ki, Osman Cənnətlə mujdələnelərdən biri idi və şərəfli əli ilə onun əvəzinə özünə beyət etmişdi. Osman, Ömərdən (Allah onlardan razı olsun) sonra xəlifə olmuşdu, çünki hicrətin 24-cü ilində, Əhli-Şura ona beyət etmişdi. Zilhiccə ayının 18-i, Cümə günü Əsr namazından sonra öldürüldü [xəvariclər tərəfindən şəhid edildi]. O, hicrətin 53-cü ilində Şənbə gecəsi dəfn edilib, qəbri məlumdur və əl-Baqi qəbiristanlığında yerləşir, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ necə dəstəmaz aldığı izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Möminlərin əmiri Osmanın (Allah ondan razı olsun) elmi və sünnəni yaymaq istəyi. Rəsulullahın ﷺ sünnəsinə əməl etmək istəyini, ümumiyyətlə bütün səhabələrədə aid etmək və xüsusilə də Osmana aid etmək olar.

2. Müəllim, verdiyi biliyin, tələbələri tərəfindən dərk edilməsi və yadda saxlanması üçün ən təsirli yolları tapmalıdır. [Hərəkətlərlə öyrətmək, sözlərlə öyrənməkdən daha bəlağətlidir. Məşhur atalar sözündə deyildiyi kimi: “Bir dəfə görmək, yüz dəfə eşitməkdən yaxşıdır”.]

3. Məqsədi insanlara elm öyrətmək olan bir insanın, Allahu Təalə üçün etdiyi ibadəti, səmimiyyətə (ixlasa) qarşı ziddiyyət təşkil etmir.

4. Dəstəmazı belə almaq lazımdır: əlləri üç dəfə [qabın içinə qoymazdan əvvəl, insan yatmamış olsa belə] yumaq, sonra ağızını və burnunu yaxalamaq, burnuna su çəkib fıxırmaq, sonra üzünü üç dəfə yumaq, sonra üç dəfə dirsəklər ilə birlikdə əlləri yumaq, sonra başına məsh çəkmək və ayaqları 3 dəfə yumaq — bu Peyğəmbərin ﷺ dəstəmazının təsviridir.

5. Dəstəmaz alarkən ardıcılığa riayət edilməsinə işarə, yəni bədənin daha sonra yuyulması lazım olan hissələrini, əvvəl yuyulması lazım olan hissələrindən öncə yumamaq lazımdır.

6. Qeyd olunan qaydada dəstəmaz almaq şerti ilə iki rükət namazın fəzilətinin göstəricisi.

7. Bunun mükafatı keçmiş günahların bağışlanması olacaq, yəni alimlərin dediyi kimi kiçik günahların.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8.  stifad  olunan suyun saflığı.

9. Quran ayələrinin necə həyata ke irildiyinin Pey amb r صلی اللہ علیہ وسلم tərəfindən əməldə nümayişi.

10. Dəstəmaz alarkən hərəkətləri  c dəfə təkrar etmək müstəhəbdir.

(۹) عَنْ عَمْرِو بْنِ يَحْيَى الْمَازِنِيِّ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: شَهِدْتُ عَمْرَو بْنَ أَبِي حَسَنِ سَأَلَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَيْدٍ عَنْ وُضُوءِ النَّبِيِّ ﷺ، فَدَعَا بِتَوْرٍ مِنْ مَاءٍ، فَتَوَضَّأَ لَهُمْ وَوُضُوءَ النَّبِيِّ ﷺ فَأَكْفَأَ عَلَى يَدِهِ مِنَ التَّوْرِ، فَغَسَلَ يَدَيْهِ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فِي التَّوْرِ، فَمَضْمَضَ وَاسْتَنْشَقَ وَاسْتَنْشَرَ ثَلَاثًا بِثَلَاثِ غَرَفَاتٍ، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَغَسَلَ وَجْهَهُ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فَغَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ، فَمَسَحَ رَأْسَهُ، فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ مَرَّةً وَاحِدَةً ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: بَدَأَ بِمُقَدِّمِ رَأْسِهِ، حَتَّى ذَهَبَ بِهِمَا إِلَى قَفَاهُ، ثُمَّ رَدَّهُمَا حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَكَانِ الَّذِي بَدَأَ مِنْهُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: أَتَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَخْرَجَنَا لَهُ مَاءً فِي تَوْرٍ مِنْ صُفْرِ. * التَّوْرُ: شِبْهُ الطَّسْتِ.

9. ‘Amr ibn Yəhya əl-Mazini atasının sözlərindən rəvayət edir: “Mən Amr ibn Əbu Həsənin Abdullah ibn Zeyddən Peyğəmbərin ﷺ dəstəməzi haqqında soruşduğunu gördüm. Və o zaman, o ləyən ilə su gətirməyi əmr etdi və onlar üçün Rəsulullah ﷺ dəstəməzi aldığı kimi dəstəməz aldı. O əllərinə ləyəndən su töküb üç dəfə yudu. Sonra əlini ləyənə salıb [su götürərək] ağızını və burnunu üç ovuc su ilə yaxaladı [yəni üç dəfə]. Sonra o yenə əllərini ləyənin içinə saldı və üzünü üç dəfə yudu, sonra o əllərini yenidən ləyənə saldı və dirsəklərə qədər iki dəfə yudu. Sonra o yenə əllərini ləyənin içinə endirdi və [yaş] əlləri ilə başına məsh çəkdi, əlləri ilə alından başın arxasına qədər və başın arxasından alına qədər məsh etdi, sonra isə topuqlara qədər ayaqlarını yudu.”

Başqa bir rəvayətdə belə buyurulur: “O, alından başını məsh etməyə başladı [yəni saç düzümündən], əllərini başın arxasına gətirənə qədər, sonra onları əks istiqamətdə geri qaytardı, taki başladığı yerə çatana qədər.”

Başqa bir rəvayətdə deyilir: **“Allahın Rəsulu ﷺ yanımıza gəldi və biz ona mis təştdə su gətirdik”** (əl-Buxari 185, 197 və Muslim 235).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əmr ibn Yəhya ibn Ömər ibn Əbu Həsən-Tabiinlər dövründə yaşamış etibarlı rəvayətçidir. Onun səhabələrdən hər hansı birini görməsi barədə məlumat təsdiqini tapmamışdır. Hicrətin 130-cu ilində vəfat etmişdir, (Allah ona rəhmət etsin).

2. Əbu Əmr Yəhya ibn Ömərə ibn Əbu Həsən əl-Məzini- Tabiinlərdən olan etibarlı rəvayətçidir. (Allah ona rəhmət etsin).

3. Amr ibn Əbu Həsən əl-Ənsari əl-Mazini- səhabələrdən biridir, (Allah ondan razı olsun).

4. ‘Abdullah ibn Zeyd ibn Asim əl-Ənsari əl-Mazini, Allah ondan razı olsun, Uhud döyüşündə və sonrakı döyüşlərdə iştirak etmişdir. Onun Bədr döyüşündə iştirakı ilə bağlı alimlər arasında ixtilaf vardır. Abdullah ibn Zeyd, yalnız peyğəmbər Musailimə ilə vuruşanlardan biri idi. O Hicrətin 63-cü ilində Harr günü vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ necə dəstəmaz almasının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinin sünnəyə tabe olmaq üçün onu bilmək, öyrənmək istəkləri.

2. Biliyi elə çatdırmaq ki, onu başa düşmək və yadda saxlamaq daha rahat olsun.

3. Dəstəmazı belə almaq düzgündür: əlləri üç dəfə yumaq; sonra ağızı və burnu üç ovuc su ilə yaxalamaq və üç dəfə burundan suyu finxırmaq; ondan sonra üzünü üç dəfə yumaq; sonra hər əli dirsəklərə qədər iki dəfə yumaq; sonra əllər ilə başa məsh çəkmək, başın ön hissəsindən başlayaraq başın arxasına

gətirib, məsh çəkməyə başladığı yerə qədər əllərini geri qaytarmaq; sonra ayaqları topuğa qədər yumaq — Peyğəmbər ﷺ bu cür dəstəmaz edərdi.

4. Bədənin hissələrini yuyarkən ardıcılığa riayət etmək: sonra yuyulması lazım olan, ondan əvvəl yuyulmamalıdır.

5. Bədənin hər bir hissəsi üçün əlinə alınan suyu yeniləmək, məsələn, insan əlini yuduqdan sonra əllərdə qalan nəmdən istifadə edərək başını məsh etməməlidir.

6. Bədənin bəzi hissələrini bir dəfədən çox yumağa icazə, çünki hədisdə üzün üç dəfə yuyulması və əllərin dirsəklərə qədər iki dəfə yuyulması qeyd olunur, ama ayaqların neçə dəfə yuyulması isə ümumiyyətlə qeyd edilməmişdir.

7. Mis qabda dəstəmaz almağa icazə.

8. Rəvayətçinin xəbərini təsdiq edəcək bir şeyi zikr etməsi.

(۱۰) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُعْجِبُهُ التَّيْمُنُ فِي تَنْعَلِهِ، وَتَرْجُلِهِ، وَطُهُورِهِ، وَفِي شَأْنِهِ كُلِّهِ.

10. Aişə (Allah ondan razı olsun) dedi: *“Allahın Rəsulu ﷺ ayaqqabını geyinərkən, daranarkən, dəstəmaz alarkən və həmçinin bütün başqa məsələlərdə sağ tərəfdən başlamağı xoşlayardı”* (əl-Buxari 168 və Muslim 268).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Bütün hallarda sağ tərəfə üstünlük verilməsi barədə izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəstəmaz alarkən və qüsl edərkən sağ tərəfdən başlamaq doğrudur, yəni dəstəmaz alarkən, sol əl və ayaqdan əvvəl, sağ əl və ayağı yumaq, qüsl edərkən isə, sol tərəfdən əvvəl bədənin sağ tərəfini yumaq.

2. Ayaqqabı geyinməyə sağ ayaqdan başlamaq doğrudur, bu, adi və dəri corablara, eləcə də paltar geyinməyə də aiddir.

3. Saçları darayan və kəsən zaman sağ tərəfdən başlamaq doğrudur.

4. Hər şeyə sağ tərəfdən başlamaq doğrudur. İstisnalar, şəriətin sol tərəfdən başlamağın vacibliyini bildirdiyi hallardır, məsələn, ayaq yoluna girərkən və ya bəzi çirk və natəmizlikdən təmizləyərkən, ayaqqabı, paltar və s. çıxararkən.

5. Rəsulullahın ﷺ sünnesinin səliqəyə çağırması, yəni insanları saçlarını daramağa və təmiz saxlamağa sövq etməsi və bu kimi digər məsələlərdə kamilliyinə dəlalət edir.

6. Alimlərdən faydalanmaq üçün daim onların yanında olmağın vacibliyi.

(۱۱) عَنْ نَعِيمِ الْمُجْمِرِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ، فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ».

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: رَأَيْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ يَتَوَضَّأُ، فَعَسَلَ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ حَتَّى كَادَ يَبْلُغُ الْمَنْكِبَيْنِ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ حَتَّى رَفَعَ إِلَى السَّاقَيْنِ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِنَّ أُمَّتِي يُدْعَوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِينَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوءِ فَمَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ».

(۱۲) وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: سَمِعْتُ خَلِيلِي ﷺ يَقُولُ: «تَبْلُغُ الْحَلِيَّةُ مِنَ الْمُؤْمِنِ حَيْثُ يَبْلُغُ الْوُضُوءُ».

11. Nuaym əl-Mucmir, Əbu Hureyrədən, Allah ondan razı olsun, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini rəvayət edir: **“Qiyamət günü mənim ümmətim “qurran muhaccalina” [üz və əzalarının nuru ilə] kimi adlandırılacaqdır, dəstəmaz izlərinə görə və kim “qurra”sını artıra bilirsə, bunu etsin.”**

Muslimin rəvayətində deyilir: “Mən Əbu Hureyrənin, Allah ondan razı olsun, dəstəmaz alarkən üzünü və əllərini az qala çiyinlərinə qədər yuduğunu gördüm, sonra ayaqlarını az qala baldırlarına qədər yudu və sonra dedi: Mən Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini eşitdim: **“Qiyamət günü ümmətimə dəstəmazın izlərinə görə “qurran mühaccalin” adı veriləcək, və kim “qurrasını” artıra bilirsə, onda artırsın”** (əl-Buxari 136 və Muslim 246).

12. Muslimin rəvayətində Əbu Hureyrənin belə dediyi rəvayət olunur: “Mənim ən əziz dostum (*xəlil*) belə demişdir: **“Möminin dəstəmazda yuduğu yerləri axırtda zinətlər ilə örtülər”** (Muslim 250).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Nuaym ibn Abdullah əl-Mucmir tabiin, etibarlı hədis ravidir. Atası kimi, ona da “əl-Mucmir” ləqəbi verildi, ona görə ki, onların hər biri, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم məscidini buxurla məsh etmişdilər.

2. Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Dəstəmazın fəzilətinin və onun savabının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qiyamət günü dirilmənin, haqq hesabın və mükafatın olacağına dəlalət edir.

2. Bu ümmətin fəzilətinə dəlalət edir ki, onlar Qiyamət günü üzlərində, əllərində və ayaqlarında nur ilə gələcəklər, dəstəmaz izlərinə görə.

3. Dəstəmazın fəzilətinin göstəricisi.

4. Qiyamət günü, dəstəmaz alanların mükafatı, üzləri, əlləri və ayaqlarda nurlu ağılıq ilə ifadə olunacaq və möminin yuduğu yerləri, cənnətdə zinətlər ilə bürünəcəklər.

5. Qiyamət günü, üz, əl və ayaqların parlaqlığını (*qurra-nı*) artırmaq üçün yuyulmasında vacib olan sərhədləri (*fərzi*) keçməmək tələbi.

6. Bunun tələb olunmadığı deyilir. Çünki “və kim gurrasını artırma bilirsə, bunu etsin” sözləri Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم deyil, Əbu Hureyrənin sözləridir. Buradan belə nəticə çıxır ki, insan dəstəmaz alarkən yuyulması lazım olan üz hüduqlarını aşmamalıdır, həmçinin əllərini dirsəklərə, ayaqları topuğa qədər yumalıdır, ancaq bir az istisna ola bilər ki, insan rahat olsun ki, dirsəklərini və topuqlarını tam yuyub.

Çünkü Əbu Hureyrə dəstəmaz alarkən çiyin sümüyünə qədər əllərini, baldır sümüyünə qədər ayaqlarını yudu və sonra dedi: **“Mən Peyğəmbərin ﷺ bu şəkildə dəstəmaz aldığı görmüşəm”** (Muslim bildirib). [Bu, Əbu Hureyrənin *ictihadıdır*, (Allah ondan razı olsun), başqa səhabələrdən onların bu hədisi belə başa düşdükləri və bu şəkildə tətbiq etdikləri rəvayət edilməmişdir.]

1-ci Fəsil ayaq yoluna getmək və yuyunmaq haqqında

بَابُ الْأَسْتِطَابَةِ

(۱۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا دَخَلَ الْخَلَاءَ قَالَ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ».

* الْخُبْثُ - بِضَمِّ الْخَاءِ وَالْبَاءِ -: وَهُوَ جَمْعُ خَبِيثٍ، وَالْخَبَائِثُ: جَمْعُ خَبِيثَةٍ. اسْتِعَاذَ مِنْ ذُكْرَانِ الشَّيَاطِينِ وَإِنَائِهِمْ.

13. Ənəsin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم xəlvət bir yerdə təbii ehtiyaclarını ödəmək istəyəndə, belə deyərdi: **"Allahım, pislikdən və pis əməllərdən, erkək və dişli cünlərdən Sənə sığınırım!** (Allahummə inni əuzu bikə minəl-xubsi vəl-xəbais)" (əl-Buxari 142 və Muslim 375).

Hədis rəvayətçiləri:

Ənəs ibn Malik ibn Nadir Əbu Həməzə əl-Ənsari əl-Xəzrəci, Allah ondan razı olsun. Ənəsin 10 yaşı olanda, anası Ummu Süleyym, oğlunu Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gətirdi ki, ona qulluq etsin və dedi: "Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, bu uşaq Ənəsdir, sənə qulluq edəcək". Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu öpüb dua etdi: **"Allahım, onun malını və övladını artır və onu Cənnətə daxil et!"** Ənəs deyərdi: "Mən iki şey gördüm və üçüncüsünü də görməyi ümid edirəm: Nəvələrimi saymadan 120 övladımı dəfn etdim, və mənim torpağım iki dəfə bar verir". Ənəs, Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم vəfatına qədər 10 il Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم qulluq etdi.

Bundan sonra Ənəs ibn Malik Mədinədə qaldı, sonra Bəsrəyə köçdü və hicrətin 93-cü ilində orada vəfat etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Bir insanın ayaqyoluna girməzdən əvvəl söylədiyi sözlərlə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslam şəriəti, bütün faydalı ədəb növləri haqqında məlumatları özündə cəm edir.

2. Ayaqyoluna girərkən bu duanı oxumaq vacibdir: “*Allahummə inni əuzu bikə minəl-hubusi vəl-xəbais*”.

3. Bütün məxluqlar, Uca Allahın onlara zərər verə biləcək və ya hər hansı bir bəla gətirə biləcək şeylərdən onları qorumasına ehtiyac duyurlar.

(۱۴) عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا أَتَيْتُمُ الْغَائِطَ، فَلَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بَوْلٍ، وَلَا تَسْتَدْبِرُوهَا، وَلَكِنْ شَرِّقُوا أَوْ غَرِّبُوا».

قَالَ أَبُو أَيُّوبَ: «فَقَدِمْنَا الشَّامَ، فَوَجَدْنَا مَرَاحِضَ قَدْ بُنِيَتْ نَحْوَ الْكَعْبَةِ، فَانْحَرَفْنَا عَنْهَا، وَنَسْتَعْفِرُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ».

* الْغَائِطُ: الْمَوْضِعُ الْمُطْمَئِنُّ مِنَ الْأَرْضِ كَانُوا يَنْتَابُونَهُ لِلْحَاجَةِ. فَكُنُوا بِهِ عَنْ نَفْسِ الْحَدِيثِ، كَرَاهِيَةً لِذِكْرِهِ بِخَاصِّ اسْمِهِ.

* وَالْمَرَاحِضُ: جَمْعُ مَرْحَاضٍ، وَهُوَ الْمُغْتَسَلُ، وَهُوَ أَيْضًا كِنَايَةٌ عَنْ مَوْضِعِ التَّخْلِ.

14. Əbu Əyyub əl-Ənsari Allah ondan razı olsun, demişdir ki, Allah Rəsulu ﷺ buyurmuşdur ki: **“Əgər ayaqyoluna girsəniz, böyük və ya kiçik təbii ehtiyacınızı ödədiyiniz zaman, üzünüzü və ya arxanızı qibləyə çevirməyin, şərq və ya qərbə tərəf dönün.”**

Əbu Əyyub demişdir ki: “Biz Şama çatdıqda, orada tualetlərin Kəbəyə tərəf tikildiyini gördük və buna görə də onlara daxil olarkən yana dönərdik və Allahdan bağışlanma diləyərdik” (əl-Buxari 394 və Muslim 264) .

Hədis rəvayətçiləri:

Əbu Əyyub Xalid ibn Zeyd əl-Ənsari ən-Nəcəri Allah ondan razı olsun, Əqəbə döyüşündə iştirak etmişdir. Peyğəmbər, ﷺ Mədinəyə hicrət edib gəldikdə, məscid və evlərini tikənə qədər, Peyğəmbər ﷺ Əbu Əyyubun evində qalırdı. Əbu Əyyub və Musəb ibn Umeyri qardaş etdi. Əbu Əyyub Bədr

döyüşündə və digər döyüşlərdə iştirak etmişdir. Peyğəmbərin ﷺ vəfatından sonra Əbu Əyyub, bütün hərbi döyüşlərdə və yeni torpaqların kəşflərində iştirak etdi, heç bir yürüş buraxmadı, biri bitən kimi dərhal digərində iştirak edirdi, və hicrətin 53-cü ilində Konstantinopol döyüşündə vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Böyük və ya kiçik ehtiyacını ödəyərkən, üzü və ya arxanı qibləyə çevirməyin hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Böyük və ya kiçik ehtiyacın ödənməsi zamanı, üzü və ya arxanı qibləyə çevirməyin qadağan olması. Qadağa, əksər alimlərin dediyi kimi *haram* olmasına dəlalət edir.

2. Bu qadağanın ümumi olduğuna işarə: ehtiyacların bu şəkildə ödənməsi həm binalarda, həm də açıq yerlərdə qadağandır.

3. Kəbəyə hörmətin ucalığının və təzahürünün göstəricisi.

4. Peyğəmbərin ﷺ, insanları elə gözəl şəkildə öyrətməsi, O haramları qeyd etdikdən sonra, halal olana işarə edirdi.

5. Böyük və ya kiçik bir ehtiyacın ödənilməsi zamanı, günəşə və ya aya tərəf üz tutmaq, bəzi *məzhəb* alimlərinin-fəqihlərinin bu barədə dediklərinə görə qınanılır.

(۱۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «رَقِيتُ
يَوْمًا عَلَى بَيْتِ حَفْصَةَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْضِي حَاجَتَهُ مُسْتَقْبِلَ الشَّامِ مُسْتَدْبِرَ
الْكَعْبَةِ».

15. Abdullah ibn Ömər, Allah onlardan razı olsun, demişdir ki: “Bir dəfə Həfsənin evinin damına çıxdım və Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم üzünü Şama, arxasını isə Kəbəyə çevirməklə təbii ehtiyacını ödəyərkən gördüm” (əl-Buxari 148 və Muslim 266).

Başqa bir *rəvayətdə* deyilir: “Beytul-Məqdisə [Qüdsdəki məscidə] tərəf dönərək” (əl-Buxari 145 və Muslim 266).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn Xəttab ibn Nufeyl əl-Quraşi əl-Ədəvi, (Allah ondan razı olsun). Abdullah, atası Ömərlə birlikdə İslamı qəbul etmişdi və Mədinəyə hicrət etmişdi. O, nə Bədr döyüşündə nə də ki, Uhud döyüşündə iştirak etmədi, çünki hələ kiçik idi o zaman. Lakin Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ona Xəndək döyüşündə iştirak etməyə icazə verdi. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم özü onun salehliyinə, Abdullah ibn Ömərin həmyaşıdları da onun izzətinə və təqvasına şahadət vermişdilər.

Malik demişdir: “İbn Ömər, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından sonra 60 il yaşadı. Bilik əldə etmək üçün, insanlardan nümayəndə heyətləri onun yanına gəlirdilər. O, fətva verməkdə çox diqqətli idi, xüsusən də şəxsən ona aid olan məsələlərdə. Abdullah ibn Ömər hicrətin 73-cü ilində, Məkkədə vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Təbii ehtiyacın ödənməsi zamanı, insanın hər hansısa məkanda, Kəbəyə arxasını çevirməsi ilə bağlı izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qohum-əqrəbanın və bu kimi insanların evinin damına çıxmaq, onların narazılığına səbəb olmayacağı halda, icazəlidir.

2. İstənilən sözü məcazi mənada işlətməyə [yəni birbaşa deyil, eyhamla danışmaq] icazə verilir.

3. Təbii ehtiyacın ödənməsi zamanı bir şəxs, hər hansısa otaqda olarsa, arxasını qibləyə çevirməyə icazə verilir.

4. Təbii ehtiyacın ödənməsi zamanı üzünü Beytul-Məqdisə çevirmək icazəlidir.

İxtilaf və icma:

Əbu Əyyubdan gələn bir hədisdə, istər açıq yerdə, istərsə də qapalı yerdə təbii ehtiyacı yerinə yetirərkən, üzünü və ya arxasını *qibləyə* çevirmək, ümumən qadağan edilmişdir. İbn Ömər in hədisində isə hər hansı bir binada və ya tikilidə olarkən bunun icazəli olmasına işarə edilir. Beləliklə, İbn Ömər in sözləri, Əbu Əyyubun hədisinin dəqiq olmasını göstərir. Və buna görə də, Şeyx İbn Useyminə və tabe olduğu digər alimlərə görə, təbii ehtiyacı yerinə yetirərkən, əgər hər hansı otaqda olarsa, arxasını *qibləyə* çevirmək caizdir.

(17) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْخُلُ
الْخَلَاءَ فَأَحْمِلُ أَنَا وَغُلَامٌ نَحْوِي إِدَاوَةً مِنْ مَاءٍ وَعَنْزَةً فَيَسْتَنْجِي بِالْمَاءِ».
* الْعَنْزَةُ: الْحَرْبَةُ الصَّغِيرَةُ.

16. Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun), demişdi ki: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم təbii ehtiyac üçün çıxanda, mən və mənimlə həmyaşlıd bir oğlan, onun arxasınca, içində su ilə kiçik bir su dərisi və kiçik bir nizə daşıyırdıq və O, bu suyu yuyunmaq üçün istifadə edərdi” (əl-Buxari 152 və Muslim 271).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Böyük və ya kiçik ehtiyacdən sonra su ilə yuyunmağın hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم xidmət etməklə ifadə olunan Ənəs ibn Malikin fəzilətinin göstəricisi.

2. Başqasından kömək istəməyin caiz olması ki, sizin təmizlənməyiniz üçün lazım olan vasitələri daşısın.

3. Kiçik və böyük ehtiyacdən sonra su ilə yuyulmağın caiz olması.

4. Təmizliyə hazırlıq və bunun üçün lazım olan hər şeyi hazırlamaq.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Alimlərə və hər bir ləyaqətli şəxslərə xidmət etmək.

(۱۷) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْحَارِثِ بْنِ رَبِيعِ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «لَا يُمَسِّكَنَّ أَحَدُكُمْ ذِكْرَهُ بِيَمِينِهِ وَهُوَ يُبُولُ، وَلَا يَتَمَسَّحُ مِنَ الْخَلَاءِ بِيَمِينِهِ وَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ».

17. Əbu Qatadə əl-Haris ibn Rib'i əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdu ki: **“Sizlərdən heç biriniz kiçik ehtiyacı yerinə yetirərkən cinsi orqanını sağ əli ilə tutmayın, [böyük və ya kiçik bir ehtiyacı yerinə yetirərkən] sağ əli ilə özünü silməsin və sizdən heç biriniz bir qaba nəfəs verməsin [içərkən]”** (əl-Buxari 5307 və Muslim 267).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Qatada əl-Haris ibn Rib'i əl-Ənsari əl-Xəzrəci, (Allah ondan razı olsun). Əbu Qatadə Uhud döyüşündə və digər döyüşlərdə iştirak etmişdir. Onu, “Rəsulullahın ﷺ süvarisi” adlandırırdılar. Bir dəfə səfərdə olarkən Peyğəmbər ﷺ minik heyvanın üzərindən (yuxulayıb) yığılmağa başlayanda Əbu Qatadə ona dəstək oldu, onda Peyğəmbər ﷺ ona dedi: **“Peyğəmbəri qoruduğun kimi Allah da səni qorusun”**. Əbu Qatadə hicrətin 54-cü ilində Mədinədə vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Təbii ehtiyacların ödənilməsi ilə bağlı İslam ədəbinin bəzi hallarının izahı və s.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

Kiçik ehtiyacını ödəyən birinə övrət yerini sağ əli ilə tutmağın qadağan edilməsi. Bəzi alimlər deyirlər ki, bu qınanılan, məzəmmət olunan bir hərəkətdir (*məkrüh*).

2. Böyük və ya kiçik ehtiyacın ödənməsi zamanı daş [salfet və s.] və ya su ilə təmizlənməsindən asılı olmayaraq, sağ əl ilə təmizlənmənin qadağan edilməsi.

3. Sağ tərəfin fəzilətinin göstəricisi.

4. Qaba [içərkən] nəfəs verməyin qadağan edilməsi.

5. İslam şəriətinin kamilliyi və həyatın bütün sahələrini əhatə etməsinin göstəricisi.

(۱۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ ﷺ بِقَبْرَيْنِ، فَقَالَ: «إِنَّهُمَا لَيُعَذَّبَانِ، وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا: فَكَانَ لَا يَسْتَتِرُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الْآخَرُ: فَكَانَ يَمْشِي بِالنَّمِيمَةِ» فَأَخَذَ جَرِيدَةً رَطْبَةً، فَشَقَّهَا نِصْفَيْنِ، فَغَرَزَ فِي كُلِّ قَبْرٍ وَاحِدَةً فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لِمَ فَعَلْتَ هَذَا؟ قَالَ: «لَعَلَّهُ يُخَفَّفُ عَنْهُمَا مَا لَمْ يَنْبَسَا».

18. Abdullah ibn Abbasın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم iki [təzə] qəbrin yanından keçərkən dedi: **“Həqiqətən, onlar [bu qəbir əhli] əzab çəkirlər və bu əzablar yerinə yetirilməsi çətin olan bir şeyə görə deyildir. Birinciyə gəlincə, o, kiçik təbii ehtiyacın ödənməsindən sonra təmizlənməzdi, ikincisi isə qeybət yayırdı (nəmimə)”**. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم təzə bir xurma budağını götürdü, onu iki yerə böldü və hər birinin qəbrinə bir yarısını basdırdı. Biz dedik: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, niyə belə etdin?” O cavab verdi: **“Balkə bu, onlar üçün bir rahatlıq olar, bu budaqlar quruyana qədər”** (əl-Buxari 216, 218 və Muslim 292).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas ibn Əbdulmuttalib əl-Haşimi əl-Quraşi, (Allah ondan razı olsun), Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmisinin oğlu, bu ümmətin alimi və Quranın tərcüməçisidir. Bir gün Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu qucaqlayıb dedi: **“Allahım, ona hikmət öyrət!”** ya da: **“Ona Kitabı öyrət!”**. Bir dəfə İbn Abbas dəstəmaz almaq üçün Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم su gətirdi və bunu görən Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Allahım, onu dini başa düşən et!”**. Buna görə də Abdullah ibn Abbasa çoxlu elm çatdı və ona can atanlardan idi. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم vəfat edəndə Abdullah ibn Abbasın həddi-bülüğa çatmağına az qalmışdı. O hicrətin 68-ci ilində Taifdə vəfat etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Qeybət edənin və bədənini, paltarını sidikdən qorumayanın [yəni yuyunmamanın] cəzası ilə bağlı izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qəbir əzabının varlığının təsdiqi və bunun səbəblərindən biri, qeybətin yayılması, digəri isə sidikdən təmizlənməyə etinasız yanaşma..

2. Uca Allah bəzən Peyğəmbər ﷺ və ya övliyalarının (övliyasının) kəraməti ilə insanlara bir əlamət göstərir.

3. Sidikdən və hər cür natəmizlikdən (nəcas) təmizlənmənin vacibliyi.

4. Qeybət etmək və öz sidiyindən təmizlənməmək böyük günahlardandır (kəbair).

5. Namazın qəbul olunma şərtlərindən birinin yerinə yetirilməməsinin, qəbir əzabına səbəb olması, namazın məqamının əzəmətinin göstəricisi.

6. Peyğəmbərin ﷺ ümmətinə və hətta onlardan olan günahkarlara göstərdiyi mərhəmət.

7. Peyğəmbərin ﷺ şəfaəti müəyyən bir müddətə qədər müvəqqəti ola bilər, Onun dediyi kimi: “Bəlkə budaqlar quruyana qədər bu onlar üçün bir rahatlıq olar”.

8. Səhabələrin Peyğəmbərin ﷺ əməllərinin hikmətini bilmək istəyi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. Qəbir əzabının varlığını inkar edən, böyük və kiçik günahlara görə insanları küfrdə ittiham edən xariciləri (xəvariclər), mötəzilə və hizbut-təhrir məzhəblərinin əqidələrini təkzib etmək.

2-ci Fəsil misvak haqqında

بَابُ السُّوَاكِ

(۱۹) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لِأَمْرَتُهُمْ بِالسُّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ صَلَاةٍ».

19. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Əgər çətin olmasaydı, mən ümmətimə hər namazdan əvvəl sivakdan istifadə etməyi əmr edərdim”** (əl-Buxari 887 və Muslim 252).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Hər namazdan əvvəl *sivakdan* istifadə qaydaları.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İstər vacib, istər *cənazə*, istərsə də müstəhəb hər hansı bir namaz qılmazdan əvvəl ağızın təmizlənməsinin arzu olunan, müstəhəb olmasını təsdiq etmək.

2. Hədisin ümumi mənasının məzmunu oruc tutanın namazlarını da əhatə edir, hər namazdan əvvəl, hətta günəş zeniti (zirvəni) keçdikdən sonra da (günorta vaxtı) diş çubuğundan (misvakdan) istifadə etmək hüququnu təsdiq edir, yəni *zöhr* və *əsr* kimi namazlardan əvvəl [bəzi alimlər oruc tutanın ancaq

zöhrə qədər diş çubuğundan istifadə edə biləcəyini deyirlər, halbuki bunun üçün heç bir dəlil yoxdur].

3. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ümmətinin vəziyyətinə diqqət yetirməsi və onlara şəfqət göstərməsi, çünki onları çətinliyə sala biləcək bir şeyə məcbur etməkdən qorxurdu.

4. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bir işi görmək haqqında əmri, bu əməli yerinə yetirərkən könüllü olması barədə dəlil gətirmədiyi, işarə etmədiyi halda, bu əmrin icrası vacib olmuşdur.

5. Namazın məqamını ucaltmaq.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Allahu Təalənin və Peyğəmbərinin صلى الله عليه وسلم əmrlərini qəbul etməyin əsası mütləqdir /vacib/.

7. Çətinlik [narahatlıq] hər hansı şəriət hökmünü yüngülləşdirməyə səbəbdir.

(۲۰) عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ إِذَا قَامَ مِنَ اللَّيْلِ يَشُوصُ فَاهُ بِالسَّوَاكِ.

* يَشُوصُ مَعْنَاهُ يَغْسِلُ، يُقَالُ: شَاَصَهُ يَشُوصُهُ، وَمَاَصَهُ يَمْوِصُهُ إِذَا غَسَلَهُ.

20. Huzeyfə ibn əl-Yəməndən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunana görə, o demişdir ki: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم yuxudan oyananda, daima ağzını *sivakla* təmizləyirdi” (əl-Buxari 245 və Muslim 255).

Hədis rəvayətçisi:

Huzeyfə ibn əl-Yəmən ibn Cabir əl-Absi, (Allah ondan razı olsun), atası ilə birlikdə İslamı qəbul etmişdir. O, Bədr döyüşündə iştirak etmək niyyətində idi, lakin müşriklər buna icazə vermədilər. O özü və atası Uhud döyüşünün iştirakçıları idilər, Huzeyfənin atası Uhudda, müsəlmanların əli ilə həlak oldu, onlar bilmirdilər ki, o İslamı qəbul edib. Huzeyfə müsəlmanları bağışladı və atası üçün fidyə almadı. O, Rəsulullahdan صلی اللہ علیہ وسلم çox hədis rəvayət etmişdir. Huzeyfə deyərdi: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم mənə qiyamətə qədər nə olduğunu və sonra nə olacağını söyləmişdi” (Muslim 2891). Huzeyfəni, “Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم sirrini qoruyan” adlandırırdılar, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Təbukdan qayıtdıqdan sonra, Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم pislik etmək istəyən münafıqların adlarını gizlicə ona demişdi [deyirlər ki, bu siyahıda 12 nəfər vardır]. Huzeyfə Xəndək döyüşündə və sonrakı döyüşlərdə, eləcə də İraqın fəthində iştirak etmişdir. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) onu bəzi şəhərlərə *amir* təyin etmişdi və o da ölümünə qədər orada rəhbərlik etdi. Huzeyfə ibn əl-Yəmən hicrətin 36-cı ilində vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Yuxudan oyandıqda misvakdan istifadə ilə bağlı aydınlaşdırma.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yuxudan oyandıqdan sonra *sivakdan* istifadə etmək şəriət tərəfindən vacib buyrulmuşdur və namaz qılmaq istəyənlərə bundan istifadə etmələri şiddətlə tövsiyə olunur.

2. Sivakın istifadəsi təkəcə yuxudan oyandıqdan sonra deyil, bütün hallarda ağızdan xoşagəlməz bir qoxu gəldikdə, məsələn yeməkdən və ya orucdan sonra, uzun müddət danışdıqdan və ya uzun müddətli sükutdan sonra. Evə girməzdən əvvəl də *sivakdan* istifadə etmək məsləhətdir.

3. İslam şəriətində təmizliyə xüsusi diqqət yetirilməsi.

4. Diş çubuğundan (misvakdan) istifadə edərkən insan bütün ağız boşluğunu, o cümlədən dişləri, damağlarını və dilini təmizləyir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Gecə namazının (qiyamül-leyl) bir vacib qayda olması.

6. Sünnənin hər hansı bir növünün daima edilməsinin vacib qayda olması.

(۲۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: دَخَلَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي بَكْرٍ
 - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَأَنَا مُسْنِدَتُهُ إِلَى صَدْرِي، وَمَعَ عَبْدِ الرَّحْمَنِ
 سِوَاكَ رَطْبٌ يَسْتَنُّ بِهِ فَأَبَدَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بَصْرَهُ. فَأَخَذْتُ السِّوَاكَ فَقَضَمْتُهُ،
 فَطَيَّبْتُهُ، ثُمَّ دَفَعْتُهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاسْتَنَّ بِهِ فَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ اسْتَنَّ
 اسْتِنَانًا أَحْسَنَ مِنْهُ، فَمَا عَدَا أَنْ فَرَّغَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ رَفَعَ يَدَهُ - أَوْ إصْبَعَهُ - ثُمَّ
 قَالَ: «فِي الرَّفِيقِ الْأَعْلَى» - ثَلَاثًا - ثُمَّ قَضَى.

وَكَانَتْ تَقُولُ: مَاتَ بَيْنَ حَاقِنَتِي وَذَاقِنَتِي.

* وَفِي لَفْظٍ: «فَرَأَيْتُهُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، وَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُحِبُّ السِّوَاكَ، فَقُلْتُ: آخُذْهُ لَكَ؟
 فَأَشَارَ بِرَأْسِهِ أَنْ نَعَمْ».

هَذَا لَفْظُ الْبُخَارِيِّ، وَلِمُسْلِمٍ نَحْوُهُ.

21. Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən nəql olunur ki: “Bir dəfə Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkr əs-Siddiq, (Allah onların hər ikisindən razı olsun), Peyğəmbərin ^{صلی اللہ علیہ وسلم} yanına girdi, və mən o an, Onun başını sinəmə söykəmişdim, Əbdürrəhmanda isə təzə *misvak* var idi, dişlərini fırçalamaq üçün. Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} ona diqqətlə baxmağa başladı [yəni misvaka]. O zaman mən [Əbdürrəhmandan] misvakı götürdüm, [dişlərimlə] təmizlədim, çeynədim, yumşaltdım, sonra Peyğəmbərə ^{صلی اللہ علیہ وسلم} verdim, o da ondan istifadə etdi. Mən Rəsulullahın ^{صلی اللہ علیہ وسلم} [ağzını təmizləyərkən] *misvakdan* belə hərtərəfli istifadə etdiyini görməmişdim. Allah Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم} bu işi bitirən kimi əlini [və ya barmağını] qaldırdı və sonra üç dəfə dedi: “**Ən ali cəmiyyətə**” - və bundan sonra vəfat etdi. Aişə tez-tez deyirdi: “O, mənim çənəmlə çiynim arasında [başını qoyaraq] öldü”.

Başqa bir *rəvayətdə* deyilir: “Allah Rəsulunun ^{صلی اللہ علیہ وسلم} diş çubuğuna baxdığını gördükdə onun ondan istifadə etmək istədiyini anladım və soruşdum: “Sənin üçün götürümmi onu? və O başını yellədi və razılaşdı” (əl-Buxari 4438 və Muslim 2444).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

İstənilən vaxt misvakdan istifadə etmək, eləcə də başqasının misvakından istifadənin icazəli olması ilə bağlı aydınlıq gətirilir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم *misvakdan* istifadəyə olan sevgisi.
2. İstənilən vaxt *misvakdan* istifadənin icazəli olması, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Əbdürrəhman ibn Əbu Bəcri qınamadı.
3. Başqasının *misvakından* istifadə etməyin caizliyi, bir şərtlə ki, xəstəlik yoluxma ehtimalı istisna olunsun.
4. Əgər başa düşülən olarsa, jestlər ilə hərəkət etməyin icazəsi.
5. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم şücaəti və səbri, çünki ölüm anında belə misvak istifadə etməyi və duanı unutmamışdır.
6. Allahu Təalənin göylərdə olmasına dəlalət.
7. Aişənin (Allah ondan razı olsun) fəzilətinin göstəricisi, onun Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə gözəl rəftarında və Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم vəfatının onun evində, onun otağında və onun günündə baş verməsi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Aişənin (Allah ondan razı olsun) ağılı, tədbirliliyi və zəkasının göstəricisi.

9. Saleh və ağıllı arvadın, ərini yarım söz yarım baxışdan başa düşməsi.
10. İnsan t p rc yinin saflıĝının göstəricisi.

(۲۲) عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ يَسْتَاكُ بِسِوَاكٍ رَطْبٍ، قَالَ: وَطَرَفُ السِّوَاكِ عَلَى لِسَانِهِ، يَقُولُ: «أُعْ، أُعْ»، وَالسِّوَاكُ فِيهِ كَأَنَّهُ يَتَهَوَّعُ.

22. Əbu Musa əl-Əşərinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət edilir: “Mən Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم yanına o anda gəldim ki, O *tazə misvakla* dişlərini fırçalayırdı.”

Misvakın ucu dilinin üstündə idi və səslər eşidilirdi: “Eqq...eqq...”, sanki qusmaq istəyirdi [yəni sanki ürəyi bulanırdı]” (əl-Buxari 244 və Muslim 254).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Musa Abdullah ibn Qeys əl-Əşəri əl-Qəhtani (Allah ondan razı olsun) Məkkəyə gəldikdə İslamı qəbul etdi, sonra qövmünün yanına qayıtdıqdan sonra Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم Xeybəri fəth etdiyi vaxt artıq özü ilə 50 nəfəri Mədinəyə gətirmişdi. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم onu Yəmənə hakim təyin etdi. O Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم vəfatından sonra Mədinəyə qayıtdı və Şama qarşı hərbi yürüşlərdə iştirak etdi. Sonra Ömər (Allah ondan razı olsun) onu Bəsrəyə vali təyin etdi. Əbu Musa Ahuaz [Əfqanıstanla İran arasındakı ərazi] və Əsbəhanın [indiki İran ərazisi] fəthinə səbəbkar olmuşdur. Daha sonra Osman (Allah ondan razı olsun) onu Bəsrə şəhərinin hakimiyyətindən uzaqlaşdıraraq Kufə *amiri* təyin etdi və o orada sakinlərə dini öyrədirdi. Onun çox gözəl səsi var idi, xüsusilə Quran oxuyanda. Əbu Musa əl-Əşəri hicri 44-cü ildə Kufədə vəfat etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Misvakın istifadəsi ilə bağlı halların aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dişləri və damağı təmizləmək kimi, dili də misvakla təmizləmək lazımdır.
2. Misvakı ağızın içinə daha dərindən salmaq olar.
3. İnsanların yanında misvakdan istifadə etmək olar. [Lakin onların adət-ənənələri ilə uyğunlaşmaq lazımdır, çünki, əsli icazəli olan bəzi hərəkətlərin yerinə yetirilməsi, yerindən və zamanından asılı olaraq ədəbsiz sayıla bilər.]

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Təzə *misvakdan* istifadə etmək məsləhətdir, ama diş fırçasından istifadə etsəniz, onda yalnız yumşaq (soft) olandan.

3-cü Fəsil xoflara məsh çəkmək barədə

بَابُ الْمَسْحِ عَلَى الْخُفَيْنِ

(۲۳) عَنْ الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَأَهْوَيْتُ لِأَنْزَعِ خُفِّيهِ، فَقَالَ: «دَعُهُمَا، فَإِنِّي أَدْخَلْتُهُمَا طَاهِرَتَيْنِ»، فَمَسَحَ عَلَيْهِمَا.

23. Əl-Muğirə ibn Şubə, Allah ondan razı olsun, demişdir: “Bir dəfə mən Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə yolda idim və əyildim ki, onun dəri ayaqqabılarını (xoflarını) çıxardım. Amma Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi ki: “**Onları burax** [yəni çıxartma], **həqiqətən, mən onları təmiz ayaqlara geyinmişəm** [yəni dəstəmazdan sonra]”. Və O (Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم) onlara məsh etdi” (əl-Buxari 206 və Muslim 274).

Hədis rəvayətçisi:

Əl-Muğirə ibn Şubə ibn Əbu'Amir ibn Məsud əs-Səqafi, Allah ondan razı olsun, Xəndək döyüşünün baş verdiyi ildə İslamı qəbul etmişdi, sonra hicrət etmişdi. Onun iştirak etdiyi ilk hərbi yürüş Əl-Xudeybiyyə yürüşü idi. Əl-Muğirə Peyğəmbərə, صلی اللہ علیہ وسلم dəstəmaz alarkən xidmət edənlərdən idi. O, ərəblər arasında məşhur bir insan idi. Əl-Muğirə, Bəsrə şəhərini idarə edirdi, iki dəfə Kufə hakimi olmuşdu və hicrətin 50-ci ilində orada vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Dəri corablara məsh çəkməklə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəstəmaz alarkən ayaqları yumaq əvəzinə *xofflara* məsh çəkmək olar. Burada ayaqları örtən hər şeyə (adi corablar, sandallar, çəkmələr və ümumiyyətlə hər hansı bir ayaqqabı) *qiyas* edilir.

2. Ayağa geyilən *xofflara* məsh çəkmək, onları çıxarıb yenidən ayaqları yumaqdan daha üstündür. Bu, şəriət rahatlığıdır və İslam dininin kamilliyinə dəlalət edir.

3. Dəstəmazsız geyindiği *xofflara* məsh çəkmək qadağandır.

4. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم gözəl xasiyyəti və təliminin gözəlliyi, çünki o, nəinki əl-Muğirəyə [ayaqlarından] *xofu* çıxarmağa icazə vermədi, o həm də qəlbi sakit olması üçün bunun səbəbini də açıqladı, yəni: Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onları adəti təmizlik vəziyyətində geyinmişdi [yəni dəstəmaz aldıqdan sonra]. Bundan əlavə, əl-Muğirə bu əməlin *hökmünü* öyrənmişdir.

5. Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم xidmət edən əl-Muğirənin (Allah ondan razı olsun) fəzilətləri. Buradan belə nəticə çıxır ki, alimlərə və fəzilət sahiblərinə xidmət etmək lazımdır.

6. Başqa biri dəstəmaz alarkən ona kömək etmək icazəlidir, məsələn, su gətirmək və ya tökmək və sair.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Azad adamın köməyindən istifadə etmək icazəlidir, onu qulluqçu kimi cəlb edərək.

(۲۴) عَنْ حُذَيْفَةَ بْنِ الْيَمَانِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: فَتَوَضَّأَ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَيْهِ. مُخْتَصِرًا.

24. Huzeyfə ibn əl-Yəman, Allah ondan razı olsun, demişdir: “Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanında idim və O, kiçik təbii ehtiyacını [ayaq üstə] ödədi, sonra dəstəmaz aldı və *xofflarına* (dəri ayaqqabılarına) məsh çəkdi”. (əl-Buxari 225 və Muslim 273 verilmiş hədisin müxtəsər versiyası).

Hədis rəvayətçisi:

Huzeyfə ibn əl-Yəman, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 20).

Hədisin mövzusu:

Xofflara məsh çəkməklə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəstəmaz alarkən ayaqları yumaq əvəzinə *xofflara* məsh çəkməyin hökmü. Bu, İslamın kamilliyinə və ayınlərinin asanlığına dəlildir.

2. *Xofflara* təkəcə yolda (*səfərdə*) deyil, həm də insanın daimi yaşadığı yerdə məsh çəkməyin caiz olması.

3. Böyük bir şəxsiyyətdən [yüksək vəzifədə olan] danışaraq: “O kiçik təbii ehtiyacını ödədi” demək icazəlidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Ayaq üstə kiçik təbii ehtiyacı ödəmək icazəlidir, bir şərtlə ki, heç kəs insanın övrət yerini görməməlidir və sidik paltara düşməməlidir. [Buna görə də, əsas qayda odur ki, bu iki vəziyyətdən qaçmaq üçün kiçik təbii ehtiyacı oturarkən etmək lazımdır.]

5. Yaxın adamların yanında [amma övrəti görünməyəcək şəkildə] kiçik ehtiyacı ödəmək icazəlidir, çünki kiçik bayıra çıxarkən səs və qoxu gəlmir.

4-cü Fəsil məzi, (şəhvət zamanı çıxan yaxma) və digərləri haqqında

بَابُ فِي الْمَذِي وَغَيْرِهِ

(۲۵) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنْتُ رَجُلًا مَذَّاءً، فَاسْتَحْيَيْتُ أَنْ أَسْأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِمَكَانِ ابْنَتِهِ، فَأَمَرْتُ الْمُقَدَّادَ بْنَ الْأَسْوَدِ فَسَأَلَهُ، فَقَالَ: «يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ».

* وَلِلْبُخَارِيِّ: «اغْسِلْ ذَكَرَكَ وَتَوَضَّأُ»، وَلِلْمُسْلِمِ: «تَوَضَّأُ وَأَنْضَحُ فَرْجَكَ».

25. Əli ibn Əbu Talib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən elə bir insan idim ki, məndən çoxlu məzi (prostat vəzidən gələn selikli şəffaf yapışqan ifrazat) gəlirdi, lakin Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qızının həyat yoldaşı olduğuma görə, bu barədə Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم soruşmağa utanırdım. Onda, mən əl-Miqdad ibn əl-Əsvəddən bu barədə xahiş etdim və o, Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم bu haqda soruşdu və o, belə cavab verdi: **“Övrət yerini yuyub, dəstəmaz almaq lazımdır”** (Muslim 346).

Əl-Buxaridə isə rəvayət edilir ki: **“Övrət yerini yu və dəstəmaz al”** (əl-Buxari 265).

Muslim rəvayət edir ki: **“Dəstəmazdan əvvəl övrət yerinə su səp”** (Muslim 303).

Hədis rəvayətçisi:

'Əli ibn Əbu Talib ibn 'Əbdulmüttalib əl-Qurayşi əl-Haşimi - möminlərin hökmdarı, əmiri, müsəlmanların dördüncü xəlifəsi, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmisi

oğlu. Əli ibn Əbu talib, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم evində böyümüşdü və Muhammədə صلی اللہ علیہ وسلم Peyğəmbərlik verilən kimi, Ona iman gətirdi. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم qızı Fatiməni, Əliyə (əleyhissalam) ərə verdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, Təbuk üzərinə yürüş edərkən Əlini Mədinənin hakimi olaraq qoyub ona dedi: **“Mənim yanımda Harunun Musanın yanında tutduğu yeri kimi yer tutmaq istəmirsənmi? Ancaq fərqi odur ki, məndən sonra Peyğəmbərlər olmayacaqlar.”** Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم şəhadət verdi ki, Əli cənnət əhliyəndir. O, yaxşı süvari və cəsur döyüşçü kimi tanınırdı. O, biliyi və zəkası ilə seçilirdi. Ömər (Allah ondan razı olsun) onun haqqında belə demişdir: “Məhkəmə işlərində ən yaxşısı — Əlidir”. Əli hicrətin 35-ci ilində Zilhiccə ayının sonunda Osmandan (Allah ondan razı olsun) sonra xəlifə oldu. Hicrətin 40-cı ilində ramazan ayında şəhid olaraq öldürülmüş və Əmirlik etdiyi Kufə şəhərinin sarayında dəfn edilmişdir. Xavariclərin onu qazıb çıxaracağından qorxaraq, onun naməlum bir yerdə dəfn edildiyi də deyilir. Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Kişidən çıxan selikli şəffaf ifrazat (*məzi*) ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər insan üçün hər hansı şəriət faydası varsa, o zaman insan özü haqqında, bəzi utanılası məsələlər barədə, başqa insanlara təfərrüatlar ilə söyləyə bilər.
2. Əgər insan öz utancaqlığına görə və ya hər hansı başqa səbəbə görə birbaşa sual verə bilmirsə, onda başqa birisi onun xahişi ilə soruşa bilər.
3. Əgər kişi, arvadının qohumlarının yanında, övrət yeri haqqında, ehtiras və bu kimi şeylərlə bağlı heç bir şey danışmazsa, bu, gözəl ədəbin təzahürü olar.
4. Əgər şəxsin öz nümayəndəsi varsa, o zaman sualını ona həvalə etməyə icazə verilir, lakin bu nümayəndənin anlayışı və dini ilə bağlı etibarlı adam olması şərtidir [sualı düzgün başa düşmək və təqdim etmək lazımdır], [o həm sualı həm də cavabı yaxşı yadda saxlamalıdır].

5. Əgər insandan (*məzi*) selikli şəffaf ifrazat gələrsə, o zaman o, övrət yerini yumağa məcburdur (*yuxa yeri daxil olmaqla*)

6. Selikli şəffaf ifrazat (*məzi*) nəcasət sayıldığına görə və dəstəməzi pozduğu üçün, onu yumaq vacibdir, lakin *qüsl* almaq lazım deyil.

7. Əlinin (Allah ondan razı olsun) şərəfli olması, çünki onun həyası, o sualı soruşmağa mane olmadı, hətta başqa bir şəxs vasitəsilə edilmiş olsa belə. Hədis həmçinin Əlinin (Allah ondan razı olsun) gözəl ədəbinə dəlalət edir.

(۲۶) عَنْ عَبَّادِ بْنِ تَمِيمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمِ الْمَازِنِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: شُكِيَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ الرَّجُلُ يُخَيَّلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَجِدُ الشَّيْءَ فِي الصَّلَاةِ، قَالَ: «لَا يَنْصَرِفُ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيحًا».

26. Abbad ibn Təməim, Abdullah ibn Zeyd ibn Asim əl-Məzininin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən belə nəql etmişdir: “Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم namazda daim özünü dəstəmazı pozulmuş kimi hiss edən bir adamın şikayətindən xəbər verildi [yəni dəstəmazının pozulmasından]. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buna belə cavab verdi: **“Bir səs eşitməyincə və ya bir qoxu hiss etməyə qədər namazı tərk etməsin”** (əl-Buxari 137 və Muslim 361).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Tabiinlərdən olan etibarlı ravi Abbad ibn Təməim ibn Zeyd (Allah ona rəhmət etsin).
2. ‘Abdullah ibn Zeyd ibn ‘Asim, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 9).

Hədisin mövzusu:

Dəstəmazın səhihliyinə *şübhə* ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması, əgər insan əvvəlcədən adəti təmizlik vəziyyətində idisə.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Təmizlik halında olan şəxs öz dəstəmazının düzgünlüyündə *şakk-şübhə* etməyə başlasa, o dəstəmazın həqiqətən pozulduğuna əmin olana qədər ikinci dəfə dəstəmaz almamalıdır. [Və əksinə olarsa, əgər bir şəxs dəstəmazsız olsa və onu alıb-almadığına *şakk* etməyə başlayarsa, o zaman dəstəmazsız olduğuna əsaslanmalıdır..]

2. Yalnız *şübhə* olduğuna görə namazı tərk etmək olmaz.

3. Qaz çıxması dəstəməzi pozur, insanın necə başa düşməsindən asılı olmayaraq: səs eşitməsindən və ya qoxu hiss etməsindən və sair şeylərdən asılı olmayaraq.

4. Utanc yaradan sözləri ucadan tələffüz etməkdən çəkinmək (əgər onların səslənməsində şəriət ehtiyacı yoxdursa) gözəl əxlaqın təzahürüdür.

5. Hər şeyin əsli, olduğu kimi qalır [bu, şəriət hökmüdür].

6. İnsan *şəkk-şübhələrə, zənnlərə* görə, öz əminliyini, *yəqinliyini* itirməməlidir [bu ikinci qaydadır].

(۲۷) عَنْ أُمِّ قَيْسِ بِنْتِ مِحْصَنِ الْأَسَدِيَّةِ أَنَّهَا أَتَتْ بِابْنِ لَهَا صَغِيرٍ، لَمْ يَأْكُلِ الطَّعَامَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَجْلَسَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حِجْرِهِ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَنَضَحَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

(۲۸) وَعَنْ عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: أَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِصَبِيِّ، فَبَالَ عَلَى ثَوْبِهِ، فَدَعَا بِمَاءٍ فَاتَّبَعَهُ إِيَّاهُ. * وَلِمُسْلِمٍ: فَاتَّبَعَهُ بَوْلَهُ وَلَمْ يَغْسِلْهُ.

27. Ummu Qeys binti Mihsan əl-Əsədiyyə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edirdi ki, o, kiçik oğlu ilə, Allahın Rəsulunun ﷺ yanına gəldi, oğlu isə hələ heç bir yemək yemirdi [çünki, yalnız ana südü ilə qidalanırdı]. Peyğəmbər ﷺ onu qucağına oturtdu, o isə onun paltarını sidiklə islatdı. Sonra Peyğəmbər ﷺ su gətirməyi əmr etdi, sonra paltarına səpdi və paltarı yumadı” (əl-Buxari 223 və Muslim 287).

28. Möminlərin anası Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, “Peyğəmbərin ﷺ yanına bir uşaq gətirdilər və o, onun paltarına sidik etdi. O zaman Peyğəmbər ﷺ su gətirməyi əmr etdi və həmin yərə səpdi” (əl-Buxari 222).

Muslimin versiyasında deyilir: “O, sidiyin dəydiyi yerin [paltarın üzərində] üzərinə su səpdi, lakin onu [ləkəni] yumadı” (Muslim 286).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Ukkəşi ibn Mihsanın (Allah onlardan razı olsun) bacısı Ummu Qeys Əminə bint Mihsan əl-Əsədiyyə İslamı ilk qəbul edənlərdəndir. O Mədinəyə hicrət etmişdi və uzun ömür yaşamışdı.

2. Möminlərin anası Aişə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Körpələrin sidiyindən paltarların təmizlənməsi üsulunun izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahın ﷺ gözəl əxlaqı.
2. Yaşı kiçik olduğuna görə ana südündən başqa yemək qəbul etməyən oğlan uşağının sidiyi *nəcasdır* və çirkli yerə su səpməklə təmizlənir - bu paltarları yumağa ehtiyac yoxdur.
3. Belə uşağın nəcisinə gəlincə, onun düşdüyü yer digər *nəcas* növləri yuyulduğu kimi yuyulmalıdır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. *Nəcasın* düşdüyü yerin təmizlənməsi ilə tələsmək üstünlükdür ki, insan onu təmizləməyi unutmasın, həmçinin nəcasın düşdüyü yeri də unutmasın.
5. Övladlarınızı salehlərin və alimlərin yanına gətirmək icazəlidir ki, onlar üçün dua etsinlər. Amma *bərəkət* almaq üçün uşaqların gətirilməsi caiz deyil, çünki bu, yalnız Peyğəmbərə ﷺ aiddir.

(۲۹) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: جَاءَ أَعْرَابِيٌّ، فَبَالَ فِي طَائِفَةِ الْمَسْجِدِ، فَزَجَرَهُ النَّاسُ، فَنَهَاَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ فَلَمَّا قَضَى بَوْلَهُ أَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِذُنُوبٍ مِنْ مَاءٍ، فَأُهْرِيقَ عَلَيْهِ.

29. Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun), demişdir: “Bir dəfə, bir bədəvi gəlib məscidin divarlarından birinə idrar etməyə (kiçik bayıra çıxmağa) başladı. Onda camaat onu qışqıraraq qovmağa başladı, lakin Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlara bunu qadağan etdi. O (bədəvi) təbii ehtiyacını qurtardıqdan sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bir vedrə su gətirməyi və bu [murdar] yerə tökməyi əmr etdi” (əl-Buxari 221 və Muslim 284).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Üzərinə sidik tökülən torpağın təmizlənmə qaydası ilə bağlı izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məscidlərin təmizliyinə xüsusi diqqət yetirilməlidir, sidik və çirkədən təmizlənməsinə də həmçinin. [Və ilk növbədə *şirkədən* və *bidətdən* təmizlənməlidirlər.]

2. Murdarlıq, *nəcas* məsciddə əmələ gələn kimi, dərhal təmizlənməsinin vacibliyi. [Bu da sidiyin *nəcas* olmasına işarə edir.]

3. [Üzərinə *nəcas* düşmüş] torpaq bir dəfə su tökməklə təmizlənir və bunu bir neçə dəfə etməyə ehtiyac yoxdur. Amma *nəcas* (yaxud onun izi) hələ də yerdə qalsa, torpağın bu hissəsini su tökməkdən əvvəl götürmək lazımdır.

4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم gözəl əxlaqı və insanlara öyrətməkdə hikməti və onların pis əməllərini qınaması.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Bədəvilərin cəhaləti.

6. İcazəli olanı əmr etmək və qınanılanı qadağan etməyin vacibliyi.

7. Əgər nəticəsi istər-istəməz iki növ zərərdən birinə səbəb olacaq iki əməl bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edərsə və bu əməllərdən birini insan istənilən halda yerinə yetirməlidirsə, o zaman daha az şər olanı seçmək lazımdır. Bu, fayda ilə bağlı məsələlərə də aiddir, lakin onda daha faydalı olan seçilməlidir.

(۳۰) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «الْفِطْرَةُ خَمْسٌ: الْخِتَانُ، وَالِاسْتِحْدَادُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَتَقْلِيمُ الْأَظْفَارِ، وَنَتْفُ الْأَبَاطِ».

30. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: "**Beş şey fitrətdəndir: ayıb yerlərini qırmaq, sünnət olmaq, bıqları qısaltmaq, qoltuqaltı tükləri yolmaq və dırnaqları tutmaq**" (əl-Buxari 5889 və Muslim 257).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2)

Hədisin mövzusu:

Fitrətə bağlı məsələlərin izahı [bu, insanın ilkin təbii halıdır, yəni anadangəlmə ona xas olan, onu hər bir xeyirə, ilk növbədə tövhidə cəlb edən haldır].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Fitrətə* aid beş şey vacibdir: sünnət etmək, övrət yerini qırmaq, bıqları qısaltmaq, dırnaqları kəsmək və qoltuqaltı tükləri yolmaq.

2. Bıqları qısaltmaq daha yaxşıdır, övrət yerindəki tükləri qırmaq daha yaxşıdır, qoltuqaltı tükləri isə ən yaxşısı yolmaqdır. Amma əgər insan qoltuqaltı tükləri yola bilmirsə, ondan bacardığı kimi qurtulsun.

3. İslam şəriətinin kamil olmasına işarə, hansı ki, insanın, *fitrətə* uyğun olması və təmizliyə riayət etməsinə bağlıdır [bədənin, geyimin və hər şeydən əvvəl ruhun].

5-ci Fəsil cənabət halında olan birinin qüsl alması haqqında

بَابُ الْجَنَابَةِ

(۳۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ لَقِيَهُ فِي بَعْضِ طُرُقِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ جُنُبٌ، قَالَ: فَانْخَسْتُ مِنْهُ، فَذَهَبْتُ فَاغْتَسَلْتُ، ثُمَّ جِئْتُ، فَقَالَ: «أَيْنَ كُنْتَ يَا أَبَا هُرَيْرَةَ؟» قَالَ: كُنْتُ جُنُبًا، فَكَرِهْتُ أَنْ أُجَالِسَكَ وَأَنَا عَلَى غَيْرِ طَهَارَةٍ، فَقَالَ: «سُبْحَانَ اللَّهِ! إِنَّ الْمُؤْمِنَ لَا يَنْجُسُ».

31. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ bir dəfə Mədinənin küçələrinin birində onunla qarşılaşdı və [Əbu Hureyrə] o zaman qüsulsuz idi (cunub). O, [Əbu Hureyrə] dedi: "Mən [uzaqlaşmaq üçün icazə istəmədən] sakitcə ondan uzaqlaşdım, gedib qüsl aldım, sonra Peyğəmbərin ﷺ yanına gəldim". O zaman O, soruşdu: "**Harada idin, ey Əbu Hureyrə?**" Əbu Hureyra cavab verdi: "Mənim boynumda qüsl var idi və pak olmadan sənin yanında oturmaq istəməirdim". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: "**Subhanallah (Allah pak və nöqsansızdır)! Mömin heç vaxt murdar olmaz (nəcas)!**" (əl-Buxari 283 və Muslim 371).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Boynunda qüsl olan şəxsin vəziyyəti haqqında və onun yanında olmaq ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər bunda şəriət faydası varsa, o zaman insana özü haqqında danışmağa icazə verilir, çünki insanlar adətən danışmağa utanırlar belə hallar barədə.

2. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم səhabələrinə göstərdiyi diqqət, çünki o həmişə qaib olanlar barədə soruşurdu. [Bu, alimlərə və elm tələb edənlərə faydalıdır: dərstdə kimin iştirak edib, kimin qaib olduğuna diqqət yetirmək lazımdır, əgər kimsə dərstdə iştirak etmirsə, nə səbəbdəndir.]

3. Səhabələrin Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم uca tutmalarının göstəricisi.

4. Təəccübləndikdə “Sübhanallah!” demək sünnətdir.

5. İnsan cənabət halında olmaqla, murdar /*nəcas*/ olmaz, çünki mömin həmişə pakdır.

6. Boynunda qüsl olan şəxsin yanında olmaq caizdir.

7. Kafir *nəcasdır*. Lakin onun murdarlığı — mənəvidir, onun əqidəsinin murdar olmasından.

8. *Qüsl* almağın vaxtını biraz təxirə salmaq olar. Və həmçinin *cənabət* halında olan bir şəxsə küçəyə, bazara və s. çıxmaq icazəlidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. İnsan yaxşı və hörmətli insanların və ya alimlərin əhatəsində olarsa, ən gözəl görkəmdə olmalıdır.

10. Mömin pakdır /*tahir*/, dirisi və ya ölüsü.

11. İnsan getmək istəyirsə, icazə istəməsi məsləhətdir.

12. Rəsulullahın ﷺ kamil əxlaqı və səhabələrinə göstərdiyi xüsusi diqqətin göstəricisidir.

(۳۲) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اغْتَسَلَ مِنْ الْجَنَابَةِ غَسَلَ يَدَيْهِ، وَتَوَضَّأَ وَضُوءَهُ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اغْتَسَلَ، ثُمَّ يُخَلِّلُ بِيَدَيْهِ شَعْرَهُ، حَتَّى إِذَا ظَنَّ أَنَّهُ قَدْ أَرَوَى بَشْرَتَهُ، أَفَاضَ عَلَيْهِ الْمَاءَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ غَسَلَ سَائِرَ جَسَدِهِ.

(۳۳) وَقَالَتْ: كُنْتُ أُغْتَسِلُ أَنَا وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنْ إِنَاءٍ وَاحِدٍ نَعْتَرِفُ مِنْهُ جَمِيعًا.

32. Aişə, Allah ondan razı olsun, demişdir ki: “Cənabət halından sonra, *qüsl* alarkən, Rəsulullah ﷺ əvvəlcə əllərini yuyardı, sonra namaz üçün aldığı kimi dəstəmaz alardı, sonra isə bütün bədənini yuyardı. Bundan sonra O, saçlarının köklərini [barmaqları ilə darayaraq] yuyardı və baş dərisinin nəmləndiyinə əmin olaraq [yaxud düşünərək] üç dəfə [başına] su tökərdi və sonra bütün bədənini yuyardı” (əl-Buxari 272 və Muslim 316).

33. Aişə həmçinin demişdi: “Mən və Rəsulullah ﷺ bir qabdan birlikdə qüsl alardıq, ondan əlimizlə su götürərək” (əl-Buxari 273 və Muslim 321).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Cənabət halından sonra *qüslun* necə alınacağına aydınlıq gətirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahdan ﷺ nümunə götürərək bu şəkildə qüsl almaq lazımdır [həmçinin arzu olunan hərəkətlər (*müstəhəb*) daxil olmaqla, çünki Aişənin danışdığı hər şey *vacib* deyil].

Peyğəmbər ﷺ əvvəl əllərini yuyardı, sonra tam dəstəmaz alardı, sonra barmaqları ilə baş dərisinə su sürtdə, baş dərisinin tam islandığına əmin olduqda və ya bunu düşündükdə, üç dəfə başına su tökərdi, bundan sonra da bütün bədənini yuyardı.

2. Qüsl almaq dəstəmaz almaqdan daha çətindir, çünki ondan sonra baş da daxil olmaqla bütün bədənini yumaq lazımdır.

3. Ərlə arvadın eyni qabdan birlikdə *qüsl* almasına icazə verilir.

4. Cənabət halında olan şəxsə icazəlidir ki, qüsl aldığı qabdan su götürsün.

5. Peyğəmbərin ﷺ gözəl əxlaqı və evlilik həyatının gözəlliyi.

6. İstifadə olunmuş suyun təmizliyi.

(۳۴) عَنْ مَيْمُونَةَ بِنْتِ الْحَارِثِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: وَضَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَضُوءَ الْجَنَابَةِ، فَأَكْفَأَ بِيَمِينِهِ عَلَى يَسَارِهِ مَرَّتَيْنِ - أَوْ ثَلَاثًا - ثُمَّ غَسَلَ فَرْجَهُ، ثُمَّ ضَرَبَ يَدَهُ بِالْأَرْضِ، أَوْ الْحَائِطِ، مَرَّتَيْنِ - أَوْ ثَلَاثًا - ثُمَّ تَمَضَّمَضَ وَاسْتَنْشَقَ، وَغَسَلَ وَجْهَهُ وَذِرَاعَيْهِ، ثُمَّ أَفَاضَ عَلَى رَأْسِهِ الْمَاءَ، ثُمَّ غَسَلَ جَسَدَهُ، ثُمَّ تَنَحَّى، فَغَسَلَ رِجْلَيْهِ، فَأَتَيْتُهُ بِخِرْقَةٍ فَلَمْ يُرِدْهَا، فَجَعَلَ يَنْفُضُ الْمَاءَ بِيَدِهِ.

34. Peyğəmbərin ﷺ zövcələrindən biri olan Meymuna bint əl-Haris (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Cinsi əlaqədən sonra, mən Peyğəmbərin ﷺ qarşısına, yuyunmaq üçün su qoydum. O, sağ əli ilə qabı iki-üç dəfə əyərək sol əlini yudu, sonra isə övrət yerini yudu. Daha sonra O, ovucunu yerə və ya divara iki-üç dəfə sürtdü. Sonra ağzını və burnunu yaxaladı, üzünü və dirsəklərinə qədər əllərini yudu, sonra başına su tökdü, sonra bütün bədənini yudu. Bundan sonra O, kənara çəkilib ayaqlarını yudu. Mən ona kiçik bir dəsmal gətirdim, amma o dəsmalı götürmədi, əlləri ilə suyu üstündən silkələməyə başladı ”(əl-Buxari 274 və Muslim 317).

Hədis rəvayətçisi:

Meymuna bint əl-Haris bint əl-Xəzn əl-Hilaliyyə, (Allah ondan razı olsun) – Peyğəmbərin ﷺ həyat yoldaşı. Onun doğma bacısı Lübabə əl-Kübra, əl-Fədl və Abdullah ibn Abbasın, (Allah onlardan razı olsun), anası idi, və onun digər bacısı isə Lyubaba əl-Suğra, Allah onlardan razı olsun, Xalid ibn Vəlidin anası idi. Peyğəmbər ﷺ hicrətin 7-ci ilində ümrəni tamamladığı zaman, onun əri Əbu Rəhm ibn Əbdülzənnin vəfatından sonra Meymunə ilə evləndi və Sərfada (Məkkə ilə Mədinə arasında olan bir yer) onunla yaşamağa başladı. Meymunə, Rəsulullahın ﷺ evləndiyi sonuncu qadın idi. Meymunə binti Haris hicrətin 51-ci ilində Sərfada vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Cənabət halından sonra qüsl (*cənabət*) almaq qaydasının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahdan ﷺ nümunə götürərək hədisdə deyildiyi kimi *qüsl* almaq lazımdır, yəni: əlləri iki və ya üç dəfə qabdan kənarında yumaq; sonra övrət yerini yumaq ki, təmiz olsun; sonra əlləri iki və ya üç dəfə yerə və ya divara sürtmək; bundan sonra dəstəmaz almaq, ancaq ayaqları yumamaq; sonra başına su tökmək; sonra bütün bədəni yumaq, bundan sonra çəkilib, ayaqlarını yumaq.

2. Peyğəmbər ﷺ *cənabətdən* sonra bədənini bir dəfədən artıq yumazdı.

3. Meymunənin (Allah ondan razı olsun) fəziləti onun səxavətində və Peyğəmbərə ﷺ xidmətində özünü göstərirdi. [Buradaki fayda: qadın hətta dəstəmaz və qüsl kimi işlərində də ərinə qulluq etmək məcburiyyətindədir.]

4. Peyğəmbər ﷺ əlləri ilə suyu silkələdiyi və dəsmaldan istifadəni qadağan etmədiyi üçün dəstəmaz aldıqdan sonra bədənin yuyulmuş hissələrini qurutmaq olar.

(۳۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيْرُقَدُّ أَحَدُنَا وَهُوَ جُنُبٌ؟ قَالَ: «نَعَمْ، إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلَيْرُقَدُّ».

35. Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, (Allah onların hər ikisindən razı olsun), rəvayət edir ki, Ömər bir dəfə Peyğəmbərə صلی الله علیه وسلم dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم, bizdən hər hansı birimizin cənabət halında, qüsulsuz yatması icazəlidir?” Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم cavab verdi: “**Bəli, əgər dəstəmaz alsın /vudu/, yata bilər**” (əl-Buxari 287 və Muslim 306).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Cənabət halında olan şəxsin yuxuya getməsinin hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin, ehtiyacları olduğu sualları vermək istəyi.
2. Cənabət halında olan şəxs dəstəmaz aldıqdan sonra, ona yatmaq icazəlidir.
3. İnsan üçün ən yaxşısı *qüsl* almayana qədər yatmamasıdır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Cənabət halında olan şəxsin hətta dəstəmaz almadan da yatması caizdir [necə ki, digər hədislərdə qeyd olunduğu kimi].

(۳۶) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ: جَاءَتْ أُمَّ سُلَيْمٍ امْرَأَةَ أَبِي طَلْحَةَ - إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ اللَّهَ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ، فَهَلْ عَلَى الْمَرْأَةِ مِنْ غُسْلِ إِذَا هِيَ اِحْتَلَمَتْ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «نَعَمْ، إِذَا رَأَتْ الْمَاءَ».

36. Ummu Sələmə, (Allah ondan razı olsun), demişdir ki: “Bir dəfə Əbu Təlhənin arvadı Ummu Süleym Allah Rəsulunun ﷺ yanına gəlib dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Həqiqətən, Allahu Təalə həqiqətdən utanmaz. Qadın yuxuda əri ilə yaxınlıq etdiyini görsə, qüsl almalıdırmı? Allah Rəsulu ﷺ belə cavab verdi: **“Bəli, əgər su görərsə** [yəni oyandıqı zaman, alt paltarlarında pollyusiya izlərini]” (əl-Buxari 130 və Muslim 313).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Ummu Sələmə Hind binti Əbu Üməyyə Huzeyfə ibn əl-Muhyra əl-Quraşi əl-Məhzumiyyə, (Allah ondan razı olsun), əri Əbu Sələmə ilə birlikdə İslamı ilk qəbul edənlərdəndir. Əbu Sələmə Peyğəmbərin ﷺ bibisinin oğlu və süd qardaşı idi. O, Uhud döyüşündən sonra vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun). Ummu Sələmə onu çox sevirdi və o vəfat etdikdə o (Ummu Sələmə) dedi: *“İnnə Lilləhi Və İnnə İleyhi Raciun! Allahummə’curni Fi Musiybətiy Və Əxliif Liy Xayran Minhə!* (Həqiqətən biz, Allaha məxsusuq və Ona da qayıdacağıq! Allahım! Başıma gələn müsibət sayəsində məni mükafatlandır və əvəzinə ondan da xeyirlisini ver!), Peyğəmbərin ﷺ bu kəlamına iman gətirərək: **“Kim başına bir müsibət gəldiyi zaman bu sözləri desə, Allahu Təalə onu ən gözəl mükafatla mükafatlandırır”**. Allahu Təalə onun iddəsi keçdikdən sonra onun ərini Allahın Rəsulu ﷺ ilə əvəz etdi və hicrətin 4-cü ilində O onunla evləndi. O, hikmətli, tədbirli və həqiqi iman sahibi olanlardan idi. Ummu Sələmə hicrətin 62-ci ilində Mədinədə vəfat etdi və Peyğəmbərin ﷺ zövcələrinin sonuncusu idi, Allah onların hamısından razı olsun.

Hədisin mövzusu:

İnsanın yuxuda yaxınlıq etdiyini görəndən sonra *qüsl* alınması ilə bağlı məqamın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ummu Süleymənin fəziləti, hansı ki, onun həm dini anlamaq istəyində, həm də xasiyyətinin gözəlliyində özünü göstərirdi, çünki o, özünü təmizə çıxarmaq üçün müraciət etmişdir.

2. Allah pak və böyükdür, haqqdan utanmaz - bu, Onun ədalət və mərhəmətinin kamilliyinin təzahürüdür.

3. Qadının da, kişi kimi yuxuda yaxınlıq etdiyini görməsinə və orqazm yaşadıqdan sonra sperma (*məni*) kimi maye ifraz etməsinə işarədir.

4. Yuxuda yaxınlıq etdiyini görəndən və oyandıqda özündə ifrazat */məni/* görəndən şəxsə *qüsl* almaq vacibdir.

5. Utanmaq insana haqqı axtarmağa və onun haqqında soruşmağa mane olmamalıdır, lakin o, öz sözlərini müqəddimə etməlidir ki, bu da onun üçün üzürdür, və ya başqa bir şəxsdən onun sualını verməsini xahiş etməlidir [Əli ibn Əbu Talib etdiyi kimi, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 25)].

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Əgər qadın yuxuda heç nə görməsə, amma oyandıqdan sonra hər hansı bir ifrazat [maye] görsə, o yenədə *qüsl* almalıdır. Əgər qadın yuxuda həvəsləndirici bir şey görsə, oyandıqda isə maye izi görməsə, *qüsl* alması vacib deyildir. Bu, kişilərə də aiddir.

7. Şəriət qanunvericiliyində */əhkam/* qadın və kişi bərabərdir.

(۳۷) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كُنْتُ أُغْسِلُ الْجَنَابَةَ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَيَخْرُجُ إِلَى الصَّلَاةِ وَإِنْ بُقِعَ الْمَاءُ فِي ثَوْبِهِ

(۳۸) وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: لَقَدْ كُنْتُ أَفْرِكُهُ مِنْ ثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَرَكًا فَيُصَلِّي فِيهِ.

37. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdi ki: “Mən Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم paltarından sperma (məni) izlərini yuyardım və o, paltarında [hətta] yağ ləkələrlə namaza çıxardı” (ə- Buxari 229 və Muslim 289).

38. Muslimin versiyasında belə deyilir: “Həqiqətən, mən Allah Rəsulunun صلی الله علیه وسلم paltarından spermanın qalıqlarını qaşayıb təmizləyirdim və o, bu paltarda namaz qılırdı” (Muslim 288).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Spermanın [təzə və ya quru olsa] paltardan necə çıxarılmasına dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Spermanın (*məninin*) təmizliyi, murdar sayılmaması [istər kişinin istər qadının], çünki *nəcas* olsaydı, sadəcə silmək yetərli olmazdı.

2. Sperma qalıqlarını aşağıdakı üsullarla çıxarmaq lazımdır: əgər təzədirsə, paltarın bu yerini yumaq, qurudursa, sürtmək və ya qaşayaraq təmizləmək. Paltarda qurumuş spermanı su ilə yumaq da olar.

3. Aişənin (Allah ondan razı olsun) fəziləti odur ki, o, Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم xidmət edirdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Ərinə qulluq etmək vacibdir.

(۳۹) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعْبَيْهَا الْأَرْبَعِ، ثُمَّ جَهَدَهَا، فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ».
* وَفِي لَفْظٍ: «وَإِنْ لَمْ يُنْزَلْ».

39. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini rəvayət etmişdir: **“Əgər kişi [qadının qollarının və ayaqlarının] dörd hissəsi arasında yerləşərsə, sonra qadına daxil olar [yəni cinsi orqanını onun cinsi orqanına daxil edərsə], o zaman [hər ikisi] qüsl almalıdırlar.**

Muslimin versiyasında deyilir ki: **“...Məni (sperma) axıtması olmasa belə”**
(əl-Buxari 291 və Muslim 348).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Cinsi yaxınlıqdan sonra *qüsl* almaq hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Sperma axıtmasının olub-olmamasından asılı olmayaraq, cinsi əlaqə qüsl almağı vacib edir [bu həm kişilərə, həm də qadınlara aiddir].

2. Cinsi yaxınlıqdan sonra, *qüsl* almağın vacibliyi, bəzi hikmətlərə işarə edir, çünki cinsi yaxınlığın əziyyətindən və yorğunluğundan sonra, qüsl almaq, insana gümrahlıq qaytarır.

3. İnsana, müəyyən bir toplum içində danışmaqdan utandığı bəzi şeylər haqqında danışdıqda, sözləri məcazi mənada işlətməyin caizliyi.

(٤٠) عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - أَنَّهُ كَانَ هُوَ وَأَبُوهُ عِنْدَ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، وَعِنْدَهُ قَوْمُهُ، فَسَأَلُوهُ عَنِ الْغُسْلِ؟ فَقَالَ: يَكْفِيكَ صَاعٌ. فَقَالَ رَجُلٌ: مَا يَكْفِينِي، فَقَالَ جَابِرٌ: كَانَ يَكْفِي مَنْ هُوَ أَوْفَى مِنْكَ شَعْرًا، وَخَيْرًا مِنْكَ - يُرِيدُ النَّبِيَّ ﷺ - ثُمَّ أَمَّنَا فِي ثَوْبٍ.

* وَفِي لَفْظٍ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُفْرِغُ الْمَاءَ عَلَى رَأْسِهِ ثَلَاثًا.

* الرَّجُلُ الَّذِي قَالَ: «مَا يَكْفِينِي» هُوَ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -، أَبُوهُ: ابْنُ الْحَنْفِيَّةِ.

40. Əbu Cəfər Muhəmməd ibn Əli ibn əl-Hüseyn ibn Əli ibn Əbu Talibin (Allah onlardan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə o, atası ilə Cabir ibn Abdullahın yanında idi və orada başqa insanlar da var idilər və ondan *qüs* haqqında soruşurdular. O cavab verdi ki: "Bir sa'a [3-3,5 litr] su sənə bəs edər." Bir nəfər dedi ki, bu mənə çatmaz. Cabir cavab verdi ki: "Saçları səndən daha qalın və səndən daha yaxşı olana bu, kifayət idi!" (Rəsulullahı صلى الله عليه وسلم nəzərdə tutaraq). Sonra, üzərinə yalnız bir paltar geyinərək namazımıza imamlıq etdi" (əl-Buxari 252 və Muslim 329).

Hədisin başqa versiyasında deyilir ki: "Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم [adətən] başına üç dəfə su tökərdi" (əl-Buxari 255 və Muslim 329).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Cəfər Muhəmməd ibn Əli ibn əl-Hüseyn ibn Əli ibn Əbu Talib əl-Quraşi əl-Haşimi (Allah ona rəhm etsin) tabiirlərdəndir, etibarlı rəvayətçidir. O, dərin biliyə malik idi və daim onu genişləndirirdi. Hicrətin 110-cu ilindən sonra Mədinədə vəfat etmiş və Baqi qəbiristanlığında dəfn edilmişdir.

Hədisin mövzusu:

Qüsl almaq üçün kifayət edəcək su miqdarı ilə bağlı məsələlərə aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təharət* və ya *qüsl* üçün lazım olan su miqdarında belə, səhabələrin sünnəyə əməl etmək istəyi.

2. Cənabət qüslu almaq üçün bir *sa'* suyun kifayət olmasına işarə edilir. Buradan belə çıxır ki, *qüsl* və ya dəstəmaz alarkən, suyun *israfi* arzuolunmazdır.

3. *Qüsl* alarkən başa üç dəfə su tökmək olar.

4. Sünnəyə müxalif olanı [hörmətli ailədən olsa belə] təkzib etməkdə sərtlik göstərmək, əgər onun faydası varsa [və zərəri yoxdursa].

5. Bir paltarda namaz qılmaq icazəlidir, lakin bir şərtlə ki, insan, öyünməsi lazım olan hər şeyi örtməlidir [*övrət* — göbəkdən dizlərə qədər bədənin bir hissəsi, həmçinin çiyinlər], hətta bu şəxs imam olsa belə.

6. *Vəsvəsəli* (şeytanın pıçılısı) olanlara təkzib.

7. Nəsil-nəcabətin hörmətli olması, onlara qarşı *inkar* etməyə maneə deyil.

8. *Dəlil*, sübutun zikr edilməsi. Dəlil-sübutun qəbulu, hər hansısa bir şəxs ilə əlaqəli olmalı deyil, əksinə dəlil-sübutun özü ilə əlaqələndirilməlidir ki, insanlar məzhəblərə düşməsinlər deyə.

6-cı Fəsil torpaqla paklanma /təyəmmüm/ haqqında

بَابُ التَّيْمُمِ

Şəriətdə “təyəmmüm”-un mənası: sudan istifadə etmək, təmizlənmək mümkün olmadıqda, əllərə və üzə təmiz torpaq ilə və ya tozla məsh çəkməkdir.

(٤١) عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا مُعْتَزِلًا، لَمْ يُصَلِّ فِي الْقَوْمِ، فَقَالَ: «يَا فُلَانُ، مَا مَنَعَكَ أَنْ تُصَلِّيَ فِي الْقَوْمِ؟» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَتْنِي جَنَابَةٌ، وَلَا مَاءَ، فَقَالَ: «عَلَيْكَ بِالصَّعِيدِ، فَإِنَّهُ يَكْفِيكَ».

41. İmran ibn Hüseyin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم bir tərəfdə oturan və namaza qoşulmayan bir kişini gördü və ona dedi: **“Ey filankəs, camaatla namaz qılmağa sənə nə mane oldu?”** O isə belə cavab verdi: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم mən cənabət halındayam, və suyum yoxdur”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Təmiz torpaqdan və ya tozdan istifadə et, bu sənə kifayət edər”** (əl-Buxari 348 və Muslim 682).

Hədis rəvayətçisi:

İmran ibn Hüseyn ibn Ubeyd əl-Xuzai, (Allah ondan razı olsun), Xeybər döyüşü ilində İslamı qəbul etmişdi. Məkkənin fəthi zamanı o, Xuza tayfasının bayraqdarı idi. İmran ibn Hüseyn, alimlərdən və fəzilətli səhabələrdən idi. Ömər ibn əl-Xəttab, onu Bəsrə sakinlərinə dərs vermək üçün göndərmişdi və o, (Allah ondan razı olsun), hicrətin 52-ci ilində orada vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Cənabət halından sonra *təyəmmümlə* bağlı hökmün açıqlanması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yolda olmaq insanı *camaatla* namaz qılmaqdan azad etmir. [Burada fayda: *camaatla* namaz qılmayanı məzəmmət etmək.]

2. *Camaatla* namazdan uzaqlaşan şəxsdən uzaqlaşmasının səbəbini öyrənmək. [Burada fayda: əgər sən qınanılanı bir şey gördünsə, günahlandırmadan əvvəl insandan niyə belə etdiyini soruş.]

3. Əgər insan *cənabət* halında olsa, su tapmasa, [yaxud dəstəmaz almaq imkanı olmasa], *təyəmmüm* etmək icazəlidir.

4. *Təyəmmüm* sudan istifadə ehtiyacını aradan qaldırır və insan su tapana qədər onu bütün hallarda əvəz edir.

5. Su qıtlığı zamanı və ya ondan istifadə etmək imkanı olmadığı halda *təyəmmüm* etmiş şəxs üçün su tapdıqda və ya ondan istifadə etmək imkanı olduqda yuyunmaq vacibdir. Məsələn, əgər bir şəxs yolda (*musafir*) ikən cənabət halında olsa, lakin su tapmasa və *təyəmmüm* etsə, sonra təyinat yerinə çatsa və ya o yerə çatmamış su tapsa, qüsl almaq ona vacibdir.

6. İslam şəriətinin yüngüllüyü, su olmadığı halda insana su tapana qədər *təyəmmüm* edərək namaz qılmağa icazə verilməsində özünü göstərir. Eyni zamanda, qılınmış namazları yenidən qılmaq vacib deyil.

7. Peyğəmbər ﷺ səhabələrinə qayğı göstərərdi. [Bu, Peyğəmbərin ﷺ gözəl əxlaqın göstəricisidir.]

(٤٢) عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ ﷺ فِي حَاجَةٍ، فَأَجْنَبْتُ، فَلَمْ أَجِدِ الْمَاءَ، فَتَمَرَّغْتُ فِي الصَّعِيدِ كَمَا تَمَرَّغُ الدَّابَّةُ، ثُمَّ أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَذَكَرْتُ لَهُ، فَقَالَ: «إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولَ بِيَدَيْكَ هَكَذَا»، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدَيْهِ الْأَرْضَ ضَرْبَةً وَاحِدَةً، ثُمَّ مَسَحَ الشِّمَالَ عَلَى الْيَمِينِ، وَظَاهَرَ كَفَّيْهِ وَوَجَّهَهُ.

42. Ammar ibn Yasir, Allah ondan və atasından razı olsun, deyərdi ki: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم məni bir işə [Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم özünün iştirak etmədiyi bir döyüşə] göndərdi və yolda mənim qüsulum pozuldu. Mən su tapmadım və ona görə at kimi tozun içində fırlanmağa başladım. Sonra mən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına qayıdıb bu barədə ona danışdım. O, isə dedi: **“Sənə öz əlinlə bu cür etmək kifayət edərdi”** və iki ovucla yerə bir dəfə vurdu, sonra sağ ovucu ilə sol əlinə, eləcə də əllərin arxasına və üzünə sürtdü” (əl- Buxari 347 və Muslim 368).

Hədis rəvayətçisi:

Ammar ibn Yasir ibn Əmir əl-Ənasi – *maulə*, (Bəni Məxzum qəbiləsinin azad etdiyi adam idi). İslamı ilk qəbul edənlərdən idi. Dininə görə müşriklər ona əzab verirdilər. Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, Ammarın və onun atası və anası işgəncəyə məruz qaldıqları anda (Məkkədə ikən) onların yanından keçirdi və dedi ki: **“Səbr edin, ey Yasir ailəsi! Həqiqətən, sizinlə görüş cənnətdə olacaqdır”**. Ammar Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bütün hərbi yürüşlərində iştirak etmiş və Əlinin dəstəsində olarkən hicrətin 37-ci ilində Siffin döyüşündə vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Cənabət halından sonra *təyammüm* etmək qaydasına aydınlıq gətirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbər ﷺ İslamı yaymaq və ya düşmənlərlə döyüşmək üçün insanları hərbi yürüşlərə göndərirdi.
2. Lazım gəldikdə, insanların adətən danışmağa utandıqları şeyləri danışmağa icazə verilir.
3. Su olmadığı halda, insan cənabət halında olarsa, *təyəmmüm* etməyə icazə verilir.
4. Cənabət halından sonra edilən təyəmmüm, dəstəmaz aldıqdan sonra edilən *təyəmmüm* kimidir. [Yəni fərqli deyil]: insan bir dəfə ovucları ilə torpağa toxunur, sonra əllərin içinə, sonra əllərin üstünə, sonra üzünə məsh çəkir.
5. Əgər müctəhid¹ bir iş görmüş və ictihadında xəta etmişsə, bu əməli [xüsusilə bu ibadət vaxtı keçibsə] təkrar etmək vacib deyildir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Alimlərə və fəzilət sahiblərinə xidmət etmək.
7. Sirləri saxlamaq.
8. *İctihad* etdikdən sonra alimlərin sözlərinə istinad etmək.

---

¹ Müctəhid - dini məsələlərdə, yəni ictihadda, hər hansısa qərarı verməkdə səy göstərən şəxsdir. Bu hədisdə, hədis rəvayətçisinin torpaq və ya toz vasitəsilə, cənabət halından təmizlənmə üsulu ilə bağlı, hökm verdiyi zaman ictihad etdiyinə işarə edilir. O hesab edirdi ki, insan qüsl alarkən bütün bədənini su ilə yumalı olduğu üçün, torpaq ilə cənabət halından təmizlənərkən də bütün bədənini toza bürüməlidir. Bu hökm səhv idi, lakin onun üçün ona heç bir günah yox idi.

(٤٣) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «أُعْطِيتُ خَمْسًا لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي: نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِي الْأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهْرًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكْتُهُ الصَّلَاةَ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِي الْمَغَانِمُ، وَلَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَأُعْطِيتُ الشَّفَاعَةَ وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ إِلَى قَوْمِهِ، وَبُعثُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً».

43. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdu ki: **“Mənə, məndən əvvəlki Peyğəmbərlərin heç birinə verilməmiş beş üstünlük verildi:**

— **Düşmənlərimin məndən qorxması şəklində köməklik [qələbə], bir ay yol məsafəsi uzaqda olsalar belə;**

— **Bütün yer üzü mənim üçün namaz yeri və paklanma vasitəsi edilmişdir, buna görə də mənim ümmətimdən olan hər bir insan, nə vaxt namaz vaxtı çatsa onu orada yerinə yetirsin;**

— **Məndən əvvəl heç kimə icazə verilməyən, qənimətləri götürməyə icazə verilir;**

— **Mənə şəfaət etmək verildi;**

— **Bütün Peyğəmbərlər [məndən əvvəl] yalnız öz qövmlərinə göndəriliblər, mən isə bütün insanlara göndərilmişəm”** (əl-Buxari 335 və Muslim 521).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah ibn Haram əl-Ənsari əs-Sulami, Allah ondan və atasından razı olsun, Əqaba andında iştirak etmişdir, Bədr və Uhud döyüşləri istisna olmaqla, çünki atası ona bacıların yanında qalsın deyə, ona döyüşə çıxmağı qadağan etmişdir. Peyğəmbərin ﷺ bütün hərbi yürüşlərində iştirak etmişdir. Atası Uhud döyüşündə şəhid olanda, Cabir artıq ərdə olmuş bir qadınla evləndi ki, Cabirin bacılarına yaxşı baxsın deyə. Cabir ibn Abdullahın, Peyğəmbərin ﷺ məscidində öz elmi dairəsi var idi, orada öz elmini və

Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم hədislərini yazırdı — ondan çoxlu hədislər nəql edilmişdir. Cabir ibn Abdullah hicrətin 74-cü ilində Mədinədə vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Yalnız Peyğəmbərə صلی الله علیه وسلم və onun *ümmətinə* verilən üstünlüklərin bəziləri haqqında açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allahu Təalənin mərhəmətindən danışmaq, heç kimin qarşısında öyünmədən [və özünü ucaltmadan], insanlara Allahın mərhəmətini göstərmək və onları şükür etməyə təşviq etmək lazımdır.

2. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم və *ümmətinin* fəziləti.

3. Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم *ümmətinin* düşmənlər üzərində qələbə çalmasının səbəblərindən biri də Allahın onların qəlbinə saldıği qorxudur.

4. Şəriət tərəfindən istisna edilənlərdən başqa, (yəni: qəbirlər, murdar yerlər, hamamlar [duş otağı və ya buxar otağı] və dəvə tövləsi), dünyanın istənilən yerində namaz qılmaq icazəlidir.

5. Nə olursa olsun, hər hansı bir pak torpaq hissəsində *təyəmmüm* etmək olar: daş, çınqıl, qum və ya toz olsa belə.

6. Namazı müəyyən olunmuş vaxtda və istənilən yerdə, imkan daxilində onun şərtlərinə, rükünlərinə və vacib əməllərinə riayət etməklə qılmaq vacibdir.

7. Quran və sünnədə bildirildiyi kimi, qənimətlərin icazəli olması.

8. Ən böyük şəfaət ancaq Peyğəmbərə صلی الله علیه وسلم verilmişdir.

9. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم risaləti Qiyamət gününə qədər bütün bəşəriyyət üçün ümumidir, ona görə də onun risalətindən sonra istisnasız olaraq bütün insanlar [eləcə də cinlər] Allah qarşısında Onun şəriətinə əməl etməyə borcludurlar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. Bəxş edən — Uca Allahdır, Müqəddəs və Ən Böyükdür, ona görə də yalnız Bəxş Edəndən istəmək lazımdır.

7-ci Fəsil menstruasiya (heyz) haqqında

بَابُ الْحَيْضِ

Leksik mənada “heyz” sözü “axın” deməkdir. Şəriətdə heyz həddi-bülüğa çatmış qızlarda hər ay müəyyən vaxtlarda uşaqlıqdan xaric olan qan ifrazıdır. Beləliklə də, onlar artıq uşaq dünyaya gətirmə qabiliyyətinə malik olurlar.

(٤٤) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ أَبِي حُبَيْشٍ سَأَلَتِ النَّبِيَّ ﷺ فَقَالَتْ: إِنِّي أُسْتَحَاضُ فَلَا أَطْهَرُ، أَفَادُعُ الصَّلَاةِ؟ فَقَالَ: «لَا، إِنَّ ذَلِكَ عِرْقٌ، وَلَكِنْ دَعِيَ الصَّلَاةَ قَدَرَ الْأَيَّامِ الَّتِي كُنْتَ تَحِيضِينَ فِيهَا، ثُمَّ اغْتَسَلِي وَصَلِّي». * وَفِي رِوَايَةٍ: «وَلَيْسَ بِالْحَيْضَةِ، فَإِذَا أَقْبَلَتِ الْحَيْضَةَ فَاتْرَكِي الصَّلَاةَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَدْرُهَا فَاغْسَلِي عَنكَ الدَّمَ وَصَلِّي».

44. Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə, Fatimə binti Əbu Hubeş Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم soruşdu: “Məndən çoxlu heyz qanı gəlir, ona görə də mən təmizləmə bilmirəm. Namazı tərək etməliyəmmi? Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: **“Xeyr. Həqiqətən, bu vena qanıdır. Amma, adətən heyz müddətin nə qədər davam edirsə, o qədər gün də namazı tərək et. Sonra qüsl alıb namaz qıl”** (əl-Buxari 305 və Muslim 333).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: **“Bu heyz deyil** [yəni venoz qan heyz sayılmır], **əgər heyz vaxtı gəlsə, namazı tərək et. Heyz vaxt bitdikdə isə qanı yu və namaz qılmağa davam et”** (əl-Buxari 325 və Muslim 333).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

İstihazəli [qadının övrət yerindən daim və ya çox vaxt venoz qanın çıxdığı xroniki xəstəlik] qadının əməllərinə aydınlıq gətirmək.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin istər kişi, istərsə də qadın olmasından asılı olmayaraq, dindən elm almaq və dərk etmək istəyi.

2. *İstihazə* qadın övrət yerindən daimi qanaxmadır.

3. Heyzli qadın namaz qılmır.

4. Heyz qanı təbiidir, damarlardan çıxan qan deyil.

5. Heyz qanı çirklidir (*nəcas*), ona görə də az miqdarda və ya çox miqdarda olsa da yuyulmalıdır.

6. Damar qanı (*istihazə*) olan qadın, adətən heyzinin davam etdiyi günlər qədər namazı tərək etməlidir. Sonra qanı yuyur, qüsl alıb, namazlarını davam edir.

7. Möminin rahatlığının artırması və şəriətin əzəmətini bilməsi üçün, hikməti xatırladaraq, hökmü zikr etməsi ilə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم təliminin gözəlliyi.

(٤٥) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ أُمَّ حَبِيبَةَ اسْتَحِيضَتْ سَبْعَ سِنِينَ، فَسَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنْ ذَلِكَ، فَأَمَرَهَا أَنْ تَغْتَسِلَ، فَكَانَتْ تَغْتَسِلُ لِكُلِّ صَلَاةٍ.

45. Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Ummu Həbibənin yeddi il *istihazəsi* olurdu və o, bu barədə Rəsulullahdan ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu. Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} ona *qüsl* almağı əmr etdi [və dedi: **“Bu venoz qandır”**], bundan sonra qadın hər namaz üçün *qüsl* almağa başladı (əl-Buxari 327 və Muslim 334).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

İstihazəli qadının əməllərinə aydınlıq gətirilməsi [yəni qadın övrət yerindən daimi venoz qanaxma].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin dini elm almaq və dərk etmək istəyi.
2. *İstihazəli* qadına normal heyz müddəti bitdikdən sonra qüsl alması, sonra [venöz qan çıxmağa davam etməsinə baxmayaraq] namaz qılması vacibdir.
3. *İstihazəli* qadının hər namaz üçün qüsl alması məsləhətdir.
4. *İstihazə* [xəstəlik kimi] bir müddət vaxt keçdikdən sonra dayanır və qadın ondan sağalır.

(٤٦) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كُنْتُ أَعْتَسِلُ أَنَا وَالنَّبِيَّ ﷺ مِنْ
إِنَاءٍ وَاحِدٍ، كِلَانَا جُنُبٌ.

(٤٧) فَكَانَ يَأْمُرُنِي فَأَتَزَرُّ، فَيُبَاشِرُنِي وَأَنَا حَائِضٌ.

(٤٨) وَكَانَ يُخْرِجُ رَأْسَهُ إِلَيَّ، وَهُوَ مُعْتَكِفٌ، فَأَغْسِلُهُ وَأَنَا حَائِضٌ.

46. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən və Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم eyni qabdan qüsl alırdıq və hər ikimiz cənabət halında idik” (əl-Buxari 299 və Muslim 321).

47. Aişə demişdir: “Mən heyzli olduğum zaman, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم izar taxmağımı əmr edərdi və mənə toxunurdu [yəni mənə toxunmaqdan həzz alırdı: öpürdü, əlləri ilə sığallayardı və s.]” (əl-Buxari 300 və Muslim 293).

48. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Və etikaf (məsciddə bir müddət tək qalmaq) zamanı, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم başını mənim otağıma [Aişənin otağı məscidə bitişik idi] salırdı və mən heyzli olduğum halda da onu uyuyardım” (əl-Buxari 301 və Muslim 297).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Menstruasiya dövrü, qan gələn qadına toxunma ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadınla ərənin bir qabdan birlikdə qüsl almasına icazə verilir.
2. Heyz qanı gələn qadının bədəninin təmizliyi.
3. Kişinin heyzli qadından həzz alması caizdir, bu şərtlə ki, onun cinsiyyət orqanı vasitəsilə həzz almasın və bu yerin *izarla* örtülməsi [bizim dövrümüzdə bu alt paltaradır, bezlər, yəni qanın çıxmasına mane olan hər şey.]
4. Əgər fayda varsa, o zaman insanların adətən danışmağa utandıqları mövzular haqqında danışmağa icazə verilir.
5. *Etikafda* olan şəxsə başını yumaq və ümumiyyətlə təmizlənmək icazəlidir.
6. *Etikafda* olan şəxs bədən üzvlərindən birini məsciddən çıxarsa, bu onun etikafını pozmaz.
7. Peyğəmbərin ﷺ ailəsi ilə rəftarında göstərdiyi gözəllik.

(٤٩) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَتَكِي فِي حَجْرِي وَأَنَا حَائِضٌ فَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ.

49. Aişə, Allah ondan razı olsun, demişdir: “Mən heyzli olduğum halda Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dizlərimə söykənərdi [yəni başını onun dizlərinin üstünə qoyardı] və Quran oxuyardı” (əl-Buxari 297 və Muslim 301).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Heyzli qadının yanında Quran tilavət edilməsinin hökmünün izahı və onun dizlərinə söykənməyin icazəli olması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ədəbi və zövcəsinə qarşı gözəl rəftarı.
2. Kişinin arvadının dizlərinə söykənməsi caizdir.
3. Heyzli qadının yanında dizlərinə söykənərək Quran oxumaq olar, qadına isə Quran dinləmək caizdir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Heyzli qadının bədəninin təmizliyi.

(٥٠) وَعَنْ مُعَاذَةَ قَالَتْ: سَأَلْتُ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - فَقُلْتُ: مَا بَالُ الْحَائِضِ تَقْضِي الصَّوْمَ وَلَا تَقْضِي الصَّلَاةَ؟ فَقَالَتْ: أَحْرُورِيَّةٌ أَنْتِ؟ فَقُلْتُ: لَسْتُ بِحَرُورِيَّةٍ، وَلَكِنِّي أَسْأَلُ. فَقَالَتْ: كَانَ يُصَيِّنَا ذَلِكَ، فَنُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّوْمِ، وَلَا نُؤْمَرُ بِقَضَاءِ الصَّلَاةِ.

50. Muazata bir dəfə Aişədən (Allah ondan razı olsun) soruşdu: “Nə üçün heyzli qadın orucun əvəzini tutur, namazın əvəzini isə qılmır?” Aişə isə ondan soruşdu: “Sən Xəvariclərdənsənmi?” Qadın cavab verdi: “Xeyr, mən Xəvariclərdən deyiləm. Amma, bu sual məni maraqlandırır. Aişə dedi: “Bizim başımıza da belə bir şey gəlirdi [yəni menstruasiya vaxtı olurdu]. Onda bizə orucun qəzasını tutmağı əmr etdilər, namazın qəzasını qılmağı əmr etmədilər” (əl-Buxari 321 və Muslim 335).

Hədis rəvayətçisi:

Muazata binti Abdullah əl-Ədəviyyə (Allah ona rəhmət etsin) etibarlı tabiin fəqih qadını idi. O, hicrətin 80-ci ilində vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Heyzli olan qadının oruc və namazın qəzasının əvəzini verməsi ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh sələflərin şəriətin hikmətlərini bilmək və ümumilikdə elmi öyrənmək istəkləri.
2. Heyzli olan qadın orucun qəzasını tutmalıdır, lakin namazın qəzasını qılmır.

3. Möminin bununla kifayətləndiyi və hər bir halda göstərilən dəlildə hikmət olduğunu bildiyi üçün, hikməti qeyd etmədən şəriət dəlilinin gətirilməsinin kifayət olması. [Burada fayda: bəzi əmr və qadağaların hikmətini araşdırmaq qadağandır.]

4. Nəyisə yerinə yetirmək üçün bir əmri qeyd etmək zərurəti görünərsə də, onu qeyd etməyin lazım olmadığını sübut edir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Mömin yalnız Uca Allahın ona vacib etdiyi işlərlə məşğul olmalıdır, niyə və nə üçün etdiyi sualları ilə maraqlanmamalıdır.

6. Çətinlik asanlıqın səbəbidir.

7. Xəvariclərin ifratı.

Namaz kitabı

كِتَابُ الصَّلَاةِ

8-ci Fəsil namazların vaxtı ilə bağlı

بَابُ الْمَوَاقِيتِ

Leksik mənada “*əs-salat*” rabitə, *dua* deməkdir.

Şəriət mənası “*əs-salat*” - namazdır. Bu, şəriətdə məlum olan həm sözləri, həm də əməlləri ehtiva edən bir ibadət növüdür. Bu söz və hərəkətlərin əvvəli “*təkbir*”, sonu isə “*təslim*”dir. Namaz (*əs-salat*) İslamın ikinci sütunudur və iki tövhid şəhadətindən sonra ən mühümdür.

(51) عَنْ أَبِي عَمْرٍو الشَّيْبَانِيِّ وَاسْمُهُ سَعْدُ بْنُ إِيَاسٍ قَالَ: حَدَّثَنِي صَاحِبُ هَذِهِ الدَّارِ وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى دَارِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَأَلْتُ النَّبِيَّ ﷺ: أَيُّ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: «الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا». قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «بِرُّ الْوَالِدَيْنِ»، قُلْتُ: ثُمَّ أَيُّ؟ قَالَ: «الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ»، قَالَ: حَدَّثَنِي بِهِنَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَلَوْ اسْتَزِدْتُهُ لَزَادَنِي.

51. Əsil adı Səd ibn İyas olan, Əbu Amr əş-Şeybani deyərdi:

— “Bu evin sahibi mənə dedi” və əli ilə Abdullah ibn Məsudun (Allah ondan razı olsun) evini göstərdi, hansı ki, o demişdir: “Bir dəfə mən Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم soruşdum: “Allahın dərgahında ən sevimli əməllər hansılardır?” **“Vaxtında qılınan namaz”** deyə O cavab verdi. Sonra mən soruşdum: “Bəs sonra nə?” O cavab verdi: **“Valideynlərə yaxşılıq”**. Sonra mən soruşdum: “Bəs sonra nə?” O cavab verdi: **“Allah yolunda cihad”**. [Abdullah ibn Məsud] dedi: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم bu barədə mənə xəbər verdi və əgər mən belə sual verməyə davam etsəydim, şübhəsiz ki, O mənə cavab verəcəkdə” (əl-Buxari 527 və Muslim 85).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu ‘Əmr əş-Şeybani Sə’d ibn İyas, Allah ona rəhmət etsin, Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم sağlığında İslamı qəbul etmiş, lakin onunla görüşməmişdir. O, Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından sonra Mədinəyə gəlmiş, etibarlı rəvayətçi olmuş, Kufədə yaşamış və hicrətin 96-cı ilində orada vəfat etmişdir.

2. Abdullah ibn Məsud ibn Qafil ibn Həbib əl-Xuzali, Allah ondan razı olsun, İslamı qəbul edən altıncı şəxsdir və iki hicrət etmişdir (Efiopiya və Mədinəyə). Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ona demişdi: **“Həqiqətən, sən təlim almış oğlansan”**. Həmçinin buyurmuşdu: **“Kim Qurani təzə halda oxumaq istəsə** [yəni nazil olduğu formada], **İbn Ummu Əbd, yəni Abdullah ibn Məsud kimi oxusun. O,**

Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم xidmət edənlərdən idi – Onun sivağının, çarixlarının və yastığının daşıyıcısı idi. Huzeyfə (Allah ondan razı olsun) dedi: “Mən İbn Məsuddan daha çox zahirən, rəftar və xasiyyət baxımından Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم oxşayan bir kəs tanımıram”. İbn Məsud Bədr döyüşünün və digər döyüşlərin iştirakçısı idi. Bədr döyüşündə Əbu Cəhli məğlub edib, onun başını kəsib və Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم gətirən o idi. O, Ömər in dövründə və Osman in (Allah onlardan razı olsun) hakimiyyətinin əvvəllərində Kufədə məhkəmə və xəzinəni /*beytül-mal*/ idarə etmişdir.

Daha sonra Osman onu Mədinəyə çağırdı, Abdullah ibn Məsud hicrətin 32-ci ilində orada vəfat etdi, Allah ondan razı olsun!

Hədisin mövzusu:

Uca Allah yanında ən sevimli əməllərin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin elm istəyi və fəzilət sahibi olmaq istəyi.
2. Vaxtında qılınan namazın fəzilətinə və Allahın dərgahında ən sevimli əməllərdən biri olduğuna işarə.
3. Valideynlərə qarşı təqvalı olmaq Allah yolunda cihad etməkdən daha yaxşıdır.
4. Allah yolunda cihadın fəzilətinin göstəricisi.
5. Allah saleh əməlləri sevir və onlardan bəziləri var ki, onları digərlərindən daha çox sevir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Bəzi əməllərin üstünlük dərəcəsi onları yerinə yetirən vaxtdan, yerdən və şəxsdən asılı olaraq fərqlənir.
7. Uca Allahın “sevgi” kimi bir sifətinin göstəricisi.

8. Elmin yayılmasında Peyğəmbərin ﷺ comərdliyi .
9. Şeyx yorulubsa suallarla onu narahat etmək düzgün deyil.

(۵۲) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: لَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْفَجْرَ، فَيَشْهَدُ مَعَهُ نِسَاءٌ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ مُتَلَفِّعَاتٍ بِمُرُوطِهِنَّ ثُمَّ يَرْجِعْنَ إِلَى بُيُوتِهِنَّ مَا يَعْرِفُهُنَّ أَحَدٌ مِنَ الْعَلَسِ.

* الْمُرُوطُ: أَكْسِيَّةٌ مُعَلَّمَةٌ، تَكُونُ مِنْ خَزٍّ وَتَكُونُ مِنْ صُوفٍ، وَمُتَلَفِّعَاتٍ: مُلْتَحِفَاتٍ، وَالْعَلَسُ: اخْتِلَاطُ ضِيَاءِ الصُّبْحِ بِظُلْمَةِ اللَّيْلِ.

52. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ [məsciddə] sübh /fəcr/ namazını qılarkən, geniş əba kimi paltara bürünmüş mömin qadınlar onunla birlikdə namaz qılırdılar. Namazdan sonra onlar dərhal evlərinə qayıdırdılar və sübh çağı olduğuna görə heç kim onları tanıya bilmirdi” (əl-Buxari 372 və Muslim 645).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ sübh namazını nə vaxt qıldığıнын izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsan sübh /fəcr/ namazını, girmə vaxtının əvvəlində qılmağa çalışmalıdır.
2. Qadınlara *fitnə* olmamaq şərti ilə *camaatla* səhər namazını qılmaq icazəlidir.
3. Qadınlar sübh /fəcr/ namazından dərhal sonra sübh çağının qaranlığında evə qayıtmağa tələsməlidirlər.

4. Evdən çıxan qadın geniş *əbaya* bürünməlidir, çünki bu onun bədənini gizlədən ən yaxşı geyimdir.

(۵۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الظُّهْرَ بِالْهَاجِرَةِ، وَالْعَصْرَ وَالشَّمْسُ نَقِيَّةً، وَالْمَغْرِبَ إِذَا وَجَبَتْ، وَالْعِشَاءَ أحيانًا وَأحيانًا إِذَا رَأَوْهُمْ اجْتَمَعُوا عَجَلًا. وَإِذَا رَأَوْهُمْ أَبْطَأُوا آخَرَ، وَالصُّبْحَ كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي بِهَا بِغَلَسٍ.

53. Cabir ibn Abdullah, Allah onların hər ikisindən razı olsun, demişdir: “Peyğəmbər ﷺ günorta namazını /zöhr/ günorta qıldadı, əsr namazını /'əsr/ günəş hələ təmiz [ağ] ikən qıldadı, qürub namazını /məğrib/ - günəş batan kimi, axşam namazını isə /'işa/ - bəzən belə, bəzən belə [yəni bəzən vaxtının əvvəlində, bəzən gecə yarısına yaxın]. Əgər onların [səhabələrin] artıq [məscidə] toplaşdıqlarını görsəydi, işa namazını qılmağa tələsərdi, amma insanların çoxunun hələ gəlmədiyini görsəydi, onda onu təxirə salardı. Sübh /fəcr/ namazına gəlincə, Peyğəmbər ﷺ onu sübhdən əvvəl qaranlıqda qıldadı” (əl-Buxari 560 və Muslim 646).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 43).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ beş vaxt namazının vaxtı ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *İşa* namazı istisna olmaqla, hər namazı öz vaxtının əvvəlində qılmağa tələsmək məsləhətdir. *Zöhr* günəş zenitdən yayınan kimi qılınır [istisna şiddətli istilərdir, o zaman azanı biraz gec vərrib, biraz sonra namaz qılmağa icazə verilir]; *Əsr* günəş ağılığını dəyişənə qədər qılınır; *məğrib* - günəş üfün altında yox olduqda; *fəcr* - hələ qaranlıq olanda və sübhün aydınlığı təzəcə görünəndə. *İşa* namazına gəlincə, burada *camaatı* [yəni namaz qılmağa

gələnlərin sayını] nəzərə almaq lazımdır: əgər çoxluq artıq toplanıbsa, öz vaxtının əvvəlində qılınır, lakin insanlar gecikirsə, təxirə salınır.

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ümmətinə qarşı qayğıkeş münasibəti, çünki o, onlara çətinlik gətirə biləcək hər şeydən çəkinirdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

3. İnsanların vəziyyəti nəzərə alınmalıdır, lakin bu şəriətə zidd olmamalıdır. Bu, müqəddəs və böyük olan Allahın dininə aiddir.

(٥٤) عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ سَيَّارِ بْنِ سَلَامَةَ قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَأَبِي عَلَى أَبِي بَرْزَةَ الْأَسْلَمِيِّ، فَقَالَ لَهُ أَبِي: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي الْمَكْتُوبَةَ؟ فَقَالَ: كَانَ يُصَلِّي الْهَجِيرَ - الَّتِي تَدْعُونَهَا الْأُولَى - حِينَ تَدْحُضُ الشَّمْسُ، وَيُصَلِّي الْعَصْرَ، ثُمَّ يَرْجِعُ أَحَدُنَا إِلَى رَحْلِهِ فِي أَقْصَى الْمَدِينَةِ وَالشَّمْسُ حَيَّةٌ. وَنَسِيتُ مَا قَالَ فِي الْمَغْرِبِ. وَكَانَ يَسْتَحِبُّ أَنْ يُؤَخَّرَ مِنَ الْعِشَاءِ الَّتِي تَدْعُونَهَا الْعَتَمَةَ. وَكَانَ يَكْرَهُ النَّوْمَ قَبْلَهَا وَالْحَدِيثَ بَعْدَهَا. وَكَانَ يَنْفَتِلُ مِنْ صَلَاةِ الْغَدَاةِ حِينَ يَعْرِفُ الرَّجُلَ جَلِيسَهُ. وَيَقْرَأُ بِالسِّتِينَ إِلَى الْمِائَةِ.

54. Əbu Minhal Səyyar ibn Sələmə dedi: “Bir dəfə atamla Əbu Bərzə əl-Əsləminin yanına getdik və atam ondan soruşdu: “Bizə söylə, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم vacib namazları nə vaxt qılırdı?” O cavab verdi: “O *həcir* (*zöhr*) namazını, hansı ki, siz birinci adlandırırırsız günəş, gün batımına tərəf əyildiyi zaman [yəni zirvəni keçən kimi] qıldadı, ondan sonra *əsr* namazını qıldadı, sonra isə bizdən birimiz Mədinənin kənarındakı evinə qayıdardı və günəş hələ canlı idi [yəni ağ idi]”. Və mən *məğrib* haqqında dediklərini unutdum. Bunlar hədis rəvayətçisinin sözləridir. Sonra Əbu Bərzə dedi: “Sizin 'ətamə adlandırıdığınız *işə* namazını gecikdirməyə üstünlük verirdi. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم *işə* namazından sonra danışmağı sevmədiyi kimi, ondan əvvəl də yatmağı sevməzdi. O, sübh (*fəcr*) namazını ancaq yanında oturan insanı ayırd edə biləcəyi vaxt [yəni yenicə işıqlanmağa başladıda] bitirərdi və adətən bu namazda 60-100 ayə oxuyurdu” (əl-Buxari 547 və Muslim 647).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu Minhal Səyyar ibn Sələmə ər-Rəyahı əl-Bəsri (Allah ona rəhmət etsin), Tabiinlərdən olan etibarlı rəvayətçi. Hicrətin 129-cu ilində vəfat etmişdir.

2. Əbu Bərzə Nədlə ibn Ubeyd və ya ibn Abdullah əl-Əsləmi, Allah ondan razı olsun, İslamı qəbul edərək Xeybər və Taifə hərbi yürüşdə, həmçinin Məkkənin fəthində iştirak etmişdir. Həmin il Allah Rəsulu ﷺ müəyyən bir qrup insanı, harada olurlarsa olsunlar, Kəbənin örtüyünün kənarından yapışsalar belə, məhv etməyi əmr etmişdir. Əbu Bərzə, həmin örtüyün kənarından yapışan, İbn Xətləni öldürdü. Daha sonra Əbu Bərzə yaşamağa Bəsrəyə, sonra Xorasana getdi. O, Ahuas [Əfqanıstan yaxınlığında] adlı yerdə xəvariclərə qarşı vuruşdu. Əbu Bərzə hicrətin 65-ci ilində Mərv şəhərində vəfat etdi, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ vacib namazlarının vaxtı ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh sələflərin sünnəyə əməl etmək üçün onunla tanış olmaq istəkləri.
2. *Zöhr*, *əsr* və *sübh* namazlarını vaxtının əvvəlində qılmağa tələsmək məsləhətdir.
3. *İşə* namazını təxirə salmaq məsləhətdir.
4. *Sübh* (*fəcr*) namazını Quran oxumaqla uzatmaq məsləhətdir.
5. *İşə* namazından əvvəl yatmaq və ondan sonra danışmaq arzuolunmazdır.
6. İnsanların şəriət terminlərindən istifadəni tərk etməmələri üçün şəriət terminlərindən istifadə etmək daha məqsədəuyğundur, çünki bu, onların tamamilə unudulmasına səbəb ola bilər. Sonra bu termin insanlar arasında məlum olan təriflərlə izah edilməlidir.

(۵۵) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ: «مَلَأَ اللَّهُ قُبُورَهُمْ وَبُيُوتَهُمْ نَارًا، كَمَا شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى حَتَّى غَابَتِ الشَّمْسُ».

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: «شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى - صَلَاةِ الْعَصْرِ -» ثُمَّ صَلَّاهَا بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

(۵۶) وَلَهُ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَبَسَ الْمُشْرِكُونَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَنِ صَلَاةِ الْعَصْرِ، حَتَّى احْمَرَّتِ الشَّمْسُ أَوْ اصْفَرَّتْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «شَغَلُونَا عَنِ الصَّلَاةِ الْوُسْطَى - صَلَاةِ الْعَصْرِ - مَلَأَ اللَّهُ أَجْوَافَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا»، أَوْ «حَشَا اللَّهُ أَجْوَافَهُمْ وَقُبُورَهُمْ نَارًا».

55. Əli ibn Əbu Talib, Allah ondan razı olsun, rəvayət edir ki, Xəndək günü [təqribən hicrətin 4 və ya 5-ci illərində baş vermiş Xəndək döyüşü] Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Allahu Təalə onların qəbirlərini və evlərini odla doldursun, onlar bizi orta [mərkəzi, ən yaxşı] namazdan (əsrdən) yayındırdılar və günəş artıq batdı [yəni bu namazı çatdırmadıq]!”** (əl-Buxari 2369 və Muslim 627).

Muslimin versiyasında deyilir: **“Onlar bizi orta namazdan, əsr namazından yayındırdılar”**. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu məğrib və işa namazları arasında qıldı (Muslim 627).

56. Muslim həmçinin rəvayət edir ki, Abdullah ibn Məsud, Allah ondan razı olsun, belə demişdir: “Günəş qızarmayana (yaxud da saralmayana) qədər müşriklər Allah Rəsuluna ﷺ əsr namazını qılmağa imkan vermirdilər. Sonra Allah Rəsulu ﷺ dedi: **“Onlar bizi orta namazdan, əsr namazından yayındırdılar! Allah onların içini odla doldursun!** — və ya dedi: — **Allah onların içini və qəbirlərini odla doldursun!”** (Muslim 627, 628).

Hədis rəvayətçiləri:

1. ‘Əli ibn Əbu Talib, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 25).
2. ‘Abdullah ibn Məsud (bax: hədis 51).

Hədisin mövzusu:

Qəza olan namazın tamamlanması ilə bağlı hökmün və həmçinin hansı namazın orta namaz (*səlatul-vusta*) olmasının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ namaza göstərdiyi diqqət və onun kədərinə səbəb olan onun qılınma vaxtının keçməsi (onun günahı olmadan).

2. Əsr namazının vaxtı günəşin saralmasından əvvəlki vaxtıdır.

3. Əsr namazının fəzilətinə və orta namazın məhz bu namaz olduğuna işarə.

4. İnsandan asılı olmayan bir amilin, məsələn: yuxu, unutqanlıq, bir növ maneə və s. olması şərt ilə, qəza namazını qılmağa tələsmək lazımdır.

5. Zalımın şərinə nisbətdə ona qarşı *dua* etmək olar.

6. Zalımın əleyhinə *dua* edən şəxs, əsassız düşmənçilikdə ittiham olunmamaq üçün duasının səbəbini izah etsə, daha yaxşı olar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Əgər namazın vaxtında qılınmasına mane olan şəxsə qarşı *dua* etmək caizdirsə, o zaman insana namaz qılmaq imkanı verməyənlərə qarşı buna daha çox icazə verilir.

8. Əgər namazı müəyyən olunmuş vaxtda qılmaq qətiyyən mümkün deyilsə, onu təxirə salmaq olar.

(٥٧) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: أَعْتَمَ النَّبِيُّ ﷺ بِالْعِشَاءِ. فَخَرَجَ عُمَرُ، فَقَالَ: الصَّلَاةُ يَا رَسُولَ اللَّهِ رَقَدَ النِّسَاءُ وَالصَّبِيَّانُ. فَخَرَجَ وَرَأْسُهُ يَقْطُرُ يَقُولُ: «لَوْلَا أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي - أَوْ عَلَى النَّاسِ - لَأَمَرْتُهُمْ بِهَذِهِ الصَّلَاةِ هَذِهِ السَّاعَةَ».

57. Abdullah ibn Abbas, (Allah ondan razı olsun), demişdir: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم gecə namazını (*işa*) gecənin birinci üçdə birinin sonuna doğru təxirə saldı. O zaman Ömər yerindən qalxıb dedi: “Namaz! Ya Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم qadınlar və uşaqlar artıq yatıblar!” Bu zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم başından axan su damcıları ilə çıxdı və dedi: **“Əgər bu mənim ümmətimə ağırlıq verməsəydi, mən ona işa namazını bu vaxtda qılmağı əmr edərdim”** (əl-Buxari 7239 və Muslim 642).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

İşa namazının vaxtının uzadılması ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *İşa* namazının qılınmasını insanlar üçün çətin olmasa, gecənin birinci üçdə birinin sonuna qədər təxirə salmaq daha yaxşıdır.
2. Qadınların və azyaşlı uşaqların məsciddə camaat namazında (*salatül-camaada*) iştirak etməsinə icazə verilir.
3. Yuxusunu üstələyə bilməyəne *işa* namazından əvvəl yatmaq olar, əgər yatıb qalmayacağına əmindirsə.

4. Əgər imam namazın başlanmasını gecikdirsə, hətta böyük şəxsiyyət olsa belə, onu namaz qılmağa çağırmaq olar.

5. Peyğəmbərin ﷺ *ümmətinə* göstərdiyi xeyirxahlıq.

6. İslam şəriətində çətin və əlverişsiz heç bir şey yoxdur.

(۵۸) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا أُقِيمَتِ الصَّلَاةُ،
وَحَضَرَ الْعِشَاءُ، فَأَبْدِءُوا بِالْعِشَاءِ».

(۵۹) وَعَنْ ابْنِ عُمَرَ نَحْوَهُ.

58. Aişə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Əgər namazın vaxtı, şam yeməyi verildiyi vaxt elan olunarsa, şam yeməyindən başlayın”** (əl-Buxari 5465 və Muslim 558 rəvayət etmişlər).

59. Buna bənzəri, İbn Ömərdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət edilmişdir (əl-Buxari 673 və Muslim 559).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).
2. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Əgər süfrəyə şam yeməyi verilsə, namazın təxirə salınması ilə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazda qəlbin oyaq olması və onu dünya qayğılarından azad etməyin vacibliyi. [Burada fayda: Namazda müti olmaq vacibdir.]

2. Əgər süfrədə yemək verilirsə, namazı gecikdirmək olar, hətta buna görə insan camaatla namaz qılmaq fürsətini əldən versə, həmçinin namaz vaxtının başlamasını qaçırsa da (bu hədisin, bu fəsildə qeyd edilməsi də buna görədir). Lakin hər namazdan əvvəl bunu etmək olmaz ki, adət halına gəlməsin.

[Burada fayda: əgər bir kəsin üzrlü səbəbi varsa, camaat namazına gecikmək və ya iştirak etməmək olar.]

3. İslam şəriətinin asanlığı.

4. Şam yeməyinin vaxtının göstərilməsi: məğribdən əvvəl və ya sonra.

(60) وَلَمُسْلِمٍ عَنْهَا قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا صَلَاةَ بِحَضْرَةِ طَعَامٍ، وَلَا وَهُوَ يُدَافِعُهُ الْأَخْبَثَانِ».

60. Muslim, Aişədən (Allah ondan razı olsun) bu sözləri sitat gətirir: “Mən Rəsulullahın صلی الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Süfrədə yemək veriləndə və insan təbii ehtiyacını** (kiçik və ya böyük) **aradan qaldırmaq istəyini hiss etdikdə namaz qılmasın”** (Muslim 560).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Süfrədə yemək varkən və ya təbii ehtiyacı aradan qaldırmaq istəyi yarandıqda namaz qılınması ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Süfrəyə yemək verildikdə və insan [ac olduğu üçün] yemək istədikdə, yaxud böyük və ya kiçik bir ehtiyacı aradan qaldırmaq istədikdə namaz qılmaq olmaz, çünki bu, namazda qəlbın olmasına mane olur.

2. Süfrəyə yemək verildikdə, yaxud insan böyük və ya kiçik bir ehtiyacı ödəmək istəyini hiss etdikdə, hətta vaxtının əvvəlində namaz qılmağa vaxtı olmasa da, namazı təxirə salmaq olar [namaz vaxtı bitməmək şərti ilə]. Fəslin mövzusunə uyğun gələn hədisin mənası budur.

3. Əgər yemək hələ verilməyibsə [insan ac olsa belə] və ya insanda təbii ehtiyacı ödəmək üçün güclü istək yoxdursa [tualetə getmək düşüncələri olsa belə], o zaman onun namaz qılmasında problem yoxdur.

4. Namazda qəlbin oyaq olmasına diqqət etməli və namazı yerinə yetirməyə mane olan hər şeydən uzaq olmaq lazımdır.

(٦١) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: شَهِدَ عِنْدِي رَجُلٌ مَرَضِيُونَ - وَأَرْضَاهُمْ عِنْدِي عُمَرُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنِ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تُشْرِقَ الشَّمْسُ، وَبَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغْرُبَ.

61. Abdullah ibn Abbas, (Allah onların hər ikisindən razı olsun), deyirdi: "Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم sübh namazından sonra, günəş çıxana qədər və əsr namazından sonra, günəş batana qədər nafilə namaz qılmağı qadağan etməsi haqqında, mənə bir çox kişi şahidlik etmişdirlər, və onlardan ən çox razı qaldığım Ömər'in şahidliyi idi. " (əl-Buxari 581 və Muslim 826).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Namaz qılmağın qadağan olduğu müəyyən vaxtlara dair açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Sübh* namazından sonra, günəş çıxana qədər, *əsr* namazından sonra, isə günəş batana qədər, əlavə (*nafilə*) namazların qılınmasının qadağan edilməsi. İstisna hallar: hansısa bir səbəbə görə qılınan namazdır, məsələn, məsciddə salam namazı və ya *camaatın* iştirakı ilə qılınan hər hansısa bir namazın qılınmasıdır, hətta əgər insan həmin namazı tək qılıbsa, təkrar *camaatla* qılmaq olar. Buna görə də digər hədislərin də işarə etdiyi kimi belə etmək olar. [Ancaq bəzi alimlərin dediyi kimi, günəşin doğuşunda və qürubunda bunu etməkdən çəkinmək daha yaxşıdır, və Allah daha yaxşı bilir!]

2. Çoxlu sayda şəxslərin qeyd edilməsi ilə xəbərin təsdiqi, bu insanlara olan etibar dərəcəsini göstərməkdir.

3. Kafirlərə bənzəmənin qadağan edilməsi və buna aparan bütün yolların bağlanması vacibliyi.

(٦٢) عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا صَلَاةَ بَعْدَ الصُّبْحِ حَتَّى تَرْتَفَعَ الشَّمْسُ، وَلَا صَلَاةَ بَعْدَ الْعَصْرِ حَتَّى تَغِيبَ الشَّمْسُ».

وَفِي الْبَابِ عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ، وَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِي وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَسَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ، وَسَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ، وَزَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ، وَمُعَاذِ ابْنِ عَفْرَاءَ، وَكَعْبِ بْنِ مُرَّةَ، وَأَبِي أَمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ، وَعَمْرٍو بْنِ عَبْسَةَ السُّلَمِيِّ، وَعَائِشَةَ - رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ -، وَالصُّنَابِحِيِّ وَلَمْ يُسْمَعْ مِنَ النَّبِيِّ ﷺ.

62. Əbu Səid əl-Xudrinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurdu ki: **“Sübh namazından sonra, [günəş nizə hündürlüyündə üfüqdən çıxana qədər] və günortadan sonra, günəş batana qədər heç bir namaz qılınmaz”** (əl-Buxari 586 və Muslim 827).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid Səd ibn Malik ibn Sinan əl-Xudri əl-Ənsari əl-Xəzrəci, (Allah onlardan razı olsun). O Rəsulullahın ﷺ 12 hərbi yürüşündə iştirak etmişdir. İlk döyüşü Xəndək idi, çünki bu döyüşdən əvvəl, o hələ yeniyetmə idi. Əbu Səid, Peyğəmbərdən ﷺ çoxlu elmi bilik rəvayət etmişdir, o alimlərdən idi və hörmətli Ənsarlardan idi. Əbu Səid əl-Xudri hicrətin 74-cü ilində vəfat etdi və Mədinədə, Bəqi qəbiristanlığında dəfn edildi, (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Namaz qılmağın qadağan olduğu müəyyən vaxtlara dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Sübh* namazından sonra, günəş nizə hündürlüyündə çıxana qədər [gün çıxandan təxminən 15 dəqiqə sonra], həmçinin *əsr* namazından sonra, günəş batana qədər (heç bir müəyyən səbəb olmadan) əlavə namaz qılmaq qadağandır, yuxarıda da qeyd etdiyimiz kimi.

2. Kafirlərə oxşamağın qadağan edilməsi və buna aparən bütün yolları bağlamaq [çünki bu *tövhidin* qorunub saxlanması üçün vacibdir].

(٦٣) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - : أَنَّ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - جَاءَ يَوْمَ الْخَنْدَقِ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ فَجَعَلَ يَسُبُّ كُفَّارَ قُرَيْشٍ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا كِدْتُ أُصَلِّيَ الْعَصْرَ حَتَّى كَادَتْ الشَّمْسُ تَغْرُبُ. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «وَاللَّهِ مَا صَلَّيْتُهَا». قَالَ: فَكُنَّا إِلَى بُطْحَانَ، فَتَوَضَّأَ لِلصَّلَاةِ، وَتَوَضَّأْنَا لَهَا، فَصَلَّى الْعَصْرَ بَعْدَ مَا غَرَبَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ صَلَّى بَعْدَهَا الْمَغْرَبَ.»

63. Cabir ibn Abdullah, (Allah ondan və atasından razı olsun), demişdir: “Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) Xəndək günü, günəş batdıqdan sonra, gəlib kafir Qureyşi söyməyə başladı, sonra belə dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Mən əsr namazını ancaq günəş batmamışdan bir az əvvəl qılmağa fürsət tapdım!” Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: “**Allaha and olsun ki, mən hələ onu qılmamışam!**” Sonra biz Butxana (Mədinədə bir yer) getdik, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم orada namaz üçün dəstəmaz aldı və biz onunla birlikdə namaz qıldığımız. Gün batdıqdan sonra o, səhabələrlə birlikdə əsr namazını, ondan sonra isə *məğrib* namazını qıldı” (əl-Buxari 596 və Muslim 631).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 43).

Hədisin mövzusu:

Əgər fərz namazın vaxtı keçibsə, qəzasının necə qılınmasına aydınlıq gətirilir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazın qılınmasına mane olan kafirləri söymək olar, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Öməri buna görə qınamadı. [Amma əsil odur ki, mömin heç vaxt kiməsə lənət etməməli və söyməməlidir. Ömər ibn Xəttab heç kimi üzünə söymədi və heç kimi adı ilə çağırıb söymədi, döyüş meydanında olmasına baxmayaraq.]

2. Andı yerinə yetirmək istəyi olmadan and içməyə icazə verilir, əgər bu faydalıdırsa [məsələn, bəyanı gücləndirmək və şəxsin and içdiyi şeyin əzəmətini göstərmək üçün].

3. Qəza olan namazlar ciddi qaydada (sıra ilə) qılınır [*sübh, zöhr, əsr, məğrib, işa*].

9-cu Fəsil camaat namazının fəziləti və vacibliyi haqqında

بَابُ فَضْلِ الْجَمَاعَةِ وَوُجُوبِهَا

(٦٤) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاةِ الْفَدِّ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً».

64. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم demişdir: **“Camaatla qılınan namaz tək qılınan namazdan iyirmi yeddi dərəcə üstündür”** (əl-Buxari 645 və Muslim 650).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Camaatla qılınan namazın fəzilətinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Camaatla* qılınan namazın fəziləti. [Fəziləti və faydası budur:

- insan məscidə namaz qılmağa gedir, bununla da atdığı hər addıma görə ona savab yazılır və günahı silinir;
- insan məsciddə namaz vaxtını gözləyir və gözləmə vaxtı onun üçün namazda olduğu kimi yazılır;

- camaatın varlığı, çünki Allahu Təalə öz dininə riayət etməyi və parçalanmamağı əmr etmişdir;
- insanlar camaatla namaz qılır, bununla da dinin ayinlərini göstəririlər;
- insanlar bir-birinin qayğısına qalmağa başlayırlar.]

2. *Camaatla* qılınan namaz, savab baxımından camaatsız qılınan namazdan iyirmi yeddi qat çoxdur.

3. *Camaatla* qılınan namaz iki nəfər ilə də sayılır: (imamın və onun arxasında namaz qılanın), Allah Rəsulu ﷺ **“Camaatla qılınan namaz tək namazdan daha xeyirlidir”** buyurmuşdur.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. *Camaatla* namaz qılması vacib olan insan [yanında məscid yerləşdiyi və camaat namazını tərk etmək üçün heç bir səbəb olmadığı halda] təkbaşına namaz qılsa, o zaman onun namazı səhihdir, lakin o insan günahı öz üzərinə götürür.

5. İnsanların etdikləri əməllərin savab dərəcələri müxtəlif ola bilər, çünki Uca Allah yanında bu əməllər fərqli mövqelər tuturlar.

(65) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «صَلَاةُ الرَّجُلِ فِي الْجَمَاعَةِ تُضَعَّفُ عَلَى صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ وَفِي سُوقِهِ خَمْسًا وَعِشْرِينَ ضِعْفًا، وَذَلِكَ أَنَّهُ إِذَا تَوَضَّأَ، فَأَحْسَنَ الوُضُوءَ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى الْمَسْجِدِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا الصَّلَاةَ لَمْ يَخْطُ خَطْوَةً إِلَّا رُفِعَتْ لَهُ بِهَا دَرَجَةٌ، وَحُطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيئَةٌ. فَإِذَا صَلَّى لَمْ تَزَلِ الْمَلَائِكَةُ تُصَلِّي عَلَيْهِ مَا دَامَ فِي مُصَلَّاهُ: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيْهِ، اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ، وَلَا يَزَالُ فِي صَلَاةٍ مَا أَنْتَظِرَ الصَّلَاةَ».

65. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurmuşdu ki: **“Kişinin camaatla qıldığı namazı, evdə və bazarda qıldığı namazdan iyirmi beş dərəcə üstündür. Əgər o dəstəmaz olsa və bunu düzgün şəkildə etsə, daha sonra məscidə getsə və evdən yalnız namaz qılmaq üçün çıxsə, o zaman onun atdığı hər addıma görə [şübhəsiz ki] Allah onun bir dərəcəsini yüksəldər və ondan bir günahı aradan qaldırar. Namaz qılmağa başladığı zaman, mələklər onun namaz qıldığı yerdə olduğu müddətcə, Allaha dua edərlər: “Allahım, ona bərəkət ver! Allahım, onu bağışla! Allahım, ona rəhm et!” – və namazı gözlədiyi müddətdə, namaz qıldığı [kimi] halda qalacaq”** (əl-Buxari 647 və Muslim 649).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2)

Hədisin mövzusu:

Camaatla qılınan namazın fəzilətinin izahı və bu fəzilətin meyarları.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişinin məsciddə *camaatla* qıldığı namazın fəziləti.
2. Camaatla namaz qılmağın savabı, onun evdə və ya bazarda qıldığı namazdan iyirmi beş dəfə çoxdur.
3. Belə üstünlüyə nail olmağa kömək edən səbəblər:
  - dəstəmazı düzgün almaq;
  - evdən səmimi niyyətlə və yalnız namaz qılmaq üçün çıxmaq;
  - insanın məscidə daxil olduqdan sonra dərhal qıldığı namazı, onun üçün hər addımına görə aldığı savabı ilə, camaat namazını gözləmək savabı ilə, eləcə də mələklərin duası ilə nəticələnəcək.
4. Məscidə getməzdən əvvəl kamil şəkildə dəstəmaz almağın fəzilətinin göstəricisi.
5. Yalnız *camaatla* namaz qılmaq üçün evdən çıxarkən ixlasın fəzilətinin göstəricisi.
6. Məscidə daxil olana qədər insanın hər addımına görə bir dərəcə ucaldılması və bir günahının silinməsi. [Burada fayda: evi məsciddən uzaq olanın izzəti.]
7. Məsciddə namaz qılan və (növbəti) namazı gözləyərkən oturan şəxsə, Allahdan bərəkət, bağışlanma və rəhmət diləyən mələklərin *duası*.
8. Məsciddə namaz qılıb, növbəti namazı gözləmək üçün orada qalan şəxs, onu gözlədiyi müddətdə namazın savabını alacaq.
9. Mələklərin varlığına dəlalət, (salam olsun onlara).

(٦٦) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أثْقَلُ الصَّلَاةِ عَلَى الْمُنَافِقِينَ صَلَاةُ الْعِشَاءِ وَصَلَاةُ الْفَجْرِ. وَلَوْ يَعْلَمُونَ مَا فِيهِمَا لَأَتَوْهُمَا وَلَوْ حَبْوًا. وَلَقَدْ هَمَمْتُ أَنْ أَمُرَ بِالصَّلَاةِ فَتُقَامَ، ثُمَّ أَمُرَ رَجُلًا فَيُصَلِّيَ بِالنَّاسِ، ثُمَّ أَنْطَلِقَ مَعِيَ بِرِجَالٍ مَعَهُمْ حُزْمٌ مِنْ حَطَبٍ إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْهَدُونَ الصَّلَاةَ، فَأُحْرِقُ عَلَيْهِمْ بُيُوتَهُمْ بِالنَّارِ».

66. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: *“Münafıqlar üçün ən ağır gələn namaz işa və sübhdir. Əgər onlar bilsəydilər ki, bu iki namaza görə onları [hansı mükafat] gözləyir, iməkləyərək bu namazları qılmaq üçün məscidə gələrdilər. Bir gün niyyət etdim ki, [namaz üçün] iqamə elan edilsin və kişilərdən hər hansı birinə camaatla [imam olaraq] onu qılmağı əmr etdim. Özümlə isə bir neçə nəfəri odun şalələri ilə götürərək, [camaatla] namaza gəlməyən insanların [kişilərin] yanına gedib və onların evlərini yandırmaq istədim.”* (hədisi əl-Buxari657 və Muslim 651 rəvayət etmişdir).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Camaatla qılınan namazla bağlı mövqenin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İkiüzlülər [münafıqlar] üçün namazın yükü - və onlar üçün ən ağırı isə sübh (fəcr) və işa namazıdır.

2. Namazın yükü, insanın qəlbində nifaq olduğuna dəlalət edir, ona görə də tezliklə ondan qurtulmağa çalışmalıdır. [Bu, bir möminin, münafıqə xas

xüsusiyyətlərə malik ola biləcəyini göstərir ki, bu xüsusiyyətlər onu bir-birinin ardınca böyük nifaqa sürükləyə bilər, Allah bizim hamımızı bundan qorusun!]

3. *Camaatla* qılınan *işə* və *sübh* namazlarının savabının böyüklüyü - insanlar hətta məscidə gəlmək üçün sürünməli olsalar belə, bu namazlar buna layiqdirlər.

4. Kişinin *camaatla* namaz qılmasının vacibliyinə işarə, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم camaat namazına gəlməyənlərin evlərini yandırmaq üçün niyyət etmişdi və o, ancaq camaat fərz əməli tərkdə belə bir cəza verməyə niyyət edə bilərdi.

5. Dini polis məmurlarının *camaatla* *camaat* namazında iştirak etməməsinin vacibliyi, çünki onların vəzifələrindən biri də *camaat* namazında insanların iştirakını təmin etməkdir.

(٦٧) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا
 اسْتَأْذَنْتَ أَحَدَكُمْ امْرَأَتَهُ إِلَى الْمَسْجِدِ فَلَا يَمْنَعُهَا». قَالَ: فَقَالَ بِلَالُ بْنُ عَبْدِ
 اللَّهِ: وَاللَّهِ لَنَمْنَعُهَا. قَالَ: فَأَقْبَلَ عَلَيْهِ عَبْدُ اللَّهِ، فَسَبَّهُ سَبًّا سَيِّئًا، مَا سَمِعْتُهُ سَبَّهُ
 مِثْلَهُ قَطُّ، وَقَالَ: أَخْبِرْكَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَتَقُولُ: وَاللَّهِ لَنَمْنَعُهَا؟
 * وَفِي لَفْظٍ: «لَا تَمْنَعُوا إِمَاءَ اللَّهِ مَسَاجِدَ اللَّهِ».

67. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdu ki: **“Əgər sizlərdən birinin arvadı məscidə getmək üçün icazə istəsə, bunu ona qadağan etməsin.”** [Daha sonra, sözləri Bilalın qardaşı Salim nəql edir] və o demişdir ki: “Abdullahın [ibn Ömər] oğlu Bilal dedi: “Allaha and olsun ki, biz bunu, onlara qadağan edəcəyik!” O zaman Abdullah ona tərəf çevrildi və onu elə söydü ki, mən əvvəl ondan bunu eşitməmişdim [yəni mən atamdan heç vaxt belə bir şey eşitməmişəm] və qəzəbləndi: “Mən sənə Allah Rəsulu ﷺ haqqında danışırım ki, [o, “qadağan etməyin” buyurdu], sən isə: “Allaha and olsun ki, biz onlara qadağan edəcəyik!” deyirsən? (hədisi əl-Buxari 5238 və Muslim 442 rəvayət etmişdir).

Başqa bir versiyada deyilir: **“Allahın qadın qullarına, Allahın məscidlərini ziyarət etməyi qadağan etməyin”** (əl-Buxari 900 və Muslim 442).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).
2. Bilal ibn Abdullah, Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttabın oğlu, orta nəsil tabiinlərdən, etibarlı rəvayətçidir, (Allah ona rəhmət etsin).

Hədisin mövzusu:

Qadının, camaat namazına getməsinə mane olan kişiyyə qadağa ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadının məsciddə *camaatla* namaz qılması caizdir (bu, ona mane olmağın qadağan olduğuna işarədir) bir şərtlə ki, fitnə-fəsad olmasın, belə ki, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم buyurduğu kimi: **“Əgər sizdən biriniz məscidə gələrsə, ətirdən istifadə etməsin”** [buna həm ətir, həm də krem daxildir]. Başqa bir hədisdə deyilir: “[Yaşından asılı olmayaraq] **ətirdən istifadə edən qadın axırıncı namazda bizim yanımızda olmasın**”. (hər iki hədis Muslim tərəfindən nəql edilmişdir).

2. Qadının namaz qılmaq və ya buna bənzər bir şey üçün məscidə getməyə kişidən icazə istəməsi halında, ona mane olması qadağandır.

3. Kişinin arvadına məsciddən başqa yerə evdən çıxmasını qadağan etməsi caizdir.

4. Kişinin qadının üzərində ixtiyar sahibi olduğunu və onun qayğısına qalmağa borclu olduğunu təsdiq etmək. [Əsas dəlil budur ki, kişinin dərəcəsi qadından yüksəkdir, çünki qadın ərindən icazə almalıdır, əksinə deyil.]

5. Öz fikrini sünnənin göstərişlərindən üstün tutanların məzəmmətində şiddət.

6. Abdullah ibn Ömər sünneyə münasibətdə göstərdiyi qısqanclığın və onun Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sözlərini nə dərəcə ucaltmasının göstəricisidir.

(٦٨) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: صَلَّيْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ رُكْعَتَيْنِ قَبْلَ الظُّهْرِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الظُّهْرِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْجُمُعَةِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ، وَرُكْعَتَيْنِ بَعْدَ الْعِشَاءِ.

* وَفِي لَفْظٍ: فَأَمَّا الْمَغْرِبُ وَالْعِشَاءُ وَالْجُمُعَةُ: فَفِي بَيْتِهِ.

* وَفِي لَفْظٍ: أَنَّ ابْنَ عُمَرَ قَالَ: حَدَّثَنِي حَفْصَةُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُصَلِّي سَجْدَتَيْنِ خَفِيفَتَيْنِ بَعْدَمَا يَطْلُعُ الْفَجْرُ. وَكَانَتْ سَاعَةً لَا أَدْخُلُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فِيهَا.

68. Abdullah ibn Ömər, (Allah ondan razı olsun), demişdir: “Mən Allah Rəsulu صلی الله علیه وسلم ilə zöhr namazından əvvəl iki rükət və namazdan sonra iki rükət, cümə namazından sonra iki rükət, məğrib namazından sonra iki rükət və işa namazından sonra iki rükət namaz qıldım” (əl-Buxari 937 və Muslim 729).

Başqa bir versiyada deyilir: “O ki qaldı məğrib, işa və cümə namazlarından [sonra iki rükət] namaza, Allah Rəsulu صلی الله علیه وسلم onları öz evində qıldadı” (əl-Buxari 1172 və Muslim 729).

Başqa bir versiyada Abdullah ibn Ömər belə dediyi deyilir: “Həfsə mənə demişdir, Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم sübh namazı başlayandan sonra iki qısa rükət namaz qıldı. Və bu o vaxt idi ki, mən o vaxtda Peyğəmbəri صلی الله علیه وسلم ziyarət etmirdim [qonaq getmirdim] (əl-Buxari 1173 və Muslim 729).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

“Sünnən ər-ravatib” namazı ilə bağlı açıqlama, yəni fərz namazlardan əvvəl və ya sonra davamlı olaraq qılınanlar.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Aşağıdakı əlavə namazları (*rəvatib*) qılmaq lazımdır: *zöhr* namazından əvvəl iki *rükət* [digər hədislərdə dörd deyilir] və ondan sonra iki *rükət*, *cümə* namazından sonra iki *rükət*, *məğrib* namazından sonra iki *rükət*, *işə* namazından sonra iki *rükət* və *sübh* namazından əvvəl qısa iki *rükət*.

2. *Cümə*, *məğrib*, *işə* və *sübh* namazlarının sünnətlərini evdə qılmaq daha üstündür. *Zöhr* namazının sünnətinə gəlincə, Abdullah ibn Ömər bu hədisdə bu haqda danışmamışdır. Lakin Muslimin “Səhih”-ində Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən nəql edilir ki, Allah Rəsulu ﷺ onları öz evində qılardı. Hər iki “Səhih”də Zeyd ibn Sabitdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdu ki: **“İnsanın ən yaxşı namazı...”**, başqa versiyada isə: **“İnsanın ən xeyirli namazı, vacib namazlar istisna olmaqla, evdəki [qılınan] namazıdır”**.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

3. Səhabələrin Peyğəmbərin ﷺ ibadəti ilə bağlı daha çox elm əldə etmək istəkləridir.

(٦٩) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: لَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى شَيْءٍ مِنَ النَّوَافِلِ أَشَدَّ تَعَاهُدًا مِنْهُ عَلَى رُكْعَتِي الْفَجْرِ.

(٧٠) وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: «رُكْعَتَا الْفَجْرِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا».

69. Aişə, (Allah ondan və atasından razı olsun), demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ *nafilə* namazların heç birinə bu qədər diqqətlə yanaşmamışdır, necə ki, iki *rükət sübh* namazından əvvəl qılınan namaza yanaşdığı kimi.” (əl-Buxari 1169 və Muslim 724).

70. Muslimin versiyasında deyilir: “*Sübh namazının iki rükəti* [sünnə rəvatib] *dünya və dünyadakılardan daha xeyirlidir*” (Muslim 725).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Sübh namazının iki *rükət* sünnətinin fərqləndirici xüsusiyyətinin göstəricisi.

"Nəfl" (cəm - *Nəuafil*) leksik mənada - əlavə /*ziyada*/. Şəriətdə "nəfl" – fərzlərdən başqa bütün ibadət növləridir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahın ﷺ əlavə namazlara diqqətli münasibəti.
2. *Sübh* namazının əlavə iki *rükətinin* fərqləndirici xüsusiyyəti, çünki Peyğəmbər ﷺ onların yerinə yetirilməsinə çox diqqət yetirirdi, bu iki

rükətin qılınmasının dünya və dünyadakılardan daha dəyərli olduğunu nəzərə alaraq.

3. *Zöhr, Məğrib, İşa* namazlarından fərqli olaraq, sübh namazının sünnetini həm yolda, həm də evdə qılmağın vacibliyi. *Zöhr, məğrib* və *ışa* namazlarının sünnetləri yolda */safərdə/* qılınmır.

10-cu Fəsil azan haqqında

بَابُ الْأَذَانِ

Lüğəti mənada “azan” sözü – “elan, xəbərdarlıqdır”. Uca Allah buyurduğu kimi: **“İnsanlar arasında həcci elan et”** (“Həcc” surəsi 27-ci ayə), yəni bu haqda onlara məlumat ver.

Şəriətdə “azan” müəyyən sözlərlə namaz vaxtının başlaması ilə bağlı elandır.

Azan İslamın və onun ayinlərinin fəzilətlərindən biridir. Azan, Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم Mədinəyə gəlişindən sonra, yəni hicrətin birinci ilində, hicri-qəməri təqviminin 9-cu ayının əvvəlində qanuniləşdirilmişdir.

(٧١) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَمَرَ بِلَالٌ أَنْ يَشْفَعَ الْأَذَانَ،
وَيُوتَرَ الْإِقَامَةَ.

71. Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun), demişdir: “Bilala əmr olundu ki, *azanı* cüt, *iqaməni* isə tək say ilə [sözlərini] desin” (əl-Buxari 605 və Muslim 378).

Hədis rəvayətçisi:

1. Ənəs ibn Malik, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).
2. Bilal ibn Rəbah əl-Həbəşi, (Allah ondan razı olsun), İslamı ilk qəbul edənlərdən idi. Bu məlum olanda, ona işgəncə verməyə başladılar. Günorta

çağı, daşlı səhra, qızmar günəşdən qızanda Üməyyə ibn Xələf, Bilalı isti qumun üstünə kürəyi üstə qoyurdu və sinəsinə böyük bir daş qoyurdu ki, İslamdan əl çəkib Lət və Uzzaya ibadət etməyə başlasın, amma Bilal demişdir: "Bir, Tək Allah — Bir, Yalnız Allah ibadətə layiqdir!" Bir gün, Bilala işgəncə verildiyi vaxt Əbu Bəkr onların yanından keçdi və pul ödəyib onu azad etdi. Ömər buna görə deyərdi: "Bizim ağamızı, azad edən ağamız". Bilal Mədinəyə köçdü və Bədr döyüşünün, eləcə də digər böyük döyüşlərin iştirakçısı oldu. O və Abdullah ibn Məktum Mədinədə *müəzzin* idilər və Ramazan ayı istisna olmaqla, o vaxt bir-birini əvəz edərək *azan* verirdilər. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından sonra Bilal *azan* verməyi dayandırdı. O, Şama *mücahid* olaraq getdi, hicrətin 20-ci ilində vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Azan və *iqamə* deməyin üsulunun izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Azanın* ifadələrinin çoxunu iki dəfə təkrar etmək lazımdır ki, uzaqda olan insanlar da eşitsinlər.
2. *İqamənin* ifadələrinin əksəriyyətini bir dəfə təkrar etmək lazımdır, çünki *iqamə* əslində artıq namaz üçün mövcud olanlar və ya onlara qoşulanlar üçün deyilir.
3. İslam şəriətinin hikmətinin göstəricisidir.

(۷۲) عَنْ أَبِي جُحَيْفَةَ وَهَبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ السُّوَائِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ وَهُوَ فِي قُبَّةٍ لَهُ حَمْرَاءٌ مِنْ أَدَمَ. قَالَ: فَخَرَجَ بِلَالٌ بَوْضُوءٍ، فَمِنْ نَاضِحٍ وَنَائِلٍ، قَالَ: فَخَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ عَلَيْهِ حُلَّةٌ حَمْرَاءٌ، كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى بَيَاضِ سَاقِيهِ، قَالَ: فَتَوَضَّأَ وَأَذَّنَ بِلَالٌ، قَالَ: فَجَعَلْتُ أَتَّبَعُ فَاهُ هَاهُنَا وَهَاهُنَا، يَقُولُ يَمِينًا وَشِمَالًا: حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ؛ حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، ثُمَّ رَكَزْتُ لَهُ عَنزَةً، فَتَقَدَّمَ وَصَلَّى الظُّهْرَ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ صَلَّى الْعَصْرَ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ يَزَلُ يُصَلِّي رُكْعَتَيْنِ حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْمَدِينَةِ.

72. Əbu Cuheyfə Vəhb ibn Abdullah əs-Suveyi rəvayət edir ki: “Mən Peyğəmbərin ﷺ yanına gəldim, o isə dəridən [dairəvii və kiçik] olan qırmızı çadırında idi. Bu zaman Bilal, Peyğəmbərdən ﷺ sonra qalan dəstəmaz suyu ilə çıxdı: kimsə onu öz üzərinə sıçratmağa başladı, [yəni bir az götürdü] və kimsə yenə ondan daha da çox götürdü. Sonra Peyğəmbər ﷺ üzərində qırmızı zolaqlı, iki hissədən ibarət, bir paltar ilə çıxdı, və mən hətta indi də elə bil ki, onun baldırlarının ağılığını görürəm. O dəstəmaz aldı, Bilal isə *azan* verməyə başladı. Mən isə onun ağız hərəkətlərini izləməyə başladım, o zaman o üzünü sağa, sonra sola çevirirdi və eyni zamanda, əvvəlcə bir istiqamətə, sonra digər tərəfə deyirdi: "*Hayya aləs-saləh* (Namaza tələsin)! *Hayya aləl-fələh* (Nicat tapmaq üçün tələsin)!" Sonra Peyğəmbərin ﷺ qarşısına kiçik bir nizə qoydular, O qabağa çıxdı və hər birini iki *rükət*, *zöhr* və *əsr* namazlarını qıldı. O, [həccdən] Mədinəyə qayıdana qədər [*zöhr*, *əsr* və *işə*] namazlarını iki *rükətə* [qısaldaraq] qılmağı dayandırmadı” (əl-Buxari 634 və Muslim 503).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Cuheyfə Vəhb ibn Abdullah əs-Suveyi, (Allah ondan razı olsun), hələ uşaq ikən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gəldi. Bu, Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم ömrünün sonunda baş verdi, lakin buna baxmayaraq, o Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم bəzi məlumatları yadında saxladı. Bu haqda bəzi məlumatlar var ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم vəfat etdiyi zaman Əbu Cuheyfə hələ həddi-buluğa çatmamışdı. O, Əlinin (Allah ondan razı olsun) dostu idi, hansı ki, onu Kufədə maliyyə naziri təyin etdi və onu Vəhb əl-Xeyr adlandırırdı. Vəhb, hicrətin 64-cü ilində Kufədə vəfat etdi, (Allah ondan razı olsun.)

Hədisin mövzusu:

Azan verilən zaman başın çevrilməsi ilə bağlı aydınlıq, eləcə də nə vaxt ediləcəyi ilə bağlı açıqlamalar.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم təvazökarlığı, bu da onun kiçik dəri çadırının olmasında özünü göstərirdi.
2. İnsanlar arasında dəstəmaz almaq üçün suyu paylaşılmaq gərəkdiyinin göstəricisi.
3. Qırmızı paltar geyinməyin icazəli olması.
4. Paltarın baldır səviyyəsinə qədər qaldırılmasına icazə verilməsi, xüsusən *səfərdə*.
5. Kişinin baldırları övrət deyil.
6. Səfərdə azan oxunması vacibdir.
7. "*Hayyə aləs-saləh! Hayyə aləl-fələh!*" –sözlərini tələffüz edərkən başı [bədəni deyil] sağa və sola çevirmək vacibdir.
8. Hər hansı bir maneə (*sütrə*) qarşısında namaz qılmaq lazımdır [vacib sayılır] və əgər nizə kimi bir şeydirsə, onu yerə batırmaq daha yaxşı olar.
9. Yolçu */müsafir/*, səfəri uzun olsa da belə, evə qayıdana qədər namazını dörd rükətdən iki rükətə qədər qısaldır.

10. *Müsafir*, əvvəl evləndiyi və ya yaşadığı şəhərdə olsa belə, [Şeyx İbn 'Useyminə görə, Allah ona rəhmət etsin] namazını qısaldır. [Bu sual həmin şəxsin yaşadığı ərazinin adət-ənənəsinə görə aydınlanmalıdır.]

(۷۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ بِلَالَ يُؤَدِّنُ بَلِيلًا، فَكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتَّى تَسْمَعُوا أَذَانَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ».

73. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurmuşdu ki: **“Həqiqətən, Bilal gecələr azan deyir, siz İbn Ummu Məktumun azanını eşidənə qədər yeyin-için** [bu oruc tutmaq niyyətində olanlara müraciətdir]” (əl-Buxari 617 və Muslim 1092).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

2. İbn Ummu Məktum, onun əsl adı Amr idi , həmçinin deyirlər ki, bu, Abdullah ibn Qeys əl-Kuraşi əl-Amiridir, möminlərin anası Xədicənin (Allah ondan razı olsun) əmisi oğlu. İslamı ilk qəbul edənlərdən, hicrət edənlərdəndir. Peyğəmbər ﷺ Mədinəni tərk edərkən onu öz yerində İmamlıq etmək üçün qoyub gedərdi. O Qədisiyyə döyüşündə bayraqdarlardan idi. O, hicrətin 14-cü ilində *şəhid* olaraq [kor olmasına baxmayaraq döyüşdü] vəfat etdi. Həmçinin deyilir ki, o, Mədinəyə qayıdıb, orada vəfat edib (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Fəcr başlamazdan əvvəl *azan* oxunması ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər *sübh* vaxtı ikinci *azan* verilsə, o zaman gecə *sübh* çağı başlamazdan əvvəl *azan*ın oxunması lazımdır.

2. Əgər ilk *azanla* insanları çaşdırmaq təhlükəsi varsa, bu barədə mütləq xəbərdarlıq etmək lazımdır.

3. *Müəzzin* etibarlıdırsa [yəni sünneyə arxalanırsa], əməllərdə, hərəkətlərdə mütləq *azan* ilə hərəkət etmək lazımdır.

4. Oruc tutana *sübh* açılana qədər yemək icazə verilir.

5. Kişinin öz mənşəyini, soyunu anasının adınan götürməsi caizdir, əgər həmin adla tanınarsa, lakin bunun ona, anasına və ya atasına əziyyət verməməsi şərti ilə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Əgər hədisin mətnində əmr (*fi'l amr*) halında feil varsa, bəzən bu icazəli (*mubah*) olmasına işarə edə bilər.

7. İslam dininin asan olmasının göstəricisidir.

(٧٤) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا سَمِعْتُمُ الْمُؤَذِّنَ فَقُولُوا مِثْلَ مَا يَقُولُ».

74. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “**Əgər müəzzini eşitsəniz, onun dediyini siz də təkrar edin**” (əl-Buxari 586 və Muslim 383).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Müəzzinin dediklərini təkrar etməyin hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müəzzinin hər dediyi sözü təkrar etmək lazımdır, amma “*Hayyə aləsaləh, Hayyə aləl-fələh*” kəlmələri istisna olmaqla, bu ifadələri təkrarlamaq əvəzinə belə demək lazımdır: “*Lə həvlə və lə quvvatə illə billəh*” (Allahdan başqa güc və qüdrət sahibi yoxdur) “Səhih-Muslim”dən nəql edilən hədisdə də işarə edildiyi kimi.

2. İnsan *müəzzini* görüb, amma ondan heç nə eşitməyibsə, heç nə deməsin.

3. İnsan yalnız bir *müəzzinə* tabe olmalıdır, hətta onlardan bir neçəsinin səsini eşitsə belə.

4. Allahın rəhmətinin genişliyi və şəriətinin kamil olması.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Ümumi əmrin dəqiq olması.

11-ci Fəsil qibləyə tərəf çevrilmək

بَابُ اسْتِقْبَالِ الْقِبْلَةِ

Qiblə - müsəlmanların namaz zamanı və bir sıra dini ayinləri yerinə yetirərkən müşahidə etdikləri istiqamətdir. Allahu Təalə hicrətin ikinci ilində Kəbəyə tərəf olan *qiblənin* dəyişdirilməsi haqqında vəhy nazil etdi. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم Mədinəyə köçdükdən sonra bir il və dörd-beş ay *Beytul-Məqdis* istiqamətində [yəni Qüds istiqamətində] namaz qılırdı. Sonra Allahın kəlamında deyildiyi kimi Ona üzünü Kəbəyə çevirməsi əmr olundu: **"(Ey Peyğəmbər!) Üzünün göyə tərəf çevrildiyini görürük. Ona görə də səni mütləq razı qalacağın qibləyə döndərəcəyik. Üzünü Məscidi-harama (Kəbəyə) tərəf çevir! (Ey müsəlmanlar!) Siz də harada olsanız, üzünüzü ona tərəf çevirin!"** ("Bəqərə" surəsi 144-cü ayə).

Buna görə də Kəbəni görəninin də ona tərəf üz tutmağı, bilavasitə görməyəninin də ona tərəf üz tutmağı *fərzdır*, əks halda namaz batil olar. İnsanın qocalıq, xəstəlik, böyük qorxu və bu kimi səbəblərdən bu vacib göstərişi yerinə yetirə bilmədiyi hallar istisnadır. Həmçinin, insan yolda olarkən nafilə namaz qılarkən bu hal caizdir [belə hallarda istənilən istiqamətdə namaz qılmaq olar].

(٧٥) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُسَبِّحُ عَلَى ظَهْرِ رَاحِلَتِهِ، حَيْثُ كَانَ وَجْهُهُ، يَوْمِي بِرَأْسِهِ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ يَفْعَلُهُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: كَانَ يُوتِرُ عَلَى بَعِيرِهِ.

* وَلِمُسْلِمٍ: غَيْرَ أَنَّهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْهَا الْمَكْتُوبَةَ.

* وَلِلْبُخَارِيِّ: إِلَّا الْفَرَائِضَ.

75. İbn Ömər in, (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ öz minik heyvanı üzərində müstəhəb namazı qılırdı və üzünü bu heyvanın döndüyü tərəfə çevirirdi: eyni zamanda rüku və səcdə əvəzinə başını əyirdi. İbn Ömər də eyni şeyi edirdi [bu *hökmün* qaldığına və ləğv edilməməsinə dəlalət edir] (əl-Buxari 1105 və Muslim 700).

Başqa bir versiyada deyilir ki: “O vitr namazını dəvəsinin üstündə oturaraq qılırdı” (əl-Buxari 999 və Muslim 700).

Muslimin versiyasına gəlincə isə, burada deyilir ki: “O, dəvənin üstündə oturaraq fərz namazlarını qılmırdı” (Muslim 700).

Əl-Buxari nəql edir ki: “Peyğəmbər ﷺ minik heyvanın üzərində oturaraq yalnız *nafilə* namazları qılırdı, fərzləri deyil” (əl-Buxari 1000, 1097).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Səfərdə olan insanın *nafilə* namazı qılarkən hansı tərəfə dönməsinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Səfərdə* olarkən nafilə namaz qılmaq icazəlidir, amma *rəvatib* [yəni vacib namazdan əvvəl və ya sonra davamlı qılınanlar] *zöhr*, *məğrib* və *işə* namazları istisna olmaqla, onları qılmamaq sünətdir.

2. Səfərdə nafilə namaz qılan şəxs üzünü heyvanının döndüyü tərəfə çevirər [bizim dövrümüzdə bu maşın, avtobus, təyyarə və s.]. Eyni zamanda *rükunu* və *səcdəni* bildirərək insan qabağa əyilir, *rükudan* biraz aşağı əyilərək *səcdə* etdiyini bildirir.

3. Əgər insan *səfərdə* olarsa, *nafilə* namazları, eləcə də *vitr* namazını at üstündə qılmaq icazəlidir.

4. Heyvan üzərində olarkən vacib namazlar qılmaz.

5. Allahu Təalənin qullarına nafilə namazların yerinə yetirilməsi üçün verdiyi rahatlıqda təzahür olunan kamil rəhməti, hansı ki, insanlarda sünə namazların sayını artırmaq istəyini oyadır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Səhabələr, Peyğəmbərə ﷺ tabe olurdular.

7. *Vitr* namazının vacib olmadığına işarə, lakin *səfərdə* olsa belə, namazı tərk etməmək daha yaxşıdır.

(۷۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «يُنَمَّا النَّاسُ بِقُبَاءٍ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ إِذْ جَاءَهُمْ آتٍ، فَقَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَدْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ اللَّيْلَةَ قُرْآنًا، وَقَدْ أُمِرَ أَنْ يَسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةَ، فَاسْتَقْبَلُوهَا. وَكَانَتْ وُجُوهُهُمْ إِلَى الشَّامِ، فَاسْتَدَارُوا إِلَى الْكَعْبَةِ.

76. Abdullah ibn Ömər, (Allah ondan və atasından razı olsun), demişdi ki: “İnsanlar Quba məscidində sübh namazı qılarkən birdən bir kişi gəlib dedi: “Həqiqətən, bu gecə Peyğəmbərə ﷺ ayə nazil edildi və ona üzünü Kəbəyə çevirməsi əmr olundu”. Bundan əvvəl üzləri Şama (şimala) çevrilməsinə baxmayaraq, insanlar dərhal ona (cənuba) tərəf döndülər, [yəni namaz əsnasında əks istiqamətə çevrildilər] (əl-Buxari 403 və Muslim 526).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Namaz əsnasında *qiblənin* istiqamətini öyrəndikdə namaz qılan şəxsin halı ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uca Allah şəriətinin hər hansı bir hökmünü hikmətinə uyğun olaraq dəyişdirir.

2. Dini ayinlərin icrası ilə bağlı bir nəfərin [*xəbərül-əhad*] sözlərinə əsaslanmaq mütləqdir, əgər o etibarlıdırsa. [Bu, Mötəzilə və Hizbut-Təhrir kimi əqidələrin və məzhəblərin təkzibidir.]

3. Namaz əsnasında *qiblənin* istiqaməti bəlli olan şəxsə, artıq etdiyi əmələ əsasən namazını qılmağa davam edərək ona tərəf dönməlidir.

4. Namazda sayından asılı olmayaraq hər hansı bir hərəkətləri etmək olar, əgər bu onun xeyrinədirsə [buna görə də hər hansı bir hərəkət namazın yerinə yetirilməsinə zərər verirsə, az da olsa, onları etmək qadağandır. Bu hökmlər həm şəxsin özünün namazına, həm də yanında duranların namazına aiddir.] Əgər bu hərəkət olmadan namaz batil olarsa, o zaman bu hərəkəti etmək vacib olur, məsələn *qibləyə* üz tutmaq. Əgər bu hərəkət namazın tamlığını və kamilliyini qoruyub saxlamaq üçün lazımdırsa, onda o *müstəhəb* sayılır, məsələn namaz qılanların cərgəsində boş yeri doldurmaq üçün addım atmaq.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Şəriət hökmlərinin ləğvinə (*nəsxinə*) işarə. Qeyd etmək lazımdır ki, *nəsx* yalnız əhkamlarda, yəni ibadətdə olur, iman (*əqidə*) məsələlərində *nəsx* olmur!

6. Səhabələrin fəzilətinin göstəricisi, onlara çatdırılan sünənin göstərişlərini necə tez dərk etmələrində təzahür edir.

7. Səhabələr arasında əmələ gələn nizama və aralarında ixtilafın olmamasına işarə.

8. İnsana elm çatana qədər əməllərinə görə sorğu-sual olunmaz.

(۷۷) عَنْ أَنَسِ بْنِ سِيرِينَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: اسْتَقْبَلْنَا أَنَسًا حِينَ قَدِمَ مِنَ الشَّامِ، فَلَقِينَاهُ بِعَيْنِ التَّمْرِ، فَرَأَيْتُهُ يُصَلِّي عَلَى حِمَارٍ، وَوَجْهُهُ مِنْ ذَا الْجَانِبِ - يَعْنِي عَنْ يَسَارِ الْقِبْلَةِ - فَقُلْتُ: رَأَيْتُكَ تُصَلِّي لِغَيْرِ الْقِبْلَةِ، فَقَالَ: لَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَفْعَلُهُ لَمْ أَفْعَلُهُ.

77. Ənəs ibn Sirin demişdir: “Biz Ənəsi [ibn Maliki] Şamdan gəlidiyi zaman Ayn ət-Təmr adlı yerdə qarşılıdıq. Və mən gördüm ki, o uzunqulağın üzərində namaz qılır, üzü *qiblənin* soluna tərəf çevrilmiş halda. Mən ona dedim ki: “Mən gördüm ki, sən *qiblə* tərəfə namaz qılmırsan”. O cavab verdi ki: “Əgər mən Rəsulullahın ^{صلى الله عليه وسلم} bunu belə etdiyini görməsəydim, bunu etməzdim” (ə-Buxari 1100 və Muslim 702).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Sirin, Muhəmməd ibn Sirinin qardaşdır [Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) kürəkəninin], Allah onların hər ikisinə rəhmət etsin. Deyirlər ki, Ənəs ibn Sirin dünyaya gələndə onu Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) yanına aparıblar, o isə uşağa öz adını qoyub - Ənəs, və ona öz künyəsini verib - Əbu Həmzə.

İbn Həcər “Təqrib” əsərində Ənəs ibn Sirinin üçüncü nəsildən */tabəqat/* olan etibarlı rəvayətçi olduğunu yazmışdır. Ənəs ibn Sirin hicrətin 118 və ya 120-ci ilində vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Əgər namaz müstəhəb olarsa, *səfərdə qibləyə* üz tutmağın hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Səfərdən* qayıdan şəxsi qarşılamaq saleh sələflərin əməllərindən idi, xüsusən də bu şəxs alimdirsə.

2. Uzunqulağın üzərində olarkən *nafile* namaz qılmaq olar. [Burada fayda: uzunqulağın təri təmizdir.]

3. *Səfərdə* namaz qılarkən üzünü *qibləyə* çevirmək vacib deyil əgər bu *nafile* namazdırsa, lakin insan üzünü atının hərəkət etdiyi tərəfə çevirməlidir.

4. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم əməlləri dəlildir.

5. Ənəs ibn Sirinin ədəbinin gözəlliyi, onun Ənəs ibn Malikə sual verdiyi nəzakətdə özünü göstərir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Ənəs ibn Malik və Ənəs ibn Sirinin fəziləti.

7. Alim hər hansısa bir sözü və əməli zikr edərkən, buna sübut */dəlil/* gətirmək ona vacib edilir və o bununla da insanlara sünneti öyrədir.

12-ci Fəsil namazda səflərin düzülməsi haqqında

بَابُ الصُّفُوفِ

“Sufuf” “səf” (sıra) sözünün cəmidir. Burada camaat namazı zamanı düzülmüş cərgələr (səflər) nəzərdə tutulur - bu *camaatla* namazın tamlığının və kamilliyinin tərkib hissələrindən biridir.

Muslimin “Səhih”ində Huzeyfə ibn əl-Yəmandən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی الله علیه وسلم buyurmuşdu ki: **“Bizə üç şeydə insanlardan üstünlük verilmişdir: Bizim üçün namazda mələklər kimi sıralar təyin edilmişdir, bizim üçün bütün yer üzü ibadət yeridir, bizim üçün yer [yaxud toz, qum] təmizlənmə vasitəsi olmuşdur (əgər biz su tapmasaq).**

Rəsulullah صلی الله علیه وسلم öz səhabələrinə (Allah onlardan razı olsun): **“Nə üçün mələklərin Rəbbi yanında bir sıraya düzüldüyü kimi siz də düzülürsünüz?”** — deyərkən, mələklərin cərgələrinin necə olduğunu bizə izah etdi. Onlar soruşdular: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم! Bəs mələklər öz Rəbbi yanında necə sıraya düzülür? O buyurdu: **“Onlar ön sıraları doldurur və cərgədə bir-birinə yaxın dururlar [yəni divardakı kərpic kimi]”** (Muslim rəvayət etmişdir).

(٧٨) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «سَوُّوا صُفُوفَكُمْ، فَإِنَّ تَسْوِيَةَ الصَّفِّ مِنْ تَمَامِ الصَّلَاةِ».

78. Ənəs ibn Malikdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Sıralarınızı düzəldin! Həqiqətən, sıraların düzülməsi namazın kamilliyinin əlamətlərindəndir”** (əl-Buxari 723 və Muslim 433).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Sıraların düzülməsi ilə bağlı mövqeyin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Camaat namazında sıraların düzülməsi əmri.
2. Sıraların düzülməsi kamil və tam namazın bir hissəsidir.
3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməkdə göstərdiyi hikmət, həm hökmü [səflərin məcburi düzülməsi], həm də insanlara şəriət hikmətini göstərmək və onları əmrə tabe olmağa təşviq etmək səbəbini qeyd etmişdir.

(۷۹) وَعَنْ النُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَتَسَوَّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».

* وَلِمُسْلِمٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُسَوِّي صُفُوفَنَا، حَتَّى كَأَنَّمَا يُسَوِّي بِهَا الْقِدَاحَ، حَتَّى رَأَى أَنَّ قَدْ عَقَلْنَا، ثُمَّ خَرَجَ يَوْمًا فَقَامَ حَتَّى كَادَ أَنْ يُكَبِّرَ، فَرَأَى رَجُلًا بَادِيًا صَدْرُهُ، فَقَالَ: «عِبَادَ اللَّهِ، لَتَسَوَّنَّ صُفُوفَكُمْ أَوْ لِيُخَالِفَنَّ اللَّهُ بَيْنَ وُجُوهِكُمْ».

79. Numan ibn Bəşir, Allah ondan razı olsun, demişdir ki: “Mən Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Siz sıralarınızı düzəltməyə borclusunuz, əks halda Allah sizin üzrlərinizi bir-birinizdən çevirər** [yəni sizin qəblələrinizə nifaq salar]” (əl-Buxari 717 və Muslim 436).

Muslimin versiyasında deyilir ki: “Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم oxları düzəldəcəkmış kimi sıralarımızı düzürdü [yəni çox diqqətlə] və o, bizdən nə istədiyini anladığımızı əmin olana qədər bunu edərdi. Bir dəfə camaatın yanına çıxdı və təkbir etmək niyyəti ilə imamın yerində dayandı, ancaq sinəsi qabağa çıxan bir adam gördü. O zaman O buyurdu: **“Ey Allahın qulları, siz öz sıralarınızı düz tutmağa borclusunuz, yoxsa Allah sizin üzünüzü bir-birinizdən çevirər”** (Muslim 436).

Hədis rəvayətçisi:

Numan ibn Bəşir Səd əl-Ənsari əl-Xəzrəci, (Allah ondan razı olsun). Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم Mədinəyə köçməsindən sonra dünyaya gələn ilk körpənin Nu'man ibn Bəşər olması barədə bir versiya da var. Nu'man ibn Bəşir, Şamda hakim idi, sonra Müaviyə onu Kufəyə, daha sonra isə Himsə vali təyin etdi. O, səxavətli insan idi, yaxşı xətib idi. Numan ibn Bəşir hicrətin 65-ci ilində Himsin kəndlərindən birində öldürüldü, (Allah ondan razı olsun!)

Hədisin mövzusu:

Sıralarını düzəltməyənləri gözləyən cəza ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazda sıraların düzülməsi *vacibdir*, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bu əməli tərک edəcək şəxsi hədələmişdir. Əgər tərک ediləcək əməl vacib olmasaydı, belə bir hədə gəlməzdi.

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sıraları hər tərəfli və xüsusi diqqətlə düzmək istəyi, çünki bildiyimiz kimi, bunu şəxsən özü edirdi, əlləri ilə, ibadət edənlərin çiyinlərinə toxunaraq, sanki onların üzərində ox düzəldəcəkmış kimi onları düzləşdirirdi.

3. Sıraları bərabərləşdirmək, onların düzlüyünə və düzgünlüyünə nəzarət etmək imamın vəzifələrindəndir, çünki o, ordu komandanı kimidir.

4. İmam sıraları yoxlayana və onların bərabər olmasına əmin olana qədər *təkbir* deməməlidir. Əbu Davudun “Sünən” əsərində Numan ibn Bəşirin (Allah ondan razı olsun) belə dediyi rəvayət edilir: “Əgər biz namaza durmuşduqsa, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم bizim sıralarımızı düzləşdirirdi. Biz bərabərləşdiyimiz zaman təkbir gətirirdi”. İmam Malikin “Muvatta”sında deyilir ki, Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) bu iş üçün insanlar işə götürməklə sıraları düzəltməyi əmr etmişdir, yanına gəlib sıraların düzöldüyünü bildirdikdə *təkbir* gətirirdi. Buna bənzər bir şey Osman ibn Əffandan da (Allah ondan razı olsun) rəvayət edilmişdir.

5. Əgər kimsə ibadət edənlərin cərgəsindən irəli getsə, bu sıranın düzlüyünü korlayır, irəliyə çəkilmə cüzi olsa belə.

6. *İqamə* ilə namaz arasında imama danışmağa icazə verilir.

7. Sıraları düzəltməyənlərin cəzası ixtilafdır [yəni hər kəsin öz fikri olacaq və bu parçalanmaya səbəb olacaq] ki, Allahu Təalə onların arasına salacaq.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم müsəlmanların birliyi və yekdillik istəyi.

9. Vəhdət və ona can atmaq şəriətin məqsədlərindəndir.

10. Görünən əməllərin gizli (mənəvi) olanlara təsiri.

11. Əgər bunda şəriət faydası yoxdursa, sünnəyə zidd olan şəxsin adını qeyd etmədən, ümumi olaraq hər kəsə müraciət etməklə islah etmək kifayətdir. Əgər şəriət faydası varsa, bu adamın adını çəkməyin heç bir problemi yoxdur.

12. Rəsulullahın ﷺ gözəl əxlaqı və tərbiyə metodunun gözəlliyi.

(۸۰) وَعَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ جَدَّتَهُ مُلَيْكَةَ دَعَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لِبَطْنِهَا لِيَأْكُلَ مِنْهُ، فَأَكَلَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: «قَوْمُوا فَلَأَصِلَ لَكُمْ». قَالَ أَنَسٌ: فَقُمْتُ إِلَى حَصِيرٍ لَنَا قَدْ اسْوَدَّ مِنْ طَوْلٍ مَا لُبَسَ، فَنَضَحْتُهُ بِمَاءٍ، فَقَامَ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَصَفَفْتُ أَنَا وَالْيَتِيمُ وَرَاءَهُ، وَالْعَجُوزُ مِنْ وَرَائِنَا. فَصَلَّى لَنَا رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ أَنْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ.

* وَلِمُسْلِمٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى بِهِ وَبِأُمَّهِ، فَأَقَامَنِي عَنْ يَمِينِهِ، وَأَقَامَ الْمَرْأَةَ خَلْفَنَا.

* الْيَتِيمُ: قِيلَ هُوَ: ضَمِيرَةٌ جَدُّ حُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ ضَمِيرَةَ.

80. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir, bir gün nənəsi Müləykə Rəsulullah ﷺ üçün hazırladığı yeməyi dadmağa onu evə dəvət etdi. O gəldi və yeməyi yedi, sonra isə dedi: **"Qalxın, mən sizinlə namaz qılacam"**. Ənəs dedi: "Mən, uzun müddət istifadədən qaralan həsirin yanına getdim və onun üzərinə su səpdim. Rəsulullah ﷺ onun üstündə durdu, mən və yetim uşaq onun arxasında durduq, nənə isə bizim arxamızda. Peyğəmbər ﷺ bizimlə iki *rükət* namaz qıldı, sonra isə getdi" (əl-Buxari 380 və Muslim 658).

Muslimin versiyasında Peyğəmbərin ﷺ onunla və anası ilə birlikdə namaz qıldığı bildirilir. Ənəs dedi: "Allahın Rəsulu ﷺ məni sağ tərəfinə, qadını isə arxamıza yerləşdirdi" (Muslim 660).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

İmamın (*məmun*) arxasında namaz qılan şəxsin yeri ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم gözəl xasiyyəti [çünki O şagirdlərinə və səhabələrinə baş çəkərdi, yaşlı qadından olsa belə dəvətləri qəbul edərdi].

2. Xeyir iş görən şəxsə, onun etdiyinə bərabər olan bir xeyirlə təşəkkür etmək lazımdır [onun qarşısında özünü borclu hiss etməmək, bununla da *tövhidini* qorumaq üçün].

3. Həsir, xalça və s. üzərində namaz qılmaq icazəlidir, lakin üzərində diqqəti yayındıran heç bir şey olmamaq şərti ilə.

4. Əgər bunda hər hansı bir fayda varsa, *nafilə* namazı *camaat* halında qılmaq olar.

5. *Məmun*, əgər təkdirsə, imamın sağında dursun, lakin ibadət edənlər çoxdursa, onlar imamın arxasında dursunlar.

6. Yetkinlərə uşaqla bir sırada durmağa icazə verilir. [Burada fayda: uşaqları böyüklərin arxasında ayrı cərgədə yerləşdirmək sünneyə ziddir. Uşaqlar böyüklər arasında cərgəyə yerləşdirilməlidir ki, namaz zamanı diqqətləri yayınmasın və bir-biri ilə oynamasınlar.]

7. Qadın kişilərlə eyni sırada durmur. [Qadının cərgədə tək durmasına icazə verilir.]

8. İslam qadınların kişilərlə qarışmamasına (*ihtilat*) böyük diqqət yetirir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. Alimlərə, eləcə də hörmətli və təqvalı insanlara səxavət göstərmək arzuolunandır: onları ziyarətə dəvət etmək, qonaq etmək, onlara qulluq etmək, hədiyyələr vermək və sair.

10. Yaşlı qadının kişiləri, yemək vermək üçün dəvət etməsi icazəlidir, bu şərtlə ki, xəlvətcə olmasın.

11. Şeyxin öz səhabələrini və tələbələrini ziyarət etməsi məsləhətdir.

12. Şeyxin bu unudulmuş sünneti diriltmək üçün tələbələrinə “səhabə”, “yoldaş” deməsi məsləhətdir.

13. Bəzi səhabələrin yoxsul vəziyyətlərinə işarə.

(۸۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ،
فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي مِنَ اللَّيْلِ، فَكُفْتُ عَنْ يَسَارِهِ، فَأَخَذَ بِرَأْسِي فَأَقَامَنِي عَنْ
يَمِينِهِ.

81. Abdullah ibn Abbas, (Allah ondan razı olsun), demişdir ki: “Bir dəfə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zövcələrindən olan bibim Meymunagildə gecələdiyim zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم gecə namazını qılmaq üçün ayağa qalxdı, mən də onun solunda dayandım. Sonra başımdan [bəzi rəvayətlərdə: qulağımdan] tutub sağ tərəfinə yerləşdirdi” (əl-Buxari 699 və Muslim 763).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Mə'mum, imamla namaz qılan tək bir şəxsdirsə, onun yeri ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Abdullah ibn Abbasın, (Allah ondan və atasından razı olsun), dini öyrənmək istəyi.

2. İnsanın öz qohumunun ərinin evində gecələməsi, əgər bunda bir zərər yoxdursa və insanları narahat vəziyyətə salmasa, caizdir.

3. Əgər yalnız bir nəfər imamın arxasında namaz qılarsa, o şəxs imamın sağında dayanmalıdır [ayağını imamın ayaqları ilə eyni sətərə qoyaraq, geri çəkilmədən].

4. Təkbaşına namaz qılan şəxsə qoşulmaq icazəlidir, beləliklə də *camaat* yaratmaq olar.

5. Namazda hər hansı bir hərəkət namazın və ya *camaatın* xeyrinə olarsa, onu etmək lazımdır. [Burada fayda: əgər bir şəxs oturacağıın üstündə oturaraq namaz qılarsa, onun arxasında namaz qılanlara mane olmamaq üçün onu yerindən tərpətmək olar.]

6. *Camaatla* nafilə namaz qılmaq olar, əgər bunda bir fayda varsa [ancaq bu, əvvəlcədən razılaşdırılmadan olmalıdır, əks halda, əvvəlcədən razılaşdırılmış olsa bu yenilik */bidət/* sayıla bilər].

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Başqasının namazını düzəltmək olar.

8. Əvvəlcə imam olmaq niyyəti olmayan imamın arxasında namaz qılmaq olar.

9. Öz nümunələri ilə təlimin təsirli olmasının göstərilməsi.

10. Namaz qılarkən danışmaq olmaz.

11. Ağıllı və anlayışlı uşağın */mumayyiz/* namazı bu ibadətin bütün hökmləri (*əhkamları*) baxımından böyüklərin namazı kimidir.

13-cü Fəsil namazda imam haqqında

بَابُ الْإِمَامَةِ

“İmam olmaq” (*əl-İmamət*) ifadəsinin leksik mənası “amma” – məqsəd sözündən gəlir. Şəriətdə müxtəlif mənalarda işlənir, məsələn: imam-rəhbər; ya da Allahın “Ümmət” adlandırdığı İbrahim əleyhissalam, bu o deməkdir ki, o, tövhid əhli üçün imam olub; İnsanları həm yaxşı, həm də pis işlərə dəvət edən şəxsə də imam demək olar.

Bu fəsildə namazda imamdan bəhs olunacaq, həmçinin imamın və ona tabe olanların vəzifələri izah ediləcək. Namazda imamlıq yüksək dərəcə və açıq-aydın bir fəzilətdir, ona görə də Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم və saleh xəlifələrin (Allah onlardan razı olsun) vəzifəsi idi.

İmamlıq üçün ancaq ona layiq olan və müvafiq xüsusiyyətlərə malik olan, eləcə də Allahın kitabını və Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم sünnətini başqalarından daha çox bilən şəxs müraciət edə bilər.

(۸۲) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَمَا يَخْشَى الَّذِي يَرْفَعُ رَأْسَهُ قَبْلَ الْإِمَامِ أَنْ يُحَوَّلَ اللَّهُ رَأْسَهُ رَأْسَ حِمَارٍ، أَوْ يَجْعَلَ صُورَتَهُ صُورَةَ حِمَارٍ؟»

82. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“İmamdən əvvəl başını qaldıran kəs qorxmurmu ki, Allah onun başını uzunqulağın başına döndərər və ya onun zahirini uzunqulağın zahirinə bənzər edər?”**(əl-Buxari 691 və Muslim 427).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Namazda imamdən əvvəl hərəkət etməklə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İmamdən əvvəl *rüku* və ya *səcdədən* qalxmaq qadağandır və *qiyas* edərkən (bənzətmə ilə müqayisə) demək lazımdır ki, imamdən əvvəl *rüku* və ya *səcdə* etmək də qadağandır.

2. Bunu edən özünü elə bir mövqeyə qoyur ki, onun zahiri və ya başı, uzunqulağın zahiri və ya başı kimi ola bilər.

3. Mükafat görülən əməllərə uyğun olacaq.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Şəriətin məqsədlərindən biri, həm müsəlmanların fiziki birliyi, həm də mənəvi birliyidir.

(۸۳) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَلَا تَخْتَلِفُوا عَلَيْهِ، فَإِذَا كَبَّرَ فَكَبِّرُوا، وَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا. وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا سَجَدَ فَاسْجُدُوا، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ».

(۸۴) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ وَهُوَ شَاكٍ، فَصَلَّى جَالِسًا، وَصَلَّى وَرَاءَهُ قَوْمٌ قِيَامًا، فَأَشَارَ إِلَيْهِمْ: أَنْ اجْلِسُوا، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: «إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَّ بِهِ، فَإِذَا رَكَعَ فَارْكَعُوا، وَإِذَا رَفَعَ فَارْفَعُوا، وَإِذَا قَالَ: سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، فَقُولُوا: رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ، وَإِذَا صَلَّى جَالِسًا فَصَلُّوا جُلُوسًا أَجْمَعُونَ».

83. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edirdi ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: **“Həqiqətən, imam, ona tabe olmaq üçün lazımdır, buna görə də ona zidd olmayın. Əgər o təkbir desə, sizdə [onun ardınca] təkbir deyin. Əgər o rüku edirsə, sizdə rüku edin. Əgər o desə: “Allah Ona həmd edəni (Səmiə Allah limən hamidəh) eşidir”, onda siz belə deyin: “Ey Rəbbimiz! Sənə həmd olsun! (Rəbbənə və ləkə-l-həmd)”. Əgər o səcdə etsə, siz də səcdə edin. Əgər o oturaraq namaz qılarsa, siz də onunla oturub namaz qılın”** (ə- Buxari 722 və Muslim 414).

84. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki: “Bir gün Allah Rəsulu ﷺ xəstələndi və evində namaz qılmağa başladı. O, oturaraq namaz qılırdı, camaat isə onun arxasında ayaq üstə. O zaman O onlara əyləşməyi əmr etdi. Namazı bitirdikdən sonra O dedi: **“Həqiqətən imam ona tabe olmaq üçün lazımdır. [Ona görə] də əgər o rüku edirsə, sizdə**

rüku edin, əgər o qalxırsa, sizdə qalxın, əgər o deyirsə: “Səmiəllahu limən hamidəh”, onda siz deyir: “Rabbənə və ləkəl həmd”. Əgər o oturaraq namaz qılırsa, siz də hamınız oturaraq namaz qılın” (əl-Buxari 688 və Muslim 412).

Hədis rəvayətçisi:

1. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).
2. Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

İmamın təyin olunmasının hikməti və ona tabe olmağın yolu ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İmamın təyin edilməyinin hikməti, ona tabe olmağın zəruriliyindədir.
2. İmama zidd olmaq qadağandır, ziddiyyət üç vəziyyətdən birində özünü göstərə bilər: əgər onu qabağlasan, onunla eyni vaxtda hərəkət etsən və ya ondan çox geri qalsan.
3. İmama tam tabe olmaq ona tabe olmağa tələsmək və gecikməmək deməkdir.
4. Şeyx İbn Useyminin dediyinə görə, məmum bunu deməz: *“Səmiəllahu limən hamidəh”*, bunun əvəzində isə deyir: *“Rabbənə və ləkəl həmd”*. Şeyx Albaninin (Allah ona rəhmət etsin) dediyinə görə, məmum belə deyir: *“Səmiəllahu limən hamidəh”*, və onlardan sonra deyir: *“Rabbənə və ləkəl həmd”*.
5. Əgər imam namazın əvvəlindən oturaraq namaz qılırsa, *məmum* imamın arxasında oturaraq namaz qılır.
6. Namaz əsnasında işarə vermək olar, əgər buna ehtiyac varsa. Onlar namazı batil etməzlər, anlaşılacaq olsalar belə [bu, bir şeyi başa düşmək üçün bir işarənin namazı pozduğuna inanan hənəfilərin rəyinin təkzibidir].
7. Əgər üzrlü səbəb olarsa, evdə camaat namazı qılmaq olar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. *Təkbirətül-ehramı* mütləq demək.

9. Namazda *işarələr* və *hərəkətlər* etmək, əgər bunda ona bir fayda (*məsləhə*) olarsa, caizdir.

10. Namazda danışmaq qadağandır.

(۸۵) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ الْخَطْمِيِّ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنِي الْبَرَاءُ - وَهُوَ غَيْرُ كَذُوبٍ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» لَمْ يَحْنِ أَحَدٌ مِنَّا ظَهْرَهُ حَتَّى يَقَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ سَاجِدًا، ثُمَّ نَقَعُ سُجُودًا بَعْدَهُ.

85. Abdullah ibn Yezid əl-Xatmi əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bəra mənə belə dedi və o, yalançılardan deyildi: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم: “*Samiallahu liman hamidah*” dedikdə, bizdən heç birimiz rükudan qalxdıqdan sonra belimizi əyməzdik, o zamana qədər ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم səcdə edərdi və biz də yalnız bundan sonra səcdə edərdik” (əl-Buxari 690 və Muslim 474).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əus qəbiləsindən olan Abdullah ibn Yezid ibn Zeyd əl-Xatmi əl-Ənsari kiçik bir uşaq ikən, (*bey'atul-riduan*) razılıq andında iştirak etmişdir. O çox ibadət edən idi. Kufədə yaşayırdı və Abdullah ibn Zübeyrin (Allah ondan razı olsun) dövründə o şəhərin *amiri* olmuş və o dövrdə vəfat etmişdir.

2. Bəra — Uhud döyüşündə və digər hərbi yürüşlərdə iştirak edən Bəra ibn 'Azib ibn əl-Haris əl-Ənsari əl-Ausidir. O Rəsulullahla صلی اللہ علیہ وسلم birlikdə 18 dəfə səfər etmişdir. Bəra, yaşı az olduğu üçün, Bədr döyüşündə iştirak edə bilməyib. Bəra Kufədə yaşamış və hicrətin 72-ci ilində orada vəfat etmişdir, (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Namazda imama tabe olan səhabələrin hərəkətləri ilə bağlı açıqlama [hədisdə dəqiq işarə vardır ki, insanlar ancaq imamın hərəkətlərinə tabe olmalıdır, eşitməyə arxayın olmamalıdır, eyni zamanda imamın arxasında namaz qılanlar cərgə-cərgə hərəkətləri təkrarlayaraq öndəkilərin hərəkətlərini edirlər.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ arxasında namaz qılan səhabələrin ona dəqiq şəkildə tabe olması, çünkü onlar namazın bir *rüknundan* digərinə keçmirdilər, Peyğəmbərin ﷺ bunu etdiyini görəne qədər.

2. *Məmun* namazın bir *rüknundan* digərinə keçməməlidir, taki imam digərinə keçməyincə, bu qanuniləşdirilib və vacib sayılır.

(۸۶) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا أَمَّنَ
الإِمَامُ فَأَمَّنُوا، فَإِنَّهُ مَنْ وَافَقَ تَأْمِينَهُ تَأْمِينَ الْمَلَائِكَةِ: غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ».

86. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurmuşdu ki: **“Əgər imam: “Əmin” deyərsə, o zaman [siz də ondan sonra] : “Əmin” deyin. Həqiqətən, kim mələklərlə eyni vaxtda “Əmin” deyərsə, onun bütün keçmiş günahları bağışlanar”** (əl-Buxari 780 və Muslim 410).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

“Əmin” kəlməsinin [namazda “Fatihə” surəsini oxuduqdan sonra] və onun imama tabe olanlar tərəfindən nə vaxt deyilməsi ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İmam “əl-Fatihə” surəsini oxuduqdan sonra “Əmin” demək lazımdır, çünki surənin sonu duadır (*dua*), və ona “Əmin” demək lazımdır [bir şərtlə ki, ibadət edənlər imamdan qabağa getməsinlər və yalnız imam özü tələffüz etməyə başlayandan sonra “Əmin” deməyə başlasınlar – bu mövzuda verilən bütün hədislərə əsasən bu qənaətə gəlirlər].

2. İmama tabe olanların, “Əmin” kəlmələrinin, imamın dediyi “Əmin” kəlməsi ilə üst-üstə düşməsinə təşviq. Lakin imamlarla eyni vaxtda və ondan əvvəl olmaması şərti ilə.

3. Mələklər dua edənlərlə bərabər “Əmin” deyirlər.

4. Kim mələklər “*Əmin*” dediği anda “*Əmin*” deyərsə, onun bütün keçmiş günahları bağışlanar [burada böyük günahlar deyil, kiçik günahlar nəzərdə tutulur, çünki böyük günahların bağışlanmasını qazanmaq üçün, tövbənin bütün şərtlərinə əməl etməklə *tövbə* etmək lazımdır].

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. “Allah rızası üçün “*Əmin*” deməyin fatihədən sonra”, dolayısı ilə bu o deməkdir ki: “Allah rızası üçün bütün günahlarının bağışlanacağı bir əməl etməyin.” deyən bəzi MDB ölkələrində olan imamlara təkzib.

6. Əgər imam “*Əmin*” kəlməsini tələffüz etməzsə, onun arxasında namaz qılanlar, *fitnədən* uzaq olmaq üçün onu ucadan deməsinlər və bu da, imama tam tabe olmağa işarədir.

(۸۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِلنَّاسِ فَلْيُخَفِّفْ فَإِنَّ فِيهِمُ الضَّعِيفَ وَالسَّقِيمَ وَذَا الْحَاجَةَ، وَإِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ لِنَفْسِهِ فَلْيُطَوِّلْ مَا شَاءَ».

(۸۸) عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: إِنِّي لَأَتَأَخَّرُ عَنْ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ أَجْلِ فُلَانٍ، مِمَّا يُطِيلُ بِنَا. فَمَا رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ غَضِبَ فِي مَوْعِظَةٍ قَطُّ أَشَدَّ مِمَّا غَضِبَ يَوْمَئِذٍ، فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّ مِنْكُمْ مُنْفِرِينَ، فَأَيْكُمْ أَمَّ النَّاسَ فليُوجِزْ، فَإِنَّ مِنْ وَرَائِهِ الْكَبِيرَ وَالصَّغِيرَ وَذَا الْحَاجَةَ».

87. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər sizlərdən hər hansı biriniz imam olaraq namaz qılarsa, namazı asanlaşdırsın. Həqiqətən, insanların arasında zəiflər, xəstələr və hər hansısa bir ehtiyacı olanlar da vardır. Sizlərdən hər hansı biriniz təkbaşına namaz qılarsa** [yəni evdə, məsələn, nafilə gecə namazı və s.], **o zaman istədiyi qədər namaz qılsın”** (əl-Buxari 703 və Muslim 467).

88. Əbu Məsud əl-Bədri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gün bir nəfər Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedi: "Həqiqətən mən bilərəkdən sübh namazına gecikirəm, çünkü filankəs [adını çəkmədi çünki bunda bir fayda yoxdur] namazı uzadır. Mən Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم heç bir xütbədə o günki qədər qəzəbli olduğunu görməmişdim. O dedi: **“Ey insanlar! Həqiqətən, sizin aranızda** [dindən və ibadətdən] **uzaqlaşdıranlar da var! Və buna görə də sizlərdən hər hansı biriniz imam olarsa, namazı qısa qılmalıdır. Həqiqətən, onun arxasında yaşlılar, zəiflər və hər hansısa bir ehtiyacı olanlar** [dayana bilər]” (əl-Buxari 7159 və Muslim 466).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

2. Əbu Məsud Uqbə ibn Amr ibn Səlab əl-Ənsari əl-Xəzrəci (Allah ondan razı olsun), Əqəbə andının qəbul edilməsində iştirak etmiş, Ühüd döyüşündə və ondan sonrakı digər döyüşlərdə iştirak etmişdir. İmam əl-Buxari Uqbə ibn 'Amrın da Bədr döyüşündə iştirak etdiyini iddia edirdi, lakin digər alimlər onun bu döyüşün iştirakçısı olmadığını, lakin o ərazidə yaşadığını və buna görə də ona "əl-Bədri" adını verdiklərini deyirlər. Əbu Məsud hicrətin 40-cı ilində vəfat etmişdir. İbn Həcər "əl-İsabə" əsərində onun daha gec vəfat etdiyinə dair düzəliş etmişdir.

Hədisin mövzusu:

İmamın namazı uzatması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsanlara namaz qılmağı asanlaşdırmaq üçün imama əmr edilməsi [bir şərtlə ki, bu rahatlıq ibadət edənlərdə *huşunun* itməsinə səbəb olmasın]. İmam həm sözdə, həm də əməldə qanundan kənara çıxmamalıdır. Bununla belə, o hansısa səbəbi olan insanların vəziyyətini nəzərə almalıdır.

2. İmama namazı şəriətdən artıq uzatmağın qadağan edilməsi. Bütün ibadət edənlərin bununla razılaştığı hal istisna olmaqla.

3. *Camaatla* namaza gecikmənin və ya namaza getməməyin səbəbi, imamın şəriətdən kənara çıxaraq namazı uzatması sayılır.

4. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم *ümmətinin* vəziyyəti ilə bağlı hərtərəfli qayğısı və ümmətinin ehtiyaclarına diqqət yetirməsi.

5. Nəsihət verdikdə qəzəb göstərmək lazımdır ki, daha çox təsir etsin [və daha çox nəticə versin].

6. Ümumi olaraq bütün dinləyicilərə [xüsusi adlar çəkmədən] xitab etmək, və ya əksini etmək əgər bir fayda olmadığı təqdirdə [yəni xüsusi adlar tələb olunduqda] daha yaxşı və üstündür.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. İnsanların vəziyyətinə fikir verilməlidir.

8. Şəriətlə bir növ ziddiyyətə düşmüş insanların, çatışmazlıqlarını gizlətmək lazımdır, əgər onlar özlüyündə yaxşı insanlarsa.

14-cü Fəsil Peyğəmbərin صلی الله عليه وسلم namazının təsviri

بَابُ صِفَةِ صَلَاةِ النَّبِيِّ ﷺ

Bu, xüsusi diqqət yetirilməli olan çox mühüm bir fəsildir, çünki Allah Rəsulunun صلی الله
عليه وسلم bu işdə ona tabe olmaq üçün necə namaz qıldığını öyrənməyə nə qədər möminin Allahu Təalənin buyurduğu kimi namaza qalxması qeyri-mümkün olacaqdır. Necə ki, Allahu Təalə bu haqda buyurmuşdur: **"Həqiqətən, Allah Rəsulunda, Allaha və axirət gününə ümid bəsləyib Allahı çox zikr edən sizlər üçün gözəl bir örnək vardır"** (Əhzab surəsi 21-ci ayə).

Namazda Rəsulullah صلی الله
عليه وسلم tabe olmaq əmrini, Rəsulullahın صلی الله
عليه وسلم bu aşağıdakı sözlərində ifadə olduğunu nəzərə aldıqda, bu xüsusilə vacibdir: **"Mənim necə namaz qıldığımı görmüsünüzsə, sizdə elə namaz qılın!"** (əl-Buxari 1/155 və Muslim 1/295).

(۸۹) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا كَبَّرَ فِي الصَّلَاةِ سَكَتَ هُنَيْهَةً قَبْلَ أَنْ يَقْرَأَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي، أَرَأَيْتَ سُكُوتَكَ بَيْنَ التَّكْبِيرِ وَالْقِرَاءَةِ، مَا تَقُولُ؟ قَالَ: «أَقُولُ: اللَّهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَا بَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ. اللَّهُمَّ نَقِّنِي مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقِّي الثَّوْبُ الْأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ. اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنَ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ».

89. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) deyirdi: “Namazın əvvəlində *təkbir* gətirərək [yəni “*Allahu Əkbər!*”] sözləri ilə namaza başlayan Allah Rəsulu ﷺ Qurani oxumağa başlamazdan əvvəl qısa bir müddət susardı. Mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Valideynlərim sənə fəda olsun! *Təkbirlə*, Quran tilavəti arasında susmağından mənə danış - onda nə deyirsən? O cavab verdi: “*Mən deyirəm: “Allahım, məşriqi şərqdən uzaqlaşdırdığın kimi, məni günahlarımdan təmizlə! Allahım, ağ paltar, kirdən təmizləndiyi kimi, məni də günahlarımdan təmizlə! Allahım, məni xətalarımdan qar, su və dolu ilə təmizlə!”* (əl-Buxari 744 və Muslim 598).

/Allahummə baid bəyni və bəynə xətaya-ya kya-ma bəədtə bəynə l-məşriki və-l-məğrib. Allahummə nəkki-ni min xətaya-ya kə-ma yunəkkə s-saubu l-əbyədu min əd-danəs. Allahummə qsil-ni min xətaya-ya bi-l-ma'i və-s-salci və-l-barad/.

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ namaza başladığı *dua* ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təkbirəl-ehramdan* dərhal sonra bu *dua* [bax hədisin mətni] ilə namaza başlamaq lazımdır.
2. *Əl-istiftah* (*təkbirəl-ehramdan* dərhal sonra namazın əvvəlindəki sözlər) “*sirran*” yəni sakit səslə oxunur, “*cəhrran*” yəni səslə, ucadan yox.
3. *Dua* ilə Uca Allaha müraciət etmək hər bir insanın, hətta Peyğəmbərin ﷺ də ehtiyacıdır.
4. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) elm almaq və onun əsasında Uca Allaha ibadət etmək istəyi.
5. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) əxlaqının gözəlliyi, Allah Rəsuluna ﷺ sualla mülayim xitabında özünü göstərir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Namazda "Fatihə" surəsini oxuduqdan sonra susmaq lazım deyil, çünki Əbu Hureyrə Peyğəmbərin ﷺ yalnız bir qısa müddətli sükutunu görmüşdür.
7. Hədisdə sufilərə təkzib, çünki Allaha yaxın olanlar /*övlialar*/ gizli olanı /*qeybi*/ bilmirlər. Şübhə yoxdur ki, Əbu Hureyrə də daxil olmaqla bütün səhabələr Allaha yaxındırlar, lakin Peyğəmbərin ﷺ ürəyində nə dediyini bilmirdilər və ona görə də bu barədə ondan soruşurdular.
8. Hədisdə vacib olan *zikir* növlərindən birinin göstəricisi. Başqa *zikir* sözlərinin verildiyi hədislər olduğundan, “*dua al-istiftah*”ın müxtəlif versiyaları vardır və bunların hamısına vaxtaşırı əməl edilməlidir ki:

- bu Peyğəmbərin ﷺ ardınca getməkdir

- bu t vaz karlıĝa v  duada qəlbin oyaq olmasına təsir edir,  unki h mi e eyni şeyi oxuyursansa, insan buna  yr  ir v  sözlərin mənasını düşünmədən avtomatik olaraq hər şeyi edir.

(٩٠) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسْتَفْتِحُ الصَّلَاةَ بِالتَّكْبِيرِ، وَالْقِرَاءَةَ بِ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ وَكَانَ إِذَا رَكَعَ لَمْ يُشْخِصْ رَأْسَهُ وَلَمْ يُصَوِّبْهُ وَلَكِنْ بَيْنَ ذَلِكَ، وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا، وَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَاعِدًا، وَكَانَ يَقُولُ فِي كُلِّ رُكْعَتَيْنِ التَّحِيَّةَ، وَكَانَ يَفْرِشُ رِجْلَهُ الْيُسْرَى، وَيَنْصِبُ رِجْلَهُ الْيُمْنَى، وَكَانَ يَنْهَى عَنِ عُقْبَةِ الشَّيْطَانِ وَيَنْهَى أَنْ يَفْتَرِشَ الرَّجُلُ ذِرَاعِيهِ افْتِرَاشَ السَّبْعِ، وَكَانَ يَخْتِمُ الصَّلَاةَ بِالتَّسْلِيمِ.

90. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir ki: “Allahın Rəsulu ﷺ namaza *təkbir* və “*əl-Həmduli-LlahiRabbil-ələmin*” [“Fatihə” surəsini] oxumaqla başlayırdı. *Rüku* edərkən başını çox qaldırmazdı və çox da aşağı salmazdı, [yəni baş ilə kürək düz, eyni xəttə olmalıdır]. O, *rükudan* sonra başını qaldırıqda, düz olana qədər *səcdəyə* getməzdi, birinci *səcdədən* sonra qalxdıqda isə düz oturana qədər ikinci *səcdəni* etməzdi. Hər iki *rükətin* sonunda “*ət-Təhiyat*”i oxuyar, sol ayağını öz altında əyərək, sağ ayağını isə şaquli olaraq [yəni barmaqlarını yerə dayıyaraq]. Şeytanın oturduğu şəkildə oturmağı və qollarını yaymağı [yəni *səcdə* əsnasında qol və dirsəklərlə yerə toxunmağı] yırtıcı heyvan kimi yerə uzatmağı qadağan etmişdir və sonda namazını *təslimlə* bitirərdi” (Muslim 498).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ necə namaz qılmasının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazın başlanğıcı *“Allahu əkbər!”* sözləri ilə başlayır. Namaza başlamaq üçün təkə *niyyət* və ya *təkbirdən* başqa ucaldıcı sözlər işlətmək kifayət deyil. [Bu, Allahı ucaltmaq üçün, başqa hər hansı bir zikrin kifayət etdiyinə inanan Hənəfilərə təkzibdir.]

2. Namazda Quran oxumaq Fatihə surəsi ilə başlayır və buna görə də insan "Fatihə" surəsindən əvvəl Qurandan başqa bir şey [surə və ya ayə] oxuyarsa, bu qəbul olunmaz. [Bu, həm də insanın Qurandan ona asan olanı oxumasının kifayət etdiyinə inanan Hənəfilərin təkzibidir. Əlavə etmək yerinə düşərdi ki, bir çox başqa hədislərdə "Fatihə" surəsini oxumayanın namazı haqqında qeyd olunur - belə namaz qəbul olunmur.]

3. Kürək və başın *rükuda* eyni səviyyədə [döşəmə ilə paralel] yerləşməsi vacibdir.

4. *Rüku* etdikdən sonra düzlənmək və iki səcdə arasında düz oturmaq lazımdır.

5. Hər iki *rükətin* sonunda *“ət-Təhiyat”* duasını oxumaq lazımdır. Əgər bir şəxs iki *rükət* namaz qılarsa, onu *təşəhhüd* və salamlarla tamamlayır. Əgər bir şəxs iki rükətdən artıq namaz qılarsa, birinci *təşəhhüddən* sonra [Şeyx İbn Useyminə görə] qalxar və namazın qalan hissəsini salamlarla bitirər.

6. Sol ayaq öz altında əyərək, sağ ayaq isə yerə şaquli vəziyyətdə olanda [*iftirəş*] vəziyyətində oturmaq lazımdır.

7. Hər iki ayağın altında əyilən zaman iki ayağın dabanın üzərində oturmaq qadağandır. [Əgər bir insan iki ayağını şaquli olaraq qoyub dabanları üzərində otursasa (iqəə mövqeyi), bu, sünətdir.]

8. *Səcdə* zamanı qolları yerə dəyəcək şəkildə yerləşdirmək qadağandır.

9. Namaz *“əs-Səlamu ələykum və rəhmətuLlah”* təslim sözləri ilə tamamlanmalıdır. Namazı bitirmək üçün *niyyətin* olması və ya onu tamamlamaq üçün *təslimdən* başqa sözlər işlətmək kifayət deyil.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. “*İstiaza*” və “*Basmələ*” uca səslə deyilmir [və bu o demək deyil ki, “*Basmələ*” “əl-Fatihə” surəsindən ayə deyil. Biz Fətiyə surənin sonunda “*Əmin*” ucadan deyirik, baxmayaraq ki, bu söz "Fatihə" surəsinin bir hissəsi deyil].

11. Namazda müti */huşulu/* olmaq vacibdir.

(۹۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَرْفَعُ يَدَيْهِ حَذْوَ مَنْكِبَيْهِ إِذَا افْتَتَحَ الصَّلَاةَ، وَإِذَا كَبَّرَ لِلرُّكُوعِ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ رَفَعَهُمَا كَذَلِكَ، وَقَالَ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ، رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ». وَكَانَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي السُّجُودِ.

91. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki, Peyğəmbər ﷺ namaza *təkbirlə* başladıqda və həmçinin rükuya getmək üçün *təkbir* dedikdə əllərini çiyin səviyyəsində [çiyinlərə toxunmadan] qaldırardı. O, rükudan qalxanda da əllərini qaldıraraq deyərdi ki: “*Səmiə-l-lahu limən həmidəh! Rəbbənə və ləkə-l-həmd!*” (Allah Ona həmd edəni eşidir! Rəbbimiz! Həmd Sənə məxsusdur). Amma səcdəyə gedəndə və ya qalxanda isə belə bir şey etməyib (yəni əllərini qaldırmayıb) ” (əl-Buxari 735 və Muslim 390).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Namaz əsnasında əllərin qaldırılması və həmçinin bunun vaxtı və yeri ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rükuya gedib və rükudan qalxanda *təkbir-ül-ehram* deyərkən, əlləri çiyin səviyyəsinə qaldırmaq lazımdır.

2. *Səcdədə* əl qaldırmaq, insanın *səcdəyə* getməsindən və ya ondan qalxmasından asılı olmayaraq, lazım deyil.

3. Rükudan qalxarkən, "*Səmia-l-lahu limən həmidəh!*" və "*Rabbənə və ləkə-l-həmd!*" sözlərini birləşdirmək. Bunun istisnası imamın arxasında namaz qılandır [Şeyx Useyminə görə]: o "*Səmia-l-lahu limən həmidəh!*" sözlərini demir, çünkü Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم demişdir: "***Nə zaman ki, imam: "Səmia-l-lahu limən həmidəh" deyir, siz "Rabbənə və ləkə-l-həmd" deyin***". [Digər alimlərə görə, hər iki ifadənin tələffüzü həm imam, həm də məmuma vacibdir.]

(۹۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أُمِرْتُ أَنْ أَسْجُدَ عَلَى سَبْعَةِ أَعْظُمٍ: عَلَى الْجَبْهَةِ - وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَنْفِهِ - وَالْيَدَيْنِ، وَالرُّكْبَتَيْنِ، وَأَطْرَافِ الْقَدَمَيْنِ».

92. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan razı olsun) rəvayət edirdi ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم belə buyurmuşdu: “*Mənə yeddi sümüyün (əzalarının) üzərinə səcdə etmək əmr olundu: alınına, — burada o əli ilə burnunu da işarə etdi, — “hər iki əlinin üzərinə (ovuclara), hər iki dizinin və hər iki ayağın (barmaqlarının) ucunun üzərinə”* (əl-Buxari 812 və Muslim 490).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Səcdə edərkən söykənməli olduğumuz bədən hissələri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allahu Təalə Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم buyurduğu kimi bədənin yeddi üzvünün üzərinə səcdə etmək vacibdir, yəni alınına, və buna burun da daxildir, əllər, hər iki diz və hər iki ayağın barmaqlarının ucları.

2. İslam şəriətinin hikmətinin təzahürü, belə ki, insan məhz bu bədən üzvləri ilə zahiri (görünən) hərəkətləri yerinə yetirir və buna görə də onların üzərində səcdə etməklə insan Allahu Təalə qarşısında acizliyini göstərir.

(۹۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ يُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرُكِعُ، ثُمَّ يَقُولُ: «سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ» حِينَ يَرْفَعُ صُلْبَهُ مِنَ الرَّكْعَةِ، ثُمَّ يَقُولُ وَهُوَ قَائِمٌ: «رَبَّنَا وَلَكَ الْحَمْدُ»، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَهْوِي، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَسْجُدُ، ثُمَّ يُكَبِّرُ حِينَ يَرْفَعُ رَأْسَهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ ذَلِكَ فِي صَلَاتِهِ كُلِّهَا حَتَّى يَقْضِيَهَا، وَيُكَبِّرُ حِينَ يَقُومُ مِنَ الشَّيْئَيْنِ بَعْدَ الْجُلُوسِ.

93. Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun, demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ namaza qalxdıqda təkbir [“*Allahu Əkbər*” kəlməsi] deyərdi, sonra rükuya gedərkən də onu deyərdi, daha sonra: rükudan qalxdığı zaman deyərdi “*Səmiə-l-lahu limən həmidəh*” (Allah Ona həmd edəni eşidir). Bundan sonra, artıq ayağa qalxaraq o deyərdi: “*Rəbbənə və ləkə-l-həmd!*” (Rəbbimiz! Biz sənə itaət etdik, Həmd Sənə məxsusdur), sonra yenidən *təkbir* deyib səcdə edərdi. O bunu həmçinin başını səcdədən qaldıranda da deyərdi. O bunu namazını tamamlayana qədər edərdi. Sonra O ilk iki *rükətin* sonunda [birinci *təşəhhüddə*] oturduqdan sonra ayağa qalxdıqda *təkbir* deyərdi” (əl-Buxari 812 və Muslim 392).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Namazda *təkbir* və onun deyilmə vaxtı ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namaza başlayanda *təkbir* gətirmək lazımdır, bu namazın sütunudur, hansı ki, onsuz namaz səhih olmaz.

2. Rükuya gedərkən, səcdə edərkən, səcdədən qalxarkən və birinci *təşəhhüdən* sonra ayağa qalxarkən *təkbir* demək vacibdir.

3. İnsan rükudan qalxarkən: "*Səmia-l-lahu limən həmidəh*" deməlidir, lakin Şeyx İbn Useyminin dediyinə görə, məmum bu sözləri tələffüz etmir, ancaq: "*Rəbbənə və ləkə-l-həmd*" deyir.

4. İnsan rükudan qalxdıqdan sonra "*Rəbbənə və ləkə-l-həmd*" kəlməsini deməlidir, məmum istisna olmaqla, o, rükudan qalxdığı zaman "*Səmia-l-lahu limən həmidəh*" sözlərini "*Rəbbənə və ləkə-l-həmd*" sözlərinin əvəzinə deyir.

(۹۴) عَنْ مُطَرِّفِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: صَلَّيْتُ خَلْفَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ أَنَا وَعِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، فَكَانَ إِذَا سَجَدَ كَبَّرَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ كَبَّرَ، وَإِذَا نَهَضَ مِنَ الرَّكْعَتَيْنِ كَبَّرَ، فَلَمَّا قَضَى الصَّلَاةَ أَخَذَ بِيَدِي عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ، فَقَالَ: قَدْ ذَكَّرَنِي هَذَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ أَوْ قَالَ: صَلَّى بِنَا صَلَاةَ مُحَمَّدٍ ﷺ.

94. Mütərif ibn Abdullah demişdir: “Bir dəfə mən və İmran ibn Hüseyin Əli ibn Əbu Talibin (Allah ondan razı olsun) arxasında namaz qılırdıq. O səcdə edəndə *təkbir* deyirdi, başını qaldıranda *təkbir* deyirdi, iki *rükət* qıldıqdan sonra qalxıb *təkbir* deyirdi. Əli ibn Əbu Talib namazı bitirdikdə, İmran ibn Hüseyin mənim əllərimdən tutub dedi: "Bu mənə Muhəmmədin صلى الله عليه وسلم namazını xatırlatdı" və ya dedi: "O bizimlə Muhəmmədin صلى الله عليه وسلم namaz qıldığı kimi namaz qıldı" (əl-Buxari 786 və Muslim 393).

Hədis rəvayətçisi:

1. Mütərif ibn Abdullah ibn Şıxxir əl-Amiri əl-Bəsri. İbn Səd dedi: “O, etibarlı, təqvalı, Allahdan qorxan bir insandır, onun ağılı və gözəl tərbiyəsi var”. İbn Həcər “Təkrüb”də onun haqqında belə demişdir: “Hicrətin 95-ci ilində vəfat etmiş etibarlı, ibadət əhli və hörmətli şəxs idi”.

2. İmran ibn Hüseyin – İmran ibn Hüseyin ibn Ubeyd əl-Xuzaidir (Allah ondan razı olsun), Xeybər ilində İslamı qəbul etmiş, Məkkənin kəşfi zamanı Xuzə qəbiləsinin bayraqdarı olmuşdur. O, elmlə və hörmətli səhabələrdən idi. Ömər ibn Xəttab onu Bəsrəyə göndərdi, oranın sakinlərinə dini öyrətmək üçün, və o hicrətin 52-ci ilində orada vəfat etdi (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Səcdə etməzdən əvvəl və ilk təşəhhüddən sonra qalxarkən *təkbir* deyilməsi ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səcdəyə gedərkən və qalxarkən və həmçinin birinci *təşəhhüddən* sonra qalxarkən *təkbirin* deyilməsi vacibdir.

2. Məumların ona tabe ola bilməsi üçün imamın *təkbiri* uca səslə deməsi lazımdır. [Bir şəxs təkbaşına namaz qılırsa, ucadan *təkbirlər* söyləmək sünneyə ziddir. Əgər insan imam olarsa, *təkbirləri* ucadan deyir, Allah daha yaxşı bilir. Namazda Quranın oxunmasına gəlincə: Əgər insan istəsə, *sübh* namazında və *məğrib* və *işə* namazlarının ilk iki *rükətində* Quranı ucadan oxuyar.]

3. Əli ibn Əbu Talibin (Allah ondan razı olsun) fəziləti onun sünneyə bağlı olmasında özünü göstərirdi.

4. Sünnəni yerinə yetirən insanların, haqq yolunda olduqlarına şahidlik etməklə dəstək olmaq. [Ona görə də əgər elm tələb edən bir kəs, sünnəni yayırsa, onu dəstəkləmək və müəllim kimi tövsiyə etmək, həmçinin məzhəblərin hücumlarından qorumaq lazımdır.]

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Sünnənin qəribliyi, hətta öz səfərinin başlanğıcında da qəribə gəlirdi, hələ bizim günlərimizdən danışmırıq.

(۹۵) عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: رَمَقْتُ الصَّلَاةَ مَعَ مُحَمَّدٍ ﷺ فَوَجَدْتُ قِيَامَهُ، فَرَكْعَتَهُ، فَأَعْتَدَلَهُ بَعْدَ رُكُوعِهِ، فَسَجَدْتُهُ، فَجَلَسْتُهُ بَيْنَ السَّجْدَتَيْنِ، فَسَجَدْتُهُ، فَجَلَسْتُهُ مَا بَيْنَ التَّسْلِيمِ وَالْإِنْصِرَافِ: قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ.
* وَفِي رِوَايَةِ الْبُخَارِيِّ: مَا خَلَا الْقِيَامَ وَالْقُعُودَ قَرِيبًا مِنَ السَّوَاءِ.

95. Bəra ibn 'Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən Muhəmmədin صلی اللہ علیہ وسلم namazına diqqətlə baxdım və gördüm ki, onun *qiyamı*, *rüku* və rükudan qalxması, onun *səcdəsi* və iki səcdə arasında oturması (*cülus*), onun təslim və *insıraf* arasında oturuşu, bütün bunlar təxminən eyni müddət davam edirdi” (əl-Buxari 801 və Muslim 471).

Buxarinin variantında deyilir: “[Quran oxuyarkən] ayaq üstə durmaq və təşəhhüd oxumaq üçün oturmaqdan başqa – bütün bunlar [zaman baxımından] təxminən eyni idilər” (əl-Buxari 792).

Hədis rəvayətçisi:

Bəra ibn 'Azib, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 85).

Hədisin mövzusu:

Bir-birinə nisbətən *qiyam*, oturma (*cülus*), *rüku* və *səcdə* arasında zaman əlaqəsinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم namazı necə qıldığı haqqında elmə yiyələnmək istəyi ki, bu elmlə hidayət olunsunlar və onu *ümmətə* çatdırsınlar.

2. Rükü və ondan sonra dayanmaq, səcdə və iki səcdə arasında oturmaq həm vaxtı uzananda, həm də qısaldılan zaman eyni müddətdə olmasına riayət edilməsi lazımdır.

3. İmamın *təslimdə* oturması ilə namaz qılan yeri tərk etməsinə kimi müddət, onun rükü və ya səcdədə olduğu vaxta bərabərdir - bu vacibdir.

(٩٦) عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: إِنِّي لَا أَلُو أَنْ أُصَلِّيَ بِكُمْ كَمَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِنَا، قَالَ ثَابِتٌ: فَكَانَ أَنَسٌ يَصْنَعُ شَيْئًا لَا أَرَأُكُمْ تَصْنَعُونَهُ، كَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ انْتَصَبَ قَائِمًا، حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ: قَدْ نَسِيَ، وَإِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السَّجْدَةِ مَكَثَ، حَتَّى يَقُولَ الْقَائِلُ: قَدْ نَسِيَ.

96. Sabit əl-Bunani Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) belə dediyini rəvayət edir: "Mən heç bir boşluq buraxmadan Allah Rəsulunun ﷺ bizimlə namaz qıldığı kimi, sizinlə namaz qılacam.

Sabit dedi: "Və mən gördüm ki, Ənəs sizin etmədiklərinizi edirdi. O rükudan qalxanda dik dururdu və o qədər uzun müddət dayanırdı ki, kimsə deyə bilərdi: "O səcdə etməyi unudub". O, birinci səcdədən başını qaldırıqda o qədər oturmağa davam edirdi ki, kimsə deyə bilərdi: "O ikinci səcdəni etməyi unutdu" (əl-Buxari 821 və Muslim 472).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Sabit ibn Əsləm əl-Bunani əl-Bəsri – əl-Bunan qəbiləsinin azad etdiyi adam, adının mənşəyi də buna görədir (Allah ona rəhmət etsin), Tabiinlərdən olan alimlərdən və etibarlı rəvayətçilərdən olmuşdur, ibadətə olan sevgisi ilə məşhur idi. Hicrətin 127-ci ilində vəfat etmişdir.

2. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Rükudan sonra ayaq üstə durmaq və iki səcdə arasında oturma vaxtının uzadılması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin Allah Rəsulunun ﷺ sünnesinə riayət etmək və insanları buna təşviq etmək istəyi.

2. Rükü etdikdən sonra uzun müddət ayaq üstə durmaq və iki səcdə arasında oturmaq lazımdır.

3. İnsanın bəzən öz elminə görə özünü tərifləməkdə məzəmmətli bir şey yoxdur, əgər bununla İslama və müsəlmanlara fayda vermək niyyətindədirsə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. İnsanın sünnedən bir qədər məlumatı olduğunu bildirməsi caizdir ki, insanlar bu elmi ondan öyrənsinlər.

(۹۷) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: مَا صَلَّيْتُ خَلْفَ إِمَامٍ قَطُّ
أَخَفَّ صَلَاةً وَلَا أَتَمَّ صَلَاةً مِنَ النَّبِيِّ ﷺ.

97. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir ki: “Mən heç vaxt, Rəsulullahdan صلی اللہ علیہ وسلم başqa daha asan və eyni zamanda daha mükəmməl olan heç bir imamın arxasında namaz qılmamışdım” (əl-Buxari 708 və Muslim 470).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qıldığı namazla bağlı izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم camaatla birlikdə qıldığı namazın gözəlliyi, özündə rahatlığı birləşdirən [təhfif - namazı uzatmağın əksi], hansı ki, onda namaz qılanlar üçün rahatlıq, əmin əmanlıq var idi, və namazın kamilliyinin təzahür etdiyi kamillik [itmam — yəni namazı düzgün, bütün şərtlərə riayət etməklə qılmaq], [kamal - mütləq tam şəkildə, nöqsansız].

[Bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edən şeyləri birləşdirmək Allahu Təalə tərəfindən Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم bəxş etdiyi bir tövfiqdir, çünki ilk baxışda namaz asan görünsə də, eyni zamanda insan onu bütünlüklə yerinə yetirdiyini başa düşür. Buna görə də, əgər insan sünnəyə uyğun olaraq namaz qılarsa, onun arxasında namaz qılanlar, hətta namaz kənardan uzun görünsə də, çətinlik çəkməzlər].

2. İstər Quran oxumaqda, istər ayaq üstə durmaqda, istər oturan halda, istər rükuda, istərsə də səcdədə - bəzilərinə çətin gəlsə də, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qıldığı kimi namaz qılan şəxs insanlar üçün onu asanlaşdıran şəxsdir.

[Bu, münafıqlərə və ya münafıq xüsusiyyətlərindən birinə malik olanlara aiddir, çünki onlar namaza tənbellik və tərəddüdlə gəlirlərdir. Amma bu o demək deyil ki, belə xüsusiyyətləri insanlarda axtarmaq lazımdır, əksinə, onları ilk növbədə özündə axtarıb islah etmək, Allahdan qəlbini nifaqdan və digər xəstəliklərdən təmizləməsini istəmək lazımdır.]

(۹۸) عَنْ أَبِي قِلَابَةَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ الْجَرْمِيِّ الْبَصْرِيِّ - قَالَ: جَاءَنَا مَالِكُ بْنُ الْحُوَيْرِثِ فِي مَسْجِدِنَا هَذَا، قَالَ: إِنِّي لِأُصَلِّي بِكُمْ وَمَا أُرِيدُ الصَّلَاةَ، أُصَلِّي كَيْفَ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي، فَقُلْتُ لِأَبِي قِلَابَةَ: كَيْفَ كَانَ يُصَلِّي؟ قَالَ: مِثْلَ صَلَاةِ شَيْخِنَا هَذَا، وَكَانَ يَجْلِسُ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ السُّجُودِ قَبْلَ أَنْ يَنْهَضَ.

98. Əbu Kıləba ‘Abdullah ibn Zeyd əl-Cərmi əl-Bəsri demişdir ki: “Bir dəfə Malik ibn ul-Xuveyris bizim bu məscidimizə gəlib dedi: “Həqiqətən, mən sizinlə namaz qılacağam, baxmayaraq ki, mən namaz qılmaq niyyətində deyildim [yəni vacib namaz vaxtı deyildi]. Mən Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم namaz qıldığıni gördüyüm kimi sizinlə namaz qılacağam. Sonra rəvayətçilərdən biri Əbu Əyyub əs-Səhtiyanı Əbu Kıləbdan soruşdu: “O, necə namaz qılırdı?” O isə cavab verdi ki: “Şeyximizin namaz qıldığı kimi [Əmr ibn Səlam əl-Cərmi nəzərdə tutulur, Allah ondan razı olsun]. Səcdə edib düzləndikdən sonra növbəti rükətə qalxmazdan əvvəl bir müddət otururdu” (əl-Buxari 677 və Muslim 391).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu Kıləba Abdullah ibn Zeyd ibn Əmr əl-Cərmi əl-Bəsri (Allah ona rəhmət etsin), etibarlı rəvayətçi, şərəfli və saleh təbiinlərdəndir. Hakim vəzifəsinə təyin edilməkdən çəkiniyi üçün [insanları mühakimə etmək istəmədiyi üçün] çıxıb getdiyi Şamda Əbu Kıləba 104 və ya 107-ci hicri ilində vəfat etdi.

2. İbn əl-Haris əl-Leysi (Allah ondan razı olsun) ləqəbi ilə tanınan Malik ibn əl-Xuveyris Təbuka qarşı hərbi yürüşə hazırlaşarkən öz qövmündən olan gənclərlə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gəlmişdi. Demək olar ki, eyni yaşda olan gənc oğlanlar idi. Onlar iyirmi gün Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanında olub, onunla dərslər oxudular — və bu da dəlildir ki, müəyyən günlər ərzində təlim kursları (daura) keçirmək icazəlidir. Malik demişdir: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم mərhəmətli və

lütfkar idi və ailələrimiz üçün darıxdığımızı görüb evdə kimin qaldığını soruşdu.

Biz ona məlumat verdik, o zaman o dedi ki: **“Öz evinizə qayıdın, orada qalın, onları öyrədin və onlara doğru olanı əmr edin”**. Malik Bəsrədə yaşamış və hicrətin 74-cü ilində orada vəfat etmişdir. [Bu, Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم məşhur hədisini bizə çatdıran həmin səhabədir: **“Mənim namaz qıldığımı gördüyünüz kimi namaz qılın”**.]

Hədisin mövzusu:

Namaz qılan ikinci və ya dördüncü rükətə qalxmazdan əvvəl səcdədən sonra oturmağın hökmünün izahı [bu oturma “cilsatu əl-istiraha” adlanır – istirahət üçün oturma].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin sünnəni yaymaq istəyi.
2. Biliyin insanların dərinə çatdırılması üçün ən təsirli üsuldan istifadə etmək.
3. Əgər insanın məqsədi insanları maarifləndirməkdirsə, bəzi əməlləri göstərmək üçün etmək, niyyətə heç bir təsir göstərmir.
4. Səcdədən sonra ayağa qalxmazdan əvvəl bir qədər oturmaq lazımdır. Amma bəzi alimlər, zərurət olmadıqca, oturmağın vacib olmadığıнын qənaətindədirlər, məsələn, yaşlı və ya zəif bir şəxsin oturması kimi hallarda oturmaq olar.

Çünki Malik ibn əl-Xuveyris Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gələndə o artıq yaşlanmışdı və buna görə də bu şəkildə oturmuşdu.

Əgər belə bir ehtimalı qəbul etsək də belə, o zaman bunun həmişə lazımı olduğunu söyləməyəcəyik. Və Allah daha yaxşı bilir. [Əsas belədir: əgər hədis varsa, əksi üçün ayrıca dəlil verilmədiyi halda həmişə ona əməl edilməlidir].

(۹۹) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَالِكِ بْنِ بُحَيْنَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى فَرَجَّ بَيْنَ يَدَيْهِ، حَتَّى يَبْدُوَ بَيَاضُ إِبْطَيْهِ.

99. Abdullah ibn Malik ibn Buhaynə (Allah ondan razı olsun) demişdir ki, Peyğəmbər ﷺ namaz qılarkən səcdədə əllərini (yəni dirsəklərini) yanlarından o qədər uzaqlaşdırardı ki, qoltuqlarının ağılığı görünürdü (əl-Buxari 390 və Muslim 495).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Malik ibn Buhaynə, Abdullah ibn Malik ibn Cundub əl-Əzdidir (Allah ondan razı olsun). Buhaynə — anasının adıdır, Haris ibn Əbdül Müttəlibin qızıdır. İslamı ilk qəbul edənlərdən biri, çox ibadət edən, hörmətli bir insan idi. O, Mədinədən təxminən 30 mil uzaqlıqdakı bir ərazidə yaşamış və hicrətin 56-cı ilində orada vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Səcdə zamanı əllərin vəziyyətinə dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səcdədə çiyin sümüyünü, (çiyindən dirsəyə qədər) bədəndən uzaqlaşdırmaq lazımdır və bunu mümkün qədər çox etmək lazımdır.
2. Qoltuqaltılar övrət sayılmır.

(۱۰۰) عَنْ أَبِي مَسْلَمَةَ سَعِيدِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ: سَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : أَكَانَ النَّبِيُّ ﷺ يُصَلِّي فِي نَعْلَيْهِ؟ قَالَ: نَعَمْ.

100. Əbu Məsləmə demişdir ki: “Bir dəfə mən Ənəs ibn Malikdən (Allah ondan razı olsun) soruşdum: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم sandalla namaz qıldımı?” O cavab verdi: “Bəli” (əl-Buxari 386 və Muslim 555).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Məsləmə Səid ibn Yazid ibn Məsləmə əl-Əzdi əl-Bəsri (Allah ona rəhmət etsin) tabiinlərdən olan etibarlı rəvayətçidir.

Hədisin mövzusu:

Namazın ayaqqabıda qılınmasına dair halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh sələflərin elm əldə etmək istəyi.

2. Ayaqqabı ilə namaz qılmaq icazəlidir, lakin hədislərin işarə etdiyi kimi üzərində murdar (nəcas) olmaması şərti ilə. [Buna görə də, əsil odur ki, ayaqqabı ilə namaz qılınmalıdır, lakin məscidin girişində ayaqqabıları çıxartmaq və ya xalça üzərində namaz qılmaq kimi bir adət olduğu müəyyən bir bölgənin adətlərini, habelə insanların namaz qılmaq haqqında anlayışlarını, biliklərini nəzərə almaq lazımdır, xüsusən də sünənə unudulub əməl edilmədikdə.]

(۱۰۱) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُصَلِّي وَهُوَ حَامِلٌ أُمَامَةَ بِنْتَ زَيْنَبَ بِنْتِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَلَأَبِي الْعَاصِ بْنِ الرَّبِيعِ بْنِ عَبْدِ شَمْسٍ، فَإِذَا سَجَدَ وَضَعَهَا، وَإِذَا قَامَ حَمَلَهَا.

101. Əbu Qatada əl-Ənsarinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Allah Rəsulu ﷺ [imam olaraq] insanlarla namaz qıldırarkən, onun qucağında qızı Zeynəbin və Əbu-l-As ibn ər-Rəbiə ibn Əbdi Şəmsənin qızı Umamə var idi [yəni nəvəsini qucağında tutmuşdu]. Və O *səcdə* edərkən onu [yerə] endirirdi, ayağa qalxdıqda isə onu qucağına alırdı (əl-Buxari 516 və Muslim 543).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Qatada əl-Haris ibn Rib'i əl-Ənsari əl-Xəzrəci (bax: hədis 17).

Hədisin mövzusu:

Namaz əsnasında qucağında uşağı tutan şəxsin halı ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qucağında uşaq ilə namaz qılmaq, rüku və səcdə zamanı onu yerə endirmək icazəlidir, əgər bu uşağın nəcasının namaz qılan şəxsin paltarına düşməyəcəyinə əminlik olarsa [bizim dövrümüzdə bu uşaq bezlərinin köməyi ilə həll olunur].

2. Namaz qılanların belə hərəkətləri yerinə yetirməsi, yəni uşağı qaldırıb yerə endirmək namazı pozmaz.

3. Rəsulullahın ﷺ əxlaqının gözəlliyi və kiçik uşaqlara qarşı göstərdiyi mülayimlik.

4. İslam şəriətinin asanlıığı və onun rəğbəti.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Uşaqları sizinlə məscidə gətirməyə icazə verilir, lakin onlar ibadət edənləri namazdan yayındırmamaları üçün sünneyə əməl etmək lazımdır - namaz zamanı onları qucağınıza alın və ya yanınızda yerləşdirin.

6. Namazın xeyrinə olarsa, əlavə hərəkətlər etməyə icazə verilir.

7. Namaz əsnasında uşağı qucaqda saxlamaq, hətta insanlarla fərz namaz qılan imam üçün də icazəlidir.

(۱۰۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اعْتَدِلُوا فِي السُّجُودِ وَلَا يَبْسُطْ أَحَدُكُمْ ذِرَاعَيْهِ انْبِسَاطَ الْكَلْبِ».

102. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Səcdə edərkən belinizi düz tutun** [yəni əyilmədən və qarnınızı aşağı salmadan] **və heç biriniz itə bənzər şəkildə dirsəklərinizlə yerə toxunmayın”** (əl-Buxari 882 və Muslim 493).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Səcdənin qanuniləşdirilmiş üsulunun izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səcdə zamanı kürəyi düz tutmaq, bərabər şəkildə paralel durmuş qollara söykənmək, onları yerə yaymadan icazəlidir.
2. Səcdə zamanı qolların yerə qoyulması arzu olunmazdır - bundan çəkinməyə çalışmaq lazımdır.
3. Allahu Təalənin bir çox məxluqdan üstünlük verərək ehtiram etdiyi bir kəsə, heyvana oxşamaq yaraşmaz, xüsusən də namaz qılarkən.

**15-ci Fəsil rüku və səcdə edərkən
sükunətə riayət edilməsinin
vacibliyinə dair**

بَابُ وَجُوبِ الطُّمَأْنِينَةِ فِي الرُّكُوعِ وَالسُّجُودِ

(۱۰۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم دَخَلَ الْمَسْجِدَ، فَدَخَلَ رَجُلٌ فَصَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ: «ارْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ». فَرَجَعَ فَصَلَّى كَمَا صَلَّى، ثُمَّ جَاءَ فَسَلَّمَ عَلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ: «ارْجِعْ فَصَلِّ، فَإِنَّكَ لَمْ تُصَلِّ» - ثَلَاثًا - فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ مَا أَحْسِنُ غَيْرَهُ، فَعَلَّمَنِي، قَالَ: «إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَبِّرْ، ثُمَّ اقْرَأْ مَا تيسَّرَ مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ، ثُمَّ ارْكَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ رَاكِعًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَعْتَدِلَ قَائِمًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا. وَافْعَلْ ذَلِكَ فِي صَلَاتِكَ كُلِّهَا».

103. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edirdi ki, bir gün Rəsulullah صلى الله عليه وسلم məscidə daxil olanda bir nəfər onun ardınca məscidə girdi, namaz qıldı, sonra gəlib Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم salam verdi. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onun salamına cavab verdi və dedi: **“Qayıdıb yenidən namaz qıl, həqiqətən, sən namaz**

qılmamısan [yəni bunu düzgün şəkildə etməmişən]”. Həmin adam əvvəlki kimi namazını qılıb geri qayıtdı, sonra gəlib Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم salam verdi. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم cavab verdi: **“Və sənə də salam olsun!”**, sonra əlavə etdi: **“Geri qayıt və yenidən namaz qıl, həqiqətən, sən namaz qılmadın”**. Və bu üç dəfə baş verdi. Sonra kişi dedi: “Səni haqq ilə göndərənə and olsun ki, mən bunu başqa cür edə bilmirəm, mənə öyrət!” Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Namaza qalxdığınız zaman əvvəlcə təkbir deyin (“Allahu əkbər!” deyin), sonra Qurandan sənə asan olanı oxu, sonra sakitləşənə qədər rüku et** [yəni bir müddət bu vəziyyətdə qal], **sonra tam düzlənə qədər rükudan qalx, dik dur. Sonra sakit bir hal tutana qədər səcdə et** [yəni bir müddət bu vəziyyətdə qalana qədər], **sonra səcdədən qalx və oturub sakitləşənə qədər bu vəziyyətdə qal, daha sonra sakit bir hal tutana qədər yenidən səcdə et. Sonra bunu namaz boyu və ya bütün namazlarında et”** (əl-Buxari 757 və Muslim 397).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Səbirsiz qılınan namazla bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Sakitlik (aramlıq) olmadan qılınan namaz *batildir*. Belə bir namaz insanı məsuliyyətdən azad etmir, ona görə də onu yenidən qılmağa məcburdur.
2. “Allahu Əkbər!” kəlməsi ilə *təkbirül-ehram* demək vacibdir – bu, onsuz namazın *batil* olacağıının sütündür.

3. Qurandan insan üçün asanlaşdırılan şeyi oxumaq vacibdir — bu, namazın *rükunudur* və Fatihə surəsinin oxunmasını nəzərdə tutur. Bu, onu oxumağı bilənlərə aiddir, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Ummul-Quran”ı oxumayanın namazı yoxdur** [yəni Fatihə surəsinə].

4. *Rüku* etmək, sonra bel düzəldərək ondan qalxmaq, sonra iki *səcdə* etmək və onların arasında düz oturmaq vacibdir — bunlar namazın *rükunlarıdır*, hansı ki, onsuz namaz etibarsızdır, səhih deyil.

5. Namazın bütün rükunlərinin yerinə yetirilməsində mütiliyə riayət etmək vacibdir və mütilik, sükunət özü də namazın sütunudur ki, onsuz namaz batil olar.

6. Namazın rükunlərini yerinə yetirərkən ardıcılığının vacibliyi: ayaq üstə durmaq, *təkbir* etmək, Quran oxumaq, rüku və ondan sonra ayaq üstə durmaq, *səcdə* etmək və ondan sonra oturmaq, sonra yenidən *səcdə* etmək. Sütunların qılınma sırasına riayət etmək də bir rükündür ki, onsuz namaz batildir.

7. Yalnız birinci rükətdə edilən *təkbirül-ehram* istisna olmaqla, namazın hər *rükətində* bu rükunlərin hamısının yerinə yetirilməsi vacibdir.

8. *Məclisdən* çıxan, sonra yenidən məclisə qayıdan şəxs üçün təkrar *salam* vermək lazımdır.

9. Bir şəxsə təkrar salam verildiyi halda, qarşılıqlı və təkrar salamlama vacibdir.

10. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم gözəl əxlaqı və elmin təqdim edilməsində hikməti.

Hədisin digər mühüm faydası:

11. Cahiliyin üzürlü olması, çünki Allah Rəsulu ﷺ bu şəxsə əvvəllər etdiyi bütün namazları yenidən yerinə yetirməyə məcbur etmədi.

16-cı Fəsil namazda Quran oxumaq haqqında

بَابُ الْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ

(۱۰۴) عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَمْ يَقْرَأْ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ».

104. Ubadə ibn Samitin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Kitabı açan”** [yəni Fatihə surəsini] **oxumayan kəsin namazı yoxdur** [yəni səhih deyildir və qəbul olunmaz] (əl-Buxari 756 və Muslim 394).

Hədis rəvayətçisi:

Ubadə ibn Samit ibn Qeys əl-Ənsari əl-Xəzrəci (Allah ondan razı olsun) Əqəbə gecəsində Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم beyət edənlərdən idi. Bədr döyüşündə və ondan sonrakı, digər döyüşlərdə də iştirak etmişdir. Bənu Qaynuka qəbiləsinin, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم ilə arasındakı olan müqaviləni pozduqdan sonra, Ubadə ibn Samit də bənu Qaynuka qəbiləsi ilə olan öz müqaviləsini pozdu, Allahu Təalənin və Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم qarşısında həmin qəbilə ilə əlaqəsinin olmadığını bəyan etdi. Ömər onu Muaz və Əbu Dərda ilə birlikdə Şama göndərdi ki, orada yaşayanlara Quranı və dini öyrətsinlər. Onlar Fələstində məskunlaşdılar və burada Ubadə, hakimlik vəzifəsi həvalə edilən ilk şəxs oldu. O hicrətin 34-cü ilində Rəmlə şəhərində vəfat etmişdir (Allah bu keyirxah səhabələrdən razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Fatihə surəsini oxumadan qılınan namazla bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazın hər *rükətində* Fatihə surəsinin oxunması, hər bir namaz qılan üçün vacibdir. Bu, namazın *rüknüdür*, hansı ki, onsuz namaz batil olar.

2. Fatihə surəsinin oxunmasını tərk etmək namazı batil edir. *Camaatla* namaza gələn və imamın *rüku* halında olduğunu görən şəxs istisnadır: bu şəxsə *təkbirül-ehram* deməsi və sonra *rüku* etməsi vacibdir - bu halda bu *rükətdə* Fatihə surəsinin oxumaq vacibliyi ondan düşür. Buna Əbu Bəkrətin hədisi dəlalət edir, çünki o, namaza gecikdiyi üçün ayaq üstə */qiyamda/* olan Fatihə surəsinin oxunmasını qaçırdı.

3. "Əl-Fatihə" surəsinin fəzilətləri.

(١٠٥) وَعَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الرُّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ مِنْ صَلَاةِ الظُّهْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ، يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَيُسْمِعُ الْآيَةَ أحيانًا. وَكَانَ يَقْرَأُ فِي الْعَصْرِ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ وَسُورَتَيْنِ يُطَوِّلُ فِي الْأُولَى، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَكَانَ يُطَوِّلُ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ، وَيُقْصِرُ فِي الثَّانِيَةِ، وَفِي الرُّكْعَتَيْنِ الْأُخْرَيَيْنِ بِأَمِّ الْكِتَابِ.

105. Əbu Qatadə əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم zöhr namazının ilk iki *rükətində* “Kitabı açan” [“Fatihə” surəsini] və iki surəni oxuyurdu, və birinci *rükət* ikincidən daha uzun olurdu və bəzən də hər hansı bir ayəni uca səslə oxuyurdu. Əsr namazında O “Kitabı açan”-nı və iki surə oxuyurdu: birinci *rükətdə* daha uzun, ikinci *rükətdə* isə qısanı oxuyurdu. Son iki *rükətdə* isə ancaq “Kitabın anası” [yəni Fatihə surəsini] oxuyurdu. O sübh namazının birinci *rükətini* uzadırdı, ikincisini isə qısaldırdı” (əl-Buxari 759 və Muslim 451).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Qatadə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 17).

Hədisin mövzusu:

Namazda Quranın necə oxunacağına dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Zöhr* və *əsr* namazlarının ilk iki *rükətində* “Fatihə”dən başqa digər surələrin oxunması icazəlidir.

2. *Zöhr* və *əsr* namazlarında, həmçinin *sübh* namazında birinci *rükət*in, ikinci *rükətdən* uzun qılınması icazəlidir.

3. *Zöhr* və *əsr* namazlarının son iki rükətində “*Fatihə*” surəsini oxumaqla kifayətlənmək icazəlidir.

(۱۰۶) عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ.

106. Cübeyr ibn Mut'im (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم *məğrib* namazında "ət-Tur" surəsini tam oxuyurdu (əl-Buxari 765 və Muslim 463).

Hədis rəvayətçisi:

Cubeyr ibn Mut'im ibn Ədi əl-Qürəşi ən-Növfəli (Allah ondan razı olsun). O, Qüreyşin və ümumiyyətlə ərəblərin bütün şəcərəsini bilirdi və deyirdi: "Mən şəcərə elmini Əbu Bəkr əs-Siddiqdən öyrənmişəm". Cübeyr, Bədr döyüşündən sonra əsirləri qurtarmaq üçün gələnlər arasında Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gəldi və Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ət-Tur surəsini oxuduğunu eşitdi. O dedi: "Və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Uca Allahın kəlamını oxuduqda: **"Yoxsa onlar heç bir yaradan olmadan yarandırlarmı, yaxud özləri yaradandırlarmı?!"** ("Tur" surəsi 35-ci ayə), **".....yaxud hökmranlıq edən onlardırlarmı?!"** ("Tur" surəsi 37-ci ayə), mənim ürəyim sevincdən uçmağa hazır idi" –bu onun qəlbində imanın möhkəmlənməsinin başlanğıcı idi. Sonra o Hudeybiyyə barışıqlı ilə Məkkənin fəthi arasındakı zaman aralığında İslamı qəbul etdi. Cübeyr ibn Mutim hicrətin 58-ci ilində vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Məğrib namazında Quranın oxunması ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Məğrib* namazında Quranı uca səslə oxumaq icazəlidir.
2. *Məğrib* namazında bəzən uzun surə oxumaq icazəlidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

3. Kafir, hədis daşıyıcısı ola bilər, çünki bunun üçün etibarlılıq (“*ada*”) şərt deyil. Amma hədisin nəql olunması (*ada*) fərqlidir, burada rəvayətçinin etibarlılığı hədisin qəbul edilməsi üçün şərtlərdən biridir.

(Yəni, Peyğəmbəri ﷺ görə və hadisləri eşidən şəxs, kafir ola bilər. Amma hədisləri rəvayət etmək üçün, onun mütləq İslamı qəbul etməsi lazımdır.)

(۱۰۷) عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ فِي سَفَرٍ، فَصَلَّى الْعِشَاءَ الْآخِرَةَ،
فَقَرَأَ فِي إِحْدَى الرَّكْعَتَيْنِ بِ﴿وَالَّتَيْنِ وَالزَّيْتُونَ﴾ فَمَا سَمِعْتُ أَحَدًا أَحْسَنَ صَوْتًا
فَكَانَ - أَوْ قِرَاءَةً - مِنْهُ.

107. Bəra ibn ‘Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم səfərdə olarkən axırncı işa namazını qıldı və onun iki rükətinin birincisində “**And olsun əncirə və zeytuna...**” surəsini oxudu. [“ət-Tin”]. Mən heç vaxt onun səmindən daha xoş səs və qiraət eşitməmişdim” (əl-Buxari 769 və Muslim 464).

Hədis rəvayətçisi:

Bəra ibn Azib (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 85).

Hədisin mövzusu:

Səfər zamanı *işa* namazında Quran tilavəti ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Səfər* zamanı *işa* namazında "Tin" surəsini və böyüklükdə buna bənzər surə oxumaq olar.
2. Qurani gözəl oxuma qaydası ilə və gözəl səslə oxumaq lazımdır.
3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ətrafdakı insanlara göstərdiyi xüsusi qayğının göstəricisi, çünki o, *səfərdə* namaz qılarkən Quran oxumağı asanlaşdırmışdır, çünki əksər hallarda, *müsafir* belə bir rahatlığa ehtiyacı olan birisidir.

(۱۰۸) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ فَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِمْ، فَيَخْتِمُ بِ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾. فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «سَلُوهُ لِأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ؟» فَسَأَلُوهُ. فَقَالَ: لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ عَزَّ وَجَلَّ، فَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ تَعَالَى يُحِبُّهُ».

108. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) dedi ki, bir dəfə Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم bir kişini Səriyyəyə [Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم özü iştirak etmədiyi hərbi yürüşə] *amir* olaraq göndərdi. Bu kişi yoldaşları ilə imam olaraq namaz qılarkən hər dəfə bu surə ilə namazda Quran oxuyub bitirirdi: "De: **"O Allah təkdir!"** ["İxlas" surəsi]. Onlar qayıdan kimi Allah Rəsuluna صلی اللہ علیہ وسلم bu barədə xəbər verdilər, o isə dedi: **"Ondan soruşun ki, niyə belə edirdi?"** Onlar ondan soruşduqda o, belə cavab verdi: "Bu surədə Rəhman, Müqəddəs və Böyük olan Allahın vəsfi var, ona görə də onu oxumağı xoşlayıram". Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **"Ona xəbər verin ki, Allah onu sevir"** (əl-Buxari 7375 və Muslim 813).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Namazda müəyyən bir surənin daim oxunması ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Öz Müdafiə Nazirliyi olan müsəlman ölkəsinin hökmdarının kafirlərlə döyüşə dəstələr göndərməsi və onların üzərinə başçı (*amir*) təyin etməsi qanuniləşdirilmişdir.

2. Bu dəstənin *amiri* onların üzərində qüdrət sahibi olduğu üçün namazda onların imamı olmağa daha layiqdir.

3. Namazda hər hansı bir surəni daim oxumağa icazə verilir.

4. "İxlas" surəsinin fəziləti.

5. *Hökm* verməzdən əvvəl işin hallarını müəyyən etmək lazımdır, necə ki, Peyğəmbər ﷺ demişdir: "**Ondan soruşun ki, o niyə belə etdi?**".

6. Müqəddəs və Böyük olan Allahın Öz bəndələrinə göstərdiyi sevgisi.

(۱۰۹) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِمُعَاذٍ: «فَلَوْلَا صَلَّيْتَ بِ﴿وَالشَّمْسِ وَضُحَاهَا﴾، ﴿وَاللَّيْلِ إِذَا يَغْشَى﴾؟ فَإِنَّهُ يُصَلِّي وَرَاءَكَ الْكَبِيرُ وَالضَّعِيفُ وَذُو الْحَاجَةِ».

109. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki, Peyğəmbər ﷺ bir dəfə Muaz ibn Cəbələ dedi: **"Niyə də bunları oxuyub namaz qılmayasan?: "Ən uca olan Rəbbinin adını təsbeh et!"** ("Əla" surəsi), **"And olsun günəşə və onun aydınlığına!"** ("Şəms" surəsi) və **"And olsun (qaranlığı ilə ətrafı) bürüməkdə olan gecəyə!"** ("Leyl" surəsi). **Həqiqətən sənin arxanda qocalar, zəiflər və ehtiyacı olanlar namaz qılırlar"** (əl-Buxari 705 və Muslim 465).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) (bax: hədis 43).
2. Muaz ibn Cəbəl ibn Əmr ibn Əus əl-Ənsari əl-Xəzrəci (Allah ondan razı olsun), Əqabənin ikinci andının iştirakçısı olmuş, Bədr döyüşündə və ondan sonrakı döyüşlərdə iştirak etmişdir. Ömrünün son illərində Peyğəmbər ﷺ Muazı Yəməinə müəllim, xütbə vərən və hakim olaraq göndərdi, onu yola salıb və onun üçün *dua* etdi. Muaz, Əbu Bəkrin (Allah ondan razı olsun) artıq xəlifə olduğu bir vaxtda qayıtdı. Ömər onu Əbu Ubeydədən sonra Şama vali təyin etdi. Muaz ibn Cəbəl hicri 18-ci ildə Amuaz adlı yerdə vəbadan vəfat etdi. O zaman o 34 yaşında idi (Allah ondan razı olsun!)

Hədisin mövzusu:

Namazda hansı surələrin oxunması lazım olduğuna aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *İşə* namazında "Əla" surəsini və buna bənzər digər surələri oxumaq lazımdır.
2. İmamın öz arxasında namaz qılanların halını nəzərə alması lazımdır.

3. Peyğəmbərin ﷺ gözəl bir təlim metodunu tətbiq etməsi, hansı ki, onda *hökm* və onun səbəbini bir-biri ilə əlaqələndirdi ki, insanlar belə bir qərarın hikmətini dərk etsinlər və bu da öz növbəsində onların inamını və rahatlığını artırdı.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. *Fərz* namazını yerinə yetirən şəxsin, *nafilə* namaz qılanın arxasında durması icazəlidir.

17-ci Fəsil “Bismi-lləhi ər-Rəhman ər-Rəhim” kəlmələrinin namazda uca səslə deyilməməsi haqqında

بَابُ تَرْكِ الْجَهْرِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

“Bəsmələ” ilə “təsmiyə”nin fərqi nədir? *Bəsmələ* — “Bismi-lləhi ər-Rəhman ər-Rəhim” kəlmələridir, *təsmiyə* — “Bismi-lləh” kəlmələridir.

Bəsmələ – Uca Allahın kitabından bir ayədir. “Bəra” (yəni "ət-Tövbə" surəsi) istisna olmaqla, bütün surələr bu sözlərlə başlayır, Allah Rəsulunun ^{صلى الله عليه وسلم} səhabələri (Allah onlardan razı olsun) onun ayrıca bir surə, yoxsa əvvəlki "Ənfal" surəsinin davamı olduğunu bilmədiklərinə görə, onlar arasında bölgü etdilər, lakin *bəsmələ* olmadan. Alimlər (Allah onlara rəhmət etsin) arasında ixtilaf var idi: surənin qarşısında dayandığı *bəsmələ* sözü surənin bir hissəsidir, yoxsa ayrıca ayədir? Daha düzgün fikir budur ki, bu ayrı bir ayədir.

١١٠ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ۞ أَنَّ النَّبِيَّ ۞ وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ ۞ كَانُوا يَفْتَتِحُونَ الصَّلَاةَ بِ«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: صَلَّيْتُ مَعَ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ، فَلَمْ أَسْمَعْ أَحَدًا مِنْهُمْ يَقْرَأُ ۞ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞.

* وَلِمُسْلِمٍ: صَلَّيْتُ خَلْفَ النَّبِيِّ ۞ وَأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ فَكَانُوا يَسْتَفْتِحُونَ بِ«الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» ، لَا يَذْكُرُونَ ۞ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ۞ فِي أَوَّلِ قِرَاءَةٍ وَلَا فِي آخِرِهَا.

110. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم}, Əbu Bəkr və Ömər (Allah onlardan razı olsun) namaza ucadan “*əl-Həmdu lilləhi Rəbbil-ələmin*” (Həmd olsun ələmlərin Rəbbi olan Allaha)” kəlməsi ilə başlayırdılar [“Fatihə” surəsi 2-ci ayə] (əl-Buxari 743 və Muslim 399).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: “Mən Əbu Bəkr, Ömər və Osman (Allah onlardan razı olsun) ilə birlikdə namaz qılırdım və onlardan heç birinin uca səslə “*Bismi-lləhi ər-Rəhman ər-Rəhim*” oxuduğunu eşitmədim” (Muslim 399).

Muslimin versiyasında deyilir: “Mən Peyğəmbərin ^{صلی اللہ علیہ وسلم}, Əbu Bəkrin, Ömərin və Osmanın arxasında namaz qılırdım və onların hamısı uca səslə “*əl-Həmdu li lləhi Rəbbil-ələmin*” (Həmd olsun ələmlərin Rəbbi olan Allaha) sözləri ilə namaza başladılar, və nə surənin əvvəlində, nə sonunda, nə də ümumiyyətlə rükətlərdə Quranı oxuyarkən ucadan “*Bismi-lləhi ər-Rəhmani ər-Rəhim*” demədilər” (Muslim 399).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Namazda *bəsmələnin* uca səslə tələffüzü ilə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uca səslə qılınan namazlarda *Bəsmələni* ucadan demək lazım deyil.
2. *Bəsmələ*, Şeyx İbn 'Useyminə görə, nə "Fatihə" nə də başqa surələrin bir hissəsi deyil, çünki o, onların bir hissəsi olsaydı, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu ucadan tələffüz edərdi.
3. Namazda Quran oxumağa Quranın başqa surələri ilə deyil, "Fatihə" surəsi ilə başlamaq vacibdir.

18-ci Fəsil “səhv səcdəsi” haqqında

بَابُ سُجُودِ السَّهْوِ

Səhv səcdəsi (namazda edilən səhv və ya diqqətsizlik səbəbindən, yerinə yetirilməsi lazım olan *səcdə*) – bu şəriətdə qanuniləşdirilmiş və ibadət edənin namazda səhv etdiyi zaman, yerinə yetirdiyi iki səcdədir. Namazda səhv – unutqanlıqdır, hansı ki, buna görə sorğu sual olunmaz və bu, insanın öz seçimindən asılı olmadığı üçün günah sayılmır. Allah heç kəsi gücü yetdiyindən artıq yükləməz, çünki O, Pak və Böyükdür, bu haqda belə buyurmuşdur: **“Ey Rəbbimiz, unutsaq və ya yanılaraq, bizi cəzalandırma!”** (“Bəqərə” surəsi 286-cı ayə). Namazın özünə, ibadət ayini kimi yanaşmadan, diqqətsiz münasibətə gəlincə, bununla namazın tamamilə tərk edilməsi, və ya onun vacib şərtlərdə buraxılması nəzərdə tutulur və buna görə də sorğu sual və cəza nəzərdə tutulur. Necə ki, Uca Allah buyurmuşdur: **“Vay o namaz qılanların halına ki, Onlar namazlarına səhlənkar yanaşırlar.”** (“Muan” surəsi 4-5-ci ayə).

(۱۱۱) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِيرِينَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِحْدَى صَلَاتِي الْعَشِيِّ - قَالَ ابْنُ سِيرِينَ: وَسَمَّاهَا أَبُو هُرَيْرَةَ. وَلَكِنْ نَسِيتُ أَنَا - قَالَ: فَصَلَّى بِنَا رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ. فَقَامَ إِلَى خَشَبَةٍ مَعْرُوضَةٍ فِي الْمَسْجِدِ، فَاتَّكَأَ عَلَيْهَا كَأَنَّهُ غَضَبَانٌ وَوَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى عَلَى الْيُسْرَى، وَشَبَّكَ بَيْنَ أَصَابِعِهِ. وَخَرَجَتِ السَّرْعَانُ مِنْ أَبْوَابِ الْمَسْجِدِ، فَقَالُوا: قَصُرَتِ الصَّلَاةُ - وَفِي الْقَوْمِ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ - فَهَابَا أَنْ يُكَلِّمَاهُ. وَفِي الْقَوْمِ رَجُلٌ فِي يَدَيْهِ طَوْلٌ، يُقَالُ لَهُ: ذُو الْيَدَيْنِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْسِيتَ أَمْ قَصُرَتِ الصَّلَاةُ؟ قَالَ: «لَمْ أَنْسَ وَلَمْ تُقْصِرْ». فَقَالَ: «أَكَمَا يَقُولُ ذُو الْيَدَيْنِ؟» فَقَالُوا: نَعَمْ. فَتَقَدَّمَ فَصَلَّى مَا تَرَكَ. ثُمَّ سَلَّمَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ. ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ فَكَبَّرَ، ثُمَّ كَبَّرَ وَسَجَدَ مِثْلَ سُجُودِهِ أَوْ أَطْوَلَ. ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَكَبَّرَ.

فَرُبَّمَا سَأَلُوهُ: ثُمَّ سَلَّمَ؟ قَالَ: فَنَبِّئْتُ أَنَّ عِمْرَانَ بْنَ حُصَيْنٍ قَالَ: ثُمَّ سَلَّمَ.

111. Muhəmməd ibn Sirinin sözlərindən rəvayət olunur ki, Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allah Rəsulu ﷺ bizimlə gündüz namazlarından birini [zöhr və ya əsr] qıldı.” Muhəmməd ibn Sirin dedi: “Əbu Hureyrə bu namazın adını dedi, lakin mən onun sözlərini unuttum. Daha sonra Əbu Hureyrə dedi: “O bizimlə iki rükət namaz qıldı, sonra salam verdi. Bundan sonra məsciddə bərkidilmiş taxta dirəyə [üfüqi olaraq qiblə tərəfinə] gedib söykəndi, və sanki qəzəblənmiş idi . Sağ əlini sol əlinin üstünə qoyaraq barmaqlarını bir-birinə doladı və sağ yanağını sol əlinin çöl tərəfinə dayadı. Bu əsnada tələsən insanlar “Doğrudanmı namaz qısaldı?” sözləri ilə məsciddən çıxırdılar. Orada olanlar arasında Əbu Bəkr və Ömər də var idi ki, onlar Rəsulullahə ﷺ göstərdikləri ehtiram və hörmətə görə onunla danışmağa cəsarət etmirdilər. Onların arasında uzun qollu, “Zül-yədəyn” ləqəbli [iki böyük qollu, uzunqollu] bir kişi də var idi və o Peyğəmbərə ﷺ

dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ, sən unuttun, yoxsa namaz qısaldılıb?” Peyğəmbər ﷺ: **“Unutmadım və namaz da qısalmadı”** deyə cavab verdi və camaatdan soruşdu: **“Doğrudanmı Zülyadəynin dediyi kimidir?”** Onlar cavab verdilər: “Bəli”. O zaman o irəli çıxdı [imamın yerinə qayıdaraq] və namazın tərki etdiyi hissəsini qıldı [yəni yarımçıq qoyduğu *rükətləri*], sonra salam verdi. Sonra o təkbir gətirdi [“Allahu əkbər” dedi] və öz səcdəsinə bənzər səcdə etdi [yəni adətən yerinə yetirdiyi müddətə bərabər] və ya daha uzun müddət, və başını **“Allahu Əkbər”** sözləri ilə qaldırdı. Sonra yenə təkbir gətirdi və adətən etdiyi *səcdəsini*, hətta daha uzun etdi, sonra **“Allahu əkbər”** kəlməsi ilə başını qaldırdı.

Ola bilsin ki, ondan [Muhəmməd ibn Sirindən] soruşdular: “Əbu Hureyrə demədimi ki, Peyğəmbər ﷺ iki *səhv səcdəsi* etdikdən sonra *salam* verdi?” O cavab verdi: “Mənə dedilər ki, İmran ibn Hüseyn dedi: “Sonra o *salam* verdi” (əl-Buxari 482 və Muslim 573).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Tabiirlərdən olan etibarlı rəvayətçi Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) azad etdiyi Muhəmməd ibn Sirin (Allah ona rəhmət etsin), hicrətin 101-ci ilində vəfat etmişdir.

2. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Unutqanlıqdan namazı bitirmədən salam verən şəxslə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar [alimlər ondan 150-dən çox fayda çıxarıblar]:

1. Peyğəmbər ﷺ bir şeyi unuda bilərdi, çünki o, insandır və unutqanlıq hər bir insanın fitrətindədir. Lakin bu unutqanlıq o qədər də daimi deyildi ki, onun missiyasına, şəriəti çatdırmanın missiyasına zidd olsun. [Bunun əsasında alimlər belə bir hökm çıxarmışlar: əgər rəvayətçi hədisdən bir şeyi unutmuşsa, bu, bu rəvayətçinin etibarlılığı ilə bağlı mövqeyə təsir göstərmir.]

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم səhabələrin qəlbində tutduğu əzəmət və ehtiram dərəcəsi.

3. Namazı tamamlamamışdan əvvəl unutmazlıqdan *salam* verən, sonra özü xatırlayan və ya dərhal xatırladılan şəxs [yəni uzağa getmədən, uzaqlaşmadan] namazın qalanını dərhal qılmalıdır. Namazının natamam olması bəlli olmamışdan əvvəl yerinin dəyişdirilməsi və ya dediyi sözlər buna maneə deyildir. [Bu, bəzi məzhəb alimlərinin təkzibidir.]

4. Əgər bir şəxs unutmazlıq üzündən namazı tamamlamamışdan əvvəl *salam* verərsə, iki *səhv səcdəsi* etməsi vacibdir. *Səcdə* edərkən “*Allahu Əkbər*” deməlidir [birinci *səcdəyə* gedərkən və ondan qalxanda, ikinci *səcdəyə* gedərkən və ondan qalxanda], sonra *salam* verməlidir. *Səhv səcdə* etmək üçün namazı tamamlayan *salamı* demək lazımdır.

5. İmamın haqqı vardır ki, onun arxasında namaz qılanların birinin, əgər özü başqa cür fikirləşirsə, başqası birincinin sözlərini təsdiq edənə qədər onun sözlərinə əsaslanmasın.

6. Namazdan sonra məsciddə barmaqları bir birinə dolanmasına icazə verilir [namazdan əvvəl və namaz əsnasında bunu etməyin qadağan olmasına dəlalət edən hədislər vardır].

7. Şəxsin ləqəbi ilə çağırılması o halda icazə verilir ki, o bundan narazı deyilsə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Namazın rükunlərindən birini, həmçinin bir və ya bir neçə rükət qılmağı unudan şəxs onların yerini doldurmalıdır və iki *səhv səcdə* etməlidir.

9. İnsan bəzən öz fikrini tərک edib başqalarının fikri ilə razılaşmalıdır.

10. Əgər insan namazda hər hansı *vacib* əməli yerinə yetirməyi unudubsa, *səhv səcdə* yerinə yetirilməsi onun üçün *vacib* olar. Əgər insan namazda *müstəhəb* əməli yerinə yetirməyi unudarsa, o zaman *səhv səcdə* yerinə yetirilməsi də *müstəhəbdir*.

11. Əgər bir şəxs hədislərdə qeyd olunan səhvi edərsə, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bunu etdiyi zaman *səhv səcdə* etməsi lazımdır. Əgər hədisdə qeyd olunmayan

bir səhvə yol verərsə, həm *salamdan* əvvəl, həm də sonra *səhv səcda* etmək olar.

12. Əbu Bəkr və Ömər (Allah onlardan razı olsun) fəzilətləri.

(۱۱۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُحَيْنَةَ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أَنْ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى بِهِمُ الظُّهْرَ فَقَامَ فِي الرَّكْعَتَيْنِ الْأُولَيَيْنِ، وَلَمْ يَجْلِسْ. فَقَامَ النَّاسُ مَعَهُ، حَتَّى إِذَا قَضَى الصَّلَاةَ، وَانْتَظَرَ النَّاسُ تَسْلِيمَهُ: كَبَّرَ وَهُوَ جَالِسٌ، فَسَجَدَ سَجْدَتَيْنِ قَبْلَ أَنْ يُسَلِّمَ ثُمَّ سَلَّمَ.

112. Peyğəmbərin ﷺ səhabəsi olan Abdullah ibn Malik ibn Buheynənin sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Peyğəmbər ﷺ onlarla birlikdə *zöhr* namazını qıldı və iki *rükət* qıldıqdan sonra ayağa qalxdı və oturmadı [yəni birinci *təşəhhüdü* oxumaq üçün oturmağı unudub dərhal üçüncü rükət üçün ayağa qalxdı]. İnsanlar onunla birlikdə ayağa qalxdılar və namazı axıra kimi qıldılar, sonra salam (*təslim*) sözünü gözləməyə başladılar, lakin O, yerində oturaraq “*Allahu əkbər*” dedi, sonra salamdan əvvəl iki səcdə etdi və sonra *salam* verdi (əl-Buxari 829 və Muslim 570).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Malik ibn Buheynə (bax: hədis 99).

Hədisin mövzusu:

Namazda ilk *təşəhhüdü* oxumağı unudan şəxslə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbər ﷺ namazda səhv edirdi, çünki bu, unutqanlıqdan irəli gəlir və unutqanlıq insanın fitrətindəndir.

2. Birinci *təşəhhüdü* unudaraq üçüncü *rükət* üçün ayağa qalxan şəxs *təşəhhüdü* oxumaq üçün geri oturmağa qayıtmamalıdır - *salamdan* əvvəl iki *səhv səcdə* etməklə bu nöqsanı tamamlamalıdır.

3. Birinci *təşəhhüd* rükun deyil, çünki rükun *səhv səcdə* ilə əvəz olunmaz.

4. İmamın arxasında namaz qılan şəxs, imam birinci *təşəhhüdü* unudub üçüncü *rükətdə* ayağa qalxsa və onu etməyə qayıtmasa belə, onun hərəkətlərinə əməl etməyə, təkrar etməyə məcburdur.

19-cu Fəsil namaz qılanın önündən keçmək haqqında

بَابُ الْمُرُورِ بَيْنَ يَدَيْ الْمُصَلِّيِّ

Namaz qılanın qarşısından keçmək - namaz qılanın qarşısından sağdan sola və ya soldan sağa keçməkdir, namaz qılanın ayaq barmaqlarından başlayaraq səcdə yerinə qədər [təqribən üç dirsək məsafədə]. Bu, namaz qılana qarşı cinayətdir və onu namazdan yayındırır. Buna görə də aşağıda bu cür hərəkətlərə yol verməməkdən çəkindirən hədislər verilmişdir.

(۱۱۳) عَنْ أَبِي جُهَيْمِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ الصِّمَّةِ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ:
 قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ يَعْلَمُ الْمَارُّ بَيْنَ يَدَيِ الْمُصَلِّي مَاذَا عَلَيْهِ مِنَ الْإِثْمِ لَكَانَ
 أَنْ يَقِفَ أَرْبَعِينَ خَيْرًا لَهُ مِنْ أَنْ يَمُرَّ بَيْنَ يَدَيْهِ».
 قَالَ أَبُو النَّضْرِ: لَا أَدْرِي قَالَ: أَرْبَعِينَ يَوْمًا أَوْ شَهْرًا أَوْ سَنَةً؟

113. Əbu Cuheyim ibn əl-Haris ibn əs-Simm əl-Ənsari rəvayət edir ki, Allah Rəsulu ﷺ belə buyurdu: **“Namaz qılanın qarşısından keçən şəxs, öz boynuna hansı günah yüklədiyini bilsəydi, onun qabağından keçməkdənsə, qırx..... dayanmağı üstün edərdi.”** Əbu Nədr (hədis rəvayətçilərindən biri) əlavə etdi: “Və mən dəqiq nə dediyini bilmirəm: qırx gün, ay və ya il” (əl-Buxari 510 və Muslim 507).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Cuheyim, onun adının Əbu Cəhm ‘Abdullah ibn əl-Haris ibn əs-Simma əl-Ənsari ən-Nəcəri olduğunu deyirlər (Allah ondan razı olsun), məşhur səhabə, Ubey ibn Kəbin (Allah ondan razı olsun) qardaşı oğlu.

Hədisin mövzusu:

Namaz qılan adamın qarşısından keçən şəxslə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namaz qılanın qarşısından keçmək qadağandır.
2. Namaz qılan adamın qarşısından keçən şəxs böyük günahı üzərinə götürür. Əgər bu günahın şiddətini bilsəydi, namaz qılanın qarşısından keçməkdənsə, qırx il bir yerdə dayanmağı üstün tutardı. [Hədisin versiyalarının birində **“qırx payız”** deyilir ki, bu da qırx ildir.]

3. Namaz qılanın toxunulmazlığına və onunla *qibləsi* [yəni onun *sütrəsi*] arasında keçməyə yol verilməməsinə işarə.

(۱۱۴) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا صَلَّى أَحَدُكُمْ إِلَى شَيْءٍ يَسْتُرُهُ مِنَ النَّاسِ، فَأَرَادَ أَحَدٌ أَنْ يَجْتَازَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَلْيَدْفَعْهُ. فَإِنَّ أَبِي فَلْيُقَاتِلْهُ، فَإِنَّمَا هُوَ شَيْطَانٌ».

114. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən Allah Rəsulunun ﷺ belə dediyini eşitdim: **“Əgər sizlərdən hər hansı biri önünə hər hansı bir əşya [sütrə] qoyub, insanlardan onun qarşısını kəsərək namaz qılmağa başlayarsa və kimsə onun [və sütrəsinin] qarşısından keçmək istəsə, namaz qılan onu yavaşca [sinəsindən] itələsin. Əgər tabe olmaqdan imtina edərsə, onunla vuruşsun [yəni daha çox itələsin], çünki o, həqiqətən şeytandır!”** (əl-Buxari 509 və Muslim 505).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Namaz qılan adamın qabağından keçmək niyyətində olan şəxslə necə rəftar edilməsinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsanlardan qoruyan sütrənin qarşısında namaz qılan adamın qarşısından keçmək niyyətində olan adamı itələmək olar.
2. Onu əvvəlcə bir az yüngül, sonra daha güclü itələmək lazımdır. Əgər israr edərsə, namaz qılan onunla vuruşa bilər, çünki o, şeytandır.
3. Namaz qılan adamı insanlardan qoruyan *sütrənin* qarşısından keçmək *qadağandır*, çünki belə bir hərəkət şeytanın əməllərindəndir.

Hədisin faydalarına aşağıdakılar daxildir:

4. Namazda hər hansı bir əməlin namazın öz xeyrinə edilməsinin icazəli olması.

5. *Sütrənin* vacibliyi - ibadət edən şəxsin *sütrəni* qabağına qoyması *vacibdir*.

6. Yaxşılığı əmr edib, pislili qadağan edərkən bu göstərişlərin əsasını təşkil edən mülayimliyə riayət etmək lazımdır.

(115) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: أَقْبَلْتُ رَاكِبًا عَلَى حِمَارٍ أَتَانِ، وَأَنَا يَوْمَئِذٍ قَدْ نَاهَزْتُ الْأَحْتِلَامَ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي بِالنَّاسِ بِمِنَى إِلَى غَيْرِ جِدَارٍ. فَمَرَرْتُ بَيْنَ يَدَيْ بَعْضِ الصَّفِّ فَنَزَلْتُ، فَأَرْسَلْتُ الْأَتَانَ تَرْتَعُ. وَدَخَلْتُ فِي الصَّفِّ، فَلَمْ يُنْكَرْ ذَلِكَ عَلَيَّ أَحَدٌ.

115. Abdullah ibn Abbas (Allah onların hər ikisindən razı olsun) demişdir: “Bir dəfə mən uzunqulağın üzərində gəldiyim zaman (o vaxt demək olar ki, həddi-bülüğa çatmışdım), Allah Rəsulu ﷺ Minada camaatla namaz qılırdı və onun qarşısında heç bir divar yox idi [amma bir sütrə var idi]. Mən ön cərgədə namaz qılan bir dəstə adamın qabağından uzunqulağın üzərində keçdim, sonra ondan düşüb onu otlamağa buraxdım, özüm də sıraya qoşuldum. Və heç kim məni buna görə qınamadı” (əl-Buxari 76 və Muslim 504).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Namazda səflər arasından keçməklə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məscidə nəqliyyatla [velosiped, avtomobil və ya uzunqulaq və s. ilə] getməyə icazə verilir.

2. Səflərdə namaz qılanların qarşısından keçmək olar, çünki imamın sütrəsi onlar üçün də sütrədir.

3. Mal-qaranızı namaz qılanların ətrafında otlamaq üçün buraxmağa icazə verilir, bir şərtlə ki, onlara zərər vurmaq təhlükəsi olmasın [məsələn, onları yıxmaq, təbii ehtiyacı ödəmək, və s.] və ya namazı pozmasın.

4. Peyğəmbərin ﷺ tərəfindən bir şeyin qınanmaması onun caiz olmasına dəlildir.

5. Həddi-bülüğa çatan kimsə *mükəlləf* [uşaqda həddi-bülüğa çatma əlamətlərindən heç olmasa biri olarsa, mükəlləf olar, yəni pis əməllərinə cavabdeh olar və yaxşı işlərin mükafatını alır] olmasa belə, təqsirli olarsa onu qınamaq olar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Abdullah ibn Abbasın (Allah ondan razı olsun) fəziləti.

(116) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كُنْتُ أَنَامُ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَرِجْلَيَّ فِي قِبْلَتِهِ - فَإِذَا سَجَدَ غَمَزَنِي، فَقَبَضْتُ رِجْلَيَّ. وَإِذَا قَامَ بَسَطْتُهُمَا. وَالْبُيُوتُ يَوْمَئِذٍ لَيْسَ فِيهَا مَصَابِيحُ.

116. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم namaz qılarkən mən onun qarşısında yatırdım və ayaqlarım onun *qibləsinə* tərəf uzanmışdı. O, *səcdə* edəndə əli ilə mənə toxunurdu, mən də ayaqlarımı çəkirdim, ayağa qalxdıqda isə yenidən uzadırdım. Və o günlərdə evlərdə çıraç yox idi” (əl-Buxari 382 və Muslim 512).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qarşısında qadının [oturduğu və ya yatdığı] namazla bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yatan adamın qarşısında namaz qılmaq olar.
2. İnsanın qarşısında qadın olsa [amma keçməsə] namaz qılması caizdir və bu namazı pozmaz.
3. Namazda hər hansı hərəkəti namazın öz xeyrinə etmək icazəlidir.
4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zövcələrinə qarşı gözəl rəftarının göstəricisi.
5. İnsan bir şeyə görə insanların qınamasından qorxarsa, özünə bəraət qazandırmalı və insanlardan üzr istəməlidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Rəsulullahın ﷺ zahidliyi (*zuhd*).
7. Peyğəmbərin ﷺ *nurdan* yaradıldığını zənn edənlərə təkzib.
8. Qadına toxunmağın dəstəməzi pozduğunu iddia edənlərə təkzib.
9. Qaranlıqda namaz qılmaq icazəlidir, lakin bunu qəsdən etməmək şərti ilə.

Vacib qeyd: Əbu Zər əl-Ğifarinin (Allah ondan razı olsun) belə dediyi rəvayət olunur: "Allahın Peyğəmbəri ﷺ buyurdu: ***“Sizlərdən biriniz namaza qalxdığı zaman yəhərin arxası kimi bir şeyi qabağına qoysa, özünü sütrə ilə hasara alacaq. Əgər onun qarşısında belə bir şey olmazsa, namazını uzunqulaq, [cinsi yetkinlik yaşına çatmış] qadın və ya qara it [qarşısından keçərsə] poza bilər [yəni namazı batil olar”***. Ondan soruşdular: "Qara it kürən itdən nə ilə fərqlənir?" O cavab verdi: ***“Qara it şeytandır”***¹.

---

¹ Müslim 510 və ən-Nəσαι 2/63 rəvayət etmişdir. Şeyx əl-Albani hədisi səhih adlandırmışdır. Bax, Səhih əl-Cami əs-Səğir 719.

20-ci Fəsil namazla bağlı müxtəlif məsələləri özündə birləşdirən

بَابُ جَامِعٍ

Müəllif bu fəsildə namazın hökmləri /*ahkam*/ ilə bağlı müxtəlif mövzularda hədislər toplamışdır. Ona görə də onu “Ümumi fəsil” adlandırmış və konkret mövzu göstərməmişdir.

(117) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ بْنِ رَبِيعٍ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «إِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ فَلَا يَجْلِسُ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكَعَتَيْنِ».

117. Əbu Qatadə əl-Haris ibn Ribî əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “***Əgər sizlərdən hər hansı biriniz məscidə girərsə, iki rükət namaz qılmayıncaya qədər oturmasın***” (əl-Buxari 1127 və Muslim 714).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Qatadə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 17).

Hədisin mövzusu:

Məscidə girib, iki *rükət* namaz qılmadan oturan şəxslə bağlı vəziyyətə aydınlıq gətirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məscidə daxil olan şəxs iki *rükət* vacib (*fərz*) və ya iki *rükət* əlavə (*nəfilə*) namaz qılmayıncaya qədər oturması qadağandır.
2. Hədisin ümumi mənası göstərir ki, namaz qılınması qadağan olunmuş vaxtda məscidə daxil olsa belə, insan iki *rükət* qılır - bu, ən düzgün rəydir.
3. Bir *rükət* namaz və ya *cənazə* namazı, məscidə salam namazı sayılmır.
4. Məscidlərə hörmətli münasibətin göstəricisi.

۱۱۸) عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ قَالَ: كُنَّا نَتَكَلَّمُ فِي الصَّلَاةِ يُكَلِّمُ الرَّجُلُ صَاحِبَهُ، وَهُوَ إِلَى جَنْبِهِ فِي الصَّلَاةِ، حَتَّى نَزَلَتْ ﴿وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾ فَأَمَرْنَا بِالسُّكُوتِ وَنُهَيْنَا عَنِ الْكَلَامِ.

118. Zeyd ibn Ərkəm (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz əvvəllər namazda danışırıdık və insan yaxınlıqda olan yoldaşı ilə hətta namazda danışa bilirdi, bu ayə nazil olana qədər: **"Allaha itaətkar bir şəkildə (namaza) durun!"** ("Bəqərə" surəsi 238-ci ayə). Onda bizə susmaq əmr olundu və danışmaq qadağan olundu [yəni Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlara bu ayənin təfsirini verdi, öz aralarında adi söhbətləri qadağan etdi ki, onlar namazda özlərini bütünlüklə Allahu Təalənin zikrinə və tərifinə həsr etsinlər]" (əl-Buxari 4534 və Muslim 539).

Hədis rəvayətçisi:

Zeyd ibn Ərkəm əl-Ənsari əl-Xəzrəci (Allah ondan razı olsun), Xəndəkdən başlayaraq on iki döyüşdə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə iştirak etmişdir. O, münafiq Abdullah ibn Ubey ibn Səlulun sözlərini Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم deyəndir: **"Əgər biz Mədinəyə qayıtsaq, üstün olanlar zəif olanları mütləq oradan çıxardacaqdır"** ("Munafiqun" surəsi 8-ci ayə). Bundan sonra Abdullah ibn Ubey hər şeyi inkar etməyə başladı, lakin Uca Allah Zeyd ibn Ərkəmin doğruluğunu təsdiqləmək üçün Quran ayələrini nazil etdi. O, Kufədə yaşamış və hicrətin 68-ci ilində orada vəfat etmişdir (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Namaz əsnasında söhbətlərlə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazda, bu namaz *nafilə* olsa belə və bu sözlər az olsa belə, danışmaq qadağandır.

2. Danışmaq namazı puç edər, çünki bu qadağandır və namazın məqsədinə ziddir.

3. Bu hökmün tədricən nazil edilməsində hikmət, çünki ilk vaxtlarda namaz əsnasında söhbətə icazə verilmiş, onların davranışına qadağa isə sonradan nazil edilmişdir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Şəriətdə “nəsx”in olduğunun təsdiqi – bəzi şəriət hökmlərinin digərlərinin xeyrinə ləğv edilməsi.

5. Sünnə bir dəlildir, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم əvvəlcə səhabələrə namaz əsnasında danışmağa icazə vermişdi.

(119) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا اشْتَدَّ الْحَرُّ فَأَبْرِدُوا عَنِ الصَّلَاةِ، فَإِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ».

119. İbn Ömər və Əbu Hureyrənin (Allah onlardan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم demişdir ki: **“Əgər hərarət artarsa, namazı sərinlədin** [yəni Zöhr namazını bir az gec, hava sərinləyəndə qılın]. **Həqiqətən, şiddətli istilik cəhənnəmin nəfəsi** [və ya qaynamasıdır]” (əl-Buxari 533 və Muslim 615).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).
2. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Çox isti havada *zöhr* namazının təxirə salınması ilə bağlı vəziyyətə aydınlıq gətirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Güclü hərarət olan günlərdə *zöhr* namazını hava sərinləyənə qədər təxirə salmaq tələbi.
2. İbadətin tam şəkildə yerinə yetirilməsinə diqqət etmək, namaz vaxtının əvvəlinə riayət etməkdən daha üstündür.
3. İslam şəriətinin asanlığının göstəricisi.
4. Cəhənnəm odunun hal hazırda varlığına dəlalət.
5. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, həm sualın *hökmünü*, həm də hikmətini aydınlaşdırdı ki, qəlblər rahatlıq tapsın və İslam şəriətinin əzəmətini dərk etsinlər.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Çətinlik asanlıq üçün səbəbdir.

(۱۳۰) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً فَلْيُصَلِّهَا إِذَا ذَكَرَهَا، لَا كَفَّارَةَ لَهَا إِلَّا ذَلِكَ، ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾». * وَلِمُسْلِمٍ: «مَنْ نَسِيَ صَلَاةً أَوْ نَامَ عَنْهَا، فَكَفَّارَتُهَا أَنْ يُصَلِّيَهَا إِذَا ذَكَرَهَا».

120. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Kim namazı unudara, yadına düşən kimi onu qılsın. Və bunun üçün bundan başqa kəffarə yoxdur”**. Sonra Uca Allahın bu kəlamını oxudu: **“Məni anmaq üçün namaz qıl!** (“Taha” surəsi 14-cü ayə)”(əl-Buxari 597 və Muslim 684).

Muslimin versiyasında deyilir: **“Əgər kimsə namazı unudara və ya yatıb qalarsa, bunun kəffarəsi yadına düşən kimi [dərhal] onu qılmaqdır”** (Muslim 684).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

İnsanın yuxu və ya unutqanlıq səbəbindən qılmadığı namazın qəzasının vaxtının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namaz qılmağı unudan və ya yuxuya getmiş şəxs, namazın vaxtı çıxmadan mütləq namazı tamamlamağa tələsməlidir.
2. Oruc, sədəqə və ya başqa bir şey qəza namazını əvəz edə bilməz.
3. İnsana qəza namazı üçün əlavə heç bir şey etmək vacib deyil, onu tamamlamaqdan başqa: nə sədəqə, nə də başqa bir şey.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Namaz qılmağı unudan və ya yatıb qalan şəxs üçün qəza namazının vaxtı, onu xatırladığı vaxtdır.

(۱۲۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - كَانَ يُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عِشَاءَ الْآخِرَةِ. ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى قَوْمِهِ، فَيُصَلِّي بِهِمْ تِلْكَ الصَّلَاةَ.

121. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Muaz ibn Cəbəl (Allah ondan razı olsun) Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə *işə* namazını qıldı, sonra qövmünün yanına gedib və imam olaraq onlarla eyni namazı qıldı (əl-Buxari 700 və Muslim 465).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 43).
2. Muaz ibn Cəbəl (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Namazı daha əvvəl qılanlar üçün namazın yenidən qılınması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bu namazı daha əvvəl qılan şəxsin arxasında *fərz* namazı qılmaq icazəlidir [yəni əgər imam bu namazı özü üçün *nafilə* olması niyyəti ilə qılarsa].
2. *Fərz* namazını qılan adamın, *nafilə* namazı qılana tabe olması caizdir.
3. *Fərz* namazını qılan insanlar üçün, daha əvvəl *fərz* namazını qılan şəxsin imamlığı caizdir, hətta o şəxs özü bu vacib namazı əvvəl qılıbsa və təkrar bu namaza niyyəti *nafilə* olsa belə.
4. Muaz ibn Cəbəlin (Allah ondan razı olsun) fəziləti və elmə olan həvəsi.

(۱۲۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي شِدَّةِ الْحَرِّ، فَإِذَا لَمْ يَسْتَطِعْ أَحَدُنَا أَنْ يُمَكِّنَ جَبْهَتَهُ فِي الْأَرْضِ بَسَطَ ثَوْبَهُ فَسَجَدَ عَلَيْهِ.

122. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir ki: “Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم ilə şiddətli istidə namaz qılırdıq, və birimiz alını və ya üzünü yerə toxundura bilməyəndə, paltarını yerə sərib, sonra onun üzərinə *səcdə* edirdi”. (əl-Buxari 1208 və Muslim 620).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Namaz qılan şəxsin paltarının üzərinə *səcdə* etməsi ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namaz qılanın paltarına və ya ona bənzər bir şeyin [bədənini örtüyü şey] üzərinə *səcdə* etməsi icazəlidir, əgər zərurətdən qaynaqlanırsa, məsələn: yer isti olsa və s.

2. Namaz qılan şəxsin özü ilə *səcdə* edilən yer arasında maneə yaradacaq heç bir şeydən istifadə etmədən *səcdə* etməsi icazəlidir, çünki səhabələr bunu yalnız son dərəcə zərurət olduqda edərdilər.

3. Namaz qılanın *səcdə* etdiyi şeyə, alını ilə söykənməsi lazımdır.

4. Namazda səni təvazökarlıqdan məhrum edə biləcək hər şeydən çəkinməlisən.

5. Namazda hər hansı bir hərəkət namazın xeyrinə olarsa, onu etmək icazəlidir.

(۱۲۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يُصَلِّي أَحَدُكُمْ فِي الثَّوْبِ الْوَاحِدِ، لَيْسَ عَلَى عَاتِقِهِ مِنْهُ شَيْءٌ».

123. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Allah Rəsulu ﷺ buyurmuşdu ki: **“Sizlərdən heç biriniz çiyinlərini örtməyən paltarda** (həcdə istisnadır) **namaz qılmasın”** (əl-Buxari 359 və Muslim 516).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Namaz əsnasında çiyinlərin açıq olması ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazda çiyinləri açmaq qadağandır, çünki bu, namaz qılarkən riayət olunması əmr edilən gözəlliyə ziddir. Amma bu yalnız əgər paltar çiyinlərinizi örtməyə imkan verdiyi hala aiddir. Əgər insanın başqa paltarı yoxdursa, heç bir problem yoxdur, necə ki, Rəsulullah ﷺ buyurmuşdu: **“Əgər paltar genişdirsə, ona bürün, dardırsa, onu heç olmasa izar şəklində düzəlt.”** [Burada fayda: çiyinləri örtmədiyi üçün maykada namaz qıla bilməzsiniz.]

2. Bir paltarda namaz qılmaq olar, əgər insanın bədəninin örtməsi vacib hissəsini örtürsə.

3. İki parçadan ibarət paltarda namaz qılmaq olar ki, yuxarı hissəsi bədənin yuxarı hissəsini, aşağı hissəsi isə aşağı hissəsini örtsün [yəni *ehramlı* kişinin *həcc* edərkən geyindiği kimi].

(۱۲۴) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ ثُومًا أَوْ بَصَلًا فَلْيَعْتَزِلْنَا وَلْيَعْتَزِلْ مَسْجِدَنَا وَلْيَقْعُدْ فِي بَيْتِهِ». وَأَتَى بِقَدْرِ فِيهِ خَضِرَاتٌ مِنْ بُقُولٍ فَوَجَدَ لَهَا رِيحًا، فَسَأَلَ، فَأُخْبِرَ بِمَا فِيهَا مِنَ الْبُقُولِ، فَقَالَ: «قَرَّبُوهَا» إِلَى بَعْضِ أَصْحَابِهِ. فَلَمَّا رَأَاهُ كَرِهَ أَكْلَهَا، قَالَ: «كُلْ فَإِنِّي أَنَا جِي مَنْ لَا تُنَاجِي».

124. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu ki: **“Kim sarımsaq və ya soğan yeyərsə, bizdən və ya məscidlərimizdən uzaq dursun, evdə qalsın”**. Bir dəfə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına bir qazan bişmiş tərəvəzlər gətirdilər. O, xoşagəlməz bir qoxu hiss edərək, bu barədə soruşdu, orada olan kəslər, həmin tərəvəzlərin [bukul — yerdə sürünən tərəvəzlər və ya gövdəsi olmayan tərəvəzlər] adlarını sadaladılar. Onda O qazanı səhabələrindən birinə tərəf çəkməyi əmr etdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم görəndə ki, həmin adam yeməkdən imtina edir (Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم təqlid edərək) ona dedi: **“Ye, çünki mən sənə danışmadığın şəxslə [Cəbrail əleyhissalamı nəzərdə tuturdu] danışiram”** (ə-Buxari 817 və Muslim 564).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Sarımsaq və ya soğan yeyən birinin məsciddə olması ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Sarımsaq və ya soğan yeyən kəsə əmr olunur ki, məscidlərdən və *camaatdan* uzaq olsun ki, ondan gələn qoxu insanları narahat etməsin.

Oxşarlıqda bu məsələ, pis qoxunun yayıldığı hər şeyə aiddir [məsələn, siqaret çəkən və ya səhər dişlərini fırçalamayan adam, tər qoxusu gələn və s.]

2. Ümumi insanların qayğısına qalmaq öz mənfəəti üçün olan mənafeədən üstündür. [Burada qayda belədir: zərərin qarşısının alınması, faydalı olanı yerinə yetirməkdən üstündür.]

3. Hər şeyin əsası — hər şeydə Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم tabe olmaqdır, bəzi işlərin yalnız Ona aid olduğu aydın olana qədər.

4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki O, həm sualın *hökmünü*, həm də *səbəbini* aydınlaşdırırdı ki, həmsöhbət olduğu şəxs belə yanaşmanın hikmətini dərk etməkdən özünü sakit və rahat hiss etsin.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. İnsan alimlər və ya möhtərəm insanlarla görüşdən əvvəl xoşagəlməz qoxu olan hər şeyi yeməkdən çəkinməlidir, hətta bu görüş məsciddən kənar da olsa belə.

Burada fayda: insan alimlərlə, mötəbər və saleh insanlarla səliqəli şəkildə görüşməlidir.

* عَنْ جَابِرٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ الْبَصَلَ وَالثُّومَ وَالْكَرَّاثَ فَلَا يَقْرَبَنَّ مَسْجِدَنَا، فَإِنَّ الْمَلَائِكَةَ تَتَأَذَّى مِمَّا يَتَأَذَّى مِنْهُ بَنُو آدَمَ».

* Cabir ibn Abdullah, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini rəvayət edir: ***“Kim soğan, sarımsaq və ya pırasa yeyərsə, məscidlərimizə yaxınlaşmasın, şübhəsiz ki, insanın xoşuna gəlməyən şeyləri mələklər də sevməzlər”***.

Başqa bir rəvayətdə: ***“...Adəmin nəslinə”*** (əl-Buxari 815 və Muslim 564).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Sarımsaq, soğan və ya pırasa yedikdən sonra məscidə gələn şəxs haqqında hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Soğan, sarımsaq və ya pırasa yeyənlərə məscidə daxil olmaq qadağandır, çünki bu, məsciddə olan mələklərə narahatlıq yaradır.
2. Mələklərin varlığına və onların hissiyat orqanlarının mövcudluğuna işarə [qoxuları ayırd edirlər, görürlər və s., həm də ürəkləri var].
3. Müsəlmanlara zərər verən hər şeyə ümumi qadağa.

21-ci Fəsil “təşəhhüd” haqqında

بَابُ التَّشْهَدِ

“Ət-Təşəhhüd” *“Əşhədu ən lə ilahə illəllah, və ənnə Muhəmmədən rəsulullah”* şəhadət sözləridir. Burada *“ət-Tahiyyətu lilləhi vas-salavatu vat-təyyibat”* kəlmələrini və ifadənin sonuna qədər *“Əşhədu ən lə ilahə illəllah, və əşhədu ənnə Muhəmmədin abduhu və rəsuluh”* sözlərini nəzərdə tuturuq. “Ət-Təşəhhüd” /*şəhadət sözləri*/ – bu yuxarıdakı duanın ən mühüm hissəsi olduğuna görə, bu cür adlandırılmışdır, çünkü bəzən nəyinsə bir hissəsini istifadə edərkən, onun bütövünün adı qeyd edilir.

(۱۲۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: عَلَّمَنِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ التَّشَهُدَ - كَفِّي بَيْنَ كَفِّيهِ - كَمَا يُعَلِّمُنِي السُّورَةَ مِنَ الْقُرْآنِ: «التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ، وَالصَّلَوَاتُ وَالطَّيِّبَاتُ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ».

* وَفِي لَفْظٍ: «إِذَا قَعَدَ أَحَدُكُمْ فِي الصَّلَاةِ فَلْيَقُلْ: التَّحِيَّاتُ لِلَّهِ...» وَذَكَرَهُ.

* وَفِيهِ: «فَإِنَّكُمْ إِذَا فَعَلْتُمْ ذَلِكَ فَقَدْ سَلَّمْتُمْ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ لِلَّهِ صَالِحٍ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ».

* وَفِيهِ: «فَلْيَتَخَيَّرْ مِنَ الْمَسْأَلَةِ مَا شَاءَ».

125. Abdullah ibn Məsud (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Ovcum Rəsulullahın ^{صلی اللہ علیہ وسلم} ovucları içində, O, mənə *attəhiyyat* duasını Quran surəsini öyrətdiyi kimi öyrətdi”: “*Ət-Təhiyyätu lillahi vəssaləvatu vattayyibət. Əssəlamu aleykə əyyuhən nəbiyyu və rahmətullahi və bərakətuh. Əssəlamu aleyənə və ələ ibədilləhis salihin. Əşhədu əl lə iləhə illəllah və əşhədu ənnə Muħammədən abduhu və rasuluh.*” (əl-Buxari 6265 və Muslim 402).

Başqa bir versiyada deyilir: “*Sizlərdən hər hansı biriniz namaz qılırsa, desin: “Ət-Təhiyyätu lilləhi...”* və s. yuxarıda qeyd olunan hədisdə olduğu kimi.

Daha sonra buyurulur: “*Həqiqətən, əgər belə etsəniz, göydə və yerdə hər bir saleh bəndəyə salam vermiş olarsız*”.

Daha sonra buyurur: “[Təşəhhüddən sonra duada] *istədiyini diləsin*” (əl-Buxari 1202 və Muslim 402).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Məsud (bax: hədis 51).

Hədisin mövzusu:

Təşəhhüd və onun namazdakı yeri ilə bağlı izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Təşəhhüd belə səslənir:

"Ət-Təhiyyətu lilləhi vəssaləvətu vətəyyibət. Əssələmu aleykə əyyuhən nəbiyyu və rahmətullahi və bərakətu. Əssələmu aleyinə və alə ibədilləhis salihin. Əşhədu əl lə iləhə illəllah və əşhədu ənnə Muəmmədən abduhu və rasuluh".

2. Təşəhhüdün yeri hər namazda axırncı səcdədən sonra və üç və ya dörd rükətdən ibarət namazın ikinci rükətindən sonra oturarkəndir. [Yəni əgər namaz iki rükətdən ibarətdirsə, ikinci rükətdən sonra, üç rükətdən ibarətdirsə, ikinci və üçüncü rükətdən sonra, dörd rükətdən ibarətdirsə, ikinci və dördüncü rükətdən sonra.]

3. Namazda təşəhhüd oxumağın vacibliyi. Təşəhhüd qiraətinin başqa variantı Peyğəmbərdən صلی الله علیه وسلم səhih olaraq verilmişsə, istifadə etmək olar. [Şeyx Albani (Allah ona rəhmət etsin), "Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم namazının təsviri" kitabında təşəhhüd oxumaq üçün bir neçə variant göstərmişdir.]

4. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم ümmətini öyrətmək istəyi və buna xüsusi diqqət yetirməsi.

5. Namazda təşəhhüd oxumağın əhəmiyyəti, çünki Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم əlini tutaraq Quran surəsini Abdullah ibn Məsuda öyrətdiyi kimi onu da öyrətdi.

6. Abdullah ibn Məsudun fəziləti, çünki o, Quranı birbaşa Peyğəmbərdən صلی الله علیه وسلم öyrənənlərdən idi.

7. Ümumi tərif, bütün vahidləri əhatə edir.

8. Namazda insanın istədiyi hər şeyi Allahdan istəməsi icazəlidir, əgər arzu edilən şey günah deyilsə.

(۱۲۶) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى قَالَ: لَقِينِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ: أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً؟ إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ خَرَجَ عَلَيْنَا، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! قَدْ عَلِمْنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ عَلَيْكَ، فَكَيْفَ نُصَلِّي عَلَيْكَ؟ قَالَ: «قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ».

126. Əbdürrəhman ibn Əbu Leyla demişdir ki:

— Mən Kəb ibn Hücrəni gördüm və o dedi ki: "Sənə hədiyyə verim mi? Bir gün Peyğəmbər ﷺ bizim yanımıza çıxanda biz ona dedik: "Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Biz namazda sənə *salam* verməyi öyrəndik. Bəs sənin üçün Allahdan necə xeyir-dua [*salət*] diləmək olar?" O dedi ki: ***"Deyin: «Allahım! İbrahimə və İbrahimin ailəsinə xeyir-dua verdiyin kimi, Muhəmmədə və Muhəmmədin ailəsinə də xeyir-dua ver! Şübhəsiz ki, Sən Tərifəlayıqsan, Şanşöhrətlisən! Allahım! İbrahimə və İbrahimin ailəsinə bərəkət verdiyin kimi, Muhəmmədə və Muhəmmədin ailəsinə də bərəkət ver! Şübhəsiz ki, Sən Tərifəlayıqsan, Şanşöhrətlisən!"*** (əl-Buxari 6357 və Muslim 406).

/Allahummə salli alə Muhəmmədin va alə əəli Muhəmməd, kəmə salleytə alə İbra-himə va alə əəli İbrahimə, innəkə həmi-dun məcid. Allahummə bərik alə Muhəmmədin va alə əəli Muhəmməd, kəmə bərak-tə alə İbrahimə va alə əəli İbrahimə, innəkə həmidun məcid/.

Hədis rəvayətçiləri:

1. Atası Aus qəbiləsindən ənsar olan Əbdürrəhman ibn Əbu Leyla (Allah ona rəhmət etsin). O Mədinəli idi və Kufədə yaşayırdı. O, böyük tabiinlərdən olan etibarlı bir rəvayətçidir. Əbdürrəhman ibn Əbu Leyla hicrətin 86-cı ilində əl-Cəmacim adı ilə tanınan hadisələr zamanı vəfat etmişdir. Həmçinin onun boğulduğu da deyilir.

2. Kəb ibn Uca ibn Ümeyyə əl-Bələvi- ənsarların xəlifəsi, həmçinin onun da onlardan biri olduğunu deyirlər. O, Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə

Hudeybiyyə döyüşündə iştirak etmiş, Kufədə yaşamış, hicrətin 53-cü ilində 75 yaşında (Allah ondan razı olsun) orada vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərə ﷺ *salavat* deməyin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərə ﷺ *salavat* belə oxunur: "*Allahummə salli alə Muhəmmədin va alə əəli Muhəmməd, kəmə salleytə alə İbra-himə va alə əəli İbrahimə, innəkə həmi-dun məcid. Allahummə bərik alə Muhəm-mədin va alə əəli Muhəmməd, kəmə bərak-tə alə İbrahimə va alə əəli İbrahimə, innəkə həmidun məcid*". Əgər insan bizə etibarlı şəkildə gəlib çatmış başqa bir *salavat* versiyasını oxusa, o bu sünənəni yerinə yetirər.

2. Peyğəmbərə ﷺ ən xeyirli *salavat* ondan sonra insanların uydurduğu *salavat* deyil, Peyğəmbərin ﷺ özündən səhih olaraq nəql edilən *salavat*dır.

3. Allahın Peyğəmbəri İbrahim əleyhissalamın fəzilətinin göstəricisi.

4. Allahu Təaləyə həmd etdikdən sonra, insanın istədiyi şey ilə *duanı* bitirmək olar.

5. Bu *ümmətin* səhabələrinin və saleh sələflərinin şəriət elmini öyrənmək istəkləri.

(۱۲۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدْعُو: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ، وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ».

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: «إِذَا تَشَهَّدَ أَحَدُكُمْ فَلْيَسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ أَرْبَعٍ، يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ جَهَنَّمَ...» ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَهُ.

127. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir ki: “Allahın Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم} namazında belə bir dua ilə Allaha müraciət edirdi: **“Allahım, qəbir əzabından, Cəhənnəm əzabından, dünya və axirətin fitnəsindən və Məsih Dəccalın vəsvəəsindən Sənə sığınırım”**.”

Muslimin versiyasında deyilir ki: **“Əgər sizlərdən hər hansı biriniz təşəhhüdü söyləyərsə, dörd şeydən Allaha sığınsın: "Allahım, cəhənnəm əzabından Sənə sığınırım..."** və sonra yuxarıda deyilənlərə bənzər bir şeyi qeyd etdi (əl-Buxari 1377 və Muslim 588).

/Allahumma inniy əuzu bikə min əzabil-qabri, və min əzabi Cəhənnəmə, və min fitnətil-məhya vəl-məmati, və min şərri fitnətil-məsihid-dəccal/.

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Namazda dörd şeydən, *isti'aza* [Pak və Böyük olan Allaha sığınma] hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Son *təşəhhüddə*, istər *fərz*, istərsə də *nafilə* namazı olsun, dörd şeydən Allaha sığınmaq əmri. Bir çox alimlər bunu *vacib* hesab edirlər, çünki

Peyğəmbərin ﷺ özü belə etmiş və başqalarına da buyurmuşdur ki: *“Məni namaz qılan gördüyünüz kimi namaz qılın”*.

2. Yuxarıda qeyd olunan dörd şeyin təhlükəsi böyükdür.
3. Qəbr və Cəhənnəm əzabının haqq olmasının təsdiqi.
4. Ölüm vəsvəsəsinin böyüklüyü.
5. Dəccalın gəlişinə və *fitnəsinin* təhlükəsinin böyüklüyünə işarə.
6. Peyğəmbərin ﷺ *ümmətinə* göstərdiyi mehribanlıq və şəfqət.

(۱۲۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِي عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ: عَلِّمْنِي دُعَاءً أَدْعُو بِهِ فِي صَلَاتِي. قَالَ: «قُلْ: اللَّهُمَّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي ظُلْمًا كَثِيرًا، وَلَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ، فَاعْفِرْ لِي مَغْفِرَةً مِنْ عِنْدِكَ، وَارْحَمْنِي إِنَّكَ أَنْتَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ».

128. Abdullah ibn Amr ibn əl-As (Allah ondan razı olsun) Əbu Bəkr əs-Siddiqdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, bir dəfə o, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم dedi: “Mənə elə bir dua öyrət ki, namazda Allaha dua edim”. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “**De: “Allahım! Mən nəfsimə çox zülm etdim. Günahları bağışlayan yalnız Sənsən! Bağışla və rəhm et mənə. Şübhəsiz, Sən Bağışlayansan və Mərhəmətlisən!”** (əl-Buxari 7387 və Muslim 2705).

/Allahummə inni zaləmtu nəfsi zulmən kəsiran, va la yağfiru-z-zunubə illə ənt, fəğfirli məğfiratən min indikə va-rhamni, innəkə əntə-l-Ğafuru-r-Rahim/.

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Amr ibn əl-As (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).
2. Əbu Bəkr əs-Siddiq (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Namazda edilən dua növlərindən birinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namazda, yəni *səcdə* zamanı və ya *təşəhhüd* ilə *təslim* arasında bu *duanı* etmək icazəlidir: «*Allahummə inni zaləmtu nəfsi zulmən kəsiran, va la yağfiru-z-zunubə illə ənt, fəğfirli məğfiratən min indikə varhamni, innəkə əntə-l-ğafuru-r-rahim*».

2. Bu duanın hərtərəfli və hər şeyi əhatə edən mənası baxımından fəziləti. Bundan  lav , Pey g mb r صلی اللہ علیہ وسلم bu duanı Əbu Bəkrin istəyindən sonra ona öyrətdi.

3. Günahları Uca Allahdan başqa heç kəs bağışlamaz.

4. Qulun Rəbbi qar sında  z günahını etiraf etməsi, günahını bəyan etmək sayılmır.

5. *Duanın* tam və kamil olması  c n dua edən  xs  z ehtiyacını etiraf edib, bu haqda danışmalı, sonra Allahdan onu, günahdan xilas etməsini ist meli, sonra istəyinə uyğun olaraq Allaha həmd etməlidir.

(۱۲۹) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: مَا صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ بَعْدَ أَنْ أَنْزَلَتْ عَلَيْهِ ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ﴾ إِلَّا يَقُولُ فِيهَا: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي».

* وَفِي لَفْظٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُكثِرُ أَنْ يَقُولَ فِي رُكُوعِهِ وَسُجُودِهِ: «سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي».

129. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsuluna ^{صلی الله علیه وسلم} “Allahın köməyi və zəfər gəldiyi zaman” (“Nəsr” surəsi) surəsi nazil edildikdən sonra o, hər namazda mütləq belə deyirdi: **“Allahım! Sən Pak və Müqəddəssən! Ey Rəbbimiz! Sənə həmd olsun. Allahım, məni bağışla!”** /*Subhanəkə Allahummə Rəbbənə və bihamdikə, Allahumə-ğ-firli*/.

Başqa bir versiyada deyilir: “Allah Rəsulu ^{صلی الله علیه وسلم} rüku və səcdələrində dəfələrlə təkrar edirdi: **«Subhanəkə Allahummə Rəbbənə və bihamdikə, Allahumə-ğ-firli»**. (əl-Buxari 817 və Muslim 4845).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Bu *duanın hökmünün* izahı və onun namazdakı yeri.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rüku və səcdə edərkən namaz qılanların *“Subhanəkə Allahummə Rəbbənə və bihamdikə, Allahumə-ğ-firli”* duasını təkrar-təkrar demək olar.

2. Peyğəmbərin ^{صلی الله علیه وسلم} Allahu Təalə-ya kamil ibadəti və Onun əmrlərinə tabe olması.

3. Peyğəmbər ﷺ bu yer üzündə əbədi yaşamaq üçün deyil, Rəbbinin risalətini çatdırmaq və sonra Onun hüzuruna getmək (adi bir insan kimi ölərək) üçün göndərilmişdir.

22-ci Fəsil "vitr" namazı haqqında

بَابُ الْوَيْتْرِ

Leksik mənada “vitr” tək ədədi, eləcə də yarıya bölünməyən, istənilən ədədi bildirir.

Bu fəsildə “vitr” gecə namazının, tək sayda *rükətləri* ilə bitən, nafilə namaz olaraq nəzərdə tutulur. Gündəlik namazlara gəlincə *vitr* - *məğrib* namazıdır.

۱۳۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ النَّبِيَّ ﷺ - وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ - مَا تَرَى فِي صَلَاةِ اللَّيْلِ؟ قَالَ: «مَثْنَى مَثْنَى، فَإِذَا خَشِيَ الصُّبْحَ صَلَّى وَاحِدَةً. فَأَوْتَرْتُ لَهُ مَا صَلَّى». وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: «اجْعَلُوا آخِرَ صَلَاتِكُمْ بِاللَّيْلِ وَتَرًا».

130. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir kişi Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم minbərdə olarkən ondan soruşdu: “Mənə gecə namazı haqqında məlumat ver.” Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم cavab verdi: **“Onu iki rükət, iki rükət qıl. Əgər sizlərdən hər hansı biriniz səhərin gələcəyindən qorxarsa, bir rükət qılsın ki, bu da onun bütün rükətlərin sayının tək-tək olmasına səbəb olsun.** Həmçinin Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم buyurmuşdur: **“Son gecə namazını [rükətlərin sayında] tək sayda qılın”** (əl-Buxari 472 və Muslim 749 hədisi nəql etmişdir).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan və atasından razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Gecə namazının qılınma qaydası və bir *rükət vitr* namazının *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Gecə namazı iki rükət qılınır. İnsan hər iki rükətdən sonra salam verərək namazı bir rükətlə bitirir ki, onun bütün qıldığı namazların sayı tək olsun deyə.

2. Gecə namazı müəyyən *rükətlərin* sayı ilə məhdudlaşmır [Şeyx İbn Useyminə görə (Allah ona rəhmət etsin)]. İnsan istədiyi qədər namaz qılar, amma iki *rükət* ilə [bu mövzuda bütün hədisləri toplasaq, digər alimlərin fikrincə, Peyğəmbər ﷺ 11 *rükət* gecə namazını, yəni hər biri, iki *rükət* olmaqla beş namaz qılıb və bir *rükət* ilə tamamlayırdı]. Nə Ramazanda, nə də başqa vaxtlarda Peyğəmbər ﷺ və ya 13 *rükətdən* artıq qılmamışdır [alimlərin dediyi kimi *işə* namazının sünnetindən iki *rükət* saysaq].

3. *Vitr* namazı qayda halına düşdü və — bu *mu'akkad sünnetidir* [yəni Peyğəmbərin ﷺ nə *səfərdə*, nə də evdə tərki etmədiyi sünnetdir].

4. *Vitr* namazı qılarkən bir *rükətlə* məhdudlaşmağa icazə verilir.

5. *Vitr* namazının vaxtı *sübhün* çıxması ilə bitir.

6. Minbərdə olan *xətibə* sual vermək icazəlidir, və ona da cavab vermək icazəlidir.

(۱۳۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: مِنْ كُلِّ اللَّيْلِ قَدْ أَوْتَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ، وَأَوْسَطِهِ، وَآخِرِهِ، فَانْتَهَى وَتَرَهُ إِلَى السَّحْرِ.

131. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki, Allah Rəsulu ﷺ hər gecə, *vitr* namazını müxtəlif vaxtlarda qılırdı: bəzən gecənin birinci hissəsində, bəzən ortasında, bəzən sonunda, sahurdan əvvəl isə *vitr* namazını bitirirdi [yalançı *sübhə* həqiqi *sübh* arasında deyilir] (əl-Buxari 996 və Muslim 745).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Vitr namazının gecənin hansı hissəsində qılındığına aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Vitr* namazını gecənin əvvəlində, ortasında və axırında qılmaq olar. Lakin gecə namazını qılmaq istəyənlər üçün, gecənin axır hissəsində qılınması daha xeyirlidir.

2. *Vitr* namazının vaxtı *işə* namazından sonra və *sübhə* qədərdir.

(۱۳۲) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي مِنْ اللَّيْلِ ثَلَاثَ عَشْرَةَ رُكْعَةً يُوتِرُ مِنْ ذَلِكَ بِخَمْسٍ، لَا يَجْلِسُ فِي شَيْءٍ إِلَّا فِي آخِرِهَا.

132. Aişə, Allah ondan və atasından razı olsun, demişdir: “Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم gecə on üç *rükət* namaz qılırdı və onlardan beşi *vitr* idi. Bu beş rükətdə, yalnız sonuncu *rükətdə* otururdu” (Muslim 737).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم gecə namazının *rükətləri* və *vitr* namazı ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bəzən gecələr on üç *rükət* namaz qılırdı.
2. Beş *rükət vitr* ardıcıl qılınır, yəni insan ancaq axırncı rükətdə oturur.

23-cü Fəsil namazı qıldıqdan sonra Allahı zikr etmək haqqında

بَابُ الذِّكْرِ عَقِبَ الصَّلَاةِ

Fərz namazlardan sonra, Allahu Təalə-nin zikr edilməsi, Quran və Sünnənin işarə etdiyi kimi vacibdir. Uca Allah buyurur: "**Namazı qıldıqdan sonra ayaq üstə olanda da, oturanda da, uzananda da Allahı zikr edin!**" ("Nisa" surəsi 103-cü ayə). Namazı bitirdikdən sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Uca Allahı zikr edirdi və səhabələrinə də bunu əmr etdi. Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم zikr üçün müxtəlif növlər gəlmişdir ki, onların hər birini qoruyub saxlamaq lazımdır.

(۱۳۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَفَعَ الصَّوْتِ بِالذِّكْرِ
 حِينَ يَنْصَرِفُ النَّاسُ مِنَ الْمَكْتُوبَةِ كَانَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ.
 قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: كُنْتُ أَعْلَمُ إِذَا انْصَرَفُوا بِذَلِكَ إِذَا سَمِعْتُهُ.
 * وَفِي لَفْظٍ: مَا كُنَّا نَعْرِفُ انْقِضَاءَ صَلَاةِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِلَّا بِالتَّكْبِيرِ.

133. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم sağlığında insanlar fərz namazını tamamlayanda Allahı yüksək səslə zikr edərdilər”. İbn Abbas həmçinin demişdi: “Bunu eşidəndə namazın bitdiyini və camaatın dağılışdığını anlayardım”.

Başqa bir versiyada deyilir: “Biz Allah Rəsulunun صلی الله علیه وسلم [fərz] namazını bitirməsi haqqında *təkbirlə* öyrənirdik [yəni Allahı *zikr* etmək sözlərini eşidərək] (əl-Buxari 841 və Muslim 583).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Namaz bitdikdən sonra ucadan deyilən zikrlə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Vacib namazdan sonra Allahu Təalə-nı zikr etmək və onu uca səslə etmək lazımdır.

2. *Təkbir* — səhabələrin ucadan oxuduqları *zikrlərdəndir*. [Bəziləri “təkbir”i yalnız “Allahu Əkbər!” kəlməsini demək kimi başa düşürlər, lakin bu mövzuda tədqiq olunan hədislər, eləcə də Allah Rəsulunun صلی الله علیه وسلم namazdan sonra

söylədiyi *zikirin* müxtəlif versiyaları “təkbir” sözünün mənasını ümumi olaraq Allahı zikr etməyi ifadə edir və Allah daha yaxşı bilir.]

(۱۳۴) عَنْ وَرَادٍ مَوْلَى الْمُغِيرَةَ بْنِ شُعْبَةَ قَالَ: أَمَلَى عَلَيَّ الْمُغِيرَةُ بْنُ شُعْبَةَ مِنْ كِتَابٍ إِلَى مُعَاوِيَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَقُولُ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. اللَّهُمَّ لَا مَانِعَ لِمَا أَعْطَيْتَ وَلَا مُعْطِيَ لِمَا مَنَعْتَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ»، ثُمَّ وَفَدْتُ بَعْدُ عَلَى مُعَاوِيَةَ فَسَمِعْتُهُ يَأْمُرُ النَّاسَ بِذَلِكَ.

* وَفِي لَفْظٍ: وَكَانَ يَنْهَى عَنْ قِيلٍ وَقَالَ، وَإِضَاعَةِ الْمَالِ، وَكَثْرَةَ السُّؤَالِ، وَكَانَ يَنْهَى عَنْ عُقُوقِ الْأُمَّهَاتِ، وَوَادِ الْبَنَاتِ، وَمَنْعِ وَهَاتِ.

134. Əl-Muğirə ibn Şö'bənin azad etdiyi qul Vərrad rəvayət edir ki: “Əl-Muğirə ibn Şo'bə, mənə Müaviyəyə ünvanlanmış məktubu diktə etdi və məktubda deyilirdi ki, Peyğəmbər ﷺ, salam verib namazını bitirdikdən sonra belə deyərdi: **“Allahdan başqa məbud yoxdur, Təkdir, Onun şəriki yoxdur. Mülk Onundur və Həmd Onadır! O hər şeyə Qadirdir! Allahım! Sənin verdiyinə mane olacaq, mane olduğunu da verə biləcək** (bir kəs) **yoxdur. Heç bir hörmət sahibinə, Sənin yanında onun hörməti fayda verməz!”** (əl-Buxari 844 və Muslim 593).

/Lə ilahə illallah, vəhdəhu lə şərikə ləhu, ləhul mulku və ləhul həmdü və huvə alə kulli şeyin qadir. Allahummə lə ma'niə limə atəyt, və lə mutiyə limə mə'nəṭ, və lə yənfə'u zəl cəddi minkəl cədd/

Bundan sonra mən bir heyət tərkibində Müaviyənin yanına getdim və onun insanlara bunu necə əmr etdiyini eşitdim [yəni bu sözləri söyləmək]” (əl-Buxari 6615-ci hədisi nəql etmişdir).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: “O, insanlara boş-boş danışmağı [“bu dedi, o dedi”, dedi qodu kimi], malını israf etməyi və çoxlu sayda lazımsız suallar verməyi, [nəsə istəyərək bezdirməyi] qadağan etmişdir. O, anaya asi olmağı, qızları diri-diri basdırmağı, insanlara verilməli olanı qiymamağı və dilənməyi qadağan etmişdir” (əl-Buxari 7292).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Vərrad, ləqəbi ilə Əbu Səid ət-Təkafi, Saqif qəbiləsindən azad edilmiş qul idi. İbn Həcər “ət-Təkrib”də onun haqqında belə deyir: “Tabiinlərin üçüncü və ya orta nəslindən olan etibarlı rəvayətçi, gənc və yaşlı tabiinlər arasında mövqə tutan bir nəsiləndən idi.”

2. Əl-Muğirə ibn Şo'bə ibn Əbu Əmir ibn Məsud əs-Səqafi (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 23).

3. Müaviyə ibn Əbu Süfyan Səhr ibn Hərb ibn Üməyyə əl-Quraşi əl-Uməvi (Allah ondan razı olsun) Peyğəmbərə ﷺ peyğəmbərlik verilməzdən beş il əvvəl doğulmuş, ərəblər arasında, bəsirətli insanlardan olmuşdur, İslamı qəbul etmiş, və Məkkənin fəthi günü bu haqda açıq elan etmişdir. O, Peyğəmbərin ﷺ yanında idi, onun katibi idi və ona nazil olan vəhyləri yazırdı, hesab aparmağı da bilirdi. Müaviyə hörmətli, səxavətli və bəlağətli insan idi. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) qardaşı Yeziddən sonra onu Şama vəzir təyin etdi. Müaviyə dövlətin hökmdarı olana qədər orada qaldı. Həsən ibn Əli (Peyğəmbərin ﷺ nəvəsi) dövləti idarə etməkdən imtina etdikdən sonra müsəlmanlar yekdilliklə onu xəlifə kimi qəbul etdilər. Bu, hicrətin 41-ci ilində baş vermişdir. Müaviyə ölənə qədər xəlifə olaraq qaldı. O hicrətin 60-cı ilində Şamda vəfat etdi (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Vacib namazdan sonra edilən zikr növləri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müğirə ibn Şo'bə-nin, Peyğəmbərdən ﷺ nəql etdiyi zikr növü ilə fərz namazlardan sonra Uca Allahı zikr etmək lazımdır: **«Lə iləhə illallah, vəhdəhu lə şəriyə ləhu, ləhul mulku və ləhul həmdü və huvə alə kulli şeyin qadir. Allahummə lə ma'niə limə a'təyt, və lə mutiyə limə mən'ət, və lə yənfə'u zəl cəddi minkəl cədd».**

2. Müaviyənin (Allah ondan razı olsun) fəziləti, həm elm istəyində, həm də insanları bu biliklərə uyğun yaşamağa sövq etməkdə özünü göstərirdi.

3. İnsanların vaxtının qayğısına qalmaları, dillərini qorumaları, mallarını qorumaları, namuslarını qorumaları, haqqları qorumaları üçün, qayğılarına qalan İslam şəriətinin kamilliyi. Çünki Peyğəmbər ﷺ qeybəti [boş danışmağı], malı israf etməyi, gərəksiz suallar verməyi, anaya hörmətsizlik etməyi, qız uşaqlarını diri-diri basdırmağı, hərislik və hər hansısa bir şeyə aç gözlük etməyi qadağan etmişdir.

(۱۳۵) عَنْ سُمَيِّ مَوْلَى أَبِي بَكْرٍ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ هِشَامٍ عَنْ أَبِي صَالِحِ السَّمَّانِ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ فُقَرَاءَ الْمُهَاجِرِينَ أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَقَالُوا: قَدْ ذَهَبَ أَهْلُ الدُّثُورِ بِالدرَجَاتِ الْعُلَى وَالنَّعِيمِ الْمُقِيمِ. فَقَالَ: «وَمَا ذَاكَ؟» قَالُوا: يُصَلُّونَ كَمَا نُصَلِّي، وَيُصُومُونَ كَمَا نَصُومُ، وَيَتَصَدَّقُونَ وَلَا نَتَصَدَّقُ، وَيُعْتِقُونَ وَلَا نُعْتِقُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَفَلَا أَعَلِمْتُمْ شَيْئًا تُدْرِكُونَ بِهِ مَنْ سَبَقَكُمْ، وَتَسْبِقُونَ بِهِ مَنْ بَعْدَكُمْ، وَلَا يَكُونُ أَحَدٌ أَفْضَلَ مِنْكُمْ، إِلَّا مَنْ صَنَعَ مِثْلَ مَا صَنَعْتُمْ؟» قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «تُسَبِّحُونَ وَتُكَبِّرُونَ وَتَحْمَدُونَ دُبُرَ كُلِّ صَلَاةٍ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ مَرَّةً». قَالَ أَبُو صَالِحٍ: فَرَجَعَ فُقَرَاءُ الْمُهَاجِرِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَالُوا: سَمِعَ إِخْوَانُنَا أَهْلَ الْأَمْوَالِ بِمَا فَعَلْنَا، فَفَعَلُوا مِثْلَهُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ».

قَالَ سُمَيٌّ: فَحَدَّثْتُ بَعْضَ أَهْلِي بِهَذَا الْحَدِيثِ. فَقَالَ: وَهَمَّتْ، إِنَّمَا قَالَ لَكَ: تُسَبِّحُ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتَحْمَدُ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ، وَتُكَبِّرُ اللَّهَ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ. فَرَجَعْتُ إِلَى أَبِي صَالِحٍ، فَقُلْتُ لَهُ ذَلِكَ. فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ وَسُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ، حَتَّى تَبْلُغَ مِنْ جَمِيعِهِنَّ ثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ.

135. Əbu Bəkr ibn Əbdürrəhman ibn əl-Haris ibn Hişamın azad etdiyi qul - Sümeyy - Əbu Saleh əs-Səmmandan rəvayət edir, o isə Əbu Hureyrədən (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, bir gün kasıb mühacirlər Rəsulullahın yanına gəlib dedilər: “Ey Allahın Rəsulu! ^{صلی الله علیه وسلم} Həqiqətən, var-dövlət sahibləri cənnətdəki bütün yüksək dərəcələri və əbədi ləzzəti özlərinə götürmüşlər”. Peyğəmbər ^{صلی الله علیه وسلم} soruşdu: “*Niya?*” Onlar belə cavab verdilər: “Onlar da biz namaz qıldığımız kimi namaz qılırlar, oruc tuturlar, bizdə oruc tuturuq, amma onlar *sədəqə* verirlər, biz isə verə bilmirik, onlar qulları azad edirlər, biz isə azad etmirik”. Onda Allah Rəsulu ^{صلی الله علیه وسلم} soruşdu: “*Sizə elə bir*

şey öyrədim ki, onunla sizdən öndə olanları və sizdən arxada qalanları qabaqlayasınız və heç kim də sizin etdiyinizi etmədikə, sizdən yaxşı olmasın?” Onlar cavab verdilər: “Əlbəttə, ey Allahın Rəsulu! ^{صلى الله عليه وسلم}” Onda Peyğəmbər ^{صلى الله عليه وسلم} buyurdu ki: **Hər namazdan sonra 33 dəfə təsbih** [yəni “Allah Pak və Müqəddəsdür /Sübhanallah/”], **33 dəfə təhmüd** [yəni “Həmd olsun Allaha /Əlhəmdulillah/”], **və 33 dəfə təkbir** [yəni “Allah hər şeydən üstündür /Allahu Əkbər/”] **kəlməsini söyləyin.**

Əbu Saleh [Əbu Hureyrədən nəql edən] belə demişdir: “Sonra kasıb mühacirlər Peyğəmbərin ^{صلى الله عليه وسلم} yanına qayıdıb dedilər: “Bizim varlı qardaşlarımız bizim nə etdiyimizi eşidib eyni şeyi etməyə başladılar!” Allah Rəsulu ^{صلى الله عليه وسلم} belə cavab verdi: **“Bu, Allahın rəhmətidir və onu istədiyinə verər”.**

Sümeyy [hədis rəvayətçisi] dedi:

— Bu hədisi ailəmin bəzi üzvlərinə çatdırdım və onlardan biri dedi: “Sən səhv edirsən, çünki hədisdə deyilir: 33 dəfə *təsbih*, 33 dəfə *təhmüd* və 33 dəfə *təkbir* deyin”. Onda Əbu Salehin yanına qayıtdım və bu barədə ona danışdım. O mənim əlimdən tutub dedi: “De: “*Allahu əkbər*”, “*Subhanallah*”, “*Əlhəmdulillah*”, “*Allahu əkbər*”, “*Subhanallah*” və “*Əlhəmdulillah*” de, ta ki, cəmi 33-ə çatana qədər (əl-Buxari 843 və Muslim 595).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu Abdullah əl-Mədani adı ilə tanınan Sümeyy, Əbu Bəkr ibn Əbdürrəhman ibn əl-Haris ibn Hişamın azad etdiyi qul, səhabələr dövründə yaşamış tabiinlərdən olan etibarlı rəvayətçidir. Lakin onlardan biri ilə görüşdüynə dair heç bir sübut yoxdur. Sumayy hicrətin 130-cu ilində Qədid adlı yerdə vəfat etdi.

2. Əbu Saleh Zəkuan əl-Mədani Samman əl-Zəyyat — kiçik və həmçinin yaşlı tabiinlər arasında, orta nəsıl tabiinlərdən olan [hörməti nəsıl], etibarlı rəvayətçidir. O, Kufəyə bitki yağı çatdırmaqla məşğul olanlardan biri idi. Əbu Saleh hicrətin 101-ci ilində vəfat etmişdir.

3. Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Vacib namazı qurtardıqdan sonra edilən zikr növlərindən biri ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hər bir vacib namazdan sonra 33 dəfə “*Subhanallah*”, 33 dəfə “*əlHəmdulillah*”, 33 dəfə “*Allahu əkbər*” demək lazımdır [yaxud 11 dəfə, hədis rəvayət edənlərin başa düşdüyü kimi, çünki qaydaya əsasən “hədis nəql edən şəxs nəql etdiyi şeyi daha yaxşı başa düşür”].

2. Mülk sahibi olmağın fəziləti, əgər Allahu Təalə-ya itaətə və Onun bəndələrinin xeyrinə sərf olunarsa.

3. Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinin, axirətdə insanın dərəcəsini yüksəldəcək şeylər üçün başqalarından öndə getmək istəyi.

4. Allahın bəxş etdiyi nemətlərə görə, başqa bir şəxsə həsəd aparmaq olar, amma niyyət bu işdə ondan öndə olmaq olmalıdır, onun bu lütf və mərhəmətdən məhrum olması üçün həsəd aparmaq olmaz. [Başqa sözlə, “ağ paxıllıq” ilə paxıllıq etmək, yəni qardaşınızda olanın eynisini özünüz üçün istəmək, lakin narazılıq, naşükürlük etmədən və onun bu lütfdən məhrum edilməyini istəmədən.]

5. Peyğəmbərin ﷺ bəlağəti, hansı ki, onun kəlamlarının gözəlliyində özünü göstərir.

(۱۳۶) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى فِي خَمِيصَةٍ لَهَا أَعْلَامٌ، فَنَظَرَ إِلَى أَعْلَامِهَا نَظْرَةً، فَلَمَّا انْصَرَفَ قَالَ: «أَذْهَبُوا بِخَمِيصَتِي هَذِهِ إِلَى أَبِي جَهْمٍ، وَأَتُونِي بِأَنْبِجَانِيَّةِ أَبِي جَهْمٍ. فَإِنَّهَا أَلْهَتْنِي آفَاءً عَن صَلَاتِي».

* الْخَمِيصَةُ: كِسَاءٌ مُرَبَّعٌ لَهُ أَعْلَامٌ، وَالْأَنْبِجَانِيَّةُ: كِسَاءٌ غَلِيظٌ.

136. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) deyidi ki, bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم üzərində zolaqlı bir paltarda namaz qılırdı və namaz zamanı istər-istəmər onlara diqqət edirdi. **“Mənim bu köynəyimlə Əbu Cəhmin (Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم bunu verən səhabənin) yanına gedin və onun digər paltarını mənə gətirin. Çünki bu köynək mənə namazdan yayındırırdı [yəni namazda mütilikdən]”** (əl-Buxari 373 və Muslim 556).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Namaz qılan şəxsin yanında onu namazdan yayındıran bir şeyin olması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Namaz qılan, onu namazdan yayındıran hər şeydən çəkinməlidir.
2. Namazda mütilik (*huşu'*) göstərməyin vacibliyi ki, bu da qəlbin iştirakı ilə (yəni namazın özü haqqında düşünmək) və bədənin sakitliyi ilə əldə edilir.
3. Mömin, yaxşı işlər görməyi dünya həyatının ləzzətlərindən və onun zinətlərindən üstün tutur.

4. Kişiyə zolaqlı paltar geyinməyə icazə verilir, bu şərtlə ki, qadın paltarına bənzəməsin. [Burada müəyyən bir bölgənin adət-ənənələrini nəzərə almaq lazımdır.]

5. Rəsulullahın ﷺ gözəl əxlaqı.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Hədisdə məscidlərin bəzədilməsinin qadağan olmasına dolayı işarə var.

7. Sünnədə həyata dair bütün suallara cavab var.

8. Namazdan dərhal sonra Allahı zikr etməyə aid olmayan hər hansı bir söz deyilsə, ibadətə zərər verməz.

24-cü Fəsil yolda /səfərdə/ olarkən namazların birləşdirilməsi haqqında

بَابُ الْجَمْعِ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فِي السَّفَرِ

İki namazın birləşdirilməsi, bir namazın digəri ilə birləşərək eyni vaxtda qılınmasıdır. İki namaz dedikdə, *zöhr* və *əsrin*, həmçinin *məğrib* və *işə* namazlarının birləşməsi nəzərdə tutulur. *Sübh* namazına gəldikdə isə, o, nə ondan əvvəl, nə də ondan sonrakı namazla birləşdirilmir, çünki onlarla heç biri ilə əlaqəsi yoxdur: *sübh* və *işə* namazları arasında gecənin yarısına, *sübh* və *zöhr* namazları arasında isə günün yarısına bərabər vaxtdır.

“Səfər” dedikdə, insanın öz yaşayış yerindən yola çıxması nəzərdə tutulur ki, bunu da “səfər” (səyahət, yola çıxmaq) adlandırmaq olar. Bu yol heç bir konkret məsafə ilə məhdudlaşmır və alimlərin dediyi kimi, bu, ən düzgün fikirdir, rəydir. Çünki nə Uca Allahın Kitabında, nə də Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم sünnesində heç bir uzunluq ölçüsü ilə ifadə olunan məsafənin məhdudlaşdırılmasına işarə yoxdur.

Şəriətdə qeyd olunan, lakin orada tərifi olmayan hər hansı bir mövzunun və ya məfhumun mahiyyətini anlamaq üçün insanlar arasında qəbul edilən anlayışa müraciət etməliyik [yəni müəyyən bir bölgənin əhalisinin adət-ənənələrinə]. Hər hansı bir bölgədə insanların çoxunun səfər (yola çıxmaq) adlandırdığı şey, və əgər bir şəxsin yola düşməyə hazırlaşdığını göstərən əlamətlər varsa, azuqələri və müsafirlərin adətən yolda özləri ilə götürdükləri əşyaları götürdükdə, bu *səfər* sayılır, əgər belə deyilsə, yox.

(۱۳۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَجْمَعُ بَيْنَ صَلَاةِ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ، إِذَا كَانَ عَلَى ظَهْرِ سَيْرٍ، وَيَجْمَعُ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ.

137. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم minikdə olduğu zaman *səfərdə zöhr* və *əsr* namazlarını, *məğrib* və *işa* namazlarını birləşdirərdi” (əl-Buxari 1107 və Muslim 704).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Yolda iki namazı birləşdirməyin *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yolda olarkən *zöhr* və *əsr* namazlarının, *məğrib* və *işa* namazlarının birləşdirilməsinin təsdiqi. Bu, minik üzərində olan şəxs üçün arzu olunan bir hərəkətdir. Piyada müsafirə gəlincə, onun namazı birləşdirməməsi, ayrı-ayrı qılması daha yaxşıdır [hətta buna icazə verilsə də belə].

2. *Sübh (fəcr)* namazı nə ondan əvvəl, nə də ondan sonrakı namazla birləşdirilmir.

3. İslam şəriətinin asanlıqının göstəricisi.

25-ci Fəsil yolda olarkən namazın qısaldılması haqqında

بَابُ قَصْرِ الصَّلَاةِ فِي السَّفَرِ

Namazın qısaldılması dedikdə, dörd *rükətdən* ibarət vacib namazların iki *rükətə* qədər qısaldılması başa düşülür [yəni yalnız dörd rükətli namaz qısaldılır: *zöhr*, *əsr* və *işə*. *Sübh* namazına (iki *rükətdən* ibarət) və *məğribə* (üç *rükətdən* ibarət) gəlincə isə, onlar qısaldılmırlar]. Namazın yolda olarkən qısaldılması, Allahu Təalə-nın bəndələrinə göstərdiyi mərhəmət və onlara bir rahatlıqdır.

(۱۳۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: صَحِبْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَكَانَ لَا يَزِيدُ فِي السَّفَرِ عَلَى رَكْعَتَيْنِ، وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرَ وَعُثْمَانَ كَذَلِكَ.

138. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən Rəsulullahı ﷺ səfərdə müşayiət edirdim, o zaman O dörd *rükətdən* ibarət olan namazlarda iki *rükətdən* artıq qılmırdı, həmçinin fərzdən əvvəl və sonra nafilə (*sünnə-rəvatib*) namazlar qılmırdı. Mən Əbu Bəkr, Ömər və Osmanı müşayiət edirdim, onlar da belə edirdilər” (əl-Buxari 1102 və Muslim 689).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan və atasından razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Səfərdə olarkən namazı qısaltmanın *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dörd rükətli namazı yolda olarkən iki rükətə qısaltmaq *sünnə-müəkkədədir*. Həmçinin bunun vacib (*fərz*) olduğu da deyilir [və bu, ən düzgün rəydir]. Necə ki, Aişədən (Allah ondan razı olsun) belə rəvayət edilir: “Allah namazı vacib etdiyi zaman bütün vacib namazlar iki *rükət* idi, sonra daimi yaşadıkları yerdə qılanlar üçün onlara iki rükət əlavə etdi və müsafirin namazı əvvəlki halında qaldı [yəni iki rükətdə]” (Muslim 685 hədisi nəql etmişdir).

Buxarinin versiyasında deyilir: “Sonra Peyğəmbər ﷺ *hicrət* etdi (Allah yolunda *hicrət*) və vacib namaz dörd *rükətdən* ibarət olmağa başladı və səfərdə qılınan namaz dəyişməz qaldı”. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan razı olsun) dedi: “Peyğəmbərimizin ﷺ dili ilə, Allahu Təalə namazı evdə olanlar üçün dörd *rükət*, *səfərdə* olanlar üçün isə iki *rükət* vacib qərar verdi” (Muslim 687).

2. *Müsafirin* beş vacib namazı ilə bağlı nafilə namazlarını (*sünnə-rəvatib*) qılmaması sünnətdir. *Sübh* namazından əvvəl qılınan iki *rükət* nafilə namaz istisnadır, çünki Peyğəmbər ﷺ onu nə yolda, nə də evdə tərk etmirdi. [Peyğəmbər ﷺ həmçinin vitr namazını *səfərdə* də tərk etmirdi].

3. İslam şəriətinin asanlıığı.

26-cı Fəsil cümə namazı haqqında

بَابُ صَلَاةِ الْجُمُعَةِ

“Cümə” (Cümə günü) “cəm” sözündən gəlir — yığılma, toplaşma, birləşmədir. Ona görə belə bir ad almışdır ki, Uca Allah bu gündə [yəni cümə günü] varlıq və şəriətlə bağlı hər şeyi bir araya gətirdi və bu, Onun tərəfindən başqa bir gündə edilmədi. Uca Allah göylərin və yerin yaradılmasını cümə günü tamamladı, Cümə günü Adəmi yaratdı, cümə günü Qiyamət günü gələcək, cümə günü insanlar dirildiləcək və bu gün insanların toplaşdığı cümə namazı qılır.

(۱۳۹) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَامَ عَلَيْهِ، فَكَبَّرَ وَكَبَّرَ النَّاسُ وَرَاءَهُ، وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ، ثُمَّ رَفَعَ فَانزَلَ الْقَهْقَرَى، حَتَّى سَجَدَ فِي أَصْلِ الْمِنْبَرِ، ثُمَّ عَادَ حَتَّى فَرَغَ مِنْ آخِرِ صَلَاتِهِ، ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: «أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّمَا صَنَعْتُ هَذَا لِتَأْتُمُوا بِي، وَلِتَعْلَمُوا صَلَاتِي».

* وَفِي لَفْظٍ: صَلَّى عَلَيْهَا، ثُمَّ كَبَّرَ عَلَيْهَا، ثُمَّ رَكَعَ وَهُوَ عَلَيْهَا، ثُمَّ نَزَلَ الْقَهْقَرَى.

139. Səhl ibn Səd əs-Sədi (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gün bəzi insanlar Peyğəmbərin ﷺ minbərinin hansı ağacdən olması barədə mübahisə etməyə başladılar.” Səhl onlara dedi: “Tərfa” ağacından, “əl-Ğəbə” deyilən ərazidən. Və bir gün mən gördüm ki, Peyğəmbər ﷺ minbərdə necə qalxıb, “Allahu Əkbər” dedi, camaat da onun ardınca *təkbir* dedi və həmin an O minbərdə idi. Sonra O rükudan qalxdı, minbərdən enərək geri çəkildi və minbərin dibində yerə *səcdə* etdi. Sonra minbərə qayıtdı və namazını bitirənə qədər belə davam etdi. Daha sonra üzünü camaata tutub dedi: **“Ey insanlar! Mən elə etdim ki, siz namazda mənə tabe olasınız, öyrənəsiniz və mənim namazımdan xəbərdar olasınız”**.

Başqa bir versiyada isə belə gəlib: “Minbərdə namaz qıldı, sonra onun üzərində *təkbir* dedi, sonra minbərdə ikən *rüku* etdi, sonra geriye doğru hərəkət edərək minbərdən endi” (əl-Buxari 875 və Muslim). 544).

Hədis rəvayətçisi:

Səhl ibn Səd ibn Malik əl-Ənsari əl-Xəzrəci əs-Sədi (Allah ondan razı olsun) məşhur səhabələrdən biri və onun adı Xəzn [*ərəb.* - ağırlıq, çətinlik] idi və Peyğəmbər ﷺ onu Səhl [*ərəb.* - yüngüllük] adlandırmağı təklif etmişdir. Peyğəmbər ﷺ vəfat edəndə o 15 yaşında idi. O, çox uzun müddət yaşadı və hicrətin 91-ci ilində vəfat etdi. Və bəzi mühəddislər onun Mədinədə vəfat edən son səhabələrdən olduğunu deyirlər.

Hədisin mövzusu:

*Minbər*in cümə günü cümə *xütbələri* üçün istifadə edilməsinin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məsciddə *xütbə* oxumaq üçün *minbər* qurmaq icazəlidir.
2. *Minbərdə* namaz qılmaq və hətta *səcdə* etmək icazəlidir, əgər imkan varsa. Əks halda minbərdən enib yerə *səcdə* etmək lazımdır.
3. Namazda hərəkətlər namazın xeyrinə edilərsə, icazəlidir.
4. İmamın, arxasında duranlardan, daha hündür yerdə namaz qılması icazəlidir, əgər buna ehtiyac varsa.
5. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ümməti öyrətmək və şəriəti ona çatdırmaq istəyi.
6. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم namaza və bu namazı camaata öyrətməyə xüsusi diqqət yetirirdi.
7. İnsanların öyrəşdiyi adət-ənənəyə uyğun olmayan bir hərəkət etdinsə səbəbini izah etməlisən ki, anlaşılmazlıq olmasın.

١٤٠) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَقْرَأُ فِي صَلَاةِ
الْفَجْرِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ﴿الْم ١﴾ تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَ ﴿هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ﴾.

140. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) belə dediyi rəvayət olunur: Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم cümə günü sübh (fəcr) namazında “**Əlif, ləm, mim**” (“Səcdə”, 1 ayə) ilə “**İnsanın elə bir dövrü olub keçmişdir ki...**” (“İnsan”, 1 ayə) surələrini oxuyardı. (əl-Buxari və Muslim 880).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم cümə günü sübh namazında oxuduqlarının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə günü sübh namazında bu iki surəni oxumaq icazəlidir (bu vacib deyil). Surələr hər *rükətdə* ayrı-ayrılıqda tam oxunur [yəni birinci *rükətdə* "Fatihə" surəsindən sonra "Səcdə" surəsi, ikinci *rükətdə* "Fatihə" surəsindən sonra "İnsan" surəsi], insanların necə yaradıldıklarını və qiyamət günü onlara nə olacağını xatırlamaları üçündür.

(۱۴۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ جَاءَ مِنْكُمْ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ».

141. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: **“Sizlərdən cümə namazına gələnlər mütləq qüsl alsınlar”** (əl-Buxari 894 və Muslim 844).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Cümə günü tam *qüsl* almaq hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə namazına gedən hər kəsə *qüsl* almaq əmri. Bu vacibdir, necə ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Cümə günü qüsl almaq hər bir həddi-bülüğa çatmış şəxsə vacibdir”** (əl-Buxari 858 və Muslim 846).

2. *Cümə* namazına getməyənlərə, yəni qadınlara və uşaqlara *qüsl* almaq vacib deyildir. [Amma qadın cüməyə çıxmaq istəsə, kişi kimi *qüsl* alması da vacibdir. Əgər kişi *müsafir* və ya xəstədirsə, *cümə* günü *qüsl* alması vacib deyildir.]

3. İslam zahiri təmizliyə, eləcə də daxili [mənəvi] təmizliyə önəm verir.

(۱۴۲) وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَخُطُّ خُطْبَتَيْنِ، وَهُوَ قَائِمٌ، يَفْصِلُ بَيْنَهُمَا بِجُلُوسٍ.

142. Həmçinin onun belə dediyi rəvayət olunur: “Allahın Rəsulu ﷺ ayaq üstə iki *xütbə* verirdi [yəni Onun *xütbəsi* iki hissədən ibarət idi], və oturma ilə onları ayırırdı” (əl-Buxari 928 və Muslim 862).

Hədis rəvayətçisi:

1. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) (bax: hədis 15).
2. Cabir ibn Səmurə ibn Cünədə ibn Cundub əl-Amiri əs-Suayi. Səd ibn Əbu Vəqqas (Allah ondan razı olsun) onun qardaşı oğlu idi. Cabir ibn Səmurə Rəsulullahdan ﷺ çox hədis rəvayət etmişdir. O demişdir: “Mən Rəsulullah ﷺ ilə yüz dəfədən çox oturmuşam və onunla iki mindən çox namaz qılmışam”. O Kufədə özünə tikdiyi evdə hicrətin 74-cü ilində məskunlaşdı.

Hədisin mövzusu:

Cümə günü *xütbələrin* sayı və xatibin onları hansı halda deməsi ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə *xütbəsini* iki yerə bölərək vermək qayda olub. [Bayram *xütbəsinə* gəlincə, o, iki hissədən ibarət deyil.]
2. *Xatibin* cümə günü ayaq üstə iki *xütbə* verməsi icazəlidir.
3. *Xütbələr* arasında oturmaq icazəlidir.
4. Cümə *xütbəsini* uzatmaq sünnəyə ziddir.

(۱۴۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ وَالنَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ النَّاسَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فَقَالَ: «صَلَّيْتُ يَا فُلَانُ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «قُمْ فَارْكَعْ رُكْعَتَيْنِ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «فَصَلِّ رُكْعَتَيْنِ».

143. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir gün Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم cümə *xütbəsi* ilə camaata xitab edərkən bir kişi gəldi və oturdu. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم xütbəsini dayandıraraq soruşdu: **“Ey filankəs, sən namaz qıldınmı?”** O cavab verdi: “Xeyr”. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Qalx və iki rükət məscidə salam namazı qıl”** (əl-Buxari 930 və Muslim 875).

Hədisin başqa versiyasında deyilir: **“İki rükət qıl”**.

Muslimin versiyasında deyilir: **“Bu iki rükəti uzatma”** (əl-Buxari 931 və Muslim 875).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Cümə günü *xütbə* oxunarkən *xatibin* danışması, həmçinin *xütbə* oxunarkən məscidə daxil olanın iki *rükət* namazı ilə bağlı *hökmün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Xütbə* oxunarkən *xatibin* danışmasına icazə verilir [yəni *xütbə* ilə əlaqəsi olmayan sözlər söyləmək], əgər bunda fayda və ya ehtiyac varsa.

2. *Xütbə* oxunarkən məscidə daxil olan kəs iki *rükət* namaz qılmalıdır.

3. Cümə *xütbəsi* verilərkən məscidə daxil olan şəxsin bu iki *rükəti* uzatmaması və onlara heç bir şey əlavə etməməsi lazımdır [yəni iki rükətdən artıq qılmamalıdır].

4. Namaz qılan şəxsi, onun namazı, xütbəni eşitməkdən yayındıra biləcəyinə baxmayaraq, Peyğəmbər ﷺ xütbəsini yarımçıq qoydu və adama namaz qılmağı əmr etdi. Bu səbəb “məscidə salam” namazının qılınmasının vacibliyinə dəlalət edir.

5. Məscidə salam namazının iki *rükətdən* az qılınmasının qeyri-kafi olmasına dəlalətdir.

6. Tənqid olunan bir iş görmüş şəxsi günahlandırmazdan əvvəl ətraflı sorğu-sual etmək lazımdır [yəni əməlin səbəbi haqqında].

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Hədisdə, hənəfilərə çoxlu sayda şəriət hökmləri (*əhkamları*) ilə bağlı təkzib var.

(۱۴۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ «إِذَا قُلْتَ لِصَاحِبِكَ: أَنْصِتْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَعَوْتَ» .

144. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Əgər cümə günü imam xütbə oxuyarkən dostuna “sakit ol!” desən, o zaman ləğv etmiş oldun** [yəni cümənin savabını almayacaqsan, çünki fikrin dağıldı, yayıldı]” (əl-Buxari 934 və Muslim 851).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

İmam cümə xütbəsi verərkən danışan şəxsin cəzalandırılması ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İmam cümə xütbəsi verərkən sükuta riayət etmək vacibdir [buna həmçinin telefonla danışmaq, telefonla mesaj göndərmək və s. daxildir].
2. İmam cümə xütbəsi verərkən, danışmaq qadağandır, hətta insan kiməsə pisliyi qadağan etsə də və ya *salama* cavab versə də belə.
3. İmam cümə xütbəsini oxuyarkən danışan şəxsin cəzası cümənin savabından məhrum olmaqdır.
4. İki xütbə arasında danışmaq olar.

(۱۴۵) وَعَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ اغْتَسَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، ثُمَّ رَاحَ فَكَانَ قَرَبَ بَدَنَةٍ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّانِيَةِ فَكَانَ قَرَبَ بَقْرَةٍ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الثَّلَاثَةِ فَكَانَ قَرَبَ كَبْشًا أَقْرَنَ، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الرَّابِعَةِ فَكَانَ قَرَبَ دَجَاجَةً، وَمَنْ رَاحَ فِي السَّاعَةِ الْخَامِسَةِ فَكَانَ قَرَبَ بَيْضَةً، فَإِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ حَضَرَتِ الْمَلَائِكَةُ يَسْتَمِعُونَ الذِّكْرَ».

145. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurdu: **“Hər kim cümə günü cənabət qüslü kimi qüsl alsə, sonra cümənin ilk saatında¹ məscidə getsə, dəvəni qurban kəsmiş kimi olar. Kim ikinci saatda məscidə getsə, inəyi qurban kəsmiş kimidir. Kim üçüncü saatda məscidə getsə, böyük buynuzlu qoçu qurban kəsmiş kimidir. Dördüncü saatda məscidə gedən kəs toyuq qurbanı vermiş kimidir. Beşinci saatda ora getmiş, yumurtanı sədəqə vermiş kimidir. İmam namaz qılmağa çıxanda** [məscidin qapısında olan və cüməyə gələnləri vərəqlərə yazan mələklər] **Allahın zikrini** [cümə xütbəsini] **dinləməyə gedirlər”** (əl-Buxari 881). və Muslim 850).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Cümə namazına tez gəlməyin savabının izahı.

---

¹ Saat dedikdə, 60 dəqiqəyə bərabər olan astronomik saat nəzərdə tutulmur, günəşin çıxması ilə imamın minbərə çıxdığı an arasındakı vaxtın 1/5-i nəzərdə tutulur.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə günü tam qüsl almağın və namaza tez gəlməyin fəziləti.
  2. İnsanın cümə namazına tez gəlməsinin savabı onun nə qədər tez gəldiyinə bərabərdir. Çünki birinci saatda tam qüsl edib namaza gedən şəxs dəvəni qurban kəsən kimidir; ikinci saatda - inəyi qurban kəsən kimi; üçüncü saatda – buynuzlu qoç qurbanı kəsən kimi; dördüncü saatda – toyuq qurban etmiş kimi, beşinci saatda namaza gedən isə yumurta sədəqə etmiş kimidir.
  3. Savab iki əmələ görədir: insan *qüsl* almalı və qeyd olunan vaxtda gəlməlidir.
  4. İmam minbərə qalxdıqdan sonra cümə namazına gələn şəxs namaza tez gəlməyin savabından heç bir şey ala bilməz.
  5. Cümə namazının fəziləti, çünki Allahu Təalə mələklərə namaza gələnlərin hamısını əvvəlcədən bir-bir yazmağı tapşırırmışdır. Və o zaman hər bir insan öz əməllərinə uyğun gələn mükafatı alacaq.
  6. Cümə *xütbəsinin* fəziləti, çünki mələklər onu dinləmək üçün orada olurlar.
  7. Qurban kəsmək istəyən şəxs yadda saxlamalıdır ki, ən xeyirli qurban bu ardıcılıqladır: birincisi dəvə; mümkün deyilsə, onda bir inək; mümkün deyilsə, onda buynuzlu qoç.
- Bu hədisin digər faydaları bunlardır:
8. Bu hədis, *minbərə* qalxıb insanlara, doğru düzgün olmayan sözləri deyən imamlara xəbərdarlıqdır. Yəni insanlardan utanmırsızsa, orada oturub sizin *xütbənizi* dinləyən mələklərdən utanın!
  9. Cümə namazı üçün *qüsl* məhz cümə günü, yəni günəş çıxandan sonra və imam *minbərə* çıxana qədər olan müddətdə alınır.
  10. Hədis toyuqun qurban kəsilə biləcəyini söyləyənlərin sözlərini təkzib edir, çünki hədisdə yumurta da qeyd olunub, bəs yumurtanı qurban gətirmək olarmı? Hədisdə qurbanın savab dərəcəsinə işarə edilir.
  11. İnsanlara savab, imam *minbərə* çıxana qədər yazılır.
  12. İmamın Uca Allahı zikr etmədiyi və insanlara Allahı xatırlatmadığı *xütbəyə* getməmək, qatılmamaq olar. [Çünki elə imamlar var ki, *xütbələrində*

siyasətdən, müasir hökmdarlardan və s. danışırlar, hansı ki bu, Uca Allahın cümə günü səy göstərməyi əmr etdiyi Allahı zikr etmək deyil.]

١٤٦) عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ - وَكَانَ مِنْ أَصْحَابِ الشَّجَرَةِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -
قَالَ: كُنَّا نُصَلِّي مَعَ النَّبِيِّ ﷺ الْجُمُعَةَ، ثُمَّ نَنْصَرِفُ. وَلَيْسَ لِلْحَيَّاتِ ظِلٌّ نَسْتَطِلُّ
بِهِ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: كُنَّا نَجْمَعُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ، ثُمَّ نَرْجِعُ فَتَتَّبَعُ
الْفَيْءَ .

146. Ağacın altında and içən, beyət edən səhabələrdən olan Sələmə ibn əl-Əkua (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə cümə namazı qılırdıq və ayrıldığımız zaman isə divarlar boyunca gizlənməyə bir kölgə belə tapmırdıq [yəni günəş hələ öz zirvəsində idi]” (əl-Buxari 4168 və Muslim 860).

Başqa bir versiyada isə belə gəlir: “Günəş zirvəyə çatanda biz Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə *cümə* namazı qılırdıq, sonra qayıdırdıq və gizlənmək üçün kölgə tapmağa çalışırdıq” (Muslim 860).

Hədis rəvayətçisi:

Sələmə ibn Amr ibn Sinan əl-Əsləmi (Allah ondan razı olsun). Əl-Əqva onun babasının ləqəbidir. Sələmə cəsarəti və qorxmazlığı ilə tanınırdı. Onun at sürəti ilə qaçdığı məlumdur. Onun iştirak etdiyi ilk hərbi yürüş, əl-Hudeybiyyəyə qarşı yürüş idi və burada o, Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم beyət etdi ki, onun üçün iki və ya üç dəfə ölməyə hazırdır. Bir gün o, Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم südlü dəvələrini Qatafan qəbiləsinin kişilərindən aldı, hansı ki, onlar basqın edib dəvələri sürüb aparmışdılar. Onlar qırx nəfər idi. Sələmə onları təqib edirdi. Onlara çatandan sonra onlara ox atmağa başladı və dedi: “Budur, götürün! Mən əl-Əqvanın oğluyam! Və bu gün ruda gündür! Qəbilənin adamları ondan qaçanda, qorxudan paltarlarını, ləvazimatlarını, silahlarını çıxarıb yerə atmağa başladılar — Sələmə isə bunların hamısını topladı. Bundan sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ona süvari qənimətin ikiqat hissəsini verdi. O, hicrətin 74-cü ilində Mədinədə dəfn edilmişdir (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ Cümə namazının vaxtı ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə namazının erkən qılınması icazəlidir, yəni şiddətli istiyə baxmayaraq, günəş öz zirvəsinə qalxan kimi.

2. İstər isti, istərsə də soyuq olsun, insanın onu narahat edən və ya iztirab verən şeylərdən gizlənməsi caizdir və bu qınanılacaq bir şey sayılmır.

3. Bu və digər səhih hədislər Peyğəmbərin ﷺ *cümə* namazını günəş zirvəsinə çatmamışdan əvvəl qıldığına dəlalət edir. *Cümə* namazının vaxtı günəş nizə hündürlüyünə qalxdıqdan sonra başlayır və *əsrə* qədər davam edir.

27-ci Fəsil iki bayram namazı haqqında

بَابُ الْعِيدَيْنِ

İki bayram, yəni Ramazandan dərhal sonra gələn “İd'ul-Fitr” - Şəvval ayının birinci günü, və İd'ul-Ədha – Zilhiccə ayının onuncu günü başa düşülür. Bu bayramların hər birində xüsusi dua, müəyyən *zikir* və *dualar*, həmçinin nəsihət və göstərişlər var və bütün müsəlmanlar bunda həmrəydirlər.

[İslamda yalnız iki bayram qanuniləşdirilib: “İd'ul-Fitr” (Ramazan) və İd'ul-Ədha (Qurban). İnsanların uydurduğu digər bayramların hamısı, istər ad günü, istər merac günü, istər hansısa hökmdarın taxta oturduğu gün və sair, bunlar bidətdir. Şəriət, Quran və Sünnənin işarə etdiyi kimi cahiliyyət dövrünün bütün bayramlarını bu iki mübarək bayramla əvəz etmişdir.]

(۱۴۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ يُصَلُّونَ الْعِيدَيْنِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ.

147. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم, Əbu Bəkr və Ömər, bayram namazını *xütbədən* əvvəl qılırdılar” (əl-Buxari 963 və Muslim 888).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Əvvəlcə nəyin ediləcəyinin aydınlaşdırılması: *xütbə* və ya bayram namazı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Onlar üçün iki bayram namazı və *xütbə* vacibdir.
2. Bayram günlərində, namaz bitdikdən sonra *xütbə* oxunur.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

3. Əbu Bəkr və Ömər (Allah onlardan razı olsun) adlarının zikr olunması, bu *hökmün* ləğv edilməsinə dəlalət edir və bu, Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم və saleh xəlifələrin sünnətidir.

(۱۴۸) عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَطَبْنَا النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ الْأَضْحَى بَعْدَ الصَّلَاةِ، فَقَالَ: «مَنْ صَلَّى صَلَاتَنَا وَنَسَكَ نُسُكَنَا فَقَدْ أَصَابَ النَّسُكَ، وَمَنْ نَسَكَ قَبْلَ الصَّلَاةِ فَلَا نُسُكَ لَهُ». فَقَالَ أَبُو بُرْدَةَ بْنُ نِيَارٍ - خَالَ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ - : يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي نَسَكْتُ شَاتِي قَبْلَ الصَّلَاةِ وَعَرَفْتُ أَنَّ الْيَوْمَ يَوْمٌ أَكُلُ وَشُرِبُ وَأَحْبَبْتُ أَنْ تَكُونَ شَاتِي أَوْلَ مَا يُذْبِحُ فِي بَيْتِي فَذَبَحْتُ شَاتِي، وَتَغَدَّيْتُ قَبْلَ أَنْ آتِيَ الصَّلَاةَ. فَقَالَ: «شَاتِكَ شَاةٌ لَحْمٌ». قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنَّ عِنْدَنَا عِنَاقًا هِيَ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ شَاتَيْنِ أَفْتُجْزِي عَنِّي؟ قَالَ: «نَعَمْ، وَلَكِنْ تَجْزِي عَن أَحَدٍ بَعْدَكَ».

148. Bəra ibn 'Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər ﷺ Qurban bayramı (*İd'ul-Ədha*) günü namaz qıldıqdan sonra xütbə ilə bizə müraciət etdi: **“Bizim namazımızı qılan** [yəni bizim kimi, vaxtı, hərəkətləri və sair şeyləri nəzərə alaraq] **və qurbanımızı kəsən şəxs, ayinləri düzgün yerinə yetirmiş olar. Namazdan əvvəl qurban kəsən isə ayini yerinə yetirməmişdir** [yəni qurbanı qəbul olmaz]”. Bəra ibn Azibin əmisi Əbu Burda ibn Niyar dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Mən namazdan əvvəl qoyunumu qurban kəsdim, çünki bilirdim ki, bu gün yemək-içmək günüdür. Mən istəyirdim ki, evimdə ilk qurban kəsilən mənim qoyunum olsun. Ona görə də namaza gəlməmiş qoyunumu kəsib yedim”. Peyğəmbər ﷺ dedi: **“Sənin qoyunun sadəcə ətə getmişdir”**. Əbu Burda dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Mənim bir balaca keçim var [yaşı dörd aydan az], mənim üçün iki qoyundan da qiymətlidir. Mənim qurbanımın qəbul edilməsinə kifayət edərmimi?” Peyğəmbər ﷺ cavab verdi: **“Bəli, amma səndən sonra bu, heç kimə bəs etməyəcək”** (əl-Buxari 955 və Muslim 1961).

Hədis rəvayətçisi:

Bəra ibn 'Azib, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 85).

Hədisin mövzusu:

Əvvəlcə nəyin ediləcəyinin aydınlaşdırılması: *xütbə* və ya bayram namazı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Xütbənin* - iki bayram namazından sonra verilməsi lazımdır.
2. *Xütbə* zamana və vəziyyətə uyğun olmalıdır, çünki məhz hər zamana və hər vəziyyətə uyğun gələni xatırlayırlar, zikr edirlər.
3. Sünnəyə zidd əməl edənin niyyəti yaxşı olsa da belə, əməli qəbul olunmaz.
4. Vaxtı gəlməmiş hər hansı bir ibadət ayinini yerinə yetirmiş şəxsin bundan xəbəri olmasa belə, ibadəti qəbul olunmaz. Qurbanı, bayram namazından əvvəl kəsən, yaxud da namazı vaxtı gəlməmiş qılan kimi.
5. Əgər qurbanlıq */udhiya/* yaşına çatmamış, cavan heyvan qurban kəsilərsə, o zaman qurban qəbul edilmir.
6. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ümmətdən bir nəfər üçün verdiyi hökm, bütün ümmət üçün hökmdür, əgər bu hədisdə olduğu kimi konkret bir şəxsə aid olduğuna dəlalət edən bir *dəlil* yoxdursa.

(۱۴۹) عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَجَلِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: صَلَّى النَّبِيُّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ، ثُمَّ خَطَبَ، ثُمَّ ذَبَحَ وَقَالَ: «مَنْ ذَبَحَ قَبْلَ أَنْ يُصَلِّيَ فَلْيَذْبَحْ أُخْرَى مَكَانَهَا، وَمَنْ لَمْ يَذْبَحْ فَلْيَذْبَحْ بِاسْمِ اللَّهِ».

149. Cundub ibn ‘Abdullah əl-Bəcali (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلى الله عليه وسلم qurban bayramı günü əvvəlcə namaz qıldı, sonra xütbə ilə camaata üz tutdu, sonra qurban kəsdi və dedi: **“Kim namazdan əvvəl qurban kəsmişsə, onun yerinə başqa bir qurban kəssin. Kim hələ kəsməyibsə, [indi] Allahın adı ilə kəssin”** (əl-Buxari 985 və Muslim 1960).

Hədis rəvayətçisi:

Cundub ibn ‘Abdullah ibn Sufyan əl-Bəcali (Allah ondan razı olsun) İslamı ilk qəbul edənlərdən deyildi. Onun 43 hədis nəql etdiyi, Bəsrə və Kufədə yaşadığı, hicrətin 60-cı ilindən sonra vəfat etdiyi deyilir.

Hədisin mövzusu:

Bayram günü əvvəlcə nəyin ediləcəyinin aydınlaşdırılması: xütbə və ya bayram namazı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İki bayram namazlarından sonra *xütbə* verilməsi — qayda halına düşüb.
2. *Xütbə*, zamana və vəziyyətə uyğun olmalıdır, çünki məhz hər zamana və hər vəziyyətə uyğun gələnə xatırlayırlar, zikr edirlər.
3. Qurbanın xütbədən sonra kəsilməsi üçün onun kəsilmə vaxtını təxirə salmaq olar, necə ki, xütbədən əvvəl, lakin namazdan sonra kəsmək olar.
4. Bayram namazından əvvəl qurban kəsmiş şəxs bilmədən olsa belə, mütləq yeni qurban kəsməlidir. Bu, onun qurbanına bərabər və hətta daha yaxşı olar.

5. Qurban kəsərkən Allahın adının zikr edilməsi vacibdir — bu şərtidir ki, bu şərt olmadan qurban kəsilməz, çünki Allahu Təalə buyurur: **"Allahın adı çəkilmədən kəsilənlərdən yeməyin!"** ("Ənam" surəsi 121-ci ayə).

(۱۵۰) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ الْعِيدِ، فَبَدَأَ بِالصَّلَاةِ قَبْلَ الْخُطْبَةِ بِلَا أَذَانٍ وَلَا إِقَامَةٍ، ثُمَّ قَامَ مُتَوَكِّئًا عَلَى بِلَالٍ، فَأَمَرَ بِتَقْوَى اللَّهِ تَعَالَى، وَحَثَّ عَلَى طَاعَتِهِ، وَوَعِظَ النَّاسَ وَذَكَرَهُمْ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى أَتَى النِّسَاءَ فَوَعِظَهُنَّ وَذَكَرَهُنَّ، وَقَالَ: «تَصَدَّقْنَ، فَإِنَّكُنَّ أَكْثَرُ حَطَبِ جَهَنَّمَ»، فَقَامَتْ امْرَأَةٌ مِنْ سِطَةِ النِّسَاءِ، سَفَعَاءُ الْخَدَّيْنِ فَقَالَتْ: لِمَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لِأَنَّكُنَّ تُكْثِرْنَ الشُّكَاةَ، وَتَكْفُرْنَ الْعَشِيرَ». قَالَ: فَجَعَلَنَ يَتَصَدَّقْنَ مِنْ حُلِيِّهِنَّ يُلْقِينَ فِي ثُوبِ بِلَالٍ مِنْ أَقْرَظَتِهِنَّ وَخَوَاتِمِهِنَّ.

150. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “İd'ul-Fitr bayramında mən Rəsulullahın ﷺ azan və iqamə demədən xütbədən əvvəl qılmağa başladığı namazda iştirak edirdim. Sonra ayağa qalxdı və Bilala söykənərək insanlara Allahu Təalə-dan qorxmağa, Ona itaət etməyə təşviq etməyə, onlara öyüd-nəsihət və xatırlatma ilə müraciət etməyə başladı. Sonra Peyğəmbər ﷺ səflər arasından kişilərdən uzaq olan qadınlara tərəf keçdi və onlara öyüd-nəsihətlə və xatırlatma ilə müraciət etdi. O dedi: **“Ey qadınlar! Sədəqə verin, həqiqətən, siz qadınlar cəhənnəmin yanacağıнын çoxunu təşkil edirsiniz!”** Sonra onların arasında olan orta yaşlı, yanaqlarında tünd [piqmentli] ləkələr olan qadınlardan biri ayağa qalxıb soruşdu: “Niyə ey Allahın Rəsulu ﷺ?” O isə belə cavab verdi: **“Çünki siz çox şikayət edirsiniz və ərinizə qarşı küfr edirsiniz** [yəni onların etdiyi yaxşılığa nankorluq edirsiniz]”. Cabir dedi: “Sonra qadınlar dərhal öz zinət əşyaları ilə sədəqə verməyə başladılar, sırğa və üzüklərini, Bilalın [xüsusi olaraq, bilərəkdən qaldırdığı] paltarının ətəyinə ataraq” (əl-Buxari 961 və Muslim 888).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Bayram günü əvvəlcə nəyin ediləcəyinin aydınlaşdırılması: xütbə və ya bayram namazı. Bayram azanı, eləcə də xatibin hərəkətləri ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Xütbənin* - iki bayram namazından sonra verilməsi qayda olmuşdur.
2. Bayram namazında - azan, iqamə və ya başqa çağırışlar deyilmir.
3. İmamın *xütbəni* ayaq üstə oxuması icazəlidir. [Hədisdə Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم cümə günü olduğu kimi, xütbəni iki yerə böldüyü qeyd olunmur.]
4. *Xütbə* oxuyarkən *xatibin* kiməsə arxalanması icazəlidir.
5. *Xütbə* zamanı insanlara Allahu Təalədan qorxmağı əmr etmək, onları Ona itaət etməyə təşviq etmək və onlara nəsihət etmək lazımdır.
6. Qadınların bayram namazı üçün bayıra çıxması, kişilərin arxasında və onlardan uzaqda olması icazəlidir.
7. Qadınlar kişilərə verilən *xütbəni* eşitməyiblərsə, onlara ayrıca xütbə ilə müraciət etmək icazəlidir.
8. Nəsihətdə sərtlik göstərmək, əgər faydalı olarsa, caizdir, necə ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurmuşdur: "**Həqiqətən, siz cəhənnəmin yanacağına çoxunu təşkil edirsiniz!**"
9. *Xütbə* əsnasında, lazım gələrsə, xətiblə danışmaq icazəlidir.
10. *Sədəqə* cəhənnəm odundan qurtulmanın səbəblərindəndir.
11. İnsanın öz malından verdiyi sədəqə, istər qələm və ya saat olsun, icazəlidir, əgər belə etməklə öz üzərinə düşən haqqlar pozulmursa.
12. İnsana edilən yaxşılığı inkar etmək və ya səbrini itirmək cəhənnəm əzabının səbəbidir.
13. Qadın səhabələrin fəzilətinin göstəricisi, qadınların əksəriyyətinin bu səbəblərdən yayınmaq üçün oda düşmələrinin səbəbini soruşmalarında və həmçinin cavabı eşidib dərhal öz mallarından və ərlərinin malından sədəqə

verməyə başlamalarında özünü göstərir [burada , ərlərin buna qarşı olmadığını bilmək lazımdır].

14. Peyğəmbərin ﷺ həm kişilərə, həm də qadınlara səmimi münasibətinin göstəricisi, həm də şəriət hökmlərini onlara çatdırmaq istəyi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

15. Alim və bilik sahibləri ilə daima birlikdə olmağa işarə.

16. Hədis qadınların halqa, üzük formasında olan qızıl zinət əşyaları taxmasını caiz hesab edən alimlərin dəlilidir. Şeyx əl-Albani (Allah ona rəhmət etsin) halqa, üzük formasında olan qızıl zinət əşyalarının taxılmasını haram hesab etmişdir.

17. Mal-dövlətin bir hissəsinin, etibarlı və səlahiyyəti olan alimə, onu bölüşdürməkdə rəhbərlik etsin deyə təhvil verilməsi icazəlidir.

18. Təqvada və Allah qorxusunda qarşılıqlı yardımın göstəricisi, çünki Bilal, Peyğəmbərə ﷺ *sədəqə* toplamaqda kömək edirdi.

(۱۵۱) عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ نُسَيْبَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ: أَمَرَنَا - تَعْنِي النَّبِيَّ ﷺ - أَنْ نُخْرَجَ فِي الْعِيدَيْنِ الْعَوَاتِقَ وَذَوَاتِ الْخُدُورِ، وَأَمَرَ الْحَيْضَ أَنْ يَعْتَزِلْنَ مُصَلَّى الْمُسْلِمِينَ. * وَفِي لَفْظٍ: كُنَّا نُؤْمَرُ أَنْ نُخْرَجَ يَوْمَ الْعِيدِ، حَتَّى نُخْرَجَ الْبِكْرُ مِنْ خَدْرِهَا، حَتَّى نُخْرَجَ الْحَيْضَ، فَيُكَبَّرْنَ بِتَكْبِيرِهِمْ وَيَدْعُونَ بِدُعَائِهِمْ، يَرْجُونَ بَرَكَةَ ذَلِكَ الْيَوْمِ وَطُهْرَتَهُ.

151. Ummu Atiyyə Nuseybə əl-Ənsariya (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər ﷺ biz qadınlara bayram namazına çıxmağı və həm gənc qızları, həm də pərdə arxasında əyləşənləri [evlilik yaşına çatmış qızları] özümüzlə aparmağı əmr etmişdir, heyzli olanlara isə namazdan çəkinməyi əmr etmişdir” (əl-Buxari 974 və Muslim 890).

Başqa bir versiyada deyilir: “Biz qadınlara bayram günü öz küncündəki bakirə qızı, hətta heyzli olanı da götürərək bayıra çıxmaq əmr olunmuşdu. İnsanların arxasında dursunlar və başqa insanlar kimi *təkbir* gətirsinlər, başqaları kimi namaz qılsınlar və bu günün *bərəkətini* və paklığını diləsinlər [yəni günahlardan təmizlənmək]” (əl-Buxari 971).

Hədis rəvayətçisi:

Ummu Ətiyyə Nusaybə bint əl-Haris əl-Ənsariya (Allah ondan razı olsun) yaşa dolmuş qadın səhabələrdəndir. O, Peyğəmbərdən ﷺ bir neçə hədis rəvayət etmişdir. “Səhih-Muslim”də rəvayət edildiyinə görə, o Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə yeddi hərbi yürüşdə tibb bacısı kimi iştirak etmişdir. Peyğəmbərin ﷺ dövründə, ölü qadınları yuyanlardan idi və buna görə də ölülərin yuyulması ilə bağlı bir çox şey bilirdi, Allah ondan razı olsun!

Hədisin mövzusu:

Qadınların bayram namazına çıxması ilə bağlı *hökmün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadınların bayram namazına çıxması olar, bir şərtlə ki, onlar tərəfdən və ya onlar üçün *fitnə* olmasın - ətirli çıxmasınlar və zinət əşyalarından istifadə etməsinlər.

2. İki bayram namazının qılınmasının vacibliyi.

3. Bayram namazı qılınan yerdə *təkbir* gətirmək lazımdır. Təkbir həm kişilər, həm də kişilərdən uzaq olan qadınlar tərəfindən uca səslə deyilir.

4. Heyzli qadınlar üçün *təkbir* gətirmək və *dua* ilə Allaha üz tutmaq icazəlidir.

5. Heyzli qadınlara (Şeyx Useyminin dediyinə görə) məsciddə olmaq qadağandır.

[Amma, birincisi, hədisdə məsciddən deyil, ibadətgahdan */musallə/* söhbət gedir. İkincisi, hədisin başqa bir versiyasında, belə qadınlar namazdan */əs-salət/* çəkinməlidirlər deyilir. Nə olursa olsun, bu məsələdə alimlər arasında ixtilaf vardır, Allah daha yaxşı bilir.]

6. *Musallinin* məqamı, məscid halı kimidir [bəzi alimlərin bütün deyilənlərdən anladığına görə], hətta musallinin ətrafında divarlar olmasa da belə.

[*Musallidə*, salam namazı qılınmır, ona görə də *musallanın*, bəzi başqa alimlərin dediyinə görə, məscid məqamı yoxdur və ən doğrusunu Allah bilir.]

7. Namazda iştirak edənlərin çoxluğuna fikir verməklə yanaşı, şəriətdə icazəli olan zikr və *dualara* diqqət yetirmək lazımdır.

8. Səhabə qadınların adəti idi ki, öz bakirə qızlarını və onlar kimi qızları evdə gizlədirdilər, və çox zərurət olmadıqca çölə çıxartmazdılar.

28-ci Fəsil ayın və ya günəşin tutulması /kusuf/ zamanı qılınan namaz haqqında

بَابُ صَلَاةِ الْكُسُوفِ

Ay və ya günəş tutulması zamanı, namaz bir başa tutulma zamanı qılınır. Tutulma /kusuf/ günəşin və ya ayın işığının tamamilə və ya qismən yox olmasıdır. Günəşin və ya Ayın tutulması, ancaq Uca Allahın əmri ilə baş verir, O, Pak və Böyükdür! Uca Allah bunu iki səbəbə görə etdi:

Birincisi — fiziki səbəbdir, astronomların hesablaya biləcəyidir: ay, yerlə günəşin arasında olanda günəş tutulması baş verir amma yer, günəşlə ayın arasında olanda isə ay tutulması baş verir.

İkincisi — şəriidir: insanlar onu dərk edə bilmirlər, çünki belə şeylər ancaq vəhy yolu ilə açıqlana bilər nə zaman ki, Allahu Təalə onu bəndələrinə təhdid əlaməti olaraq edir.

Ürəyi açıq olan və onu dinləyən şəxs, tutulmaların yaranmasında şahid olarsa, fiziki və şərii səbəblər arasında ziddiyyət görmür.

(۱۵۲) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ الشَّمْسَ خَسَفَتْ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَبَعَثَ مُنَادِيًا يُنَادِي: الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ. فَاجْتَمَعُوا، وَتَقَدَّمَ فَكَبَّرَ وَصَلَّى أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ فِي رُكْعَتَيْنِ، وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ.

152. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki, bir gün Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم dövründə günəş tutuldu və o, camaata bir carçı göndərdi: "Camaat namazı" çağırışla. Onlar toplandıqdan sonra Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم imamın yerinə irəli addımladı, tək bir etdi və iki rükətdə dörd *rüku* (yəni hər rükətdə iki rüku) və dörd *səcdə* etdi (əl-Buxari 1066 və Muslim 901).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Tutulma */kusufl/* zamanı qılınan namazın hökmü və ona çağırışın izahı, həmçinin bu namazın qılınma üsulu ilə bağlı izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Kusufl* namazı və onun camaatla qılınması icazəlidir.
2. "Əs-Sələtu cəmiə (camaat namazı)" sözləri ilə *kusufl* namazına çağırmaq olar. *Kusufl* namazı, azan və *iqamə* deyilmədən qılınır.
3. *Kusufl* namazı iki rükət qılınır, onların hər birində iki rüku və iki *səcdə* var.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Xəlifə Osmanın (Allah ondan razı olsun) dövründə ilk cümə namazı azanı, çox güman ki, bu hədisdə verilən azanla eyni idi və bizə məlum olan

azan kimi deyildi və həmçinin məsciddə yox bazarda qılınmışdı. Allah daha yaxşı bilir.

5. Bu hədis, səhih hədislərin mövcudluğuna baxmayaraq, *təsbih* namazının qəribə olduğunu iddia edərək onu təkzib edən fiqh alimlərinə qarşı bir təkzibdir.

(۱۵۳) عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ عُقْبَةَ بْنِ عَمْرِو الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، يُخَوِّفُ اللَّهُ بِهِمَا عِبَادَهُ، وَإِنَّهُمَا لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَصَلُّوا وَادْعُوا حَتَّى يَنْكَشِفَ مَا بِكُمْ».

153. Əbu Məsud Uqbə ibn Əmr əl-Ənsari əl-Bədri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم} buyurmuşdur ki: **“Həqiqətən, günəş və ay Allahın qullarını qorxutduğu dəlillər içərisində iki dəlildir. Həqiqətən də, insanların heç birinin ölümünə görə tutulmalar baş vermir. Əgər [öz gözlərinizlə] belə bir şey görsəniz, [günəşin və ya ayın] tutulması bitənə qədər namaz qılın və Allaha dua edin”** (əl-Buxari 1041 və Muslim 911).

Hədis rəvayətçisi:

Uqbə ibn Amr ibn Səlab əl-Ənsari əl-Xəzrəci əl-Bədri (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 88).

Hədisin mövzusu:

Tutulmaların mənşəyinin hikməti, eləcə də belə bir şey görə insanın hərəkətləri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Günəş və ay Allahu Təalə-nın qüdrətinin böyüklüyünə, elminin və rəhmətinin genişliyinə dəlalət edən nişanələrindəndir.
2. İnsanlardan heç birinin ölüm səbəbi ilə günəşin və ya ayın tutulması baş vermir.
3. Günəş və Ay tutulmalarının mənşəyinin hikməti Allahın bəndələrini qorxutmasındadır.

4. Qorxulu əlamətlər baş verdikdə namaz qılmağı və *dua* etməyi əmr etmək. İnsan, bu təhlükə aradan qalxana qədər namaz qılar və *dua* edər.

5. Tutulma zamanı, namaz yalnız bu hadisəni birbaşa müşahidə etməklə qılınır və bu halda astronomların hesablamalarına etibar etmək lazım deyil.

6. Namaz üçün qadağan olunmuş vaxta düşsə də belə, *Kusuf* namazı qılınmalıdır.

(۱۵۴) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالنَّاسِ، فَأَطَالَ الْقِيَامَ، ثُمَّ رَكَعَ، فَأَطَالَ الرُّكُوعَ، ثُمَّ قَامَ، فَأَطَالَ الْقِيَامَ - وَهُوَ دُونَ الْقِيَامِ الْأَوَّلِ - ثُمَّ رَكَعَ، فَأَطَالَ الرُّكُوعَ - وَهُوَ دُونَ الرُّكُوعِ الْأَوَّلِ - ثُمَّ سَجَدَ، فَأَطَالَ السُّجُودَ، ثُمَّ فَعَلَ فِي الرُّكْعَةِ الْأُخْرَى مِثْلَ مَا فَعَلَ فِي الْأُولَى، ثُمَّ انْصَرَفَ، وَقَدْ تَجَلَّتِ الشَّمْسُ، فَخَطَبَ النَّاسَ، فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ، لَا يَخْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَادْعُوا اللَّهَ وَكَبِّرُوا، وَصَلُّوا وَتَصَدَّقُوا»، ثُمَّ قَالَ: «يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ، وَاللَّهِ مَا مِنْ أَحَدٍ أَغْيَرُ مِنَ اللَّهِ أَنْ يَزْنِيَ عَبْدُهُ، أَوْ تَزْنِيَ أُمَّتُهُ، يَا أُمَّةَ مُحَمَّدٍ، وَاللَّهِ لَوْ تَعْلَمُونَ مَا أَعْلَمُ لَضَحِكْتُمْ قَلِيلًا وَلَبَكَيْتُمْ كَثِيرًا».

* وَفِي لَفْظٍ: فَاسْتَكْمَلَ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ وَأَرْبَعَ سَجَدَاتٍ.

154. Aişə, Allah ondan və atasından razı olsun, demişdir: “Rəsulullahın ^{صلی الله علیه وسلم} zamanında günəş tutulması baş verdi. O zaman Rəsulullah ^{صلی الله علیه وسلم} insanlarla birlikdə ayaq üstə uzun müddət *qiyamda* dayanaraq, namaz qılmağa başladı. Sonra rüku etdi və onu uzun müddət davam etdi, sonra özünü düzəldib uzun müddət *qiyamda* qaldı, lakin bu *qiyam* birincidən qısa idi. Sonra uzun müddət rükuda qaldı, lakin bu rüku birincisindən qısa idi. Bundan sonra uzun müddət səcdə etdi. Sonra ikinci rükətdə, birinci rükətdə etdiyi kimi etdi. Namazını bitirdikdə günəş çıxdı və Peyğəmbər ^{صلی الله علیه وسلم} xütbə ilə camaata üz tutdu. O, Allahu Təaləyə həmd etdi, Onu təsbih etdi və sonra dedi: **“Həqiqətən, günəş və ay Uca Allahın dəlillərindən olan iki dəlildir. İnsanların heç birinin ölümü və ya doğulması səbəbindən tutulma baş vermir. Əgər bunu görsəz, Allaha dua edin, [“Allahu Əkbər” kəlməsi ilə] Onu tərifləyin, namaz qılın və sədəqə verin”.** Sonra davam etdi: **“Ey Muhəmməd ümməti! Allaha and olsun ki, Allahın önündə qulu zina etdikdə, Allahdan daha çox qısqanc heç kim yoxdur! Ey Muhəmməd ümməti! Allaha and olsun ki, əgər siz mənim bildiklərimi bilsəydiniz, az gülüb çox ağlayardız!”** (əl-Buxari 1044 və Muslim 901).

Hədisin başqa versiyasında isə belə buyurulur: “Beləliklə, o dörd rüku və dörd səcdə etdi” (Muslim 901).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Kusuf namazının necə qılınması, namazdan sonra verilən xütbənin hökmü haqqında izah.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Tutulma zamanı bu hadisə hansı saatda baş verməsindən asılı olmayaraq, *kusuf* namazının qılınması icazəlidir.

2. *Kusuf* namazı iki rükətdən ibarətdir və onların hər birində iki *rüku* və iki *səcdə* vardır. Namazda insan uzun qiyam, uzun *rüku*, uzun *səcdə* və uzun oturuş edir.

3. *Kusuf* namazından sonra *xütbə*, öyüd-nəsihət və göstərişlə insanlara xitab etmək olar.

4. İnsanlardan hər hansı birinin vəfatı və ya doğulması, kainatın varlıq nizamına heç bir şəkildə təsir göstərmir, istər tutulma olsun, istərsə də buna bənzər bir şey.

5. Tutulma zamanı Allaha dua ilə müraciət etmək, Onu təsbih etmək, sədəqə vermək və namaz qılmaq lazımdır.

6. Uca Allahın qısqanclıq kimi bir sifətinin göstəricisi, qullarından birinin zina etdiyi zaman, özünü göstərir.

7. *Zinanın* günah və iyrənclik dərəcəsinin böyüklüyünə, eləcə də cəza səbəblərindən biri olduğuna işarə.

8. Uca Allahın bizdən gizlətdiyi və Peyğəmbərə ﷺ göstərdiyi gizli şeylərin və hadisələrin böyüklüyü [və bu, Allahın bizə olan rəhmətidir].

9. Peyğəmbərin ﷺ güclü qəlbinin və güclü ruhunun, həmçinin Rəbbi haqqındakı elminin genişliyinin göstəricisi.

(۱۵۵) عَنْ أَبِي مُوسَى - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: خَسَفَتِ الشَّمْسُ فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَامَ فَزِعًا، يَخْشَى أَنْ تَكُونَ السَّاعَةُ، حَتَّى أَتَى الْمَسْجِدَ، فَقَامَ فَصَلَّى بِأَطْوَلِ قِيَامٍ وَرُكُوعٍ وَسُجُودٍ، مَا رَأَيْتُهُ يَفْعَلُهُ فِي صَلَاةٍ قَطُّ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الْآيَاتِ الَّتِي يُرْسِلُهَا اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - لَا تَكُونُ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنَّ اللَّهَ يُرْسِلُهَا يُخَوِّفُ بِهَا عِبَادَهُ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنْهَا شَيْئًا فَافْزِعُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَدُعَائِهِ وَاسْتِغْفَارِهِ» .

155. Əbu Musa əl-Əşəri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Rəsulullahın ^{صلی اللہ علیہ وسلم} zamanında günəş tutulması baş verdi. O, qorxu içində qiyamətin qopmasından qorxaraq oturduğu yerdən qalxdı, məscidə gəldi və uzun qiyam, rüku və səcdə edərək namaz qılmağa başladı. Mən onun başqa heç bir namazda belə etdiyini görməmişdim. Daha sonra o dedi: **“Həqiqətən, Allahu Təalənin göndərdiyi bu əlamətlər insanlardan heç birinin ölümü və ya doğulması ilə baş vermir. Lakin Allah bu əlamətləri bəndələrini qorxutmaq üçün göndərir. Buna görə də belə bir şey gördüyünüz zaman Allahı yad etməyə tələsin, dua edin və Ondan bağışlanma diləyin”** (əl-Buxari 1059 və Muslim 912).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Musa Abdullah ibn Qeys əl-Əşəri əl-Qəhtani (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 22).

Hədisin mövzusu:

Günəş və ya ay tutulması zamanı insanın hərəkətləri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ^{صلی اللہ علیہ وسلم} Allahu Təalə haqqındakı elmin və əzəmətinin dolğunluğuna görə, qorxusunun gücünün göstəricisi.

2. *Kusuf* namazını məsciddə qılmaq və onu uzatmaq icazəlidir.

3. *Kusuf* namazından sonra *xütbə* oxumaq və ayın və ya günəşin tutulmasının baş verməsinin hikmətini izah etmək icazəlidir.

4. Allahın dəlillərinin hikməti insanları qorxutmaqdır, onlardan heç birinin ölümünü və ya doğulmasını xəbər vermək deyil.

5. Tutulma və ya başqa qorxulu əlamətlər gördükdə, insanın Uca Allahı zikr etməsi, Ona *dua* etməsi və bağışlanma diləməsi lazımdır [bəzi insanlar kimi günəşin tutulmasına rəngli şüşələrdən baxmaq lazım deyil].

29-cu Fəsil yağış diləmək (*istisqa*) haqqında

بَابُ صَلَاةِ الْإِسْتِسْقَاءِ

Istisqa — quraqlıq zamanı, insanların su qıtlığından əziyyət çəkdiyi zaman, qılınan yağış namazıdır. *Istisqa* üç növdür:

- 1) Hər kəs ayrı-ayrılıqda yağış yağması üçün dua edərək, Allaha üz tutduqda.
- 2) Cümə *xütbəsi* zamanı, *xətib* yağışın yağması üçün dua edərək Allaha üz tutduqda.
- 3) *Istisqa* namazının *xütbəsi* zamanı, *xətib* yağışın yağması üçün dua edərək Allaha üz tutduqda.

(۱۵۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمِ الْمَازِنِيِّ قَالَ: خَرَجَ النَّبِيُّ ﷺ يَسْتَسْقِي، فَتَوَجَّهَ إِلَى الْقِبْلَةِ يَدْعُو، وَحَوْلَ رِذَاءِهِ، ثُمَّ صَلَّى رُكْعَتَيْنِ، جَهَرَ فِيهِمَا بِالْقِرَاءَةِ.
* وَفِي لَفْظٍ: إِلَى الْمُصَلَّى.

156. Abdullah ibn Zeyd ibn Asim əl-Mazini (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gün Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم yağış diləmək üçün */istisqa/* evindən çıxdı. O dua edərək *qibləyə* tərəf yönəldi və paltarını [tərs] çevirdi. Sonra iki *rükət* namaz qıldı və Qurani ucadan oxudu”.

Başqa bir versiyada deyilir: “Namaz qılınan yerə */musallayə/* gəldi [yəni bu məsciddə baş vermirdi]” (əl-Buxari 1024 və Muslim 894).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Zeyd ibn Asim (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 9).

Hədisin mövzusu:

İstisqa namazının *hökmünün*, qılınma yeri, həmçinin necə dua etməyin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *İstisqa* namazının qılınması lazımdır, əgər buna səbəb olarsa.
2. *İstisqa* namazı iki *rükətdən* ibarətdir ki, orada Quran ucadan oxunur [gündüz olsa da belə].
3. Bayram namazı qılınan yerdə *istisqa* namazının qılınması [yəni *musallidə*, açıq ərazidə] icazəlidir.
4. Yağış diləmək barədə *dua*, namazdan əvvəl edilir.
5. *İstisqa duası* zamanı *qibləyə* tərəf çevrilmək və paltarını yaxud *abayanı* tərs çevirmək lazımdır.

6. Fayda əldə etməkdə və ya hər hansı bir zərərin qarşısını almaqda, Peyğəmbər ﷺ Allahu Təaləyə ehtiyac duyurdu. O nə özü, nə də başqaları üçün xeyir və zərər sahibi deyildi, Allahu Təalənin istədiyi istisna olmaqla.

(١٥٧) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ الْمَسْجِدَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ بَابٍ كَانَ نَحْوَ دَارِ الْقَضَاءِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ، فَاسْتَقْبَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَائِمًا، ثُمَّ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلَكَتِ الْأَمْوَالُ، وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ فَادْعُ اللَّهَ يُعِثْنَا، قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا، اللَّهُمَّ اغْنِنَا».

قَالَ أَنَسٌ: فَلَا وَاللَّهِ مَا نَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ وَلَا قَزَعَةٍ، وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلْعٍ مِنْ بَيْتٍ وَلَا دَارٍ، قَالَ: فَطَلَعْتُ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةً مِثْلُ الثُّرْسِ، فَلَمَّا تَوَسَّطْتُ السَّمَاءَ انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ، قَالَ: فَلَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سَبْتًا، قَالَ: ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ الْمُقْبِلَةِ، وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَائِمٌ يَخْطُبُ، فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلَكَتِ الْأَمْوَالُ، وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ، فَادْعُ اللَّهَ يُمَسِّكْهَا عَنَّا، قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَدَيْهِ ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالظِّرَابِ وَبُطُونِ الْأَوْدِيَةِ وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ».

قَالَ: فَأَقْلَعْتُ، وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ.

قَالَ شَرِيكٌ: فَسَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ: أَهْوَى الرَّجُلُ الْأَوَّلُ؟ قَالَ: لَا أَدْرِي.

* الظَّرَابُ: الْجِبَالُ الصَّغَارُ.

157. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, cümə günlərinin birində bir nəfər [bədəvi] Darul-Qəd tərəfdən olan qarıdan məscidə daxil oldu. Peyğəmbər ﷺ o zaman dayanıb xütbə ilə camaata müraciət edirdi. O şəxs Rəsulullahın ﷺ qarşısında dayanıb dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Mal mülkümüz [yəni mal-qara] getdi, bütün yollar kəsildi [yəni biz onların üstündən keçə bilmirik]! Allahdan bizə yağış yağdırmasını dilə!” Rəsulullah

صلی اللہ علیہ وسلم əllərini üzü səviyyəsində göyə qaldırdı, camaat da onunla birlikdə əllərini qaldırdı və dedi: **“Allahım, bizə yağış yağdır! Allahım, bizə yağış yağdır!”**

Ənəs dedi: “Allaha and olsun ki, biz səmada bir dənədə olsun bulud görmədik və bizimlə Səl dağı arasında heç bir daxma və ev yox idi”. Ənəs daha sonra dedi: “Birdən dağın arxasından qalxana bənzər bir bulud göründü və səmanın ortasına çatdıqda genişləndi və sonra yağış yağmağa başladı.” Ənəs dedi: “Allaha and olsun ki, bundan sonra biz altı gün günəşi görmədik. Sonra növbəti cümə günü həmin qapıdan bir nəfər içəri girdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم o zaman dayanıb xütbə ilə camaata müraciət edirdi. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم hüzurunda dayanıb dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم! Mal mülkümüz getdi, bütүн yollar kəsildi! Allahdan yağışı dayandırmasını istə!” Rəsulullah صلی اللә علیہ وسلم əllərini qaldırıb dedi: **“Allahım! (Yağışı) üstümüzə deyil, ətrafımıza yağdır”**. **Allahım, təpələrə və dağ zirvələrinə, dərələrə**, [çayların yatağına və kanallara], **və ağacların bitdiyi yerlərə!”** [Ənəs] dedi: "Yağış dayandı və biz artıq günəşin altında məsciddən çıxdıq." Şariq [hədisi rəvayət edənlərdən biri] dedi: “Ənəsdən soruşdular: “Bu, eyni adam idimi? O isə belə cavab verdi: “Mən bilmirəm” (əl-Buxari 1024 və Muslim 897).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Cümə günü *xütbədə* yağışın (istisqa) endirilməsi duası *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cümə günü *xütbə* oxunarkən yağış duası etmək olar.
2. *İstisqa duası* zamanı əl qaldırmaq həm *xətib*, həm də onunla namaz qılanlar üçün olar.
3. *Duada* israrlı olmaq olar [çünki rəvayətdə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم duanı üç dəfə təkrar etdiyi bildirilir].

4. *Cümə* günü *xütbə* zamanı, əgər buna güclü ehtiyac olarsa, xətibə müraciət etmək olar.

5. Əgər Allahın onun duasını qəbul edəcəyinə ümid varsa, saleh şəxsdən Allaha dua etməsini istəmək olar. [Amma əgər şəxsən özünüz üçün istəyirsizsə, tövhidinizin tam dəyərini qorumaq üçün bunu etməməyiniz daha yaxşıdır; əgər ümumi mənfəət üçündürsə, heç bir problem yoxdur.]

6. Zərər gətirən yağışı dayandırmasını Allahdan istəmək olar.

7. Allahu Təalənin yağış yağdırması, sonra isə onu dayandırması ilə özünü göstərən heyrətamiz qüdrətinin göstəricisi.

8. Peyğəmbərin ﷺ səbəbi ilə baş vermiş böyük əlamətin göstəricisi, onun doğruluğuna və Rəbbi qarşısında şərəfli məqamına dəlalət edir.

9. Peyğəmbərin ﷺ hikməti, Uca Allahın zərərə səbəb olan yağışı dayandırması üçün etdiyi *duasında* və heç bir zərəri olmayan yağışı dayandırmasını istəmədiyi *duasında* özünü göstərir.

30-cu Fəsil qorxu (xauf) halında qılınan namaz haqqında

بَابُ صَلَاةِ الْخَوْفِ

Qorxu */xauf/* (narahatçılıq, qorxu hissi) - təhlükəsizliyin əksidir. “Qorxu içində namaz qılmaq” dedikdə, təhlükə və ya qorxunun mövcudluğuna görə qılınması lazım olan namazdır, hər hansı yeni bir namaz deyil, düşmən tərəfindən zərər görmə təhlükəsi ilə üzləşdiyi bir vəziyyətdə qılınan namaz nəzərdə tutulur.

Qorxu içində qılınan namaz */xauf/* hicrətin 6-cı ilində Allahu Təalə tərəfindən şər'i qanun olunub. Bəzi alimlərə görə, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ilk dəfə bu namazı qıldığı hərbi yürüş “Zətu ər-Rika’a” yürüşü olmuşdur. Amma daha düzgün, dəqiq bir məlumatda deyilir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bu namazı ilk dəfə Xeybər hadisələrindən əvvəl baş vermiş “Əsfan” hərbi yürüşündə qılmışdır. Zətu ər-Rikayə gəlincə, bu, Xeybərdən sonra baş vermişdi.

Qorxu */xauf/* halında namazın icazəli olması, Allahu Təalə tərəfindən bir yüngüllük və Onun bəndələrinə olan rəhmətinin göstəricisidir ki, onun sayəsində belə iki nemət əldə edilir:

- 1) Namazı müəyyən olunmuş vaxtda qılmaq imkanı.
- 2) Düşməndən qorunmaq üçün ehtiyat tədbirlərinin görülməsi zərurəti.

Bu, namazı müəyyən olunmuş vaxtda və *camaatla* qılmağın vacibliyinə dəlalət edir [təhlükə, həyat təhlükəsi və ya hərbi əməliyyatlar zamanı belə insan onu qılmaqdan azad deyildir]. Düşməndən hər vasitə ilə qorunmaq, onun müsəlmanlara qarşı planlarını həyata keçirməsinə mane olmaq üçün tədbir görmək əmri də İslamın kamilliyinin göstəricisidir.

Necə ki, Uca Allah buyurur: **"Kafirlər istəyərlər ki, kaş siz silah-sursatınızdan və əşyalarınızdan xəbərsiz (uzaqda) olaydınız və sizin üzərinizə birdəfəlik basqın edəydilər."** ("Nisa" surəsi 102-ci ayə). Kamil hikmətinə və sonsuz mərhəmətinə görə Allaha həmd olsun!

(۱۵۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ، فَقَامَتْ طَائِفَةٌ مَعَهُ، وَطَائِفَةٌ بِإِزَاءِ الْعَدُوِّ، فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رُكْعَةً، ثُمَّ ذَهَبُوا، وَجَاءَ الْآخَرُونَ، فَصَلَّى بِهِمْ رُكْعَةً، وَقَصَّتِ الطَّائِفَتَانِ رُكْعَةً رُكْعَةً.» .

158. Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Döyüş günlərinin bəzində Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم təhlükə zamanı bizimlə namaz qıldı. Bir qrup adam onunla birlikdə namaza durdu, digəri isə düşmən qarşısında dayanaraq namaz qılanları qorudu. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم yanında olanlarla bir *rükət* qıldı, sonra onlar uzaqlaşdılar və ikinci dəstəni qorumaq üçün düşmənin qabağında dayandılar, digərləri də gəldilər və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlarla da bir *rükət* qıldı. Beləliklə, bu iki qrupun hər biri tərketdiyi *rükəti* tamamladılar. [Yəni onlar Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə bir *rükət* qıldılar, sonra hər biri ayrı-ayrılıqda bir *rükət* daha qıldı, *sübh* namazına gecikən və imamla yalnız bir *rükət* oxuyan, ikinci *rükəti* isə öz başına tamamlayan şəxs kimi] (əl-Buxari 942 və Muslim 839).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Xauf namazının növlərindən birinin qılınmasının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səbəblər olduqda *xauf* namazının vacibliyi.

2. *Xauf* namazının növlərindən birinin qılınmasının vacibliyi. Əgər düşmən *qiblə* tərəfində deyilsə, sərkərdə öz ordusunu iki dəstəyə ayırmalıdır: birinci dəstə düşmən qarşısında durur və sərkərdə ilə bir *rükət* qılan başqa bir

döyüşçü dəstəsini qoruyur. Sonra imamla bir *rükət* qılanlar namaz qıldığı halda ikinci dəstəni qorumaq üçün ayrılıb düşmən qarşısında dayanırlar. Onları qoruyan dəstə gəlir və sərkərdə namazından qalan *rükəti* onlarla qılır. Sonra imam salam verir və onlar namazın tərək etdikləri hissəsini tamamlayırlar [yəni hər kəs özü üçün bir rükət]. Sonra geri qayıdan və namazın qalan hissəsini yerinə yetirən digər döyüşçüləri qorumaq üçün düşmənin qarşısında dururlar [yəni hər kəs özü üçün bir rükət qılır]. Sonra hər kəs salam verir və bununla da namazı bitirir.

3. Zəruri hallarda namazda çoxlu hərəkətlərin edilməsi icazəlidir.

4. Düşməndən qorunmaq üçün bütün mümkün ehtiyat tədbirlərinin görülməsi icazəlidir.

5. İnsanın hansı mövqedə olmasından asılı olmayaraq, müəyyən olunmuş vaxtda namaz qılmağın vacibliyi.

6. Yolda və ya evdə, təhlükə və ya təhlükəsizlik şəraitində olmasından asılı olmayaraq, kişilərin *camaatla* namaz qılmasının vacibliyi.

7. Ən azı bir *rükət* vaxt ayıraraq *camaatla* namaz qılmaq imkanı.

(۱۵۹) عَنْ يَزِيدَ بْنِ رُومَانَ عَنْ صَالِحِ بْنِ خَوَاتِ بْنِ جُبَيْرٍ عَمَّنْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ ذَاتِ الرَّقَاعِ - صَلَاةَ الْخَوْفِ - أَنَّ طَائِفَةً صُفَّتْ مَعَهُ، وَطَائِفَةٌ وَجَّاهَ الْعَدُوَّ، فَصَلَّى بِالَّذِينَ مَعَهُ رُكْعَةً، ثُمَّ ثَبَتَ قَائِمًا، وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ انْصَرَفُوا، فَصَفُّوا وَجَّاهَ الْعَدُوَّ، وَجَاءَتِ الطَّائِفَةُ الْأُخْرَى، فَصَلَّى بِهِمُ الرُّكْعَةَ الَّتِي بَقِيَتْ، ثُمَّ ثَبَتَ جَالِسًا، وَأَتَمُّوا لِأَنْفُسِهِمْ، ثُمَّ سَلَّمَ بِهِمْ» .

* الَّذِي صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ هُوَ: سَهْلُ بْنُ أَبِي حَثْمَةَ.

159. Yezid ibn Rumman, Saleh ibn Həvvət ibn Cubeyrdən bir hədis nəql edir ki, o da onu “Zətu ər-rikə” hərbi yürüşü zamanı Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə *xauf* namazı qılan bir adamdan nəql edir. O, bir dəstənin Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə namaza durduğunu, bir dəstənin isə düşmən qarşısında düzöldüyünü söylədi. Peyğəmbər ﷺ yanında olanlarla bir *rükət* qıldı, sonra dayanmağa davam etdi və onlar namazı bitirdilər [hər biri özbaşına bir *rükət* qıldılar], sonra çıxıb getdilər və düşmən qarşısında düzöldülər. Sonra başqa bir dəstə gəldi və Peyğəmbər ﷺ onlarla birlikdə özündə qalan ikinci *rükəti* qıldı. Sonra O oturmağa davam etdi və bu zaman digərləri yenə bir *rükət* qılmaqla namazı özləri bitirdilər. Bundan sonra onlar oturduqda Peyğəmbər ﷺ *salam* verdi və bununla da namazı tamamladı (əl-Buxari 4129 və Muslim 842).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Zübeyr nəsli tərəfindən azad edilmiş Yezid ibn Rumman Əbu Rux əl-Mədənidir. İbn Həcər “ət-Təkrib” əsərində onun haqqında belə deyir: tabiinlərin beşinci və ya daha gənc nəsindən */tabakat/* olan etibarlı rəvayətçidir”. Əbu Hureyrədən ona nəql olunan hədislər, göndərilmiş */mürsəl/* hədislərdirlər. Yezid ibn Rumman hicrətin 130-cu ilində vəfat etmişdir.

2. Saleh ibn Hauvat ibn Cubeyr ibn Numan əl-Ausi əl-Mədəni. İbn Həcər “ət-Təkrib”də onun haqqında belə deyir: “Tabiinlərin dördüncü və ya orta nəslindən olan etibarlı rəvayətçidir”.

3. Zatu ər-Rikaa yürüşündə Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə namaz qılan şəxs yuxarıda adı çəkilən Salehin atası Həvvət ibn Cubeyr ibn ən-Numan əl-Ənsari əl-Avsi idi. Həvvət ibn Cubeyr hicrətin 40-cı ilində 74 yaşında vəfat etmişdir.

Hədisin mövzusu:

Başqa növ, yəni namazın *xauf* namazının qılınması ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səbəb olarsa, *xauf* namazının qılınması lazımdır.

2. *Xauf* namazının növlərindən birini qılarkən, düşmən qiblə tərəfdə olmadığı halda, bu cür qılır: sərkərdə ordunu iki qrupa bölür: birincisi onunla namaz qılır, ikincisi isə onları qoruyur. Sonra imam ikinci *rükət* üçün ayağa qalxır və bu vəziyyətdə qalır, onun arxasında olanlar isə ayrılır və hər biri özbaşına namazını bitirir. Sonra keşikdə olan ikinci dəstə gəlib imamlarla bir *rükət*, onun namazını qalan hissəsini qılır. İmam *təşəhhüd* üçün oturanda onlar [yəni ikinci dəstə] qalxıb hər biri özbaşına ikinci *rükəti* bitirir. Bundan sonra imam *salam* verir.

3. İnsanın hansı vəziyyətdə olmasından asılı olmayaraq, namazın müəyyən olunmuş vaxtda qılınması vacibdir.

4. Yolda və ya evdə, təhlükədə və ya təhlükəsizlik şəraitində olmasından asılı olmayaraq kişilərin *camaatla* namaz qılması vacibdir.

5. Ən azı bir rükət qılmaqla *camaatla* namaz qılmaq imkanı [yəni əgər bir şəxs bir *rükət* qıla bilsə, *camaatla* qılmış olur].

6. İmamın arxasında olan kəsin ordan uzaqlaşması icazəlidir, əgər üzrlü səbəbi varsa.

7. Düşməndən qorunmaq üçün bütün mümkün ehtiyat tədbirlərini görmək vacibdir.

8. İslama xas olan ədalət və yüksək mütəşəkkillik.

9. Düşmən qarşısında hərbi qüvvələrin yaxın məsafədə bölüşdürülməsi [istər əsgər, istər hərbi texnika, istərsə də silah] ordunun yüksək təşkilatçılığının təzahürüdür, bu döyüşçülərin qəlbini gücləndirir və düşmənlərin qəlbində qorxu yaradır. Bu cür nizam və təşkilatçılıq Allahu Təalə tərəfindən sevilir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. Bu hədisdə, İslamda möminlərin vəhdət ruhuna */cama'a/* və qardaşlığına işarə vardır.

(١٦٠) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ صَلَاةَ الْخَوْفِ فَصَفَفْنَا صَفَيْنِ خَلْفَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْعُدُوَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ، وَكَبَّرَ النَّبِيُّ ﷺ وَكَبَّرْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَكَعَ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفِّ الَّذِي يَلِيهِ، وَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نَحْرِ الْعُدُوِّ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ، وَقَامَ الصَّفُّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ، وَقَامُوا، ثُمَّ تَقَدَّمَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ، وَتَأَخَّرَ الصَّفُّ الْمُقَدَّمُ، ثُمَّ رَكَعَ النَّبِيُّ ﷺ وَرَكَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ وَرَفَعْنَا جَمِيعًا، ثُمَّ انْحَدَرَ بِالسُّجُودِ وَالصَّفِّ الَّذِي يَلِيهِ - الَّذِي كَانَ مُؤَخَّرًا فِي الرُّكُوعِ الْأُولَى - فَقَامَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ فِي نَحْرِ الْعُدُوِّ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ ﷺ السُّجُودَ وَالصَّفِّ الَّذِي يَلِيهِ انْحَدَرَ الصَّفُّ الْمُؤَخَّرُ بِالسُّجُودِ، فَسَجَدُوا ثُمَّ سَلَّمَ ﷺ وَسَلَّمْنَا جَمِيعًا. قَالَ جَابِرٌ: كَمَا يَصْنَعُ حَرَسُكُمْ هَؤُلَاءِ بِأَمْرَانِهِمْ.

وَذَكَرَهُ مُسْلِمٌ بِتَمَامِهِ.

وَذَكَرَ الْبُخَارِيُّ طَرَفًا مِنْهُ: وَأَنَّهُ صَلَّى صَلَاةَ الْخَوْفِ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي الْغَزْوَةِ السَّابِعَةِ، غَزْوَةِ ذَاتِ الرِّقَاعِ.

160. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən qorxu zamanı qılınan namazlardan birində Rəsulullahın ﷺ yanında idim. O bizi iki cərgəyə düzdü, onlardan biri Rəsulullahın ﷺ arxasında yerləşdi.

Düşmən bizimlə *qiblə* arasında idi. Allah Rəsulu ﷺ namaza başlayarkən *təkbir* gətirdi və biz hamımız birlikdə *təkbir* gətirdik. Sonra O *rüku* etdi və biz də hamımız *rüku* etdik. Sonra O başını *rükudan* qaldırdı və biz hamımız birlikdə *rükudan* qalxdıq. Sonra *səcdə* etdi və onunla birlikdə arxasında duran cərgə də *səcdə* etdi. İkinci cərgəyə gəlincə, onlar düşmənlə üzbəüz dayanıb birinci cərgəni qoruyurdu. Peyğəmbər ﷺ *səcdəsini* bitirdikdə (yəni iki *səcdə* etdi) qalxdı, sonra onun arxasındakı sıra da qalxdı, ikinci cərgə isə *səcdə* etdi, sonra hamı ayağa qalxdı. Bundan sonra arxadakılar [birinci cərgənin əvəzinə] irəli çıxdılar və öndəkilər, ikinci sıra namaz qılanların yerini tutdular. Sonra Peyğəmbər ﷺ *rüku* etdi və biz hamımız birlikdə *rüku* etdik, sonra O başını *rükudan* qaldırdı və hamımız birlikdə *rükudan* qalxdıq. Sonra O və birinci *rükətdə* onun arxasında dayanan cərgə *səcdə* etdi, ikinci cərgə isə düşmənlə üzbəüz dayandı. Peyğəmbər ﷺ və onun arxasındakı cərgə *səcdəsini* bitirdikdə, ikinci cərgə *səcdəyə* getdi. Daha sonra Peyğəmbər ﷺ *salam* verdi və biz hamımız birlikdə *salam* verdik". Cabir dedi: "İndiki zamanda mühafizəçilər, sizin hökmdarlarınızla rəftar etdikləri kimi" (Muslim 840).

Muslim hədisin tam versiyasını, əl-Buxari isə bu hədisin bir hissəsini qeyd etmişdir. Cabir Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə qorhu halında namazını yeddinci hərbi yürüşdə - "Zətu ər-Rikəə" yürüşündə qılmışdır (əl-Buxari 4125).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Xauf namazının başqa bir növü ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səbəb olduqda, *xauf* namazının qılınmasının vacibliyi.

2. Başqa növ *xauf* namazının qılınmasının vacibliyi: düşmən səflərlə *qiblə* arasında olarkən. Sərkərdə qoşununu iki cərgə düzüb hamı ilə birlikdə *camaat* namazı qılır: təkbir gətirir, *rüku* edir və onlarla birlikdə rükudan qalxır. O, *səcdə* etdikdə birinci cərgə onunla birlikdə *səcdə* edir, ikinci cərgə isə onları qorumaq üçün qalır. İmam və birinci cərgə *səcdədən* qalxdıqda, ikinci cərgə *səcdəni* (yəni iki *səcdə*) yerinə yetirir. *Səcdədən* qalxaraq birinci cərgənin yerini tuturlar, birinci cərgə isə onların yerini tutur. Sonra imam onlarla birlikdə *rüku* edir və hamısı birlikdə *rükudan* qalxırlar. Sonra o və onun arxasında olan cərgə *səcdə* edir. Onlar təşəhhüdə oturduqda ikinci cərgə *səcdə* edir, sonra hamı birlikdə *salam* verirlər.

3. İnsanın hansı vəziyyətdə olmasından asılı olmayaraq, müəyyən olunmuş vaxtda namaz qılmağın vacibliyi.

4. Yolda və ya evdə, təhlükəli və ya təhlükəsiz şəraitdə olmasından asılı olmayaraq, kişilərin *camaatla* namaz qılmasının vacibliyi.

5. Düşməndən qorunmaq üçün bütün mümkün ehtiyat tədbirlərini görməyin vacibliyi.

6. *Xauf* namazında imamın arxasında namaz qılanın geri çəkilməsi icazəlidir, əgər bunda bir fayda varsa.

7. Namazın xeyrinə olarsa, namaza aid olmayan hərəkətlərin edilməsi icazəlidir.

8. İslama xas olan ədalət və yüksək mütəşəkkillik.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. Təhlükəyə baxmayaraq, namaz cərgələrinin qarşısında dayanaraq imam kimi namaz qılan Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم cəsərəti.

Canazə haqqında kitab

كِتَابُ الْجَنَائِزِ

Cənəiz “cənazə” sözünün cəmidir: mərhum deməkdir. “Cənazə” sözünün, ölənx şəxsə, “cinaza” sözünün isə meyit xərəyinə aid olduđu gūman edilir.

“Cənazə haqqında kitab” dedikdə, ölürlərlə bađlı ayinlərin, qaydaların qeyd olunduđu bölmə nəzərdə tutulur, yəni: yumaq, /*kəfənə*/ bürümək, ona namaz qılmaq, qəbiristanlıđa və dəfnə qədər müşayiət etmək.

Bu bölmə “Namaz kitabı”nın tədqiqindən sonra gəlir, çünki ölü üçün namaz qılmaq ona qarşı edilən ən mühüm əməl və ona ən çox fayda verən əməldir. İbn Abbas dedi: “Mən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini eşitdim: **“Hər hansı müsəlman vəfat edərsə və Allahdan başqa heç bir şeyə ibadət etməyən qırx nəfər onun üçün namaz qılarsa, onların onun üçün etdikləri dua mütləq qəbul olar”** (Muslim 948).

(۱۶۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: نَعَى النَّبِيُّ ﷺ النَّجَاشِيَّ فِي الْيَوْمِ الَّذِي مَاتَ فِيهِ، وَخَرَجَ بِهِمْ إِلَى الْمُصَلَّى، فَصَفَّ بِهِمْ، وَكَبَّرَ أَرْبَعًا.

161. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, ən-Nəcəşinin [Efiopiya hökmdarı] dünyasını dəyişdiyi gün onun ölüm xəbərini Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم verdi. O səhabələrlə birlikdə namaz qılınan yerə [bayram namazı qılınan yerə və ya *cənazə* namazı üçün xüsusi təyin olunmuş yerə] çıxdı, onları [səhabələri] səf-səf düzdü və dörd *təkbir* gətirdi” (əl-Buxari 1245 və Muslim 951).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Cənazəsi olmadığı halda mərhum üçün cənazə namazının qılınma qaydası ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Meyyitin üzərində *cənazə* namazı qılınması, *cənazəsi* olmasa belə icazəlidir. Bu o zaman *vacib* olur ki, əgər onun vəfat etdiyi yerdə ona *cənazə* qılan olmayıbsa. Qaib olan mərhum üçün cənazə namazı artıq kimsə tərəfindən qılınıbsa, o zaman qılınmır - qılınması isə sünnettir. [İstisnalar şəxsin mərhuma yaxın olduğu və ya ona qarşı xüsusi münasibəti olduğu hallardır. Buna dəlil odur ki, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم məscidində təmizlik işləri apararıq qara dərilili qadına Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم şəxsən cənazə namazı qılması halıdır. Onun vəfatı haqqında Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم xəbər verilmədiyi üçün, bu namazın artıq qılınmasına və qadının dəfn olunmasına baxmayaraq, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onun qəbri üzərində cənazə namazı qıldı].

2. Qaib olan meyyitin *cənazə* namazının qılınması, cənazəsi hazır olan meyyit üçün qılınan *cənazə* namazı kimi qılınması lazımdır: dörd *təkbir* və s.

3. *Cənazə* namazında imamın qabağa durması, camaatın isə onun arxasında düzülməsi lazımdır.

4. İnsanın ölümünü elan etmək olar. Bu, mərhumla bağlı vacib ayinləri yerinə yetirmək üçün edildiyi təqdirdə, məsələn: *cənazə* namazı və dəfn üçün, birinin vəfatını bildirmək vacibdir. Əgər bu, haram əməlləri yerinə yetirmək üçün edilirsə, məsələn: yas qeyd etmək, insanlara öz kədərini göstərmək üçün və ya mərhumla bağlı hər hansı bir şeyi göstərmək üçün edilirsə, bir insanın ölümünü elan etmək qadağandır.

4. Ən-Nəcaşinin fəzilətinin göstəricisi.

5. Peyğəmbərin ﷺ əlamətlərindən birinə işarə, çünki O, ən-Nəcaşinin vəfatını, vəfat etdiyi gün insanlara bunu xəbər vermişdir.

(۱۶۲) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى عَلَى النَّجَاشِيِّ، فَكُنْتُ فِي الصَّفِّ الثَّانِي، أَوْ الثَّلَاثِ.

162. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Nəcəsiyə görə *cənazə* namazı qıldıqda mən ikinci və ya üçüncü sırada dayanmışdım. [Rəvayətçi sıra sayını unudur] Hədisin başqa bir versiyasında deyilir ki, bu namazda səhabələr iki cərgədə düzülmüşdülər, ona görə də Cabirin ikinci cərgədə durduğuna şübhə yoxdur]” (əl-Buxari 1317 və Muslim 952).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Cənazə namazında səflərin düzülməsi hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cənazə namazını qılmaq üçün səflərə düzülmək icazəlidir.
2. Meyyitin cənazəsi olmasa belə, onun üçün namaz qılmaq olar. Əgər bu namazı heç kim qılmayıbsa vacibdir, əks halda vacib deyildir [yəni bid'ətdir, yenilikdir].
3. Ən-Nəcəsinin fəziləti, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم və onun səhabələrinin (Allah onlardan razı olsun) onun üçün *cənazə* namazı qılmasında özünü göstərir.

(۱۶۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى عَلَى قَبْرِ، بَعْدَ مَا دُفِنَ، فَكَبَّرَ عَلَيْهِ أَرْبَعًا.

163. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki, Peyğəmbər ﷺ bir nəfərin qəbrinin üstündə o dəfn edildikdən sonra namaz qıldı. Və o dörd *təkbir* gətirdi (əl-Buxari 1326 və Muslim 954).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Mərhum dəfn edildikdən sonra onun üçün namaz qılmağın *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Mərhum dəfn edildikdən sonra onun üçün namaz qılmaq icazəlidir. Lakin onun üçün, bu namazı əvvəl heç kəs qılmayıbsa, o zaman qılmaq vacibdir.

2. Mərhum dəfn olunduqdan sonra onun üçün qılınan namaz, mərhum dəfn edilməzdən əvvəl ona qılınan namaza bənzəyir, yəni dörd *təkbir* və s.

(۱۶۴) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَفَّنَ فِي أَثْوَابِ يَمَانِيَةِ بَيْضٍ، لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ.

164. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم kəfəni, üç ağ yəmən parçasından ibarət idi. Onun [*kəfənin*] nə köynəyi, nə də *əmmaməsi* [başına geyilən və ya ona sarılan hər şey] yox idi (əl-Buxari 1271 və Muslim 941).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Meyyitin *kəfəni* ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Meyyitin köynəksiz və *əmmaməsiz* üç ağ parçaya bükülməsi icazəlidir.
2. Allahu Təalənin insanlara göstərdiyi səxavətinin və Onun hüzurunda tutduqları şərəfli yerin göstəricisi [çünkü O, onlara bir-birini ən gözəl şəkildə dəfn etməyi öyrətdi].

(165) عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ قَالَتْ: دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ تُوُفِّيَتْ ابْنَتُهُ، فَقَالَ: «اغْسِلْنَهَا ثَلَاثًا، أَوْ خَمْسًا، أَوْ أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ – إِنْ رَأَيْتِنَّ ذَلِكَ – بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَاجْعَلْنَ فِي الْأَخِيرَةِ كَافُورًا – أَوْ شَيْئًا مِنْ كَافُورٍ – فَإِذَا فَرَّغْتُنَّ فَأَذِنِّي» فَلَمَّا فَرَّغْنَا آذَنَاهُ، فَأَعْطَانَا حَقْوَهُ، فَقَالَ: «أَشْعِرْنَهَا بِهِ» – تَعْنِي إِزَارَهُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: «أَوْ سَبْعًا».

* وَقَالَ: «أَبْدَأْنَ بِمِيَامِنِهَا وَمَوَاضِعِ الْوُضُوءِ مِنْهَا».

* وَإِنَّ أُمَّ عَطِيَّةَ قَالَتْ: وَجَعَلْنَا رَأْسَهَا ثَلَاثَةَ قُرُونٍ .

165. Ummu Atiyyə əl-Ənsariya (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allah Rəsulunun ﷺ qızı Zeynəb vəfat etdikdə, O yanımıza gəldi və dedi: **“Onu üç və ya beş dəfə, yaxud uyğun görsəz, daha çox yuyun. Onu su və sidr [yarpaqları səbun effekti verən bitki növü] ilə yuyun və sonunda suya kamfora [bir növ buxur] və ya ona bənzər bir şey əlavə edin [bu, rəvayətçinin şübhəsi və ya rəvayətlərin fərqli olmasıdır]. İşiniz bitdikdən sonra məni çağırın”**. İşimiz bitəndən sonra onu çağırıdım. Sonra Peyğəmbər ﷺ libasının bir hissəsini [izar – paltarın alt hissəsini] verdi və dedi: **“Ona bunu hiss etməsinə imkan verin [yəni, qoy bu, onun bədəninə dəyən ilk parça hissəsi olsun]”** (əl-Buxari 1195 və Muslim 939).

Başqa bir rəvayətdə onun belə dediyi qeyd olunur: **“...yaxud yeddi dəfə [yəni onu yuyun]”** və həmçinin: **“Onun sağ tərəfindən və dəstəməz alarkən bədənini yuyulan yerlərindən başlayın”** (əl-Buxari 1254).

Ummu Atiyya dedi: “Biz onun başına üç hörük hördük”. [Rəvayətdə deyilir ki, əvvəlcə onun saçını açıb yudular, sonra üç hörük hördülər: biri qabaqda, ikisi yanda. Bundan sonra hörükləri başının altına qoydular. Bütün bunlar İbn Hibban rəvayətində deyildiyi kimi, Peyğəmbərin ﷺ əmri ilə onlar tərəfindən edilmişdir.] (əl-Buxari 1259 və Muslim 939).

Hədis rəvayətçisi:

Ummu Atiyə əl-Ənsariyə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 151).

Hədisin mövzusu:

Meyyitin yuyulmasının *hökmünün* izahı və onun necə edilməsinin təsviri.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ölən şəxsin yuyulmasının vacibliyinə işarə.

2. Meyyitin yuyulması bu şəkildə həyata keçirilir: əvvəlcə sağ tərəfdən başlayaraq, dəstəmaz alarkən yuyulan bədən hissələrini yumaq lazımdır, yəni sağ əl və ayaq, sonra isə sol əl və ayaq, bundan sonra bütün bədən yuyulur: əvvəlcə bütün sağ tərəf, sonra sol. Eyni zamanda, su sidr ilə qarışdırılır [səbun və ya şampun əlavə edə bilərsiniz]. Son dəfə yuyulduqda kamfora əlavə edilir. Bu yuyulma, bədəni təmizləmək üçün lazım olan qədər təkrar olunmalı, tək sayı beş, yeddi və ya daha çox [doqquz, on bir] ilə bitməlidir. Əgər bu qadınsa, onda saçları açılmalı, yuyulmalı, sonra üç hörüklə hörülməlidir: biri öndə, ikisi yanlarda, sonra hörükləri başının altına qoyulmalıdır.

3. Ölən qadınların yuyulması yalnız qadınlar tərəfindən həyata keçirilir, ər istisna olmaqla, ərinə arvadını yumağa icazə verilir [necə ki, arvadın ərini yumağa icazə verilir].

4. Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم mərhəmətinin və qohumluq əlaqələrinin möhkəmləndirilməsində göstərdiyi kamilliyin göstəricisi [qızının cəsədini örtmək üçün *izarını* verdi ki, bu onun üçün *bərəkət* olsun].

5. Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم paltarında və ondan sonra qalan əşyalarda *bərəkətin* olmasına dəlalət. Bu, yalnız ona aid idi, ona görə də başqalarının paltarı və ya onlardan sonra qalan əşyalar vasitəsilə bərəkət istəmək olmaz. [Bu gün Allah Rəsuluna صلى الله عليه وسلم aid olduğu etibarlı şəkildə sübuta yetiriləcək heç bir şey qalmamışdır və Allah daha yaxşı bilir.]

6. Etibarlı şəxsə həvalə edilmiş iş üzrə, qərar qəbul etmək hüququnun verilməsinin icazəli olmasının göstəricisi, əgər o, həqiqətən etimada layiq şəxsdirsə.

Bu icazəlik Peyğəmbərin ﷺ kəlamında ifadə olunur: “**...əgər uyğun görsəniz**”.

7. Meyyitin yuyulmasında bir-birinə kömək etməyin caiz olduğuna işarə. Alimlər deyirlər: mərhumu yuyarkən yuyucu və onun köməkçilərindən başqa heç kim iştirak etməməlidir.

(166) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ وَاقِفٌ بِعَرَفَةَ، إِذْ وَقَعَ عَنْ رَاحِلَتِهِ، فَأَوْقَصَتْهُ - أَوْ قَالَ: فَأَوْقَصَتْهُ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «اغْسِلُوهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ، وَكَفِّئُوهُ فِي ثَوْبَيْنِ. وَلَا تُحْنَطُوهُ، وَلَا تُخَمِّرُوا رَأْسَهُ. فَإِنَّهُ يُبْعَثُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مُلَبِّيًّا».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «وَلَا تُخَمِّرُوا وَجْهَهُ وَلَا رَأْسَهُ».

* الْوَقْصُ: كَسْرُ الْعُنُقِ.

166. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Ərafat dağında dayanan bir nəfər dəvəsindən yıxıldı. Dəvə onu təpiklədi, [boynunu sındırdı] və o şəxs öldü. Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Onu su və sidr ilə yuyun və iki paltara** [həcc zamanı zəvvarların geyindiği izar və rida] **sarıyın, lakin ona buxur sürtməyin və başını örtməyin** [çünki o ehramda idi], **çünki qiyamət günü təlbiyyə ilə qiyam edəcək** [yəni “Budur, sən qarşıdayam, ya Allah” kəlməsi ilə]” (hədisi əl-Buxari 1851 və Muslim 1206 nəql etmişdir).

Hədisin başqa versiyasında isə deyilir: **“Onun başını və üzünü örtməyin** [bu qeydi yalnız Muslim verir və səhihliyi ilə bağlı alimlər arasında ixtilaf var]” (Muslim 1206).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Ehramda (muhrim) olan bir şəxsin ölməsi halında insanların əməlləri ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər muhrim vəfat edərsə, *muhrim* olmayan mərhuma edilən əməllər, ona qarşı da edilir. Lakin *mührimin* çəkinməli olduğu hər şeydən, yəni buxurdan və s. çəkinmək lazımdır.

2. Əgər bir *muhrim* həcc ayınlarını tamamlamadan vəfat edərsə, onun əvəzinə bu ayınlar tamamlanmır, hətta bunlar vacib ayınlar olsa belə.

3. Meyyitin yuyulması və bütün bədəni örtən paltara bükülməsi vacibdir.

4. Mərhumu yuyarkən suyu sidr ilə qarışdırmaq icazəlidir.

5. Ölənin şəxsin pulu ilə aldığı paltara bükülməsi dinimizdə daha üstün hesab olunur. [Yəni onun dəfni üçün pul ilk növbədə onun əmlakından alınır].

6. *Mührimin* iki paltara [*izar* və *ridaya*] bükülməsi lazımdır.

7. Meyyitin *mührim* olduğu hallar istisna olmaqla, mərhuma məsh etmək üçün buxurdan istifadə etmək icazəlidir, çünki Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم *mührim* üçün buxurdan istifadə etməyi qadağan etməsi, digər hallar üçün icazəli olmasına dəlalət edir.

8. Ölüm insanın ehramdan çıxmasına səbəb deyil.

9. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم insanlara dini öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, *hökmün* özünü qeyd edir və *hökmün* verilmə səbəbini də qeyd edir ki, insanların qəlbində bu hökm barəsində rahatlıq artsın və bununla şəriətin gözəlliyini və ona xas olan hikməti bilsinlər. Bu *hökm*, həmçinin hədisin

birbaşa mətnində işarə olunmayan məsələlərə də aiddir, əgər insan onda bu hikməti hiss edirsə.

(۱۶۷) عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ الْأَنْصَارِيَّةِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: نُهِينَا عَنْ اتِّبَاعِ
الْجَنَائِزِ وَلَمْ يُعْزَمْ عَلَيْنَا.

167. Ummu Atiyyə əl-Ənsariya (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bizə, cənazəni yola salmaq, müşahidə etmək qadağan edildi, lakin sərt formada deyil [yəni bu arzu olunmazdır]” (əl-Buxari 1278 və Muslim 938).

Hədis rəvayətçisi:

Ummu Atiyyə əl-Ənsariya, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 151).

Hədisin mövzusu:

Cənazəni müşayiət edən qadının *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Evdən *cənazə* namazı qılınan yerə qədər və ya *cənazə* namazı qılınan yerdən qəbrə qədər qadınların *cənazəni* müşayiət etməsi qadağandır.

2. *Cənazəni* qadınların müşayiət etməsinin qadağan olunması, pis bir işə [*fəsada*] səbəb olmadığı müddətcə arzu olunmaz olaraq qalır. Əks halda qadınların dəfn mərasimini müşayiət etmək üçün çıxışı qadağan */haram/* olar.

3. Şəriət qadağası iki növə bölünür:

a) insanı haramdan qaçmağa məcbur edən təsdiq forması və bu əsasdır;

b) arzuolunmaz forma, insanın haramdan çəkinməsinə tələb edən, lakin mütləq olmayan.

(۱۶۸) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَسْرِعُوا بِالْجَنَازَةِ فَإِنْ تَكُ صَالِحَةً فَخَيْرٌ تُقَدِّمُونَهَا إِلَيْهِ، وَإِنْ تَكُ سَوَى ذَلِكَ فَشَرٌّ تَضَعُونَهُ عَنْ رِقَابِكُمْ».

168. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “*Meyitlə tələsin* [yəni mərhumun hazırlanmasında və qəbiristanlığa müşayət olunmasında], *çünki əgər o, saleh biri idisə, onu tez xeyirə* [qəbr ləzzətinə] *yaxınlaşdırarsız və əgər o belə deyildisə, onda bu bəlanı tezliklə çiyinlərinizdən uzaqlaşdırın*” (əl-Buxari 1315 və Muslim 944).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Cənazə mərasiminin gedişatını sürətləndirmək *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xərəyi daşıyanlar üçün çətinlik olmasın və belə tələskənlikdə fəzilətin itirilməməsi şərti ilə mərhumun hazırlanmasında və onu qəbiristanlığa müşayət etməkdə tələsmək lazımdır [yəni dəfn mərasimi bir az sürətlənmiş templə hərəkət etməlidir].

2. Pislikdən və bu pislərə səbəb olan şəxslərdən qurtulmaq lazımdır.

3. Saleh mərhumun qəbrində olmaq, dünyada olmaqdan daha yaxşıdır.

4. Peyğəmbərin ﷺ insanlara dini öyrətməsində olan gözəllik, hansı ki, bu hökmü və hökmün hikmətini qeyd etməsində özünü göstərir.

(۱۶۹) عَنْ سُمْرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: صَلَّيْتُ وَرَاءَ النَّبِيِّ ﷺ عَلَى امْرَأَةٍ مَاتَتْ فِي نَفْسِهَا فَقَامَ فِي وَسْطِهَا.

169. Səmura ibn Cundub (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gün mən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم arxasında durub *cənazə* namazı qılırdım, doğuşdan sonra [yəni *nifas* zamanı – doğuşdan sonrakı qanaxma] vəfat edən qadın üçün, qadının bədəninin ortasında dayanmış halda.” (əl-Buxari 1313 və Muslim 964).

Hədis rəvayətçisi:

Səmura ibn Cundub ibn Hilal əl-Fazari Ənsarın əmiri idi. (Allah ondan razı olsun). Səmura kiçik olanda anası onu Mədinəyə gətirir. Bu, oğlanın atasının ölümündən sonra baş vermişdi. Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ənsarlardan olan oğlanları yoxlayır və yeniyetmələrdən birinə hərbi yürüşdə iştirak etməyə icazə verir və Səmuranı geri qaytarır, götürməyir onu. Sonra isə o belə deyir: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم! Sən ona icazə verdin, mənə isə vermədin. Amma mən onunla döyüşsəm, ona qalib gələrəm!” Və Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم buyurdu: “**Gəl onunla vuruş**”. Səmura dedi: “Mən onunla döyüşməyə başladım və ona qalib gəldim. O zaman Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم hərbi yürüşündə iştirak etməyimə icazə verdi. Səmura Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم çoxlu hədislərini nəql etmişdir. Ziyad [əmirlərdən biri] onu 6 ay müddətinə Bəsrədə və Kufədə özünün əvəzinə canişin, naib olaraq qoymuşdu. Ziyad vəfat etdikdən sonra Müaviyə Bəsrəni idarə etmək üçün onu qoydu və sonra onu şəhər hakimiyyətindən uzaqlaşdırdı. Amma Səmura Bəsrədə qaldı və hicrətin 58-ci ilində vəfat edənə qədər orada yaşadı (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Mərhum qadın üçün cənazə namazı qılarkən imamın yeri ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadının *cənazə* namazı qılınan zaman imamın, onun bədəninin ortasının qarşısında dayanması lazımdır.

2. Əgər qadın doğuşdan sonra qanaxmadan vəfat edərsə, *nifas* halında, yəni namaz qılmamasına baxmayaraq, bu, onun üçün *cənazə* namazını qılmasına mane olmur.

Əlavə: “Umdətul-əhkam” kitabının müəllifi, imamın kişinin *cənazə* namazını qılarkən harada dayanmaq lazım olduğunu izah edən hədisi qeyd etməmişdir, çünki belə hədislərin iki etibarlı məcmuəsində belə hədislər qeyd olunmayıb. Lakin Əhməd, Tirmizi və Əbu Davud etibarlı rəvayət zəncirləri ilə rəvayət etmişlər ki, Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) bir kişinin *cənazə* namazını qılarkən başının önündə dayanırdı, amma bir qadının *cənazə* namazını qılarkən onun bədəninin ortasının önündə dayanırdı. Ondan soruşduqda: “Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم belə edirdi mi?” O: “Bəli” deyə cavab verdi.

(۱۷۰) عَنْ أَبِي مُوسَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ
بَرِيءٌ مِنَ الصَّالِقَةِ وَالْحَالِقَةِ وَالشَّاقَّةِ.
* الصَّالِقَةُ الَّتِي تَرْفَعُ صَوْتَهَا عِنْدَ الْمُصِيبَةِ.

170. Əbu Musa Abdullah ibn Qeys əl-Əşarinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ yaxınlarından kimsə öləndə narazılıq və böyük bir kədər nümayiş etdirərək qışqıran, saçlarını yolan və üzərindəki paltarını cıran qadınlarla heç bir əlaqəsinin olmadığını bildirdi” (ə-Buxari 1296 və Muslim 104).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Musa Abdullah ibn Qeys əl-Əşəri əl-Qəhtani (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 22).

Hədisin mövzusu:

Bədbəxtçiliklərlə qarşılaşdıqda narazılığın göstərilməsi hökmünün aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İstər qəlb, istər dil, istərsə də bədən üzvləri ilə, müsibətlə qarşılaşdıqda narazılıq etmək böyük [ölümcül] günahdır, çünki Peyğəmbər ﷺ belə şeyləri edənlərlə heç bir əlaqəsinin olmadığını bildirmişdir.

2. Bədbəxtçiliklərlə qarşılaşdıqda səbr etməyin vacibliyinin göstəricisi.

3. Qadınların zəifliyinin və səbr edə bilməmələrinin göstəricisi.

(۱۷۱) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: لَمَّا اشْتَكَى النَّبِيُّ ﷺ ذَكَرَ بَعْضُ نِسَائِهِ كَنِيْسَةً رَأَيْتُهَا بِأَرْضِ الْحَبْشَةِ يُقَالُ لَهَا: مَارِيَةُ - وَكَانَتْ أُمُّ سَلْمَةَ وَأُمُّ حَبِيبَةَ أَتَتَا أَرْضَ الْحَبْشَةِ - فَذَكَرْنَا مِنْ حُسْنِهَا وَتَصَاوِيرِ فِيهَا، فَرَفَعَ رَأْسَهُ ﷺ وَقَالَ: «أُولَئِكَ إِذَا مَاتَ فِيهِمُ الرَّجُلُ الصَّالِحُ بَنَوْا عَلَيَّ قَبْرَهُ مَسْجِدًا، ثُمَّ صَوَّرُوا فِيهِ تِلْكَ الصُّورَةَ أُولَئِكَ شِرَارُ الْخَلْقِ عِنْدَ اللَّهِ».

171. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir gün Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم xəstələndikdə [öldüyü xəstəlikdən] arvadlarından bəziləri, Efiopiyada [öz gözləri ilə] gördükləri kilsə haqqında ona danışmağa başladılar. Onun adı "Məryəm" idi. Bir dəfə Efiopiya torpaqlarında olmuş Ummu Sələmə və Ummu Həbibə bu kilsənin gözəlliyindən və orada olan təsvirlərdən [ikona, rəsm və heykəllərdən] bəhs etmişdilər. Bunu eşidən Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم başını qaldıraraq dedi: **“Həmin bu insanlar, aralarında bir saleh şəxs vəfat etdikdən sonra, onun qəbrinin üstündə ibadət yeri tikdirdilər [ərəbcə - “məscid”], sonra orada müxtəlif şəkillər çəkməyə başladılar. Bu insanlar Allah yanında ən pis məxluqlardır”** (əl-Buxari 1341 və Muslim 548).

Hədis rəvayətçisi:

Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qəbirlər üzərində ibadət yerlərinin [məscidlərin] tikilməsi ilə bağlı *hökmün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qəbirlərin üstündə məscid tikmək qadağandır - bu, Allahu Təalə qarşısında ən pis məxluq olanların işidir. [Alimlər deyirlər ki, qəbrin üstündə tikilən məscid, qəbir haqqı saxlanılmaqla sökülməlidir. Və əgər mərhum dəfn edilməmişdən əvvəl tikilmiş məsciddə, dəfn edilərsə, o zaman onun cənazəsi oradan çıxarılıb məscidin haqqı saxlanılmaqla yenidən qəbiristanlıqda dəfn edilməlidir.]

2. Xəstənin özü ilə və ya onun yanında olarkən danışmağa icazə verilir, bu şərtlə ki, bu ona heç bir narahatlıq yaratmasın.

3. İnsanın öz gözü ilə gördüyü heyratamiz şeylər haqqında danışması, hətta haram olsa belə, icazəlidir, lakin bu, insanı haram işə sövq etməməli və onu fitnəyə salmamalıdır.

4. Məzəmmət edilən */münkər/* şeylərin *hökmünü* izah etməkdə tələsmək vacibdir, insanları bu *münkər* məftun etsə belə.

5. *Tövhid* prinsipini qorumaq və *şirkə* aparan bütün yollardan xəbərdar etmək Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم üçün ən böyük əhəmiyyət kəsb edirdi.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hansı vəziyyətdə olmasından asılı olmayaraq, din məsələlərində və haqqın aydınlaşdırılmasında səmimi rəftarının kamilliyi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Məscidləri salehlərin adları ilə adlandırmaq xristianlara bənzədilir.

8. Eyni zamanda bir ərin bir neçə arvadının yanında olması, onunla söhbət etmək və ziyarət etmək, əgər bunda bir fayda varsa icazə verilir, məsələn, xəstə olanda və bunda heç bir problem yoxdur. Üstəlik, bu, saleh sələflərin, Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم zövcələrinin yoludur (Allah onların hamısından razı olsun)!

9. Xəstəyə xoş və ya maraqlı bir şey söyləmək sünnədir.

10. Şeyxə, gördüyü və ya eşitdiyi hadisəni, habelə bunun əsasında bir şəxsin çıxardığı qənaətləri bu məsələnin hökmünü öyrənmək və ya şeyxin bu məsələ ilə bağlı izahatlarını və çıxarılan nəticənin düzgünlüyü eşitmək üçün söyləmək icazəlidir.

(۱۷۲) وَعَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي مَرَضِهِ الَّذِي لَمْ يَقُمْ مِنْهُ: «لَعَنَ اللَّهُ الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى اتَّخَذُوا قُبُورَ أَنْبِيَائِهِمْ مَسَاجِدَ». قَالَتْ: وَلَوْلَا ذَلِكَ أُبْرِزَ قَبْرُهُ غَيْرَ أَنَّهُ خُشِيَ أَنْ يُتَّخَذَ مَسْجِدًا.

172. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم xəstəliyi zaman, hansı ki, o xəstəlikdən sonra heç sağalmadı [yəni ölümcül xəstəlik idi], dedi: **“Allah yəhudi və xaçpərəstlərə lənət eləsin** (yaxud: artıq lənət edib)! **Çünkü onlar öz peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscidə çevirdilər!”** Aişə anamız dedi: “Əgər bu səbəb olmasaydı, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qəbri insanlar üçün açıq olardı, lakin səhabələr (başqa bir versiyada isə deyirlər ki, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم özü) onun məscidə çevriləcəyindən qorxurdular” (əl-Buxari 1330 və Muslim 529).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qəbirləri məscidə çevirənlərin cəzası ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qəbirləri məscidə çevirənlərə Allah lənət etmişdir.
2. Qəbirləri məscidə çevirmək böyük günahlardandır.
3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم istəyi və tövhid prinsipini qoruyub saxlamaqda göstərdiyi xüsusi diqqət.
4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qəbrinin insanlar üçün əlçatmaz olmasının hikməti onun ibadət yerinə çevrilməsi və bunun insanlar üçün vəsvəsə olacağı qorxusu idi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Peyğəmbərlərin صلى الله عليه وسلم və salehlərin qəbirlərini Allaha ibadət etdikləri məscidə çevirməyin haram olmasına işarə, çünki bu, şirkə gətirib çıxarır.

6. Xristianlara, eləcə də onlar kimi hərəkət edənlərə lənət etməyin icazəli olduğuna işarə, yəni: qəbirlər üzərində tikililər tikənləri və onları ibadət yerinə çevirənləri.

7. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bir insan olduğuna və adi insanların başına gələn eyni şeyin onun da başına gəlməsinə işarə, məsələn: ölüm və can üstə olmaq.

(۱۷۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ مِنَّا مَنْ ضَرَبَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ، وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ».

173. Abdullah ibn Məsudun (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ belə buyurmuşdu: **“O kəs bizdən deyil ki, [vay şivənlik edir] yanağlarına vurur, paltarının yaxasını cırır və [başına bir müsibət gəldiyi zaman qəzəblənərək] cahiliyyət dövrünün çağırışlarını səsləndirir”** (əl-Buxari 1297 və Muslim 103).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Məsud, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 56).

Hədisin mövzusu:

Əgər insan bədbəxtçiliyə düşər olarsa, narazılıq etməyin *hökmünün* aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bədbəxtçilik üz verdikdə narazılıq etmək qadağandır, çünki bu, böyük günahlara (*kəbair*) aiddir.
2. “Vay halıma, vay halıma!” sözləri ilə çağırış və s. cəhalət dövrünün bir işidir, çünki bunu edən adam izdirabının acılığını artırıb, sinir pozğunluğuna düşməkdən başqa heç nə əldə etmir.
3. Peyğəmbər ﷺ və onun tərəfdarlarının getdiyi yolun kamilliyi.

(۱۷۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ شَهِدَ الْجِنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَهَا حَتَّى تُدْفَنَ فَلَهُ قِيرَاطَانِ». قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: «مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ». * وَلِمُسْلِمٍ: «أَصْغَرُهُمَا مِثْلُ أَحَدٍ».

174. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurmuşdur: **“Hər kim xərəyin evdən çıxarıldığı vaxtdan onun üzərində (mərhumin üzərində) namaz qılınana qədər cənazədə olsa, ona bir qırat yazılır. Meyit dəfn olunana qədər cənazədə olana isə iki qırat yazılır.** Ondən soruşdular: “İki qırat nədir?” O cavab verdi: “[Mükafat] **iki böyük dağ kimidir**” (əl-Buxari 1325 və Muslim 945).

Muslimin versiyasında deyilir: **“Bu iki dağın kiçiyi, Uhud [dağı] kimidir**” (Muslim 945).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Cənazəni müşayiət edən şəxsin mükafatı ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xərəkdə mərhumu müşayiət etməyin, onun üzərində namaz qılmağın və onu dəfn etmənin fəziləti.

2. Meyit evdən çıxarıldığı andan onun üzərində namaz qılınana qədər onunla xərəyin arxasınca gedənə bir qırat savab. Və mərhum dəfn olunana qədər xərəyin arxasından getməyə davam edənə iki qırat savab yazılır.

3. Mükafat və ya cəza əməllərə görə veriləcək.

4. Məsəlmanın Allahu Təalənin hüzurunda tutduğu şərəfli yeri. Buna, mərhumun üzərində namaz qılınana və ya dəfn edilənə qədər (yəni qəbrə qədər) onu müşayiət edənə verdiyi böyük mükafat dəlalət edir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Əgər vəfat etmiş müsəlmana, ehtiram göstərən şəxsə Uca Allah mükafat verirsə, o zaman namaz qılan, *sədəqə* paylayan, oruc tutan və həcc edən diri müsəlmanın şərəf və fəzilətinə hörmət edən şəxsin savabı haqqında nə demək olar?! Alimlərə, elm tələb edənlərə və *tövhidə* və sünneyə dəvət edən insanlara qarşı şərəfli münasibətin göstərilməsindən heç danışmırıq.

Vacib sədəqə /zəkat/ kitabı

كِتَابُ الزَّكَاةِ

Zəkat sözünün leksik və şəriət mənasında tərfi:

Leksik mənada “zəkat” — artma, saflıq, şəffaflıq deməkdir.

Şəriətdə “zəkat” — müəyyən bir maldan xərclənən, müəyyən təbəqədən olan insanlar arasında və ya müəyyən istiqamətdə paylanan vacib paydır.

Zəkat *hicrətdən* əvvəl Məkkədə vacib edildi. Lakin zəkatın vacibliyi ilə bağlı dəqiq göstərişlər, zəkatın ödənməli olan məbləğinin (*nisab*) ölçüsü və onun ödənilməli insanların kateqoriyaları — bütün bunlar Mədinədə izah edilmişdir. Zəkat İslamın əsaslarından biridir. Zəkatın vacibliyini inkar edən kafirdir, çünki bununla Allaha və Onun Rəsuluna ﷺ küfr etmiş olur. Və o kəs ki, zəkatın vacibliyini təsdiq edib, lakin xəsisliyinə və ya səhlənkarlığına görə onu verməzsə, o zaman ağırlı-acılı əzaba sevinir. Uca Allah buyurur: “...**Qızıl və gümüş yığıb onu Allah yolunda xərcləməyən kimsələri acı bir əzabla müjdələ! O gün bu yığıqları sərvətlər Cəhənnəm odunda qızdırılacaq və bununla onların alınlarına, böyürlərinə və kürəklərinə damğa vurulacaq və**

**onlara: "Budur özünüz üçün yığdıqlarınız. Elə isə dadın yığdıqlarınızı!"–
deyiləcəkdir.** ("Tövbə" surəsi 34-35 ayələr)

Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu: ***"Əgər Allahu Təalənin, mal dövlət verdiyi şəxs zəkat verməsə, onun mal-dövləti Qiyamət günü, zəhərin bolluğundan zəhər vəziləri böyüyən, zəhərli gürzə şəklinə düşəcək. O ilan, insanın boynuna sarılar, sonra çənəsindən tutar, yəni yanaqlarına batar və deyər: "Mən sənənin mal mülkünəm, mən sənənin xəzinənəm".*** Daha sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم oxudu: **"Allahın, Öz lütfündən verdiyi şeylərdə xəsislik edənlər elə zənn etməsinlər ki, bu onlar üçün xeyirlidir. Əksinə, bu onlar üçün zərərli. Onların xəsislik etdiyi şeylər, qiyamət günü boyunlarına dolanacaqdır."** ("Ali-İmran" surəsi, 180-ci ayə. Buxari 1403-cü hədisi nəql etmişdir)

Zəkatın verilməsinin vacibliyinin hikməti onun İslama, cəmiyyətə və zəkat verən şəxsə gətirdiyi dini və ya dünyəvi faydalardadır. Birincisi, zəkatın verilməsi onu verənin malını və qəlbini pak edir, maddi vəziyyətini artırır və onun üzərinə lütf */barəkət/* enməsinə səbəb olur. İkincisi, müsəlmanlara və ümumilikdə İslama fayda verir.

(۱۷۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَىٰ فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ».

175. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: "Allahın Rəsulu ﷺ Muazı Yəməinə göndərərək ona dedi: **"Həqiqətən sən, kitab əhlindən** (yəni yəhudi və xristianlar) **olan bir qövmin yanına göndərilirsən. Onların yanına gəldiyiniz zaman ilk növbədə onları** [ürəkləri və dilləri ilə] **Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və Muhəmmədin Allahın Rəsulu ﷺ olduğuna /Lə iləhə illəlah, Muhəmmədən Rəsulullah/ şəhadət gətirməyə çağır. Əgər bu işdə sənə itaət edərlərsə, onlara xəbər ver ki, Allahu Təalə hər gün beş vaxt namaz qılmağı onlara vacib etmişdir. Əgər bu işdə də sənə itaət edərlərsə, onlara xəbər ver ki, Allahu Təalə onlara zəkat verməyi vacib etmişdir ki, bu zəkat öz aralarında olan varlılardan alınmalı və öz aralarında olan yoxsullara verilməlidir. Əgər bunda da sənə itaət edərlərsə, onların ən yaxşı mallarını almaqdan çəkin. Və məzlumun** (zərər və zülmə məruz qalanın) **duasından qorx, çünki bu dua ilə Allah arasında heç bir maneə yoxdur"** (əl-Buxari 1496 və Muslim 19).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Bu hədis bir neçə mövzuya toxunur, lakin bu fəslin mövzusu zəkat *hökmünün* açıqlanmasıdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslama dəvət edənlər dünyanın müxtəlif bölgələrinə və ya eyni ölkə daxilində göndərilməlidirlər - bu qanunidir və hökmdar üçün vacibdir.

2. Dəvətçinin, göndərildiyi əhalinin vəziyyətindən xəbərdar olması vacibdir ki, onlarla əlaqə qurmağı bacarsın.

3. Dəvətə ən vacib işlərdən başlanılmalı və tədricən daha az vacib olanlara keçmək lazımdır.

4. Dəvət olunanlar əvvəl çağırıldıqları şeyə riayət etməyi öhdələrinə götürməyincə (birinci mərhələ tövhid çağırışıdır), başqa bir mərhələyə keçmək olmaz.

5. Aşağıdakı sıraya malik olan dəvət mərhələlərini bilmək lazımdır:

a) Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və Muhəmmədin صلى الله عليه وسلم Allahın Rəsulu olduğuna şəhadət etməyə çağırış, çünki bu dinin əsasıdır, onsuz ibadət düzgün olmaz.

b) Beş vaxt namaza çağırış, çünki bu, fiziki ibadətlərin ən mühümüdür.

c) Zəkatın ödənilməsinə çağırmaq, çünki bu, mal dövlət ibadətinin ən mühüm növüdür.

6. Allahu Təalənin təkliyinə (*tövhid*) və Muhəmmədin صلى الله عليه وسلم peyğəmbərlik missiyasına şəhadət, dinin vacibatlarından ən mühümüdür.

7. Beş vaxt namaz qılmağın vacibliyi.

8. *Vitr* namazı vacib (*fərz*) deyil, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم yalnız beş vaxt namazı qeyd etmişdir ki, onların arasında *vitr* namazı yoxdur.

9. Müəyyən mal payından zəkatın ödənilməsinin vacibliyi.

10. Zəkatın vacib olmasının hikməti ondan ibarətdir ki, o, yoxsulların ehtiyaclarını ödəsin.

11. Səkkiz təbəqədən birinə zəkat vermənin caizliyi [Tövbə surəsinin 60-cı ayəsində qeyd edilmişdir: **“Sədəqələr (zəkatlar) Allah tərəfindən bir fərz olaraq ancaq yoxsullara, miskinlərə, (zəkat yığan) işçilərə, qəlbləri İslama isindiriləcək kimsələrə, (azad olmağa çalışan) kölələrə, borclulara, Allah yolunda olanlara və yolda qalan yolçulara aiddir. Allah hər şeyi biləndir, hikmət sahibidir.”**]

12. İnsanın zəkatını, yerləşdiyi ərazinin yoxsulları arasında bölüşdürmək lazımdır.

13. İnsan, zəkatı hökmdara və ya onun nümayəndəsinə verərsə, ondan zəkat öhdəliyi götürülər [yəni şəxs bu əmlaka necə sərəncam verəcəklərini görməsə belə, məsuliyyət daşımır].

14. Zəkat yığan şəxsə xəbərdarlıq ki, insanların ən qiymətli malını əlindən almasın, çünki belə etməklə o, onlara zülm edər, onların öhtəliyində olmayan işlərə onları məcbur etmiş olur.

15. Zəkat yığan şəxsə xəbərdarlıqdır ki, insanlardan ən pis malı almasın, çünki bununla o, bu zəkatın nəzərdə tutulduğu insanlara zərər verə bilər.

16. Məzlumun, vurulan zərər və haqsızlıq müqabilində, bərabərində, zalımın əleyhinə dua etməsi icazəlidir [əsas odur ki, *duada* həddi aşmayasız].

17. Uca Allah məzlumun, zalımın əleyhinə etdiyi *duasına* cavab verir, çünki bu, Uca Allahın mütləq ədalətinin təzahürüdür.

18. Allahu Təalənin elminə, qüdrətinə və eşitməsinə işarədir, çünki dua edənin duasını qəbul etmək üçün bunlar zəruridir.

19. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hikməti, onun göstərişlərində və İslam dəvəti ilə göndərdiyi dəvətçiləri təlim etməkdə özünü göstər.

20. Muaz ibn Cəbəlın (Allah ondan razı olsun) fəziləti, çünki o, bu mühüm missiyaya layiq idi [vəfatından bir il əvvəl Peyğəmbər ﷺ özü onu seçdi və Yəmən xalqına İslama dəvət çağırışı ilə göndərdi].

(۱۷۶) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَيْسَ فِي مِائَةِ دِينَارٍ خَمْسُ أَوْاقٍ صَدَقَةٌ، وَلَا فِي مِائَةِ دِينَارٍ خَمْسُ ذُودٍ صَدَقَةٌ، وَلَا فِي مِائَةِ دِينَارٍ خَمْسَةُ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ».

176. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ buyurdu: “[Qızıl və ya gümüşün] **çəkisi beş ukyadən**, [sürüdən] **beşdən az dəvadən və beş vəsakdan az** [məhsuldan] **sədəqə** [zəkat] **verilmir**” (əl-Buxari 14025 və Muslim 979).

"Ukya" (cəmdə "auak"— okiya). Bir okiya 40 dirhəmə bərabərdir.

"Uasak" (cəmdə "ausak") — həcm ölçüsüdür. Bir *uasak* Peyğəmbərin ﷺ ölçdüyü 60 *sa'ya* bərabərdir. Bir *sa'* təqribən 480 *misqal* yaxşı buğdaya, bir *misqal* isə 4,25 qrama bərabərdir. Deməli, Peyğəmbərin ﷺ ölçdüyü bir *sa'* 2040 qrama bərabərdir.

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Zəkat ödənilən gümüş, qızıl, dəvə, taxıl və meyvə bitkiləri şəklində təqdim edilən minimum malın */nisab/* ölçüsü ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Nisaba* çatarsa, gümüş və qızıl, dəvə, taxıl və meyvələrin zəkatının vacib olması.
2. Gümüşün *nisabı* 5 okyədir [yəni 200 dirhəm], taxıl və meyvələrin *nisabı* - 5 vəsak [612 kq]. Əgər şəxsin dəvəsi varsa, *nisab* 5 dəvədir.
3. İnsanın malı *nisaba* çatmasa, zəkat verilməz.

4. Zəkətın verilməsi ilə bağlı şəriətin hikməti ondan ibarətdir ki, *nisaba* çatmayan maldan zəkət vermək mümkün olmadığı üçün maldan zəkət ödənilmir.

(۱۷۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِ فِي عَبْدِهِ وَلَا فَرَسِهِ صَدَقَةٌ».
* وَفِي لَفْظٍ: «إِلَّا زَكَاةَ الْفِطْرِ فِي الرَّقِيقِ».

177. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ buyurdu: **“Müsəlman öz qulundan və [ticarət üçün olmayan, şəxsi ehtiyacı üçün aldığı] atdan sədəqə [zəkat] verməz”** (əl-Buxari 1464 və Muslim 982).

Başqa bir versiyada deyilir: **“Kölələrdən ödənilən fitrə zəkatından başqa [yəni fitrə zəkatı həm bütün ailə üzvləri, həm də qullar üçün ödənilməlidir]”** (Muslim 1594).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Qulların və atların zəkatının verilməsi ilə bağlı hökm.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müsəlmanın özü üçün əldə etdiyi malın zəkatını vermək vacib deyil, istər qul, istər at [bizim dövrümüzdə bu - avtomobildir] - vacib deyil.
2. İnsanın yenidən satmaq üçün aldığı qulların və atların zəkatını verməsi vacibdir [Şeyx İbn ‘Useyminə görə, Allah ona rəhmət etsin].
3. Kölələr ticarət üçün alınmasa, onların fitrə zəkatını vermək vacibdir.
4. İslam şəriətinin hikməti və asanlıığı.

(۱۷۸) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «الْعَجَمَاءُ جُبَارٌ، وَالْبُئْرُ جُبَارٌ، وَالْمَعْدِنُ جُبَارٌ، وَفِي الرِّكَازِ الْخُمْسُ».

* الْجُبَارُ: الْهَدْرُ الَّذِي لَا شَيْءَ فِيهِ.

* وَالْعَجَمَاءُ: الدَّابَّةُ.

178. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Heyvanın etdiyinə görə məsuliyyət, zəmanət yoxdur, quyuya zəmanət yoxdur** [yəni onun daxilində və ya yaxınlığında baş verə biləcəklərə görə məsuliyyət], **mədəndə** [baş verə biləcəklərə görə məsuliyyət], **zəmanət yoxdur, ancaq tapılan xəzinənin beşdə biri** [zəkat şəklində ödənilir]” (hədisi əl-Buxari 1499-cu və Muslim 1710 nəql etmişdir).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Bu hədis bir neçə mövzuya toxunur, lakin bu fəslin mövzusu, tapılan xəzinədən ödənilən vacib zəkatın miqdarı ilə bağlı açıqlamadır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Heyvan törətdiyi əməllərə görə cavabdeh deyildir, çünki o, düşüncəli məxluq deyildir ki, onun üzərinə hər hansı bir öhdəlik qoyula və ondan hər hansı təminat gözlənilə bilsin. Heyvan sahibinin nöqsanları və ya düşmənçilik təzahürləri olmadıqda [məsələn, tutağan bir iti bağlamasa və ya kiminsə üstünə yönəltməsə].

2. Əgər bir şey quyuya görə itibəsə, xarab olubsa və ya kimsə ölubsə, əlil olubsa, buna görə heç kim məsuliyyət daşımır. Əgər bu, düşmənçilik və ya

nöqsanların nəticəsi deyilsə [məsələn, bir adam başqasını quyuya itələyib və ya quyunun önündə hasar quraşdırılmayıbsa və kimsə ora düşübsə].

3. Düşmənçilik və ya nöqsanların nəticəsi olmadıqda, mädəndə baş verə biləcək hadisələrə görə məsuliyyətə dair zəmanət yoxdur.

4. Xəzinə onu tapana məxsus olmalıdır və tapan şəxs onu tapdığını insanlara deməyə borclu deyil.

5. Xəzinəni tapan şəxs dərhal onun beşdə birini zəkat olaraq verməlidir.

6. Xəzinənin beşdə biri zəkat haqqı olan şəxslər kateqoriyasına verilməlidir.

(۱۷۹) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَلَى الصَّدَقَةِ. فَقِيلَ: مَنْعَ ابْنِ جَمِيلٍ وَخَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ، وَالْعَبَّاسُ عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا يَنْقُمُ ابْنُ جَمِيلٍ إِلَّا أَنْ كَانَ فَقِيرًا فَأَغْنَاهُ اللَّهُ؟ وَأَمَّا خَالِدٌ فَإِنَّكُمْ تَظْلُمُونَ خَالِدًا وَقَدْ احْتَبَسَ أَدْرَاعَهُ وَأَعْتَادَهُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَأَمَّا الْعَبَّاسُ فَهِيَ عَلَيَّ وَمِثْلُهَا».

ثُمَّ قَالَ: «يَا عُمَرُ، أَمَا شَعَرْتَ أَنَّ عَمَّ الرَّجُلِ صِنُو أَبِيهِ؟»

179. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم Öməri zəkat yığan olaraq göndərdi. Sonra Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم xəbər verildi ki, İbn Cəmil, Xalid ibn Vəlid və Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم əmisi Abbas ibn Əbdülmüttəlib zəkat verməkdən imtina etdilər. Sonra Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“İbn Cəmilə kasıb olduğundan sonra, Allahu Təalə onu zənginləşdirdiyi halda, [zəkat verməyə] nə mane olur? Xalidə gəlincə, siz Xalidi [xəsis hesab edərək] ona pislik edirsiniz, amma o, zərblərini və təchizatını Allah yolunda qoyub [vaqf kimi]. Abbasa gəlincə, onun zəkati və bir o qədər mənim üzərimdədir [yəni Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم zəkatin veriləcəyinə zəmin olacaq]”**. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Ey Ömər, sən bilmirsənmi ki, insanın əmisi atası kimidir, [eyni kökdən bitən iki ağacın gövdəsi kimidir]?”** (əl-Buxari 1399 və Muslim 983).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

İnsanların zəkat toplamaq üçün göndərilməsi ilə bağlı hökm.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Zəkat vermək üçün lazım olan miqdarda malı olan şəxslərdən, zəkatı yığmaq üçün müəyyən olunmuş insanların göndərilməsi lazımdır.

2. Zəkat verməkdən boyun qaçıran şəxs yüksək vəzifə tutsa belə, ondan şikayət etmək olar. Əgər insanı zəkat verməyə məcbur etməyin başqa yolu yoxdursa, belə bir şəxs barəsində hökmdara şikayət etmək vacibdir.

3. Dinin vacib göstərişlərini əsassız yerə yerinə yetirməkdən boyun qaçıran şəxsə töhmət vermək.

4. Məzlumu himayə etmək lazımdır, bu Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم kəlamına əsasən vacibdir: ***“Qardaşına zalım və ya məzlum olsa da, kömək et”***.

5. İnsanın, başqa bir insanı müdafiə etməsinin səbəbini izah edən bir səbəbi qeyd etməsi arzuolunandır. Bu, onun müdafiə vəziyyətini gücləndirmək və onu dinləyən insanların qəlbində rahatlıq yaratmaq üçün lazımdır.

6. Başqa bir şəxs üçün zəkat vermək olar [amma bu barədə mütləq ona xəbər vermək lazımdır].

7. Ömər ibn əl-Xəttabın (Allah ondan razı olsun) Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم etibar etdiyi şəxs olduğu üçün onun hörmətinin göstəricisinə işarə.

8. Xalid ibn Vəlidin (Allah ondan razı olsun) fəzilətinin göstəricisi.

9. Əminin böyük hüquqlarının göstəricisi, çünki o, ata ilə bərabər hüquqlara malikdir.

10. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم qohumluq əlaqələrini qoruyub saxladığı kamilliyə işarə, və onlara tapşırılan öhdəlikləri yerinə yetirməyi öz üzərinə götürməsində təzahür edən səxavətinə işarə.

11. Peyğəmbərin ﷺ hikməti ki, bu hikmətlə o, üç səhabənin hər birinin xüsusi halına işarə edərək, onların arasındakı fərqi qeyd edir.

(۱۸۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَاصِمٍ قَالَ: لَمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ يَوْمَ حُنَيْنٍ قَسَمَ فِي النَّاسِ، وَفِي الْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا. فَكَأَنَّهُمْ وَجَدُوا إِذْ لَمْ يُصِْبَهُمْ مَا أَصَابَ النَّاسَ، فَخَطَبَهُمْ، فَقَالَ: «يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، أَلَمْ أَجِدْكُمْ ضَلَالًا فَهَدَاكُمْ اللَّهُ بِي؟ وَكُنْتُمْ مُتَفَرِّقِينَ فَأَلْفَكُمُ اللَّهُ بِي؟ وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمْ اللَّهُ بِي؟» كَلَّمَا قَالَ شَيْئًا قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْنٌ. قَالَ: «مَا يَمْنَعُكُمْ أَنْ تُجِيبُوا رَسُولَ اللَّهِ؟» قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْنٌ. قَالَ: «لَوْ شِئْتُمْ لَقُلْتُمْ: جِئْنَا كَذَا وَكَذَا. أَلَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاةِ وَالْبَعِيرِ، وَتَذْهَبُونَ بِالنَّبِيِّ ﷺ إِلَى رِحَالِكُمْ؟ لَوْلَا الْهَجْرَةُ لَكُنْتُ امْرَأً مِنَ الْأَنْصَارِ وَلَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا أَوْ شِعْبًا لَسَلَكَتُ وَادِيَ الْأَنْصَارِ وَشِعْبَهَا. الْأَنْصَارُ شِعَارٌ، وَالنَّاسُ دِثَارٌ. إِنَّكُمْ سَتَلْقَوْنَ بَعْدِي أَثْرَةً فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقَوْنِي عَلَى الْحَوْضِ».

180. Abdullah ibn Zeyd ibn Asim (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allah, Huneyn günü qənimətləri Peyğəmbərinə ﷺ qayıtdıqda, Peyğəmbər ﷺ ənsarlara heçnə vermədən, onları insanlar arasında paylamağa başladı, onların qəlblərini birləşdirmək üçün (yəni onları imanda gücləndirmək). Onlar başqalarının əldə etdiklərini almadıqları üçün sanki üzüldülər. O zaman Peyğəmbər ﷺ ənsarları onlardan başqa heç kimin olmadığı bir yərə toplayıb xütbə ilə onlara müraciət etdi: **“Ey Ənsarlar! Mən sizi azmış vəziyyətdə görmədimmi, amma Allah mənim vasitəmlə sizi düz yola yönəltdi? Siz ayrı idiniz, amma Allah sizi mənim vasitəmlə birləşdirmədi? Siz kasıb idiniz, amma Allah sizi mənim vasitəmlə zənginləşdirmədi?”** Və hər dəfə nə desə, onlar cavab verdilər: “Allahın və Rəsulunun ﷺ məzəmmət etməyə daha çox haqqı var”. O soruşdu: **“Rəsulullah ﷺ cavab verməyə sizə nə mane olur?”** Onlar cavab verdilər: “Allahın və Rəsulunun ﷺ

məzəmmət etməyə daha çox haqqı var”. O dedi: **“İstəsəniz, deyə bilərsiniz: biz filan filan şeyləri etdik** [yəni, hamı sənə iman gətirmək istəmədiyi halda, sən bizim yanımıza gəldin, biz isə iman gətirdik; hamı səni dəstəkləməkdən imtina etdi, biz isə sənə kömək etdik; sən qovuldun, amma biz səni qəbul etdik; sən kasıb gəldin, biz isə malımızı paylaşdıq]. **İnsanlar qoç və dəvələrlə getsələr, siz isə Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə evlərinizə qayıtsanız, sevinməzsinizmi? Əgər hicrət olmasaydı, mən də ənsarlardan olardım. Əgər insanlar bir yol və ya vadi ilə getsəydilər, mən də ənsarların getdiyi yol və ya vadi ilə gedərdim. Ənsarlar bədənə daha yaxın olan paltarlardır və bütün digər insanlar isə üst paltar kimidir. Məndən sonra siz haqsız rəftarla qarşılaşacaqsınız** [yəni sizə layiq olduğunuz şey verilməyəcək], **odur ki, [Qiyamət günü] su hovuzunda mənimlə qarşılaşana qədər səbr edin”** (əl-Buxari 4330 və Muslim 1061).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Zeyd ibn Asim (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 9).

Hədisin mövzusu:

Bu hədis bir neçə mövzuya toxunur, lakin bu fəslin mövzusu qəlblərin yaxınlaşması üçün zəkat paylanması ilə bağlı izahatdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Möminlər Allahu Təalənin verdiyi ruzinin sahibləridirlər və buna görə də möminlərin, kafirlərin malından aldıkları qənimətlərə “fay” deyilir - yəni geri qaytarılmış.

2. İslama və müsəlmanlara fayda verəcək şəkildə qənimət paylaşmaqda Peyğəmbərin ﷺ hikməti.

3. “Qəlblərin bir araya gəlməsi” sözlərinin mənasının izahı [yəni, bu zəkat almağa haqqı olan insanlar kateqoriyasıdır].

4. Qəlblərin yaxınlaşması üçün bu məqsədə çatmaq üçün lazım olan qədər mal paylaşa bilərsiniz, hətta çox xərcləseniz belə. Son iki fayda, yəni üçüncü və dördüncü fayda bu hədisin zəkat kitabına daxil edilməsinin səbəbidir.

5. İnsan başına gələn hadisələrə görə kədərlənməkdə qınanılmaz.
6. Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinə göstərdiyi xüsusi qayğı və diqqət.
7. Peyğəmbərin ﷺ müxtəlif məsələlərin həllində göstərdiyi hikmət.
8. Ayrı-ayrı *məclislərin* yığılmasına icazə verilir [yəni əgər bunda bir fayda varsa, ayrı-ayrı bir qrup insanlar üçün *məclis* yığmaq, çünki Peyğəmbər ﷺ o anda yalnız ənsarları toplamışdı].
9. Ənsarlara göstərilən Allahu Təalənin rəhmətinin və Peyğəmbərin ﷺ yaxşı əməllərinin əzəməti.
10. Peyğəmbərin ﷺ təvazökarlığı və insanların ona qarşı göstərdiyi yaxşılıqlara görə minnətdarlıq etməsi.
11. Ənsarların (Allah onlardan razı olsun) fəziləti, Peyğəmbərə ﷺ yaxınlıqları və ona göstərilən sevgi ilə ifadə edilir.
12. Kiməsə onu əsəbiləşdirən hərəkətə görə haqq qazandırmaq və ondan üzr istəmək icazəlidir.
13. İtirdiyi dünya malına görə peşman olan möminə, imanını və etdiyi yaxşı əməlləri, eləcə də onu gözləyən mükafatı xatırlatmaqla təsəlli vermək lazımdır.
14. Mühacirlər, Ənsarlardan daha yaxşıdır, çünki Peyğəmbər ﷺ ənsarlara olan güclü sevgisinə baxmayaraq, *hicrətdən* əl çəkməmiş və özünü mühacir kimi tanıtmışdır.
15. Peyğəmbərin ﷺ zahiri möcüzəsinin göstəricisi, çünki sonralar ənsarların başına gələnələr, Peyğəmbərin ﷺ onlara dedikləri kimi oldu.
16. Birinin başına gələcək problemləri söyləmək olar ki, o özünü buna hazırlasın.
17. Çətinliklə qarşılaşdıqda mütləq səbrli olmaq lazımdır.
18. Qiyamət günü dirilmə həqiqətinin təsdiq olunması.

19. Qiyamət günü Peyğəmbərə ﷺ su hovuzunun verilməsinin doğruluğunun təsdiqi.

1-ci Fəsil fitrə zəkati haqqında

بَابُ صَدَقَةِ الْفِطْرِ

Fitrə zəkati - bu bir *sa'* (ölçü vahidi) miqdarında Ramazan ayı bitdikdən sonra kasıblara paylanan yeyinti məhsulları və ya yeməklərdir.

Ödənilməsi müəyyən vaxta təyin olunmasına görə bu cür ad almışdır, necə ki, misal üçün deyilər ki: “*səlatul-fəcr*” (səhər namazı) və “*salatul-məqrib*” (məğrib namazı).

Fitrə zəkati hicrətin ikinci ilində oruc (*saum*) vacibliyi ilə bərabər vacib edildi. *Fitrə zəkatinin* verilməsi Uca Allaha ibadətdir, bu sədəqə verənin paklanması, oruc tutanın boş sözlərdən və çirkin sözlərdən təmizlənməsi, eləcə də kasıblar üçün yeməkdir ki, bayram günlərində zəngin insanlar necə ləzzət alırlarsa, onlar da ondan həzz alsınlar.

(۱۸۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: فَرَضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ صَدَقَةَ الْفِطْرِ - أَوْ قَالَ: رَمَضَانَ - عَلَى الذَّكَرِ وَالْأُنْثَى وَالْحُرِّ وَالْمَمْلُوكِ: صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ. قَالَ: فَعَدَلَ النَّاسُ بِهِ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ بُرٍّ، عَلَى الصَّغِيرِ وَالْكَبِيرِ.

* وَفِي لَفْظٍ: أَنْ تُؤَدَّى قَبْلَ خُرُوجِ النَّاسِ إِلَى الصَّلَاةِ.

181. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلى الله عليه وسلم hər bir kişi və ya qadın, azad şəxs və ya kölə üçün *fitrə sədaqəsini* (və "ya Ramazan *sədaqəsi*", bu rəvayətçilərdən birinin şəkk-şübhəsidir) bir *sa'* xurma və ya bir *sa'* arpa miqdarında verməyi vacib etdi. O [Abdullah ibn Ömər] dedi: “Bəzi insanlar [xəlifə Müaviyə ibn Əbu Süfyanı nəzərdə tutaraq] bunun əvəzinə böyüklər və bir uşaq adına yarım *sa'* yaxşı buğda verməyə başladılar” (əl-Buxari 1551 və Muslim 984).

Başqa bir versiyada isə deyilir: “İnsanlar bayram namazına çıxmazdan əvvəl *fitrə* ödənilməlidir” (əl-Buxari 1503 və Muslim 986).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Fitrə zəkati - onun *hökmü*, ölçüsü və ödəmə növü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Fitrə zəkati*nı vermək hər bir müsəlmana vacibdir.
2. *Fitrə zəkati*nin ödəmə miqdarı bir *sa'* xurma və ya arpaya bərabərdir.

3. İnsanlar arasında onun ölçüsünün yarım *sa'* yaxşı buğdaya bərabər hesab edənlər də var idi, lakin daha düzgün rəy odur ki, *fitrə zəkati* hədisin ümumi mənası ilə işarə etdiyi kimi bir *sa'* ölçüsündə qalır [qiymətindən və növündən asılı olmayaraq quru meyvələr və ya dənli bitkilər].

4. *Fitrə zəkatinin* ödənilməsi bayram namazına girməzdən əvvəl edilməlidir və ən yaxşısı bunu səhər etməkdir [*sübh* və bayram namazı arasında].

5. İslam şəriətinin hikməti.

(۱۸۲) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنَّا نُعْطِيهَا فِي زَمَنِ النَّبِيِّ ﷺ صَاعًا مِنْ طَعَامٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ أَقِطٍ، أَوْ صَاعًا مِنْ زَبِيبٍ. فَلَمَّا جَاءَ مُعَاوِيَةُ، وَجَاءَتِ السَّمْرَاءُ، قَالَ: أَرَى مُدًّا مِنْ هَذِهِ يَعْدِلُ مُدَّيْنِ.

قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: أَمَّا أَنَا فَلَا أَزَالُ أُخْرِجُهُ كَمَا كُنْتُ أُخْرِجُهُ.

182. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz Rəsulullahın ^{صلی اللہ علیہ وسلم} zamanında *fitrə zəkātını* bir *sa'* yemək [hansı ki, uzun müddət saxlamaq olar] və ya bir *sa'* xurma, bir *sa'* arpa və ya bir *sa'* qurudulmuş kəsmik [kurt] və ya bir *sa'* kişmiş ilə verirdik. Müaviyə [həcc və ya ümrə yolundan keçərkən - bu onun hakimiyyəti dövründə idi] və çoxlu buğda olduğu zaman dedi: “Mən hesab edirəm ki, bu buğdanın bir *muddu* yuxarıda sadalananların iki *mudduna* bərabərdir”. Əbu Səid dedi: “Mənə gəlincə, mən onu Allah Rəsulunun ^{صلی اللہ علیہ وسلم} zamanında ödədiyim kimi ödəməyə davam edirəm” (əl-Buxari 1508 və Muslim 985).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Fitrə zəkātının miqdarı və növü ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Fitrə zəkātının* miqdarı məhsulun qiymətindən və növündən asılı olmayaraq qidanın bir *sa'*-ya bərabərdir.
2. Buğda ilə verilən *fitrə zəkātı* ilə bağlı səhabələr arasında ixtilaf var idi, lakin düzgün rəy odur ki, hədisin ümumi mənasında *fitrə zəkātı* bir *sa'* olaraq qalır.

3. Uzun müddət saxlanılan hər cür qida *fitrə zəkati* olaraq qəbul edilir. Lakin hədisdə onların dörd növü qeyd edilmişdir, çünki Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم dövründə insanlar onları yeyirdilər.

4. Pul və ya qidadan başqa hər hansı bir ödəniş *fitrə zəkati* olaraq qəbul edilmir.

5. Əbu Səid əl-Xudrinin (Allah ondan razı olsun) fəziləti onun sünnyəyə səmimi bağlılığı ilə ifadə edilmişdir.

6. Dini məsələlərdə hökmdarın rəyi ilə ziddiyyət təşkil etmək onun əleyhinə çıxış yolu */xurudc/* sayılmır [alim və ya alimlərin rəyinə əsaslanaraq elm tələb edən ziddiyyət söyləmək hüququ vardır, lakin özünü elmi hesab edən hər kəsin yox].

Oruc haqqında kitab /sıyam/

كِتَابُ الصِّيَامِ

Leksik mənada "sıyam" sözü bir şeydən çəkinmək deməkdir.

Şəriət mənasında "sıyam" yemək içməkdən çəkinmək və digər məhdudiyyətlərə riayət etmək, ikinci (həqiqi) sübhün açılmasından, günəşin batmasına qədər, qəlbində Allahu Təaləyə ibadət niyyətinin olması ilə ibadət etmək, Allah Pak və Böyükdür.

Uca Allah bütün ümmətlərdəki qullarına *orucu /sıyamı/* vacib etmişdir. Uca Allah buyurur: **"Ey iman gətirənlər! Oruc tutmaq sizdən əvvəkilərə fərz buyurulduğu kimi sizə də fərz buyuruldu ki, bəlkə, günahlardan çəkinəsiniz!"** ("Bəqərə" surəsi 183-cü ayə).

Həqiqətən, Uca Allah bunu bütün ümmətlərə vacib etmişdir, çünki bu, ən böyük ibadətdir ki, bu ibadətlə qulun öz Rəbbinə məhəbbətinin doğruluğu, Onu uca tutması, O Pak və Böyükdür, və Onun razılığını əldə etməsində özünü göstərir. Aclıq və susuzluq əzabına səbirlə qalib gələn, ehtiraslarını doyurmaqdan çəkinən Allah bəndəsi nəfsinin arzu və istəklərindən əvvəl Allahu Təalənin sevdiyi və razı qaldığı şeylərə üstünlük verir.

Bu, insanda daha da səbirli olub və Allahu Təaləyə təslim olmaq üçün böyük enerji və güc qazanmasına səbəb olur.

Oruc bəndəyə Uca Allahın ona bəxş etdiyi nemətləri, yemək, içmək və nəfsinin istədiyi hər şeyi xatırladır, çünki hər şey müqayisədə, əks hal vasitəsilə bilinir.

Oruc insana bu nemətlərdən məhrum olan ehtiyacları qardaşlarını xatırladır. Kimsə hər zaman bundan məhrumdur, kimsə isə bəzi hallarda. Bu, insanı onlara mərhəmət və xeyirxahlıq göstərməyə sövq edir. Orucba bağlı həm ümumi, həm də xüsusi bir çox başqa faydalı məqamlar var.

Oruc hicrətin ikinci ilində bu ümmətə vacib edildi. Amma oruc tutmaq bəzi çətinliklərlə dolu olduğundan, Allahu Təalə onunla bağlı olan müddəaları tədricən nazil etmişdir.

Başlanğıcda vacib *oruc* seçmə xarakter daşıyırdı: ya *oruc* tutmaq, ya da hər gün üçün bir kasıbı yedirtmək, lakin *oruc* tutmağa üstünlük verilirdi. Daha sonra Uca Allah *orucu* hər kəsə vacib etdi, xəstə və müsafirlərin *oruc* tutmalarına mane olan səbəb aradan qalxdıqdan sonra tutmadığı günlərin qəzasını tutmaq şərti ilə *orucu* tutmamağa icazə verdi.

(۱۸۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا تُقَدِّمُوا رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ وَلَا يَوْمَيْنِ إِلَّا رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمًا فَلْيُصِمْهُ».

183. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Ramazan ayının başlamasına bir-iki gün qalmış heç kim oruc tutmasın, müntəzəm olaraq oruc tutanlar istisna olmaqla** [yəni adəti olaraq davamlı tutanlar], **beləsi oruc tutmağa davam etsin”** (əl-Buxari 1914 və Muslim 1082).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Ramazandan az əvvəl oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ramazan ayı başlamazdan bir və ya iki gün əvvəl oruc tutmağın qadağan edilməsi. Əksər alimlərin rəyinə görə, bu qadağa qətidir (*təhrim*) [yəni bu qadağanı səbəbsiz pozan şəxs günah işlədir].

2. Ramazana üç və ya daha çox gün qalmış oruc tutmaq olar.

3. Müəyyən günlərdə (məsələn, bazar ertəsi və cümə axşamı və ya Davud orucu) mütəmadi olaraq oruc tutan şəxs üçün Ramazan ayının başlamasına bir və ya iki gün qalmış oruc tutmaq olar.

4. Şəriətin qoyduğu sərhədlərə ciddi riayət etmək və onları pozmamaq lazımdır.

5. “Ay” (*şəhr*) sözünü əlavə etmədən “Ramazan” demək olar [çünki bəzi *məzhəblərdə* sadəcə olaraq “Ramazan” demək qadağandır və “Ramazan ayı” demək qəti şəkildə tövsiyə olunur].

(۱۸۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «إِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَصُومُوا، وَإِذَا رَأَيْتُمُوهُ فَأَفْطِرُوا، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَقْدُرُوا لَهُ».

184. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ buyurmuşdu: **“Əgər Ramazan ayının yeni hilalını görsəniz, oruc tutun. Əgər Şəvval ayının yeni hilalını görsəniz, orucunuzu açın. Əgər o sizdən gizlidirsə [yəni siz onu buludlara görə görmürsüz], o zaman 30 gündən ibarət bir ayı əsas götürərək təyin edin”** (əl-Buxari 1900 və Muslim 1080).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Ramazan ayında orucun başlanması və bitirilməsinin fərz olmasının səbəbləri.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Təzə hilalın görünməsi şəriət yolu ilə müəyyən olarsa, Ramazan ayında oruc tutmağa başlamaq vacibdir.

2. Yeni hilalın təsbit edildiyi yerdən uzaq olan şəxsə, əgər onun çıxması müxtəlif vaxtlarda olarsa (yəni müxtəlif vaxt qurşaqları), oruc tutmaq vacib deyildir, çünki özü ayı görməyib və onun ərazisində yaşayan biri də görməyib.

3. Əgər səmada bulud olması səbəbindən yeni hilalın doğulması, yəni Ramazan ayının başlaması aşkar olunmazsa, Şaban ayını (Ramazandan əvvəlki ay) otuz gün uzunluğunda hesab etmək vacibdir.

4. Şəvval ayının yeni hilalı (Ramazandan sonrakı ay) müəyyən olunarsa, Ramazan ayının orucunu dayandırmaq vacibdir.

5. Şəvval ayının yeni hilalının təsbit edildiyi yerdən uzaqda olan kimsənin, hilalın çıxması müxtəlif vaxtlarda olarsa (yəni müxtəlif vaxt qurşaqları), orucu dayandırmaq vacib deyildir.

6. Şəvval ayının yeni hilalının görünməsi qeyd olunmazsa, Ramazan ayını otuz gün hesab etmək vacibdir.

7. Alimlərin astronomik hesablamaları əsasında Ramazan ayının başlamasının müəyyən edilməsi və elan edilməsi etibarsızdır. [Bu üsul Allahu Təalənin dinində bir bidətdir, ona görə də biz bu alimləri günahlandırır və onların hesablarına əsaslanmırıq. Amma əgər elə olubsa ki, insanlar astronomik hesablamalara əsasən oruc tuturlar, o zaman ixtilafların şər olduğunu bildikdə, cəm halında ibadət növlərinin müsəlmanların birliyini qoruyub saxlaması üçün yerinə yetirilməli olduğunu əsas götürərək, onlarla oruc tutmağa başlayırıq. Şəriətə zidd olan günah isə dinə bidət gətirənlərin və yeni ayın çıxmasının müəyyən olunması üçün şəriət üsullarına əsaslanmayanların üzərinə düşür. Əgər camaat astronomik hesablamalara və öz ölkəsinin dini qurumlar idarəsinin qərarlarına zidd olaraq sünneyə uyğun oruc tutmağa başlayırsa, biz də birlik və həmrəyliyi qoruyub saxlayaraq hamı ilə birlikdə oruc tutmağa başlayırıq.]

8. Əgər kimsə səhrada və ya buna bənzər başqa yerdə tək olarkən ayı görsə, bu, onu gördüyünə uyğun hərəkət etməyə məcbur edər. [Bu, bəzi alimlərin rəylərindən biridir.]

(۱۸۵) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تَسَحَّرُوا فَإِنَّ فِي السَّحُورِ بَرَكَتًا» .

185. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ buyurdu: “**Sahura durun** [yəni gecənin sonunda sübhün açılmasından əvvəl yeyin], **həqiqətən, sahurda bir bərəkət** [keçməyən və artan lütf] **vardır**” (əl-Buxari 1923 və Muslim 1095).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Sahurun hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Oruc tutanlara *sahur* etməyi əmr etmək. Əksər alimlərin fikrincə, bu, müstəhəb bir əməldir [yəni əgər sahur yeməsə, ona heç bir günah olmaz].
2. *Sahurda* həm dini, həm də dünyəvi bir *bərəkət* (lütf) vardır.
3. *Sahur* hər hansı bir xüsusi yemək növü ilə məhdudlaşmır [yəni insan şəriətdə haram olanlardan başqa nə istəsə yeyə bilər].
4. İslam şəriətinin ədalət prinsipinə riayət edilməsində özünü göstərən kamilliyi.
5. Peyğəmbərin ﷺ insanlara dini öyrətməsində olan gözəllik, hansı ki, həm hökmü, həm də hikmətini zikr etməsində özünü göstərir ki, insanlar razılıq duysunlar və şəriətin əzəmətini və gözəlliyini dərk etsinlər.

(۱۸۶) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: تَسَحَّرْنَا
مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ. ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ. قَالَ أَنَسُ: قُلْتُ لِرَيْدٍ: كَمْ كَانَ بَيْنَ
الْأَذَانِ وَالسُّحُورِ؟ قَالَ: قَدْرُ خَمْسِينَ آيَةً.

186. Ənəs ibn Malik Zeyd ibn Sabitdən (Allah onlardan razı olsun) rəvayət edir ki, o demişdir: “Bir gün biz Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə sahur edirdik, sonra o, *sübh* namazına qalxdı.” Ənəs dedi: “Zeyddən soruşdum: “*Sahurun* sonu ilə azan [*iqamə*] arasında nə qədər vaxt keçdi?” O, belə cavab verdi: “Əlli ayə oxuna biləcək qədər vaxt [yəni təxminən 4-6 dəqiqə]” (əl-Buxari 1921 və Muslim 1097).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

2. Zeyd ibn Sabit ibn Dahhak əl-Ənsari əl-Xəzrəci (Allah ondan razı olsun). O, Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم Mədinəyə gəlişindən 11 il əvvəl dünyaya gəlib. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم oraya çatdıqda, oğlanı onun yanına gətirdilər və dedilər ki, o, bəni Nəccar qəbiləsindəndir və Quranın on yeddi surəsini əzbər bilir. Zeyd dedi: “Mən Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم Quran oxudum və o, bəyəndi. O zaman o mənə dedi: **“Yəhudilərin yazısını öyrən, çünki onlar mənə bir şey yazanda onlara etibar etmirəm”**. Yarım ay keçməmiş mən artıq onların dilini öyrənmişdim. Mən onlara yazırdım və onlar Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم bir şey yazanda mən ona oxuyurdum”. Zeyd Xəndək döyüşünün iştirakçısı idi və bu, onun ilk hərbi yürüşü idi. Həmçinin onun Uhud dağı döyüşündə iştirak etməsi ilə bağlı bir versiya var. Təbukə qarşı hərbi yürüş zamanı Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Bəni Nəccar qəbiləsinin bayrağını, əlində olan kəsdən götürərək Zeydə verdi, və bu sözləri dedi: **“Quran öndə olmalıdır”**. Zeyd Yərmukda qənimət bölgüsü ilə məşğul idi, elm almış səhabələrdən olmuş və irsi mal bölgüsü */fəraid/* elmini onların hamısından daha yaxşı bilənlərdən idi. O, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم dövründə Quran vərəqlərini və yazılarını toplayanlardan idi. Xəlifə Əbu Bəkr (Allah ondan razı olsun) ona dedi: “Həqiqətən, sən ağıllı adamsan və biz səni heç bir şeydə ittiham etmirik [yəni sənin haqqında heç bir şübhə yoxdur]. Sən Allah Rəsuluna صلی اللہ علیہ وسلم vəhy yazanlardan idin, ona görə də Quranın ayrı-ayrı

qeydlərini axtarıb topla. Osman ibn Əffan (Allah ondan razı olsun) hakimiyyəti dövründə Quranın tək yazılı nüsxəsini */mushaf/* toplamaq və tərtib etmək işini Zeyd və daha üç Qüreyşə həvalə etdi. Zeyd hicrətin 45-ci ilində Mədinədə vəfat etdi (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbərin ﷺ *sahur* etdiyi vaxt ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Sahur* etmək və onun vaxtını uzatmaq icazəlidir.
2. Peyğəmbərin ﷺ *sahurunun* bitməsi ilə *sübh* namazı arasındakı vaxt, əlli ayə oxumağa kifayət edən fasiləyə bərabər idi.
3. Səhabələrin Peyğəmbərdən ﷺ dərs almaq üçün daim onun yanında olmaq istəkləri.
4. Evə qonaq çağıran və onları qonaq edən Peyğəmbərin ﷺ təvazökarlığı və səxavətliliyi. Hətta başqa hədislərdə deyildiyi kimi Ramazan ayında səhabələr *sahur* etmək üçün onun yanına gəlirdilər, başqa günlərdə bunu etməsələr də.
5. Sübh namazı girən kimi onun qılınması icazəlidir.

(۱۸۷) عَنْ عَائِشَةَ وَأُمِّ سَلَمَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُدْرِكُهُ
الْفَجْرُ وَهُوَ جُنُبٌ مِنْ أَهْلِهِ ثُمَّ يَغْتَسِلُ وَيَصُومُ.

187. Aişə və Ummu Sələmanın (Allah ikisindəndə razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bəzən Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم sübh namazı vaxtı gəlib çatdıqda, cənabət halında olurdu, arvadları ilə yaxınlıq etdikdən sonra. O zaman o qüsl alıb həmin gün oruc tuturdu (əl-Buxari 1926 və Muslim 1109).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Möminlərin anası Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).
2. Möminlərin anası Ummu Sələmə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 36).

Hədisin mövzusu:

Sübhü, *cənabət* halında qarşılayan şəxsin orucu ilə bağlı *hökm*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Cənabət halında olan şəxsin *sübh* başlamazdan əvvəl qüsl almağa vaxtı olmasa da, orucu düzgündür.
2. *Cənabədən* sonra *qüsl* almağa tələsmək lazım deyil.
3. Elm almaq üçün elmə sahib olan şəxsə müraciət etmək lazımdır.
4. İnsanların adi vaxtlarda danışmağa utandıqları şeylər barədə açıq danışmaq, əgər bunda fayda olarsa icazəlidir.
5. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم əməlləri dəlildir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. *Heyzi, sübh* başlamamış bitmiş, lakin *qüsl* almağa vaxtı olmayan qadına oruc tutmaq icazəlidir.

(۱۸۸) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ نَسِيَ وَهُوَ صَائِمٌ فَأَكَلَ أَوْ شَرِبَ، فَلْيَتِمَّ صَوْمَهُ، فَإِنَّمَا أَطَعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ».

188. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu: **“Hər kim, oruculu ikən, unutqanlıq üzündən yeyib-içirsə, orucuna davam etsin, çünki həqiqətən, onu yedizdirən və içizdirən Allahdır”** (əl-Buxari 1933 və Muslim 1155).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Unutqanlıqdan yeyib-içən şəxsin orucu ilə bağlı *hökm*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsan unutqanlıqdan yeyib-içsə, orucu pozulmaz. Orucu pozan bütün digər əməllər də bu qaydaya tabedir, çünki *qiyasla* müqayisə əsas götürülür [yəni əgər Ramazan ayının gündüz vaxtı unutqanlıqdan cinsi əlaqədə olarsa və ya qussa, orucu səhihdir, lakin bu şərtlə ki, orucu yadına düşən kimi dərhal bu əməlləri dayandırın. Çünki bundan sonra o, bu əməlləri unutqanlıqdan edən hesab olunmaz].

2. Unutqanlıqdan yeyib-içən adamın orucu pozulmaz, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bu sözünə əsasən: **“Orucunu tutmağa davam etsin”**.

3. Şəriətə görə, unutqanlıqdan bir iş görmüş şəxsin hərəkətləri ona nisbət edilmir, çünki o bunu bilmədən etmişdir.

4. Allahu Təalənin sonsuz mərhəməti ki, onunla insanları bağışlayır.

5. Hər kim unutqanlıq üzündən ibadətini batil edən əməllər etsə, onun bu səhvi bağışlanar. Əgər bu fərz ibadət növü idisə, insan mütləq onu davam etdirməlidir [yəni ibadəti tamamlamalıdır] amma əgər bu nafilə ibadət idisə, onu davam etdirmək müstəhəbdir.

(۱۸۹) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ «بَيْنَمَا نَحْنُ جُلُوسٌ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ إِذْ جَاءَهُ رَجُلٌ. فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَلَكْتُ! قَالَ: «مَا لَكَ؟» قَالَ: وَقَعْتُ عَلَى امْرَأَتِي، وَأَنَا صَائِمٌ - وَفِي رِوَايَةٍ: أَصَبْتُ أَهْلِي فِي رَمَضَانَ - فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «هَلْ تَجِدُ رَقَبَةً تُعْتَقُهَا؟» قَالَ: لَا. قَالَ: «فَهَلْ تَسْتَطِيعُ أَنْ تَصُومَ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ؟» قَالَ: لَا. قَالَ: «فَهَلْ تَجِدُ إِطْعَامَ سِتِّينَ مِسْكِينًا؟» قَالَ: لَا. قَالَ: فَمَكَثَ النَّبِيُّ ﷺ فَبَيْنَا نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ أَتَى النَّبِيَّ ﷺ بَعْرَقٌ فِيهِ تَمْرٌ - وَالْعَرَقُ الْمِكْتَلُ - قَالَ: «أَيْنَ السَّائِلُ؟» قَالَ: أَنَا. قَالَ: «خُذْ هَذَا، فَتَصَدَّقْ بِهِ». فَقَالَ الرَّجُلُ: عَلَى أَفْقَرِ مِنِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَوَاللَّهِ مَا بَيْنَ لَابَتَيْهَا - يُرِيدُ الْحَرَّتَيْنِ - أَهْلُ بَيْتٍ أَفْقَرُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي. فَضَحِكَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى بَدَتْ أَنْيَابُهُ. ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَطْعِمْهُ أَهْلَكَ».

* الْحَرَّةُ: أَرْضٌ تَرَكَّبَهَا حِجَارَةٌ سُودٌ.

189. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə biz Peyğəmbərin ^{صلی اللہ علیہ وسلم} yanında oturduğumuz zaman bir nəfər gəlib dedi: “Ey Allahın Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم}, mən məhv oldum!” Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu: “**Səni nə məhv etdi?**” O cavab verdi: “Mən oruclu olarkən həyat yoldaşım ilə yaxınlıq etdim”. Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Ramazan ayında həyat yoldaşım ilə yaxınlıq etdim!” Sonra Allah Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu: “**Azad edəcək bir qulun varmı?**” O cavab verdi: “Xeyr”. Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu: “**İki ay ard-arda oruc tuta bilərsənmi?**” O cavab verdi: “Xeyr”. Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} dedi: “**Altmış kasıbı yedizdirə bilərsənmi?**” O cavab verdi: “Xeyr”. Sonra Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu. Bu vaxt biz bu vəziyyətdə əyləşdiyimiz zaman Peyğəmbərə ^{صلی اللہ علیہ وسلم} böyük bir səbət xurma gətirdilər və Peyğəmbər ^{صلی اللہ علیہ وسلم} soruşdu: “**Sual verən kəs haradadır?**” O cavab verdi: “Mən buradayam”. Peyğəmbər ^{صلی اللә علیہ وسلم} dedi: “**Bunu götür və kasıblara sədəqə olaraq ver**”. O kəs soruşdu: “Bunu məndən daha kasıb olanlara paylayacağammi, ey Allahın Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم}? Allaha and olsun ki,

Mədinənin iki dağı arasında mənim ailəmdən daha kasıb bir ailə yoxdur. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم elə güldü ki, dişləri göründü, sonra dedi: **“Onda öz ailəni yedizdir!”** (əl-Buxari 1936 və Muslim 1111).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Ramazan ayında gündüz vaxtı öz arvadı ilə yaxınlıq edən kişi haqqında hökm.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ramazan ayında gündüz vaxtı zövcəsi ilə yaxınlıq edən şəxsin günahının şiddətinə dəlalət.
2. Ramazan ayında, gündüz vaxtı zövcəsi ilə yaxınlıq edən şəxs üçün şiddətli kəffarənin vacibliyi.
3. Bu günahın *kəffarəsi* aşağıdakı ardıcılıqla yerinə yetirilir:
  - a) Bir kölə azad etmək [əgər yoxdursa, pulu varsa, bir qul alır, sonra onu azad edir].
  - b) Əgər bir şəxs bunu edə bilmirsə, onda iki ay ardıcıl oruc tutmalıdır. [Əgər ən azı bir gün orucu kəsərsə, geri sayım yenidən başlayır. İstisna orucun haram edildiyi günlərdir.]
  - c) Əgər insan bunu edə bilməzsə, altmış fəqiri yedirtməyə borcludur.
4. Əgər yaxın zamanda bu kəffarəni yerinə yetirə bilərsə, insan bunun üçün imkan olmadığı üçün kəffarə vacibliyindən azad olmaz.
5. İnsan ehtiyaclarının ödənilməsi kəffarəni ödəməkdən daha üstündür.
6. Həddi-bülüğa çatan */mükəlləf/* insanın məqamını nəzərə alan və bacarmadığı bir öhdəliyi onun üzərinə qoymayan İslam şəriətinin yüngüllüyü.
7. Günah işləyib sonra tövbə ilə gələn şəxsə qarşı sərt davranmaq olmaz.

8. And tələb edilməyən  xs  and içməyə icazə verilir.

9.  nsan  z təklifini və ya fikrini danıřark n, o adama and içmək caizdir.

10.  nsan bu məsələdə dođru danıřrsa,  z n  son dərəcə yoxsul olduđunu söyləyə bilər və onun bu sözləri Allahu T al nın təqdirinə qarşı narazılıđın bildirilməsi deyildir.

11. Rəsulullahın ﷺ gözəl xasiyyəti v  səxavəti.

12. Səhabələrin Allah R suludan ﷺ elm öyrənmək, onun xasiyyətini mənimsəmək və onunla ünsiyyətdən həzz almaq   n daim onun yanında olmaq istəkləri.

1-ci Fəsil yolda oruc tutmaq və digər hökmlər haqqında

بَابُ الصَّوْمِ فِي السَّفَرِ وَغَيْرِهِ

Bu fəsil yolda *oruc* tutmaq ilə bağlı hökmün izahına, eləcə də nəyin üstün olduğunu izah etməyə həsr edilmişdir: *oruc* tutmaq və ya iftar etmək.

(۱۹۰) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ حَمْرَةَ بْنَ عَمْرِو الْأَسْلَمِيِّ قَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: أَصُومُ فِي السَّفَرِ؟ - وَكَانَ كَثِيرَ الصِّيَامِ - قَالَ: «إِنْ شِئْتَ فَصُمْ وَإِنْ شِئْتَ فَافْطِرْ».

190. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Həmzə ibn Əmr əl-Əsləmi (Allah ondan razı olsun) bir dəfə Peyğəmbərdən صلی الله علیه وسلم soruşdu: “Yolda olarkən Ramazan ayının orucunu tutmalıyam mı?” - o çox oruc tuturdu. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم ona belə cavab verdi: **“İstəyirsən — oruc tut, istəyirsən — iftar et** [yəni oruc tutma]” (əl-Buxari 1943 və Muslim 1121).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

2. Həmzə ibn Əmr əl-Əsləmi (Allah ondan razı olsun) hicrətdən 10 il əvvəl doğulmuş Əbu Saleh ibn Əmr ‘Ueymir əl-Əsləmidir. İmam əl-Buxari “ət-Tarix” kitabında ondan bu sözləri nəql etmişdir: “Biz qaranlıq gecələrin birində Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم ilə birlikdə idik. Və birdən barmaqlarım işıq saçmağa başladı, bunun sayəsində insanların əlində olan bütün yükləri yığa bildim. Əcnədəyn

döyüşündəki qələbə xəbəri ilə Əbu Bəkr əs-Siddiqi sevindirən Həmzə ibn Amr idi. Belə bir rəvayət var ki, Kəb ibn Malikə Allahın bu haqda ayələri nazil edərək onun tövbəsini qəbul etdiyi müjdəsini ilk çatdıran Həmzə ibn Amr olub, Kəb isə buna görə ona paltarını verib. Həmzə ibn Amr hicri 61-ci ildə vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Yolda *oruc* tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) ona uyğun yaşamaq üçün elm əldə etmək istəyi.
2. Səfərə çıxan şəxsin oruc tutmaq və ya tutmamaq hüququ vardır.
3. Yolda olarkən Ramazan ayı orucunu tutmaq düzgündür.
4. İslam şəriətinin asanlığı.
5. Allah bəndəsinin istək və iradə kimi xüsusiyyətlərə malik olduğunun təsdiqi, çünki Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: **“İstəyirsən — oruc tut”**. Bu, insanın istək və iradəsi olmadığını, havada tük kimi olduğunu söyləyən cəbrilərin təkzibidir.

(۱۹۱) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنَّا نُسَافِرُ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فَلَمْ يَعِْبِ الصَّائِمُ عَلَى الْمُفْطِرِ وَلَا الْمُفْطِرُ عَلَى الصَّائِمِ.

191. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz Ramazan ayında Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə səfərə çıxdıq, o zaman *oruc* tutanlar, oruc tutmayanları qınamırdılar. *Oruc* tutmayanlar isə *oruc* tutanları qınamırdılar” (əl-Buxari 1947 və Muslim 1118).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Səfərdə olarkən Ramazan ayının orucunu tutmağın və tutmamağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Səfərdə* həm oruc tutmaq, həm də tutmamaq caizdir, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم həm oruc tutan həm də tutmayan səhabələrin əməllərindən razı qalmışdır.

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم razılığı dəlildir.

3. İslam şəriətinin asanlığı.

4. Hədis ixtilafı qarşılaşdıqda, hər bir tərəf dəlillərə istinad edərsə, əxlaqi keyfiyyətlər göstərməyin zəruriliyinə dəlildir.

5. Aşağıdakı növlərdən biri ilə bağlı fikir ayrılıqlarına görə insanları qınamaq lazım deyil:

a) Anlayışda ixtilaf */ixtilaf əfhəm/*.

b) Müxtəliflikdə fikir ayrılığı */ixtilaf tanauu/*.

Üçüncü növ də var: ziddiyyət ixtilafı */ixtilaf tədad/*, o zaman ki, tərəflərdən biri səhih dəlilə — ayə və ya hədisə, digər tərəf isə — etibarsız dəlilə istinad edir. Yaxud hər iki tərəf bir ayəyə əsaslansa, lakin tərəflərdən biri onu əvvəlki salehlərin başa düşdüyü kimi başa düşsə, digəri isə öz rəyinə istinad etsə. Belə bir vəziyyətdə bu qayda işləmir və buna görə də qınaq lazımdır.

(۱۹۲) عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فِي شَهْرِ رَمَضَانَ فِي حَرٍّ شَدِيدٍ، حَتَّى إِنْ كَانَ أَحَدُنَا لَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى رَأْسِهِ مِنْ شِدَّةِ الْحَرِّ، وَمَا فِينَا صَائِمٌ إِلَّا رَسُولُ اللهِ ﷺ وَعَبْدُ اللهِ بْنُ رَوَاحَةَ.

192. Əbu əd-Dərda (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Ramazan ayında biz Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə o qədər güclü istidə səfərə çıxdıq ki, hətta ona görə də bizdən biri öz əli ilə başını günəşin şüalarından örtürdü. Və bizim aramızda Allah Rəsulu ﷺ və Abdullah ibn Rəvahidən başqa oruc tutanlar yox idi” (əl-Buxari 1945 və Muslim 1122).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Əbu əd-Dərda — ‘Veymir ibn ‘Amir ibn Qeys əl-Ənsari əl-Xəzrəcidir (Allah ondan razı olsun) hansı ki, Bədr ilində İslamı qəbul etmiş və onun İslamı çox gözəl idi. O, Uhud döyüşündə, eləcə də sonrakı hərbi döyüşlərdə iştirak etmişdir. Əbu əd-Dərda bilikli, müdrik və fəzilətli bir insan idi. Rəvayət edilir ki, Peyğəmbər ﷺ onun haqqında belə demişdir: **“O, ümmətimin müdrikidir”**. Muaz ibn Cəbəl demişdir: “Dörd nəfərdən elm əldə edin...” deyərək, onların arasında Əbu əd-Dərdanın adını çəkmişdir. Əbu əd-Dərdanın çoxlu hikmətli kəlamları var ki, bunlar arasında aşağıdakı sözlər var: “Allah yanında ən nifrətli olanlar Onun əmirlərinə laqeyid olan məxluqlardır”. Muaviyə (Allah ondan razı olsun) onun haqqında belə demişdir: “Əbu əd-Dərda insanları xəstəliklərdən müalicə edən fəqih və alimlərdəndir”. Osmanın (Allah ondan razı olsun) dövründə Müaviyə Əbu əd-Dərdanı Şama hakim təyin etdi və o, hicrətin 32-ci ilində vəfat etdi.

2. Abdullah ibn Rəvahə — bu Əbu Muhəmməd ibn Rəvahə ibn Səlab əl-Ənsari əl-Xəzrəcidir (Allah ondan razı olsun) - Əqəbə andı gecəsində ilk ənsar və onların nümayəndələrindən biri idi, Bədr döyüşündə və sonrakı hərbi yürüşlərdə iştirak etmişdir. Abdullah ibn Rəvahə öz şeirlərində Peyğəmbəri ﷺ tərif edən bir şair idi. Abdullah ibn Rəvahə hicrətin 8-ci ilinin Cümada əl-ulə ayında Mutə döyüşündə şəhid oldu.

Hədisin mövzusu:

Ramazan ayında səfərdə olarkən oruc tutmağın hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Müsafirə* Ramazan ayında oruc tutmamağa icazə verilir.
2. Əgər *müsafir* orucu tutmaqda çətinlik çəkirsə, tutmaması daha üstündür.
3. İnsanın özünə və sağlamlığına zərər verə biləcək şeylərdən qorunmaq, Allahu Təaləyə tam təvəkkülün mənasına zidd deyil.

(۱۹۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي سَفَرٍ، فَرَأَى زِحَامًا وَرَجُلًا قَدْ ظَلَّلَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: «مَا هَذَا؟» قَالُوا: صَائِمٌ. فَقَالَ: «لَيْسَ مِنَ الْبِرِّ الصِّيَامُ فِي السَّفَرِ».

* وَلِمُسْلِمٍ: «عَلَيْكُمْ بِرُخْصَةِ اللَّهِ الَّتِي رَخَّصَ لَكُمْ».

193. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir gün yolda olarkən Allah Rəsulu ﷺ yerdə yatan və susuzluqdan xəstələnən bir nəfərin üzərinə insanların toplaşaraq onu qızmar günəşdən örtmək üçün kölgə saldıqlarını gördü. O soruşdu: *“Bu nədir?”* Ona cavab verdilər: “O, oruc tutandır”. O dedi: *“Çətinlik çəkən şəxs üçün səfərdə oruc tutmaq təqvadən deyildir”* (əl-Buxari 1946 və Muslim 1115).

Hədisin başqa versiyasında deyilir: *“Allahın sizə icazə verdiyi rahatlıqlardan istifadə etməyiniz lazımdır”* (Muslim 1115).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Səfərdə çətinlik çəkən şəxsin oruc tutmasının hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinə göstərdiyi diqqət və onların vəziyyətinə göstərdiyi qayğı.
2. Müsafirin ona çətinlik yaradan orucu yerinə yetirməsi təqvanın göstəricisi deyil.

3. Allahu Təalənin icazə verdiyi şeylərdə (yəni hər hansısa bir şeyi etməməyə icazə verilibsə), Uca Allahın verdiyi rahatlıqdan istifadə etmək və insanın özünü əldən salmamaq istəyi qanunidir, icazəlidir.

4. Təəccüblü mənzərə ətrafında toplaşmaq icazəlidir.

(194) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ فِي السَّفَرِ فَمِنَّا الصَّائِمُ وَمِنَّا الْمُفْطِرُ، قَالَ: فَنَزَلْنَا مَنْزِلًا فِي يَوْمٍ حَارٍّ، وَأَكْثَرْنَا ظِلًّا صَاحِبِ الْكِسَاءِ. فَمِنَّا مَنْ يَتَّقِي الشَّمْسَ بِيَدِهِ. قَالَ: فَسَقَطَ الصُّوَامُ، وَقَامَ الْمُفْطِرُونَ فَضَرَبُوا الْأَبْنِيَةَ. وَسَقَوْا الرِّكَابَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «ذَهَبَ الْمُفْطِرُونَ الْيَوْمَ بِالْأَجْرِ».

194. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə biz Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə səfərdə idik, aramızda oruc tutanlar da var idi, tutmayanlar da. İsti bir gündə, biz hansısa bir yerdə düşərgə saldıq. Və elə oldu ki, bizim aramızda ən böyük kölgəsi olan, üzərində üst geyimi olandır [hansı ki, onunla günəşdən qorunur insan], amma aramızda əlləri ilə qızmar günəşdən gizlənənlər də var idi. Sonra Ənəs dedi: “Oruc tutanlar zəiflikdən yerə yıxıldılar, oruc tutmayanlar isə ayaq üstə qaldılar, çadır qurdular və dəvələrə su verdilər. Və o zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Bu gün oruc tutmayanlar da** [qardaşlarına qulluq etdiklərinə görə] **savablarını qazandılar”** (əl-Buxari 2890 və Muslim 1119).

Hədis rəvayətçisi:

Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Səfərdə orucu pozmağın (oruc tutmamaq) *hökmü*, əgər bunda bir fayda varsa.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Müsafir* üçün Ramazan ayında oruc tutmamaq, eləcə də oruc tutmaq icazəlidir, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم heç bir tərəfi qınamamışdır.

2. Yolda olarkən orucu tutmamaq, oruc tutmaqdan daha üstündür, əgər bunda bir fayda varsa.

3. Yolda dostlarınıza yararlı, faydalı olmaq — şərəfdir.

4. Zərər gətirən şeylərdən özünüzü qorumaq, Allahu Təaləya tam təvəkkül etməyə zidd olan bir şey deyil.

5. İnsanları yaxşı iş görməyə həvəsləndirmək və motivasiya etmək lazımdır.

6. Görülən işlərin savabı onların gətirdiyi fayda qədər olacaq.

Bu hədisin digər faydaları isə bunlardır:

7. Cəmiyyət üçün faydalı iş görmək daha xeyirli və üstündür, üstəlik, onların savabı yalnız şəxsi mənfəət üçün edilən əməllərdən daha çoxdur.

(۱۹۵) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ عَلَيَّ الصَّوْمُ مِنْ رَمَضَانَ، فَمَا أَسْتَطِيعُ أَنْ أَقْضِيَ إِلَّا فِي شَعْبَانَ .

195. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir neçə dəfə, Ramazan ayından qalan oruc borcum qalmışdı və Şaban ayı gələnə qədər onu tuta bilmirdim (Peyğəmbərə صلی الله عليه وسلم xidmət ilə məşğul olduğu üçün)” (əl-Buxari 1950 və Muslim 1646).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Ramazan ayının tutmadığı orucuların tamamlanmasını gecikdirməyin hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ramazan orucunun buraxılmış günlərini tamamlamağı Şaban ayına qədər təxirə salmaq olar.
2. Orucun qəzasını tutmağa tələsmək daha üstündür, çünki bu hədisdə Aişə bir səbəblə özünü doğrultmuşdur.
3. Orucun qəzasını növbəti Ramazana qədər təxirə salmaq olmaz, çünki Aişə bunun üçün son vaxt Şaban ayını təyin etmişdir.
4. İttihamlardan uzaq olmaq üçün və insanların sizdən nümunə götürməməsi üçün, mübahisəli, ziddiyyətli hərəkətlər edərkən özünüza bəraət, haqq qazandırmağa üstünlük verilir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Arvadın ərinə qulluq etməsinin fəziləti.

(۱۹۶) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ».

* وَأَخْرَجَهُ أَبُو دَاوُدَ وَقَالَ: هَذَا فِي النَّذْرِ، وَهُوَ قَوْلُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ .

196. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdu: **“Əgər tamamlamadığı orucu olan kimsə vəfat edərsə, qohumu [varislərdən biri] onun əvəzinə oruc tutmalıdır”** (əl-Buxari 1952 və Muslim 1147).

Hədis Əbu Davud tərəfindən nəql edilmişdir, onun fikrincə *nəzir* orucu tutmaqdan bəhs edilir. Bu fikrə Əhməd ibn Hənbəl də sahib idi. [Şeyx Useymin hesab edirdi ki, bu fikrin dəlillərə ehtiyacı var və hədis orucun bütün vacib növlərinə işarə edir. Hər halda, bu məsələni ətraflı öyrənmək və sələflərin ilk nəsilələrinin sözlərinə istinad etmək lazımdır və Allah daha yaxşı bilir] (Əbu Davud 2400).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Ölən şəxsin vacib olan orucunun qəzasının tamamlanmasının *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Vəfat etmiş qohumunun vacib olan orucunu, qohumuna tamamlamağı əmr etmək, əgər o yerinə yetirə bilmədən vəfat edibsə. Əgər qohum, mərhumun tutmadığı orucunu tutmazsa, o zaman mərhumun qoyub getdiyi mirasdan oruc tutmadığı hər gün üçün bir fəqirə yemək verilməlidir. Əgər mərhumun mirası yoxdursa və kimsə sədəqə olaraq onun adından yoxsulları yedizdirirsə, bu, mərhumun hesabına yazılır. Əgər heç kim onun adından sədəqə verməzsə, onun işi Allahu Təaləyə qalar.

2. Şəriət vacib orucun növləri arasında fərq qoymur: istər Ramazan ayının orucu, istər vacib *nəzir* orucu və ya hədisin ümumi mənasına görə *kəffərə* orucu.

3. Əgər qohum bir neçə nəfər olarsa, onların hamısı mərhumun tutmadığı günlərin qəzasını tamamlayana qədər oruc tuta bilərlər.

4. Əgər insan orucun qəzasını tutmağa imkan tapmamış vəfat edərsə, o zaman qohumu onun üçün oruc tutmalıdır, çünki mərhumun orucu tutmağa imkanı olmamışdır.

5. Ölən şəxsin müstəhəb orucunu, qohumu yerinə yetirmir (tamamlamır).

(۱۹۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمُ شَهْرٍ، أَفَأَقْضِيهِ عَنْهَا؟ فَقَالَ: «لَوْ كَانَ عَلَى أُمَّكَ دَيْنٌ أَكُنْتَ قَاضِيَهُ عَنْهَا؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَدَيْنُ اللَّهِ أَحَقُّ أَنْ يُقْضَى».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «جَاءَتْ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أُمَّي مَاتَتْ وَعَلَيْهَا صَوْمٌ نَذْرٍ. أَفَأَصُومُ عَنْهَا؟» فَقَالَ: «أَرَأَيْتِ لَوْ كَانَ عَلَى أُمَّكَ دَيْنٌ فَقَضَيْتِهِ، أَكَانَ ذَلِكَ يُؤَدِّي عَنْهَا؟» قَالَتْ: نَعَمْ. قَالَ: «فَصُومِي عَنْ أُمَّكَ».

197. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir gün bir kişi Peyğəmbərin ﷺ yanına gəlib dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Mənim anam vəfat etdi, onun da bir aylıq oruc qəzası var idi [*nəzir ilə*]. Bu borcu qaytarmalıyam mı? Peyğəmbər ﷺ soruşdu: “**Əgər anan borc pul alsaydı, onun əvəzinə onu ödəyərdinmi?**” O cavab verdi: “Bəli”. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “**O zaman Allaha olan borc ödənilməyə daha layiqdir**” (əl-Buxari 1953 və Muslim 1148).

Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Bir qadın Rəsulullahın ﷺ yanına gəlib dedi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Anam vəfat etdi və onun yerinə yetirilməmiş bir *nəzir orucu* qaldı. Onun əvəzinə oruc tutmalıyam mı?” O, belə cavab verdi: “**Sən necə düşünürsən, əgər ananın borcu olsa və sən onu ödəsən, bu onun borcunu ödəyəcəkmi?**” O, “Bəli” cavabını verdi. Peyğəmbər ﷺ dedi: “**Onda ananın əvəzinə oruc tut**” (əl-Buxari 7315 və Muslim 1148).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Mərhumun nəzir orucunun, onun əvəzinə tamamlanması hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) möhkəm inam əsasında Allaha ibadət etmək üçün elm almaq istəkləri.

2. Mərhumun əvəzinə orucunu tamamlamaq caizdir.

3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم gözəlliklə insanları öyrətməsi.

4. Duyğusal obrazlarla müqayisə etmək, hansı ki, onların vasitəsilə, insanlara deyilənlərin mənası daha yaxşı dərk edilir və şəriət hökmləri aydınlaşır, bu Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم gözəl təliminin nümunəsidir.

5. *Qiyas*, şəriət dəlillərindən biridir, hansı ki, onun vasitəsi ilə şəriət hökmləri təsdiq olunur.

6. Əgər ölənin borcunu ödəmək icazəlidirsə, Allahu Təalə qarşısında borcu ödəmək daha üstündür.

(۱۹۸) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ:
«لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الْفِطْرَ».

198. Səhl ibn Səd əs-Sədi (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: “*İnsanlar iftara tələdikcə rifah içində olacaqlar*” (əl-Buxari 1957 və Muslim 1098).

Hədis rəvayətçisi:

Səhl ibn Səd əs-Sədi, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 139).

Hədisin mövzusu:

İftara başlamaq üçün tələsməyin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bütün xeyirlərin xeyiri, şəriətin hüdudlarını rəhbər tutmaqdadır.
2. Oruc tutanı *iftara* mümkün qədər tez, günəş batdıqdan dərhal sonra başlamağa təşviq etmək.
3. *İftara* tələsmək insanların rifah içində olmasının səbəbidir.
4. *İftarın* təxirə salınması rifahdan məhrum olmaq üçün səbəbdir.
5. Allahu Təalə, bəndələri üçün asanlaşdırmağı sevir, ona görə də *iftara* mümkün qədər tez başlamaq da şübhəsiz ki, onlar üçün rahatlıqdır.

(۱۹۹) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِذَا
أَقْبَلَ اللَّيْلُ مِنْ هَاهُنَا، وَأَدْبَرَ النَّهَارُ مِنْ هَاهُنَا؛ فَقَدْ أَفْطَرَ الصَّائِمُ».

199. Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurur: “**Gecə** [qaranlıq] **ordan** [şərqi nəzərdə tutaraq] **gəldiyində, və gündüz** [ışığı] **isə ora** [qərbi nəzərdə tutaraq] **getdiyində, oruc tutan, orucunu açə bilər**” (əl-Buxari 1954 və Muslim 1100).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin əmiri Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 1).

Hədisin mövzusu:

Oruc tutan *iftara* nə vaxt başlamalıdır?

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İftar vaxtı günəş batdıqdan dərhal sonradır [yəni günəş üfün altında yox olan kimi], hətta onun işığı hələ də görünsə belə.

2. İftara mümkün qədər tez, vaxtı çatdıqdan dərhal sonra başlamaq məsləhətdir.

Qeyd: Bu kitabda, əl-Buxari və Muslimin məcmuələrində belə verilməsinə, gətirilməsinə baxmayaraq, *iftarın* başlanmasının üçüncü əlaməti qeyd olunmur: “**Əgər oradan qaranlıq, zülmət gəlsə, işıq isə ora getsə və günəş batsa, sonra oruc tutan orucunu açə bilər**”.

(۲۰۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْوَصَالِ. قَالُوا: إِنَّكَ تُوَاصِلُ. قَالَ: «إِنِّي لَسْتُ مِثْلَكُمْ، إِنِّي أُطْعَمُ وَأُسْقَى». * وَرَوَاهُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَعَائِشَةُ وَأَنَسُ بْنُ مَالِكٍ.

(۲۰۱) وَلِمُسْلِمٍ: عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «فَأَيُّكُمْ أَرَادَ أَنْ يُوَاصِلَ فَلْيُوَاصِلْ إِلَى السَّحْرِ».

200. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: «Allahın Rəsulu ﷺ fasiləsiz oruc tutmağı qadağan etmişdir. Ona dedilər: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ, axı sən bu cür oruc tutursan”. O, belə cavab verdi: **“Mənim vəziyyətim sizin kimi deyil, həqiqətən, məni yedizdirirlər və içizdirirlər”**» (əl-Buxari 1922 və Muslim 1102).

Bu hədisi Əbu Hureyrə, Aişə, Ənəs ibn Malik rəvayət etmişdir (Allah onlardan razı olsun).

201. Muslim və Buxari, Əbu Səid əl-Xudridən (Allah ondan razı olsun) rəvayət etmişdirlər ki: “Əgər sizdən kimsə fasiləsiz oruc tutmaq istəyirsə, onu sahura qədər tutsun və orucunu açsın” (əl-Buxari 1922 və Muslim 1102).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).
2. Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).
3. Aişə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).
4. Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).
5. Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Fasiləsiz oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Fasiləsiz oruc tutmaq qadağandır [yəni iki gün ard-arda gecə iftar etmədən] çünki bunda aşkar və ya gözlənilən bir zərər var.
2. Kim istəsə, ona sahura qədər fasiləsiz oruc tutmaq olar.
3. İnsana ibadətlə bağlı həm maddi, həm də mənəvi hüquqlar verən İslam şəriətinin kamilliyi.
4. Səhabələrin yaxşılıq etmək və Peyğəmbərə ﷺ tabe olmaq istəkləri.
5. Hər hansısa müəyyən bir məsələnin yalnız Peyğəmbərə ﷺ aid olduğuna dair dəlil olana qədər, hər şeydə Peyğəmbərə ﷺ tabe olmağın əsas göstəricisi olması.
6. Peyğəmbərə ﷺ ümmətindən fərqli olaraq fasiləsiz oruc tutmağa icazə verilmişdir.
7. İslam şəriətinin hikməti, çünki bunda zərurət yaranana qədər heç bir hökmün təsirini insana şamil etmir.
8. Səhabələrə özü ilə onlar arasındakı fərqi izah etməyə başlayan Peyğəmbərin ﷺ təsirli təlim üsulları ki, hökmlər sakit, rahat qəbul olsun deyə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. Allah daha yaxşı bilir, lakin hədisdən aşağıdakı faydanı çıxarmaq olar: müsəlmanın bir gündən çox müddət ərzində "quru" oruc tutmaması daha yaxşıdır, bir insan təkə yeməkdən deyil, həm də içməkdən çəkinir, çünki bu, onun ibadətinə təsir göstərə bilər. Oruc tutmağa gəlincə, insan yeməkdən çəkinib, lakin su içdikdə, hədisdə qeyd olunan qadağaya zidd olmadığı üçün bunda heç bir problem yoxdur.

2-ci Fəsil ən yaxşı oruc və onun digər növləri haqqında

بَابُ أَفْضَلِ الصَّيَامِ وَغَيْرِهِ

“Ən yaxşı oruc” sözləri müstəhəb oruc növlərinə, “digər növlər” isə qadağan olunmuş oruc növlərinə aiddir.

Uca Allah qullarına mərhəmət göstərmiş, onlar üçün nafilə ibadət növlərini icazəli etmişdir.

Nafilə ibadətlər fərz ibadətlərə bərabər tutulur və vacib ibadət növlərini */fəraid/* yerinə yetirərkən buraxdıqları səhvləri tamamlamağa, və onları yerinə yetirənlərin Allah qarşısında və cənnətdə yüksək dərəcəyə çatmasına xidmət edir. Namaz, zəkat, oruc və həccin də *nafilə* ibadət forması var. Və insanın ibadəti nöqsansız olmadığına görə, o, eyni növ ibadətlə kamilləşməyə və tamamlanmağa ehtiyac duyur.

(۲۰۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ الْعَاصِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: أَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنِّي أَقُولُ: وَاللَّهِ لَأُصُومَنَّ النَّهَارَ، وَلَا أُقُومَنَّ اللَّيْلَ مَا عِشْتُ. فَقُلْتُ لَهُ: قَدْ قُلْتُهُ، بِأَبِي أَنْتَ وَأُمِّي. قَالَ: «فَإِنَّكَ لَا تَسْتَطِيعُ ذَلِكَ. فَصُمْ وَأَفِطِرْ، وَقُمْ وَنَمْ. وَصُمْ مِنْ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَإِنَّ الْحَسَنَةَ بَعِشْرَ أَمْثَالِهَا، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ». قُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ يَوْمًا وَأَفِطِرْ يَوْمَيْنِ». قُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ. قَالَ: «فَصُمْ يَوْمًا وَأَفِطِرْ يَوْمًا، فَذَلِكَ صِيَامُ دَاوُدَ، وَهُوَ أَفْضَلُ الصِّيَامِ». فَقُلْتُ: فَإِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: «لَا صَوْمَ فَوْقَ صَوْمِ دَاوُدَ - شَطَرَ الدَّهْرِ - صُمْ يَوْمًا وَأَفِطِرْ يَوْمًا».

202. Abdullah ibn Amr ibn əl-As (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم məlumat verildi ki, mən demişəm ki: “Allaha and olsun ki, nə qədər ki, mən sağam, hər gün oruc tutacağam və hər gecə namaz qılacağam” [bu sözləri Abdullahın atası Amr ibn əl-As Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم çatdırmışdır]. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم soruşdu: **“Bu sözləri deyən sən sən?”** Ona cavab verdim: “Bəli, mən dedim, atam və anam sənə fəda olsun, ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم!” O dedi: **“Həqiqətən, sən buna döza bilməyəcəksən! Ona görə də bəzi günlərdə oruc tut, digər günlərdə orucu tərək et, gecələr namaz qıl və yat. Hər ay üç gün oruc tut, çünki hər bir yaxşı əməlin savabı on qat olacaq və bu, bir il oruc tutmağa bərabər olacaq.”** Mən cavab verdim: “Mən bundan daha çoxunu edə bilərəm [yəni üç gündən çox oruc tuta bilərəm]”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Onda bir gün oruc tut, sonrakı iki gününü oruc tutma”.** Mən dedim: “mən bundan artığını edə bilərəm”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Onda bir gün oruc tut, bir gün oruc tutma – bu, Davudun orucudur və nafilə orucun ən xeyirlisidir”.** Mən dedim ki: “mən bundan artığını edə bilərəm”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə cavab verdi: **“Bundan yaxşısı yoxdur”** (əl-Buxari 1976 və Muslim 1159).

Başqa bir rəvayətdə deyilir: **“Mənim qardaşım Davudun orucundan daha gözəl oruc yoxdur** [yəni tutula bilməz], **hansı ki, o öz vaxtının yarısını oruc tuturdu, ona görə də bir gün oruc tut, o biri gün oruc tutma”** (əl-Buxari 1980).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Amr ibn əl-As (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Nafilə oruc, orucun ən yaxşı növüdür.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İbadətdə çalışqanlıq göstərən Abdullah ibn Amr ibn əl-Asın fəziləti.
2. İbadətlə bağlı insana həm maddi, həm də mənəvi hüquqlar verən İslam şəriətinin kamilliyi [yəni insanı həm ibadətə, həm də istirahətə sövq edir].
3. Aylıq üç günlük orucun fəziləti, hansı ki, bütün il oruc tutmağa bərabərdir.
4. İnsanın bir gün oruc tutduğu və sonrakı iki gün tutmadığı oruc, ayda üç günlük orucdan daha yaxşıdır.
5. İnsanın bir gün tutduğu və bir gün tutmadığı oruc nafilə orucun ən üstün növüdür.
6. Bu oruc, Allahu Təalənin ibadətində qüvvət və sabitlik verdiyi Allah Peyğəmbəri Davudun orucudur.
7. İnsanın bir gün tutduğu və bir gün tutmadığı nafilə oruc hələ bu ümmətdən (yəni İslam ümmətindən) də əvvəl qanuniləşdirilmişdi.
8. Bir yaxşı əməlin savabı 10 oxşar əməlin savabına bərabərdir [buna görə də hər bir yaxşı əmələ görə insana 10 qat savab verilir].
9. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم hikməti və ümmətə göstərdiyi mehribanlıq, çünki o, həmişə onları məsələlərin ən asan həllərinə yönəldirdi.
10. Peyğəmbərə صلی الله علیه وسلم : “Ata-anam sənə fəda olsun!” demək icazəlidir.

11. Gələcəkdə işlərin vəziyyətini nəzərə alaraq uzaqgörən olmaq lazımdır.

12. Əsli bir başa ona aid olan sözləri insana çatdırmaq lazımdır ki, o insan xəbərin səhihliyində əmin olduqda, onun söz və əməllərinin düzgünlüyünü təsdiq etsin və ya onları inkar etsin. Çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم yenidən Abdullahdan soruşdu: "***Bu sözləri deyən sənənmisənmi?***"

13. İnsanın yerinə yetirəcəyinə, and içdiyi söz və əməllərdən uzaqlaşmaq və and içərək ən yaxşısını etmək olar.

* وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَحَبَّ الصِّيَامِ إِلَى اللَّهِ صِيَامُ دَاوُدَ، وَأَحَبُّ الصَّلَاةِ إِلَى اللَّهِ صَلَاةُ دَاوُدَ، كَانَ يَنَامُ نِصْفَ اللَّيْلِ، وَيَقُومُ ثُلُثَهُ، وَيَنَامُ سُدُسَهُ، وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا».

Abdullah ibn Amr ibn əl-As (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allah yanında ən sevimli, nafilə orucu, Davudun orucudur, Allah yanında ən sevimli nafilə namazı, Davudun namazıdır - o, gecənin yarısını yatırdı, gecənin üçdə birini namaz qılırdı, qalan altıncı hissəsini isə yatırdı. O bir gün oruc tuturdu, ertəsi gün isə oruc tutmurdu” (əl-Buxari 1131 və Muslim 1159).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Amr ibn əl-As, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Allah yanında ən sevimli nafilə oruc və namazların xatırlanması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əməllər Uca Allahın onlara olan məhəbbət dərəcəsinə görə fərqlənir [yəni Allahın sevimli əməlləri var, və daha sevimliyələri var] və Onun dərgahında daha çox sevilən əməl ən xeyirlidir.

2. Bu dərəcələr arasındakı fərq, əməlin düzgünlüyündən və şəriətə uyğunluğundan asılıdır [yəni əməllər nə qədər şəriətə uyğun olarsa, Allahu Təalə yanında bir o qədər yaxşı sayılır].

3. Məhəbbət — Allahın ad və sifətlərinə aiddir, Ona layiq olan şəkildə təsdiqlənmiş.

Gecə günəşin batmasından (məğrib), sübhün açılmasına qədər olan vaxtdır.

4. Uca Allahın məhəbbəti müxtəlif dərəcələrə malikdir.

5. İnsanın bir gün tutduđu və bir gün tutmadığı oruc, nafilə orucun ən yaxşı növüdür və bu, bu fəslin mövzudur ki, buna sübut olaraq bu hədis verilmişdir.

6. İnsanın gecənin yarısını yatıb, üçdə birini ibadət edib, qalan altıncı hissəsini isə yenidən yatdığı namaz növü nafilə namazın ən üstün növüdür.

7. Allahu Təalənin Peyğəmbəri Davudun ibadətdə göstərdiyi qüvvət və ibadətini nizama saldığı gözəllik.

(۲۰۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَوْصَانِي خَلِيلِي ﷺ بِثَلَاثٍ: صِيَامِ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرُكْعَتِي الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ.

203. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mənim sevimli Peyğəmbərim صلى الله عليه وسلم mənə üç şeyi vəsiyyət etdi: hər ayın üç gününü oruc tutmağı, iki rükət duha namazını qılmağı və yatmadan əvvəl vitr namazını qılmağı” (Buxari 1981 və Muslim 721).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Hədis müxtəlif mövzulardan bəhs edir, lakin bu fəslin mövzusu hər ayın üç gününü oruc tutmaqdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم səhabələrinə olan gözəl rəftarı, onlara fayda verən əmr və göstərişləri.

2. Ayda üç gün oruc tutmağın fəziləti və ən yaxşısı onların ağ gecələrə - 13, 14 və 15-ə düşməsi [qəməri təqviminə görə].

3. Hər gün iki rükət duha namazı qılmağın fəziləti.

4. Yatmadan əvvəl vitr namazı qılmağın fəziləti. Ancaq bu, gecənin sonunda oyanmayacağından qorxanlara aiddir.

5. Bu üç şeyin vacibliyinə dəlalət edir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onlara əməl etməyi öz səhabələrindən bir neçəsinə vəsiyyət etmişdir. [Əbu Dərdaya, (səhih Muslimdə rəvayət olunduğu kimi) və Əbu Zərə, (Sünən ən-Nəsai-də,

rəvayət edildiyi kimi, Allah onlardan razı olsun. Duha namazının vaxtı - günəş çıxandan sonra və günortadan əvvəl, günəş zenitə daxil olduqda.

6. Peyğəmbəri ﷺ, sevimli insan kimi (xəlil) seçmək caizdir [yəni dost, hansı ki, qəlbi ona qarşı dərin sevgi ilə dolu olan].

(٢٠٤) عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبَّادِ بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ: سَأَلْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ: أَنْهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ صَوْمِ يَوْمِ الْجُمُعَةِ؟ قَالَ: نَعَمْ.
* وَزَادَ مُسْلِمٌ: وَرَبِّ الْكَعْبَةِ.

204. Muhəmməd ibn Abbad ibn Cəğfar dedi: “Mən Cabir ibn Abdullahtan (Allah ondan və atasından razı olsun) soruşdum: “Peyğəmbər ^{صلى الله عليه وسلم} yalnız cümə günləri oruc tutmağı qadağan etmişdirmi?” O cavab verdi: “Bəli” (əl-Buxari 1984 və Muslim 1143).

Muslimin versiyasında əlavə var: “And olsun Kəbənin Rəbbinə” [Şeyx Useymin (Allah ona rəhmət etsin) bu əlavəni Muslimdə tapmadığını, lakin Nəsaidə belə olduğunu söyləyib və Muslimin rəvayətində “And olsun bu evin Rəbbinə” sözləri var, hansı ki, Cabir o zaman Kəbəni *təvaf* edərək demişdir] (Muslim 1143).

Hədis rəvayətçisi:

Muhəmməd ibn ‘Abbad ibn Cağfar əl-Məxzumi əl-Məkki, tabiinlərin orta nəslindən olan etibarlı rəvayətçidir (Allah ona rəhmət etsin).

Hədisin mövzusu:

Cümə günü oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yalnız cümə günləri oruc tutmaq qadağandır. Əksər alimlər bunun haram olmadığını deyirlər [amma arzu olunmaz bir əməldir].

2. Fətva verərkən and içmək olar, əgər bunda hər hansı bir fayda varsa. Heç kim and içilməsini istəməsə belə, buna icazə verilir.

3. Saleh sələflərin elm əldə etmək və onu başqalarına öyrətmək istəkləri.

(۲۰۵) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَصُومَنَّ أَحَدُكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، إِلَّا أَنْ يَصُومَ يَوْمًا قَبْلَهُ أَوْ يَوْمًا بَعْدَهُ».

205. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Sizlərdən heç biriniz tək cümə günü oruc tutmasın, əgər ondan bir gün əvvəl oruc tutmasa və ya ondan sonrakı gün oruc tutmaq niyyətində olmasa”** (əl-Buxari 1985 və Muslim 1143).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Yalnız cümə günü oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yalnız cümə günləri oruc tutmaq qadağandır, əgər bir şəxs ondan əvvəlki və ya sonrakı gün oruc tutmasa [bununla da cümə günü, oruc tutmaqla xüsusiləşdirilmiş olmayacaq].

2. İslam şəriətinin hikməti, iki bayram günü və cümə günü tutulan oruclar arasında fərq qoyması ilə ifadə olunur. [İki bayram günlərində - Fitr (Ramazan) və Qurban bayramlarında, heç bir halda oruc tutmaq olmaz, hətta *kəffarə* olaraq iki ay ardıcıl oruc tutulsa belə. Bayram günü oruc tutulmur və bu orucun bölünməsi sayılmır. Allah isə daha yaxşı bilir.]

Əlavə:

Yalnız cümə günü oruc tutmaq insanın adətinə çevrilibsə, buna icazə verilir.

Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) hədisində, Peyğəmbərin ^{صلی اللہ علیہ وسلم} belə dediyi rəvayət edilir: **“Cümə gecəsini** [yəni cümə axşamından cüməyə keçən] **digər gecələr arasında ayırmayın gecə namazı üçün. Və oruc tutmaq üçün başqa günlər arasında cümə gününü ayırmayın. Əgər bu, sizlərdən birinizin davamlı olaraq tutduğu oruc olmadıqda** (məsələn, Davudun orucu)” (Muslim 1144).

(٢٠٦) عَنْ أَبِي عُبَيْدٍ مَوْلَى ابْنِ أَزْهَرَ - وَاسْمُهُ سَعْدُ بْنُ عُبَيْدٍ - قَالَ: شَهِدْتُ
الْعِيدَ مَعَ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقَالَ: هَذَا نِ يَوْمَانِ نَهَى رَسُولُ
اللَّهِ ﷺ عَنْ صِيَامِهِمَا: يَوْمُ فِطْرِكُمْ مِنْ صِيَامِكُمْ، وَالْيَوْمُ الْآخِرُ: تَأْكُلُونَ فِيهِ مِنْ
نُسُكِكُمْ.

206. İbn Əzhərin azad etdiyi, adı Səd ibn Ubeyd olan Əbu Ubeyd demişdir: “Bir dəfə Ömər ibn əl-Xəttabla (Allah ondan razı olsun) bir bayramda iştirak edirdim. O, xütbəsində belə dedi: “Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم bu iki gündə orucu qadağan etdi: Ramazan ayının orucunu açdığınız gün [yəni İdul-Fitr] və başqa bir gün qurbanlıq kəsdiyiniz heyvanların ətini yediyiniz zaman [yəni ‘İdul-Adha]” (əl-Buxari 1990 və Muslim 1137).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Ubeyd Abdurrahmən ibn Əzhərin azad etdiyi Səid ibn Ubeyddir, tabiinlərdən olan etibarlı rəvayətçi, hicrətin 98-ci ilində Mədinədə vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

İki bayramda oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İki bayram Fitr və Qurban günlərində oruc tutmaq qadağandır - bu haramdır.

2. Belə bir qadağanın hikməti ondadır ki, Qurban bayramı günü insanlar qurbanlıq heyvanlarının ətini yesinlər, Fitr bayramı isə ondan əvvəlki günlərdən, yəni insanların oruc tutduğu günlərdən fərqli olsun.

3. Xütbədə, zamana və məqama uyğun olan mövzuların qeyd edilməsinə üstünlük verilir.

4. İnsanın, qurban olaraq gətirdiyi əti yeməsi icazəlidir.

(٢٠٧) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ
عَنْ صَوْمِ يَوْمَيْنِ: الْفِطْرِ وَالنَّحْرِ. وَعَنْ الصَّمَاءِ، وَأَنْ يَحْتَبِيَ الرَّجُلُ فِي ثَوْبٍ
وَاحِدٍ، وَعَنْ الصَّلَاةِ بَعْدَ الصُّبْحِ وَالْعَصْرِ.
أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ بِتَمَامِهِ.
وَأَخْرَجَ الْبُخَارِيُّ الصَّوْمَ فَقَطُّ.

207. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم ildə iki günü oruc tutmağı qadağan etdi: *Fitr* günü və Qurban bayramı (*Nəhr* günü), paltar¹ möhkəm sarmağı, kişiyə bir paltar² geyinməyi və iki vaxtda nafilə namaz qılmağı qadağan etmişdir: *sübh* namazından sonra günəş çıxana qədər və *əsr* namazından sonra günəş batana qədər”. (Hədis tam şəkildə Muslimdən 1138, 827-də nəql edilmişdir, qismən isə yalnız oruc haqqında əl-Buxaridən 1991-da).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

---

¹ Şeyx İbn Useyminin təfsirinə görə, bu, insanın yalnız bir çiyində paltar geyindiği, digər çiyininin isə açıq olduğu bir haldır. Başqa bir fikrə görə, bu, insanın əlləri üçün heç bir dəşik olmayan paltara möhkəm sarılması və lazım gələrsə, əlini sərbəst çıxara bilməməsidir, aşağıdan başqa [bunun nəticəsində onun övrəti açılır].

² Yəni insan yanı üstə oturduqda, dizlərdən bükülmüş ayaqlarını özünə sıxıb, əlləri ilə qucaqlayanda, və paltara sarılanda, əlini buraxmaq istəsə, övrəti açılır, çünki üzərində başqa paltarlar yoxdur, məsələn, şalvar.

Hədisin mövzusu:

Hədis müxtəlif mövzulara toxunur, lakin bu fəslin mövzusu iki bayram günlərində oruc tutmağın *hökmüdür*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İki bayram günlərində oruc tutmaq qadağandır: İdul-Fitr və İdul-Adha (Qurban) — bu *haramdır*.

2. Şeyx İbn Useyminin təfsirinə görə paltarı yalnız bir çiyinə geyinmək və ya ayaqlarınızı özünüzə sıxaraq oturmaq *haramdır*, əgər intim /övrət/ yeri açılsa, əks halda bu arzuolunmazdır.

3. İki vacib namazdan sonra nafilə namaz qılmaq qadağandır: *sübh* və *əsr*, əgər bu nafilə namazlar müəyyən səbəbə görə qılınanlara aid deyilsə, məsələn, məscidə salam namazı və s.

4. İslam şəriətinin hikməti.

5. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم insanları kafirlərə bənzəməkdən uzaqlaşdırmaq istəyi.

(۲۰۸) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بَعَدَ اللَّهُ بِعَدِّ اللَّهِ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا».

208. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم demişdir ki: **“Allah yolunda [cihadda] bir gün oruc tutanın üzünü Allah yetmiş il [məsafədə] Cəhənnəmdən uzaqlaşdırar”** (əl-Buxari 2840 və Muslim 1153).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Allah yolunda oruc tutmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Orucun insanı zəiflətdiyi və cihad edə bilməyəcəyi hallar [onda orucunu pozması məsləhətdir] istisna olmaqla, Allahu Təalə yolunda cihad zamanı orucun fəzilətinin göstəricisi.
2. Uca Allah oruc tutanın, Allah yolunda bir günlük orucunun savabı olaraq yetmiş il üzünü Cəhənnəm atəşindən uzaqlaşdırar.
3. Mükafat həm arzu olunanı əldə etməklə, həm də mənfordan, nifrət ediləsi şeydən [məsələn, cəhənnəm odundan] xilas olmaqla ifadə oluna bilər.

3-cü Fəsil Qədr gecəsi haqqında

بَابُ لَيْلَةِ الْقَدْرِ

Qədr gecəsi */Leylətul—qadr/* — o gecədir ki, həmin gecə Uca Allah, Qurani Kərimi öz Peyğəmbərinə ﷺ nazil edib, o gecəni min aydan daha xeyirli edib [bir çoxlarının dediyinə görə min aya bərabər deyil, 83 illik ibadətə bərabərdir, yəni min aydan daha xeyirlidir] - o, öz *bərəkətində* və həmin gecə edilən saleh əməllərin *bərəkətində* daha xeyirlidir. Hər kim Allaha imanla və mükafat ümidi ilə bu gecə ibadət edərsə, bütün keçmiş günahları bağışlanar. Şübhəsiz ki, bu gecə yalnız Ramazan ayında olur, çünki Allahu Təalə Qurani bu ayda nazil etdiyini bizə xəbər vermişdir. Allahu Təalə buyurur: **"Həqiqətən, Biz onu (Qurani) Qədr gecəsində nazil etdik."** ("Qədr" surəsi 1-ci ayə) və həmçinin: **"Ramazan ayı insanlara doğru yolu göstərən və içində haqqı batıldən ayırmanın açıq dəlilləri olan Quranın nazil edildiyi aydır."** ("Bəqərə" surəsi 185-ci ayə). Bu ayələrdən məlum olur ki, Qədr gecəsi heç bir şübhəsiz Ramazan gecələrindən biridir.

(۲۰۹) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ ﷺ أُرُوا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْمَنَامِ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَرَى رُؤْيَاكُمْ قَدْ تَوَاطَأَتْ فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ، فَمَنْ كَانَ مُتَحَرِّبَهَا فَلْيَتَحَرَّهَا فِي السَّبْعِ الْأَوَاخِرِ».

209. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbərin ﷺ səhabələrindən bəzilərinə yuxuda Qədr gecəsinin, Ramazanın axırını yeddi gecəsindən birində olacağını göstərdilər. O zaman Allah Rəsulu ﷺ dedi: **“Görürəm ki, sizin yuxularınız son yeddi gecələrdə birləşir** (və Qədr gecəsinin onlardan birində olacağına işarə edir). **Buna görə də, kim onu görməyə çalışırsa, istəyirsə o zaman bunu Ramazanın son yeddi gecəsində etsin”** (əl-Buxari 2015 və Muslim 1165).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Qədr gecəsini gözləmək vaxtı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uca Allah bəzi möminlərə səxavət göstərə və yuxuda onlara həm özlərinə, həm də başqalarına fayda verəcək şeylər göstərə bilər.
2. Yaxşı yuxu əsasında əməl etmək olar, əgər yuxunun doğruluğuna dəlalət edən və şəriətlə ziddiyyət təşkil etməyən bir amil varsa.
3. Qədr gecəsi yalnız Ramazan ayında olur.
4. Bu gecəni görmək istəyənlərə, Ramazanın son yeddi gecəsində gözləmək üçün göstəriş.

Ortaya çıxma bilən anlaşılmazlıqlara aydınlıq: hədis bu gecəni görmək istəyən şəxsın Ramazanın son yeddi gecəsində gözləməli olduğuna işarə edir. Həmçinin Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sözlərinə görə, insanın Qədr gecəsini ayın axırındı on gecəsində axtarmaq lazım olduğuna dəlalət edən hədislər var: **“Çalışın Qədr gecəsini Ramazan ayının son on gecəsindən birində axtarın”** (əl-Buxari). İki hədisin mənasını necə birləşdirmək olar? “Səhih-Muslim”də Abdullah ibn Ömərđən (Allah ondan və atasından razı olsun) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə demişdir: **“Onu axırındı on gecədə axtarmağa çalışın, amma sizlərdən hər hansı biriniz zəif və ya gücsüzdürsə, son yeddi gecədə səhlənkərlıq etməsin”**.

Cəm etmə: Ramazanın son on gecəsindən biri Qədr gecəsində ola bilər, lakin ayın son yeddi gecəsindən biri olduğuna daha çox ümid var.

(۲۱۰) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «تَحَرَّوْا لَيْلَةَ الْقَدْرِ فِي الْوَتْرِ مِنَ الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ».

210. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Qədr gecəsini, Ramazan ayının son on gününün tək gecələrində axtarın”** (əl-Buxari 2017 və Muslim 1169).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Ramazan ayının son on gecəsindən birində Qədr gecəsinin axtarılmasının səhihliyi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qədr gecəsinin Ramazan ayının son on gecəsində gözlənilməsinə işarə.
2. Qədr gecəsinin tapılma ehtimalı, Ramazan ayının son on gecəsində, tək sayılı gecələrdə, cüt gecələrinə nisbətən daha böyükdür.
3. Qədr gecəsinin fəziləti.
4. Qədr gecəsi ancaq Ramazan ayında olur.
5. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم öz ümmətinə (yaxşılığa aparan yolları) asanlaşdırmaq istəyi.

(۲۱۱) وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ فِي الْعَشْرِ الْأَوْسَطِ مِنْ رَمَضَانَ. فَأَعْتَكَفَ عَامًا، حَتَّى إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ إِحْدَى وَعِشْرِينَ - وَهِيَ اللَّيْلَةُ الَّتِي يَخْرُجُ مِنْ صَبِيحَتِهَا مِنْ اعْتِكَافِهِ - قَالَ: «مَنْ اعْتَكَفَ مَعِيَ فَلْيَعْتَكِفِ الْعَشْرَ الْأَوَّخِرَ فَقَدْ أُرِيْتُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ، ثُمَّ أَنْسِيْتُهَا، وَقَدْ رَأَيْتُنِي أَسْجُدُ فِي مَاءٍ وَطِينٍ مِنْ صَبِيحَتِهَا، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَّخِرِ، وَالْتَمِسُوهَا فِي كُلِّ وَتْرٍ». فَمَطَرَتْ السَّمَاءُ تِلْكَ اللَّيْلَةَ، وَكَانَ الْمَسْجِدُ عَلَى عَرِيشٍ، فَوَكَّفَ الْمَسْجِدُ، فَأَبْصَرْتُ عَيْنَايَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَعَلَى جَبْهَتِهِ أَثَرُ الْمَاءِ وَالطِّينِ مِنْ صُبْحِ إِحْدَى وَعِشْرِينَ.

211. Əbu Səid əl-Xudrinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ Ramazan ayının orta on günündə (öz məscidində) etikaf etdi — o bu şəkildə hansısa bir ildə *etikaf* keçirmişdi. İyirmi birinci gecə isə, məhz etikafdən çıxdığı səhəri o dedi: **“Kim mənimlə etikaf edirdisə, son on gündə də bunu etməyə davam etsin. Mənə bu gecə [Leylətul-qadr] göstərildi, sonra onu unutmağa məcbur olundum. Amma səhəri gün səhər tezdən yuxuda özümü suya və palçığa səcdə edərkən gördüm. Ona görə də onu Ramazanın son on gününün tək gecələrində axtarın”**. Əbu Səid əl-Xudri dedi: “Və həmin gecə yağış yağdı və o vaxt məscid taxta dirəklərdən və onlara bağlanmış xurma budaqlarından tikilmişdi və buna görə də məscidin damından su axmağa başladı. Mən o zaman Allah Rəsulunun ﷺ üzündə su və gil izlərini öz gözlərimlə gördüm. Və bu, Ramazan ayının iyirmi birinci gecəsinin səhəri idi” (əl-Buxari 2018 və Muslim 1167).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 62).

Hədisin mövzusu:

Hədis müxtəlif mövzulara toxunur, lakin bu fəslin mövzusu insanın Qədr gecəsini gözlədiyi vaxtdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم Qədr gecəsini tapmaq istəyi.
2. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم gizlini, qeybi bilmirdi.
3. Adi insanların unutduqları kimi, Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم bir şeyi unutmağa icazə verilmişdi.
4. Şəriətdə *etikaf* qanuniləşdirilmişdir.
5. *Etikafın* ən mühüm məqsədi odur ki, insan Qədr gecəsini tutsun və bu gecədə dünyəvi qayğılardan xilas olub saleh əməllər etsin.
6. Qədr gecəsi yalnız Ramazan ayının son on gecəsinə təsadüf edir.
7. Qədr gecəsini Ramazan ayının son on gününün tək gecələrindən birində gözləmək lazımdır.
8. Uca Allah Qədr gecəsinin əlaməti olaraq insanlara istənilən fiziki hadisəni göstərə bilər.
9. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم məscidinin onun zamanında necə olması ilə bağlı açıqlamalar.
10. Məscidin tikintisi hündür divarların və tavanların ucaldılmasından və ya onu bəzəməkdən ibarət olmamalıdır, sadəcə olaraq ayrıca bir tikintinin inşa edilməsindən ibarət olmalıdır, çünki məscidləri bəzəməyi qadağan edən səhih hədislər var. Bundan başqa, məscidlərin bəzədilməsi, hündür divar və minarələrin tikilməsi israfdır. Ona görə də insanlar deyirlər ki, məscid tikmək baha başa gəlir, çünki büdcənin böyük hissəsi tam olaraq şəriətin tələb etmədiyi və üstəlik qadağan etdiyi şeylərə gedir. Onlar özləri bu işi çətinləşdirir, ona görə də Allahu Təalə onlar üçün daha da çətinləşdirir.
11. Səcdə edərkən alın və burnu yerə toxundurmaq lazımdır.

12. Namaz əsnasında *səcdə* zamanı alın və burnu onlara yapışmış şeylərdən təmizləmək lazım deyil, bunu namazı qurtarandan sonra etmək daha yaxşı olar.

4-cü Fəsil məsciddə etikaf etmək haqqında

بَابُ الْإِعْتِكَافِ

Etikaf lüğəvi mənada daima bir yerdə qalmaq və ya davamlı olaraq bir işi görmək deməkdir.

Şəriətdə *etikaf*, Allaha yaxınlaşmaq və dünya işlərindən uzaqlaşmaq, Ona tam təslim olmaq niyyəti ilə məsciddə daimi qalmaq (tənhalıq) deməkdir.

Etikaf həm Quran, həm də Sünnə ilə təsdiqlənmişdir: Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sözü, əməli və razılığı ilə. *Etikafda* insan özünü bütünlüklə Allahu Təaləyə ibadətə həsr edir, qəlbini və bədəninə dünyəvi qayğılardan azad edir. Allahu Təalə buyurur ki: **"İbrahimə və İsmailə, "Evimi (Kəbəni) təvaf edən, özünü ibadətə həsr edən (etikafda olan), rüku və səcdə edənlər üçün təmizləyin!" – deyə əmr etmişdik.**" ("Bəqərə" surəsi 125-ci ayə).

Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم özü *etikaf* etdi və bunu səhabələrinədə əmr etdi. O, onların bunu necə etdiklərini görüb, əməllərini təsdiqlədi. İmam Əhməd (Allah ona rəhmət etsin) buyurmuşdu: "Mən heç bir alim tanımıram ki, *etikafın* Sünnəyə zidd olmasını desin".

(۲۱۲) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَعْتَكِفُ الْعَشْرَ الْأَوَّلَ مِنْ رَمَضَانَ، حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ اعْتَكَفَ أَزْوَاجُهُ بَعْدَهُ.
* وَفِي لَفْظٍ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعْتَكِفُ فِي كُلِّ رَمَضَانَ، فَإِذَا صَلَّى الْغَدَاةَ جَاءَ مَكَانَهُ الَّذِي اعْتَكَفَ فِيهِ.

212. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ Ramazan ayının axırını on günündə Allah ona rahatlıq verənə qədər (yəni ölənə qədər) *etika*f edirdi. Sonra, onun vəfatından sonra zövcələri *etika*f edirdilər. (əl-Buxari 2026 və Muslim 1172).

Hədisin başqa versiyasında deyilir: “Peyğəmbər ﷺ hər Ramazanda *etika*f edərdi. Sübh namazını qıldıqdan sonra *etika*f etdiyi yerinə¹ qayıdırdı” (əl-Buxari 2041).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

*Etika*fın hökmü və onu niyyət edənin *etika*fa girdiyi vaxt.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ramazan ayının son on günündə xəlvətə çəkilmək icazəlidir.
2. *Etika*fın hökmü ləğv edilmədiyi üçün bu günə qədər qüvvədədir.
3. *Fitnə* yoxdursa, qadınların *etika*f etməsi icazəlidir.

¹ Məscidin daxilində quraşdırılmış kiçik çadır.

4. *Etikaf* etmək niyyətində olan şəxsə məsciddə xəlvətə çəkilmək üçün çadır qurmasına icazə verilir, lakin bu, namaz qılanları sıxışdırmasın [yəni ki, onların ibadət etmək üçün kifayət qədər yerləri olsun].

5. Çadırdə xəlvətə çəkilmək və onu yalnız lazım olduqda tərək etmək icazəlidir [məsələn, *camaat* namazı və ondan əvvəlki hər şey, məsələn: tualetə getmək və dəstəmaz almaq].

(۲۱۳) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّهَا كَانَتْ تُرَجِّلُ النَّبِيَّ ﷺ وَهِيَ حَائِضٌ، وَهُوَ مُعْتَكِفٌ فِي الْمَسْجِدِ، وَهِيَ فِي حُجْرَتِهَا، يُنَاوِلُهَا رَأْسَهُ.
 * وَفِي رِوَايَةٍ: وَكَانَ لَا يَدْخُلُ الْبَيْتَ إِلَّا لِحَاجَةِ الْإِنْسَانِ.
 * وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: إِنْ كُنْتُ لَأَدْخُلُ الْبَيْتَ لِلْحَاجَةِ وَالْمَرِيضِ فِيهِ، فَمَا أَسْأَلُ عَنْهُ إِلَّا وَأَنَا مَرَّةٌ .

213. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم *etikafda* olarkən başını məsciddən çıxartdı və otağında olan Aişə [otağı məscidə bitişik idi], Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم başını yuduqdan sonra darayıb yağla məsh edirdi və o vaxt Aişə heyzli idi (əl-Buxari 2046).

Hədisin başqa bir versiyasında: "O öz evinə ancaq təbii ehtiyacını ödəməyə girirdi" [yəni böyük və kiçik ehtiyaclarını] (əl-Buxari 2029 və Muslim 297)

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: "Aişə (Allah ondan razı olsun) öz *etikafı* haqqında belə danışırdı: "Ehtiyac üzündən evə girsəydim və orada xəstə olsaydı, ötəri yanından keçərkən və dayanmadan onun səhhətini soruşardım" (Muslim 297).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Etikafda olan insanın /*mötəkifin*/ məsciddən çıxmaq və ya bədəninin bir hissəsini çıxarmaq istəyərkən halı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Mötəkifin* başını məsciddən çıxarması caizdir.

2. *Mötəkifin* başını yuması icazəlidir. Bənzətmə /*qiyas*/ çəkərək belə nəticəyə gələ bilərik ki, ona çimmək və paltar yumaq icazəlidir.

3. Ümumi qəbul olunmuş normalara uyğun olaraq, kişinin arvadını öz xidmətinə cəlb etməsi icazəlidir (qadın üçün bu *vacibdir*).

4. Heyzli qadının bədəninin təmizliyi.

5. *Mötəkifin* kiçik və böyük ehtiyaclarını ödəmək üçün məsciddən çıxmasına icazə verilir.

6. *Mötəkifin* xəstəni ziyarət etmək üçün çölə çıxması qadağandır.

7. Təbii ehtiyaclarını yerinə yetirmək üçün məsciddən çıxan *mötəkifin*, xəstənin yanından keçəndə onun səhhətini soruşması icazəlidir.

(۲۱۴) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً - وَفِي رِوَايَةٍ: يَوْمًا - فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ. قَالَ: «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ».

وَلَمْ يَذْكُرْ بَعْضُ الرُّوَاةِ يَوْمًا وَلَا لَيْلَةً.

214. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu! ^{صلى الله عليه وسلم} Cahiliyyədə olarkən *nəzir* etdim ki, Əl-Həram məscidində bir gecə *etikaf* edim [hədisin başqa versiyasında deyilir: bir gün]”. Peyğəmbər ^{صلى الله عليه وسلم} belə cavab verdi: “*Nəzirinə əməl et*”.

Bəzi rəvayətçilər nə “gündüz”, nə də “gecə” kəlməsini qeyd etməmişlər (əl-Buxari 2032 və Muslim 1656).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin əmiri Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 1).

Hədisin mövzusu:

Nəzir etikafının hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Küfr halında olan kafirin hər hansı ibadəti yerinə yetirmək üçün verdiyi *nəzir* səhihdir [yəni şəriətə zidd olmamaq şərti ilə qüvvədə qalır və yerinə yetirmək vacibdir].

2. İnsanın küfr halında etdiyi nəzir, İslamı qəbul etdikdən sonra da yerinə yetirilməsi vacibdir.

3. Etikaf, əgər insan onu yerinə yetirməyi nəzir etmişsə, vacibdir.

4. Məscidül-Həramda *etikaf* etmək nəzri icazəlidir [üç məsciddən başqa hər hansı yerdə edilən etikafın batil olması haqqında səhih hədis var:

Məkkədə Məscidül-Həram, Mədinədə Məscid-i Nəbəvi və Qüdsdəki Məscidül-Əqsa. Lakin bu məsələnin başa düşülməsində sələflərin dövründən alimlər arasında ixtilaflar olmuşdur, Allah isə daha yaxşı bilir.

5. Orucsuz edilən *etikaf* səhihdir [bu, Şeyx İbn Useyminin rəyidir].

6. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) elmə olan meyli.

(۲۱۵) عَنْ صَفِيَّةَ بِنْتِ حُيَيٍّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ ﷺ مُعْتَكِفًا، فَاتَيْتُهُ أَزُورُهُ لَيْلًا، فَحَدَّثْتُهُ، ثُمَّ قُمْتُ لِأَنْقَلِبَ، فَقَامَ مَعِيَ لِيَقْلِبَنِي - وَكَانَ مَسْكُنُهَا فِي دَارِ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ - فَمَرَّ رَجُلَانِ مِنَ الْأَنْصَارِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَسْرَعَا. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عَلَى رِسَالِكُمَا. إِنَّهَا صَفِيَّةُ بِنْتُ حُيَيٍّ». فَقَالَا: سُبْحَانَ اللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ! فَقَالَ: «إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنْ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ، وَإِنِّي خَشِيتُ أَنْ يَقْدِفَ فِي قُلُوبِكُمَا شَرًّا - أَوْ قَالَ: شَيْئًا -».

* وَفِي رِوَايَةٍ: أَنَّهَا جَاءَتْ تَزُورُهُ فِي اعْتِكَافِهِ فِي الْمَسْجِدِ فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ مِنْ رَمَضَانَ، فَتَحَدَّثَتْ عِنْدَهُ سَاعَةً، ثُمَّ قَامَتْ تَنْقَلِبُ، فَقَامَ النَّبِيُّ ﷺ مَعَهَا يَقْلِبُهَا، حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ بَابَ الْمَسْجِدِ عِنْدَ بَابِ أُمِّ سَلَمَةَ... ثُمَّ ذَكَرَهُ بِمَعْنَاهُ.

215. Səfiyə binti Huey (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gecə Allah Rəsulu ﷺ etikafda olarkən onu ziyarət etməyə gəldim. Onunla söhbət etdikdən sonra geri qayıtmaq üçün ayağa qalxdım, o da məni yola salmaq üçün mənimlə birlikdə qalxdı - onun evi Üsamə ibn Zeydin torpağında idi - və birdən ənsarlardan iki nəfər yanımızdan keçdi. Onlar Allah Rəsulunu ﷺ gördükdə addımlarını sürətləndirdilər. O zaman Peyğəmbər ﷺ onlara dedi: “*Tələsməyin* [yəni əvvəl gəldiyiniz kimi gəlin], *həqiqətən bu, Hueyyin qızı Safiyyadır!*” Hər ikisi dedilər: “Allah pakdır (Subhanallah), ey Allahın Rəsulu ﷺ! [yəni, sənin haqqında pis fikirləşmək olarmı?!]”. Peyğəmbər ﷺ belə cavab verdi: “*Həqiqətən, şeytan Adəm övladının damarlarındakı qanda dolaşır. Mən qorxdum ki, o, sizin qəlblərinizə pislik salsın* [yaxud dedi: “bir şey”]” (əl-Buxari 3281 və Muslim 2175).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: “O, Ramazan ayının son on gecəsində *etikafda* onu ziyarət etmək üçün məscidə gəldi. Onunla bir qədər söhbət etdikdən sonra qayıtmaq üçün ayağa qalxdı, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم də onu yola salmaq üçün onunla birlikdə qalxdı. Ummu Sələmənin qapısında yerləşən məscidin qapısına çatdıqda...”. Daha sonra rəvayətçi yuxarıda verilmiş hədisi nəql etmişdir (əl-Buxari 2035 və Muslim 2175).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Möminlərin anası Safiyyə Bənu Nadir qəbiləsinin başçılarından olan Hueyy ibn Əxtabın qızı idi. O, Musa ibn İmranın qardaşı Harun ibn İmranın nəslindən idi, Musanın elçiliyində köməkçi və eyni zamanda bir Peyğəmbər idi. Onların anası Bəni Qureyzə qəbiləsindən idi. Safiyyə, Salam ibn Müşkəm əl-Kürəzenin həyat yoldaşı idi, sonra Salam onu boşadı. Daha sonra o Xeybər günü öldürülən Nadir qəbiləsindən olan Kənan ibn Rəbi ilə evləndi və Dihyə ibn Huleyfə əl-Kəlbi adlı bir səhabə tərəfindən əsir düşdü. O zaman bir nəfər Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gəlib dedi: “Nədir və Qureyzə qəbilələrinin ağasının qızını Dihyəyə verdin? Belə bir şey ancaq səndə olmalıdır” dedi və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu Dihyədən aldı və əvəzində onun razı qaldığı şeyi verdi. Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم onu İslamı qəbul etməyə dəvət etdi və o, bu çağırışa cavab verdi, bundan sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu yanında saxladı. Sonra ona azadlıq verdi, onun azadlığını evlilik hədiyyəsi etdi [yəni özü onunla evləndi]. O, təvazökar və ağıllı bir insan idi, ibadət və zahidlik /*zühd*/, təqva /*birr*/ və *sədəqə* məsələlərində ən yaxşı qadınlardan idi. Safiyyə hicrətin 50-ci ilində Ramazan ayında vəfat etdi, Allah ondan razı olsun!

2. Usamə ibn Zeyd ibn Harisə əl-Kəlbin atası Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم azad etdiyi qullardan idi. Xədicə (Allah ondan razı olsun) Zeydi Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم qul olaraq hədiyyə etdi, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم isə onu azad etdi. Üsamə hicrətdən səkkiz il əvvəl, atası artıq müsəlman olduğu vaxt dünyaya gəlib. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ölümündən əvvəl Usaməni romalılara qarşı göndərilmiş və aralarında yetkin mühacirlər və ənsarlar da daxil olmaqla 3000 əsgərdən ibarət böyük

bir ordunun əmiri təyin etdi [Üsamə isə cəmi 18 yaşında idi]. Peyğəmbər ﷺ and içdi ki, Usamə hökm etmək üçün yaradılmışdır. O, öz əlləri ilə bayrağı Usaməyə uzadıb dedi: **“Atanın öldüyü yerə get, onların atlarını bağla. Həqiqətən Allah sənə onların üzərində güc-qüdrət verəcək, lakin orada çox qalma”**. Usamə yola düşməmiş, Rəsulullah ﷺ vəfat etdi, lakin buna baxmayaraq, Əbu Bəkr qoşunu yola saldı. Bu, Rəsulullahın ﷺ təchiz etdiyi sonuncu və Əbu Bəkrin göndərdiyi ilk yürüş idi. Düşməni məğlub edib atasının qatilini məhv edən Üsamə öz ordusu ilə sağ-salamat və zəngin qənimətlər ilə qayıtdı. Möminlərin əmiri Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) ona ehtiram göstərirdi və hədiyyə verəndə onu öz oğlu Abdullah ibn Ömərdən üstün tuturdu və deyirdi: “Allah Rəsulu ﷺ onu daha çox sevirdi”. Usamə çətinliklərdən çəkinirdi. O, hicrətin ya 54, ya da 59-cu ilində Mədinədə vəfat etmişdir.

3. Adəm (əleyhissəlam) — bütün bəşəriyyətin atası. Allahu Təalə onu Öz əlləri ilə palçıqdan yaratmış, onun nəslini isə ana və atasının nütfəsindən yaratmışdır. Allahu Təalə Adəmə Öz ruhundan üfürdü [bəzilərinin dediyi kimi, özündən bir parça deyil, ruh yaradıb ona üfürdü] və o, insan oldu. Uca Allah ona hər bir şeyin adlarını öyrətdi və mələklərə onun qarşısında yerə *səcdə* etməyi əmr etdi (salam *səcdəsi*). O, Adəmi və arvadı [Həvvanı] Cənnətdə yerləşdirdi. Allahın böyük hikməti ilə yeməyi qadağan etdiyi ağacın meyvələrini daddıqdan sonra Allahu Təalə onları yerə göndərdi. Sonra Allah yer üzündə onlardan kişi və qadınlar yaydı və onlardan peyğəmbərlər, doğru danışanlar, şəhidlər və əməlisalehlər çıxartdı.

Hədisin mövzusu:

Mötəkifi ziyarət etmək və onunla söhbət etmək *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Mötəkifi* ziyarət etmək və onunla söhbət etmək icazəlidir, bu şərtlə ki, bu, onu məscidə getdiyi məqsəddən yayındırmasın.

2. Peyğəmbərin ﷺ gözəl əxlaqı və ailə üzvlərinə qarşı gözəl rəftarı.

3. Qadının gecə vaxtı evdən çıxmasına, əgər bunun üçün hər hansı bir məqsədi varsa, lakin vəsvəsə və təhlükələrə məruz qalmamaq şərti ilə icazə verilir.

4. Peyğəmbərin ﷺ səhabələr tərəfindən ucaldılması dərəcəsi (Allah onlardan razı olsun).

5. Səhabələrin Uca Allahı, eləcə də Ona yaraşanı və yaraşmayanı tanımaq istəkləri.

6. *Mötəkifin* məsciddən çıxmasına, ziyarətçini yola salmaq üçün və buna zərurət olduğu halda icazə verilir.

7. Peyğəmbərin ﷺ öz *ümmətinə* göstərdiyi yaxşılıq.

8. Özünüz haqqında yanlış fərziyyələri, şübhələri özünüzdən uzaqlaşdırma bilərsiniz, məlumatları kiməsə ötürmək ilə.

9. İnsanı şeytanın hiyləsinə sürükləyə biləcək hər şeydən ehtiyatlı olmaq lazımdır.

10. Şeytanın Adəm övladı üzərində bir qədər gücü var, o insanın damarlarından axan qandan keçir və pis fikirlər təlqin edə bilər.

11. Təəccüb göstərərkən, Pak və Böyük olan Allaha yaraşmayan hər bir şeydən pak olmasının nişanəsi olaraq ["*SubhanAllah!*" deyərək] həmd etmək olar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

12. Dinin əsas əsaslarından biri də odur ki, insan müsəlman kişi və müsəlman qadın haqqında yaxşı fikirdə olsun, onlar haqqında pis fikirlərə, hətta şayiələrə fikir verməsin, o vaxta qədər ki, həmin şəxsin hər hansı bir pislik törətdiyinə dair mütləq dəlil əldə etsin. Uca Allah buyurur: "**Ey iman**

gətirənlər! Zənnin çoxundan uzaq durun! Həqiqətən, zənnin bir qismi günahdır." ("Hucurat" surəsi 12-ci ayə).

Həcc haqqında kitab

كِتَابُ الْحَجِّ

Leksik mənada “həcc” sözü “məqsəd, niyyət” deməkdir.

Şəriətdə “həcc” insanın müəyyən ayinləri yerinə yetirmək üçün Məkkəyə və digər ibadət yerlərinə [Ərafat dağı, Mina və Müzdəlifə vadiləri] çatmaq niyyətində olduğu ziyarətdir.

Həcc İslamın rüknlərindən biridir, vacibliyi Quran, **Sünnə və müsəlmanların yekdil rəyi ilə bəyan olunub. Uca Allah buyurur: "Ora getməyə gücü çatanların, o evə həcc ziyarəti etməsi, insanların Allah qarşısındakı borcudur. Kim (bu borcu) inkar edərsə, (bilsin ki,) həqiqətən, Allah aləmlərə (insanlara) möhtac deyildir.** (Bu ayə, gücü çatan müsəlmanlara həcc ibadətinin fərz olduğunu bildirir.)" (" Ali İmran" surəsi 97-ci ayə). Ömründə bir dəfə həcc etmək hər bir müsəlmana vacibdir. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: **"Həcc bir dəfə yerinə yetirilir, bundan artığı isə müstəhəbdir"** (Hədisi Əhməd və Nəsai nəql etmişdir, hədisin əsası Muslimdədir).

Həcc hicrətin 9-cu və ya 10-cu ilində Məkkənin fəthindən sonra vacib edildi. Həccin vacibliyinin hikməti onun dini və dünyəvi faydalarındadır: insan biçilməmiş paltarda Uca Allaha ibadət edir [ehram halında, kişiye bəzilərinin dediyi kimi sapla tikilmiş şeylər, bədənin hər hansı bir hissəsinə tikilmiş hər

şey, istər şalvar, köynək, corab və s. qadağandır], haramdan çəkinir [zəvvar özünü buxurla məsh etməməli, dırnaqlarını və saçını kəsməməli, yaxınlıq etməməli və s.], *təvaf* və sə'y edir, Ərafatda qalır, Müzdəlifə və Mina vadisində gecələyir, şeytana daş atır və sonda öz saçını qırxdırır. Həcc zamanı müsəlmanlar bir yerə toplaşır, bir-birini tanıyır, bir-birlərinə nəsihət edir, hal-əhval tuturlar. Bütün bunlar onların arasında məhəbbət və qardaşlığın göstərilməsinə kömək edir və bir çox başqa faydalar gətirir.

1-ci Fəsil miqatlar¹ haqqında

بَابُ الْمَوَاقِيتِ

Əl-Məvakit — “miqat” sözünün cəm forması — müəyyən zaman və ya sərhədləri olan müəyyən yerdir.

Həccin iki *miqatı* var:

- vaxt ilə məhdudlaşan;
- yer ilə məhdudlaşan.

Vaxtın *miqatı* — üç aydır: Şəvval, Zilqədə və Zilhiccə. Uca Allah buyurur: **"Həcc məlum olan aylardır."** ("Bəqərə" surəsi, 197-ci ayə).

Yerin *miqatlarına* gəlincə, bunlardan beşi var:

- Zül-Xuleyfə;
- əl-Cuhfə;
- Yalamlam;
- Karn əl-Manazil;
- Zatu İrk.

Bütün müsəlmanlar zaman və məkan *miqatlarının* sərhədləri barədə yekdildirlər və *miqatların* tələblərinə uyğun olaraq yerinə yetirilən əməllər barəsində yekdildirlər. Bu da açıq aşkardır və Allahu Təalənin hikmətinə və şəriətinin kamilliyinə dəlalət edir. Həqiqətən, Allah Biləndir, Müdrikdir!

---

¹ Miqat - ehrama girmə vaxtı və yeridir.

(۲۱۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَّتْ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ - ذَا الْحُلَيْفَةِ، وَلِأَهْلِ الشَّامِ - الْجُحْفَةَ، وَلِأَهْلِ نَجْدٍ - قَرْنَ الْمَنَازِلِ، وَلِأَهْلِ الْيَمَنِ - يَلْمَلَمَ، «هُنَّ لَهُمْ وَلَمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِهِنَّ، مِمَّنْ أَرَادَ الْحَجَّ أَوْ الْعُمْرَةَ، وَمَنْ كَانَ دُونَ ذَلِكَ، فَمِنْ حَيْثُ أَنْشَأَ، حَتَّى أَهْلُ مَكَّةَ مِنْ مَكَّةَ».

216. Abdullah ibn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ Mədinəlilər üçün *miqat* olaraq Zül-Xuleyfəni, Şamdan gələnlər üçün – əl-Juhfu, Necd tərəfdən gələnlər üçün (bunlar hamısı Məkkənin şərqində yerləşənlərdir) – Karn əl-Manazil və Yəməni sakinləri üçün isə — Yəmənləmi təyin etmişdir. Sonra Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Bu miqatlar bu yerlərdə yaşayanlar həmdə buranın sakinləri olmayanlar, həcc və ya ümrə üçün oradan keçənlər üçündür. Miqat içərisində olanlar (yəni, miqatdan daha çox Məkkəyə yaxın yaşayanlar), səfərinə başladığı yerdən ehtəm vəziyyətinə daxil olur, Məkkə sakinləri isə Məkkədə ehtəmə girirlər”** (əl-Buxari 1524 və Muslim 1181).

Hədis rəvayətçisi:

‘Abdullah ibn ‘Abbas (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Miqatlar — həcc və ya ümrə etmək istəyənlərin məkanları.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Miqat* yerləri:

- Mədinə sakinləri üçün Zül-Xuleyfə;
- Şam sakinləri üçün əl-Cuhfə;

- Nəcd sakinləri üçün Kərn əl-Mənazil;
- Yəmən sakinləri üçün Yalamlam.

Bunlar, bu yerlərdə yaşayan və həmçinin yaşamayan insanlar üçün həcc və ya ümrə etmək məqsədilə oradan keçənlər üçün nəzərdə tutulan *miqatlardır*.

2. Məkkəyə bu *miqatlardan* daha yaxın olan şəxsin *miqatı* (yəni insanın ehram halına girdiyi yer) onun olduğu yeridir.

3. Həcc və ya ümrə niyyətində olan şəxsə *ehram* halına daxil olmadıqda bu *miqatlardan* keçmək qadağandır, çünki bununla o, Allahu Təalənin müəyyən etdiyi sərhədləri pozmuş olur.

4. İnsan *miqatlara* çatana qədər *ehrama* girməməlidir, çünki bununla o, Allahu Təalənin müəyyən etdiyi vaxt hədlərini qabaqlamış olur. [*Ehram* halına girmək ilə *ehrama* girmək arasında fərq vardır ki, bu da istənilən yerdə edilə bilər. *Ehram* halına girmək ancaq miqatların hüdudlarında və yalnız niyyət və müəyyən sözlərlə olar.]

5. Həcc və ya ümrəni yerinə yetirmək istəməyən şəxs, Məkkəyə gedərkən sadəcə bu *miqatlardan* birini keçərsə, *ehram* halına düşməsi vacib deyildir.

6. Məkkədə daimi olan şəxs Məkkədə *ehram* halına girər. Aydın görünür ki, hədis belə bir şəxsin Məkkədə həm həcc, həm də ümrə üçün *ehrama* girməsinə dəlalət edir. Ancaq Aişədən (Allah ondan razı olsun) bir hədisdə deyilir ki, yalnız ümrə [həcc deyil] niyyətində olan şəxs, əl-Həramdan kənara, hüdudları əl-Həram və miqatlar arasında olan Hil adlanan əraziyə getməlidir. Mədinə istiqamətində, əl-Həram ərazisinin düz sərhəddində indi Aişənin məscidi yerləşir. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkrə [Aişənin qardaşına] dedi: **“Bacınla birlikdə əl-Həramın hüdudlarından kənara çıx və qoy o ümrə etmək üçün orada ehram vəziyyəti alsın”** (əl-Buxari və Muslim). Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: **“Bacınla get və qoy o ət-Tanimdə** (Məkkəyə ən yaxın, əl-Xil ərazisində) **ehrama girsin.”**

7. İslam şəriətinin asanlığı.

8. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əlamətlərindən birinin göstəricisi, çünki o, həmin yerlərin sakinləri hələ müsəlman olmadıqları zaman bu *miqatları* onların sonradan İslamı qəbul edib həcci yerinə yetirəcəklərinə işarə olaraq müəyyən etmişdir ki, bu da həqiqətən baş verdi.

Əlavə: hədisdə İraq sakinləri üçün *miqat* qeyd olunmur. Səhih əl-Buxaridə Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) belə dediyi rəvayət olunur: Onlara Zatu' İrk adlı bir yer təyin edərək, "Sizin yolunuzda buna paralel olan şeyə baxın, yəni Qarn əl-Mənazil [bu isə Nəcd sakinləri üçün *miqatdır*] nəzərdə tutaraq". Həmçinin rəvayət olunur ki, bu yer Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم tərəfindən İraq xalqı üçün təyin edilmişdir.

(۲۱۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «يَهْلُ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ، وَأَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ، وَأَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ».

قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: وَبَلَغَنِي أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «وَمُهَلُّ أَهْلِ الْيَمَنِ مِنْ يَلَمَلَمٍ».

217. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Mədinəlilər Zül-Xuleyfdə, Şam əhli əl-Cuhfdə, Nəcd sakinləri isə Qarnul-Mənazildə ehram halına düşürlər.”** İbn Ömər dedi: “Mənə xəbər gəldi ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Yəmən sakinləri də Yeləmləmdə ehram halına girirlər”** (əl-Buxari 1525 və Muslim 1182).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Miqatlar — ehram halına girmək istəyənlərin məkanı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Həcc və ya ümrə etmək niyyəti olan şəxs bu *miqatlardan* keçərkən mütləq *ehram* vəziyyətinə düşməlidir.
2. İnsanın *miqata* çatana qədər ehram halına girməmək haqqı vardır.
3. İnsan *ehrama* girən kimi təbiyyə deyərkən səsini ucalda bilər.
4. İslam şəriətinin asanlığı.

5. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلمin hədisinin nəqlində göstərdiyi təqvası (yəni hədisi şəxsən özü eşitməmişsə, “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi” deməsi, “mənə xəbər çatmışdır” demişdir).

2-ci Fəsil ehram halında olan adam üçün nə geyinmək lazım olduğu haqqında

بَابُ مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ

İnsan [həcc və ümrə] ayinlərinə daxil olduqdan sonra böyük ibadətlərə başlayır, bu ibadətdə Rəbbini müxtəlif cür ucaldır və dəbdəbəli hər şeydən çəkinir. Allahu Təalə qarşısında tam təvazökarlıq əlaməti olaraq dəbdəbə və ləzzətdən uzaq, xüsusi geyimlə *ehram /muhrim/* halına daxil olan şəxsi ayrıca qeyd etmək böyük hikmətdir. Eləcə də hikmətdir ki, *ehram* halında olan insanların eyni paltarları onların arasındakı fərqləri aradan qaldırır, qürur və təkəbbürün göstərilməsinin qarşısını alır.

(۲۱۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ؟ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يَلْبَسُ الْقُمُصَ، وَلَا الْعَمَائِمَ، وَلَا السَّرَاوِيَالَاتِ، وَلَا الْبِرَانِسَ، وَلَا الْخِفَافَ، إِلَّا أَحَدًا لَا يَجِدُ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَيْنِ وَيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ، وَلَا يَلْبَسِ مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ زَعْفَرَانٌ أَوْ وَرْسٌ».

* وَلِلْبُخَارِيِّ: «وَلَا تَنْتَقِبِ الْمَرْأَةُ وَلَا تَلْبَسِ الْقَفَّازِينَ».

218. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir gün bir nəfər soruşdu: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! *Ehram* halında olan şəxs hansı paltar geyinməlidir? Allah Rəsulu ﷺ belə cavab verdi: “*O, nə köynək, nə çalma, nə şalvar, nə başlıqlı-papaqlı paltar, nə də dəri corab geyinməz. Özünə sandəl tapmayan istisnadır - o dəri corab /xouf/ geyinə bilər, ancaq onu kəssin ki, topuqdan aşağı olsun. Və o zəfəran və ya qızılgül dəymiş (yəni buxur) paltar geyinməməlidir*” (Muslim 1177).

“Səhih” əl-Buxaridə deyilir: “*Qadın üzünü niqab¹ ilə örtməməli və əlcək geyinməməlidir*” (əl-Buxari 1838).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Ehram halında olan şəxsə qadağan olan paltar.

¹ Niqab - üzü örtən, gözlər üçün yarığı olan örtükdür.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əldə olunan elm əsasında Allaha ibadət etmək üçün səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) elm istəkləri.
2. Məsciddə bir şəxs sual verdikdə, səsini ucaltmaq olar, əgər bunda fayda varsa.
3. Peyğəmbərin ﷺ bəlağəti və suallara cavab verməsinin gözəlliyi.
4. *Muhrimə* köynək, çalma, şalvar, başlıqlı-papaqlı paltar və dəri corab, eləcə də bu tipli hər hansı digər paltar: kaftan, müxtəlif baş geyimləri, alt paltarı və corablar geyinmək qadağandır.
5. Bu paltarları adət olduğu şəkildə geyinmək qadağandır. Amma onları başqa cür istifadə etsə, məsələn, əba kimi köynək geyinsə [yəni sadəcə çiyinə atsa], bunda bir problem yoxdur.
6. Səndəli olmayan şəxsə xoufun topuqdan yuxarı olan hissəsini kəsmək şərti ilə dəri corab /*xouf*/ geyməyə icazə verilir [alimlər arasında bu məsələdə ixtilaf vardır: onlardan bəziləri deyirlər ki, bu hökm nəsx olunub və *xoufları* sandala bənzədərək kəsmək lazım deyil, ən doğrusunu Allah bilir].
7. İslam şəriətinin asanlığı.
8. *Muhrimə* saat, üzük, eynək, qulaqcıq taxmağa, pul kisəsi gəzdirməyə, ridasına kəmər taxmağa, başında nəsə gəzdirməyə [məsələn, çamadan və s.], çətirin kölgəsində gizlənməyə, damı olan avtomobilə minməyə icazə verilir. Çünki bu əşyalar haram deyildir, müqəddəs kitabda onlar barədə yazı yoxdur.
9. *Muhrimə* zəfəran və ya qızılgül buxur iyi verən və misal olaraq bütün digər ətir növlərinin iyini verən paltar geyinmək qadağandır.
10. *Ehram* halında olan qadının *niqab* və əlcək taxması qadağandır.
11. İslam şəriətinin hikməti, bütün zəvvarların eyni paltarı geyinməsi ilə göstərilir.

12. Bələğətin göstəricisi odur ki, suala bir başa cavab verməkdən yayınmaq olar, daha vacib və qısa cavabın xeyri üçün.

(۲۱۹) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَخُطُّ بِعَرَفَاتٍ: «مَنْ لَمْ يَجِدْ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسِ الْخُفَّيْنِ، وَمَنْ لَمْ يَجِدْ إِزَارًا فَلْيَلْبَسِ سَرَوِيلَ الْمُحْرِمِ».

219. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم Ərafada xütbə verib belə dediyini eşitdim: **“Kim özünə səndəl tapmayıbsa, dəri corab (xouf) geyinsin. İzar tapmayan isə şalvar geyinsin** [alt paltarını, corabını və s. çıxarsın.]” (əl-Buxari 1841 və Muslim 1178).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Səndəli və *izarı* (göbək və ondan aşağı, bədənin aşağı hissəsini örtən ehram paltarının bir hissəsi) olmayan *muhrimin xouf* və şalvar geyməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم kamil ixlası (*nusx*) və şəriəti çatdırmaq istəyi.
2. İslam şəriətinin asanlıığı.
3. Ərafa günü insanlara dinin əsaslarını və ayinlərini öyrətmək üçün *xütbə* ilə müraciət etmək icazəlidir.
4. *Xütbədə* məkana və zamana uyğun bir mövzunun zikr edilməsi lazımdır.
5. Səndəli olmayan *muhrimin* dəri corab geyinməsi caizdir.
6. *Muhrimin* yanında izar olmadığı halda şalvarı cırmadan geyinməsi icazəlidir.

Əhəmiyyətli bir qeyd: hədis səndəl tapmayan *muhrimə* dəri corabı kəsməyi əmr etmir. Rəsulullahın ﷺ bu sözləri İbn Ömər in verdiyi hədisi ləğv edir, çünki onlar sonradan bəyan edilmişdir. Bundan əlavə, bu çoxlu sayda insanın toplaşdığı yerdə [Həcc zamanı Ərafada] baş verdi ki, onların əksəriyyəti İbn Ömər in verdiyi hədisi eşitməyə bilərdi. Buna görə də, əgər bu şərt [*xoufların* kəsilməsi əmri] ciddi şəkildə müəyyən olunsaydı, vacibliyinə görə Peyğəmbər ﷺ insanların böyük bir toplantı yerində mütləq bu hökmü açıqlayardı.

(۲۲۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ تَلْبِيَةَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ».

قَالَ: وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ يَزِيدُ فِيهَا: لَبَّيْكَ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ، وَالْخَيْرُ بِيَدَيْكَ، وَالرَّغْبَاءُ إِلَيْكَ وَالْعَمَلُ.

220. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulunun ﷺ təlbiyyəsi belə idi: **“Labbeyka-llahumma labbeyk, labbeyka la şarikə lakə labbeyk, innəl-həm-də vənni'matə, lakə vəl-mulk, la şarikə lak.”** (Hüzurundayam, Allahım, hüzurundayam! Hüzurundayam, Sənin şarikin yoxdur, hüzurundayam! Həmd Sənədir, nemət və mülk Sənə məxsusdur, Sənin şarikin yoxdur). (əl-Buxari 1549 və Muslim 1184).

Nafi rəvayət edir ki, Abdullah ibn Ömər bu sözlərə belə əlavə edirdi: **“Labbeyka və sə'ədaiک vəl-xayru bi yədayk və rəğbau ilyayka vəl-əməl** (Budur, mən Sənin qarşıdayam Allahım, Sənin qarşında və bu [təlbiyyə] müqəddəsdir. Bütün yaxşılıqlar ancaq Sənin əlindədir və bütün arzular, istəklər və əməllər Sənə həsr edilmişdir) ”(Muslim 1184).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Təlbiyə üsulunun izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə qeyd olunan qaydada təlbiyyə etmək lazımdır.

2. *Təlbiyyəyə* mənaca uyğun gələnə əlavə etmək icazəlidir.
3. *Təlbiyyənin* özündə göstərdiyi böyük mənanın göstəricisi.
4. Onun çağırışına cavab verib Evinə gedən bütün insanlara Uca Allah tərəfindən veriləcək şərəfin göstəricisi.

Əhəmiyyətli bir qeyd: "Abdullah ibn Ömər bu sözlərə aşağıdakıları əlavə etdi ..." — bu sözlər Muslimin Səhihində qeyd edilmişdir. İbn Ömər *rəvayətində* deyilir ki, Ömər ibn Xəttab *təlbiyyədən* sonra eyni sözləri demişdir — bu o deməkdir ki, Abdullah ibn Ömər bu duanı əlavə edərək atasının ardınca getdi, Allah onların hər ikisindən razı olsun. [Beləliklə, bu hədis Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم buyurduğuna uyğundur: ***“Mənim sünnetimə və mənədən sonra saleh xəlifələrin sünnetinə tabe olun”***].

(۲۲۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تَوْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تُسَافِرَ مَسِيرَةَ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا حُرْمَةٌ». * وَفِي لَفْظٍ لِلْبُخَارِيِّ: «تُسَافِرُ مَسِيرَةَ يَوْمٍ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ».

221. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ﷺ deddi: **“Allaha və Qiyamət gününə iman gətirən [yəni şəriati qəbul edib və özünə rəhbər tutur] qadın, [yaşından asılı olmayaraq], yanında məhrəm¹ olmadığı halda gecə və gündüzə bərabər məsafədə səfərə çıxması icazəli deyil”** (əl-Buxari 1088 və Muslim 1339).

Əl-Buxarinin rəvayətində belə buyurulur: **“Onun yanında məhrəm olmasa, bir günlük yola /səfərə/ çıxması icazəli deyil”.**

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Qadının məhrəmsiz səfərə çıxmasının hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadına məhrəmsiz gecə ilə gündüzün məsafəsində səfərə çıxması qadağandır.

2. Qadının məhrəmsiz səfərə çıxması Allaha və qiyamət gününə imanla ziddiyyət təşkil edir.

3. Qadağa həm həcc səfəri, həm də başqa səfər olmasından asılı olmayaraq həm gənc gözəl qadına, həm də yaşlıya şamil edilir.

¹ Məhrəm- ər və ya evlənməsi qadağan edilən qohumu [ata, qardaş, əmi və s.].

4. Məhrəmi olmayan qadın həcc edə bilməyənlər zümərəsinə daxil olduğundan həccin vacibliyi onun üzərindən düşür.

5. İslam şəriətinin kamilliyi və onun insanların namusunu qorumaq, eləcə də fəsada aparan yolları bağlamaq istəyi.

6. Allaha və qiyamət gününə inam, insandan Allahın qanunlarına tabe olmağı və şəriətin qoyduğu sərhədlərə riayət etməyi tələb edir.

7. Müraciət olunan şəxsə güclü emosional təsir göstərən söz və ifadələrdən istifadə etməyə icazə verilir.

3-cü Fəsil kəffarə (fidyə) haqqında

بَابُ الْفِدْيَةِ

Kəffarə /fidyə/ — *ehramlı* halda qadağan edilmiş bir əməli etmiş və ya həcc zamanı hər hansı bir vacib əməli yerinə yetirməmiş şəxsin yerinə yetirməli olduğu vacib əməldir. Bu əmələ kəffarə deyilir, çünki onun vasitəsilə insan özünü və ruhunu cəzadan xilas edir.

(۲۲۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَعْقِلٍ قَالَ: جَلَسْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ فَسَأَلْتُهُ عَنْ الْفِدْيَةِ؟ فَقَالَ: نَزَلَتْ فِيَّ خَاصَّةً، وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ، حُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجْهِي. فَقَالَ: «مَا كُنْتُ أَرَى الْوَجَعَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى - أَوْ مَا كُنْتُ أَرَى الْجَهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى - أَتَجِدُ شَاةً؟» فَقُلْتُ: لَا. قَالَ: «فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةٍ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ.

222. Abdullah ibn Məəkkil demişdir: “Mən Kəb ibn Ucra (Allah ondan razı olsun) ilə oturub ondan kəffarə haqqında nazil olan ayə haqqında soruşdum (Bəqərə surəsi, 196-cı ayə). O cavab verdi: “Bu ayə mənim haqqımda nazil edilmişdir, lakin sizin hamınıza aiddir. Məni Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم hüzuruna elə bir vəziyyətdə gətirdilər ki, üzümə bitlər tökülürdü [yəni səfər zamanı onu məğlub ediblər]. O bunu görəndə dedi: **“Mən sənə bu qədər xəstə olduğunu təsəvvür etmirdim”** və ya: **“Mən sənə xəstəliyinin indi gördüyüm dərəcəyə çatdığını təsəvvür etmirdim. Sənə qoçun var? Və ya onu almaq imkanın var?”** Mən cavab verdim: "Yox". O dedi: **“Sonra üç gün ard-arda oruc tut və ya altı kasıb /miskin/¹ yedizdir, hər kasıb üçün yarım sa’ yemək”** (əl-Buxari 1816 və Muslim 1201).

Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Rəsulullah صلی الله علیه وسلم ona altı kasıbı yedizdirməyi, aralarında *faraq*² ayırmağı və ya bir qoç kəsməyi, ətinin hamısını paylaşmağı və ya üç gün oruc tutmağı əmr etdi” (əl-Buxari 4159 və Muslim 1201).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Məkil ibn Müqərrin əl-Muzani əl-Kufi (Allah ona rəhmət etsin) etibarlı rəvayətçi, ən yaxşı təbiinlərdəndir. O, Müaviyənin hakimiyyətinin sonunda vəfat etdi (Allah ondan və atasından razı olsun).

2. Kəb ibn Ucra, Ənsarın müttəfiqlərinin qəbiləsindən olan İbn Ucra ibn Ümeyyə əl-Kudaidir. Əl-Xudeybiyyə döyüşündə iştirak etmiş, döyüşlərin birində əli kəsilmişdir. Kəb ibn Ucra əvvəlcə Kufədə, sonra Mədinədə yaşamış, hicrətin 51-ci ilində, 57 yaşında orada vəfat etmişdir (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Mührimin həcc və ya ümrə ibadətlərini tamamlamadan saçını qırmasına görə kəffarə /*fidyə*/.

---

¹ Miskin - özünü və ailəsini dolandırmaq üçün kifayət edəcək vəsait tapmayan şəxsdir.

² Fark - peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم üç sa’sının [6 kq 120 qram yaxşı buğda] qoyulduğu ölçü qabıdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh sələflərin Quranın mənalərini anlamaq və ayələrin nazil olma səbəblərini öyrənmək istəkləri.

2. *Mührim* üzrlü olduğu halda başını qırmaq icazəlidir [məsələn, xəstəlik və ya hicama etmək, hansı ki, bunun üçün başının bir hissəsini qırmaq lazımdır. Əgər başını tamamilə qırxmışsa, kəffarə ödəməlidir. Əgər hicama etmək üçün başının ancaq bir hissəsini qırxmışsa, kəffarə ona vacib deyildir].

3. Saçını qırxmış *mührimə* üzrü olsa belə kəffarə ödəmək lazımdır.

4. Saçını qırxdıran *mührimin* üç əməldən biri ilə kəffarə ödəmək ixtiyarı vardır: üç gün oruc tutmaq, altı kasıbı yedirtmək, hər birinə yarım sa' yemək verməklə və ya bir qoç [yaxud keçi] kəsmək, hansı ki, onun ətini kasıblara paylamalıdır.

5. Qadağan edilmiş əmələ görə *fidyə* bu əməlin törədildiyi yerdə ödənilir.

6. *Ehram* halının ucaldılması.

7. *Mührimi* çətinliklərdən xilas etmək üçün, üzrlü şəxsə *ehram* halında qadağan olunmuş əməlləri yerinə yetirməyə icazə verən, İslam şəriətinin asanlaşdırılması.

8. Hər hansı bir xüsusi səbəblə nazil edilən ayə xüsusi deyil, ümumi mənə daşıyır və nazil olma səbəbi ilə məhdudlaşmır.

9. Sünnə Quranın ümumi mənalərini izah edir.

10. Təlim zamanı insanların adətən danışmağa utandıqları barədə məlumat verməyə icazə verilir. Buna Kə'bin "Üzümə bitlər tökülmüşdü" sözləri də sübutdur. [Səhabələr ən pak insanlar idi və paklanmağı sevərdilər, lakin Kəb (Allah ondan razı olsun) məsələsində o, çox güman ki, bu vəziyyətə xəstəlik və ya fiziki zəiflik səbəbindən çatmışdır, nəinki səliqəsiz olduğu üçün, çünki, Uca Allah Özü bütün səhabələri tərifləyərək belə buyurmuşdur: **"Orada paklanmağı sevən insanlar var."** ("Tövbə" surəsi 108-ci ayə).

11. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Allahu Təalənin ona öyrətdiklərindən başqa gizli elmdən heç nə bilmirdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

12. Hədis, özünü Qurani adlandıran, amma İslamdan çıxan, azmış məzhəbə qarşı təkzibdir və Quranın onlarla heç bir əlaqəsinin olmadığının sübutudur.

4-cü Fəsil Məkkənin haram olması haqqında

بَابُ حُرْمَةِ مَكَّةَ

Məkkənin haram olması — onun toxunulmazlığı və əzəməti deməkdir.

Məkkə — Allahu Təalənin təhlükəsiz etdiyi haram şəhərin adıdır: oradakı insanlar canlarına və mallarına görə qorxmurlar. Üstəlik, orada heyvanlar, hətta ağaclar da təhlükəsizdir, çünki Məkkədə heyvanlar ovlanmır, ağaclar qırılmır, kəsilir. Orada su az olduğuna görə şəhər Məkkə /*Makka*/ adlanır: ərəblər uşaq anasının döşündəki bütün südü içdiyi halda “imtəkkə” sözünü işlədirlər.

(۲۲۳) عَنْ أَبِي شُرَيْحٍ خُوَيْلِدِ بْنِ عَمْرِو الخُزَاعِيِّ العَدَوِيِّ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ -
 أَنَّهُ قَالَ لِعَمْرٍو بْنِ سَعِيدِ بْنِ العَاصِ - وَهُوَ يَبْعَثُ البُعُوثَ إِلَى مَكَّةَ: ائْذَنْ لِي
 أَيُّهَا الأَمِيرُ أَنْ أُحَدِّثَكَ قَوْلًا قَامَ بِهِ رَسُولُ اللهِ ﷺ الغَدَ مِنْ يَوْمِ الفَتْحِ، فَسَمِعْتُهُ
 أُذْنَايَ، وَوَعَاهُ قَلْبِي، وَأَبْصَرْتُهُ عَيْنَايَ، حِينَ تَكَلَّمَ بِهِ؛ أَنَّهُ حَمِدَ اللهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ،
 ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ مَكَّةَ حَرَّمَها اللهُ تَعَالَى، وَلَمْ يُحَرِّمْها النَّاسُ، فَلا يَحِلُّ لِأَمْرِي يُؤْمِنُ
 بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ أَنْ يَسْفِكَ بِها دَمًا، وَلَا يَعْضِدَ بِها شَجَرَةً. فَإِنْ أَحَدٌ تَرَخَّصَ
 بِقِتَالِ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَقُولُوا: إِنَّ اللهُ أَذِنَ لِرَسُولِهِ، وَلَمْ يَأْذَنْ لَكُمْ، وَإِنَّمَا أَذِنَ
 لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَقَدْ عَادَتْ حُرْمَتُها اليَوْمَ كَحُرْمَتِها بِالْأَمْسِ، فَلْيَبْلُغِ الشَّاهِدُ
 العَائِبَ».

فَقِيلَ لِأَبِي شُرَيْحٍ: مَا قَالَ لَكَ؟ قَالَ: أَنَا أَعْلَمُ بِذَلِكَ مِنْكَ يَا أبا شُرَيْحٍ إِنَّ الحَرَمَ
 لَا يُعِيدُ عَاصِيًا، وَلَا فَارًّا بِدَمٍ وَلَا فَارًّا بِخَرْبَةٍ.

* الخَرْبَةُ: بِالْخَاءِ المُعْجَمَةِ وَالرَّاءِ المُهْمَلَةِ، قِيلَ: الخِيَانَةُ، وَقِيلَ: البَلِيَّةُ، وَقِيلَ:
 التُّهْمَةُ، وَأَصْلُها فِي سَرِقَةِ الإِبِلِ، قَالَ الشَّاعِرُ:

الْخَارِبُ اللَّصُّ يُحِبُّ الخَارِبًا.

223. Rəvayət edilmişdir ki, Əbu Şureyh Huveylid ibn Əmr əl-Xuzai əl-Ədəvi (Allah ondan razı olsun), Əmr ibn Səid əl-Asa (hansı ki, heç təbiinlərdən deyildi) qoşununu Məkkəyə Abdullah ibn Zubeyrə (Allah ondan razı olsun) qarşı göndərərkən dedi: "İcazə ver, ey Əmir, Məkkənin fəthinin ertəsi günü

[hicrətin 8-ci ilində Ramazan ayında] Allah Rəsulu ﷺ insanlara *xütbə* verərkən qulaqlarımın eşitdiyi, qəlbimin xatırladığı, dərk etdiyi, gözlərimin gördüyü sözləri sənə çatdırım. O, Allaha həmd və şükür edərək dedi: ***“Həqiqətən, Məkkənin haram olmasını insanlar deyil, Allahu Təalə [göylərin və yerin yaradıldığı gün] müəyyən etmişdir, ona görə də Allaha və Qiyamət gününə iman gətirən şəxsə orada qan tökmək olmaz və orada ağac kəsmək olmaz. Əgər hər kimsə ora müharibə ilə getmək istəyirsə, Rəsulullahın ﷺ oraya daxil olduğu döyüşdən şikayət etməyə başlasa, ona de ki: “Həqiqətən, Allah bunu Öz Rəsuluna ﷺ icazəli etmişdir, sizə isə icazə verməmişdir. Həqiqətən də, O, Öz Peyğəmbərinə ﷺ bunu yalnız günün müəyyən bir müddətində [günəşin doğuşundan əsr namazına qədər] etməyə icazə verdi. Və bu gün onun haramlığı əvvəlki kimi qalmağa davam edir. Qoy burada olan da, olmayana xəbər versin”.***

O zaman Əbu Şureyhdən soruşdular: “Bəs Amr sənə nə cavab verdi?” Amr (özünü müdafiə olaraq) dedi: “Mən bu barədə səndən daha yaxşı bilirəm [yəni Məkkəyə qoşun göndərmək və ya göndərməmək], ey Əbu Şureyh! Həqiqətən də, haram olan ərazi nə itaətsizləri, nə Məkkəyə sığınan qatili, nə də soyğunçuluqla məşğul olub sonra Məkkəyə sığınanları qorumaz” (əl-Buxari 104 və Muslim 1354).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Şureyh Huveylid ibn Amr əl-Xuzai əl-Ədəvi (Allah ondan razı olsun) Məkkə fəth edilməmişdən əvvəl İslamı qəbul etmiş və onun fəth edildiyi gün Xuzə qəbiləsinin bayraqdarı olmuşdur. O, Mədinənin ən bəlağətli və ziyalı adamlarından biri idi, Uca Allaha imanında güclü idi və onun xeyirə sövq etməsini və məzəmmətdən çəkinmək göstərişlərini bəyənməyənlərə əhəmiyyət vermirdi. Əbu Şureyh hicrətin 68-ci ilində Mədinədə vəfat etdi.

Hədisin mövzusu:

Məkkənin haram olması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əbu Şureyhın fəziləti, hansı ki, Əmirə haqq sözü ilə müraciət etdi, ondan qorxmadan [Necə ki, Peyğəmbər ﷺ buyurmuşdur: **“Ən yaxşı cihad — adalətsiz hökmdarın üzünə deyilən doğru sözdür”**¹. Qeyd edək ki, bunu hökmdara mətbuatda deyil, minbərdən və ya mitinqdə deyil, şəxsən söyləmək lazımdır].

2. Hökmdarlara xitabən göstərilməsi lazım olan mülayimlik, çünki bu, onların həqiqəti qəbul etmələrinə səbəb ola bilər.

3. Əmirlərin fasiq olmalarına baxmayaraq, səltənətinin səhabələr tərəfindən tanınması.

4. Öz xəbərinin dəlillər ilə təsdiqlənməsi, hansılar ki, şəxs tərəfindən ötürülən sözlərin etibarlılığını göstərir.

5. Kiməsə göstəriş vermək və ya bir şeyin *hükmünü* izah etmək zərurətindən yaranan *xütbə* qanunidir.

6. Allahu Təaləyə dəfələrlə həmd və təsbih kəlmələri ilə başlayan *xütbə* qanunidir.

7. Məkkənin haram olmasının böyüklüyünün göstəricisi, çünki onun haram olmasını insanlar deyil, Allahu Təalə Özü müəyyən etmişdir.

8. İnsanın Allahu Təalənin hökmlərinə əməl etməsi onun Allaha və qiyamət gününə iman gətirməsinə dəlalət edir.

9. Allaha və Qiyamət gününə iman, Allahu Təalənin haram buyurduqlarının sərhədlərini aşmaqdan çəkindirən ən güclü maneədir.

10. Məkkədə adam öldürməyin və müharibə aparmağın qadağan edilməsi — bu, bütün Əl-Həram ərazisinə aiddir [özünümüdafiə məqsədi ilə həyata keçirildiyi və başqa şəkildə həyata qəsd edilməsini dayandırmaq mümkün olmadığı hallar istisna olmaqla; həmçinin Məkkədə ölüm cəzası tələb edən cinayətlər törədənləri edam etməyə icazə verilir, məsələn, Məkkədə qəsdən adam öldürməyə görə; evli kişi və ya qadının Məkkədə etdiyi zinaya görə].

---

¹ Ət-Tirmizi, İbn Macə, əl-Hakim. Hədisin səhihliyini Hafiz əd-Dimyəti və Şeyx əl-Albani təsdiq etmişlər. Bax, Səhih əl-Cami 1100.

11. Məkkədə ağacların kəsilməsinə qadağa, bu, bütün əl-Həram ərazisinə aiddir [Amma İbn Abbasdan gələn hədisin davamında deyildi ki, şəxsən kiminsə tərəfindən əkilmiş ağaclar istisna olmaqla].

12. Yalnız Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم aid olan bəzi şəriət müddələrinin mövcudluğuna işarə [hərçənd ki, dinin əsası onun bütün əmrlərinin bütövlükdə ümmətə aid olmasıdır].

13. Məkkədə döyüşməyə icazə yalnız Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم və onun fəthi zamanı yalnız müəyyən müddətə verildi, çünki bu, Məkkəni *şirkdən* və *müşriklərdən* xilas etmək idi.

14. Əmrin və ya əməlin yalnız Ona صلی اللہ علیہ وسلم aid olduğunu göstərən dəlil olmasa, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bütün əməllərinə əməl etmək vacibdir.

15. Şəri dəlili qəbul etmək vacibdir, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: “Deyin: **“*Həqiqətən, Allah bunu Öz Peyğəmbərinə صلی اللہ علیہ وسلم halal etmişdir, sizə isə icazə verməmişdir*”**.”

16. Şəriət hökmlərinin ləğvinin /*nəsx*/ Allahu Təalənin hikmətinə uyğun olaraq şəriətdə yeri vardır [ləğv ancaq *əhkamlarda* ola bilər, *əqidə* ilə bağlı olmur].

17. Bir əməlin iki dəfə ləğvi caizdir, çünki əvvəlcə Məkkədə hərbi əməliyyatların aparılması haram idi, sonra fəthi zaman Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم icazə verildi və sonra yenidən qadağan oldu.

18. Şəriət hökmlərindən xəbərdar olan şəxsin bunları başqa insanlara çatdırması vacibdir.

19. Dini məsələlərdə etibara layiq bir şəxsdən *xəbər*in qəbulu vacibdir. [Bu, azmış Mötəzilə məzhəbinə və Hizbut-Təhririn məzhəbinə təkzibdir.]

20. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bəlağəti və insanların qəlbinə təsir edən sözlərinin təsir gücü.

21. Şəriət dəlilini, öz fikrini qəbul etmək lehinə, rədd etmək qadağandır.

22. Mübahisə edən şəxslə, onu rüsvay etmək üçün mübahisə etmək olmaz, xüsusən də inadkarlığı aşkardırsa, çünki Əbu Şureyh, Əmr ibn Səidin, Peyğəmbərin ﷺ sözlərinə qarşı inadkar müqaviməti bürüzə verdiyi zaman ona heç bir cavab vermədi.

(۲۲۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ: «لَا هِجْرَةَ، وَلَكِنْ جِهَادٌ وَنِيَّةٌ، وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا»، وَقَالَ: يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ: «إِنَّ هَذَا الْبَلَدَ حَرَّمَهُ اللَّهُ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ، فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. وَإِنَّهُ لَمْ يَحِلَّ الْقِتَالُ فِيهِ لِأَحَدٍ قَبْلِي، وَلَمْ يَحِلَّ لِي إِلَّا سَاعَةٌ مِنْ نَهَارٍ فَهُوَ حَرَامٌ بِحُرْمَةِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ؛ لَا يُعْضَدُ شَوْكُهُ، وَلَا يُنْفَرُ صَيْدُهُ، وَلَا يَلْتَقِطُ لُقْطَتَهُ إِلَّا مَنْ عَرَفَهَا، وَلَا يُخْتَلَى خَلَاهُ». فَقَالَ الْعَبَّاسُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِلَّا الْإِذْحَرَ، فَإِنَّهُ لَقَيْنِهِمْ وَبُيُوتِهِمْ. فَقَالَ: «إِلَّا الْإِذْحَرَ».

* الْقَيْنَ: الْحَدَّادُ.

224. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Məkkənin fəthi günü Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə demişdir: **“Məkkənin fəthindən sonra hicrət¹ etməyə ehtiyac yoxdur, lakin cihad² və niyyət³ qalır. Əgər [hökmdar] sizdən [cihada] çıxmağınızı tələb edərsə, çıxın”**. O Məkkənin fəthi günü həmçinin demişdir ki: **“Həqiqətən, Allahu Təalə göylərin və yerin yaradıldığı gün, bu şəhəri haram etmişdir, ona görə də Allahın haram etməsi ilə o qiyamət gününə qədər haramdır. Həqiqətən də, bu şəhərdə məndən əvvəl heç kəsə müharibə etmək icazəsi verilməmişdi, amma mənim üçün də yalnız günün müəyyən müddətinə, yəni bu vaxtda icazə verilmişdi. Buna görə də, Allahın haram buyurması ilə bu şəhər Qiyamət gününə qədər haramdır: orada tikanlı ağacları qırmaq, ov ovlamaq, itmiş əşyaları götürmək olmaz, [ancaq sahibini tapmaq üçün] insanlara elan etmək niyyəti**

¹ Hicrət – leksik mənada “tərk etmək, getmək”. Şəriətdə bu, kafirlərin ölkəsini tərk edib İslam ölkəsinə yerləşməkdir.

² Cihad, hərbi əməliyyatlarla və ya başqa yollarla Allahu Təalənin kəlamını ucaltmaq səyinin göstəricisidir.

³ Niyyət – leksik mənada “məqsəd”. Burada, Allahu Təaləyə itaət etmək və hər cür yaxşı işlər görmək məqsədi nəzərdə tutulur.

istisna olmaqla, orada təzə ot biçmək olmaz. Abbas xahiş etdi: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ! Dəmirçilər üçün və evlərdə istifadə etmək üçün izhiri [xoş qoxulu ot] istisna et”. Onda Peyğəmbər ﷺ dedi: ***“İzhirdən başqa”*** (əl-Buxari 1834 və Muslim 1353).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Məkkənin haram olması və onun fəthindən sonra Məkkədən *hicrət* etmək *hökmü* [yəni İslam şəhəri olduqdan sonra].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ şəriət hökmlərini lazımi yerlərdə camaatın diqqətinə çatdırmaq istəyi.

2. Məkkənin fəthindən sonra oradan köçürülmə zərurəti aradan qaldırıldıqdan sonra, *qiyasla* bu məsələ İslamı qəbul etmiş istənilən küfr ölkəsinə aiddir.

3. Məkkənin heç vaxt küfr ölkəsi olmayacağına işarə, hansı ki, belə olsaydı orada *hicrət vacib* olardı [Bu, Səudiyyə Ərəbistanının və orada yerləşən Məkkə və Mədinənin küfr ölkəsi olduğunu iddia edən *təkfir camaatına* təkzibdir. Allahu Təalə bu təkfirçilərə haqq etdiklərini nəsib etsin].

4. Bütün dinlər Allahu Təaləyə məxsus olana qədər küfr ölkələrinin bütün paytaxtları fəth edilsə belə, cihad qüvvədə qalacaq.

5. Cihad və ya hər hansı bir əməli edən zaman qəlbə olan niyyətə diqqət yetirmək xeyirə aparan yoldur.

6. Cihada getmək, əgər hökmdar tələb edərsə, vacibdir.

7. Məkkənin əzəməti və onun haram olması.

8. Məkkənin haram olması göylərin və yerin yaradılışından bəri müəyyən edilmişdir və qiyamətə qədər də belə qalacaqdır.

9. Göylərin və yerin yaradılmasının təsdiqi. Onların mövcud olmadığı halda yaradılmasının təsdiqi.

10. Məkkədə hərbi əməliyyatların aparılmasının qadağan edilməsi.

11. Məkkədə döyüşmək icazəsi onun fəthi zamanı yalnız müəyyən müddətə Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم verilmişdir, çünki bu iş, Məkkəni *şirkdən* və *müşriklərdən* qurtuluş əməli idi.

12. Zərurət olduqda, qadağan olunan bir şeyin icazəli olması, ehtiyacın bağlanması üçün bu zərurətin dərəcəsi ilə müəyyən edilir.

13. Bəzi şəriət hökmlərinin yalnız Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم aid olduğunun təsdiqi.

14. Şəriət hökmlərinin (əhkam) ləğvinin /*nəsx*/ Allahu Təalənin hikmətinə uyğun olaraq şəriətdə yeri vardır.

15. Məkkədə ağacların kəsilməsi və ya qırılması, yəni əl-Həramın bütün ərazisi deməkdir, hətta tikanları ilə zərər verən ağaclar olsa belə, qadağandır.

16. Məkkədə ov ovlamaq, ona xəsarət yetirmək və ya öldürmək qadağandır.

17. Məkkədə kiminsə itirdiyi və ya qoyub getdiyi əşyaların sahibini tapmaq üçün insanlara elan etmək niyyəti istisna olmaqla, götürmək qadağandır.

18. Məkkədə tapılan bir şey, tapılanı nə qədər elan etsə də, tapanın mülkü olmayacaq [Əl-Həramdan kənarında bunun üçün bir il kifayətdir, ondan sonra əşya onu tapanın mülkü olur].

19. Məkkədə *izhir* istisna olmaqla təzə ot biçmək qadağandır.

20. Məkkədə quru ot biçmək icazəlidir.

21. Ağacları kəsmək və ot biçmək, əgər insan özü əkibsə, caizdir, çünki bu, ona məxsus mülkdür. [Qadağa yabani bitkilərə və ya vəhşi heyvanlara aiddir, çünki hədisdə onlar bir şəxsə deyil, Məkkəyə və ya əl-Həram ərazisinə aid olan mallara aid edilir. Buna əsaslanaraq elm adamları belə bir nəticə çıxarıblar ki, əgər bir şəxs, məsələn, əl-Həramın xaricində tutduğu ovla onun ərazisinə daxil olarsa, o, hələ sağ olsa belə, onu buraxmağa borclu deyildir, çünki o artıq ona məxsus idi.]

22. Xalqın ehtiyaclarını nəzərə alaraq *izhir* otunu haramdan istisna etməyi xahiş edən Abbas ibn Əbdülmüttəlibin fəziləti.

23. *Müftiyə* və ya hökmdara xalqın ehtiyaclarına cavab verən bir iş görmək istəyi ilə müraciət etmək olar.

24. Xətibin əvvəldən belə bir niyyəti olmamasına baxmayaraq, çıxış zamanı insanlardan birinin xahişi ilə etdiyi istisnanın səhihliyi.

5-ci Fəsil [əl-Həram ərazisində] öldürülməsi icazəli olduğu şeylər haqqında

بَابُ مَا يَجُوزُ قَتْلُهُ

Müəllif, (Allah ona rəhmət etsin), bu fəsili gətirir ki, [əl-Həram ərazisində] hansı heyvanların öldürülməsinə icazə verildiyi aydın olsun. Bundan öncəki fəsildə Məkkənin haram olmasına işarə edən və ağac kəsməyin, ot biçməyin və ov etməyin qadağan olunduğunu təsdiq edən hədisləri qeyd etdiyini nəzərə alaraq. Ona görə də, bundan sonra, əl-Həram ərazisində bəzi heyvan növlərinin öldürülməsinin icazəli olduğunu göstərən hədisləri qeyd etmək yerinə düşər.

(۲۲۵) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - : أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «خَمْسٌ مِنَ الدَّوَابِّ كُلُّهُنَّ فَاسِقٌ، يُقْتَلْنَ فِي الْحَرَمِ: الْغُرَابُ، وَالْحِدَاةُ، وَالْعَقْرَبُ، وَالْفَأْرَةُ، وَالْكَلْبُ الْعَقُورُ».

* وَلِمُسْلِمٍ: «بِقَتْلِ خَمْسٍ فَوَاسِقٍ فِي الْحِلِّ وَالْحَرَمِ».

* الْحِدَاةُ: بِكَسْرِ الْحَاءِ وَفَتْحِ الدَّالِ مَهْمُوزٌ.

225. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buyurmuşdu ki: **“Beş növ heyvan vardır ki, onların hər biri asidir və hətta əl-Haram ərazisində belə öldürülməlidir: [ağ qarınılı] qarğa, çalağan-kərtənkələ, əqrəb, siçan və quduz it.”**

Muslimin rəvayətində belə deyilir: **“Həm əl-Həramın ərazisində, həm də onun hüdudlarından kənarında, beş növ asi heyvan öldürülür”**¹ (əl-Buxari 1828 və Muslim 1198).

¹ Uca Allah, insana zərər və bəla gətirən bəzi heyvanlar yaratmışdır. Bunda çoxlu hikmətlər var və bu hikmətlər bu cür ifadə oluna bilərlər:

— insanlar, Allahu Təalənin, bir-birinə əks olan şeyləri yaratmasında olan kamil *qüdrətini* görsünlər deyər: faydalı və zərərli; həzz gətirənlər və bəla gətirənlər;

— insanlar bu heyvanların zərərindən və onlarla əlaqəli xoşagəlməz nəticələrdən xilas olmaq üçün dua edərək Uca Allaha sığınsınlar. İnsanlar kömək üçün Allaha *dua* ilə və Onu *zikr* etməklə sığınır, eləcə də Allahu Təalənin istifadə etməyi əmr etdiyi digər vasitələrin köməyi ilə də;

— insan, Allahu Təalənin qüdrəti qarşısında acizliyini və üstəlik bəzi məxluqat qarşısında acizliyini dərk etsin deyər;

— insan bu dərsdən ibrət alsın və başqalarına pislik etməsin. İnsanların qəlblərində bu canlılara, onların gətirdikləri əzab və bəlalara görə nifrət (ədavət) yatır. Və əgər insan bunu dərk etsə, insanlara zərər gətirən heyvanlara nifrət etdikləri kimi, o zaman özünə də insanların nifrət edəcəklərindən qorxaraq, insanlara heç bir çətinlik törətməz;

— insan ona zərər verə biləcək və ya bəla ola biləcək şeydən qurtulmağa çalışsın əgər bunlar mücərrəddirlərsə, necə ki, o maddi müstəvidə bəla gətirən hər şeydən qurtulmağa çalışdığı kimi.

Bunda, Müdrək, Hikmətli və Alim olan, hər şeyi bilən Rəbbimizin sifətlərindən gələn, daha çox böyük hikmətlər vardır.

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun)(bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Həm əl-Həram ərazisində, həm də ondan kənarında öldürülə bilən heyvan növlərinə işarə.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsanın, *ehram* halında olub-olmamasından asılı olmayaraq, bu beş növ heyvanın, həm əl-Həram ərazisində, həm də ondan kənarında məhv edilməsi tələbi.

2. Bu heyvanlar hələ kiçik olanda da öldürülə bilər, çünki böyüyəndə insanlara zərər verəcəklər.

3. Onların öldürülməsinin səbəbi pislikləri */fisk/* və insana düşmənçilikləridir. Ona görə də, bu siyahıya, eyni zərəri verən heyvanları da daxil etmək olar, hətta təbiətə bu onların əsas keyfiyyəti olmasa belə.

4. İslam, insanlara və onların malına zərər verən və ya düşmənçilik göstərən hər şeyə qarşıdır, hətta bu heyvandan olsa belə.

5. İslam şəriətinin kamilliyi, çünki İslam, insandan tələb edir ki, pislik-fitnə daşıyan hər bir şeyi məhv etsin.

6-cı Fəsil Məkkəyə və başqa yerlərə daxil olmaq haqqında

بَابُ دُخُولِ مَكَّةَ وَغَيْرِهِ

Müəllif, (Allah ona rəhmət etsin), həcc zamanı Məkkəyə və başqa yerlərə necə daxil olmağı göstərən hədisləri qeyd etmək üçün bu fəslə sitat gətirib, və məhz tam olaraq: Kəbəyə daxil olmaq və orada namaz qılmaq, təvaf və onun yerinə yetirilmə üsulu haqqında məlumat verib.

(۲۲۶) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ مَكَّةَ
عَامَ الْفَتْحِ، وَعَلَى رَأْسِهِ الْمِغْفَرُ، فَلَمَّا نَزَعَهُ جَاءَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: ابْنُ خَطَلٍ مُتَعَلِّقٌ
بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ، فَقَالَ: «أَقْتُلُوهُ» .

226. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Məkkənin fəth edildiyi ildə Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم başında dəbilqə ilə ora daxil oldu [yəni *ehram* halında deyildi]. Onu çıxaranda bir nəfər ona yaxınlaşıb dedi: “İbn Xatal müsəlmanlardan gizlənərək Kəbənin örtüyündən asılıb”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Onu öldürün”** (əl-Buxari 1846 və Muslim 1357).

Hədis rəvayətçisi:

1. Ənəs ibn Malik, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 13).

2. İbn Xatal — Əbdül’uzza ibn Xataldır. Xatalın öz adı Əbdülmanaf idi, o taym qəbiləsindən idi. İbn Xatal İslamı qəbul etdi və yeni adını Abdullah qoydu. Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu zəkat yığan olaraq harasa göndərdi. O

isə ona xidmət edən, azad edilmiş qulu öldürdü, İslamı tərək etdi [Allah bizi bundan qorusun] və yenidən şirkə qayıtdı. Sonra o Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم lağa qoyan mahnılar oxuyan iki qadın müğənnini özünə götürdü. Məkkənin fəthi zamanı Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Kim [Kəbədəki] məsciddə gizlənsə, salamatdır, əminlikdədir”**. İbn Xətəl bu fürsətdən istifadə etmək qərarına gəldi, Kəbəyə gəldi və cəzadan qurtulmaq üçün onun örtüyündən yapışdı. Lakin onun etdiyi böyük zərər və haqsızlıq səbəbindən bu ona kömək etmədi.

Hədisin mövzusu:

Ehram halında olmadan Məkkəyə girməyin hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məkkəyə ehram halında olmadan daxil olmaq icazəlidir, əgər şəxsin həcc və ya ümrə niyyəti yoxdursa, lakin sadəcə başqa bir iş üçün oraya gəlibsə.
2. Bütün ehtiyat tədbirlərini görmək lazımdır — bu, Allaha təvəkkül etməklə ziddiyyət təşkil etmir, çünki hətta Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم özü də başına dəbilqə taxmışdı.
3. Hökmdarlara, cinayətkarlar haqqında məlumat vermək olar ki, onlar da o şəxslərlə Allahın hökmləri ilə rəftar etsinlər.
4. Kəbəni örtü ilə örtmək lazımdır.
5. Əl-Həramda, edamına icazə verilən şəxs Kəbənin örtüyündən asılı olsa belə, cəzadan xilas olmaz.
6. Kəbənin əzəməti və insanların qəlbində yaratdığı ehtiram.

(۲۲۷) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ دَخَلَ
مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ، مِنَ الثَّنِيَّةِ الْعُلْيَا الَّتِي بِالْبَطْحَاءِ، وَخَرَجَ مِنَ الثَّنِيَّةِ السُّفْلَى.

227. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən *rəvayət* olunur ki, Rəsulullah صلی الله علیه وسلم Məkkəyə onun fəthi günü və ya vida həccində daxil oldu; başqa bir rəvayətdə deyilir: o hər dəfə oraya girəndə əl-Kə dai [Məkkənin yuxarı hissəsindəki dağ] tərəfdən, Saniyatul-ulya adlanan yoldan, Batha adlanan ərazidən keçərək daxil olur və Saniyatul-soufla (Məkkənin aşağı hissəsi) adlı başqa bir yoldan çıxırdı (əl-Buxari 1676 və Muslim 1257).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Məkkəyə hansı tərəfdən daxil olub, hansı tərəfdən tərk etmək lazımdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məkkəyə yuxarı hissəsi tərəfdən daxil olmaq və aşağı hissəsi tərəfdən çıxmaq icazəlidir.
2. İslam şəriətinin hikməti.

(۲۲۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ الْبَيْتَ، وَأَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَبِلَالٌ وَعُثْمَانُ بْنُ طَلْحَةَ، فَأَغْلَقُوا عَلَيْهِمُ الْبَابَ، فَلَمَّا فَتَحُوا كُنْتُ أَوَّلَ مَنْ وَلَجَ، فَلَقَيْتُ بِلَالًا، فَسَأَلْتُهُ: هَلْ صَلَّى فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ؟ قَالَ: نَعَمْ، بَيْنَ الْعَمُودَيْنِ الْيَمَانِيِّينِ.

228. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Məkkənin fəthi ilində Allah Rəsulu ﷺ Kəbə evinə daxil oldu və onunla birlikdə Üsamə ibn Zeyd, Bilal və Osman ibn Təlhə də var idi, o arxada gələrək qapını arxasından bağlayırdı. Onlar Məkkəni fəth etdikləri zaman, mən ora girənlərdən birinci idim. Mən Bilalı gördüm və ondan soruşdum: “Allahın Rəsulu ﷺ namaz qıldımı?” O cavab verdi: “Bəli, iki Yəmən sütunu arasında” (əl-Buxari 1598 və Muslim 1329).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).
2. Bilal ibn Rəbah əl-Həbəşi, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 71).
3. Usamə ibn Zeyd ibn Harisə əl-Kəlbi, (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 215).
4. Osman ibn Təlhə – Abduddar qəbiləsindən olan İbn Talhə ibn Əbu Talhədir, Kəbəni örtü ilə örtənlərdəndir. O, Hudeybiyyə sülh müqaviləsi zamanı İslamı qəbul etdi və Xalid ibn Vəlid (Allah ondan razı olsun) ilə birlikdə hicrət etdi və Peyğəmbər ﷺ Kəbənin açarlarını ona təhvil verəndə Məkkənin fəthində iştirak etdi. Mədinədə yaşamış və orada vəfat etmişdir. Onun Məkkəyə qayıtdığı və hicrətin 42-ci ilində vəfat etdiyi haqqında rəy vardır.

Hədisin mövzusu:

Kəbəyə girib orada namaz qılmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kəbəyə girib orada namaz qılmaq icazəlidir.
2. Kəbədə vacib namaz qılmaq icazəlidir, çünki *nafilə* namaz üçün icazəli olan, bunun əksini göstərən bir dəlil olmasa [məsələn, vacib namazdan əvvəl verilən iqamə kimi], vacib üçün də icazəlidir.
3. Əgər insan təkbaşına namaz qılarsa, iki sütun arasında namaz qılmaq olar.
4. Namaz qılarkən, sütunun önündə deyil, divarı maneə-sütrə edərək, divarın önündə namaz qılmaq daha üstündür.
5. Lazım gələrsə, Kəbənin qapılarını bağlamaq olar.
6. Dini məsələlərdə bir nəfərin xəbəri (xəbər al-əhəd), qəbul edilir, əgər o şəxs etibarlıdırsa.
7. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم əməllərini, öyrənmək və onları özlərinə rəhbər tutmaqda səhabələrin istəkləri.

(۲۲۹) عَنْ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ جَاءَ إِلَى الْحَجْرِ الْأَسْوَدِ فَقَبَّلَهُ وَقَالَ:
إِنِّي لَأَعْلَمُ أَنَّكَ حَجْرٌ، لَا تَضُرُّ وَلَا تَنْفَعُ، وَلَوْلَا أَنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يُقَبِّلُكَ مَا
قَبَّلْتُكَ.

229. Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, o, Qara daşa /*Həcərül-Əsvədin*/ yanına yaxınlaşaraq onu öpdü və dedi: “Həqiqətən, mən bilirəm ki, sən ancaq bir daşsan, nə fayda, nə də zərər gətirməyən. Və əgər Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم səni öpdüyünü [Allahı sevdiyi və Onu ucaltmaq istədiyi üçün] görməsəydim, səni öpməzdim” (əl-Buxari 1597 və Muslim 1270).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin əmiri Ömər ibn əl-Xəttab, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 1).

Hədisin mövzusu:

Qara daşı öpməyin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təvaf* edərkən Qara daşı öpmək — icazəlidir.
2. Qara daşı öpmək ancaq şəriəti qəbul edib Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم tabe olmağın ifadəsidir. Bu onun zərərli ola biləcəyi qorxusu və ya faydalı ola biləcəyi ümidi ilə edilmir.
3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əməlləri, bu əməllərin edilməsi yalnız Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم aid olduğu sübuta yetirilmədikdə, nümunə götürülməli və rəhbər tutulmalı olan bir dəlildir.
4. Şəriəti qəbul etmək möminin vəzifəsidir, hər hansı bir əməlin mahiyyətini və hikmətini dərk etməsə belə.

5. Qara daşdan başqa bir şeyi, məsələn, başqa daşları və ya əşyaları öpmək *bidətdir* [Kəbənin divarları, örtüyü, *kisvəsi* və s. olsa belə].

6. Düzgün əməlləri yerinə yetirən, lakin insanlar tərəfindən səhv başa düşülə bilən şəxs, yanlış güman və zənnləri dəqiqləşdirməli və ondan çəkəndirməlidir.

7. Kəbə daşının Qara */əsvəd/* təsvirinə icazə verilir. Bu, bəzi məzhəblərin davamçılarında bir təkzibdir, hansı ki, onu "ən xoşbəxt daş" */əs'ad/* adlandırırlar.

8. Ömər ibn əl-Xəttabın (Allah ondan razı olsun) *tövhidini* qorumaq istəyində ifadə olunan fəziləti.

(۲۳۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ، فَقَالَ الْمُشْرِكُونَ: إِنَّهُ يَقْدَمُ عَلَيْكُمْ وَقَدْ وَهَنَهُمْ حُمَى يَشْرَب. فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ الثَّلَاثَةَ، وَأَنْ يَمْشُوا مَا بَيْنَ الرُّكْنَيْنِ، وَلَمْ يَمْنَعُهُمْ أَنْ يَرْمُلُوا الْأَشْوَاطَ كُلَّهَا إِلَّا الْإِبْقَاءَ عَلَيْهِمْ.

230. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Hicrətin 7-ci ilində Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم və səhabələri ümrə-kadaa zamanı Məkkəyə gəldikdə, müşriklər dedilər: İndi sizin yanınıza “Yəsrib (Mədinənin köhnə adı) qızdırmasından zəifləmiş bir xalq gələcək.” Onda Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم öz səhabələrinə əmr etdi ki, sağlam olduqlarını göstərmək üçün təvafın ilk üç dövrəsini yüngül qaçışla qaçsınlar və iki künc [Kəbənin Yəmən küncü ilə Qara Daş] arasında yerisinlər. O, onlara yalnız onlara rəhm etdiyi üçün yeddi dairənin hamısını qaçmağı əmr etmədi” (əl-Buxari 1602 və Muslim 1266).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Kəbəni *təvaf* edərkən qaçmaq, onun *hökmü* və *hikməti*, və həmçinin yerinə yetirilmə yerinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təvafın* ilk üç dövrəsini yalnız Məkkəyə çatdıqdan sonra [ümrə etmək üçün] yüngül qaçaraq yerinə yetirmək olar, iki guşə arasındakı məsafəni saymadan [çünki alimlər arasında bu hökmün nəsx və etibarlı olması ilə bağlı ixtilaf vardır].

2. Bu *hökmün* qanuniliyi müsəlmanların xəstəlik üzündən zəiflədiyinə inanan müşrikləri qəzəbləndirmək və onlara güclərini göstərmək üçün müəyyən edilmişdir.

3. Müşriklərin qəzəbini bütün mümkün üsullarla oyatmağa icazə verilir, amma müsəlmanlara zərər verməyəcək şəkildə.

4. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم *ümmətinə* göstərdiyi mərhəmət.

5. Müşriklərin müsəlmanlara qarşı hiss etdikləri güclü düşmənçiliyin və göstərdikləri kinin göstəricisi.

6. Şəriətə zidd olsa belə, kiminsə sözlərini təkrar söyləmək icazəlidir, çünki İbn Abbas müşriklərin sözlərini zikr etmişdir: “Yəsrib qızdırmasından zəifləmiş bir xalq” demişdir.

(۲۳۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حِينَ يَقْدَمُ مَكَّةَ إِذَا اسْتَلَمَ الرُّكْنَ الْأَسْوَدَ أَوَّلَ مَا يَطُوفُ يَحُبُّ ثَلَاثَةَ أَشْوَاطٍ.

231. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən Allahın Rəsulunu صلی الله علیه وسلم Məkkəyə çatan kimi, *təvafının* əvvəlində, Kəbənin qara küncünə necə toxunduğunu, sonra yeddi dəfənin ilk üçünü qaçaraq, dövr etdiyini gördüm” (əl-Buxari 1603 və Muslim 1261).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Təvafda qaçış ayininin nə vaxt yerinə yetirildiyi haqqında.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Məkkəyə çatdıqdan dərhal sonra *təvafın* ilk üç dəfəsini adət olaraq qaçış ilə yerinə yetirmək lazımdır.
2. Bu barədə hökm şəriətdə bu günə kimi qüvvədədir, hansı səbəbdən qanuniləşdirilməsinin səbəbini xatırlatmaq üçün, hətta səbəbin özünün mövcud olmamasına baxmayaraq.
3. Qara daşa toxunmaq və ya onu öpmək icazəlidir.
4. Kəbə daşının qara adlandırılmasına icazə verilir.

(۲۳۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: طَافَ النَّبِيُّ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ عَلَى بَعِيرٍ، يَسْتَلِمُ الرُّكْنَ بِمِخْجَنٍ.
* الْمِخْجَنُ: عَصَا مَخْنِيَّةُ الرَّأْسِ.

232. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم hicrətin 10-cu ilində, vida həccində dəvə üzərində oturaraq, kiçik nizə [ucu bükük olan] ilə Qara Daşa toxunaraq *təvaf* [*əl-ifada*] edirdi” (əl-Buxari 1607 və Muslim 1272).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Dəvə üzərində *təvafın hökmü* [bizim dövrümüzdə: əlil arabasında, eləcə də ayaqqabıda, çünki başqa bir hədisdə ayaqqabıda *təvaf* edən şəxsin atlıya bənzədiyi bildirilir. Ancaq insanların düzgün anlamasını nəzərə almaq və insanların gözünə daha az çarpan ayaqqabı geyinmək lazımdır].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təvafı* heyvan üzərində oturaraq etmək icazəlidir, əgər bunun üçün ehtiyac və ya fayda varsa.

2. Qara daşa çubuq və ya buna bənzər bir şeylə toxunmaq, əgər insan bunu əli ilə edə bilmirsə icazəlidir, lakin bununla başqalarına narahatlıq yaratmamaq şərti ilə.

3. Təmiz */tahir/* heyvanı məscidə gətirmək caizdir, əgər bu başqalarının narahatlığına səbəb olmazsa.

4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əxlaqi xüsusiyyətlərinin kamilliyinin və ümmətinə göstərdiyi mərhəmətin göstəricisi.

5. Dəvənin sidiyi və peyininin təmizliyinə */təharə/* işarə.

(۲۳۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: لَمْ أَرَ النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَلِمُ
مِنَ الْبَيْتِ إِلَّا الرُّكْنَيْنِ الْيَمَانِيِّينِ.

233. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم iki Yəmən küncündən başqa Kəbə evinin başqa bir hissəsinə toxunduğunu görmədim” (əl-Buxari 1609 və Muslim 1267).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Kəbənin küncələrinə toxunmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kəbə ətrafında *təvaf* edərkən Qara daşa toxunmaq [və ya onu öpmək] və Yəmən küncünə toxunmaq icazəlidir.

2. Kəbənin divarlarına və ya iki Yəmən küncündən başqa hər hansı bir küncə toxunmaq icazəli deyil.

3. Sünnə təkcə bir əməli yerinə yetirdikdə */sünnə fi'liya/* deyil, həm də onu tərk etdikdə */sünnə tərkiyya/* həyata keçirilir. Əgər Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم zamanında hansısa bir əməli etmək üçün bir səbəb olubsa, lakin Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم bunu etməyibsə, demək bu əməli etməmək sünnə sayılır [buna görə də “Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم *mövlud* günündə, hansı sünnə edilməlidir” deyə soruşsalar, cavab verərik ki, bu gün *mövlud* keçirməmək sünnədir, çünki Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم sağlığında bunu edə bilərdi, lakin etmədi].

7-ci fəsil “ət-Təməttu” həcci haqqında

بَابُ التَّمَتُّعِ

Ərəbcə “ət-təməttu” sözü bir növ ləzzət olan bir hərəkət deməkdir [ona görə də bunu olduğu kimi tərcümə etmək]. Şəriətdə ət-təməttu kəlməsi müxtəlif məsələlərə münasibətdə işlədilir ki, bunlardan biri də Həcc ayinləri ilə bağlı hər şeyə aiddir və bu fəslə öyrənmək haqqındadır, yəni: insan ümrə etmək üçün, *ehrama* girdiyi aylarda, Həcc [Şəvval, Zil-qədə və Zil-hiccə] yerinə yetirilir, sonra *ehramdan* [həcci gözləməkdən] çıxır və həmin ildə həcc üçün yenidən *ehrama* girər. [Bundan belə çıxır ki, Ramazan ayında, Məkkəyə gəlib, Həcc başlayana qədər, orada qalan, və Ramazan ayında ümrə edən şəxsin, etdiyi ümrə kifayət etməyəcək, ona görə o yenidən ümrə etməlidir.]

(۲۳۴) عَنْ أَبِي جَمْرَةَ نَصْرِ بْنِ عِمْرَانَ الصُّبَعِيِّ - قَالَ: سَأَلْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ عَنِ الْمُتَعَةِ، فَأَمَرَنِي بِهَا، وَسَأَلْتُهُ عَنِ الْهَدْيِ، فَقَالَ: فِيهَا جُزُورٌ، أَوْ بَقْرَةٌ، أَوْ شَاةٌ، أَوْ شِرْكٌ فِي دَمٍ. قَالَ: وَكَأَنَّ نَاسًا كَرِهُوهَا، فَنِمْتُ، فَرَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ إِنْسَانًا يُنَادِي: حَجٌّ مَبْرُورٌ، وَمُتَعَةٌ مُتَقَبَّلَةٌ. فَأَتَيْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ فَحَدَّثْتُهُ، فَقَالَ: اللَّهُ أَكْبَرُ! سُنَّةُ أَبِي الْقَاسِمِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

234. Əbu Cəmrə Nəsr ibn İmran əd-Duba'i demişdir: “Mən İbn Abbasdan mut'ə [ət-təmattu həcci] haqqında soruşdum və o, mənə onu yerinə yetirməyi əmr etdi. Mən ondan qurbanlıq haqqında soruşdum, o cavab verdi ki, ya dəvə, ya inək, ya da qoç qurban kəsilməlidir, ya da bir neçə [iki nəfərdən yeddi nəfərə qədər] adam bir araya gəlib bir heyvanı [inək və ya dəvəni] qurban kəsirlər. Amma bəzi insanlar [böyük səhabələr] bunu [təmattu həccin etməyi] qınamağa başladılar. Sonra mən yatdım və yuxuda gördüm ki, bir nəfər mənə “Həcc məbrur!¹ Həccin [təmattu'] qəbul olsun!” sözləri ilə müraciət edir. Mən İbn Abbasın yanına getdim və bu barədə ona danışdım və o dedi: “Allahu Əkbər! Bu, Əbu əl-Qasimin (Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم) sünətidir” (əl-Buxari 1688 və Muslim 1242).

Hədis rəvayətçisi:

1. Əbu Cəmrə Nəsr ibn İmran əd-Duba'i (Allah ona rəhmət etsin), məşhur təbiin, hansı ki, bir çox səhabədən elm almış və çoxlu sayda insan ondan hədis nəql etmişdir. O, etibarlı rəvayətçi idi, yaxşı yaddaşa sahib idi. Xorasanda yaşamış, hicrətin 128-ci ilində vəfat etmişdir.

2. Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Mut'ə /ət-təmattu/ həcci etmənin hökmü.

¹ Həcc məbrur (qüsursuz, bərəkətli həcc) həccin şəriət hökmlərinə uyğun olmasını, Allahu Təalə tərəfindən qəbul olunmasını və ondan razı qalmasını arzu etməkdir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təmattu həccini* belə etmək icazəlidir: həcc aylarında ümrə etmək, sonra ehramdan çıxıb və zilhiccə ayının 8-ci gününün başlamasını gözləmək lazımdır ki, o zaman yenidən ehrama girib həcc edəsiniz.

2. Bu, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sünətidir, çünki o, əl-Həramın kənarından özü ilə mal-qara qovub gətirməyən hər kəsə belə etməyi əmr etmişdir.

3. *Təmattu həccində* vacib əməl qurbanlıqdır, burada bir dəvə, inək və ya qoçun qurban olaraq gətirirlər və ya bir nəfər inək və ya dəvəni qurban kəsən yeddi nəfərdən biri olacaqdır [altı, beş və s. iki nəfərə qədər birləşə bilərsiniz].

4. İbn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) fəzilətinin göstəricisi, hansı ki, onun qərarına qarşı çıxanların olmasına baxmayaraq, sünəyə uyğun fətva çıxarmışdır.

5. İnsanın baş verənlərə sevinməsindən və ya qınamasından asılı olmayaraq, təəccüb göstərəndə *təkbir* ["Allahu əkbər!" demək] icazəlidir.

6. Sünəyə uyğun olan yuxuya görə sevinmək.

7. İnsanın həqiqətə uyğun dediyi sözlərə görə sevincin göstərilməsi.

8. İnsan birbaşa ona müraciət etmədən onun haqqında danışdıqda, Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم *künyəsi* ilə [Əbu əl-Qasim] çağırmaq olar, (bu hökm Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zamanında olmuşdur).

9. Saleh sələflərin elmi yaymaq istəkləri.

(٢٣٥) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: تَمَتَّعَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ وَأَهْدَى، فَسَاقَ مَعَهُ الْهَدْيَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ. وَبَدَأَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَهَّلَ بِالْعُمْرَةِ، ثُمَّ أَهَّلَ بِالْحَجِّ، فَتَمَتَّعَ النَّاسُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ، فَكَانَ مِنَ النَّاسِ مَنْ أَهْدَى، فَسَاقَ الْهَدْيَ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ، وَمِنْهُمْ مَنْ لَمْ يُهْدِ. فَلَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ لِلنَّاسِ: «مَنْ كَانَ مِنْكُمْ أَهْدَى، فَإِنَّهُ لَا يَحِلُّ مِنْ شَيْءٍ حُرْمٍ مِنْهُ حَتَّى يَقْضِيَ حَجَّهُ. وَمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْدَى، فَلْيُطْفِئِ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَلْيَقْصِرْ وَلْيَحْلِلْ، ثُمَّ لِيَهْلُ بِالْحَجِّ وَلِيُهْدِ، فَمَنْ لَمْ يَجِدْ هَدْيًا فَلْيَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةَ إِذَا رَجَعَ إِلَى أَهْلِهِ».

فَطَافَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ قَدِمَ مَكَّةَ، وَاسْتَلَمَ الرُّكْنَ أَوَّلَ شَيْءٍ، ثُمَّ خَبَّ ثَلَاثَةَ أَطْوَافٍ مِنَ السَّبْعِ، وَمَشَى أَرْبَعَةَ، وَرَكَعَ حِينَ قَضَى طَوَافَهُ بِالْبَيْتِ عِنْدَ الْمَقَامِ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ سَلَّمَ فَانْصَرَفَ فَأَتَى الصَّفَا، وَطَافَ بِالصَّفَا وَالْمَرْوَةَ سَبْعَةَ أَطْوَافٍ، ثُمَّ لَمْ يَحْلِلْ مِنْ شَيْءٍ حُرْمٍ مِنْهُ حَتَّى قَضَى حَجَّهُ، وَنَحَرَ هَدْيَهُ يَوْمَ النَّحْرِ، وَأَفَاضَ فَطَافَ بِالْبَيْتِ، ثُمَّ حَلَّ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ حُرْمٍ مِنْهُ، وَفَعَلَ مِثْلَ مَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ أَهْدَى فَسَاقَ الْهَدْيَ مِنَ النَّاسِ.

235. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Rəsulullah ﷺ, vida həccində, ümrə və həcci birləşdirərək (yəni aralarında ehramdan çıxmadan) *təmattu* (rəvayətçi “*həcc kiran*”-nı belə adlandırırdı) yerinə yetirdi və qurban kədi və qurbanlıqları Zül-Xüleyfə tərəfdən sürürdü. Allah Rəsulu ﷺ ümrə, sonra isə həcc üçün *ehrama* [*təlbiyyə* sözlərini ucadan tələffüz etməklə] girməkdən başladı. İnsanlar ümrədən Həcc ziyarətinə qədər Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə *təmattu* (rəvayətçi “*həcc kiran*”-nı belə adlandırır) yerinə yetirirdilər. Onların arasında Zül-Xüleyfədən qurbanlıq mal-qara sürdükləri üçün qurban kəsənlər də olurdu, lakin qurban kəsməyənlər də olurdu.

Məkkəyə çatan Allah Rəsulu ﷺ insanlara belə bir xitab etdi: ***“Özü ilə qurbanlıq sürən şəxs həccini tamamlayana qədər ehram halında qadağan olan hər şey ona qadağandır. Özü ilə qurbanlıq sürməyən kəs isə Kəbə evinin ətrafında təvaf etsin, Səfa ilə Mərvə arasında qaçsın, saçlarını qısaltsın və ehramdan çıxsın. Sonra həcc etmək üçün ehram halına girsin və artıq o vaxt qurban kəssin, və bununla da bu həcc təmattu həcci olacaq. Kim qurbanlıq heyvan tapmazsa, həcc günlərində üç gün, evə qayıdanda isə yeddi gün oruc tutsun.”*** Rəsulullah ﷺ Məkkəyə çatdıqdan sonra əvvəlcə küncə (yəni Qara daşa) toxunaraq, sonra adəti qaçışla yeddi dəfədən üç dəfəsinə qaçaraq və adi addımla dörd dəfəsinə keçərək təvaf etməyə başladı. Evin ətrafında gəzib qurtardıqdan sonra İbrahimin dayandığı yerdə iki *rükət* namaz qıldı. Sonra namazı bitirdikdən sonra *salam* verdi və getdi. O Səfaya yaxınlaşıb Səfa ilə Mərvə arasında yeddi dəfə dövrə vurdu. Bundan sonra həccini tamamlayana qədər *ehram* halından çıxmadı. Qurban bayramı günü [Zül-Xüleyfədən sürdüyü] mal-qarasını qurban kədi, sonra Evin ətrafında təvaf etdi [Zilhicə ayının 10-cu günü *təvaf əl-ifadə*], sonra ehram halında ona qadağan olan hər şeydən çıxdı. Allah Rəsulu ﷺ etdiyi kimi, özü ilə birlikdə qurbanlıq heyvan sürənlər də etdilər” (əl-Buxari 1691 və Muslim 1227).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Bu *həccin təməttu* kateqoriyasına daxil olması üçün ümrə ilə həcc arasında olan ayinləri kəsməyin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Ümrə” və “həcc”i birləşdirən həcc kiran həm də təməttu adlanır.
2. Qurbanlıq heyvanların özü ilə birlikdə miqatdan çıxarılması lazımdır.
3. Təlbiyyə deyərkən səsi ucaltmaq olar.
4. İnsanın yerinə yetirilməsi üçün ehram halına düşdüyü həcc və ümrəni elan etmək lazımdır. [Bəzi fiqh kitablarında ehram halına girərkən deyilən niyyət istisna olmaqla, niyyəti ucadan söyləməyin bidət olduğu bildirilir. Əslində ehrama girərkən ucadan təlbiyyə oxumaq niyyət deyil, ayinlərdəndir.]
5. Kiran həccini etmək niyyətində olan şəxsin əvvəlcə ümrəni, sonra həccini bu sözlər ilə qeyd etmələri lazımdır: “Ləbbeyk Allahummə ümrətan və həcc (Allahım, mən Sənin qarşıdayam, ümrəni və həccini yerinə yetirmək üçün)”.
6. Özü ilə miqatdan qurbanlıq heyvan sürən şəxs, qurban kəsənə qədər ehramda qalmalıdır.
7. Qurban kəsməyə başlama vaxtı – bayram günüdür [Zilhiccə ayının 10-cu günü İdul-Qurban bayramı].
8. Özü ilə qurbanlıq mal sürməyən şəxsin ümrə ilə həcc [ehramdan çıxmaq] arasındakı ayini kəsməsi lazımdır (vacib sayılır) ki, onun həccini təməttu kateqoriyasına daxil olsun.
9. Həcc günlərində həcc etmək üçün ümrə ayinini yarımçıq qoyanlara, həmin ildə həccin vacibliyi, necə ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: “Sonra həcc üçün ehrama girsin”.
10. Təməttu həccini yerinə yetirən şəxsə qurban kəsmək vacibdir, lakin qurbanlıq heyvan və ya qurban kəsmək üçün fürsət tapmasa, həccdə üç gün, ondan sonra isə yeddi gün evinə qayıtdığı zaman oruc tutmalıdır.
11. Üç gün [həcdə] və yeddi gün [evə qayıtdıqdan sonra] oruc tutarkən davamlılıq şərt deyil.

12. Ümrədən sonra Təməttü həccini yerinə yetirənin saçını qısaltması daha üstündür ki, onun başında saç olsun ki, həcc zamanı onları qırıxsın.

13. Əgər bir şəxs Məkkəyə ehram halında gəlibsə təvaf etməyə tələsməsi lazımdır [zəruri hallarda əvvəlcə mehmanxanada və s. dincəlmək olar, lakin təvafı bir neçə gün təxirə salmaq düzgün deyil].

14. Kəbənin Qara Daşın yerləşdiyi küncündən təvafa başlamaq lazımdır. Əgər insan təvafa bu küncdən daha uzaq, qarıya yaxın başlasa, bu təvaf sayılmayacaq.

15. Təvafın əvvəlində Qara Daşa toxunmaq lazımdır.

16. Məkkəyə çatdıqdan dərhal sonra təvafın ilk üç dəfəsi üçün adəti qaçışı (sa'i) qaçmaq və qalan dörd dəfəsi isə piyada getmək lazımdır.

17. İbrahimin yerinin yanında təvaf bitdikdən sonra iki rükət namaz qılmaq lazımdır.

18. Səfa və Mərvə təpələri arasında ritual qaçış (sa'i) etmək lazımdır.

19. Səfa təpəsindən sa'i etməyə başlamaq lazımdır.

20. Səfa ilə Mərvə arasında qaçış ritualı da təvaf kimi yeddi dəfədən ibarətdir [lakin təvafda bir dəfə Qara daşın küncündən başlayıb onun üzərində bitərsə tam, təpələr arasındakı bir dəfə isə Səfadan başlayıb Mərvədə bitərsə kamil sayılır].

21. Yalnız muhrim Kəbə ətrafında *təvaf* etdikdən sonra sa'i etmək lazımdır.

22. Həccin əsas təvafını [*əl-ifada təvafını*] bayram günü etmək lazımdır.

23. *Kıran həccini* yerinə yetirən şəxs üçün, ümrə və həcc üçün birlikdə bir sa'i etmək kifayətdir.

24. *Qıran həccini* yerinə yetirən şəxs Məkkəyə çatanda sa'i etsə, bu ona kifayət edər [yəni bayram günü onun ritual qaçışı yerinə yetirməsinə ehtiyac yoxdur].

25. *Əl-ifada təvafını* yerinə yetirməyən şəxs ehramdan tamamilə çıxmış sayılmır.

(۲۳۶) عَنْ حَفْصَةَ زَوْجِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا شَأْنُ النَّاسِ حَلُّوا مِنَ الْعُمْرَةِ وَلَمْ تَحِلَّ أَنْتَ مِنْ عُمْرَتِكَ؟ فَقَالَ: «إِنِّي لَبَدْتُ رَأْسِي، وَقَلَدْتُ هَدْيِي، فَلَا أَحِلُّ حَتَّى أَنْحَرَ».

236. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yoldaşı Həfsənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə o, təəccüblə soruşdu: “Ey Allahın Rəsulu! صلی اللہ علیہ وسلم Nə üçün insanlar ümrədən sonra ehramdan çıxdılar, amma siz çıxmadınız?” O, belə cavab verdi: **“Mən başımı yağlamışam** (uzun müddət *ehramda* olmaq qərarına gəldiyim üçün yağla) **və qurbanlıq heyvanımı işarələdim** [onlara boyunbağı kimi bir şey asaraq], **ona görə də mən qurban kəsənə qədər ehramdan çıxma bilmirəm**” (əl-Buxari 1566 və Muslim 1229).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Həfsə binti Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) peyğəmbərlikdən beş il əvvəl doğulmuş, əri ilə birlikdə hicrət etmiş, əri isə Uhud döyüşündə aldığı yaralar səbəbilə hicrətin üçüncü ilində dünyasını dəyişmişdir. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onunla evləndi. O ləyaqətli idi və güclü məntiqə sahib idi. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından sonra möminlərin əmiri Ömər onu Xeybərin vəqf malına vəli təyin etdi. Həfsə hicrətin 45-ci ilində vəfat etdi, Allah ondan razı olsun! Allah daha yaxşı bilir.

Hədisin mövzusu:

Qurbanlıq mal-qaranı özü ilə sürənin *ehram* halından çıxmasının *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin (xüsusən də qadın səhabələrin) elm almaq istəkləri.
2. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə həcc edən səhabələrin çoxu ümrə edərək *ehramdan* çıxırdılar.

3. *Mührimin ehramda* qalma vaxtı uzanarsa, onun başına əziyyət verə biləcək hər hansısa çirkabın yığılmasının qarşısını almaq üçün başını bir şeylə yağlaması icazəlidir.

4. Qurbanlıq heyvanı işarələmək, bununla da Allahu Təalənin ayinlərini aşkara çıxarmaq lazımdır [insanlar bu heyvanın qurbanlıq üçün nəzərdə tutulduğunu görsünlər deyə].

5. Qurbanlıq mal-qaranı əl-Həramın hüdudlarından kənardan sürən şəxsə qurban kəsənə qədər *ehramdan* çıxmaq qadağandır.

6. "*Kıran həccini* [Məkkəyə gəldikdən sonra yerinə yetirilən] yerinə yetirənin ümrəsi səhihdir və vacib ümrədən azad edir.

Hədis rəvayətçisi:

‘İmran ibn Hüseyn, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 94).

Hədisin mövzusu:

Təmattu həcci, yəni ümrə ilə həccin birləşdirilməsi [hansı ki, insan ümrə etdikdən sonra ehramdan çıxır, sonra yenidən həcc etmək üçün bu vəziyyətə daxil olur] və həmçinin onun ləğv edilməməsi *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təmattu həcci* Allahın kitabında və Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم sünnesində qanuniləşdirilmişdir.
2. Bu *hökm* nəsx olunmamışdır.
3. Quranın *hökmlərinin* sünnesinin hökmləri ilə ləğvi caizdir, çünki hədisdə buyrulur: “və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ölənə qədər bunu bizə qadağan etməmişdir”, çünki sünne də, Quran kimi şəriət hökmlərinin mənbəyidir.
4. Şəriət hökmlərinin ləğvi */nəsx/* yalnız Quran və Sünne ilə həyata keçirilə bilər, ona görə də Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından sonra nəsx ola bilməz [çünki bundan sonra Quran ayələri nazil olmadı və sünnedən yeni bir şey deyilə bilməz].
5. Quran nazil olub, yaradılmayıb.
6. Mövqeyi nə qədər yüksək olsa da, sünneyə zidd olanı məzəmmət etmək.

7. Haqqı aydınlaşdıran, fəzilətli insanlara ehtiram göstərən səhabələrin əxlaqi xüsusiyyətlərinin gözəlliyi [çünkü rəvayətçi Ömər ibn əl-Xəttabın (Allah ondan razı olsun) adını çəkməmişdir].

8-ci Fəsil qurban kəsmək /əl-hadi/ haqqında

بَابُ الْهَدْيِ

“Əl-Hadi” əl-Həramda [Məkkə və ətrafı] Allahu Təaləyə yaxınlaşmaq niyyəti və kasıblara təqva göstərmək məqsədi ilə kəsilən qurbandır. Bu ifadənin əsasını “əl-hədiyyə” sözü təşkil edir – hədiyyə, yəni qarşılıqlı anlaşma yaratmaq və kiməsə məhəbbət göstərmək üçün təqdim edilən bir şey.

Qurbanın üç növü vardır:

- 1) Ayın (*nusuk*) kimi yerinə yetirilməsi vacib olan, məsələn, *təmattu haccında* qurban kəsmək və ya bir şəxs *kıran haccına* özü ilə qurbanlıq gətirmişsə.
- 2) Həcc ayınlarını yerinə yetirərkən səhlənkarlığa görə vacib olan, məsələn, insanın *əhram* halında qadağan olan hər hansı bir işi gördüyü və ya hər hansı bir vacib ayını yerinə yetirmədiyi təqdirdə yerinə yetirməli olduğu qurban.
- 3) Könüllü qurbanlıq.

(۲۳۸) عَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: فَتَلْتُ قَلَائِدَ هَدْيِ النَّبِيِّ ﷺ،
ثُمَّ أَشْعَرَهَا وَقَلَّدَهَا - أَوْ قَلَّدْتُهَا - ثُمَّ بَعَثَ بِهَا إِلَى الْبَيْتِ، وَأَقَامَ بِالْمَدِينَةِ، فَمَا
حُرِّمَ عَلَيْهِ شَيْءٌ كَانَ لَهُ حِلًّا.

238. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən öz əllərimlə Rəsulullahın ﷺ qurbanlıq heyvanlarının (dəvələrinin) işarələndiyi boyunbağları toxudum. Bundan sonra o, heyvanların çiyinlərində və ya qulaqlarında kəsiklər etdi və onlara boyunbağı taxdı - ya da o özü (Aişə) onları heyvanlara taxdı [bu, rəvayətçinin şübhəsidir]. Sonra o onları [işarələnmiş dəvələri] Kəbə evinə göndərdi, özü də Mədinədə qaldı və əvvəllər icazə verilən heç bir şey ona qadağan olmadı [yəni ehram halına girmədi]” (əl-Buxari 1699 və Muslim 1321).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qurbanlıq heyvanların Məkkəyə göndərilməsi və bunun nəticəsində əmələ gələn əməllər ilə bağlı *hökm*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qurbanlıq heyvanların Məkkəyə göndərilməsi icazəlidir.
2. Qurbanlıq heyvanlara boyunbağı taxmaq olar.
3. Donqarlı heyvanların, yəni: inək və dəvələrin donqarlarında, eləcə də çiyinlərində və ya qulaqlarında kəsiklər edərək işarələmək olar.
4. Heyvana ağrı gətirən hər hansı bir hərəkəti etməyə icazə verilir, əgər bunda bir fayda varsa.

5. Kiminsə qurbanlıq heyvanlarını Məkkəyə göndərməsi, *ehram* halında qadağan olan hər hansı bir əməli onun etməsini qadağan etmir.

6. Yolda qurbanlıq heyvanlara baxacaq, onları Məkkəyə gətirəcək, qurban kəşib, ət paylayacaq nümayəndə təyin etmək olar.

7. Kişinin arvadını, onun öhdəliklərinə aid olmayan işə və ya adi həyatda gündəlik görülən işə [ailəni yedizdirmək, evi təmizləmək, uşaqlara baxmaq və s.] cəlb etməsi icazəlidir.

8. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم kamil səxavətinin və Allahu Təalənin ayinlərini ucaltdığı ehtiramın göstəricisi.

(۲۳۹) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: أَهْدَى النَّبِيُّ ﷺ مَرَّةً غَنَمًا.

239. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdi: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Mədinədən Məkkəyə qurbanlıq olaraq qoçlar göndərdi” (əl-Buxari 1701 və Muslim 1321).

Hədis rəvayətçisi:

Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qoçların qurbanlıq olaraq Məkkəyə göndərilməsinin hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qurbanlıq olaraq Məkkəyə qoyunların göndərilməsinə icazə verilir.
2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم Məkkəyə qurbanlıq olaraq göndərdiyi heyvanların çoxu qoç deyil, dəvə idilər.

(۲۴۰) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَسُوقُ
بَدَنَةً، قَالَ: «ارْكَبْهَا». قَالَ: إِنَّهَا بَدَنَةٌ. قَالَ: «ارْكَبْهَا». فَرَأَيْتُهُ رَاكِبَهَا، يُسَائِرُ
النَّبِيَّ ﷺ.

* وَفِي لَفْظٍ: قَالَ فِي الثَّانِيَةِ أَوْ الثَّلَاثَةِ: «ارْكَبْهَا، وَيَلْكَ - أَوْ وَيَحْكُ-».

240. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dəvəni sürən bir adamı [özü də yorğun görünürdü] görüb ona dedi: **"Onun üstünə otur"**. O, belə cavab verdi: "Bu, qurbanlıq dəvədir, ona görə də onun üstündə oturmuram, yanında gedirəm". Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **"Onun üzərinə otur"**. Əbu Hureyrə dedi: "Və mən onun necə öz dəvəsinə minib Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanında getdiyini gördüm" (əl-Buxari 1706 və Muslim 1322).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ona iki və ya üç dəfə dedi: **"Otur, onun üstünə, vay sənin halına!"** (əl-Buxari 2755 və Muslim 1322).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Hureyrə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 2).

Hədisin mövzusu:

Qurbanlıq heyvana minməyin *hökmü*.

---

¹ Rəvayətçi, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم işlətdiyi sözə şübhə etdi: "vaylyak" və ya "vaykhak", yəni "Vay halınıza!". Ərəblər bir insanı qınayanda, hansı ki, buna layıqdır, "vailək" deyirlər ki, onu hər hansı bir şeyi etməyə həvəsləndirsinlər, məsələn: "Vay sənin halına, əgər bunu etməsən". Əgər kimsə məzəmmətə layiq deyilsə, "vayhək" deyirlər, ondan narahat olaraq, ona qarşı mərhəmət göstərərək.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəvələri qurban kəsmək icazəlidir.
2. Zərurət olduqda və heyvana zərər vermədikdə, qurbanlıq heyvana minmək icazəlidir.
3. Şəriətin güzəştlərindən istifadə etmək və lazım olmayan şeylərlə özünü yormamaq lazımdır.

(٢٤١) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَنْ أَقُومَ عَلَى بُدْنِهِ، وَأَنْ أَتَصَدَّقَ بِلَحْمِهَا وَجُلُودِهَا وَأَجَلَّتْهَا، وَأَنْ لَا أُعْطِيَ الْجَزَارَ مِنْهَا شَيْئًا. وَقَالَ: «نَحْنُ نُعْطِيهِ مِنْ عِنْدِنَا».

241. Əli ibn Əbu Talib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم mənə onun qurbanlıq dəvələri ilə məşğul olmağı və onların ətlərini, dərilərini və (Məkkəyə sürüldükləri zaman), örtüldükləri örtülərini sədəqə olaraq paylamağı əmr etdi, və [ət¹ kəsən] qəssaba bunların heç birini verməyin deyərək buyurdu: **“Biz özümüz ona** [ya başqa mal-qaranın ətindən, ya da pul] **verəcəyik”** (əl-Buxari 1716 və Muslim 1317).

Hədis rəvayətçisi:

Əli ibn Əbu Talib, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 25).

Hədisin mövzusu:

Qurbanlıq heyvanların ətinin kəsilməsi və paylanması ilə bağlı işlərin aparılması üçün nümayəndənin təyin edilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qurbanlıq heyvanları Məkkəyə sürmək olar.

2. Qurbanlıq heyvanların ətinin, həmçinin onların dərisi və örtüldüyü örtüklərin *sədəqə* olaraq paylanması lazımdır, qurbanlıq heyvanın ətinin az bir hissəsi istisna olmaqla, hansı ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم sünnəsinə tabe olaraq dadına baxmaq lazımdır.

---

¹ Bu vida həcci vaxtında idi, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم altmış üç dəvəni öz əli ilə kəsdi, qalanını isə Əli ibn əbu Talibə kəsməyi əmr etdi.

3. Ətin kəsilməsi və *sədəqə* paylanması ilə məşğul olacaq nümayəndənin təyin edilməsinə icazə verilir.

4. Əli ibn əbu Talibin fəziləti (Allah ondan razı olsun).

5. Qurbanlıq heyvanı kəsən və onun ətini doğrayan qəssaba pul vermək olar, lakin onun əməyinin haqqını həmin heyvanın heç bir hissəsi ilə ödəmək lazım deyil [yəni onun kəsdiyi qurbanlıq heyvanın içini, başını və s. vermək lazım deyil.]

6. Qurbanlıq heyvanın hər hansı bir hissəsini satmaq qadağandır - bu *hökm* qəssabın əməyinin əvəzi olaraq qurbanlıq heyvanın bir hissəsi ilə ödənilməsinin qadağan olması ilə bənzətmə yolu ilə çıxarılmışdır [bundan belə nəticə çıxır ki, bəziləri kimi qurbanlıq heyvanın dərisini satmaq heç bir halda olmaz].

(۲۴۲) عَنْ زِيَادِ بْنِ جُبَيْرٍ قَالَ: رَأَيْتُ ابْنَ عُمَرَ قَدْ أَتَى عَلِيَّ رَجُلٌ قَدْ أَنَاخَ بَدَنَتَهُ،
فَنَحَرَهَا. فَقَالَ أَبْعَثَهَا قِيَامًا مُقَيَّدَةً سُنَّةَ مُحَمَّدٍ ﷺ.

242. Ziyad ibn Cübeyr demişdir: “Mən gördüm ki, Mina vadisində İbn Ömər dəvəsini dizləri üstünə qoyub onu kəsmək¹ istəyən bir adamın yanından keçib ona dedi: “Onu qaldır, ön sol ayağı bağlı vəziyyətdə dayansın, çünki bu, Muhəmmədin صلی الله عليه وسلم sünətidir” (əl-Buxari 1713 və Muslim 1320).

Hədis rəvayətçisi:

1. Ziyad ibn Cübeyr ibn Həyyə ibn Məsud əs-Səqafi əl-Bəsri (Allah ona rəhmət etsin) tabiinlərin orta nəslindən (*təbəqat*) etibarlı rəvayətçidir.
2. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 13).

Hədisin mövzusu:

Dəvəni kəsmə üsulu.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Dəvəni ayaq üstə, sol ön ayağını bağlayaraq kəsmək */nəhr/* lazımdır [yəni ayağı dizdə bükülməli və heyvanın baldırı buduna bağlanmalıdır. Bu vəziyyətdə dəvədən qan daha tez çıxır, buna görə də ölüm daha tez baş verir - bu heyvan üçün mərhəmət əlamətidir].
2. Səhabələrin insanları sünəni əsas tutmağa təşviq etmək istəkləri.

---

¹ Hədisdə kəsmək (*nəhr*) sözü işlədilir - bu, insanın var gücü ilə bıçaqla dəvənin boynuna, qırtlağına yaxın yerə vurması və sonra şah damarlarını kəsməsi üsuludur. “*Zab*h” isə - heyvanın boğazını bıçaqla kəsməkdir.

3. İnsanlara nəsihət verərkən dəlilin zikr edilməsi, onların haqqı qəbul etmələri və qəlblərini sakitləşdirmələri üçün mühüm səbəbdir, ona görə də elm tələb edənlər, dəvətçilər və alimlər dəlil göstərməlidirlər ki, insanlar özlərinə deyil, onlara bağlansınlar.

4. Hər hansı bir xəbər nəql edərkən Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم, adı ilə zikr etmək caizdir.

9-cu Fəsil ehram halında olan şəxsin qüsl alması haqqında

بَابُ الْغُسْلِ لِلْمُحْرِمِ

Ehram halında olan şəxsə buxurdan istifadə etmək və adi paltar geymək qadağan olunduğundan, yanlış olaraq kimsə güman edə bilər ki, ona tam *qüsl* etmək də qadağandır, çünki insan təmizlənərək, sanki bundan həzz alır. Ona görə də burada müəllif insanların yanlış fərziyyə və şübhələrini aradan qaldırmaq üçün bu fəsli nəql edir.

(٢٤٣) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حُنَيْنٍ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ عَبَّاسٍ وَالْمِسْوَرَ بْنَ مَخْرَمَةَ اخْتَلَفَا بِالْأَبْوَاءِ. فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ. وَقَالَ الْمِسْوَرُ: لَا يَغْسِلُ الْمُحْرِمُ رَأْسَهُ. قَالَ: فَأَرْسَلَنِي ابْنُ عَبَّاسٍ إِلَى أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -، فَوَجَدْتُهُ يَغْتَسِلُ بَيْنَ الْقَرْنَيْنِ، وَهُوَ يُسْتَرُ بِثَوْبٍ. فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ، فَقَالَ: مَنْ هَذَا؟ قُلْتُ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حُنَيْنٍ، أَرْسَلَنِي إِلَيْكَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَسْأَلُكَ: كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْسِلُ رَأْسَهُ وَهُوَ مُحْرِمٌ؟ فَوَضَعَ أَبُو أَيُّوبَ يَدَهُ عَلَى الثَّوْبِ، فَطَاطَأَهُ، حَتَّى بَدَأَ لِي رَأْسَهُ، ثُمَّ قَالَ لِإِنْسَانٍ يَصُبُّ عَلَيْهِ الْمَاءَ: اصْبُبْ. فَصَبَّ عَلَى رَأْسِهِ، ثُمَّ حَرَّكَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ، فَأَقْبَلَ بِهِمَا وَأَدْبَرَ. ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا رَأَيْتُهُ ﷺ يَفْعَلُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: فَقَالَ الْمِسْوَرُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: لَا أُمَارِيكَ أَبَدًا.

* الْقَرْنَانِ: الْعُمُودَانِ اللَّذَانِ تُشَدُّ فِيهِمَا الْخَشَبَةُ الَّتِي تُعَلَّقُ عَلَيْهَا الْبَكْرَةُ.

243. Abdullah ibn Huneynin sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Abdullah ibn Abbas və əl-Misvar ibn Məhrəm əl-Əbuadada olarkən, öz aralarında mübahisə etdilər. Abdullah ibn Abbas dedi: “*Muhrim* başını yuya bilər”. əl-Misvar isə dedi: “Xeyr, ona başını yumaq olmaz”. Abdullah ibn Huneyn davam etdi: “Sonra Abdullah ibn Abbas məni Əbu Əyyub əl-Ənsarinin (Allah ondan razı olsun) yanına göndərdi və mən gördüm ki, o, quyunun iki sütunu arasında qüsl alır, bu sütunlardan asılan paltarın arxasında gizlənərək. Mən onunla salamlışdım və o: “Bu kimdir?” deyər soruşdu. Mən cavab verdim: “Abdullah ibn Huneyn, Abdullah ibn Abbas məni sizə bir sualla göndərdi: “Rəsulullah صلى الله عليه وسلم ehram halında olarkən başını necə yuyurdu?” O zaman Əbu Əyyub əli ilə arxasında gizləndiyi paltarı elə aşağı saldı ki, mən onun başını gördüm. Sonra üzərinə su tökən adama dedi: “Mənim üzərimə su tök!” O, onun başına su tökməyə başladı və Əbu Əyyub əllərini irəli-geri hərəkət etdirərək onu

yumağa başladı, sonra dedi: “Mən Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم belə etdiyini gördüm”

(əl-Buxari 1840 və Muslim 1205).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir ki, əl-Misvar İbn Abbasa dedi: “Mən bir daha səninlə mübahisə etməyəcəyəm” (Muslim 1205).

Hədis rəvayətçisi:

1. Abdullah ibn Huneyn, İbn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) azad etdiyi şəxsdir, o Mədinəli idi. O, Tabiinlərin orta nəslindən (*tabəqətə*) olan etibarlı rəvayətçidir. Abdullah ibn Huneyn hicri ilə ikinci əsrin əvvəllərində vəfat etdi (Allah ona rəhmət etsin).

2. Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

3. Əl-Misvar İbn Məhrəm ibn Nəvfəl əl-Quraşi əl-Zuhridir. Onun anası Əbdürrəhman ibn Aufun bacısı idi. Əl-Misvar hicrətdən iki il sonra dünyaya gəldi. Atasını onu hicri ilə 8-ci ilin Zilhiccə ayında Mədinəyə gətirdi. O, Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم hədislərindən bəzilərini əzbərləmiş, dörd xəlifədən nəql etmiş, daim Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) yanında olmuş, fəzilətli insan, böyük fəqihlərdən və din alimlərindən olmuşdur. Əl-Misvar Mədinədə yaşayırdı və Osman ibn Əffan (Allah ondan razı olsun) öldürüldükdən sonra Məkkəyə köçdü, və orada yaşayırdı, həmin ərəfədə bir ordu Abdullah ibn Zübeyrlə döyüşmək üçün oraya gələndə Əl-Misvar da orada idi. Əl-Misvar Kəbənin (*hicr*) yaxınlığında yarım dairədə qıldığı namaz zamanı katapultadan atılan daş ona dəydi və nəticədə həlak oldu. Bu, hicri 64-cü ilin rəbiul-əvvəl ayının əvvəli idi.

4. Əbu Əyyub əl-Ənsari, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 14).

Hədisin mövzusu:

Mührimin başının yuyulmasının *hökmü* və onun hansı qaydada yerinə yetirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Mührimin* saçlarını əlləri ilə darayaraq yuması caizdir [hətta onlardan bəziləri tökülsə belə].

2. Əgər yuyunarkən başına məsh edilmiş buxurdan bir şey, bədənin üzərinə düşsə, bu *mührimə* zərər verməz, çünki Əbu Əyyub rəvayət edir ki, o, Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم başını yuyarkən əllərini irəli-geri hərəkət etdirdiyini görüb, sonra Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم saçlarında buxurun parıldadığını görüb, ehram halında olduğu zaman [yəni Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم ehram halına girməzdən əvvəl özünü buxurla o qədər güclü məsh edirdi ki, hətta onun parıltısı başının dərisində görünürdü, ondan sonra da *müşk* ilə məsh edirdi. Amma artıq *ehram* halına girilən zaman buxurdan istifadə etmək olmaz. Əgər insan buxuru başından yuyarsa, o da bədənə düşərsə, bunun eybi yoxdur].

3. *Mührimin qüsl* alması caizdir, çünki başın yuyulmasının özü qüsl ehtiyacına səbəb olur. [Dövrümüzdə tərک edilmiş sünnələrdən biri, Məkkəyə girməzdən əvvəl qüsl almaqdır.]

4. Həqiqəti üzə çıxarmaq üçün hər hansı biliklə bağlı müzakirələr aparmaq icazəlidir [lakin öz iddiasını sübut etmək üçün deyil].

5. Hər hansı bir elm haqqında sualı aydınlaşdırmaq və bir rəvayətçi olmasına baxmayaraq, cavabla qayıtdıqda onun xəbərini almaq üçün etibarlı bir şəxsi özünüzə nümayəndə təyin etmək caizdir. Bu, azmış "Hizbut-Təhrir" camaatının təkzibdir, çünki suallar *əqidə* ilə də bağlı ola bilər.

6. *Qüsl* alanın yad gözlərdən gizlənməsi lazımdır, üstəlik, başqalarının görməsi qadağan olan bədən hissələrini gizlətmək lazım olduğu halda vacibdir.

7. "Sən kimsən?" sualını verənə adınızı verməklə özünüzü təqdim etməyiniz daha yaxşıdır.

8. Hərəkətlərlə öyrətmə üsuluna riayət etmək, çünki bu, daha yaxşı başa düşməyə kömək edir və insanın yaddaşında hərtərəfli şəkildə sabitlənir.

9. Təharət (*təharə*) edərkən başqa birinin köməyini qəbul etmək olar [bu, bəzi fiqh alimlərinin təkzibdir, hansı ki, başqalarının köməyinə müraciət etməyi qadağan edir, məsələn, onlardan su tökməyi istəmək].

10. Haqqı öyrənmək üçün bu işdə daha bilikli olan arif insanlara müraciət edən səhabələrin fəziləti (Allah onlardan razı olsun).

11. Fəzilətli şəxsin üstünlüyünü etiraf etmək, Misvarın İbn Abbasa dediyi kimi: "Mən bir daha səninlə heç vaxt mübahisə etməyəcəyəm."

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

12. Şəriət mətnlərinə müraciət edib *ictihadı* tərək etmək lazımdır.

13. Dəstəmaz və ya *qüsl* alan şəxsə salam vermək və ona cavab vermək, onunla danışmaq olar [böyük və ya kiçik bir ehtiyacı aradan qaldırandan fərqli olaraq, çünki ona verilən salama cavab vermək qadağandır, çünki salamlaşmada Uca Allahın “əs-Salam” adı var].

10-cu Fəsil həcc niyyətini, ümrə niyyətində dəyişdirilməsi haqqında

بَابُ فَسْخِ الْحَجِّ إِلَى الْعُمْرَةِ

Bu elə bir haldır ki, Həcc ziyarətinə getmək niyyətində olan şəxs, onu dayandırır və niyyətini dəyişərək ümrə edir ki, ümrənin bütün ayinləri ilə birlikdə, amma həccdən ayrılıqda yerinə yetirilən, *həcc tamattu* edən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün. Və bu ümrə bütün ayinləri ilə birlikdə, həmin eyni ildə və eyni *səfərdə* yerinə yetirilir.

(۲۴۴) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: أَهَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَصْحَابُهُ بِالْحَجِّ وَلَيْسَ مَعَ أَحَدٍ مِنْهُمْ هَدْيٌ غَيْرَ النَّبِيِّ ﷺ وَطَلْحَةَ، وَقَدِمَ عَلَيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - مِنَ الْيَمَنِ، فَقَالَ: أَهَلَلْتُ بِمَا أَهَلَ بِهِ النَّبِيُّ ﷺ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ أَصْحَابَهُ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً فَيَطُوفُوا ثُمَّ يَقْضُوا وَيَحِلُّوا إِلَّا مَنْ كَانَ مَعَهُ الْهَدْيُ. فَقَالُوا: نَنْطَلِقُ إِلَى مِنَى وَذَكَرْنَا أَحَدًا يَقْطُرُ؟ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ ﷺ فَقَالَ: «لَوْ اسْتَقْبَلْتُ مِنْ أَمْرِي مَا اسْتَدْبَرْتُ مَا أَهَدَيْتُ، وَلَوْلَا أَنَّ مَعِيَ الْهَدْيَ لَأَخَلَلْتُ». وَحَاضَتْ عَائِشَةُ، فَنَسَكَتُ الْمَنَاسِكَ كُلَّهَا، غَيْرَ أَنَّهَا لَمْ تَطُفْ بِالْبَيْتِ، فَلَمَّا طَهَّرْتُ طَافَتْ بِالْبَيْتِ، قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَنْطَلِقُونَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ، وَأَنْطَلِقُ بِحَجٍّ؟ فَأَمَرَ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي بَكْرٍ أَنْ يَخْرُجَ مَعَهَا إِلَى التَّنْعِيمِ فَأَعْتَمَرْتُ بَعْدَ الْحَجِّ.

244. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər ﷺ və səhabələri həcc niyyəti ilə *ehrama* girdilər, Peyğəmbər ﷺ və Təlhədən başqa heç birinin yanında qurbanlıq heyvan yox idi. Bu zaman Əli ibn Əbu Talib bir neçə heyvanla Yəməndən gəldi və dedi: “Mən Peyğəmbər ﷺ ilə eyni niyyətlə *ehram* halına girirəm”. O zaman Peyğəmbər ﷺ bütün səhabələrinə, qurbanlıq heyvan sürənlər istisna olmaqla, ümrə niyyətlərini dəyişməyi, *təvaf* etməyi [Kəbənin ətrafında, eləcə də Səfa ilə Mərvə arasında qaçmaq], sonra saçlarını qısaltmağı və *ehram* halından çıxmağı əmr etdi. Ondən sonra heyrətlənmiş və kefləri pozulmuş səhabələr belə deməyə başladılar: “Bizlərdən birinin övrət yerindən toxumu damcılacağı bir vaxtda (Zilhiccə ayının 8-i) Mina vadisinə gedəcəyikmi? [Ehram halından kənardə onlara, hayat yoldaşı ilə yaxınlıq etməyə icazə verilir, yəni ehramdan tamamilə çıxdıqda]” Bu sözlər Peyğəmbərə ﷺ çatdı və o, onları sakitləşdirərək dedi: ***"Keçmişə qaytara bilsəydim, özümlə qurbanlıq heyvan gətirməzdim. Əgər yanımda qurbanlıq heyvan olmasaydı, ehramdan çıxacaqdım"***. Aişə anamız, Məkkəyə gəlməzdən bir gün əvvəl heyz görməyə başladı və o Kəbənin ətrafındakı təvaf və Səfa ilə Mərvə arasında qaçış istisna olmaqla, həccdə yerinə yetirilən bütün ayınları yerinə yetirdi və sonra soruşdu: “Ey Allahın Rəsulu! ﷺ Siz qayıdacaqsınız və sizə həm həcc, həm də ümrə yazılacaq, amma mənim üçün isə ancaq həcc? O zaman Peyğəmbər, ﷺ Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkrə [Aişənin qardaşına] onunla birlikdə əl-Həram ərazisinin sərhəddindəki Tənimə getməsini əmr etdi və o, həccdən sonra ümrə etdi” (əl-Buxari 1651 və Muslim 1216).

Hədis rəvayətçisi:

1. Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).
2. ‘Əli ibn Əbu Talib (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 25).
3. Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).

4. Təlhə, Təlhə ibn ‘Ubeydilla ibn ‘Usman əl-Kürəşi ət-Taimidir, sağlığında cənnətlə müjdələnmiş on nəfərdən biridir; İslamı ilk qəbul edən səkkiz nəfərdən biri; məclisdə (şurada) iştirak edən altı nəfərdən biri və Əbu Bəkr səbəbi ilə İslamı qəbul edən beş nəfərdən biri. Təlhə, peyğəmbərlikdən 15 il əvvəl doğulmuşdu və İslamı öyrəndikdən sonra onu qəbul etməyə tələsdi. O, Uhud döyüşündə və ondan sonrakı hadisələrdə iştirak etdi, özünü

əsirgəmədən vuruşdu. Peyğəmbər ﷺ onun haqqında buyurdu: **“Təlhəyə cənnət vacib oldu”**. Əbu Bəkr isə dedi: “Bu gün bütövlükdə Təlhə üçündür”. Təlhə, iş üçün Şamda olduğuna görə, Bədr döyüşündə iştirak etmədi. O qayıdanda isə, onun döyüşdə olmamasına baxmayaraq, Peyğəmbər ﷺ qənimətdən ona bir pay verdi. Təlhə hicrətin 36-cı ilində “Dəvə döyüşü” zamanı öldürüldü və Bəsrədə dəfn edildi (Allah ondan razı olsun)!

5. Əbu Bəkrin övladlarının ən böyüyü, möminlərin anası Aişənin qardaşı Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkr, sülh müqaviləsinin qəbulu zamanı, Məkkənin fəthindən əvvəl İslamı qəbul etdi. Onun imanı həqiqi idi: sözlərində düz idi və bir dəfə də olsun yalan danışdığını heç kim hiss etməmişdi. Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkr cəsur, yaxşı nişan edən atıcı idi. O Yəmama döyüşündə iştirak etdi, və orada yeddi qəbilə başçısı onun əli ilə öldürüldü. Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkr hicrətin 58-ci ilində Mədinədən Məkkəyə gedərkən vəfat etdi. O, yolda, Məkkədən təxminən 10 mil aralıda vəfat etdi və onun cənazəsini ora gətirdilər və orda dəfn etdilər (Allah ondan razı olsun)!

Hədisin mövzusu:

Təmattu həccini yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün, həcc niyyətinin ümrə niyyətinə dəyişdirilməsi hökmü.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qurbanlıq heyvanları özü ilə Məkkəyə sürmək lazımdır [əgər insanın buna imkanı varsa].

2. Ehrama girərkən *təlbiyyəni* uca səslə demək lazımdır.

3. Təlbiyyə deyərkən insanın *ehram* halına girdiyi ayini səsləndirmək lazımdır.

4. Başqa bir şəxslə eyni niyyətlə *ehram* halına girməyə icazə verilir [bizim dövrümüzdə bu savadlı qrup rəhbəri ola bilər].

5. *Təmattu həccini*, ayınların ən üstünüdür, çünki Peyğəmbər ﷺ onu qurbanlıq heyvan sürməyənlərin yerinə yetirməsini buyurmuşdur.

6. *Təmattu həccini* yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün həcc əvəzinə ümrə üçün niyyətin dəyişdirilməsi lazımdır.

7. Həcc niyyəti ilə *ehrama* girən və özü ilə birlikdə qurbanlıq mal-qara sürən şəxsin niyyətini dəyişdirməsi qadağandır.

8. Saçları qısaltmaq bir ibadətdir və həccin ayinlərindəndir, və bəzi *fəqihlərin* [fiqh alimlərinin] dedikləri kimi həccin haram əməllərini yerinə yetirməkdə sərbəstlik vermək sayılmır.

9. Ümrə zəvvarının saçını qısaltmaq, saçını qırmaqdan daha üstündür ki, onun başında saç olsun, hansı ki, həcc zamanı qırılması lazım olacaq.

10. Danışıq zamanı, ifadələri artırmaq üçün əlavə sözlər istifadə etmək icazəlidir, əgər bu şəriətə zidd deyilsə [Necə ki, səhabələr dedilər: “Bizim birimizin övrət yerindən toxum damcılayarkən, Mina vadisinə gedəkmi?”].

11. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم mərhəməti və *ümmətinə* göstərdiyi xeyirxahlıq.

12. Əgər məqsəd xəbər çatdırmaq olarsa, o zaman “əgər” sözünü söyləməyə icazə verilir.

13. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم öyrətdiyi və haqqa dəvət etdiyi gözəllik.

14. Özü ilə qurbanlıq heyvan sürən şəxs, Qurban bayramında, qurban kəsənə qədər *ehramdan* çıxmaq qadağandır.

15. Kəbə ətrafında *təvaf* etdikdən sonra Səfa ilə Mərvə arasında dolanmaq lazımdır.

16. *Heyz* olan qadına təmizlənməyə qədər *təvaf* etmək qadağandır.

17. Heyzli olan qadının həcc və ümrənin bütün digər əməllərini yerinə yetirməsi icazəlidir [Minaya gəlmək, Ərafatda olmaq, Müzdəlifəyə gəlmək, daş atmaq, qurban kəsmək, saç kəsmək və s.].

18. Əgər *təmattu həcci* yerinə yetirən qadında *heyz* başlasa və həcc başlamazdan əvvəl paklana bilməsə, onun üçün ümrə və həcc birləşir və *kıran həcci* yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına daxil olar.

19. *Kıran həccini* yerinə yetirən şəxsin həcc və ümrəsi üçün bir *təvaf* və bir *sai* kifayətdir.

20. Əl-Haramda olan və ümrə etmək istəyən şəxsə, əl-Haramın ərazisindən [yaxud sərhəddindən] kənarında *ehram* halına girməsi vacibdir.

21. *Təmattu həccini* yerinə yetirən şəxs həcc vaxtından əvvəl ümrə ayinlərini tamamlaya bilməsə, həccdən sonra ümrəni yerinə yetirməsi caizdir.

22. *Təmattu həccini* yerinə yetirmiş zəvvarın həcc ayinləri başa çatdıqdan sonra yenidən ümrə ziyarətinə getməsi lazım deyil [bundan belə nəticə çıxır ki, bir səfərdə bir neçə dəfə ümrə etmək lazım deyil].

(۲۴۵) عَنْ جَابِرٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: قَدِمْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَنَحْنُ نَقُولُ:
لَبَّيْكَ بِالْحَجِّ. فَأَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَجَعَلَنَاهَا عُمْرَةً.

245. Cabir (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz Allah Rəsulu ﷺ ilə vida həccində Məkkəyə gəldik və dedik: “Allahım, biz Həcc etmək üçün Sənin hüzurundayıq”. Lakin Allah Rəsulu ﷺ bizə niyyətimizi dəyişdirməyi və ümrə etməyi əmr etdi” (əl-Buxari 1570 və Muslim 1216).

Hədis rəvayətçisi:

Cabir ibn Abdullah, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 109).

Hədisin mövzusu:

Həcc tammətu yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün, həcc əvəzinə ümrə niyyətinin dəyişdirilməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İstər həcc, istərsə də ümrə olsun, insanın ehram halına girdiyi ayını *təlbiyyədə* səsləndirmək lazımdır [yəni: “Allahım, mən Həcc etmək üçün Sənin qarşıdayam (*Ləbbeyk Allahumma Haccan*)” demək və ya: “Allahım, mən ümrə etmək üçün sənin qarşıdayam (*Ləbbeyk Allahumma ümrətan*)”].

2. Özü ilə qurbanlıq heyvan sürməyən zəvvarın *təməttu həcc* edənlər kateqoriyasına keçmək üçün həcc əvəzinə ümrə niyyətini dəyişməsi lazımdır.

(۲۴۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَصْحَابُهُ صَبِيحَةَ رَابِعَةٍ، فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَجْعَلُوهَا عُمْرَةً. فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ الْحِلِّ؟ قَالَ: «الْحِلُّ كُلُّهُ».

246. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلی الله علیه وسلم səhabeləri ilə birlikdə zilhiccə ayının dördüncü gününün səhəri həcc niyyəti ilə uca səslə təbiyyə deyərək Məkkəyə gəldi. Sonra Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم onlara [özləri ilə qurbanlıq heyvan sürməyənlərə] ümrə niyyətlərini dəyişməyi əmr etdi [yəni onu yerinə yetirmək və ehramdan çıxmaq]. O zaman onlar soruşdular: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم ! Ehramdan necə çıxmalıyıq (qismən və ya tam şəkildə)? O cavab verdi: **“Ehram halından tam çıxmalısınız”** (əl-Buxari 3832 və Muslim 1240).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Təmattu həccini yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün həcc əvəzinə ümrə niyyətinin dəyişdirilməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Təmattu həccini* yerinə yetirən zəvvarlar kateqoriyasına keçmək üçün həcc əvəzinə ümrə niyyətinin dəyişdirilməsi lazımdır [vacibdir].

2. Niyət dəyişikliyi zəvvarın ümrəni yerinə yetirdikdən sonra ehramdan tamamilə çıxmasına icazə verir.

3. *Ehram* halından çıxmaq iki cür olur:

— tam, hansı ki, ondan sonra *ehram* halında qadağan olan hər şeyə icazə verilir;

— qismən [məhdud], hansı ki, *ehram* halında qadağan olan hər şey, icazəli olur, cinsi yaxınlıqdan başqa.

4. Ümumi əmri yerinə yetirmək üçün onu aydınlaşdıran suallar vermək lazımdır.

(٢٤٧) عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ قَالَ: سَأَلَ أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ - وَأَنَا جَالِسٌ - : كَيْفَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَسِيرُ حِينَ دَفَعَ؟ قَالَ: كَانَ يَسِيرُ الْعُنُقَ، فَإِذَا وَجَدَ فَجْوَةً نَصَّ.
* الْعُنُقُ: انْبِسَاطُ السَّيْرِ، وَالنَّصُّ: فَوْقَ ذَلِكَ.

247. Ürvə ibn Zübeyr demişdir: “Bir dəfə Üsamə ibn Zeyddən bir sual soruşdular və mən də həmin vaxt orada idim: “Rəsulullah صلى الله عليه وسلم Ərafatdan çıxarkən nə qədər sürətlə hərəkət edirdi?” O cavab verdi: “O, dəvəsinin üstündə sakitcə hərəkət edirdi və daha geniş yerlərdən [insanların az olduğu yollardan] keçdikdə sürətini artırırdı” (əl-Buxari 2837 və Muslim 2286).

Hədis rəvayətçisi:

1. ‘Urvə ibn Zübeyr ibn ‘Avvam əl-Quraşi əl-Əsədi – onun anası Əsma binti Əbu Bəkr (Allah ondan və atasından razı olsun) idi – hicrətin 23-cü ilində anadan olmuşdur. O, bütün bələlərdən çəkinirdi, etibarlı rəvayətçi və böyük alim idi. Əz-Zuhri onun haqqında belə demişdir: “O, qurudula bilməyən və vedrələri bulandırmayan bir dərya, bir dəniz idi”. Ürvə ibn Zübeyr, Mədinəlilərin, fətva üçün müraciət edilən yeddi fəqihindən biri idi. Onun ayağı qanqren olub və baldırının yarısını çürütmüşdü. Həkimlər dedilər ki, amputasiya edilməsə, xəstəlik bütün ayağına və bəlkə də bütün bədəninə təsir edəcək. O zaman o amputasiya etməyə razı oldu. Əməliyyat zamanı ağrı hiss etməməsi üçün ona ağrıkəsici [yaxud yuxu dərmanı] qəbul etməyi təklif etdikdə o, belə cavab verdi: “Heç kimin insanı ağıldan məhrum edən bir şeyi qəbul edəcəyini düşünmürəm. Ancaq mən namaz qılarkən onu amputasiya edin, çünki o zaman mən hiss etməyəcəyəm”. Onlar belə etdilər və ‘Urva ağrıdan belə çəkinmədi və yerindən tərpənmədi. Namazını bitirdikdən sonra o dedi: “Allahım, mənim dörd üzvüm var idi, Sən onlardan birini aldın, üçünü saxladın Öz lütfünlə. Sən məni indi sınıdadın, amma ondan əvvəl mən uzun illər firavanlıq və sağlamlıq içində yaşadım”. O 94-cü hicri ilində vəfat etdi, Allah ona rəhmət etsin!

2. Usamə ibn Zeyd (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 215).

Hədisin mövzusu:

Peyğəmbər ﷺ bayram gecəsi gün batdıqdan sonra Ərafatdan çıxarkən necə hərəkət etdi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Arafatı orta sürətlə tərk etmək lazımdır: yavaş və sürətli deyil, sürəti artırma biləcəyiniz geniş yollar istisna olmaqla.

2. Saleh sələflərin (Allah onlardan razı olsun) Peyğəmbərdən ﷺ nümunə götürmək üçün onun əməllərini öyrənmək istəyi.

3. Ürvənin dediyi kimi, bir şəxsin xəbərini təsdiq etmək üçün, özünün orda olmağını qeyd etmək: "Mən də orada idim."

4. Cavabını ən yaxşı bilən birinə sual vermək öyrənmək üçün yaxşı bir yoldur.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Ərafatdan çıxarkən tələsmək sünneyə ziddir və həcc ziyarətinə hörmətə və onun yerinə yetirilməsi zamanı sükunətə riayət olunmasına ziddir.

(۲۴۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَقَفَ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، فَجَعَلُوا يَسْأَلُونَهُ، فَقَالَ رَجُلٌ: لَمْ أَشْعُرْ فَحَلَقْتُ قَبْلَ أَنْ أُذْبِحَ؟ قَالَ: «أَذْبِحْ وَلَا حَرَجَ». وَجَاءَ آخَرُ فَقَالَ: لَمْ أَشْعُرْ فَانْحَرْتُ قَبْلَ أَنْ أُرْمِيَ؟ قَالَ: «ارْمِ وَلَا حَرَجَ». فَمَا سُئِلَ يَوْمَئِذٍ عَنْ شَيْءٍ قُدِّمَ وَلَا أُخِّرَ إِلَّا قَالَ: «أَفْعَلْ وَلَا حَرَجَ».

248. Abdullah ibn Amrın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم vida həccini yerinə yetirərkən dəvənin üstündə oturaraq, *camaratın* əsas sütunun yanında, zöhr namazını qıldıqdan sonra dayandı və insanlar ona suallar verməyə başladılar. Bir nəfər dedi: “Mən özüm də başa düşmədim¹ ki, qoç kəsməzdən əvvəl necə saçımı qırıxdım”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Get kəs, eybi yoxdur”**². Sonra başqa bir nəfər gəlib dedi: “Mən özüm də bilmədim, başa düşmədim ki, daş atmamışdan öncə qurbanı necə kəsmişəm”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə cavab verdi: **“Get at, eybi yoxdur”**. Həmin gün ondan nə soruşurdularsa da, (vaxtından əvvəl və ya vaxtından gec edilən əməllər haqqında), o cavab verirdi ki: **“Et, eybi yoxdur”** (əl-Buxari 83 və Muslim 1306).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Amr ibn əl-As, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 3).

Hədisin mövzusu:

Qurban bayramında, həcc ayınlarının yerinə yetirilmə qaydası ilə bağlı *hökm*.

¹ Yəni, ya bilmədiyindən, ya da ki, unutqanlıqdan bunu edib.

² Yəni sənə heç bir günah yoxdur və kəffarə ödəmək lazım deyil.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin ﷺ ümmətinə olan səmimi münasibətinin kamilliyi və onu öyrətmək istəyi.
2. Sual verən şəxs, şəriətə zidd əməllər edibsə, ona verilməli olan bəraət.
3. Bayramda həcc ayınlarını yerinə yetirmək üçün üstünlük verilən qayda belədir: əvvəlcə daş atmaq, sonra qurban kəsmək, sonra saçları qırmaq, sonra Səfa ilə Mərvə arasında *təvafül-ifad* və *sai* etmək.
4. Bu qaydanın pozulması [Şeyx İbn 'Useyminə görə] ağır deyil və əgər insanın bir səbəbi varsa: unutmuş, bilməmiş və ya edə bilməmişdirsə, eybi yoxdur.
5. İslam şəriətinin asanlıığı.
6. Fətvanın verilməsi və insanların öyrədilməsi məqsədilə, insanların sıx olduğu yerlərdə alimin olmasının vacibliyi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Heyvanın üzərində olarkən, insanlara *xütbə* ilə müraciət etmək və ya onlara fətva vermək, əgər bu ona ağırlıq gətirmirsə, caizdir.
8. Müzdəlifədən Minaya heyvanın üzərində, maşında və s. getmək olar.

(٢٤٩) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ يَزِيدَ النَّخَعِيِّ أَنَّهُ حَجَّ مَعَ ابْنِ مَسْعُودٍ، فَرَأَاهُ يَرْمِي
الْجَمْرَةَ الْكُبْرَى بِسَبْعِ حَصِيَّاتٍ فَجَعَلَ الْبَيْتَ عَنْ يَسَارِهِ، وَمِنِّي عَنْ يَمِينِهِ، ثُمَّ
قَالَ: هَذَا مَقَامُ الَّذِي أُنزِلَتْ عَلَيْهِ ﷺ سُورَةُ الْبَقْرَةِ.

249. Əbdürrəhman ibn Yezid ən-Nəhainin sözlərindən rəvayət olunur ki, o, bir dəfə İbn Məsud (Allah ondan razı olsun) ilə həcc etdi və onun böyük bir sütuna (*cəmarət əl-kübra*) yeddi daş atdığını gördü, ona tərəf elə dayandı ki, Kəbə onun sol tərəfində, Mina isə sağ tərəfində idi. Sonra dedi: “Bu, Bəqərə surəsinin Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم nazil edildiyi yerdir [yəni Həcc haqqında ayələr]” (əl-Buxari 1749 və Muslim 1296).

Hədis rəvayətçisi:

1. Tabiirlərdən olan etibarlı rəvayətçi Əbdürrəhman ibn Yezid ibn Qeys ən-Nəhai Kufədən idi.

2. Abdullah ibn Məsud, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 51).

Hədisin mövzusu:

Cəmarətül-Əqabədə daşların atıldığı yerlə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Zilhiccə ayının 10-da *cəmarətül-Əqabədə* günəş çıxandan sonra daş atarkən ona tərəf elə üz tutmaq lazımdır ki, Kəbə sol tərəfdə, Mina isə sağ tərəfdə olsun.

2. Yeddi daş birdən yox, bir-birinin ardınca atılmalıdır.

3. Quran Uca Allah tərəfindən nazil edilən kəlamdır və o, yaradılmamışdır.

4. Uca Allahın zatına görə, yuxarıda olduğunun təsdiqi.

5. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم elçilik missiyasının təsdiqi.

6. İnsanın əmin olduğu bir faktı-həqiqəti qeyd etməklə xəbərin təsdiqi.

7. Abdullah ibn Məsudun (Allah ondan razı olsun) fəziləti və sünnəni yaymaq istəyi.

8. Həcc zamanı (və digər məqamlarda) alimlərin və fəzilətli insanların yanında qalmaq istəyi.

(۲۵۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «اللَّهُمَّ ارْحَمِ الْمُحَلِّقِينَ». قَالُوا: وَالْمُقَصِّرِينَ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «وَالْمُقَصِّرِينَ».

250. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Allahım, bayramda saçlarını keçəl qırxdıranlara rəhm et”**. Səhabələr dedilər: “Onları qısaldanlara da, ya Rəsulallah صلى الله عليه وسلم?” O isə dedi: **“Allahım, keçəl qırxanlara rəhm et”**. Səhabələr dedilər: “Onları qısaldanlara da, ya Rəsulallah صلى الله عليه وسلم?” O isə dedi: **“Və onları qısaldanlara”** (əl-Buxari 1640 və Muslim 1301).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Saçları qırxmağın (başın hər tərəfində) qısaltmağın *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم tam səmimiyyəti və ümmətinə göstərdiyi və bu ibadəti yerinə yetirənlər üçün duasında ifadə etdiyi mərhəmət, bununla da onları bu ibadəti yerinə yetirməyə və daha böyük mükafata sövq etmişdir.

2. Saç qırxmaq və qısaltmaq həcc və ümrə ibadətləridir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم həm həcc, həm də ümrə zamanı bu iki əməli yerinə yetirənlər üçün dua etmişdir.

3. Saçları qırxmaq onları qısaltmaqdan daha xeyirlidir [bu, *təmattu haccində* ümrə yerinə yetirən qadınlara və hacılara aid deyil, çünki ümrədə saçlarını qısaltmaq daha yaxşıdır və onlar yalnız həcc zamanı qırxılmalıdırlar].

4. Bir növ ibadət etmiş şəxs üçün dua etmək lazımdır, çünki bu, xeyirə sövq edir.

5. Allahın rəhmətinin bütün *ümməti* əhatə etməsi üçün səhabələrin hər şeyi etmək istəyi.

6. Böyüklərə və ya alimə - nəyin xeyirli olması haqqında xatırlatmaq icazəlidir.

7. Rəsulullahın ﷺ əxlaqi xüsusiyyətlərinin gözəlliyi.

(۲۵۱) وَعَنْ عَائِشَةَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - قَالَتْ: حَجَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ ﷺ، فَأَفْضْنَا يَوْمَ النَّحْرِ، فَحَاضَتْ صَفِيَّةُ، فَأَرَادَ النَّبِيُّ ﷺ مِنْهَا مَا يُرِيدُ الرَّجُلُ مِنْ أَهْلِهِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهَا حَائِضٌ. قَالَ: «أَحَابِسْتُنَا هِيَ؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَاضَتْ يَوْمَ النَّحْرِ. قَالَ: «اُخْرُجُوا».

* وَفِي لَفْظٍ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «عَقْرَى، حَلَقَى! أَطَافَتْ يَوْمَ النَّحْرِ؟» قِيلَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَانْفِرِي».

251. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Biz Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم ilə birlikdə (Vida həcci ilində) həcc ziyarətinə getdik və Qurban bayramı günü *təvaf*¹ [*əl-ifada*] etmək üçün Minadan Məkkəyə getdik. Bu zaman [Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم digər zövcəsi] Safiyyə *heyz* görməyə başladı və Peyğəmbər, صلی الله علیه وسلم ərin öz zövcəsindən adətən istədiyini ondan istəyirdi. Mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم, onun *heyz* müddəti başladı”. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم dedi: “**O, bizi gecikdirəcəkmi?**”² Ona cavab verdilər: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم, o Qurban bayramı günü əsas *təvaf* etdi”. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم dedi: “**Onda Məkkəni tərk edə bilərsiniz**” (əl-Buxari 1733 və Muslim 1211).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: “Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم buyurdu: “**Onu yara vursun, boğazı ağrısın³, o Qurban bayramı günü təvaf etdimi?** Ona

¹ Təməttü həccini yerinə yetirən zəvvar, üç təvaf etməlidir:

- Məkkəyə çatdıqda ümrə edərkən təvaf etmək (*əl-kudum*),
- Zilhiccə ayının 10-da həccin əsas təvafı (*əl-ifada*),
- Məkkədən çıxarkən vida təvafı (*əl-vida*).

² Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم öz narahatlığını belə ifadə etdi ki, Səfiyyəyə görə Məkkəni tərk edə bilməyəcəklər və o, paklaşdıqdan sonra əsas *təvafı* yerinə yetirənə qədər orada qalacaqlar.

³ Ərəblər sözlərin mənasına çox əhəmiyyət vermədən və əslində insana pis bir şey arzulamadan eşitdiklərinin şokunu ifadə etmək üçün belə ifadələr işlədirdilər.

cavab verdilər: "Bəli". Onda Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: "Məkkəni tərk edə bilərsən" (əl-Buxari 1762 və Muslim 1211).

Hədis rəvayətçisi:

1. Möminlərin anası Aişə (Allah ondan razı olsun) (bax: hədis 3).
2. Möminlərin anası Səfiyə binti Huvayy ibn Axtaba (bax: hədis 215).

Hədisin mövzusu:

Vida təvafından əvvəl başlayan heyz ilə bağlı hökm.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Həccin əsas *təvafını* — *təvaf əl-ifadanı* — Qurban bayramı günü [zilhicce ayının 10-cu günü] yerinə yetirmək lazımdır.
2. *Əl-ifada təvafının* vacibliyi heyzə görə qadının üzərindən düşür [bu, təvafül-ifadanın, həccin sütunlarından olduğuna dəlalət edir].
3. *Heyzi* başlamış qadının *təvafı* batildir.
4. İkinci (tam) *ehramdan* çıxdıqdan sonra, bu halda haram olan hər şey insana, hətta arvadı ilə yaxınlıq etmək icazəli olur.
5. *Vida təvafı* etmək *heyzli* olan qadının üzərindən düşür.
6. *Heyzli* olan qadınla yaxınlıq etmək qadağandır.
7. İnsanın niyyətində olduğu işin qadağan olması barədə onun xəbəri olmadığı halda, ona mütləq xəbər vermək lazımdır.
8. Əgər bunda hər hansı bir fayda varsa, adətən danışmağa utanc gətirən şeyləri bildirməyə icazə verilir.
9. Adətən danışmağa utanc gətirən bir şeyi xatırlayarkən Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم işarədən istifadə etməsi.
10. Kiminsə əleyhinə edilən duaya görə, insan sorğu sual olunmaz, əgər bu başqa bir insana zərər vermək məqsədi ilə bilərəkdən edilmirsə, yəni həmin duada deyilənlərin onun başına gəlməsini həqiqətən istəmirsə.

11. Allah Rəsulunun ﷺ ailəsi ilə rəftarında olan gözəllik.

12. Qadın *məhrəmsiz səfərə çıxmaz*.

(۲۵۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: أُمِرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ
آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْمَرْأَةِ الْحَائِضِ.

252. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “İnsanlara [yəni səhabələrə] Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم tərəfindən, Məkkədəki son işlərinin, Kəbə evinin ətrafında *təvaf* etmək olduğu əmr olunmuşdur. Amma bu, heyzli olan qadın üçün yüngülləşdirilmişdir” (əl-Buxari 1755 və Muslim 1328).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Abbas, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 18).

Hədisin mövzusu:

Vida *təvafının* yerinə yetirilməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Vida *təvafı* həcc və ya ümrəni yerinə yetirən hər kəsə vacibdir [Şeyx İbn Useyminə görə vida *təvafı* ümrədən sonra, digər alimlərə görə isə yalnız həccdən sonra edilir].
2. Vida *təvafını* etmək Məkkədə edilən son əməl olmalıdır [səfərlə bağlı olmayan əməllər nəzərdə tutulur].
3. Heyzli halda olan qadının üzərindən vida *təvafı* etmək öhdəliyi düşür.
4. İslam şəriətinin asanlaşdırılması.
5. Kəbənin toxunulmazlığının göstəricisi.

(۲۵۳) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: اسْتَأْذَنَ الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَنْ يَبِيتَ بِمَكَّةَ لَيْلِي مَنِي مِنْ أَجْلِ سِقَايَتِهِ، فَأَذِنَ لَهُ.

253. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Abbas ibn Əbdulmüttalib (Allah ondan razı olsun) Rəsulullahdan صلی الله علیه وسلم Mina vadisində, vacib olan gecələmək üçün gecələri, Məkkədə keçirməyə icazə istədi ki, zənzəm suyuna kişmiş qatıb insanlara versin. Allah Rəsulu صلی الله علیه وسلم isə ona icazə verdi” (əl-Buxari 1634 və Muslim 1315).

Hədis rəvayətçisi:

1. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).
2. ‘Abbas ibn Əbdulmüttalib, Allah ondan razı olsun, Allah Rəsulunun صلی الله علیه وسلم əmisi (bax: hədis 179).

Hədisin mövzusu:

Minada gecələmənin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Təşriq [zilhiccə ayının 11, 12 və 13-ü] günlərində Mina vadisində gecələmək bütün zəvvarlar üçün vacibdir, tələsənlər istisna olmaqla, hansı ki, onlara orada üçüncü gecəni qalmamaq və oranı tərək etmək icazəlidir.
2. Zəvvarları su ilə təmin edən insanların, eləcə də ictimai faydalı işlə məşğul olanların (polis, həkim və s.) Minada gecələməmək icazəsi var.
3. Abbas ibn Əbdulmüttalibin fəzilətinin göstəricisi (Allah ondan razı olsun).
4. Müsəlmanlara fayda verən işin fəzilətinin göstəricisi.

(۲۵۴) وَعَنْهُ قَالَ: جَمَعَ النَّبِيُّ ﷺ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَالْعِشَاءِ بِجَمْعٍ، لِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا بِإِقَامَةٍ، وَلَمْ يُسَبِّحْ بَيْنَهُمَا، وَلَا عَلَى إِثْرِ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا.

254. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Ərafatdan Müzdəlifəyə çatdıqdan sonra, *məğrib* və *işə* namazlarını [işə namazında] birləşdirdi, hər birinin əvvəlində *iqamə* oxuyaraq. Və o, nə onların arasında, nə də hər birindən sonra heç bir əlavə namaz qılmadı” (əl-Buxari 1673 və Muslim 703).

Hədis rəvayətçisi:

Abdullah ibn Ömər, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 15).

Hədisin mövzusu:

Zəvvarların Müzdəlifədə *məğrib* və *işə* namazlarını birləşdirməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Zəvvarların Müzdəlifədə olarkən, Müzdəlifə gecəsi *məğrib* və *işə* namazlarını birləşdirərək qılması lazımdır.

2. Birləşmiş namazların hər biri üçün *iqamə* oxumaq lazımdır.

3. İki birləşdirilmiş namaz arasında, nafilə namaz [*sünnə-rəvatib*] qılmaq lazım deyil, hətta fərz namazları sonraya təxirə salınsa da belə.

4. Yolda olarkən, *məğrib* və *işə* namazlarının, həmçinin zöhr namazının *sünnə-rəvatibini* qılmaq lazım deyil. *Vitr* namazı və *sübh* namazının sünnətinə gəldikdə isə, onları həm yolda, həm də evdə qılmaq lazımdır. [Hədisin aşkar mənası Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم həmin gecə *vitr* namazını qılmadığına dəlalət edir, lakin alimlər bu məsələnin anlaşılmasında ixtilaf etmişlər, çünki digər

hədislərdə Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم *vitr* namazını heç vaxt tərək etmədiyi qeyd edilir, hətta yolda olarkən. Allah daha yaxşı bilir.]

5. Müzdəlifə gecəsi dua etmək və gecə namazına qalxmaq lazım deyil.

11-ci Fəsil ehramlı şəxsin, ehramlı olmayan ovçunun ovunu yeməsi haqqında

بَابُ الْمُحْرِمِ يَأْكُلُ مِنْ صَيْدِ الْحَلَالِ

Əl-Muhrim — həcc və ya ümrəni yerinə yetirmək üçün *ehrama* girmiş şəxsdir.

Əl-Halal — həcc və ya ümrəni yerinə yetirmək üçün *ehrama* girməyən şəxsdir.

Burada yırtıcı ov, quruda yaşayan hər hansı icazə verilən vəhşi heyvan nəzərdə tutulur (yəni dəniz deyil). O ehram halına girən şəxs üçün qadağandır, necə ki, Allahu Təalə buyurur: **"Ey iman gətirənlər, ehramda ikən ovu öldürməyin!"** ("Maidə" surəsi 95-ci ayə). Uca Allah həmçinin buyurur: **"Ehramda olduğunuz müddətdə isə quruda ov etmək sizə haram edildi. Hüzuruna toplanacağınız Allahdan qorxun!"** ("Maidə" surəsi 96-cı ayə).

Bu qadağa nə ovun özü ilə, nə də *muhrimin* ümumiyyətlə ov yeməməsi ilə bağlı deyil, lakin Allah daha yaxşı bilir, qadağa mührimi hər hansı dəbdəbənin və ya ləzzətin büruzə verməsindən uzaqlaşdırmaq üçün qoyulmuşdur ki, onun qəlbi ov düşüncələrinə bağlanmasın, bədən isə ov axtarmaqla məşğul olmasın, çünki bu halda o, Allahu Təaləyə üz tutmaqdan və ibadətinin ən mühüm ayinlərini yerinə yetirməkdən yayınardı.

(۲۵۵) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ حَاجًّا، فَخَرَجُوا مَعَهُ، فَصَرَفَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ - فِيهِمْ أَبُو قَتَادَةَ - وَقَالَ: «خُذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ، حَتَّى نَلْتَقِيَ». فَأَخَذُوا سَاحِلَ الْبَحْرِ، فَلَمَّا انْصَرَفُوا أَحْرَمُوا كُلَّهُمْ، إِلَّا أَبَا قَتَادَةَ لَمْ يُحْرِم. فَبَيْنَمَا هُمْ يَسِيرُونَ إِذْ رَأَوْا حُمْرَ وَحْشٍ، فَحَمَلَ أَبُو قَتَادَةَ عَلَى الْحُمْرِ، فَعَقَرَ مِنْهَا أَتَانًا، فَنَزَلْنَا فَأَكَلْنَا مِنْ لَحْمِهَا، ثُمَّ قُلْنَا: أَنَاكُلُ لَحْمَ صَيْدٍ، وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ؟ فَحَمَلْنَا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا، فَأَدْرَكَنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَسَأَلْنَاهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: «مِنْكُمْ أَحَدٌ أَمَرَهُ أَنْ يَحْمِلَ عَلَيْهَا، أَوْ أَشَارَ إِلَيْهَا؟» قَالُوا: لَا. قَالَ: «فَكُلُوا مَا بَقِيَ مِنْ لَحْمِهَا».

* وَفِي رَوَايَةٍ: فَقَالَ: «هَلْ مَعَكُمْ مِنْهُ شَيْءٌ؟» فَقُلْتُ: نَعَمْ. فَنَاوَلْتُهُ الْعُضْدَ، فَأَكَلَهَا.

255. Əbu Qatadənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir gün Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم həcc etmək üçün səfərə çıxdı [burada kiçik həcc nəzərdə tutulur - ümrə] və onun səhabələri onunla çıxdılar. Aralarında Əbu Qatadə də olan bir qrupu, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم yolda müşriklərin olub-olmadığını yoxlamaq üçün göndərdi və dedi: "**Biz görüşənə qədər dənizin sahilinə yaxın qalın.**" Onlar dəniz sahili ilə getdilər və təyin olunmuş yerə qayıtdıqları zaman hamı ehram halına girdi, Əbu Qatadədən başqa, o *ehram* halına girmədi. Yolda onlar vəhşi uzunqulaq sürüsü [kulanlar] gördülər. Əbu Qatadə onların arxasınca qaçdı və uzunqulağı [yay və ya nizə ilə] yaraladı. Onlar bir müddət dayanıb uzunqulağın ətinin dadına baxdılar, sonra bunun icazəli olduğuna şübhə edərək dedilər: "Biz ovdan əldə edilən əti *ehramlı* halda yeyirik?!" Qalan ətləri də özləri ilə götürüb Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم yetişdilər və bu barədə ondan soruşdular. O, cavabında dedi: "**Sizdən kimsə ona dedimi ki, ovu vursun və ya ona işarə etdimi?**" Onlar cavab verdilər: "Xeyr". O zaman o dedi: "**Ətin qalanını da bitirə bilərsiniz**" (əl-Buxari 1824 və Muslim 1196).

Hədisin başqa versiyasında deyilir: “Peyğəmbər ﷺ soruşdu: “Ətdən biraz qalıbmı?” mən [yəni Əbu Qatadə] cavab verdim: “Bəli”. Mən ona onun [uzunqulağın] kürəyinin ətini verdim və o yedi” (əl-Buxari 2570).

Hədis rəvayətçisi:

Əbu Qatadə, Allah ondan razı olsun (bax: hədis 17).

Hədisin mövzusu:

Ehram halında olmayan şəxsin ovladığı ovu, muhrimin yeməsinin *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ümrə, həcc ziyarətidir və “kiçik həcc” adlanır.
2. Düşməndən qorunmaq üçün ehtiyat tədbirlərini görmək lazımdır.
3. Ehtiyat tədbiri görmək Allahu Təalə-ya təvəkkül etməyə zidd deyil.
4. Vəhşi uzunqulağın ətini yemək icazəlidir, çünki onlar ovdurlar [əti haram olan ev uzunqulağından fərqli olaraq].
5. Bədənin hər hansı bir yerindən yaralanmış ovu yemək [əgər insan güllədən əvvəl: “Bismillah” desə] caizdir.
6. Şübhə olan şeydə təqvanın göstərilməsi lazımdır, əgər bu zahirən qadağanın ümumi mətnləri altına düşərsə.
7. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) təqvalarının kamilliyinə və şübhəliyə qarşı ehtiyatlı olmalarına işarə, çünki onlar uzunqulağın ətini yeməyə davam etmədilər və onun icazəli olduğunu öyrənənə qədər onu atmadılar.
8. Şübhəli və qaranlıq məsələlərlə bağlı alimlərə müraciət etmək vacibdir.
9. Müftinin sual verəndən soruşduğu sualın təfərrüatlarını öyrənməsi vacibdir, əgər onun hökmü buna görə fərqli ola bilərsə.
10. Muhrimə ehram halında olmayan birinin ovunu yeməyə icazə verilir, lakin bu şərtlə ki, muhrim ov prosesində heç bir şəkildə iştirak etməməlidir, yəni: ovuna işarə etməsin, tələb etməsin və tapmasını istəməsin.

11. Rəsulullahın ﷺ ümmətinə göstərdiyi mərhəmət və ona öyrətməyində olan gözəllik.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

12. Müfti sual verən adamı nəinki sözlə, hətta imkanı varsa, əməli ilə də sakitləşdirməlidir.

(۲۵۶) عَنْ الصَّعْبِ بْنِ جَثَامَةَ اللَّيْثِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّهُ أَهْدَى إِلَى النَّبِيِّ ﷺ حِمَارًا وَحَشِيًّا، وَهُوَ بِالْأَبْوَاءِ أَوْ بَوْدَانَ - فَرَدَّهُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا رَأَى مَا فِي وَجْهِهِ، قَالَ: «إِنَّا لَمْ نَرُدَّهُ عَلَيْكَ إِلَّا أَنَا حُرْمٌ».

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: رَجُلٌ حِمَارٍ.

* وَفِي لَفْظٍ: شَقَّ حِمَارٍ.

* وَفِي لَفْظٍ: عَجَزَ حِمَارٍ.

* وَجْهُهُ هَذَا الْحَدِيثِ: أَنَّهُ ظَنَّ أَنَّهُ صَيْدٌ لِأَجْلِهِ، وَالْمُحْرَمُ لَا يَأْكُلُ مَا صِيدَ لِأَجْلِهِ.

256. Səb ibn Cəssamın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah ﷺ Əbua və ya Vəddan bölgəsində olarkən ona vəhşi uzunqulaq verdi, lakin Peyğəmbər ﷺ onu geri qaytardı [yəni hədiyyəni]. Səbin üzünün necə dəyişdiyini görüb dedi: **“Biz onu ancaq ehramlı olduğum üçün sənə qaytardıq”** (əl-Buxari 1825 və Muslim 1193).

Muslimin versiyasında deyilir: “Uzunqulağın ayağı”, başqa versiyada: “Uzunqulağın bir hissəsi”, başqa bir versiyada: “Uzunqulağın arxa hissəsini” (Muslim 1194).

Hədis burada ona görə qeyd edilmişdir ki, Peyğəmbər ﷺ hesab edirdi ki, Sab uzunqulağı onun üçün tutmuşdur və *muhrimin* xüsusi olaraq onun üçün tutulmanı yeməyə haqqı yoxdur.

Hədis rəvayətçisi:

Səb ibn Cəssamə ibn Qeys əl-Leysi (Allah ondan razı olsun) Qureyşin müttəfiqlərindəndir. Onun anası Əbu Süfyan ibn Hərbin bacısı idi. O Uaddan və əl-Əbua bölgəsində yaşayırdı. Farsların fəthində iştirak etmişdir. Səb ibn

Cəssamə Osmanın hakimiyyətinin əvvəlində vəfat etdi (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Yemək olaraq *ehram* halında olmayan şəxsin ov etdiyi ovunu yemək *hökmü*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم səhabələrinin qəlbində tutduğu yüksək məqam.
2. Vəhşi uzunqulağın ətini yeməyə icazə verilir.
3. Həcc və ümrə üçün *ehrama* girən şəxsə ovlanan ovun ətini yemək qadağandır [əgər ov xüsusi olaraq mührim üçün tutuldusa və ya o ovda iştirak etsə].
4. Hədiyyə nəzərdə tutulan şəxs onu qəbul etməyincə, hədiyyənin verilməsi etibarlı [tamamlanmış] sayılmayacaq [əgər bir şəxs hədiyyəni qəbul edərsə, onu geri almaq olmaz, lakin onu qəbul etmədiyi müddət bunu etmək olar].
5. Hədiyyənin geri qaytarılması, onun təqdim edildiyi şəxsə icazəli olmadığı halda vacibdir.
6. Hədiyyənin qaytarılma səbəbini qeyd etmək, hədiyyə verənin qəlbində xoşagəlməz hisslər yaranmasın deyə zəruridir.
7. Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم ümmətinin əhval-ruhiyyəsi ilə bağlı narahatlığını ifadə edən xeyirxahlığının göstəricisi.

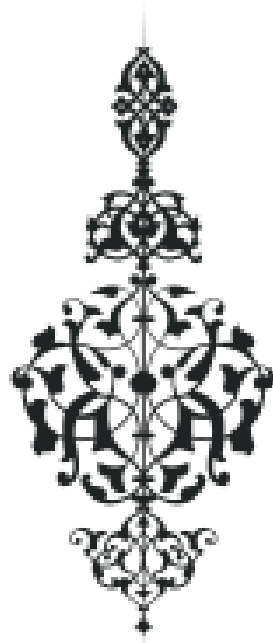
Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Elm sahiblərinə və ya əməlisalehlərə hədiyyə vermək lazımdır.
9. Kiminsə bir hərəkətinə reaksiyasının səbəbini qeyd etmək lazımdır, əgər şəxs bu əməli törədənin üzündəki ifadənin dəyişdiyini görsə.

10. Hər bir şəxs, ona əmr olunanı və ya ondan tələb olunanı yerinə yetirməlidir.

HİSSƏ 2

**İnsanlar
arasında
münasibət**

المعاملات

Ticarət haqqında kitab

كِتَابُ الْبَيْعِ

Ticarət — "al-bay" (بَيْع) leksik mənada — uzadılmış əli ilə bir şeyi almaq və ya verməkdir, çünki sövdələşmə bağlayarkən satıcı və alıcı pul və ya mala görə əllərini bir-birinə uzadırlar.

Şəriət mənasında ticarət, əmlakın və ya xidmətlərin mübadiləsidir [əmlak üçün əmlak, xidmət üçün xidmət, xidmət üçün əmlak, əmlak üçün xidmət], bundan sonra əmlak [pul və ya əşya] icarədən fərqli olaraq daimi olaraq tərəflərdə qalır. İnsanlar tərəfindən ticarət sövdələşməsinin aparılması forması kimi qəbul edilən sözlər deyildikdə və ya hərəkətlər edildikdə ticarət etibarlı olur və ya tamamlanır.

Quran, Sünnə, alimlərin yekdil rəyi (*icma'*) və qiyas (*qiyas*) ilə işarə edildiyi kimi, ticarət caizdir.

Uca Allah buyurur: "**Allah alış-verişi halal etmişdir**" ("Bəqərə" surəsi 275-ci ayə).

Peyğəmbər ﷺ demişdir: "**Satanda, alanda və [kiməsə] borc verdiyini geri alanda, yumşaqlyq edənə Allah rəhm etsin**" (hədisi əl-Buxari 1970 nəql edir).

Mühüm bir qayda: Münasibətlərdə, müxtəlif ticarət və qazanc növlərində əsas onların caizliyi (*halal*) və *mübah* olmasıdır. Onlarda Allahu Təalə və Rəsulunun ﷺ haram buyurduqlarından başqa heç bir şey qadağan deyildir.

Qadağan edilmiş ticarət əlaqələri üç əsas qaydada cəm edilir:

1. Sələm (*riba*) və onun bütün növləri haramdır.
2. Qeyri-müəyyənlik (*cəhala*) və risk (*qarar*) qadağandır [qeyri-müəyyənliyə görə].
3. Aldatmaq (*hida'*) qadağandır.

(۲۵۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنَّهُ قَالَ: «إِذَا تَبَايَعَ الرَّجُلَانِ فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا وَكَانَا جَمِيعًا أَوْ يُخَيَّرَ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ، فَتَبَايَعَا عَلَى ذَلِكَ فَقَدْ وَجَبَ الْبَيْعُ».

(۲۵۸) عَنْ حَكِيمِ بْنِ حِزَامٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «الْبَيْعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا – أَوْ قَالَ: حَتَّى يَتَفَرَّقَا – فَإِنْ صَدَقَا وَبَيْنَا بُورِكَ لَهُمَا فِي بَيْعِهِمَا، وَإِنْ كَتَمَا وَكَذَبَا مُحِقَّتْ بَرَكَةٌ بَيْنَهُمَا».

257. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: **“Əgər iki şəxs ticarət edirsə [bir-birinə bir şey satır və ya alırsa], onların hər birinin sövdələşmədən imtina etmək və ya davam etdirmək hüququ vardır, onlar ayrılana, bir yerdə olana və ya biri digərinə seçim hüququ verənə qədər. Əgər bununla da ticarət sövdələşməsinə tamamlasalar, ticarət vacib və tamamlanmış olar”** (əl-Buxari 2112 və Muslim 1531).

258. Hakim ibn Xizam demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Satıcı və alıcı dağılışana qədər seçmək hüququna malikdirlər və ya: dağılışana qədər əgər hər ikisi malın təsvirində doğru danışsa və onun nöqsanlarını izah edərsə, hər ikisinə etdikləri ticarətdə bərəkət veriləcəkdir. Əgər gizlətsələr və yalan danışsalar, ticarətlərindəki bərəkət yox olar”** (əl-Buxari 2079 və Muslim 1532).

Hədis rəvayətçiləri:

1. Abdullah ibn Ömər, Allah ondan və atasından razı olsun (bax: hədis 15).
2. Hakim ibn Xizam, Allah ondan razı olsun.

Hədisin mövzusu:

Ticarətdə iştirak edən tərəflər dağılışana qədər qalan seçim hüququ ilə bağlı halın aydınlaşdırılması, həm də ticarətin aparılmasında doğruluğun və yalanın göstərilməsinin nəticəsi haqqında.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ticarətin icazəli olması.

2. Seçim hüququnun müddəti bitdikdən sonra ticarət sövdələşməsi tamamlanmış sayılır [satıcı və alıcı eyni *məclisdədirsə*, seçim haqqının vaxtı onlar dağılışana qədər qalır. Əgər onlar əvvəlcə razılaşırsalar ki, onların heç birinin sövdələşmədən imtina etmək hüququ yoxdur, o zaman sövdələşmə tamamlanan kimi onun müddəti başa çatır. Seçim hüququnun müəyyən müddətə qalması ilə razılaşırsalar, bu müddət bitdikdən sonra o tamamlanır.

3. Seçim hüququ, satıcı və alıcıda fiziki olaraq dağılışana qədər qalır [qarşılıqlı istəklə. Satıcı ilə alıcının fiziki ayrılığının sərhadı adətlə müəyyən edilir, yəni adətdə ayrılıq (*təfərrük*) olan şey].

4. Alıcı və satıcıya ayrılmazdan əvvəl seçim hüququ verən şəriət hikməti, çünki bu yolla alıcıya vaxt ayırmaq və alışını diqqətlə qiymətləndirmək imkanı verilir.

5. Bir məhsulun [və ya xidmətin] xüsusiyyətlərini təsvir edərkən, əgər bu səbəbdən bir şəxs onu alacaqsa, həqiqəti söyləmək vacibdir və yalan danışmaq qadağandır.

6. Bir şəxsin satdığı malın nöqsanlarını izah etmək vacibliyi, və əgər varsa gizlətmək qadağası.

7. Doğruluğun və aydınlaşdırmanın fəzilətinin, yalan danışmağa və məlumatı gizlətməyə görə cəzanın göstəricisi.

8. Münasibətlərdə [ticarət sövdələşmələrində] təqvanın (*ehsanın*) göstərilməsi xeyirə nail olmağın səbəbidir və əksi ilə əksinə səbəbidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

9. Allahu Təalənin haqqı ilə, insan haqlarının olduğu haqq arasındakı fərq. Çünkü Allahu Təalənin haqqı olan şeydə insanın razılığı kifayət etmir, necə ki, məsələn, faiz (*riba*) olan sövdələşmələrdə.

10. Alış-veriş zamanı tərəflərdən birinə, şəriətdə qadağan olan bir şeyin ardınca getmədiyi təqdirdə, alqı-satqı zamanı malik olduğu hüquqdan imtina etməyə icazə verilir.

1-ci Fəsil qadağan olunmuş sövdələşmə növləri ilə bağlı qaydalara dair

بَابُ مَا نُهِيَ عَنْهُ مِنَ الْبَيْعِ

(۲۵۹) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنِ الْمُنَابَذَةِ، وَهِيَ طَرْحُ الرَّجُلِ ثَوْبَهُ بِالْبَيْعِ إِلَى الرَّجُلِ قَبْلَ أَنْ يُقَلَّبَهُ أَوْ يَنْظُرَ إِلَيْهِ، وَنَهَى عَنِ الْمُلَامَسَةِ، وَالْمُلَامَسَةُ لَمَسُ الثَّوْبِ لَا يَنْظُرُ إِلَيْهِ.

259. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم “*əl-munəbəzə*”ni qadağan etmişdir — bir nəfər paltarını başqasına satanda, onu elə atır ki, ikincinin onu çevirib yoxlamağa vaxtı olmur [bununla seçim hüququnu itirir]. O, həmçinin “*əl-müləməsə*”ni də qadağan etmişdir — bir şəxs paltara sadəcə toxunduqda, onu görmədən aldıqda və ya satdıqda” (əl-Buxari 2144).

Hədisin mövzusu:

“*əl-müləməsə*” və “*əl-munəbəzə*” kimi ticarət növləri ilə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “*əl-müləməsə*” və ya “*əl-munəbəzə*” kimi ticarət növünün qadağan edilməsi və bunun *haram* olmasına işarə. Buna uyğun olaraq, naməlum (*qarar*) və ya məchul (*cahala*) səbəbindən riski olan hər hansı bir ticarət, bu iki ticarət növü ilə müqayisə edilir. [Buna görə də bu ticarət növü batildir (*fasid*), çünki bir şeyin qadağan olması onun batil olmasına dəlalət edir].

Ticarət müqaviləsinin etibarlılığının şərti, müqavilənin nəyə əsaslandığını bilməkdir, istər qiymət, istərsə də məhsul.

3. Riskləri olan ticarəti qadağan edən şəriət hikmətinin göstəricisi, çünki bu, mübahisələrə, təəssüf və düşmənçiliyə səbəb ola bilər.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Bu hədisi, alimlər naməlum bir şeyin alınmasının qadağan olmasına dəlil gətirirlər və yalnız gözlə baxmaqla almaq mümkün olan şeyin korlar tərəfindən satın alınmasının batil olmasına dəlil gətirirlər, çünki bunda risk var.

(۲۶۰) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ، وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تُصَرُّوا الْغَنَمَ، وَمَنْ ابْتَاعَهَا فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ، بَعْدَ أَنْ يَحْلُبَهَا، إِنْ رَضِيَهَا أَمْسَكَهَا، وَإِنْ سَخِطَهَا رَدَّهَا وَصَاعًا مِنْ تَمْرٍ».

* وَفِي لَفْظٍ: «وَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلَاثًا».

260. Əbu Hureyrədən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurur: **“Atlıları qarşılamayın¹ və sizlərdən biriniz başqasının² alverindən [qiymətindən] üstün olmasın. “Nəcaş”³ ilə məşğul olmayın, və qoy heç bir şəhər sakini səhra sakininə heçnə satmasın [yəni onun məkələri olmasın], və alver edərkən, guya çoxlu süd verdiyini göstərmək üçün qoyunların əmcəylərini, yelinlərini bağlamayın. Kim belə bir qoyun alıbsa, onu sağdıqdan sonra onun seçimi var: Əgər onu qane edirsə, onu saxlasın, yox əgər etmirsə, onu və bir sa⁴ xurma qaytarsın”** (əl-Buxari 2150).

Başqa bir versiyada deyilir: **“Onun üç gün ərzində seçimi var”** (əl-Buxari 2148).

¹ Sizin kəndin sakini olmayanlar ora ticarətə gəlirlər, yəni kəndə girib bazara çatana qədər onlardan mal almayın. Çünki əsasən vicdansız ticarətçilər bunu satıcılardan, təchizatçılardan və ya bütövlükdə bazarda mallarının faktiki qiymətlərini bilməyən ziyarətçilərdən ucuz qiymətə almaq üçün edirlər. Bu hərəkət, bu məhsulu sonra daha yüksək qiymətə satmaq üçün edilir. Bu cür taktikalar inhisarçılığa və mal qıtlığına gətirib çıxarır ki, bu da həm satıcılara, həm də yerli sakinlərə ziyan vurur.

² İstər bir məclisdə, istərsə də satıcı ilə alıcı ayrıldıqdan sonra qiymətdə bir-birini ötmək qadağandır, çünki bu, müsəlmanı incidə və kədərləndirə bilən qeyri-səmimiliyin göstəricisidir — və bu qadağandır.

³ Biri satışda həddi aşdıqda və qiyməti yüksəltmək üçün yalan danışmağa başlayanda, və ya təxribatçıların köməyinə müraciət edir, amma əslində onlar almaq istəmədikləri halda qiyməti yüksəldirlər, ya da alıcı yalana əl atıb qiyməti aşağı salmaq üçün məhsulu daha ucuz gördüyünü iddia etdikdə.

⁴ Bunun izahı aşağıda veriləcək.

Hədisin mövzusu:

Qadağan olunmuş ticarətlə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Atlıları [hər hansı bir ziyarətçiləri] bazara çatmamış onlardan mal almaq üçün qarşılamaq qadağandır [yəni mallarının bu şəhərdə hansı qiymətə satıldığını öyrənənə qədər]. Bu qadağa (hansı ki, onun hikməti ziyarətçi tacirlərin aldanmamasındadır) *haram* kateqoriyasına aiddir.

[Əgər bazarda öz məhsulunun real qiymətini öyrənib, özbaşına durmamaq üçün onu kiməsə ucuz satmaq istəyirlərsə, onlardan alıb satmaqda problem yoxdur].

2. Bəzi tacirlərə başqalarının ticarətini (qiymətini) ötmək qadağandır — bu *haram* sayılır. Mal alarkən, habelə ikinci tərəfin hüququ olan digər fəaliyyət növlərini həyata keçirərkən bunu etmək olmaz.

3. “Nəcaş”la məşğul olmaq qadağandır — bu *haramdır* [çünki bu, hiylənin göstəricisi və aldatmaqdır].

4. Ziyarətçi üçün yerli sakinin rieltor [ticarətdə muzzdlu nümayəndə] olması qadağandır — bu, yerli sakinlərin hüquqlarının pozulması ehtimalı olduğuna görə *haramdır*.

Bəzi alimlər bu qadağanı müəyyən şərtlərlə əlaqələndirirlər:

- ziyarətçi öz malını satmaq üçün şəhərə gəlməsi üçün;
- şəhərdəki qiymətləri bilməməsi üçün;
- insanların bu məhsula ehtiyacı olması üçün.

5. Alqı-satqı zamanı qoyunun yelinini bağlamaq qadağandır, çünki hiylə aşkar edən hər şey qadağandır. Qiyas¹ insanların süd üçün aldığı digər heyvan növləri üzərində aparılır.

---

¹ Qiyas (Ərəb dilində قياس) birbaşa şəriət mətnlərinin (Quran və Sünnənin) olmadığı müddəaların, bu cür mətnlərin olduğu müddəaların bənzətmə yolu ilə verdiyi hökmdür.

Qiyasdan istifadənin qanuniliyinin sübutu Quran, Sünnə və Peyğəmbərin ﷺ səhabələrinin yekdil rəyidir.

6. Yeli bağı mal almış şəxsin ixtiyar müddəti, onu sağdıqdan sonra üç günə bərabərdir ki, insan başa düşsün: heyvan həmişə bu qədər süd verir, yoxsa bir neçə günə yığılıb. Ancaq bu müddət insanın bunu anlamaq üçün nə qədər vaxta sahib olmasından asılıdır. Əgər üç gün əvvəl nə cürsə başa düşdüsə, mal-qaranı dərhal qaytarmalıdır.

7. Əgər bir şəxs mal-qaranı geri qaytararsa, satıcıya bir sa' [2040 qram yaxşı buğdanın qoyulduğu tutuma bərabər olan boş qabın ölçüsü] xurma /*tamr*/ verməlidir — bu, satış zamanı heyvanda olan südün qiymətidir. Satıldığı andan ilk dəfə sağılan südə gəlincə, o, alıcıya məxsusdur və onun haqqını ödəməyə borclu deyil.

8. İslam insanların hüquqlarını qoruyur ki, heç kim onlara qarışmasın. İslam müsəlmanlar arasında düşmənçilik yarada biləcək hər şeyi qadağan edir, çünki bu səbəblər qardaşlıq prinsiplərinə ziddir və möminlər arasında parçalanmaya səbəb olur.

(٢٦١) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ بَيْعِ حَبْلِ الْحَبَلَةِ،
وَكَانَ يَبْعًا يَتَّبَعُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ، كَانَ الرَّجُلُ يَبْتَاعُ الْجَزُورَ إِلَى أَنْ تُنْتَجَ
النَّاقَةُ، ثُمَّ تُنْتَجَ اللَّيِّ فِي بَطْنِهَا.

قِيلَ: إِنَّهُ كَانَ يَبِيعُ الشَّارِفَ - وَهِيَ الْكَبِيرَةُ الْمُسِنَّةُ - بِنِتَاجِ الْجَنِينِ الَّذِي
فِي بَطْنِ نَاقَتِهِ.

261. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم dölün (hamilə mal-qaranın bətnində olanı) satılmasını qadağan etmişdir. Bu ticarət növü (*habəl-habələ*) *cahiliyyə* əhli tərəfindən həyata keçirilirdi ki, bir şəxs doğulmamış dəvəni yalnız dəvə onu doğduğu zaman almaq şərti ilə satırdı, və daha sonra bu dişi dəvənin bətnində satış zamanı olan o dişi dəvə doğacaq” (əl-Buxari 2143 və Muslim 1514).

Bu terminin başqa bir təfsiri: “O, [*cahiliyyə* dövründən bir ərəb] dəvənin içindəki dölünə görə yetkin bir dəvə aldı”.

Hədisin mövzusu:

Ana bətnində olan dölün satılması ilə bağlı hökmün izahı [yaxud ana bətnində döl doğulmadan heyvanın satılması].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Heyvanın bətnində olanı satmaq qadağandır, və gələcəkdə (bir müddət sonra) bətnində əmələ gələ biləcək şeyi isə satmaq daha da pisdır, çünki bunda haqsız olaraq malın yeyilməsi var.

2. Naməlum [qeyri-müəyyən] müddətə hər hansı bir şeyi hissə-hissə ödəmə ilə almaq qadağandır, çünki risklidir və sonradan mübahisələrə səbəb olur.

3. İslam şəriətinin hikməti bundadır ki, insan münasibətləri ilə bağlı sərt qaydalar qoydu.

4. İnsanların cəhalət dövründə */cahiliyyə/* inanclarının, eləcə də onların yanlış ibadətlərinin [və insanlarla münasibətlərinin] və həmçinin İslam bütün bunları düzəltdiyinin qeyd edilməsi.

(۲۶۲) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى عَنْ يِّعِ الثَّمَرَةَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا، نَهَى
الْبَائِعَ وَالْمُشْتَرِيَ.

262. Abdullah ibn Ömərđən (Allah ondan və atasından razı olsun) nəql olunur:
“Allahın Rəsulu ﷺ meyvələrin¹ yetişdiyini [yemək üçün yararlı olduğunu]
görənə qədər satışını qadağan etdi. Həm satıcıya satmağı, həm də alıcıya bu
cür mal almağı qadağan etdi” (əl-Buxari 2194 və Muslim 1534).

Hədisin mövzusu:

Meyvələrin yeməyə yararlı olmadan satışı ilə bağlı qaydaların izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Meyvələrin yetişdiyini [yemək üçün yararlı olduğunu] görənə qədər satmaq qadağandır.
2. Mübahisələrə səbəb ola biləcək hər şeyi və hər iki tərəf razı olsa da belə, haqsız olaraq malı yeməyi qadağan edən şəriətin hikməti.
3. Meyvələrin yetişdiyi [yemək üçün yararlı olduğu] məlum olduqdan sonra satmaq olar, satıcının və alıcının, bu meyvələrin yığılmasını şərt qoymasından və ya ağacların üstündə qoymağı qərara almasından, və ya şərt qoymamalarından asılı olmayaraq.
4. Bəzi alimlər meyvələrin yetişməmişdən əvvəl satılmasına icazə vermişlər, lakin dərhal yığılması şərti ilə, çünki o zaman onun qadağan olmasının səbəbi ləğv edilir.
5. Hədis ilk baxışda hər bir ağaca ayrıca baxmağımızı göstərir. Ancaq belə bir fikir var ki, əgər ümumiyyətlə bağdakı ağaclardakı meyvələr yetişibsə, o zaman bütün bağı satmaq olar. Başqa bir fikir də var ki, əgər bir növ meyvə yetişibsə, o zaman yalnız onun satışına icazə verilir [məsələn, bağda alma və armud böyüyürsə və yalnız alma yetişibsə, o zaman yalnız o satıla bilər]. Lakin hədisin aşkar mənasına daha yaxın olan budur ki, əgər hər bir ağac ayrı

¹ Ağaclardan və kollardan yığılan hər şey, istər palma, istər üzüm və sair.

satılırsa, hər ağaca ayrıca baxmaq lazımdır. Və eyni şəkildə, hər bir meyvə növü bir sövdələşmədə satılırsa, ayrı-ayrılıqda nəzərdən keçirilməlidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Müəyyən bir sövdələşmənin qadağan edilməsindən bəhs edilirsə, bu, onun etibarsızlığına dəlalət edir.

(۲۶۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ بَيْعِ الثَّمَارِ حَتَّى تُزْهِىَ، قِيلَ: وَمَا تُزْهِى؟ قَالَ: «حَتَّى تَحْمَرَ». قَالَ: «أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَعَ اللَّهُ الثَّمَرَ بِمَ يَسْتَحِلُّ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ؟».

263. Ənəs ibn Malikdən (Allah ondan razı olsun) nəql olunur: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم meyvələri yetişənə qədər satmağı qadağan etmişdir”. Ondan (Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم və ya Ənəsdən) soruşdular: “Bəs onların yetişdiyi necə müəyyən edilir?” O dedi: **“Onlar qızarana¹ qədər”**. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Mənə de görüm, əgər Allah meyvənin olmamasını² hökm etsə, necə olacaq? O zaman sizdən biriniz qardaşının malını hansı əsasla özünə icazəli edir?”** (əl-Buxari 2198 və Muslim 1555).

Hədisin mövzusu:

Meyvələrin tələb olunan rəngi [meyvənin yemək üçün yararlılığını göstərən] əldə etməzdən əvvəl satışı ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xurma meyvələrini yetişənə qədər satmaq qadağandır. Yetişmə əlaməti meyvənin qırmızı və ya sarı rəngidir.
2. Dərhal yığmaq şərtinin qoyulub qoyulmamasından asılı olmayaraq, qızardıqdan və ya saraldıqdan sonra satmağa icazə verilir.
3. Meyvələrin yetişməmiş satışının qadağan edilməsinin hikməti ondan ibarətdir ki, onların başına bir bədbəxtlik gələ bilər və bu, tez-tez baş verir və buna görə də ixtilaf və fitnələr baş verir.

¹ Bu hədisdə ya qırmızıya, ya da sarıya çevrilən xurmalardan bəhs edilir. Yəni, yetişmə əlamətlərindən biri məhsulun rəngidir.

² Yəni onların başına bir şey gələr: yetişməzlər, xəstələnərlər, çürüyərlər, ya da onları böcəklər, quşlar və ya heyvanlar yeyər.

4. İslam şəriətinin hikməti ki, ixtilaf və çəkişmələrə səbəb ola biləcək hər şeyi qadağan edir, çünki onlar ümməti parçalayırlar və onu parçalayan hər şey şəriətdə qadağandır.

5. Bəzi alimlər meyvələrin yetişməmişdən əvvəl satılmasına icazə vermişlər, bu şərtlə ki, dərhal yığılsın, çünki bu, qadağanın səbəbini ləğv edər.

6. Əgər meyvələr, alıcı tərəfindən götürülməmişdən əvvəl, Allahın təqdiri ilə yox olarsa, məsuliyyət satıcının üzərinə düşür, lakin bir şərtlə ki, alıcı özü gecikməsin və meyvələri yığmaq lazım olduğu vaxtda və ya satıcının göstərdiyi vaxtda yığılsın [məsələn, məhsulu iki gün ərzində götürmək]. Bu halda onların təhlükəsizliyinə görə məsuliyyət alıcının üzərinə düşür. [Başqa sözlə, alıcı alqı satqı baş verdikdən dərhal sonra meyvələri götürməlidir, və əgər o özü meyvələri toplamaqda gecikirsə, satıcı heç bir məsuliyyət daşımır].

7. Əmlakın haqsız yerə yeyilməsi icazəli deyildir, hətta bu malın sahibi bundan razı olsa belə.

(۲۶۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنْ تُتَلَّقَى الرَّكْبَانُ، وَأَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ. قَالَ: فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا قَوْلُهُ: حَاضِرٌ لِبَادٍ؟ قَالَ: لَا يَكُونُ لَهُ سِمْسَارًا.

264. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم atlıları¹ qarşılamağı və yerli sakinə səhra sakininə satmağı qadağan etdi”. Hədisin ravayətçisi (Tövs) dedi: “Mən İbn Abbasdan soruşdum: “Yerli sakinin səhralı sakinə satmağını qadağan etdi” nə deməkdir?” Ona belə cavab verdi: “Onun üçün vasitəçi olmasın deyər” (əl-Buxari 2158 və Muslim 1521).

Hədisin mövzusu:

Qadağan olunmuş ticarət növlərindən biri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Səhih-Muslim”də deyildiyi kimi, bazara çatmamış onlardan mal almaq üçün atlıları [yəni bu kəndin sakini olmayan ziyarətçi tacirləri] qarşılamaq qadağandır. Bu qadağa harama işarə edir.
2. Yerli sakinin ziyarətə gələn tacirə vasitəçilik etməsi qadağandır - bu haramdır.
3. İslamın başqa insanların hüquqlarını pozmağı qadağan etdiyinə və müsəlmanlar arasında düşmənçiliyə səbəb ola biləcək hər şeyi qadağan etdiyinə işarədir, çünki bu, iman qardaşlığı prinsiplərinə ziddir və möminlər arasında mütləq parçalanmaya səbəb olur.

¹ Bu ifadənin mənası 260 nömrəli hədisdə açıqlanmışdır.

(۲۶۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَنِ الْمُرَابَنَةِ أَنْ يَبِيعَ ثَمَرَ حَائِطِهِ - إِنْ كَانَ نَخْلًا - بِتَمْرٍ كَيْلًا، وَإِنْ كَانَ كَرْمًا: أَنْ يَبِيعَهُ بِزَبِيبٍ كَيْلًا، أَوْ كَانَ زَرْعًا: أَنْ يَبِيعَهُ بِكَيْلِ طَعَامٍ. نَهَى عَنِ ذَلِكَ كُلِّهِ.

265. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم “*əl-muzəbənə*”-ni¹ yəni bağında xurma ağacları bitərsə, onun meyvələrini bir *kayl* [çəki və ya həcm] quru xurma (*tamr*) müqabilində satmağı qadağan etmişdir. Əgər bunlar üzüm bağlarıdırsa, *kayl* kişmiş üçün üzüm satmağı qadağan etmişdir. Əgər bu, buğda əkinidirsə, onu bir *kayl* qurudulmuş taxıl və ya una satmağı qadağan etmişdir. Bütün bunları Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم qadağan etmişdir” (əl-Buxari 2205).

Hədisin mövzusu:

“*əl-muzəbənə*” kimi ticarət növü ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xurma ağacında bitən xurmanı qurudulmuş xurma əvəzinə satmaq qadağandır.
2. Üzüm bağından üzümü kişmiş əvəzinə satmaq qadağandır.
3. Quru taxıl əvəzinə sünbüllü buğda məhsullarını satmaq qadağandır.
4. Bərabərlik məlum deyilsə, sələm (*ribaviyat*) ola biləcək şeylərin ticarəti zamanı bütün bu misallar üzərində *qiyas* edilir. Məsələn, qurudulmuş xurmanı (*tamr*) təzə */rutab/* (ağacda olmasa da) xurmaya, təzə yığılmış

¹ Təzə məmulatları, eyni məmulatlarının qurudulmuş halı ilə əvəz olaraq satmaq qadağandır, çünki bu, qeyri-müəyyənlik səbəbindən sələm (*riba*) və riskdir (*qarar*), çünki bu məhsulların bərabərliyi haqqında məlumat yoxdur.

Qayda: Bərabərliyin olması lazım olan və sələmin (*ribaviyat*) mövcud ola biləcəyi şeylərin, bərabərliyi haqqında *hökmü* bilməmək, onların bərabər olmadığını bilmək kimidir. Məsələn, iki vedrə təzə xurmanı iki vedrə quru xurmaya satmaq.

üzümü, kişmişə, quru buğdanı və arpanı sünböldə olan buğda və arpaya satmaq, hətta bütün bunlar məhsul yığımından sonra baş verərsə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Bütün bu ticarət növləri etibarsızdır.

(۲۶۶) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَنِ الْمُخَابَرَةِ،
وَالْمُحَاقَلَةِ، وَعَنِ الْمُرَابَنَةِ، وَعَنْ بَيْعِ الثَّمَرَةِ حَتَّى يَبْدُوَ صَلاَحُهَا، وَأَنْ لَا
تُبَاعَ إِلَّا بِالدِّينَارِ وَالذَّرْهَمِ، إِلَّا الْعَرَايَا.
* الْمُحَاقَلَةُ: بَيْعُ الْحِنْطَةِ فِي سُنْبُلِهَا بِحِنْطَةٍ.

266. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم meyvələri yetişənə qədər satmağı, həmçinin “*əl-muxabər*”, “*əl-muhaqal*” və “*əl-muzabə*”-ni qadağan etmişdir . O buğdanı sünbüllərdə və meyvələri xurma ağaclarında ancaq dinar və dirhəmlə, başqa cür satışını isə qadağan etdi, *əl-aray*¹ istisna olmaqla” (əl-Buxari 2381 və Muslim 1536).

[*Əl-Muxabərə* — məhsulun bir hissəsi müqabilində torpağın becərilməsidir. *Əl-Muhaqalə* — buğdanın sünbüldə satılmasıdır (tarlada məhsulun artıq biçilmiş taxılla dəyişdirilməsidir). *Əl-Muzabənə* — təzə xurmanın qurusu ilə dəyişdirilməsidir.]

Hədisin mövzusu:

Bəzi qadağan olunmuş ticarət növlərinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Əl-muxabərə* kimi alver növü qadağandır, çünki naməlumluğa görə risk var.

2. *Əl-muhaqal* və *əl-muzabənə* kimi alver növləri qadağandır və meyvələri yetişənə qədər onları satmaq da qadağandır.

¹ Allahın izni ilə bu növ sövdələşmələrin təfsiri aşağıda verilmişdir.

3. Xurmanın təzə meyvələrini quruya satmaq qadağandır [öz növündən olan məhsullar olduğuna görə] — dinar və dirhəmə satılmalıdır.

4. Ehtiyac olduqda *əl-‘arayın* caiz olması.

5. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, hər hansı ticarət növünü onlara qadağan etməklə onun caiz olan növünü göstərmişdir.

(۲۶۷) عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَمَهْرِ الْبَغِيِّ، وَحُلْوَانِ الْكَاهِنِ.

267. Əbu Məsud əl-Ənsaridən [Uqbə ibn Amrdan] rəvayət olunur ki, “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم itlərin satışından əldə edilən gəliri, əxlaqsız qadının qazancını və falçının mükafatı qadağan etdi” (əl-Buxari 2237 və Muslim 1567).

Hədisin mövzusu:

Qadağan olunmuş qazanc növləri ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İt saxlamaq icazəli olsa belə, ona görə pul almaq qadağandır [müstəsna hallarda: ovçuluq, əkinlərin mühafizəsi və mal-qaranın otarılması üçün].
2. Zina edən qadının zinadan pul götürməsi qadağandır [bu o deməkdir ki, zina da qadağandır].
3. Falçının fal üçün pul götürməsi qadağandır [bu o deməkdir ki, falçılıq daha çox qadağandır].
4. Bənzətmə ilə, qadağan edilmiş xidmətin haqqını almaq və ya ödəmək qadağandır, həm də özlüyündə haram olan hər şey üçün. [Özlüyündə haram olan şeylər var, məsələn, donuz əti və ya şərab. Və bir şeyə görə qadağalar var, məsələn, əmanətini qızıl saxlamaq üçün kişiye onu almağa icazə verilir, ancaq özü taxmaq üçün qızıl zinət əşyaları almaq qadağandır.]
5. İslam diqqət göstərir ki, insanlar mallarını Allahu Təalənin haram qadağan etdiyi və ya *harama* apara biləcəyi şeylərə xərcləməsinlər.
6. Haramlara aparan bütün yolları bağlayan İslam şəriətinin hikməti.

(۲۶۸) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «ثَمَنُ الْكَلْبِ خَيْثٌ، وَمَهْرُ الْبَغِيِّ خَيْثٌ، وَكَسْبُ الْحَجَّامِ خَيْثٌ».

268. Rəfiə ibn Xədicənin sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“İtə görə əldə edilən qazanc pisdir, zinakarın qazancı pisdir və qan alanın (hicama) qazancı pisdir”** (Muslim 1568).

Hədisin mövzusu:

İt satışı, zinakarın qazancı və qan alanın gəliri ilə bağlı vəziyyətə aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İtə görə əldə edilən [onu alarkən və ya satarkən] qazanc pisdir (*xəbis*) — və bu, *haram* olduğuna dəlalət edir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə hərəkətləri qadağan etmişdir.
2. Zinakarlıqla əldə edilən qazanc pisdir — bu da *haram* olduğuna dəlalət edir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bunu qadağan etmişdir.
3. Qan almaqla (*hicama*) məşğul olanın qazancı pisdir və Şeyx Useyminə görə, bu cür gəlirin pisliyi bu növ gəlirin alçaqlığına və nalayiqliyinə dəlalət edir, qadağa olduğuna yox, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bunu qadağan etməmiş, soğan və sarımsağı [digər hədislərdə] vəsf etdiyi kimi, onu da “pis” kəlməsi ilə vəsf etmişdir.
4. *Harama* aparan bütün yolları bağlayan İslam şəriətinin hikməti.
5. İslamın yaxşılığı yaymaq və müsəlmanlara fayda vermək istəyi.

2-ci Fəsil “Əl-arayə” və digər mövzular haqqında

بَابُ الْعَرَايَا وَغَيْرِ ذَلِكَ

“Əl-arayə” — “əl-ariyyə” sözünün cəm halıdır — bu, pul müqabilində təzə xurma ala bilməyən bir şəxsə xurma ağacında təzə yetişmiş xurmanı (*rutab*) quru xurma əvəzində satması və əvəzində quru xurma təklif etməsi sövdələşməsidir. Əslində, belə bir mübadilə */əl-muzabənə/* qadağandır, çünki xurma elə ticarət edilən məhsulların növünə aiddir ki, sələmçiliyə */ribaviyat/* gətirib çıxara bilər. Lakin Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم istisna olaraq bəzi şərtlərlə *əl-araya* sövdələşməsinə icazə verdi: belə ki, gərək ciddi şəkildə müəyyən edilmiş həcm ölçüsü (*kyal*) olsun və təzə xurma ilə qurudulmuş xurma arasında həcmdə uyğunluq olsun, məsələn: 100 *kyal* təzə xurma, mütəxəssislərin müəyyən etdiyi 30 *kyal* quru xurmaya uyğun gəlir. Başqa bir şərt də odur ki, insan təzə xurmanı satış üçün deyil, yalnız yemək üçün, yəni ondan ləzzət almaq, ailəsini və ya qonaqlarını doyurmaq üçün alsın.

(۲۶۹) عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم رَخَّصَ لِصَاحِبِ الْعَرِيَّةِ أَنْ يَبِيعَهَا بِخَرْصِهَا.

* وَلِمُسْلِمٍ: بِخَرْصِهَا تَمْرًا يَأْكُلُونَهَا رُطْبًا.

269. Zeyd ibn Sabitdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم xurma ağacında yetişmiş xurma olan şəxsə onu hesablaşma üçün satmağa icazə verdi (əl-Buxari 2188).

Muslim nəql edir: "... qurudulmuş xurma (*tamr*) ilə hesablama yolu ilə ki, onlar (alıcılar) onu təzə (*rutab*) yesinlər" (Muslim 1539).

Hədisin mövzusu:

"Əl-‘araya" kimi bir sövdələşmə növü ilə bağlı hökmün izahı.

Mühüm bir qayda: bir şeyə ehtiyac şəriət hökmlərinin asanlaşmasına səbəb olur.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. "Əl-‘araya" kimi ticarət növünə icazə verilir.
2. Təzə və qurudulmuş xurmalar hesablama ilə müəyyən edilmiş çəki baxımından mütləq bir-birinə ekvivalent olmalıdırlar [yəni mütəxəssis alınan təzə xurmanın qurudulduqdan sonra nə qədər çəkəcəyini hesablayır].
3. Təzə xurmanın bu şəkildə alınmasının məqsədi yalnız onları yeməkdən ibarət olmalıdır [yəni alıcının özü yeməklə, qohumlarını və ya qonaqlarını yedizdirməklə onların tərəvətindən həzz alması üçün].
4. İnsanların ehtiyacları üçün qayğı göstərən İslam şəriətinin lütfkarlığı.

(۲۷۰) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم رَخَّصَ فِي بَيْعِ الْعَرَايَا فِي خَمْسَةِ أَوْسُقٍ، أَوْ دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ.

270. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم beş vəsak¹ və ya beşdən az olan “əl-araya” ticarətinə icazə verdi (əl-Buxari 2190 və Muslim 1541).

Hədisin mövzusu:

“Əl-‘araya” kimi ticarət sövdələşməsinin hansı çəki ilə aparılmasına icazə verilməsinə dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Əl-araya” ticarət sövdələşməsinin caizliyi [yuxarıdakı şərtlərə uyğun olaraq].

2. İnsanların təzə xurmaya ehtiyacı bu həcmə ödənilməsi üçün belə bir alış-verişdə beş vəsakdan artıq olması icazəli deyil. Hədis rəvayətçisinin vəsakların sayı ilə bağlı şübhələri səbəbindən alimlər arasında ixtilaf var: tam beş vəsaka icazə verilməyi və ya ondan az icazə verilməyi.

3. Sələm (riba) kimi bir günahın şiddəti, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bu günaha düşməkdən qoruyan şərtləri müəyyən etmiş və müəyyən sövdələşmələrə icazə verildiyi bir çərçivəni qeyd etmişdir.

4. Qadağan olan bir şeyə səbəb olan kateqoriyadan olan qadağan şeylər, özü özlüyündə qadağan olandan daha az günahdır. Odur ki, başqa bir şeyin qadağan olması səbəbindən qadağan olan şey, ehtiyac olarsa, hətta təcili ehtiyac olmasa belə, caiz olur.

---

¹ Çəki ölçüsü. Bir vəsak Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم 60 sa'sına bərabərdir. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bir sa'sı 2040 qram yaxşı buğdanın qoyulduğu qaba bərabərdir. Buna görə də, 612 kq yaxşı buğdanın qoyulduğu bir qab götürmək və onu qurudulmuş xurma ilə doldurmaq lazımdır - bu, əl-araya sövdələşməsinə icazə verilən maksimum həcm olacaqdır.

Vacib bir qayda: təcili ehtiyac [yaxud çarəsiz bir vəziyyət, ərəbcə ضرورات (darurat)] qadağan olanı icazəli edir. Ehtiyac isə [ərəbcə حاجات (həcət)] özü özlüyündə deyil, başqa bir şeyə görə qadağan olanı icazəli edir.

(۲۷۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَنْ بَاعَ نَخْلًا قَدْ أُبْرِتْ فَثَمْرُهَا لِلْبَائِعِ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ».
* وَلِمُسْلِمٍ: «مَنْ ابْتَاعَ عَبْدًا فَمَالُهُ لِلَّذِي بَاعَهُ إِلَّا أَنْ يَشْتَرِطَ الْمُبْتَاعُ».

271. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Əgər kimsə xurma ağacını tozlandırıqdan sonra satarsa, alıcı əks şərt qoymasa, onun [həmin ildə yetişmiş meyvələri] satıcıya məxsusdur.”**

Muslimdən nəql edilir [müəllif bu əlavəni qeyd edir, baxmayaraq ki, əslində nə əl-Buxaridə, nə də Muslimdə yoxdur, lakin Salimdən¹ olan rəvayətdə var]: **“Əgər kimsə mal² olan bir kölə alarsa, alıcı başqa şərt qoymadıqca, o, satıcıya [yəni keçmiş sahibinə] məxsusdur”** (əl-Buxari 2204 və Muslim 1543).

Hədisin mövzusu:

Satılan xurma ağacının meyvələrinin və satılan qulun malının kimə məxsus olacağına dair izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xurma ağacının həm tozlanmadan əvvəl, həm də sonra satılmasına icazə verilir.

¹ Bax, “Sünən Əbu Davud”, 3433.

² Yəni onun əvvəllər qazandığı pul. Qulun mülkü sahibinə məxsusdur, çünki qulun heç bir mülkü olmur.

2. Xurma ağacının meyvələri tozlandıqdan sonra, əgər alıcı satın alarkən başqa bir şərt qoymayıbsa, satıcıya məxsusdur.

3. Alıcı, tozlandırdıqdan sonra aldığı xurma ağacının meyvələrinin axırda olub-olmayacağını bilməsə belə, ona məxsus olmasını şərt qoymasına icazə verilir [çünki o, əsasən onları deyil, xurma ağacının özünü alır]. Bu, mal-qaranın bətnində daşdığı şeyə bənzəyir [məsələn, alıcı inəyin qarnında döl ala bilməz, ancaq hamilə inəyi almaq olar].

4. Tozlanmamış xurma meyvəsi ilə bağlı tənziqləmə vəziyyətə uyğun olacaq və əgər alıcı şərt qoymaq istəsə, bu, əvvəlki bəndin oxşarı ilə icazə verilir.

5. Əgər satıcı xurma ağacının tozlanmasından əvvəl bu ilin meyvələrinin ona məxsus olmasını şərt qoyarsa, xurma ağacının meyvəsinin olub-olmayacağını bilməsə belə, bu icazəlidir, çünki o bu ilin meyvələrinə sahib olmaq hüququnu özündə saxlayır. Bu, mal-qaranın bətnində olan döl ilə bağlı sualın bənzətməsidir [yəni, hamilə mal-qara satarkən satıcı ana bətnində olan dölün doğuşdan sonra ona məxsus olmasını şərtləndirə bilər] — və bu ən düzgün fikirdir (bu ticarət növünün icazəli olması haqqında).

6. İslam şəriətinin, meyvənin satıcısına məxsus olanı ilə alıcının şərtlər irəli sürmək hüququna malik olması arasında sərhəd qoyan hikməti.

7. Hər hansı malı olan qulu-köləni satmaq olar.

8. Qulun-kölənin malı satıcıya məxsusdur, əgər alıcı başqa şərt qoymasa.

9. Qulu-köləni alana, bu qulun hansı mülkü olduğunu bilməsə belə, belə bir şərt qoymağa icazə verilir, çünki bu alış verişin məqsədi deyil, yeri gələrkən əldə edilir.

10. Qul öz malının sahibi ola bilməz, çünki ona sahib olmaq hüququ olsaydı, onun malı nə satıcıya, nə də alıcıya məxsus olmazdı.

11. Tərəflərdən birinin digər tərəfə müqaviləyə əsasən nəzərdə tutulmayan şərtləri irəli sürməsinə icazə verilir, Allahın haram buyurduqlarını halal və ya haram buyurduqlarını halal edən hallar istisna olmaqla.

(۲۷۲) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ ابْتِاعَ طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ» .

* وَفِي لَفْظٍ: «حَتَّى يَقْبِضَهُ» .

* وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ﷺ مِثْلَهُ .

272. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Rəsulu ﷺ buyurdu: **“Birindən buğda¹ alan, onu [yaxud haqqını] tam almayana qədər onu başqasına satmasın²”** (əl-Buxari 2126 və Muslim 1526).

Başqa bir versiyada deyilir: **“Onu özünə götürənə qədər³”** (əl-Buxari 2133).

Eynisi Abdullah ibn Abbasdan da rəvayət olunur (əl-Buxari 2132 və Muslim 1525).

Hədisin mövzusu:

Bir şəxs buğdanı satıcıdan almamışdan əvvəl satışı ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

---

¹ Şeyx İbn Useymin deyir ki, burada “*təam*” sözü yeyilən hər şey deməkdir: taxıl, meyvə və s. Hicazda [Məkkə və Mədinədə] hərfi mənada “yemək” kimi tərcümə olunan “*təam*” sözü əsasən buğdaya aiddir.

² “*əl-İstifa*” – ölçülə bilən şeydir, tərəzi ilə ölçülür (*uazn*); həcmə hesablanan şey, həcmi hesablamaqla müəyyən edilir (*kyail*); metrə ölçülən şey, ölçməklə müəyyən edilir; kəmiyyətlə ölçülən şey, tələb olunan kəmiyyəti saymaqla müəyyən edilir.

³ “*əl-Kəbd*” – yəni alınan malı öz malına birləşdirənə qədər, alındığı yerdən başqa yerə köçürmək.

Yəni insanın bu iki şərt — “*əl-istifa*” və “*əl-kəbd*” yerinə yetirilməyə qədər aldığı buğdanı yenidən satmağa haqqı yoxdur, yəni buğdanın həcmi ölçüb aparıb başqa yerə, məsələn, öz anbarına köçürənə qədər.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kim buğda və ya başqa məhsul almışsa, ölçüb-biçməyincə */əl-istifa/* və özünə tam məxsus etməyincə */əl-kabd/* onu yenidən satmaq qadağandır. Qadağa onun *haram* olmasına dəlalət edir. Bənzətmə bütün digər mal növlərinə çəkilir və bu Zeyd ibn Sabitin (Allah ondan razı olsun) hədisini sübut edir: “Peyğəmbər ﷺ hər hansı bir məhsulu, alıcılar evə aparana qədər alındığı yerdə satılmasını qadağan etmişdir” (Əhməd 22008 və Əbu Davud 3499). Ona görə də məhsulların bu şəkildə satışının qadağan edilməsinin səbəbi digər məhsullara da aiddir. Ərzaq, səhabələrin alver etdikləri ən çox yayılmış mal olduğu üçün bu mətnlərdə xatırlanır. “Fəthul-Bari” kitabında (4/335) alınan mallar götürülənə qədər onlarla hansı əməliyyatların aparıla biləcəyi barədə alimlərin sözlərinə istinad edilir.

2. Hədisin ümumi mənası, insanın alıb, ölçmədiyi (çəkmədiyi, hesablamadığı) məhsulun satışının qadağan olmasına dəlalət edir, eyni qiymətə, az və ya çox qiymətə satmasından asılı olmayaraq.

3. Buna əsasən, mülkiyyət hüquqlarının ötürülməsi üçün *qiyas* edilir [yəni alıcı sənədləri özü üçün yenidən rəsmiləşdirməyincə mənzili, evi və ya avtomobili yenidən sata bilməz].

4. Belə şeylərdən hədiyyə olaraq istifadə edərək sərəncam verməyə icazə verilir. “Səhih əl-Buxari”də rəvayət olunur ki, Ömər (Allah ondan razı olsun) bir dəfə Peyğəmbər ﷺ ilə birlikdə, atasının itaətsiz dəvəsinin üstündə oturaraq yolda idi. Sonra Peyğəmbər ﷺ dedi: **“Onu mənə sat”**. Oda onu satdı və Peyğəmbər ﷺ dedi: **“Bu dəvə sənəin üçündür, ey Abdullah ibn Ömər! Onunla istədiyini et!”**

5. İcarə müqaviləsi və digər oxşar müqavilələr vasitəsilə mülkiyyət hüququna da bənzətmə aparılır, yəni şəxsin sənədləri, açarları və s. götürməyə qədər əmlakı icarəyə və s. vermək hüququ yoxdur.

6. Əgər şəxs bu malı hədiyyə olaraq almışsa, əmlakı ilə istədiyini etməyə [satmaq, icarəyə vermək və s.] icazə verilir.

7. İslam şəriətinin, insanın peşman olacağı və ya tövbə edəcəyi, eləcə də ixtilaflara səbəb olan hər şeyin edilməsini qadağan edən hikməti.

(۲۷۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ عَامَ الْفَتْحِ: «إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ، وَالْمَيْتَةِ، وَالْخِنْزِيرِ، وَالْأَصْنَامِ»، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ، فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّفْنُ، وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: «لَا، هُوَ حَرَامٌ»، ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عِنْدَ ذَلِكَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شُحُومَهَا، جَمَلُوهَا، ثُمَّ بَاعُوهَا، فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ».

جَمَلُوهَا: أَيِ أَذَابُوهَا.

273. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, o, Məkkənin fəth edildiyi ildə Allahın Peyğəmbərinin صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdi: “*Həqiqətən, Allah və Rəsulu sizə şərab¹, leş², donuz əti və bütlərin satışını qadağan etmişdir*”. Ondan soruşdular: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Leş yağı haqqında nə deyə bilərsən? Onunla gəmiləri örtür, dərinə yağlayır və insanlar ondan lampalar üçün istifadə edirlər. O, belə cavab verdi: “*Xeyr, bu [yəni, hətta bu məqsədlə yağın satışı] yasaqdır /haram/.*” Sonra Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم əlavə etdi: “*Allah yəhudiləri məhv etsin! Allah onlara leş piyini haram etdikdən sonra onu əritməyə, sonrada satmağa və ondan qazandıqlarını satıb yeməyə başladılar*” (əl-Buxari 2236 və Muslim 1581).

¹ “Şərab” kimi tərcümə olunan “xəmr” sözü əslində insanı məst edən və meyxosş edən, onu sərxosş edən hər şey deməkdir, maye, toz və ya qaz şəklində olan bir şey.

² Leş, şəriət normalarına uyğun olaraq kəsilməklə deyil, təbii və ya zorakılıqla ölən heyvana aiddir.

Hədisin mövzusu:

Satılmasına icazə verilməyən bəzi əşyalarla bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şərabın müsəlman və ya kafirin satmasından və ya almasından asılı olmayaraq satışının qadağan edilməsi. İnsan şüuruna zərər verən hər şeyə bənzətmə (*qiyas*) çəkilir, məsələn, tiryək və s.

2. Leş satışına qadağa. Leş, heyvanın bədəninin bütün hissələrinə deyildir. Bəzi alimlər iddia edirlər ki, heyvanın bədənində “həyat” olan, yəni insan bu hissələri kəsən zaman ağrı hiss edən hissələrini satmaq qadağandır. Ona görə də yun və buynuzlarda “həyat” olmadığı üçün buraya daxil edilmir, kəsildə də heyvan əziyyət çəkmir. Şeyx İbn ‘Useyminə görə: “...bədən xarici hissələrinə aid olub-olmamasından asılı olmayaraq, məsələn: lələk, tük, yun, tük və ya dəri aşılandıqdan sonra, nə zaman ki, təmiz olduğunu söyləyirik. Şeyx İbn Useyminin (Allah ona rəhmət etsin) sözləri, yəni buynuz, diş, yun və sair şeyləri satmağın caiz olduğunu iddia edən əksər alimlərin rəyi ilə ziddiyyət təşkil edir.] Leş kateqoriyasına istisna, dəniz canlıları və çəyirtkəldir, çünki onlar ölü olsalar belə təmiz və halaldırlar.

3. Donuz ətinin satışının haram olması, və məhz: donuzun bütün hissələri və ya orqanlarının alveri, müsəlmanlar arasında və ya müsəlmanlarla kafirlər arasında olmasından asılı olmayaraq. Siqaret kimi insan sağlamlığına zərər verən hər şeyə bənzətmə (*qiyas*) çəkilir.

4. Bütlərin satışının qadağan edilməsi. Satıcı üçün qadağan faydası olan hər şey üçün qiyas edilir, məsələn: yeniliklər, bidətlər gətirən və başqa azmış məzhəblərin kitabları, çılpaq insanların fotosəkilləri olan jurnallar və sair.

5. İnsanın dinini, malını, aqlını və bədənini qoruyan İslam şəriətinin kamilliyi.

6. Gəmiləri örtmək, dərinə yağlamaq üçün, həmçinin işıqlandırma üçün yanacaq kimi leş yağından istifadə edilməsinə, satılmamaq şərti ilə icazə

verilir [yəni leş piyi sənə aiddir və sən onu satmırsan. Çünki əgər alqı-satqı olarsa, o, haram bir şeyin paylanması sayılır].

7. Böyük bir zərərdə boğulan kiçik bir fayda, şəriət *hökmünü* dəyişdirməz, [gəmiləri yağ ilə örtmək, dərinə yağlamaq və şam üçün istifadə etməyin faydaları olsa da, hətta bu məqsədlə donuz yağını satmaq haramdır.]

8. Hiyləgərlik göstərmək qadağandır, yəni insan hiylə ilə haramlara elə sığınır ki, kənardan caiz görünür. Bu hərəkət, elə bir hiyləgər şəkildə edilir ki, qadağan edilmiş bir əməli insanın özünə icazəli olsun və ya hər hansısa bir şeyin özünə vacib olmaması üçün edilir [başqa sözlə desək, hiylə və hiylələrin göstərilməsi, əşyaların mahiyyətini dəyişdirmir, onlar öz adları ilə çağırılmasalar belə].

9. Hər cür hiylədən istifadə etmək, yəhudilərə xas xüsusiyyətdir və bu, Allahu Təalənin qəzəbinə və lənətinə səbəb olur. *Haram* olduğunu bilə-bilə bir əməl və ya hərəkət edən şəxs, onu hər cür hiylə ilə edəndən daha az günah qazanır.

10. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم hiylələrə əl atan insanların lənətlənərək, məhv edilməsi üçün *dua* edirdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

11. Zərərin qarşısını almaq, fayda əldə etməkdən daha üstündür, xüsusən zərərin yayılması fayda əldə etməkdən daha çox yaqin olarsa. Buna görə də gəmilərin leş yağı ilə yağlanması faydası, bu yağın satışını caiz etməmişdir.

12. Şəriət, yaxşılıq olan hər bir şeylə gəlmişdir, amma xeyir əldə etmə ehtimalından daha çox olduğu, içində şər olan və ya şərin büruzə vermə ehtimalı olan hər şeylərdən çəkəndirmişdir.

3-cü Fəsil “sələm”¹ haqqında

بَابُ السَّلَامِ

İslam şəriətinin kamilliyi və asanlıığı, insanların vəziyyətinə diqqətli münasibəti və qayğısı, müxtəlif ticarət növlərinə icazə verməsində özünü göstərir. Bunlardan biri, malın ödənişi satıcıya, alıcıya isə malın özü, bir yerdə, əldən-ələ keçirildiyi sövdələşmədir. Elə bir sövdələşmə də ola bilər ki, alıcı malı dərhal alır, ödəməni isə sonra ödəyir [buna borcla və ya hissə-hissə satış deyilir]. O da ola bilər ki, malın ödənişi dərhal edilir və alıcı malı sonradan alır. Bu, sövdələşmənin tərəflərindən birinin qarşı tərəfə verdiyi şeyin asanlaşdırılması və ya əksinə ola bilər.

Yuxarıda deyilənlərə əsaslanaraq, belə çıxır ki, dördüncü növ ticarət sövdələşməsinin mövcudluğu mümkündür, iki tərəf malın və malın ödəniş haqqının dərhal alınmaması barədə razılığa gəldikdə. Amma belə bir sövdələşmənin hər iki tərəfə, hətta bir tərəfə faydası olmadığı üçün bu qadağandır.

“Sələm” — satıcının malı sonradan verdiyi, pulun isə alıcı tərəfindən dərhal ödənilməsi sövdələşmə növüdür.

Bu cür sövdələşmənin hikməti ondan ibarətdir ki, satıcı ondan dərhal faydalanır [biznesin inkişafına sərmayə qoymaq imkanı əldə etməklə], alıcı isə eyni qiymətə daha çox mal almaq, lakin onu sonradan almaq imkanı əldə edir [məsələn, əgər alıcı 1000 dinara cəmi 1 ton xurma alarsa və dərhal götürərsə, həmin 1000 dinara satıcı ona 1,5 və ya 2 ton xurma vəd edir, lakin alıcı bir il gözləməyə razı olarsa].

¹ Həmçinin “Saləf” də deyirlər – malın çatdırılması gecikən ticarət növü.

Sələm — satıcının müəyyən təsviri olan malları, müəyyən miqdarda və müəyyən vaxtda təqdim etməyi öhdəsinə götürdüyü müqavilədir. Əsas odur ki, sövdələşmə bağlayarkən mübahisələrə və çəkişmələrinə səbəb ola biləcək qeyri-müəyyənlik (*cahalə*) olmasın. Bu alqı-satqı, bir insanın sahib olmadığı bir məhsulla ticarət etdiyindən fərqlidir, yəni sahib olmadığı hansısa xüsusi bir şeylə ticarət edir və bu da qadağandır].

(۲۷۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَدِمَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم الْمَدِينَةَ، وَهُمْ يُسَلِفُونَ فِي الثَّمَارِ وَالسَّنَنِينَ وَالثَّلَاثَ، فَقَالَ: «مَنْ أَسْلَفَ فِي شَيْءٍ، فَلْيُسَلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ».

274. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم Mədinəyə gəldikdə (yəni hicrət etdikdə), onun sakinləri “sələm” ticarəti ilə, meyvəni [xurmanı] iki-üç il əvvəldən satmaqla məşğul olurdular. O zaman Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər kimsə sələm yolu ilə ticarət edirsə, onu müəyyən həcmdə /kyl/ və ya müəyyən çəkiddə /uazn/ və müəyyən vaxta qədər etsin”** (əl-Buxari 2240 və Muslim 1604).

Hədisin mövzusu:

“Sələm” kimi ticarət növü ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Sələm” kimi ticarət sövdələşmələrinin caiz olması, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bunu Mədinə sakinlərinə qadağan etməmişdir, çünki bu, hər iki tərəfə faydalıdır: həm alıcıya, həm də satıcıya.
2. Müqavilənin mövzusu yaxşı məlum olmalıdır: malın aydın şəkildə təsviri olmalıdır.
3. Malın miqdarı və ölçü növü mütləq göstərməlidir [məsələn, funt, kiloqram və s.].
4. Bənzətmə /qiyas/ sayıla bilən və ölçülə bilən məhsul üzərində aparılır, eyni zamanda malın miqdarını, ölçüsünü və ölçü növünü bilmək lazımdır [metr, mil, qulac, kilometr və s.].
5. Mütləq müəyyən olunmuş bir müddət təyin edilməlidir.

6. İslam şəriətinin kamilliyi, hər şeyi əhatə etməsi və asanlığı.

4-cü Fəsil ticarətdə şərtlər /şurut/ haqqında

بَابُ الشُّرُوطِ فِي الْبَيْعِ

Şurut ("şart" sözünün cəmi) — şərt.

Leksik mənada — "işarə". Şəriət mənasında "ticarətdə şərtlər" tərəflərdən biri digər tərəfi öhdəlik qarşısında qoyur ki, bəzi şərtləri qəbul etsin. İkinci tərəf məcbur deyil ki, bütün şərtləri bir bir qəbul etsin [yəni müqavilədə müxtəlif hallar, fors-major hallar və şərtlər göstərilir ki, bunları oxuduqdan sonra tərəflərdən biri onları qəbul edə və ya imtina edə bilər].

Şərtlərlə bağlı danışıqların əsası odur ki, şərtlər icazəli olmalıdırlar və onların icrası mütləq olmalıdır [əgər tərəflərdən biri onları qəbul edib razılaşırsa], çünki Allahu Təalə müqavilələrin yerinə yetirilməsini əmr etmişdir. Bu əmrdə, həm müqavilənin əsasına, həm də şəriətə zidd olanlar istisna olmaqla, orada nəzərdə tutulan bütün şərtlərə riayət etmək əmri var. Şəriətə zidd olan şərtlərin qoyulmasına icazə verilmir və buna görə də onların yerinə yetirilməsi vacib deyildir. Üstəlik, aşağıdakı hədislərin də göstərəcəyi kimi, bu batildir.

(۲۷۵) عَنْ عَائِشَةَ   قَالَتْ: «جَاءَتْنِي بَرِيرَةُ فَقَالَتْ: كَاتَبْتُ أَهْلِي عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ، فِي كُلِّ عَامٍ أُوقِيَّةٌ، فَأَعِينِنِي. فَقُلْتُ: إِنَّ أَحَبَّ أَهْلِكَ أَنْ أَعُدَّهَا لَهُمْ وَيَكُونُوا وَلَاؤُكَ لِي فَعَلْتُ، فَذَهَبْتُ بِرِيرَةَ إِلَى أَهْلِهَا، فَقَالَتْ لَهُمْ فَأَبَوْا عَلَيْهَا، فَجَاءَتْ مِنْ عِنْدِهِمْ وَرَسُولُ اللَّهِ   جَالِسٌ، فَقَالَتْ: إِنِّي عَرَضْتُ ذَلِكَ عَلَيْهِمْ فَأَبَوْا إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْوَلَاءُ، فَأَخْبَرْتُ عَائِشَةَ النَّبِيَّ  ، فَقَالَ: «خُذِيهَا وَاشْتَرِي لَهُمُ الْوَلَاءَ، فَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ» فَفَعَلْتُ عَائِشَةَ، ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ   فِي النَّاسِ، فَحَمِدَ اللَّهُ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَمَّا بَعْدُ: مَا بَالُ رِجَالٍ يَشْتَرُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ، مَا كَانَ مِنْ شَرِّ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، فَهُوَ بَاطِلٌ وَإِنْ كَانَ مِائَةَ شَرِّ، قَضَاءُ اللَّهِ أَحَقُّ وَشَرُّ اللَّهِ أَوْثَقُ، وَإِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ».

275. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Barirə (kölə) mənim yanıma gəldi və dedi: “Mən sahiblərimlə yazılı müqavilə bağladım ki, özümü 9 *ukiyya*¹ gümüşə borcla ödəyəcəm: ildə bir ukiyə, məni alıb azad etməklə bu pulu verməyə kömək et”. Mən cavab verdim: “Əgər sənənin sahiblərin razılaşsalar ki, mən ödəyim, pulu indi onlara verim və *valə*² mənə məxsus olsun, mən bunu edərəm.” Barirə ailəsinin yanına gedib Aişənin sözlərini onlara çatdırdı, lakin onlar bundan imtina etdilər. Sonra o, onlardan Aişənin evinə qayıtdı və o vaxt Allah Rəsulu ﷺ onun yanında oturmuşdu və dedi: "Mən bunu ailəmə təklif etdim, lakin onlar imtina etdilər və yalnız *valənin* onlarla qalması şərti ilə razılaşacaqlarını söylədilər."

¹ “Ukiyə” (okiya) – gümüşün çəkisinin ölçüsü, 40 dirhəmə bərabərdir.

² “Valə” – qulun ölümü halında onu azad edən şəxsin miras hüququ.

Aişə bu barədə Peyğəmbərə ﷺ xəbər verdi. O dedi: **“Onu al və onların şərtləri ilə razılaş, lakin valə yenə də qulu azad edənin olacaq”**. “Aişə belə də etdi. Sonra Allah Rəsulu ﷺ ayağa qalxdı, camaatı bir yerə toplayıb xütbə ilə onlara tərəf çevrildi, Allaha həmd-səna etdi və bir neçə dəfə bunu edərək dedi: **“Daha sonra, bunlar necə insanlardır ki, Allahın kitabında və sünnəsində olmayan şərtləri qoyurlar?! Allahın kitabına zidd olan hər bir şərt, 100 şərt olsa belə, batildir. Allahın hökmləri yerinə yetirilməyə ən böyük haqqa malikdir və Allahın şərtləri daha güclüdür! Həqiqətən, valə qulu azad edənə məxsusdur”** (Muslim 1504).

Hədis rəvayətçisi:

Bərirə — ənsarlardan birinin olan bir qulun adıdır. Biri deyir ki, o, Nəbati qəbiləsindəndir; kimsə onun qibtilərdən olduğunu söyləyir (*qıbtıya*); kimsə deyir ki, onun atası Safvan səhabələrdən idi. Bəriranın sahibləri onunla müqavilə bağladılar ki, o, özünü geri alacaq. Beləliklə, Bərirə, İslamda yazılı müqavilə imzalayan ilk qadın oldu. O, Əbdülməlik ibn Mərvanın xəlifə olacağını [icazə verilmiş fizioqnomiya elminə əsaslanaraq] proqnozlaşdıran və ona aşağıdakıları söyləyən biri idi: “Əgər hökmdar olsan, qan tökməkdən çəkin”. Bərirə Müaviyənin (Allah ondan razı olsun) hakimiyyətinə qədər yaşadı. Hədisdə, onun Aişənin yanına gəldiyi qeyd olunur, çünki vaxtaşırı Bərirə ona xidmət edirdi.

Hədisin mövzusu:

Hədisdə çoxlu mövzular var, lakin bu fəslin mövzusu, satan şəxsə, “valə”nin şərtləri ilə bağlı vəziyyəti aydınlaşdırmaqdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

Bir çox alim Bəriranın hekayəsindən çoxlu sayda faydalı məqamlar çıxarmış və onların 400-ə yaxın olduğunu söyləmişlər.

1. Sahibin öz qulu ilə azad etmə müqaviləsi bağlamasına icazə verilir. Amma müqavilənin imzalanması, əgər qul sahibindən bunu tələb edərsə və sahibi qulun pul qazana bilən saleh bir şəxs olduğunu bilsə, *vacib* olar.

2. Bu məbləğin ödənilməsini bir müddətdən artıq təxirə salmaq icazəlidir [yəni hər il borcun müəyyən hissəsini ödəmək. Bu, hissə-hissə satışın icazəliliyinə dəlildir.]

3. Azad olma müqaviləsi bağlamış şəxsin, özünü geri almaq üçün başqalarından kömək istəməsi caizdir. “*Beytül-mal*”a – İslam dövlətinin xəzinəsinə müraciət etmək icazəlidir, çünki qulların azad edilməsi üçün də zəkat verilir].

4. Sahib ilə qulun arasında bağlanmış azad olma müqaviləsi qüvvədə olduğu halda satılmasına icazə verilir, çünki bu qulu alan şəxs əvvəlki sahibinin öhdəliklərini öz üzərinə götürür.

5. Hər kəsə, özünü satın almaq üçün başqa bir şəxsin [yəni onu almaq istəyən alıcı] nümayəndəsi olması icazəlidir, xüsusən də bunu öz pulu ilə edərsə.

6. Bildirilən *xəbər*in həqiqətən baş verdiyini ifadə edən sözlər və ya faktlarla xəbərin təsdiqi.

7. Etibarlı olan bir nəfərin risalətinə etibar etmək olar, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Bərirənin sözlərinə əsaslanaraq *xütbə* demiş və onun sahiblərini onların qoyduğu şərtə görə məzəmmət etmişdir.

8. Uğursuzluğunu göstərmək üçün, kiminsə irəli sürdüyü batil */fasid/* şərtləri ilə razılaşmaq olar.

9. Qulun “*valə*”sı yalnız onu azad edənə aiddir, hətta onun azad edilməsinin səbəbləri başqa şəxslər tərəfindən müəyyən edilmiş olsa belə.

10. Lazım gələrsə, insanlara *xütbə* ilə müraciət etmək lazımdır.

11. *Xütbəyə*, Allahu Təaləyə həmd və təsbih ilə başlamaq lazımdır.

12. Hamının xeyrinə və başqa insanların günahlarını örtmək üçün şəriətlə hər hansı bir ziddiyyətə girmiş şəxsin adını çəkməmək daha məqsədəuyğundur, çünki məqsədə [yəni: dəlilin insanlara çatdırılmasına] nail olunur.

13. Şəriətə zidd olan şərtləri qoyan insanları qınamaq lazımdır, xüsusən də bu barədə bildikləri halda. Əks halda, sadəcə onlara bunun səhv olduğunu söyləmək kifayətdir.

14. Şəriətdə icazə verildəndən, kənara çıxan hər bir şərt, insanlar nə qədər qoysalar da, batildir.

15. Allahın hökmü, ona əməl etməyə daha layiqdir, çünki o, Müdrik və Biləndir.

16. Allahın şərtləri, Onun bəndələri üçün qoyduğu hədlərdir və insanların qoyduğu şərtlərdən daha güclüdür. Buna görə də, müqavilələri pozmaq, Allahın qoyduğu şərtləri pozmaq olmaz.

17. Kələnin “*valə*”sinin, onu azad edənə aid etməməsini şərt qoymaq batildir və buna görə də belə bir şərt yerinə yetirilə bilməz.

18. Etibarsız şərt müqavilənin özü ilə bilavasitə bağlı olmadıqda, müqaviləni etibarsız etmir.

19. Nitqdə qəfiyə istifadə etməyə icazə verilir, əgər insan bunu qəsdən etmərsə.

20. Peyğəmbərin ﷺ şəriət *əhkamlarını* insanlara çatdırmaq istəyi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

21. Borcun vaxtından əvvəl hissə-hissə ödənilməsinə icazə verilir.

(۲۷۶) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ عَلَى جَمَلٍ فَأَعْيَى، فَأَرَادَ أَنْ يُسَيِّبَهُ، فَلَحِقَنِي النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَدَعَا لِي وَضَرَبَهُ، فَسَارَ سَيْرًا لَمْ يَسِرْ مِثْلَهُ، ثُمَّ قَالَ: «بِعْنِيهِ بِوَقِيَّةٍ». قُلْتُ: لَا، ثُمَّ قَالَ: «بِعْنِيهِ». فَبِعْتُهُ بِأُوقِيَّةٍ وَاسْتَشْنَيْتُ حِمْلَانَهُ إِلَى أَهْلِي، فَلَمَّا بَلَغْتُ أَتَيْتُهُ بِالْجَمَلِ، فَنَقَدَنِي ثَمَنَهُ، ثُمَّ رَجَعْتُ، فَأَرْسَلَ فِي إِثْرِي، فَقَالَ: «أَتْرَانِي مَا كَسْتِكَ لِأُخَذَ جَمَلُكَ؟ خُذْ جَمَلَكَ وَدَرَاهِمَكَ، فَهُوَ لَكَ».

276. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir gün o, dəvənin üzərində gedirdi, və dəvə elə güclü xəstələndi ki, oda onu azad etmək istədi. Cabir dedi: “O anda Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم mənə yetişdi, mənim üçün dua etdi və dəvəni vurdu. Bundan sonra dəvə heç vaxt olmadığı qədər sürətlə hərəkət etməyə başladı. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: **“Onu mənə ukiyəyə [gümüşə] sat.”** Mən dedim: “Xeyr, çünki onun üstündə ailəm üçün su daşıyırdım”. Sonra o yenə dedi: **“Onu mənə sat”**. Mən onu ukiyəyə satdım, amma şərt qoydum ki, evə qədər [Mədinəyə] onunla gedəcəm. Evə çatanda dəvəni Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم hüzuruna gətirdim və o, mənə pul verdi. Ondan sonra mən qayıtdım və o, arxamca adam göndərib dedi: **“Sən elə bilirən ki, mən sənənin dəvəni [dəyəmindən aşağı qiymətə] almaq üçün sənənlə bazarlıq etmişəm? Dəvəni və pulunu götür, bunların hamısı sənənin üçündür”** (əl-Buxari 2718 və Muslim 715).

Hədisin mövzusu:

Satıcının özünün satdığı maldan hər hansı şəkildə istifadə etməsi şərti ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم öz səhabələri ilə rəftar etdiyi gözəllik və onlara göstərdiyi mehribanlıq.

2. Zəif heyvana [dəvə, at, uzunqulaq və s.] minmək caizdir, o şərtlə ki, onun üçün çətin olmasın.

3. Heyvanı təbiətə azad buraxmaq icazəlidir, əgər onda heç bir fayda yoxdursa.

4. Zəif və bir şeyi itirmiş şəxs üçün ehtiyaclarına uyğun bir dua ilə müraciət etmək lazımdır.

5. Lazım gələrsə, heyvanı əziyyət verməyəcək şəkildə vurmağa icazə verilir.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم böyük əlamətlərindən birinin baş verməsinin göstəricisi.

7. İnsanın vəziyyəti və mövqeyi dəyişibsə, onu yoxlamağa icazə verilir [sanki onu yoxlayan kimi].

8. Hökmdarın (*imamın*) tabeliyində olanlardan bir şey alması və onlarla sövdələşməsi icazəlidir. Bənzətmə olaraq bura hakimlər və elm adamları da daxildir [bu, öz şeyxlərinə heç bir şeyin satıla bilməyəcəyini, ancaq hədiyyə verildiyini söyləyən sufilərin təkzibidir].

9. İnsan satarkən (və ya alarkən) bir şey istəsə, onu qınamaq lazım deyil, çünki o, öz malında istədiyi kimi etmək hüququna malikdir. [Bundan vacib bir qayda çıxır: bir insanın məcbur olmadığı bir işə görə ondan incimək düzgün deyil. Daha yaxşı olar ki, insan özü ona tapşırılan öhdəlikləri yerinə yetirsin və insanların ona münasibətdə riayət etməli olduğu öhdəliklərin yerinə yetirilməsini Allahu Təalədan istəmək daha yaxşıdır — bu, tövhiddir].

10. Hər hansı məhsulu almış şəxs müqavilə bağlanan kimi onun sahibi olur və ona istədiyini etmək hüququna malikdir. Və malı satan şəxs müəyyən məbləğdə pulun sahibi olur və öz istəyinə əsasən qərar verir.

11. Verilən hədiyyə, qəbul edən tərəfdən hələ qəbul edilməmişsə, hədiyyə hələ tam hədiyyə sayılmayacaq. [bu o deməkdir ki, başqasına hədiyyə verdiyini özünə qaytaran öz qusmasını udmuş adam kimidir, hədisinin hökmünə düşmədən onu özünə qaytara bilər].

12. Hədiyyə verən kəsdən, pul ilə, israr edərək satın almaq istədiyiniz məhsulu, hədiyyə olaraq qəbul etmək olmaz.

13. Əgər bu şərt aydın və başa düşüləndirsə və alıcının bu əşyaya sahiblik hüququna heç bir şəkildə təsir göstərmirsə, satıcı öz satdığı maldan hansısa yolla istifadə ediləcəyi barədə şərt qoya bilər. Əgər qoyulan şərt alıcının haqqına, məsələn, satılan quldan bəhrələnmək hüququna və ya qulun “Əl-*valə*”sinə aid olan haqqına təsir edərsə, belə bir şərt batildir.

14. İslamın asanlıığı və münasibətlərdə genişliyi.

15. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم həm malını, həm də pulunu Cabirə qaytarması ilə özünü göstərən səxavəti.

16. Əgər bir şəxs, satıcının öz malına ürəkdən bağlı olduğunu bilsə, o zaman malı və o mal üçün ödənilən pulu satıcıda saxlamaq daha yaxşıdır.

(۲۷۷) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنْ يَبِيعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ، وَلَا تَنَاجَشُوا، وَلَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ، وَلَا يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ أَخِيهِ، وَلَا تَسْأَلِ الْمَرْأَةُ طَلَاقَ أُخْتِهَا لِتَكْفَأَ مَا فِي إِنْائِهَا.

277. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم şəhər adamına [makler, vasitəçi olmağı] səhralıya [kənd sakininə] satmağı, “*nacaş*”¹ ilə məşğul olmağı qadağan etmişdir, kişiyə qardaşının ticarətinə müdaxilə etməyi, din qardaşının evlənmək istədiyi qadınla evlənməyi qadağan etmişdir, həmçinin qadına, din bacısının qablarını çevirmək üçün onu boşamağı ərindən istəməsini qadağan etmişdir [yəni onu ərinin hüququndan məhrum etmək]” (əl-Buxari 2140 və Muslim 1515).

Hədisin mövzusu:

Hədisdə çoxlu mövzular var, lakin bu fəslin mövzusu qadının ərindən digər arvadını boşamasını tələbi ilə bağlı vəziyyəti aydınlaşdırmaqdır.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şəhər sakininin kənd sakininin ticarətində vasitəçi olması qadağandır, həm də aldatmaq, qardaşın alverindən (qiymətindən) üstün etmək qadağandır – bütün bunlar əvvəlki fəsillərdə araşdırılmışdır.

2. Əgər gəlin tərəfi razılıq vermişsə, kişinin din qardaşının artıq evləndiyi qadınla evlənməsi qadağandır. Əgər din qardaşı evlənməkdən (hitbədən) imtina edərsə və özü də kişinin bu qadınla evlənməsinə icazə verərsə, bu icazəlidir.

---

¹ Satışda həddi aşmaq və məhsulun qiymətini şişirtmək üçün istifadə edilən yalanlar və ya məhsulu almaq niyyəti olmadan onun qiymətini şişirdən təxribatçıların xidmətinə müraciət etmək; həm də alıcının eyni məhsulu, lakin daha ucuzunu gördüyünü bəyan edərək qiyməti endirmək üçün əl atdığı yalanları.

3. Qadının ərindən, digər arvadını boşamasını tələb etməsi qadağandır, bu tələbi nə vaxt irəli sürməsindən asılı olmayaraq: onunla nikahlı olanda və ya başqa vaxt qadağandır. Qadının qohumlarının və ya başqa bir kişinin də belə tələb etməsi qadağandır, yəni onların barəsində *hökm* bu qadının hökmü ilə eynidir. İstisna odur ki, bir şəxs başqasına şəriət səbəbi ilə arvadından boşanma tələb etsə, heç bir problem yoxdur [məsələn, oğluna arvadını boşamağı əmr edən İbrahim peyğəmbər kimi, oğlu Abdullaha arvadını boşamasını tələb edən Ömər ibn Xəttab kimi].

4. İslam ümmətinin pak qalması və bir-birini sevməsi üçün şər və qarşılıqlı düşmənçilik və kin-küdurətə səbəb olan hər şeyin özünü göstərməsini qadağan edən İslamın böyük fərmanları və ən yüksək əxlaqi əsasları.

5. “Bacısının qabını çevirmək” kimi, ya da kişini *hökmlərə* tabe olmağa sövq etmək üçün “öz qardaşını” deməklə, təkcə hökmləri deyil, onların səbəblərini də qeyd edən Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bəlağətinin gözəlliyi.

Əhəmiyyətli bir əlavə: zahirən hədisin hökmlərinin yalnız müsəlmanlara aid olduğu görünür. Amma İslamın gözəlliyi məhz ondadır ki, o, həm müsəlmanların, həm də *zimmilərin*, yəni müsəlman dövlətlərinin ərazisində yaşayan qeyri-müsəlman əhəlinin (əsasən yəhudi və xristianların) hüquqlarını qoruyur.

5-ci Fəsil sələm /riba/ və valyutanın valyutaya dəyişdirilməsi /sarf/ haqqında

بَابُ الرَّبَا وَالصَّرْفِ

Leksik mənada “riba” “əlavə”dir /əz-ziyada/.

Şəriət mənasında isə “riba” — hər hansısa iki şeyin dəyişdirilməsidir və şəriətdə bəzi şeylərin, məsələn, qızılın qızıl ilə dəyişdirilməsi zamanı bir şeyin digərindən [çəkisi, dəyəri, keyfiyyəti ilə və s.] fərqlənməsi qadağandır, ya da bir şeyin digər tərəfə sonra verilməsi, çünki şəriətdə bu qadağandır, məsələn, qızılı gümüşə dəyişdirəndə, pulunu sonradan ödəməklə [yəni bir *məclisdə* deyil].

Riba haramdır və buna Uca Allahın kitabı və Rəsulunun صلى الله عليه وسلم sünnəsi, və həmçinin müsəlmanların yekdil rəyi dəlalət edir.

Bu günaha görə cəzasının şiddətini göstərən çoxlu mətnlər bizə gəlib çatmışdır və buna görə də bu cəzanı qeyd etmək lazımdır ki, belə bir günahdan insanların uzaqlaşması üçün ən güclü səbəb olsun.

"*Muratalə*" — bir valyutanın eyni valyuta ilə dəyişdirilməsi: qızılın qızıl ilə gümüşün gümüş ilə, dolların dollar ilə, rublun rubl ilə. Məsələn, 100-dollarlıq əskinasın 1 dollarlıq əskinasla dəyişdirilməsi.

Muratalənin iki şərti var:

1. Valyuta mübadiləsinin “oxşar oxşara” prinsipi ilə həyata keçirilməsi üçün [yəni məbləğlər bərabər olmalıdır].

2. Belə ki, valyuta əldən-ələ keçsin [yəni sövdələşmə dərhal yerində həyata keçirilməlidir].

“*Sarf*” — nağd valyutanın nağd valyutaya qarşı satışıdır, lakin müxtəlif növlərdə: qızıla qarşı qızıl, gümüşə qarşı qızıl, avroya qarşı dollar və s. *Sarf* yalnız bir şərtlə etibarlıdır: mübadilə əldən-ələ baş versin. Alimlər yekdilliklə razılaşırlar ki, əgər bir şəxs qızılın qızıla qarşı dəyişdirilməsində olduğu kimi qızılı gümüşə qarşı dəyişdirsə, tərəflərə mübadilə edilən əşyalardan birini sonradan [alış-veriş yerində deyil] götürmək qadağandır. Alimlər həmçinin yekdil fikirdədirlər ki, əgər mübadilə eyni tipli əşyalarla, məsələn, qızılın qızıla qarşı, gümüşün gümüşə qarşı dəyişdirilməsi ilə baş verirsə, onda çəki fərqinin olması [bir cisim digərindən ağır olduqda] qadağandır.

İbn Abbas və İbn Ömərən sözlərindən nəql olunur ki, onlar əşyaların biri digərindən daha ağır olan belə bir mübadiləyə icazə vermişlər, lakin bu dərhal, bir *məclisdə* həyata keçirilməli idi. Sonradan onlara belə şeylərin haram olması barədə səhih hədislərdən dəlil gətirildikdə hər ikisi öz fikrindən əl çəkdilər.

(۲۷۸) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الذَّهَبُ بِالْوَرِقِ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ رَبًّا إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ، وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ رَبًّا، إِلَّا هَاءَ وَهَاءَ».

278. Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Gümüş əvəzinə qızıl vermək ribadır, “əldən ələ” istisna olmaqla** [yəni bir məclisdə əldən-ələ keçəndə], **buğda əvəzinə buğda ribadır, “əldən ələ” istisna olmaqla, arpa əvəzinə arpa ribadır, “əldən ələ” istisna olmaqla**” (Əbu Davud 3348, ən-Nəσαι 4558 və İbn Macə 2253).

Hədisin mövzusu:

“Riba ən-nəsiya” kimi sələm növü ilə bağlı vəziyyətin izahı — valyutanın [qızılın, gümüşün və s.], buğdanın və arpanın mübadiləsində gecikmə *ribası*.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qızılı gümüşə qarşı satmaq haramdır — mübadilə tərəflər ayrılmadan əldən-ələ baş verməzsə, belə bir sövdələşmə batildir və sələm /riba/ sayılır, necə ki, əl-Bəra və Yezid ibn Arkam hədisində göstərildiyi kimi: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم qızılı gümüşün əvəzinə borcla satılmasını qadağan etmişdir” (əl-Buxari 2180 və Muslim 1589). [Bundan belə çıxır ki, qızıl və ya gümüşü borcla başqa valyutalara satmaq və almaq, məsələn, qızıl-zinət əşyalarını hissə-hissə almaq qadağandır. Həmçinin internetdə qızıl və ya gümüş almaq da qadağandır.] Qızılın qızıla, gümüşün gümüşə dəyişdirilməsi haqda daha çox qadağan olduğuna qiya edilir, və belə bir ticarət razılaşması batil olar əgər mübadilə eyni *məclisdə* baş verməzsə.

2. Buğdanı buğdaya satmaq qadağandır, əgər haqq-hesab bir *məclisdə* aparılmazsa və malın çəkisi və keyfiyyəti eyni deyilsə, həmçinin də arpa əvəzinə arpa satışı da qadağandır.

3. Elm adamlarının, buğda və arpa haqqında, eyni növ məhsullar olduğunu söyləməsinə baxmayaraq, iki fərqli növ /*cins*/ taxıl məhsullarıdır. Odur ki, iki ton arpayə bir ton buğda almaq olar, çünki bu, *sarf* adlandırılacaq, burada yalnız bir şərt yerinə yetirilməlidir: mübadilə bir *məclisdə* aparılmalıdır.

4. Şəriətin, *ribadan* və insanların ona düşməsindən qəti şəkildə çəkəndirməsinə işarə.

(۲۷۹) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا تَبِيعُوا الذَّهَبَ بِالذَّهَبِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا الْوَرِقَ بِالْوَرِقِ إِلَّا مِثْلًا بِمِثْلٍ، وَلَا تُشِفُّوا بَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ، وَلَا تَبِيعُوا مِنْهَا غَائِبًا بِنَاجِزٍ».

وَفِي لَفْظٍ: «إِلَّا يَدًا بِيَدٍ».

وَفِي لَفْظٍ: «إِلَّا وَزَنًا بِوَزْنٍ مِثْلًا بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ».

279. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: **“Qızılı qızıla¹ qarşı satmayın, bənzər, eyni şeylər istisna olmaqla və onları bir-birindən [çəki baxımından] fərqləndirməyin. Gümüşü gümüşə qarşı satmayın, bənzər, eyni şeylər istisna olmaqla və onları bir-birindən [çəki baxımından] fərqləndirməyin. Və əlinizdə mövcud olmayan [qiymətli metalı], mövcud olmayanın əvəzinə satmayın”** (əl-Buxari 2177 və Muslim 1584).

Başqa bir versiyada deyilir: **“... əldən-ələ istisna olmaqla”** (Muslim 1584).

Başqa bir versiyada deyilir: **“... çəkinin əvəzinə çəki, bənzərin əvəzinə bənzər, bərabərin əvəzinə bərabər istisna olmaqla”** (Muslim 1584).

Hədisin mövzusu:

Aralarında çəki fərqi olduqda, və ya sövdələşmə yerində həyata keçirilmədikdə, qızılın qızıla, gümüşün gümüşə qarşı satışı ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

¹ Hətta sikkələr, külçələr, zinət əşyaları və s. şəkildə olsa da.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Çəkidə bərabərlik olması və sövdələşmənin həmin *məclisdə* olması şərti istisna olmaqla, qızılı qızıla, gümüşü gümüşə qarşı satmaq qadağandır. Bu qadağa sövdələşmənin batil və haram olmasına dəlalət edir.

2. Qızılın əvəzinə qızıl [eləcə də gümüşün əvəzinə gümüş] dörd şəkildə satılır: əldə mövcud olmayan qiymətli metal əvəzinə mövcud olmayan qiymətli metal [bu, açıq-aydın etibarsızdır]; əldə mövcud olanın əvəzinə mövcud olmayanı [bu açıq-aydın qadağandır — *riba*]; mövcud olmayanın əvəzinə mövcud olanı [bu da *ribadır*] — bu üç növdən hər biri qadağandır. Dördüncü yol: əldə mövcud qiymətli metal əvəzinə mövcud qiymətli metal satmaq — icazəlidir, lakin bu alver, tərəflər ayrılana qədər, əldən-ələ baş verməsi şərti ilədir.

3. Əgər hər hansısa bir şey qadağandırsa, təsdiqdən istifadə etmək.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bəlağətinin gözəlliyi hansı ki, onun bir kəlmə ilə eyni anda iki *hökmü* ifadə edə bilməsində ifadə olunurdu ki, belə sövdələşmələr bağlayarkən elə etmək olmaz ki, bir mal o birisindən çox və ya az olsun.

(۲۸۰) وَعَنْهُ قَالَ: جَاءَ بِلَالٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِتَمْرٍ بَرْنِيٍّ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: «مِنْ أَيْنَ هَذَا؟» قَالَ بِلَالٌ: كَانَ عِنْدِي تَمْرٌ رَدِيءٌ فَبَعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ لِيَطْعَمَ النَّبِيُّ ﷺ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَوْه! عَيْنُ الرَّبِّ، لَا تَفْعَلْ، وَلَكِنْ إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَشْتَرِيَ فَبِعِ التَّمْرَ بِيَعٍ آخَرَ، ثُمَّ اشْتَرِ بِهِ».

280. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Bilal (Allah ondan razı olsun), Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم “barni”¹ növlü xurma gətirdi və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم təəccüblə ondan soruşdu: **“Bunu haradan almısan?”** Bilal dedi: “Bizim keyfiyyətsiz xurmamız var idi və mən Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم (ona sevgi və ehtiram göstərərək) yedizdirmək üçün ondan iki sa’nı bir sa’ keyfiyyətli xurmaya satdım”. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Oy, oy! Ribanın mahiyyəti budur! Bunu etmə! Bunu etmək istəyirsənsə, ilk növbədə ayrı-ayrılıqda keyfiyyət pis olan xurmanı sat, sonra isə başqa daha yaxşı xurma al”** (əl-Buxari 2312 və Muslim 1594).

Hədisin mövzusu:

Çəki fərqi olduqda keyfiyyətsiz xurmanın daha keyfiyyətli xurma əvəzinə satılması ilə bağlı halın aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsana, özündən daha yüksək vəzifədə olan şəxsə hədiyyə verməsinə icazə verilir [müvafiq olaraq, vəzifəsi sizdən aşağı olan şəxsdən də hədiyyə qəbul etməyə icazə verilir].

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم səhabələri tərəfindən nə qədər ucaldılmasının göstəricisi.

¹ Sarı rəngdə xurma növü, hansı ki, Mədinənin ən yaxşılarından biri hesab olunur. Bu cür xurmanın xəstəliklərin müalicəsində faydası haqqında bizə səhih hədislər gəlib çatmışdır.

3. Peyğəmbərin ﷺ gözəl xasiyyəti və həyası.
4. Təəccüb göstərmək caizdir, əgər buna səbəb varsa.
5. Yeməklərə keyfiyyətsiz kimi xüsusiyyət verməyə icazə verilir.
6. Daha yaxşı yemək seçməklə bir növ dəbdəbəyə qapılmaq caizdir, əgər o yemək icazəlidirsə, (amma *israf* olmasın, yəni insan icazəli olan bir şeyi ehtiyacından artıq istifadə etdikdə və *harama* xərclədikdə).
7. Caizdir ki, bir şəxs kiminsə etdiyi pis işdən əziyyət çəkdiyini göstərsin ki, bununla öz məzəmmətini ifadə etsin.
8. Xurmanın çəkisi müxtəlif olduqda xurma əvəzinə xurma satmaq *riba* sayılır və haramdır [buraya *ribaviyə* aid bütün məhsullar və əşyalar da daxildir: qızıl, gümüş, buğda, arpa, duz].
9. Əgər məhsullar keyfiyyətinə görə fərqlənsə, bu, satılarkən bir məhsulun çəkisinin digərindən çox olmasına imkan vermir, əgər bu məhsullar fərqlərin qadağan olunduğu kateqoriyaya aiddirsə [eyni şey qızıla da aiddir, əgər qızıl müxtəlif nümunələrdəndirsə]. Bir növ məhsulun müxtəlif çeşidləri olduqda, eyni qayda bu növlərə də aiddir.
10. Peyğəmbərin ﷺ təliminin gözəlliyi və onun hikməti ki, o, haram ticarəti qadağan edərək, onun caiz növünü göstərmişdir.
11. Bir şeyin haram olduğunu qeyd edən müftinin, digər şeyin isə icazəliliyinə işarə etməsi məsləhətdir ki, insanların üzünə ümid “qapıları” bağlanmasın və başqa çıxış yolunun olmadığını düşünərək *harama* düşməsinlər.

(۲۸۱) عَنْ أَبِي الْمِنْهَالِ قَالَ: سَأَلْتُ الْبَرَاءَ بْنَ عَازِبٍ وَزَيْدَ بْنَ أَرْقَمَ رضي الله عنهما عَنِ الصَّرْفِ، فَكُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا يَقُولُ: هَذَا خَيْرٌ مِنِّي، وَكِلَاهُمَا يَقُولُ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ بَيْعِ الذَّهَبِ بِالْوَرِقِ دَيْنًا.

281. Əbu Minhal (tabiirlərdən biri) dedi: “Mən Bəra ibn Azib və Zeyd ibn Ərkəmdən *sərf*¹ haqqında soruşdum. Onların hər biri [digəri haqqında] dedi: “O məndən yaxşıdır, yaxşısı budur ondan soruş”. Sonra onların hər biri dedi: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم qızılın gümüşə qarşı borcla satılmasını qadağan etdi” (ə-Buxari 2180 və Muslim 1589).

Hədisin mövzusu:

Qızılın gümüşə qarşı borcla satışı ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh sələflərin elm əldə etmək istəyi.
2. Səhabələrin həyası, Allah onlardan razı olsun.
3. Qızılın gümüşə qarşı borcla satılmasının qadağan edilməsi, çünki mübadilə mütləq şəkildə tərəflər ayrılmadan əldən-ələ aparılmalıdır.

¹ Sarf — valyutanı valyutaya qarşı satmaq. Hədisdə qızılın gümüşə qarşı satılmasından bəhs edilir.

(۲۸۲) عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْفِضَّةِ بِالْفِضَّةِ، وَالذَّهَبِ بِالذَّهَبِ، إِلَّا سَوَاءً بِسَوَاءٍ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَشْتَرِيَ الْفِضَّةَ بِالذَّهَبِ كَيْفَ شِئْنَا، وَنَشْتَرِيَ الذَّهَبَ بِالْفِضَّةِ كَيْفَ شِئْنَا، قَالَ: فَسَأَلَهُ رَجُلٌ، فَقَالَ: يَدًا يَدٍ؟ فَقَالَ: هَكَذَا سَمِعْتُ.»

282. Əbu Bəkrətə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم gümüşü gümüşə qarşı, qızılı qızıla qarşı satmağı, çəki baxımından bir-birinə bərabər olmadıqca qadağan etmişdir. Və əmr etdi [icazə verdi] qızıla istədiyimiz kimi gümüş almağı və istədiyimiz kimi gümüşə qızıl almağımızı [yəni çəki fərqi ola bilər]”. Bir nəfər Əbu Bəkrətdən soruşdu: "Əldən-ələ?" O dedi: “Biz də belə eşitdik” (Muslim 1590).

Hədisin mövzusu:

Qızılın qızıla qarşı və ya gümüşün gümüşə qarşı satılması ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması [yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, bu sövdələşmə növü “*muratala*” adlanır].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Aralarında çəki fərqi olarsa, gümüşü gümüşə qarşı satmaq qadağandır.
2. Aralarında çəki fərqi olarsa, qızılı qızıla qarşı satmaq qadağandır.
3. Gümüşü qızıla qarşı, qızılı gümüşə qarşı satmaq, çəkisi bərabər olub-olmamasından asılı olmayaraq icazəlidir, lakin bu şərtlə ki, alqı-satqı yerində olsun və tərəflər onlar ayrılmazdan əvvəl bir-birləri ilə əşyaları dəyişdirsinlər (yəni əldən-ələ).
4. Şəriətin sələmdən (riba) və insanların ona düşməsindən qəti şəkildə xəbərdar etdiyinə işarə.

5. Mübadilə əşyasının eyni olmasına baxmayaraq, müxtəlif növlərə aid olduğu halda, çəki fərqinin mövcudluğuna icazə verməsində özünü göstərən İslam şəriətinin asanlığı, [burda valyuta nəzərdə tutulur].

6-cı Fəsil "girov" /ər-rəhn/ və digər münasibət növləri haqqında

بَابُ الرَّهْنِ وَغَيْرِهِ

"Digər" dedikdə "əl-həvalə", "əş-şüfə", "əl-vəqf" və sair nəzərdə tutulur, hansılar ki, qısa izah məqsədi ilə bir fəsildə toplanmışdır və ona görə də müəllif mövzuların hər biri ilə bağlı yalnız əsas hədisləri vermişdir.

"Ər-Rəhn" sözünün leksik mənası "sabitlik" və bir şeyin saxlanmasıdır.

Şəriət terminologiyasında "ər-Rəhn" borcun qaytarılmasına zəmanət verən və borcun qaytarılmamasının əmələ gətirə biləcəyi nəticələrdən təminat verən bir girovdur, yəni nəyisə sərəncam verilməkdən saxlamaq deməkdir ki, girovdan və ya onun qiymətindən borc qaytarılmadıqda, borcu [yaxud onun bir hissəsini] əhatə edəcək şeyi götürə bilsin.

Səfərdən kənarında bu işin caiz olmadığını bildirən Zahirilər istisna olmaqla, Quran, Sünnə və bütün müsəlmanların yekdil rəyinin də işarə etdiyi kimi bu iş icazəlidir. Lakin qiyas, Səfərdən kənarında belə şeyin caiz olduğuna dəlalət edir, çünki bu həm bir şeyi girov verənə, həm də girov götürənə faydalıdır. Bu həm də nəyisə girov götürən şəxsin hüquqlarının təminatıdır, həm də borcla aparılan sövdələşmədə bir şeyi girov qoyan şəxsə güzəştədir.

(۲۸۳) عَنْ عَائِشَةَ   أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ   اشْتَرَى مِنْ يَهُودِيٍّ طَعَاماً وَرَهْنَهُ
دِرْعاً مِنْ حَدِيدٍ.

283. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bir yəhudidən borcla ərzaq məhsulları¹ [buğda və ya arpa] aldı və ona dəmir zəncirli zirehini girov olaraq qoydu (ə- Buxari 2068 və Muslim 1603).

Hədisin mövzusu:

Şəriətdə girovun /*ər-rəhn*/ vəziyyətinə /*hökmünə*/ dair aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səbəbi dünya ilə bağlı zahidlik olan Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم təvazökar həyatının göstəricisi, həm də onun səxavəti, çünki o, özünə heç bir mal saxlamayıb, onu paylaşmışdır.

2. Müsəlmanların yaşadığı ərazidə baş versə belə, kafirlərlə ticarət etmək icazəlidir. Lakin xeyirli bir məqsəd olmadığı halda müsəlmanlarla ticarət etmək daha yaxşıdır.

3. Pulun sonradan geri qaytarılması şərti ilə hissə-hissə bir şey almağa icazə verilir.

4. Lazım olan bir məbləğin olmadığı bir vəziyyətdə, həmin məbləgdə bir şey almasına insana icazə verilir.

5. *Səfərdə* və ya ondan kənarda olmasından asılı olmayaraq, bir şeyi girov vermək və ya almaq caizdir.

---

¹ Digər *rəvayətlərdə* deyilir ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Mədinədə olarkən ailəsi üçün 30 sa' arpa götürmüşdür. Aişədən başqa bir hədisdə, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bu yəhudidən, dəmir zəncirli zirehini geri almadan vəfat etdiyi bildirilir.

İbn Həcər "Fəthul-Bari" kitabında qeyd edir ki, bu zəncirli zirehi, kimin geri alması ilə bağlı rəvayətlərdə ixtilaf var: Əbu Bəkr və ya Əli (Allah onlardan razı olsun) [amma fakt budur ki, səhabələr onu geri aldılar].

6. Kafirlərə hər hansı hərbi texnikanı [silah deyil] girov olaraq vermək caizdir, bir şərtlə ki, onlar müsəlmanlara qarşı müharibədə istifadə etməsinlər.

7. Ailə üçün bir gündən artıq ərzaq ehtiyatı saxlamağa icazə verilir.

8. Malında haram qazancı olanlarla, ticarət əlaqəsi saxlamağa icazə verilir.

(۲۸۴) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ، فَإِذَا أُتْبِعَ أَحَدُكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ».

284. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Borcunu ödəmək imkanı olan, lakin ondan tələb olunduqda borcunu qaytarmayan şəxs haqsızlıq etmiş olur. Və əgər sizdən hər hansı birini varlıya tərəf yönləndirsələr, o zaman bunu qəbul etməyə borcludur”** (əl-Buxari 2287 və Muslim 1564).

Hədisin mövzusu:

İmkanı olduğu halda borcunu ödəməyi gecikdirən şəxslə bağlı halın aydınlaşdırılması və şəxsin yönləndirməni qəbul etməli olması ilə bağlı */əhəvalə/* [yəni borclu olan şəxs, borc aldığı şəxsi, ona borcu olan başqa imkanlı bir şəxsin yanına göndərdikdə].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Borc verən, borcun qaytarılmasını tələb edərsə, onu ödəmək imkanı olan şəxsə, onun qaytarılmasını gecikdirmək qadağandır. Bu, ədalətsizliyin göstəricisidir, necə ki, Allahu Təalə qüdsi hədisdə buyurur: **“Ey qullarım! Həqiqətən, Mən Özümə haqsızlıq etməyi qadağan etdim və onu sizin aranızda da qadağan etdim”** (Muslim 2577).

2. Əgər borc verən şəxs, borcun qaytarılmasını tələb etməsə, onu ödəməyə tələsməmək caizdir. Tələb, həm açıq şəkildə, məsələn: “Mənə borcunu ver” sözləri ilə, həm də dolaylı yolla, məsələn, göstərişlərlə və ya bir şəxsə müəyyən vaxta qədər gecikmə verilə bilər və sair.

3. Əgər insanın, borcunu qaytarmaq imkanı yoxdursa, nəticədə borcunu qaytarmağı gecikdirsə, bu əməl ədalətsizliyin göstəricisi deyil.

4. Borcunu */həvalə/* başqa bir şəxsə yönləndirmək caizdir, amma onun razılığı olmalıdır, və yönləndirənin də razılığı olmalıdır.

5. Əgər borc, onu ödəmək imkanı olan bir şəxsə tərəf yönəlsə, borcu verən şəxs bunu mütləq qəbul etməlidir.

6. Əgər borc, onu qaytara bilməyən şəxsə yönəlsə, belə borc yönləndirməsini qəbul etmək vacib deyildir.

7. İslam şəriətinin kamilliyi.

8. Hüquqlar, *həvalə* yolu ilə, təhvil verəndən, təhvil alana məsuliyyətin keçməsi ilə həyata keçirilir. Buna görə də, yönləndirən şəxsin artıq imtina etmək hüququ yoxdur, aldadılmaq istisna olmaqla.

(۲۸۵) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ – أَوْ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ –: «مَنْ أَدْرَكَ مَالَهُ بِعَيْنِهِ عِنْدَ رَجُلٍ - أَوْ إِنْسَانٍ قَدْ أَفْلَسَ - فَهُوَ أَحَقُّ بِهِ مِنْ غَيْرِهِ».

285. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “Mən Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini eşitdim: **“Kim öz malını, verdiyi kimi qalmış halda, müflis¹ olmuş** (və heç kəsə bu malı paylamamış) **bir şəxsdə görsə, həmin malına başqalarından daha çox haqqı vardır”** (əl-Buxari 2402 və Muslim 1559).

Hədisin mövzusu:

Müflis (həmçinin başqalarına da borcu olan) şəxsə olan əmlakın qaytarılması ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müflis olan şəxsin, qalan əmlakı, onun borclu olduğu şəxslər arasında, ədalətlə bölüşdürülür. Əgər onlardan birinin, fərqləndirici hüququ varsa, [malı verən şəxs, müflis olan şəxsə öz əmlakını ona verdiyi formada tapdıqda], o zaman malı verənə üstünlük verilir.

2. İslam şəriətinin kamilliyi, çünkü, insan haqlarına riayət olunmasına qayğı göstərir.

3. Əmlakını, müflis olan şəxsə tapan kəsin, müflisin borclu olduğu digər şəxslərdən daha çox haqqı vardır o mala. Bu hüquq aşağıdakı şərtlərlə təmin edilir:

1) Malının borcluda olması şərti ilə. Amma əmlakını qaytarmaq hüququ ləğv edilə bilər, əgər borclu onu satdığı üçün başqasına keçibsə. Əgər müflis olan şəxs bu mülkü girov qoyubsa, bu barədə alimlərin iki fikri var

¹ “Əl-müflis” – bankrot, yəni o kəs ki, onun borcu, malik olduğu maldan daha artıq olan şəxs.

— bəziləri deyirlər ki, mal sahibinin, müflis olanın əlindən, öz malını almağa haqqı var, bəziləri isə deyirlər ki, onun belə bir haqqı yoxdur.

2) Mülkün dəyişməmək şərti ilə, adamın verdiyi halda qalması, yəni orada heç bir şey əlavə edilməsin və ya azaldılmasın, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم dediyi kimi: "**Verdiyi kimi qalmış halda**".

3) Belə ki, müflis bu malın bir hissəsini heç kimə verməsin və satmasın, necə ki, Muslimin rəvayətində deyilir: "**Onu paylamadı**".

4) Satış olduğu halda, müflisdən əmlakına görə pulun bir hissəsini almamaq şərti ilə, yəni artıq pulunu götürdüyü şeyə görə, haqqı olmayacaq, çünki əmlakın mülkiyyət hüququ alıcıya keçir.

4. Hədis rəvayətçiləri, hədisləri mümkün qədər hərfi mənada çatdırmağa çalışmışlar, baxmayaraq ki, həm mənə, həm də *hökm* eyni idi [onların nəqli üçün, yalnız müxtəlif versiyalardan istifadə edilmişdir].

(۲۸۶) وَعَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: جَعَلَ - وَفِي لَفْظٍ: قَضَى -
النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِالشُّفْعَةِ فِي كُلِّ مَالٍ لَمْ يُقَسِّمْ، فَإِذَا وَقَعَتِ الْحُدُودُ وَصُرِّفَتِ
الطُّرُقُ فَلَا شُفْعَةَ.

286. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم təyin etdi” — başqa bir versiyada deyilir: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم şəriklər arasında bölüşdürülməmiş mülkə *aş-şuf'a* qoydu. Amma sərhadlər müəyyən edilibsə və ya yollar aydınlaşdırılıbsa, bunda *şuf'a* yoxdur” (əl-Buxari 2213, 2214 və Muslim 1608).

Hədisin mövzusu:

"*şuf'a*" ilə bağlı qərarın izahı.

əş-şuf'a, elə bir vəziyyətdir ki, hər hansı bir mülkün, şəriklərindən və ya ortaq sahiblərindən biri, onu satmaq və ya başqa bir şəkildə təhvil vermək niyyətində olarsa, ikinci şərikə aid olan hissəni, özü üçün, birinci götürmək hüququna malikdir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslam şəriətinin həm ibadət məsələlərini, həm də insanlar arasında münasibətləri əhatə edən, onların hüquqlarına hörmətlə yanaşan və onları hər cür zərərdən qoruyan kamilliyi.

2. Əgər ikinci şərikin payı, başqasına keçərsə, şəriklərdən birinə *şuf'a* hüququnun müəyyən edilməsi.

3. İlk baxışda hədisin əvvəli göstərir ki, *şuf'a* müştərək mülkiyyətin istənilən növünü, istər daşınmaz əmlakı, istərsə də başqa bir şeyi əhatə edir — Zəhirilər buna istinad etmişlər və bu barədə Əta ibn Əbu Müləykədən də rəvayət edilmişdir. Lakin hədisin sonu göstərir ki, *şuf'a* məsələsi yalnız

daşınmaz əmlaka, daha dəqiq desək, torpağa aiddir, çünki onun sərhədləri və yolları var.

4. Hədisin ümumi mənası bölünüb-bölünməməsindən asılı olmayaraq bölünməyən hər şeyi əhatə edir.

5. Şərik payını tələb etmək hüququ /şuf'a/ iki şərtlə ləğv edilir: dəqiq müəyyən edilmiş sərhədlər və yollar izah edildikdə. Əgər sərhədlər müəyyən edilməmiş və ya yollar dəqiqləşdirilməmişdirsə, şuf'a haqqı şərikdə qalır.

6. Yol ortaqlarsa, qonşunun şuf'a haqqı vardır [məsələn, yol sənin evinə və qonşunun evinə aparırsa, o zaman evini satarkən, qonşu ilk növbədə onu sənə təklif etməlidir].

Əhəmiyyətli qeyd: kitabın müəllifi (Allah ona rəhmət etsin) əl-Buxariyə əsasən hədisin mətnindən sitat gətirib. Muslimin versiyasına görə, mətnə gəlincə isə, burada deyilir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم bölünməyən hər hansı bir müştərək mülkə, istər tarlada, istərsə də bağçada şuf'a təyin etmişdir. Və şəriklərdən heç biri bu barədə şərikinə xəbər verməyincə öz payını satmağa icazə verilmir. Hədisin başqa bir versiyasında isə deyilir: “Əş-şuf'a, istər torpaq, istər tarla, istərsə də bağ olsun, bütün ümumi mülklərdədir. Və şərikinə təklif edənə qədər öz payını satmaq olmaz.

(۲۸۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: أَصَابَ عُمَرُ أَرْضًا بِخَيْبَرَ، فَأَتَى النَّبِيَّ ﷺ يَسْتَأْمُرُهُ فِيهَا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أَصَبْتُ أَرْضًا بِخَيْبَرَ لَمْ أَصِبْ مَالًا قَطُّ هُوَ أَنفَسُ عِنْدِي مِنْهُ، فَمَا تَأْمُرُنِي بِهِ؟ قَالَ: «إِنْ شِئْتَ حَبَسْتَ أَصْلَهَا وَتَصَدَّقْتَ بِهَا». قَالَ: فَتَصَدَّقَ بِهَا عُمَرُ غَيْرَ أَنَّهُ لَا يُبَاعُ أَصْلُهَا وَلَا يُورَثُ وَلَا يُوهَبُ، قَالَ: فَتَصَدَّقَ عُمَرُ فِي الْفُقَرَاءِ، وَفِي الْقُرْبَى، وَفِي الرِّقَابِ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، وَالضَّيْفِ، لَا جُنَاحَ عَلَيَّ مَنْ وَلِيَهَا أَنْ يَأْكُلَ مِنْهَا بِالْمَعْرُوفِ، أَوْ يُطْعِمَ صَدِيقًا، غَيْرَ مُتَمَوِّلٍ فِيهِ.

* وَفِي لَفْظٍ: غَيْرَ مُتَأْتِلٍ.

287. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) belə dedi: “Ömər Xeybərdə¹ özünə torpaq [xurma ağacları olan bir bağ] aldı və Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanına gəldi, onun barəsində onunla məsləhətləşmək üçün. O dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Xeybərdə özümə torpaq almışam - bundan baha heç vaxt heçnə almamışam. Mənə bununla nə etməyi əmr edəcəksən [yəni, onu necə istifadə etmək olar]?” Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər istəyirsənsə, bu torpağın bünövrəsini ixtiyarında saxla və onun vasitəsilə sədaqə ver, yetişdiriləndən xərclə”**.

Abdullah ibn Ömər dedi: “Ömər bu torpaqdan *sədaqə* payladı və elə etdi ki, bu torpaq satılmadı, heç kimə hədiyyə verilmədi və miras da qalmadı.

¹ Xeybər Mədinədən təxminən 160 km aralıda yerləşən və qalaları və bağları ilə məşhur olan ərazidir. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) hicrətin 7-ci ilində Xeybər fəthindən sonra qənimət olaraq ona qoyulan torpaqdan əlavə, orada bir torpaq sahəsi aldı. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم nəsihət etdi ki, bu torpaqdan vəqf kimi istifadə edilsin və bu, İslamda qurulan ilk vəqf idi. Ömər, qızı Həfsəni (Allah ondan razı olsun) bu torpaq sahəsinə idarəçi təyin etdi, onun vəfatından sonra isə Ömər ailəsinin nüfuzlu üzvləri bununla məşğul oldular.

Onun yetişdirdiyini kasıblara və qohumlara, qulların azad edilməsinə, Allah yolunda [cihad üçün], müsafirləri və qonaqları yedizdirmək üçün xərclədi. Bu torpağı idarə edən isə ordan adət-ənənə ilə yeməsində [əmək haqqı və ya məhsul payı alaraq] və ya dostunu yedizdirməkdə günah yoxdur, amma ondan gərəkdiyindən çox qazanmasın.

Hədisin başqa versiyasında deyilir: “... bu maldan qazanc əldə etməsin” (əl-Buxari 2737 və Muslim 1632).

Hədisin mövzusu:

Vəqflə bağlı hökmün izahı.

Vəqf bir növ sədəqədir və heç kimin mülkiyyətinə keçmir, onu təsisçidən sədəqə kimi ötürən şəxsin mülkiyyətində qalması ilə fərqlənir. Vəqfin adi sədəqə növündən fərqi ondan ibarətdir ki, sədəqə kimi təhvil verilən mal, təhvil verilən şəxsin ixtiyarına keçir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şəriətdə *vəqf* qanuniləşdirilib.
2. Həm torpağın, həm də digər daşınmaz əmlakın *vəqf* kimi verilməsinə icazə verilir. Bənzətmə (*qiyas*) təsisçinin ixtiyarında qalaraq, ondan faydalana biləcəyiniz hər hansı bir mülkə çəkilir.
3. *Vəqf* sahibi olmağın əsası, nə ticarət, nə hədiyyə, nə də vərəsəlik yolu ilə keçmir. Çünki *vəqf* kiminsə mülkiyyətinə keçərsə, batil olur, ona görə də satılmır.
4. Yaxşıdır ki, *vəqfdən* əldə olunan gəlirin, hara bölüşdürüləcəyi yolları tapmaq — Uca Allaha yaxınlaşdıran yolları tapmaq arzuolunandır ki, fayda mümkün qədər ümumi olsun.

5. İnsan üçün ən qiymətli əmlakı, *vəqf* kimi müəyyən edilməsinə icazə verilir və bu, onun vərəsələrini, mirasdan məhrum etmək kimi qiymətləndirilməyəcək, çünki insan sağ olduğu müddətdə, onun öz əmlakı üzərində istədiyi kimi sərəncam vermək hüququ vardır. [Ağır xəstə və ya ölüm ayağında olan şəxsə gəlincə, alimlər başqa hədislərə əsaslanaraq belə bir vəziyyətdə, insanın malının üçdə birindən çoxunu vəsiyyəət etməyə və ya sədəqə verməyə haqqı olmadığını iddia edirlər.]

6. *Vəqfi* idarə edən şəxsin, təyin edilməsi vacibdir. Bu adam, *vəqf* idarə etməyə qadir olan kimi tanıdığınız konkret bir şəxs olmalıdır, və ya şəxsən tanımadığınız halda, ağıllı kimi xarakterizə edilən hər hansı bir şəxs ola bilər. Əgər bu xüsusiyyətə cavab verən və *vəqf* idarə edə bilən insanlar yoxdursa, o zaman ərazinin sahibi öz fikrinə uyğun olaraq idarəçi təyin edir.

7. Qadının *vəqf* idarə etməyə qadir olduğu məlum olarsa, ona *vəqfi* idarə etməyə icazə verilir [bu, qadının öz işini, biznesini və ya şirkətini idarə etməsinin icazəli olduğuna dəlildir. İstisna, qadını dövlətə hakim təyin etmək və ya seçməkdir].

8. Yaxşı olar ki, dərhal *vəqf* idarəçisi ilə *vəqfdən* nə qədər götürüb və ya alacağını razılaşırsın ki, bu həmin ərazinin adətinə uyğun olsun və o adam *vəqfin* tam idarə olunması üçün kifayət edəcək qədər, lakin lazımsız israf etmədən götürsün.

9. İnsan, bilmədiyi biliklər barəsində, xüsusən də vacib məsələlərə aid olduğu təqdirdə, dindar insanlarla məsləhətləşmək lazımdır [məsələn, Allah yolunda pulu hara və necə sərf etmək daha yaxşıdır].

10. *Vəqf* yaradıcısının irəli sürdüyü şərtlərə uyğun hərəkət etmək lazımdır, əgər bu şərtlər şəriətə zidd deyillərsə.

11. Dostlara hədiyyə vermək lazımdır.

12. Bir şəxs, atası haqqında danışanda, onu adı ilə çağırması icazəlidir. Ataya onun adı ilə müraciət etməyə gəlincə isə, bu əməl, ədəbsizliyin, sərt gəlbliliyin göstəricisidir (və valideynlərə qarşı ədəbli münasibəti buyuran İslam əxlaqına ziddir).

13. Ən qiymətli malını sədəqə olaraq bağışlayan və bunu edərkən öz fikrinə əsaslanmayam, əksinə insanlarla qarşı münasibətdə, ən bilikli və ən səmimi olan [yəni Muhəmməd Peyğəmbərlə صلی اللہ علیہ وسلم] məsləhətləşdikdən sonra bunu edən Ömər in (Allah ondan razı olsun) fəziləti.

(۲۸۸) وَعَنْ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: حَمَلْتُ عَلَى فَرَسٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَأَضَاعَهُ الَّذِي كَانَ عِنْدَهُ، فَأَرَدْتُ أَنْ أَشْتَرِيَهُ، وَظَنَنْتُ أَنَّهُ يَبِيعُهُ بِرُخْصٍ، فَسَأَلْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ: «لَا تَشْتَرِهِ وَلَا تَعُدْ فِي صَدَقَتِكَ وَإِنْ أَعْطَاكَهُ بِدَرَاهِمٍ، فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي هَبَّتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ».

* وَفِي لَفْظٍ: «فَإِنَّ الْعَائِدَ فِي صَدَقَتِهِ كَالْكَلْبِ يَعُودُ فِي قَيْئِهِ».

(۲۸۹) وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه: أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «الْعَائِدُ فِي هَبَّتِهِ كَالْعَائِدِ فِي قَيْئِهِ».

288. Ömər (Allah ondan razı olsun) dedi: «Mən atımı, Allah yolunda, hərbi yürüşlərdə istifadə etmək üçün, sədəqə verdim. Amma onu verdiyim adam atın qayğısına qalmırdı, çünki kasıblıq ucbatından onu saxlaya bilmirdi. O zaman, atı mənə daha ucuz satacağını düşünüb almaq qərarına gəldim. Mən, Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم bu barədə soruşdum, o belə cavab verdi: **“Onu alma və sədəqə olaraq verdiyin şeyi geri alma, hətta bir dirhəmə versə belə! Çünki hədiyyəsini geri alan öz qusmağını yeyən kimidir”**. »

Başqa bir versiyada deyilir: **“Sədəqə olaraq verdiyini, özünə qaytaran öz qusmasını yeyən it kimidir”** (əl-Buxari 1490 və Muslim 1620).

289. Həmçinin İbn Abbasdan (Allah ondan və atasından razı olsun) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم demişdir: **“Axı, hədiyyəsini geri alan şəxs öz qusmasını yeyən kimidir”** (əl-Buxari 2621).

Hədisin mövzusu:

Bir insanın sədəqə olaraq verdiyi hədiyyənin və ya bir şeyin özünə qaytarılması hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ordunu Allah yolunda təchiz etməyin fəzilətinin göstəricisi.
2. Allah yolunda cihadda istifadə etmək üçün kiməsə təhvil verilən bir şey, alanın mülkü olur və o adam bu mala istədiyi kimi sərəncam vermək hüququna malikdir.
3. Əgər kimsə mal-qarasını saxlaya bilmirsə, onu satsın.
4. Bir kimsəyə sədəqə olaraq verilmiş əşyanın, birbaşa ondan və ya kiminsə vasitəsi ilə ondan alınması qadağandır. Axı insan bu şeyi Allah rızası üçün verir, ona görə də pulunu ödəməyə hazır olsa da belə, geri ala bilməz, çünki sədəqə verənə hörmət əlaməti olaraq və ya gərəksiz əşya olduğu üçün bu əşya dəyərindən ucuz satılacaq.
5. Hədiyyə və ya sədəqə verildikdən sonra və qəbul edən tərəfindən qəbul edildikdən sonra, onu verənin geri alması haramdır.
6. Bu cür hərəkətlərə qarşı xəbərdarlıq vardır, çünki belə bir insan öz qusmasını yeyən itə bənzədilmişdir.
7. Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) fəziləti, ona görə ki, Allahu Təalə tərəfindən ona yardım (tövfiq) verilmişdir, çünki o, Allah yolunda bağışladığı atını Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم soruşmadan geri qaytarmağa tələsmədi.
8. Məlumatı insanlara gözəl çatdırmağa çalışan Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bəlağətinin göstəricisi.

9. Əgər bunda bir fayda varsa, saleh əməllərinizdən danışmaq olar.

(۲۹۰) وَعَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: تَصَدَّقَ عَلَيَّ أَبِي بِبَعْضِ مَالِهِ، فَقَالَتْ أُمِّي عَمْرَةَ بِنْتُ رَوَاحَةَ: لَا أَرْضَى حَتَّى تُشْهَدَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَاَنْطَلَقَ أَبِي إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لِيُشْهَدَهُ عَلَيَّ صَدَقَتِي، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «أَفَعَلْتَ هَذَا بِوَلَدِكَ كُلِّهِمْ؟» قَالَ: لَا، قَالَ: «اتَّقُوا اللَّهَ وَاعْدِلُوا فِي أَوْلَادِكُمْ» فَرَجَعَ أَبِي فَرَدَّ تِلْكَ الصَّدَقَةَ.

وَفِي لَفْظٍ، قَالَ: «فَلَا تُشْهَدْنِي إِذَا، فَإِنِّي لَا أَشْهَدُ عَلَى جَوْرِ».

وَفِي لَفْظٍ: «فَأَشْهَدُ عَلَى هَذَا غَيْرِي».

290. Numan ibn Bəşir (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Atam, anamın xahişi ilə malından bir qədər sədəqə olaraq mənə verdi, və o zaman anam Amra binti Ravaha dedi ki: “Sən, Allah Rəsulunu صلى الله عليه وسلم şahidliyə çağırmağana qədər mən bununla kifayətlənməyəcəyəm.”¹ O zaman atam mənim hədiyyəmə şahidlik etməsi üçün Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanına getdi. Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ona dedi: **“Sən bütün övladlarına belə sədəqə verdinmi?”** O cavab verdi: “Xeyr”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Allahdan qorxun! Bütün övladlarınıza qarşı eyni dərəcədə ədalətli olun”**. O zaman atam qayıtdı və mənə sədəqə olaraq verdiyini geri aldı” (əl-Buxari 2587 və Muslim 1623).

Hədisin başqa versiyalarından birində deyilir ki: “[Əgər başqa övladlarına da bənzərini verməmişənsə], **məni şahid tutma, çünki mən ədalətsizliyə şahidlik etməyəcəyəm**” (Muslim 1623).

¹ Numanın anası atasının oğluna qulluq etmək üçün bir qul verməsini istəyirdi. Lakin atası hədiyyəni bir il gecikdirdi və o, Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم şahidliyə gətirməyi xahiş etdi və bununla da atanın qərarını təmin etdi ki, fikrini dəyişməsin və sədəqəsini geri almasın.

Hədisin başqa versiyasında deyilir: **“Başqa birini çağır ki, buna şahid olsun”**² (Muslim 1623).

Hədisin mövzusu:

Övladlarınız arasında onlara verdiyiniz şeylərin bərabər [ədalətli] bölüşdürülməsi ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Ədalət /'ədl/ bir əxlaqi qaydadır ki, bir insan bir haqq sahibinə, onun tələb etmək hüququna malik olduğunu və ehtiyacı üçün ona kifayət edəcək şeyi verir.

Məsələn, ata oğullarından birini evləndirib ona *mehr* verməkdə köməklik edərsə, bu, onun digər bütün övladlarına da eyni məbləği verməsini vacib etmir, çünki onların buna ehtiyacı yoxdur. Çünki fərqli uşaqların fərqli ehtiyacları ola bilər. Başqa sözlə, “ədalət” və “bərabərlik” anlayışları arasında bölmək lazımdır. Hər kəsə ehtiyacına görə verəndə ədalət özünü göstərir. Bərabərlik isə hədiyyələrin verilməsində özünü göstərə bilər, çünki onlar zərurətə aid deyillər və ehtiyac çərçivəsindən kənara çıxırlar.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslam şəriətinin kamilliyi, ədalət prinsipinə riayət etmək, faydalı olanı yerinə yetirmək və zərərli işlərdən çəkindirməkdə özünü göstərir.

2. Uşaqlar arasında ədalətin vacibliyi. Zahirən hədis onların qəlblərində iz buraxa biləcək hər şeydə, onların arasında ədalətə ehtiyac olduğunu göstərir. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم dediyi kimi: **“Əgər sizə bir işi əmr etmişəmsə, o zaman bacardığınızı edin”**.

3. Hədis zahirən ona dəlalət edir ki, hədiyyə verərkən həm oğlan, həm də qız arasında ədalətli olmaq lazımdır. Bəzi alimlər deyirlər ki, əgər qızınıza

² Beləliklə, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم göstərilən haqsızlığa qatılmadığını bəyan etdi, bununla da onun bu və ya digər işi xatırlatma səbəbini məzəmmət etmişdir. Bu, insanın yerinə yetirə bilmədiyi və onun imkanlarından kənar olanlara aid deyil [yəni gücü çatmayan], məsələn, hamıya bərabər sevgi göstərmək.

hədiyyə verirsinizsə, o zaman oğlunuza iki dəfə baha hədiyyə vermək lazımdır, miras ilə bənzətmə apararaq və Allahu-Təalənin müəyyən etdiyi bölgüdən daha ədalətli bölgü olmadığını bəyan edərək. Numanın hədislərinin bir versiyasında deyilir: "Numana verdiyini bütün oğullarına verdinmi?" Başqa bir versiyada deyilir: **"Sənin başqa oğulların varmı?"** O: "Bəli" deyə cavab verdi. Peyğəmbər ﷺ dedi: **"Bunun kimisini hamısına verdinmi?"** Cavab verdi: "Xeyr". Peyğəmbər ﷺ ona belə dedi: **"O zaman mən ədalətsizliyə şahidlik etməyəcəyəm"**. Hədisin bütün versiyaları Muslim tərəfindən verilmişdir və orada söhbət oğullardan gedir. Digər alimlər iddia edirlər ki, hədiyyələrin oğlan və qızlar arasında bölüşdürülməsində ədalət göstərməlidir, çünki bu hərəkətin məqsədinə baxmaq lazımdır, yəni: Uşaqları valideynlərinə qarşı təqvalı olmağa təşviq etmək. Mirasa gəlincə, Uca Allah qadınlardan daha üstün olduqları üçün kişilər üçün miras payını ikiqat halal etmişdir, çünki onlar qadınlara cavabdehirlər və onların ehtiyacları üçün xərcləməlidirlər. Allah daha yaxşı bilir.

4. Hədiyyə verərkən, digər uşaqlarına da vermədiyi halda, heç bir səbəb olmadan uşaqlardan hər hansı birinə üstünlük vermək və ya onlardan hər hansı birini ayırmaq qadağandır.

5. Bütün uşaqlarla ədalətli rəftar, bütün uşaqların valideynlərinə eyni dərəcədə təqva göstərmələrinin səbəbidir. Əgər valideyn öz diqqəti ilə uşaqlardan birini ayırmağa başlasa, digərləri ondan və valideynin üstünlük verdiyi qardaş və ya bacılardan inciyəcəklər. Ona görə də belə ədalətsizlik valideynlərə itaətsizliyə, qohumluq əlaqələrinin qırılmasına səbəb ola bilər.

6. Öz övladlarınızdan başqa yaxınlarınıza hədiyyə verərkən bərabərliyə riayət etmək vacib deyil.

7. Qadağan edilmiş müqavilələrin bağlanması və ya ona xitam verilməsi zamanı şahid olmaq qadağandır, çünki bu şahidlik belə ədalətsizliyin təsdiqidir.

8. Şahid kimi dəvət edilən şəxs, həll olunan məsələnin qərarının (*hökmünün*) hansı vəziyyətdən asılı olduğunu mütləq öyrənməlidir.

9. Əgər şəxs bir-birinə zidd ifadələr eşidərsə, əlaqəli faktlara və ya sübutlara əsaslanmağa yol verilir. Çünki ilk baxışda Peyğəmbərin ﷺ **"Başqasını buna şahidlik etməyə çağırın"** kəlamı sanki haqsızlıqda şahidliyin caiz olmasına dəlalət edir. Peyğəmbərin ﷺ **"Haqsızlığa şahidlik**

etməyəcəyəm” deməsi onun bu əməldə iştirak etməməsinə və uşaqlara qarşı haqsızlıq etməyin nə qədər pis olduğuna işarə edir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. Qadın kişinin fikrinə uyğun gəlməyən bir fikrə sahib ola bilər. Bəşirin (Allah ondan razı olsun) arvadının ərindən Allah Rəsulunu ﷺ şahid olaraq çağırmasını israr etməsi buna sübutdur.

11. Allah Rəsulunun ﷺ səhabələrin qəlbində tutduğu mövqenin göstəricisi, çünkü Bəşirin zövcəsi dedi: “Sən Allah Rəsulunu ﷺ şahidliyə çağırmayana qədər mən bununla kifayətlənməyəcəyəm”.

(۲۹۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم عَامَلَ أَهْلَ خَيْبَرَ بِشَطْرِ مَا يَخْرُجُ مِنْهَا مِنْ تَمْرٍ أَوْ زَرْعٍ.

291. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Xeybər yəhudilərindən olanlarla meyvə və məhsul yığımını onunla bölüşəcəkləri barədə razılaşdı.¹ (əl-Buxari 2328 və Muslim 1551).

Hədisin mövzusu:

Ağaclardan (*əl-musakə*) və əkinlərdən (*əl-muzarə*) ümumi hissədən məhsulun bölünməsi hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ağaclardan və ya tarlalardan məhsulun yığımı ilə bağlı məsələlərdə, əgər müəyyən ümumi pay təyin edilərsə, (misal üçün yarıya bölünən) müştərək ticarətə icazə verilir.

2. Belə müqavilənin, qeyri-müəyyən, yəni uzun müddətli olması üçün, tərtib edilməsinə icazə verilir.

3. Ağaclardan və əkinlərdən məhsul yığımı ilə bağlı müqavilələrin, bir müqavilədə birləşdirilməsinə icazə verilir.

4. Yəhudilərlə ortaq işlər [biznes və s.] etmək icazəlidir, İslama və müsəlmanlara zərər verməmək şərti ilə.

---

¹ Bu, hicrətin 7-ci ilində müsəlmanlar, Xeybəri fəth etdikdən sonra baş verdi, bundan sonra onlar torpağa və orada olan hər şeyə hakim oldular. Məhsul yetişdirə bilən yəhudilər, Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم təklif etdilər ki, onlar bu torpaqlarda qalsınlar və çalışsınlar, məhsulu isə müsəlmanlarla yarıya bölsünlər, çünki onlar dəvət ilə məşğul olduqlarına görə bunu edə bilmirdilər. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buna razı oldu, lakin müqavilənin müddətinin, onun istədiyi kimi olması şərti ilə. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم vəfatından sonra Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) müsəlmanların qalan hissəsi ilə məsləhətləşdikdən sonra, yəhudilər tərəfindən olan xain hücumu görə, onları, öz əmlak paylarını ödəyib, bu torpaqdan qovdu. Bundan sonra, artıq başqa insanlar məhsul yetişdirməklə məşğul idilər, necə ki, bu barədə İbn Həcər (Allah ona rəhmət etsin) öz kitablarında qeyd edir.

5. Hər iki tərəfin həm mənfəət, həm də zərər üçün məsuliyyət daşdığı müxtəlif münasibətlərin tənzimlənməsini asanlaşdıran İslam şəriətinin kamilliyi.

[«*Mudaraba*», tərəflərin bir tərəfin investor, digərinin isə işçi kimi çıxış etdiyi birgə müəssisə haqqında razılaşdığı ortaqlıq deməkdir. Belə bir müqavilədə, iki şərt yerinə yetirilməlidir:

1. Belə ki, faiz bölgüsü qoyulan puldan deyil, yalnız mənfəətdən olsun.

2. Belə ki, itki olduqda, bir tərəf pul itirdikdə, digər tərəf isə işini itirdikdə, ziyana görə hər iki tərəf məsuliyyət daşmalıdır.

Əgər bu şərtlər yerinə yetirilməzsə, o zaman tərəflər, xüsusən də sərmayənin qaytarılmasını tələb edən investorlar *ribaya* düşür].

(۲۹۲) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رضي الله عنه قَالَ: كُنَّا أَكْثَرَ الْأَنْصَارِ حَقْلًا، فَكُنَّا نُكْرِي الْأَرْضَ عَلَى أَنْ لَنَا هَذِهِ وَلَهُمْ هَذِهِ، فَرُبَّمَا أَخْرَجَتْ هَذِهِ وَلَمْ تُخْرِجْ هَذِهِ، فَهَنَانًا عَنْ ذَلِكَ وَأَمَّا الْوَرِقُ فَلَمْ يَنْهَنَا.

* وَلِمُسْلِمٍ عَنْ حَنْظَلَةَ بْنِ قَيْسٍ قَالَ: سَأَلْتُ رَافِعَ بْنَ خَدِيجٍ عَنْ كِرَاءِ الْأَرْضِ بِالذَّهَبِ وَالْوَرِقِ؟ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ، إِنَّمَا كَانَ النَّاسُ يُؤَاجِرُونَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ ﷺ بِمَا عَلَى الْمَازِيَانَاتِ، وَأَقْبَالِ الْجَدَاوِلِ، وَأَشْيَاءَ مِنَ الزَّرْعِ، فَيَهْلِكُ هَذَا وَيَسْلَمُ هَذَا، وَيَسْلَمُ هَذَا وَيَهْلِكُ هَذَا، فَلَمْ يَكُنْ لِلنَّاسِ كِرَاءٌ إِلَّا هَذَا، فَلِذَلِكَ زَجَرَ عَنْهُ. فَأَمَّا شَيْءٌ مَعْلُومٌ مَضْمُونٌ فَلَا بَأْسَ بِهِ.

* الْمَازِيَانَاتُ: الْأَنْهَارُ الْكِبَارُ. وَالْجَدَاوِلُ: النَّهْرُ الصَّغِيرُ.

292. Rafi ibn Xədic (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz ən çox tarlaya sahib olan ənsarlardan idik, ona görə də biz, tarlanın bu hissəsindən çıxanın bizə məxsus olacağı, o biri hissəsindən çıxanın isə onlara məxsus olması şərti ilə, bu torpaqları icarəyə verirdik. Amma elə olurdu ki, torpağın bir hissəsi məhsul gətirirdi, digəri isə gətirmirdi. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bizə belə şərtlərlə torpaq icarəyə verməyi qadağan etdi. Torpağın gümüş əvəzinə icarəyə verilməsinə gəlincə, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bunu bizə qadağan etməmişdir” (əl-Buxari 2722 və Muslim 1547).

Muslimin versiyasında Hənzəl ibn Qeysin belə dediyi rəvayət edilir: “Mən Rafi ibn Xədicədən, qızıl və gümüş əvəzinə torpaq icarəyə vermək olarmı deyə soruşdum? O cavab verdi: “Bunda qəbahət yoxdur. Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم dövründə, insanlar, böyük su hövzələrinin, və ya çayların [kanalların] kənarında və ya kiçik bir torpaq sahəsində bitən məhsulun, torpaq sahibinə çatması şərti ilə torpaqları icarəyə verirdilər. Amma elə olurdu ki, bu sahələrdə məhsul olmurdu, insanların isə başqa yeri icarəyə götürmək üçün imkanları yox idi. Buna görə də, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bu işi qadağan etdi. O ki,

qaldı məlum və zəmanətli bir şeyə [bütün məhsuldan bir pay və ya pul müqabilində torpaq icarəsi], onda eybi yoxdur” (Muslim 1547).

Hədisin mövzusu:

Əkin üçün torpaqların icarəyə verilməsi ilə bağlı müştərək ticarətin aparılmasının icazəli və qadağan olunmuş növünə dair aydınlıq /*muzarə*/.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əkin üçün torpaqların pul müqabilində icarəyə verilməsinə icazə verilir, eyni şəkildə də, icazə verilən hər hansı bir şeyi pul müqabilində icarəyə vermək və ya bir xidməti [faydanı] satmaq caizdir.

2. Müəyyən bir ümumi hissədən gəlir və ya məhsul gətirəcək hər hansı bir torpaq sahəsini icarəyə vermək icazəlidir - buna *muzarə* deyilir.

3. Tərəflərdən birinin [icarə alanın və ya icarəyə verənin] özü üçün seçdiyi müəyyən bir əkin yerinin və ya torpaq sahəsinin hissəsini icarəyə vermək qadağandır, əgər icarə haqqı bu torpaqdan yığılan məhsul olacaqsa.

4. Bütün növ münasibətlərdə ədalətə riayət olunmasını təmin edən İslam şəriətinin kamilliyi.

5. Tərəflərdən birinin təhlükə altında ola biləcəyi hər hansı münasibət qurmaq qadağandır, yəni: bir tərəfin mənfəət əldə etməsi və ya zərərə düşməsi, amma digər tərəfin isə məsuliyyət daşımaması qadağandır.

(۲۹۳) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: قَضَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِالْعُمْرِى لِمَنْ وَهَبَتْ لَهُ.

* وَفِي لَفْظٍ: «مَنْ أَعْمَرَ عُمْرَى لَهُ وَلِعَقْبِهِ، فَإِنَّهَا لِلَّذِي أُعْطِيَهَا، لَا تَرْجِعُ إِلَى الَّذِي أَعْطَاهَا، لِأَنَّهُ أُعْطِيَ عَطَاءً وَقَعَتْ فِيهِ الْمَوَارِيثُ».

* وَقَالَ جَابِرٌ: إِنَّمَا الْعُمْرَى الَّتِي أَجَازَهَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنْ يَقُولَ: هِيَ لَكَ وَلِعَقْبِكَ، فَأَمَّا إِذَا قَالَ: هِيَ لَكَ مَا عِشْتَ، فَإِنَّهَا تَرْجِعُ إِلَى صَاحِبِهَا.

* وَفِي لَفْظٍ لِمُسْلِمٍ: «أَمْسِكُوا عَلَيْكُمْ أَمْوَالَكُمْ، وَلَا تُفْسِدُوهَا، فَإِنَّهُ مَنْ أَعْمَرَ عُمْرَى فَهِيَ لِلَّذِي أَعْمَرَهَا حَيًّا وَمَيِّتًا وَلِعَقْبِهِ».

293. Cabir ibn Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) dedi: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم vacib etdi ki, ömürlük verilən hədiyyə /umra/, kimə verilmişsə, ona ömürlük məxsusdur” (əl-Buxari 2625 və Muslim 1625).

Başqa bir versiyada deyilir: **“Kiminsə verdiyi ömürlük hədiyyə, verdiyi şəxsə və onun nəslinə məxsusdur və onu verənə qaytarılır. Çünki verən adam, artıq elə bir hədiyyə veribki, orda alanın varislərinin haqqları var”** (Muslim 1625).

Cabir dedi: “Lakin Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم icazə verdiyi ömürlük hədiyyə, verənin: “Bu, sənin və nəslin üçündür” deməsidir. Əgər o, kiməsə ömürlük hədiyyə edərək: “Yaşadığın müddətdə sənə aid olacaq” desə, o şəxs vəfat etdikdən sonra hədiyyə əvvəlki sahibinə (yəni verənə) qaytarılır” (Muslim 1625).

Muslimin versiyasında deyilir: **“Mallarınızı saxlayın və onları korlamayın. Həqiqətən, hər kim kiməsə ömürlük hədiyyə versə, o, verilmiş şəxsə məxsusdur, istər diri olsun, istər ölü, həm də onun nəslinə”**¹ (Muslim 1625).

Hədisin mövzusu:

Ömürlük hədiyyə (umra) ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ömürlük hədiyyənin (umra) etibarlılığı.

2. Belə bir hədiyyə verilən şəxsə və ondan sonrakı varislərinə məxsusdur, əgər bu hədiyyə verildikdə, alanın sağ olduğu müddətcə onun yanında olacağına şərt qoyulmamışsa.

3. Əgər belə şərt qoyulmuşdursa, hədiyyə, alan şəxs vəfat etdikdən sonra, hədiyyə bağışlayan şəxsə qaytarılır. Əgər hədiyyə verən şəxs, hədiyyə verdiyi şəxsdən əvvəl vəfat edərsə, hədiyyə alan şəxs vəfat etdikdən sonra, hədiyyə bağışlayanın varislərinə qaytarılır.

4. Şəriətə zidd olmayan şərtlərlə hesablaşmağın zəruriliyi.

---

¹ Bizim dövrümüzdə bu biraz yad, qəribə görünür, lakin cahillik dövründə ərəblər, ömürlük hədiyyə (umra) kimi belə bir sövdələşmə növü tətbiq edirdilər ki, bu da hər halda hədiyyə alan şəxsin ölümündən sonra, hədiyyə verənə qaytarılırdı. İslam bu adətdən şəriətə zidd olmayanı saxladı. Ömürlük hədiyyəyə sahib olmaq hüququnun vacib olması üçün üç müddəə lazımdır, yəni:

1. Hədiyyə təqdim edərkən insan açıq şəkildə dedikdə: “Bu, sənin və nəslin üçündür”. Bu halda hədiyyə verilmiş şəxsə məxsusdur və o öləndən sonra da miras yolu ilə onun nəslinə keçərək bağışlayan şəxsə qaytarılır.

2. Ömürlük hədiyyənin təqdimatı zamanı insan heç nə demədikdə. Bu halda, hədiyyə standart olaraq birinci paraqrafda qeyd olunan mövqeyə malikdir.

3. Hədiyyə verilən zaman: “Bu, sağ ikən sənə məxsusdur” dedikdə. Bu halda hədiyyə alanın ölümündən sonra, hədiyyə bağışlayan şəxsə qaytarılır. Ömürlük [şərti] hədiyyəni (*'umra*) adi [əbədi] hədiyyədən (*hibə*) fərqləndirən budur ki, atanın övladına bir şey verməsi istisna olmaqla, heç bir halda geri qaytarıla bilməz.

5. Peyğəmbər ﷺ insanları mallarının bölüşdürülməsinə qərar verənə qədər onları saxlamağa təşviq etmişdir [yəni hədiyyə verməyə, səqədə verməyə və s. şüurlu yanaşmaq lazımdır].

(۲۹۴) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا يَمْنَعَنَّ جَارٌ جَارَهُ أَنْ يَغْرِزَ خَشْبَهُ فِي جِدَارِهِ». ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ: مَا لِي أَرَاكُمْ عَنْهَا مُعْرِضِينَ؟ وَاللَّهِ لَأُرْمِينَ بِهَا بَيْنَ أَكْتَافِكُمْ.

294. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət edilir ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم dedi: "**Qonşunuzun divarına taxta vurmasına mane olmayın** [yəni özü tərəfdən artıq tamamlanmış ümumi hasara və ya divara bir şey yapışdırmasına]". Sonra Əbu Hureyrə dedi: "Sizə nə olub? Görürəm ki, siz bu sünnətdən üz döndərsiz, yoxsa bu hədisi bəyənmirsiniz? Allaha and olsun ki, onu [sünnəni və ya başqalarına görə vurmağı qadağan etdikləri taxtanı] sizin çiyinlərinizin arasına atacağam" (əl-Buxari 2463 və Muslim 1609).

Hədisin mövzusu:

Qonşusuna, divar və ümumi hasardan istifadə etməyi [üzərində bir şey tikmək üçün, bir şərtlə ki, divar zədələnməsin və hər iki tərəfə zərər vurulmasın] qadağan edən şəxsin vəziyyəti.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Divarın [və ya hasarın] sahibinin, qonşusunun divara taxta vurmasına mane olması (yəni ümumi divardan istifadə etmək) qadağandır — harama işarə edən qadağa. Ancaq eyni zamanda, divara [ya da hasara] zərər verməməli, divarın sahibinə zərər verməməli və ondan istifadə etməsinə mane olmamalıdır.

2. Qonşunun malik olduğu yüksək mövqe və hüquqların böyüklüyünün göstəricisi.

3. İnsanların xoşuna gəlməsə belə, həqiqət və ona uyğun yaşamaq və hərəkət etmək zərurətindən açıq danışmaq vacibdir.

4. Heç kim tələb etməsə belə, and içməyə icazə verilir.

5. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) haqqı çatdırmaqda gücü.

(۲۹۵) وَعَنْ عَائِشَةَ   أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ   قَالَ: «مَنْ ظَلَمَ قِيدَ شِبْرٍ مِنَ الْأَرْضِ طُوِّقَهُ مِنْ سَبْعِ أَرْضِينَ».

295. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ buyurdu: “Hər kim yer üzünün bir qarışını belə haqsız yerə qəsb etsə, Qiyamət günü onun boynundan onu və altındakı yeddi qat torpağı asarlar” (əl-Buxari 2453 və Muslim 1612).

Hədisin mövzusu:

Kiminsə torpağını qəsb edənin cəzalandırılması ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Böyük və ya kiçik olmasından asılı olmayaraq kiminsə torpağını qəsb etmək qadağandır.
2. Bu, böyük günahdır, çünki hədis onu edənlər üçün dəhşətli bir təhlükə ehtiva edir.
3. Edilən əməllərin növünə uyğun gələn bir mükafat təyin etməyin hikməti.
4. Yeddi torpaq bir-birinin üstündədir.
5. Torpaq sahibi onun üstündə və altında olan hər şeyin sahibidir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Peyğəmbər ﷺ torpağına qəsb edilməsi haram olan şəxsləri təyin etmədiyinə görə, istər şəxsi, istər ictimai, istər dövlət və s. hər hansı bir torpaq sahəsi bu qadağaya aiddir. Bundan belə nəticə çıxır ki, bu və ya digər torpaqdan istifadə etmək üçün həmişə icazə istəmək lazımdır ki, Qiyamət günü belə dəhşətli əzaba düçar olanlardan olmayasan.

7-ci Fəsil tapıntı /lukata/ haqqında

بَابُ اللَّقْطَةِ

Tapıntı */luqata/* sahibi tərəfindən itirilən və kimsə tərəfindən tapılan əşyadır. Şəriətin hikmətlərindən biri budur ki, o, insanların malı ilə bağlı vəziyyəti nəzərə alır və bu mülkü, sahibi üçün saxlayır. Uca Allah itirilmiş əşya ilə bağlı müəyyən *ahkamlar* qoyub ki, onlar bir tərəfdən tapılanın özünün təhlükəsizliyini təmin edir, digər tərəfdən də sahibinə qaytarılmasını təmin edir.

Kiminsə tərəfindən itirilmiş bir mülk, başqası tərəfindən tapıldığı yerdə qalmamalı, əksinə, götürülüb qorunmalıdır. Tapıntı üçün gələn şəxs onu təsvir etməlidir. Hər hansı bir şey tapan şəxs, tapdığı barədə il ərzində [məsciddən başqa] çoxlu insanların olduğu ümumi yığıncaqlarda və ya müxtəlif media vasitələrində məlumat verməlidir. Əgər itirilən əşyanın sahibi bir il ərzində üzə çıxmazsa, o zaman, bu şey Uca Allah tərəfindən onu tapana bəxş etdiyi mülk olur.

(۲۹۶) عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ رضي الله عنه قَالَ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَنِ اللُّقْطَةِ: الذَّهَبِ أَوْ الْوَرِقِ؟ قَالَ: «اعْرِفْ وَكَأَنَّهَا وَعِفَاصُهَا، ثُمَّ عَرَّفَهَا سَنَةً، فَإِنْ لَمْ تُعْرِفْ فَاسْتَنْفِقْهَا، وَلْتَكُنْ وَدِيعَةً عِنْدَكَ، فَإِنْ جَاءَ طَالِبُهَا يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ فَأَدَّهَا إِلَيْهِ»، وَسَأَلَهُ عَنْ ضَالَّةِ الْإِبِلِ؟ فَقَالَ: «مَا لَكَ وَلَهَا؟ دَعَهَا، فَإِنَّ مَعَهَا حِذَاءَهَا وَسِقَاءَهَا، تَرِدُ الْمَاءَ، وَتَأْكُلُ الشَّجَرَ، حَتَّى يَجِدَهَا رَبُّهَا»، وَسَأَلَهُ عَنِ الشَّاةِ؟ فَقَالَ: «خُذْهَا، فَإِنَّمَا هِيَ لَكَ أَوْ لِأَخِيكَ أَوْ لِلذُّبِّ».

296. Zeyd ibn Xalid əl-Cuhani (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allah Rəsulundan صلى الله عليه وسلم qızıl və ya gümüş şəklində bir tapıntı haqqında soruşduqda, o belə cavab verdi: **“İnsanlardan** [qızıl və ya gümüş daşdıqları çantanın] **ipinin necə olduğunu və çantanın da necə olduğunu soruş. Sonra** [tapıntı barədə] **bir il ərzində elan et, heç kim onu tanımasa** [və ya arxasınca gəlməsə], **özünə saxla. Qoy o səndə, saxlanmaq üçün verilmiş bir şey kimi qalsın. Amma günlərin birində bunu tələb edən** [yəni sahibi] **gəlsə, ona bunu ver”**. Həmçinin Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم yolunu azmış dəvə haqqında da soruşdular və o belə cavab verdi: **“Sənin onunla nə işin var? Onu burax, çünki onun dırnaqları və içəcək maye saxlayan şeylər var** [donqar və ya qarın]. **Sahibi onu tapana qədər suya yaxınlaşa və ağaclardan qidalana bilər”**. Ondan itmiş qoyun [qoç və keçi] haqqında da soruşduqda o belə cavab verdi: **“Onu özün üçün götür, çünki onu ya sən, ya qardaşın, ya da** [onu yeyən] **canavar götürəcək”** (əl-Buxari 6112 və Muslim 1722).

Hədisin mövzusu:

Tapıntı ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İstər qızıl, istərsə də gümüş kiminsə itirdiyi əşyanı götürməyə icazə verilir, bu şərtlə ki, həmin şəxs onu saxlamaq və sahibinə qaytarmaq

niyyətində olsun. Bura həm də mülkiyyət sayılan və dəyəri olan hər hansı digər şeylər də daxildir.

2. Tapıntıya diqqətlə baxdığınızdan əmin olun, məsələn, onun necə çantada olduğuna və ya çantanın üzərində necə ip olduğuna və s.

3. Tapıntı aşkar edildiyi andan və bir il müddətində tapıntının aşkar edildiyi yerdə və ya insanların toplaşdığı ən yaxın yerlərdə söylənilməsi vacibdir.

4. Əgər bir şəxs itirdiyi əşyanı həqiqi surətdə təsvir edibsə və geri qaytarılmasını tələb edirsə, bu halın il bitməmiş və ya sonra baş verməsindən asılı olmayaraq, sahibinə qaytarılmalıdır.

5. Tapıntını tapana bir il ərzində ondan istifadə etməyə icazə verilmir, lakin bu müddətdən sonra istifadəsinə icazə verilir.

6. Hədis ilk baxışda itirilmiş şeyin qiymətli olub-olmamasından asılı olmayaraq bu hökmlərə işarə edir. Lakin əl-Buxari və Muslimin iki səhih məcmuəsində Ənəsdən (Allah ondan razı olsun) bir hədisdə onun belə dediyi deyilir: “Bir gün Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم yolda qurudulmuş xurma tapıb dedi: **“Əgər bu xurmanın sədəqə olmasından qorxmasaydım, onu yeyərdim”** [bildiyiniz kimi, *sədəqə* olaraq təqdim edilən yeməkləri Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم yeyə bilməzdi]. Bu, kiçik və çox qiymətli olmayan bir tapıntının elan edilməsinə ehtiyac olmadığını göstərir.

7. Özlərini qoruya bilən və uzun müddət qida ilə təmin edə bilən itmiş dəvələri və başqa heyvanları tutmaq və götürmək qadağandır.

8. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki o *hökmü* qeyd etdikdən sonra onun səbəbini də adlandırmışdır.

9. Hədis ilk baxışda Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم təsvir etdiyi xüsusiyyətlərə uyğun itmiş dəvəni tutmağın haram olduğuna işarə edir [yəni dırnaqları və donqarları olan və özünü doyura bilən]. Əgər dəvə bu xüsusiyyətlərə uyğun gəlmirsə, məsələn, bu dəvə balası və ya zəif dəvə, və ya çox qoca, ya da ayaqları sınımış dəvə və ya başqa çətin vəziyyətdə olarsa, onu tutmaq və götürmək olar [çarəsiz qoyun kimi].

10. Sürüdən ayrı düşən qoyun və bu cinsdən sahibsiz digər heyvanların götürülməsinə icazə verilir, üstəlik bu arzuolunandır.

11. Sürüdən ayrılmış qoyunun və ya ona bənzər heyvanların götürülməsinin səbəbinin hikmətinin izahı. Çünki əgər onu götürməsən, sahibi vaxtında tapmasa, başqası götürəcək və ya canavar yeyəcək.

12. Şəriətin hikməti, hansı ki, malın təhlükəsizliyini təmin edir və sahibinə qaytarılmasına zəmanət verir, həmçinin hər bir mal növünün halını öz *əhkamlarına* uyğun müəyyən edir.

8-ci Fəsil vəsiyyətlər /vasayə/ haqqında

بَابُ الْوَصَايَا

“*Vasayə*” — tərcümədə vəsiyyət mənasını verən “*vasiyə*” sözünün cəmidir. Bu, vacib bir şey haqqında hər hansısa bir şəxsin, istəyini ifadə etməsi deməkdir.

Leksik mənada “*vasiyə*” bir şeyin bir şeylə əlaqəsi deməkdir, sanki vəsiyyət edən, vəsiyyət edəni, vəsiyyət etdiyi şəxslərlə əlaqələndirir.

Bu bölmənin öyrənilməsi üçün, əsas Allahu Təalənin sözləridir: **“Sizlərdən birinə ölüm gəldiyi zaman qoyub gedəcəyi varidatdan müvafiq qaydada valideynlərə və yaxın qohumlara vəsiyyət etməsi ona vacib edilmişdir. (Bu) müttəqilər üçün bir borcdur. Kim (ölənin vəsiyyətini) eşitdikdən sonra onu dəyişdirsə, günahı ancaq onu dəyişdirənlərin üzərinə düşər. Şübhəsiz ki, Allah Eşidəndir, Biləndir!** (“Bəqərə” surəsi 180-181-ci ayələr).

(۲۹۷) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَا حَقُّ امْرِئٍ مُسْلِمٍ لَهُ شَيْءٌ يُوصِي فِيهِ، يَبِيتُ لَيْلَتَيْنِ إِلَّا وَوَصِيَّتُهُ مَكْتُوبَةٌ عِنْدَهُ».

* زَادَ مُسْلِمٌ، قَالَ ابْنُ عُمَرَ: مَا مَرَّتْ عَلَيَّ لَيْلَةٌ مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ ذَلِكَ إِلَّا وَعِنْدِي وَصِيَّتِي.

297. Abdullah ibn Ömər dən (Allah ondan və atasından razı olsun) rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلی الله علیه وسلم buyurdu: “**Vəsiyyətdə yazılmalı olan bir şeyə** [başqa insanların malı və ya haqqı] **malik olan müsəlmanın, yazılı vəsiyyəti yanında olmadan ardıcıl iki gecə keçirməyə haqqı yoxdur**” (əl-Buxari 2738 və Muslim 1627).

Muslim əlavə etdi: “İbn Ömər dedi: “Mən bunu Rəsulullahdan صلی الله علیه وسلم eşitdikdən sonra bir gecə belə keçmədi ki, mənim yanımda yazılı vəsiyyətnamə olmasın”.

Hədisin mövzusu:

Vəsiyyətnamənin yazılması ilə bağlı halın izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Vəsiyyət etməyə tələsmək istəyi.
2. Qısa müddət ərzində ləngimə şəklində, vəsiyyətnamənin yazılması ilə bağlı təvazökarlığın göstəricisi: bir və ya iki gecə ərzində.
3. İnsan öz vəsiyyətində yazdıqlarının qayğısına qalmalı və onu özündə saxlamalıdır.
4. Hər hansı bir şeyi yazmağa icazə verilir.
5. İslam bizi qətiyyətə və ehtiyata çağırır. Biz deyirik ki, müsəlmanda olması lazım olan xüsusiyyətlərdən biri də İslamın tələb etdiyi kimi işlərində qətiyyətli və ehtiyatlı olmaqdır.

6. Vəsiyyətnamədə yazılanların yerinə yetirilməsi vacibdir, əgər şəriətə zidd deyilsə.

7. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) Allah Rəsulundan صلى الله عليه وسلم eşitdiyi əmri yerinə yetirməyə tələsməsində özünü göstərən fəziləti.

(۲۹۸) عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رضي الله عنه قَالَ: جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَعُودُنِي عَامَ حَجَّةِ الْوُدَاعِ مِنْ وَجَعٍ اشْتَدَّ بِي، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَدْ بَلَغَ بِي مِنَ الْوَجَعِ مَا تَرَى، وَأَنَا ذُو مَالٍ، وَلَا يَرِثُنِي إِلَّا ابْنَةٌ، أَفَأَتَصَدَّقُ بِثُلثِي مَالِي؟ قَالَ: «لَا». قُلْتُ: فَالْشَّطْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لَا». قُلْتُ: فَالْثُلُثُ؟ قَالَ: «الْثُلُثُ، وَالْثُلُثُ كَثِيرٌ، إِنَّكَ إِنْ تَذَرَ وَرَثَتَكَ أَغْنِيَاءَ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَذَرَهُمْ عَالَةً يَتَكَفَّفُونَ النَّاسَ، وَإِنَّكَ لَنْ تُنْفِقَ نَفَقَةً تَبْتَغِي بِهَا وَجْهَ اللَّهِ إِلَّا أُجِرْتَ بِهَا، حَتَّى مَا تَجْعَلُ فِي فِي امْرَأَتِكَ». قَالَ: فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أُخَلِّفُ بَعْدَ أَصْحَابِي؟ قَالَ: «إِنَّكَ لَنْ تُخَلِّفَ، فَتَعْمَلْ عَمَلًا تَبْتَغِي بِهِ وَجْهَ اللَّهِ، إِلَّا أَزْدَدْتَ بِهِ دَرَجَةً وَرِفْعَةً، وَلَعَلَّكَ أَنْ تُخَلِّفَ حَتَّى يَنْتَفِعَ بِكَ أَقْوَامٌ وَيُضِرَّ بِكَ آخَرُونَ، اللَّهُمَّ أَمْضِ لِأَصْحَابِي هِجْرَتَهُمْ، وَلَا تَرُدَّهُمْ عَلَى أَعْقَابِهِمْ، لَكِنِ الْبَائِسُ سَعْدُ بْنُ خَوْلَةَ» يَرِثُنِي لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنْ مَاتَ بِمَكَّةَ.

298. Səd ibn Əbu Vəqqas (Allah ondan razı olsun) demişdir ki: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم vida həcci zamanı məni ziyarətə gəldi, mənim başıma gələn ağır xəstəliyə görə. Mən ona dedim ki: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, görürsən ki, xəstəliyim nə həddə çatıb, amma mənim çoxlu mal-dövlətim var və tək qızımdan başqa varislərim yoxdur (o vaxt). Malımın üçdə ikisini vəsiyyətnamədə yazıb *sədəqə* verə bilərəmmi? O cavab verdi: “**Xeyr**”. Mən soruşdum: “Yarisini də, ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم?” O cavab verdi: “**Xeyr**”. Mən soruşdum: “Üçdə birini?” O dedi: “**Üçdə birinə icazə verilir, lakin üçdə biri də çox olar. Əgər varislərini zəngin buraxsan, onları yoxsul buraxmaqdan daha yaxşı olar ki, onlar insanlardan dilənməsinlər. Əgər Allah rızası üçün malından xərcləsən, buna görə və hətta arvadının ağzına qoyduğun bir şeyə görə də mükafatını alacaqsan.**” Mən ağlaya-ağlaya dedim: “Ya Rəsulallah صلى الله عليه وسلم, mən doğrudanmı hicrət etdiyim Məkkədə qalacam, dostlarımla səhabələr isə gedəcəklər?” O, məni sakitləşdirərək belə cavab verdi: “**Sən**

qalmayacaqsan, hətta qalıb Allahın rizası üçün əməllər etsən də, şübhəsiz ki, dərəcəni artırır və Allahu Təalə-nın yanında özünü ucaldarsan. Və bəlkə sən uzun müddət yaşayasan, bəzi insanlar [yəni müsəlmanlar] səndən faydalanacaqlar, bəziləri isə [yəni kafirlər] səndən zərər görəcəklər. Allahım, mənim səhabələrimin hicrətini səhih et və onları küfrə qaytarma!” Lakin Sad ibn Haul yazıq oldu və Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم ona yazığı gəldi, çünkü o, vida həccində Məkkədə vəfat etdi, baxmayaraq ki, oradan *hicrət* etmişdi (əl-Buxari 1295 və Muslim 1628).

Hədisin mövzusu:

Xəstə olan bir şəxsin vəsiyyət edə biləcəyi malın miqdarının izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم gözəl xasiyyəti.
2. Xəstə birini həm yolda, həm də yolda olmayanda ziyarət etmək lazımdır.
3. Xəstə birinin, xəstə olduğu müddətdə hiss etdiklərini başqasına deməsi caizdir, əgər səbrə zidd olan şikayət və narazılıq məqsədi güdmürsə.
4. İcazə verilmiş yolla yığılan əmlakın yığılmasına icazə verilir.
5. İstər xüsusi, istərsə də ümumi malınızın üçdə birindən çoxunu kiməsə vəsiyyət etmək qadağandır.
6. Malınızın üçdə birindən azının sədəqə olaraq vəsiyyət edilməsinə işarə.
7. Malınızın üçdə birindən çoxunu kiməsə vəsiyyət etməyin qadağan olmasında olan hikmətin izahı, çünki varislərin mərhuma və onun malına haqqları vardır. Əgər bir şəxsin varisləri yoxdursa və ya ona bütün mal-dövlətini sədəqə kimi vəsiyyət edilməsinə icazə verirlərsə, eybi yoxdur.
8. Varislərinə özündən sonra mal qoyan şəxsin savabına işarə.
9. Mal sərf edərkən ixlas göstərməyin fəzilətinin göstəricisi və onu Allah rizası üçün xərcləyənin savabı.
10. Səhabələrin hicrət etdikləri şəhərdə qalmaq istəməmələri və Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bunu təsdiqləməsi. Çünki insanın hicrət etdiyi yerdə

qalması, Allah rızası üçün tərək etdiyi bir şeyə qayıtmaq kimidir. Bu, insanın sədəqə və ya hədiyyə verib, sonra geri götürməsinə bənzəyir.

11. Hər hansı bir üzrlü səbəbə görə hicrət etdiyi torpaqda yaşamağa davam edən şəxs, Allah rızası üçün iş görsə, bu onun savabını tam almasına mane olmaz.

12. Saadın sağ qalacağına və bəzi insanların ondan faydalanacağına, bəzilərinin isə zərər görəcəyinə dair fərziyyəsində Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم açıq işarəsi. Və belə də oldu, çünki o, Fars şəhərlərinin əksəriyyətinin böyük fəthlərinə səbəb oldu.

13. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم səhabələrinə olan mərhəməti, onların imanını gücləndirmək və hicrətlərini ölümə qədər etibarlı etmək üçün onlar üçün dua ilə Allaha üz tutması ilə özünü göstərir.

14. Hicrətin böyük əhəmiyyətinə, eləcə də rədd edildiyi təqdirdə günahın şiddətinə dəlalət edir, çünki hicrətdən imtina etmək, dindən imtina etməyə bərabərdir.

15. Kiməsə rəğbət bəsləməyə və ya narahatlıq göstərməyə icazə verilir.

16. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik.

(۲۹۹) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: لَوْ أَنَّ النَّاسَ غَضُّوا مِنْ الثُّلُثِ إِلَى الرَّبْعِ! فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «الثُّلُثُ، وَالثُّلُثُ كَثِيرٌ».

299. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Ah, insanlar sədəqə olaraq vəsiyyət etdiyi malın miqdarını üçdə birindən dördə birinə endirsəydilər! Həqiqətən, Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “**Üçdə biri, lakin üçdə biri də çox olar**” (əl-Buxari 2743 və Muslim 1629).

Hədisin mövzusu:

Sədəqə olaraq vəsiyyət oluna biləcək mal və ya pulun miqdarının aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Vəsiyyətdə malınızın üçdə birindən azını, məsələn, dördə birini *sədəqə* olaraq qoymaq üstündür.
2. Malın üçdə biri maksimum *sədəqə* olaraq vəsiyyət oluna bilər.
3. Allahın nazil etdiyi və Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم çatdırdığı ümumi hökmlər ayrı-ayrı şəxslərə deyil, bütün insanlara aiddir, ona görə də hamı onlara əməl etməlidir.

9-cu Fəsil miras haqqında (əl-fəraid)

بَابُ الْفَرَائِضِ

(۳۰۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «أَلْحِقُوا الْفَرَائِضَ بِأَهْلِهَا، فَمَا بَقِيَ فَهُوَ لِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرَ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «اقْسِمُوا الْمَالَ بَيْنَ أَهْلِ الْفَرَائِضِ عَلَى كِتَابِ اللَّهِ، فَمَا تَرَكَتِ الْفَرَائِضُ فَلِأَوْلَى رَجُلٍ ذَكَرَ».

300. Abdullah ibn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Quranda qeyd olunan, vacib miras payları mənsub olduqları şəxslərə verin. Bundan sonra qalanı isə, qohumlar arasından, yetkin olub-olmamasından asılı olmayaraq, birinci layiqli kişiyə çatır.”** (əl-Buxari 6732 və Muslim 1615)

Başqa bir rəvayətdə buyurulur: **“Malları Allahın kitabına uyğun olaraq pay sahibləri arasında bölüşdürün. Qalan pay isə ən layiqli ilk kişiyə çatır”** (Muslim 1615).

Hədisin mövzusu:

Miras olaraq qalan əmlakın bölünməsinin necə başladığının izahı.

Hədəsdən əldə edilən faydalar:

1. Mirasda pay hüququ sahiblərinə, payın onlara məxsus hissəsi mütləq verilməlidir.

2. Bir şəxs digər pay sahibləri tərəfindən sıxışdırılıb uzaqlaşdırıldıqda, ədalətə riayət olunmasına işarə. Çünki mərhum ilə yaxınlıq dərəcəsinə uyğun olaraq, kimsə yaxınlaşdırılmasa, onların sahibləri arasında pay bölgüsü mümkün deyil.

3. Mirası bölüşdürərkən, vacib pay sahibləri */fəraid/*, mirası son qalıq */tə'sib/* ilə alanlardan daha üstüdürlər.

4. Əgər varislərdən hər hansı biri həm vacib, həm də son payın sahibdirsə, o adam həm payın öz hissəsini, həm də bölgüdən sonra qalanı alır, məsələn, bir əmi oğlu olan ər [yəni əri onun əmisi oğlu olan qadın vəfat etsə].

5. Son paya */tə'sib/* varis olanın xüsusi bir payı yoxdur, çünki ola bilər ki, bütün mal və ya onun bir hissəsi ona miras olsun, yaxud da ona heç bir şey qalmasın.

6. Əgər mirasda ər, ana, ana tərəfdən qardaşlar və doğma qardaşlar birləşərsə, onda qohumların mirasda payı yoxdur, çünki onun bölünməsindən sonra onlara heç nə qalmır.

7. Son pay */tə'sib/* vasitəsilə olan mirası əvvəlcə ən yaxın qohumlar, sonra uzaq qohumlar və s. alırlar.

8. Qalıqdan */tə'sib/* miras alacaq şəxs, əgər mərhum ilə qohumluq baxımından, ondan daha yaxın olan biri varsa, ona heç bir şey verilməz.

9. Qadın qohumlar, son pay */tə'sib/* vasitəsilə mirası alanlar deyillər.

(۳۰۱) عَنْ أُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ رضي الله عنه قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَتَنْزِلُ غَدًا فِي دَارِكَ بِمَكَّةَ؟ قَالَ: «وَهَلْ تَرَكَ لَنَا عَقِيلٌ مِنْ رِبَاعٍ؟»، ثُمَّ قَالَ: «لَا يَرِثُ الْكَافِرُ الْمُسْلِمَ وَلَا الْمُسْلِمُ الْكَافِرَ».

301. Usamə ibn Zeyd (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Mən, Məkkənin fəthi zamanı və ya həcc zamanı, Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم soruşdum: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, sən sabah Məkkədə öz evində (Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم atası Abdullahın evində) qalacaqsanmı?” O, belə cavab verdi: **“Məgər Aqil bizə ev və ya yaşayış yeri qoyubmu [onu satmayıb]”** (əl-Buxari 4282 və Muslim 1351).

Başqa bir versiyada deyilir: “Sonra o dedi: **“Kafir müsəlmana, müsəlman isə kafirə miras qoymaz”** (əl-Buxari 4283 və Muslim 1614).

Hədis rəvayətçisi:

‘Aqil Hudeybiyyə hadisələrindən sonra İslamı qəbul edən Əbu Talibin (Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmisi) oğullarının ən böyüyüdür. Həmçinin deyirlər ki, onun İslamı qəbul etməsi Məkkənin fəth edildiyi ildə baş verib və bunun daha əvvəl baş verdiyinə dair versiya var. O, hicrətin 8-ci ilinin əvvəllərində hicrət etmiş, Mutə döyüşündə iştirak etmiş, Qüreyşin şəcərəsini, onların üstünlük və çatışmazlıqlarını öyrənən alim olmuşdur. Aqil Müaviyənin hakimiyyətinin sonunda vəfat etdi, baxmayaraq ki, bəziləri onun Yezidin hakimiyyətinin əvvəlində Hərra döyüşündən əvvəl vəfat etdiyini deyirlər.

Hədisin mövzusu:

Vəsiyyət edən və varislər müxtəlif dinlərə mənsub olduqda vərəsəlik hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bir şəxsin Məkkədə daşınmaz əmlak sahibi ola biləcəyinə işarə. Və əgər müəyyən etsək ki, bir şəxs Məkkədə bir evin və ya hər hansı başqa bir yaşayış yerinin, yaxud torpaq sahəsinin sahibi ola bilər, o zaman razılaşmalıyıq ki, bununla bağlı hər şey, istər bu əmlakın satılması, istər icarəyə verilməsi, istərsə də onu girov kimi qoyması və ya *vəqf* olması səhihdir.

2. *Cahiliyyə* əhlinin İslamı qəbul etməzdən əvvəl bağladıkları sövdələşmələr səhih sayılır, bu sövdələşmələri batil edən səbəblərin olduğu hallar istisna olmaqla.

3. Kafir müsəlmana miras qoymadığı kimi, müsəlman da öz mirasını kafirə vəsiyyət etməz. Bu baxımdan, müxtəlif dinlərə bağlı olanların hamısına bənzətmə */qiyas/* çəkilir [məsələn, əgər oğul yəhudi ailəsində xristianlığı qəbul edibsə, o zaman o valideynlərindən miras almır].

4. Hədisin ümumi mənası onu göstərir ki, kafir müsəlmana miras qoymur, hətta ikincisi mal bölünməzdən əvvəl İslamı qəbul etsə belə, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم istisna etməmişdir — bu, çoxluğun fikridir, bu məsələdə alimlər arasında ixtilaf olsa da.

5. Dini bağlar qohumluqdan daha güclüdür və ona görə də qohumlar müxtəlif dinlərə mənsubdurlarsa, bu, vərəsəlik hüququna təsir edir.

٣٠٢) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ   أَنَّ النَّبِيَّ   نَهَى عَنْ بَيْعِ الْوَلَاءِ وَهَبْتِهِ.

302. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər ﷺ *“əl-valə”*-in satışını və onun hədiyyə edilməsini qadağan etmişdir (əl-Buxari 2535 və Muslim 1506).

Ərəb dilində *“əl-valə”* azad edilmiş qulla onun keçmiş sahibi arasındakı əlaqə deməkdir. Bu o deməkdir ki, keçmiş sahibi özünün azad etdiyi qulunun miras hüququna malikdir. Şəriətdə *“əl-valə”* nəsil şəcərəsinə bənzər bir əlaqəyə çevrilmişdir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *“əl-valə”*-ni satmaq və ya hədiyyə vermək qadağandır. Qadağa onun haram olmasına dəlalət edir və əgər kimsə belə bir iş görsə, belə bir sövdələşmə batil olar. *“əl-valə”*-nin mülkiyyəti əvvəlki sahibində qalır, ona görə də onun üçün ödənilən pulu geri qaytarmaq lazımdır.

2. Keçmiş sahibi ilə azad edilmiş adam arasında güclü əlaqənin göstəricisi, çünki o, bu əlaqədən heç bir şəkildə qurtula bilməz.

3. Qulları azad edənin fəzilətinin və böyük məqamının, eləcə də azad edilmiş qul üzərində malik olduğu haqqın göstəricisi.

(۳۰۳) عَنْ عَائِشَةَ   أَنَّهَا قَالَتْ: كَانَتْ فِي بَرِيرَةَ ثَلَاثُ سُنَنِ: خَيْرْتُ عَلِيَّ زَوْجَهَا حِينَ عَتَقْتُ، وَأُهِدِي لَهَا لَحْمًا، فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ  ، وَالْبُرْمَةُ عَلَى النَّارِ، فَدَعَا بِطَعَامٍ، فَأُتِيَ بِخُبْزٍ وَأُدْمٍ مِنْ أُدْمِ الْبَيْتِ، فَقَالَ: «أَلَمْ أَرِ الْبُرْمَةَ عَلَى النَّارِ فِيهَا لَحْمٌ؟» فَقَالُوا: بَلَى، يَا رَسُولَ اللَّهِ، ذَلِكَ لَحْمٌ تُصَدِّقُ بِهِ عَلِيَّ بَرِيرَةَ، فَكَرِهْنَا أَنْ نُطْعِمَكَ مِنْهُ، فَقَالَ: «هُوَ عَلَيْهَا صَدَقَةٌ، وَهُوَ مِنْهَا لَنَا هَدِيَّةٌ»، وَقَالَ النَّبِيُّ  : «إِنَّمَا الْوَلَاءُ لِمَنْ أَعْتَقَ».

303. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bərirəyə görə şəriət hökmlərinin üç sünnəsi meydana çıxdı - ona seçim hüququ verildi: azadlığa çıxanda ərinin [qulunun] yanında qalmaq və ya ondan ayrılmaq seçimi və ona mal əti hədiyyə edildi. Və Allah Rəsulu ﷺ mənim yanıma gələndə bu ət olan qazan artıq odun üzərində idi. Sonra o yemək istədi, ona çörək və meyvə sirkəsi əsasında hazırlanmış ev sousu gətirdilər, amma o dedi: **"Mən odun üstündə ət [bişirilən] qazanı görmədimmi?"** Ona cavab verdilər: “Bəli, əlbəttə, ey Allahın Rəsulu ﷺ. Onda ət var hansı ki, Bərirəyə sədəqə olaraq verildi və biz onunla səni yedizdirmək istəmədik [çünki Peyğəmbərə ﷺ sədəqə olaraq verilən hər şeyi yemək qadağan idi]”. O, belə cavab verdi: **"Bu, onun üçün bir sədəqə idi, ondan bizə isə hədiyyə olacaq"**. Həmçinin Peyğəmbər ﷺ buyurub: **"Həqiqətən, /əl-valə/ miras haqqı [qulu] azad edənə məxsusdur"** (əl-Buxari 5097 və Muslim 1504).

Hədisin mövzusu:

“əl-valə”-nin yaranmasının səbəbini izah edən müxtəlif suallar.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kə niz ilə *nikah* səhihdir [istər kə niz in qul ilə nikahı, istərsə də kə niz in sahibi ilə nikahı].

2. Əgər kə niz ə rə gedirsə, ondan ləzzət almaq hüququna yalnız ə ri malikdir və sahibi onu ə rə verərək bu hüququnu itirir.

3. Əgər kə niz satılırsa, o, evləndiyi qulun arvadı olaraq qalır.

4. Əgər kə niz azad olunarsa, ona seçim verilir: ya *nikahı* pozsun, ya da ə rinin [qulun] yanında qalsın.

5. Əgər şə riətdə hər hansısa hüquq təsbit olunubsa, o zaman insanın başqa bir şəxsə zərər verə biləcəyinə baxmayaraq ondan istifadə etmək üçün bütün əsasları var hətta baxmayaraq ki, birincinin belə bir məqsədi olmasada.

6. Ən yaxşı yeməyi seçmək və ailədən istəmək icazəlidir, çünki bu, *israf* və hərisliyin göstəricisi deyildir.

7. Kişiyə evində baş verənləri soruşmağa icazə verilir, lakin orta qızıl qaydaya riayət edilməlidir: ailə üzvlərinə casusluq edilməməli, eyni zamanda onların kiminlə və nə ilə bağlı ünsiyyət qurduqlarına da diqqətsiz yanaşılmamalıdır].

8. Azad etdiyiniz şəxs zəngin olsa belə, ona sədəqə vermək olar.

9. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم zövcələri və qulluqçuların onunla gözəl rəftarının göstəricisi.

10. Şərab və ya donuz əti kimi özü-özlüyündə haram olan şeylər - bu heç bir formada heç kimə icazəli deyildir [insan çarəsiz vəziyyətdə olmadıqda] – və qazanma yoluna görə haram olanlar arasındakı fərqin göstəricisi. İkinci halda, qazanılanın hökmü qazanc yoluna bağlıdır, yəni əgər insan icazəli yolla qazansa, ona halal, haram yol ilə qazansa, ona haram olar.

11. *Sədəqə* verilən yeməklər Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم qadağan edilmişdi, onun məqamı yüksək olduğu üçün, o zəif vəziyyətinə düşməsin deyə [sanki kiminsə məqamı daha yüksəkdir] və heç kim ona yuxarıdan aşağı baxmasın, sanki alçaldılmış vəziyyətdədir. Çünki *sədəqə* adətən insanların malının, yəni natəmiz qalığın paklanmasının nəticəsidir.

12. Kasıba verilən yeməyi zənginin *sədəqə* olaraq götürməsi caizdir [çünki bu varlı üçün hədiyyə olaraq sayılır].

13. Maddi imkanları sayəsində başqalarını qonaq etdiyinə sevinən şəxsin imkanı sayəsində hazırlanmış yeməyi götürmək olar.

14. "Əl-valə" haqqı qulu azad edənə verilir.

15. "Əl-valə" başqasına keçə bilməz, lakin bəzi elm sahibləri bu hüququn son qalıq (*əsabə*) vasitəsilə varis olan varislərə keçdiyini iddia edirlər.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

16. Kriteriyalarından biri azadlıq və ya köləlik olan ər və arvadın sosial vəziyyətinin nəzərə alınmasının göstəricisi.

Nikah haqqında kitab

كِتَابُ النِّكَاحِ

Ərəb dilində “*ən-nikah*” sözü iki halda işlənir: ya *nikah* müqaviləsi, ya da ki, cinsi yaxınlıq mənasında. Kişinin qadınla *nikah* bağladığını deyəndə, *nikah* müqaviləsinin bağlanması nəzərdə tuturlar, məsələn: filankəs filankəsin qızı ilə *nikah* bağladı. Əgər söhbət ər-arvad münasibətindən gedirsə, onda “*nikah*” sözü, cinsi yaxınlıq deməkdir. Əksər hallarda konkret kontekst olmadıqda “*nikah*” sözü nikah müqaviləsi deməkdir.

(۳۰۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ، مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، فَإِنَّهُ أَغْضُ لِلْبَصْرِ، وَأَخْصَنُ لِلْفَرْجِ. وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ، فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ».

304. Abdullah ibn Məsud (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم bizə dedi: “Ey gənclər, sizdən kimin evlənmək imkanı varsa¹, evlənsin, çünki bu, gözləri aşağı salmağa və cinsi orqanı qorumağa kömək edir. Kimin belə imkanı yoxdursa, oruc tutsun, şübhəsiz ki, bu, onun üçün axtalama² kimi olar.” (əl-Buxari 5066 və Muslim 1400).

Hədisin mövzusu:

Nikahla bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم *xütbələri* iki növ idi: ümumi və xüsusi. Xüsusi olanlara gəlincə, onlar hər hansı bir vəziyyətin konkretləşdirilməsi, hər hansı bir şeyin yeri və ya görülmə vaxtının dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı idilər.

2. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم xütbəsində göstərdiyi bəlağət, çünki, ona ən çox ehtiyacı olanlara [yəni gənclərə] xitab edirdi, baxmayaraq ki, müraciətdə yer alan hökm ümumi idi, ehtirasa düşən hər kəsə, istər yetkin kişilər [40 yaş civarında], istərsə də qocalar.

3. İmkanı olanlarla evlənmək əmri çox arzu olunandır, bəzən də vacibdir. Əgər insan bununla Allaha yaxınlaşacağına inanaraq evlənmək niyyətində deyilsə, bu bidətdir. Əgər zina etmək təhlükəsi varsa, ona nikah vacibdir.

¹ “İmkanı var” — bu məsələ ilə bağlı ən düzgün fikir budur ki: kişinin arvadını saxlaması üçün minimum xərcləri ödəməyə imkanı olmalıdır, yəni onu ev ilə, paltar ilə, yeməklə və sair ilə təmin etməlidir. Allah daha yaxşı bilir.

² Axtalama — cinsi orqanlarından məhrum olduğu proses; xədim etmə.

4. Xüsusilə gənclər üçün *nikahın* əsas məqsədi gözləri aşağı salmaq və cinsiyyət orqanını qorumaqdır.

5. Cavanlardan evlənə bilməyənlər üçün oruc tutmaq göstərişi.

6. Oruc insanın ehtiras və istəklərinin qarşısını alır.

7. Orucun faydalarından birinin göstəricisi.

8. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, bir *hökm* verəndə onun içində olan hikmətləri də qeyd etmişdir.

9. İbadət, müştərək niyyətlə müşayiət olunsa da səhihdir hansı ki, buna işarə olunur [yəni Allah rızası üçün, insanın ehtirasını boğmağa kömək etsin və nəzərin aşağı düşməsinə səbəb olsun niyyəti ilə oruc tutmaq olar].

(۳۰۵) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ نَفَرًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم سَأَلُوا أَزْوَاجَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم عَنْ عَمَلِهِ فِي السَّرِّ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا أَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا أَكُلُ اللَّحْمَ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا أَنَامُ عَلَى فِرَاشٍ. فَحَمِدَ اللَّهُ وَآتَنَى عَلَيْهِ، وَقَالَ: «مَا بَالُ أَقْوَامٍ قَالُوا كَذَا وَكَذَا؟ لَكِنِّي أُصَلِّي وَأَنَامُ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَأَتَزَوَّجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَن سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي».

305. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə, bir qrup səhabə, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم zövcələrindən, onun gizlində hansı işləri gördüyünü soruşdular [yəni insanların onu görmədiyi, evdə etdiyi ibadət haqqında]. Onlara bu haqda danışıldıqdan sonra onlardan bəziləri [onların vəziyyətini və keçmiş və gələcək günahları bağışlanan Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم müqayisə edib, bu ibadətlərin onlara kifayət etməyəcəyini düşünərək] dedilər: “Mən evlənməyəcəm”, digərləri “mən ət yeməyəcəyəm”, üçüncülər isə “mən yatağında yatmayacağam [bütün gecə namaz qılacağam]” dedilər. Onların sözləri Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم çatdırıldı və o, dəfələrlə Allaha həmd-səna etdi, sonra isə onları qınayıb dedi: **“*Filan filan şeyləri deyənlər nə düşünürlər? Mənə gəlincə isə, mən namaz qılıram və yatıram, oruc tuturam və orucumu açıram*** [yəni oruc tutmadığı günlər olur], **və *qadınlarla evlənirəm. Mənim sünnəmi istəməyənin isə mənimlə heç bir əlaqəsi yoxdur*** [mən ona qarışmıram]” (əl-Buxari 5063 və Muslim 1401).

Hədisin mövzusu:

Evlənməkdən imtina edən bir insanın ibadət məsələlərində həddi aşması ilə bağlı vəziyyətin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) ibadət etmək istəyi.
2. Dində kamilliyə çatmaq, ibadətdə özünü üzmək ilə və icazə verilən dünyə ləzzətlərindən əl çəkməklə əldə olunmur.
3. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yolu ən kamil yoldur ki, bu yolda Allaha - Böyük və Qüdrətliyə ibadətlə yanaşı, nəfs üçün çoxlu rahatlıq və halal nemətlər vardır.
4. Əgər insan bununla sünnənin hüdudlarını aşarsa, ibadətə bir şey əlavə etmək qadağandır.
5. Şəriət səbəbi ilə olmayan mal və halal istəkləri rədd edəni məzəmmət etmək.
6. Bir şəxs rahibliyə meyl edərək və ya Allaha yaxınlaşacağına inanaraq bunu edərsə, nikahdan imtina etmək qadağandır [buna vegetarianlıq da daxildir: əgər insan ət yeməkdən imtina edərsə, bunun onu Allaha yaxınlaşdıracağına inanarsa, dinə *bidət* gətirmiş olar].
7. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم sünnəsinə tabe olmaqdan imtina edənin onunla heç bir əlaqəsi yoxdur. Əgər hər hansı bir halda bir şəxs hökm çıxarmaqda */ictihadda/* səy göstərərək və ya Quranın təfsirinə */təvil/* əsaslanaraq sünnəyə tabe olmaqdan boyun qaçırırsa, bu, onun üçün bir üzrdür və bu zaman o yalnız bu məsələ çərçivəsində Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ilə əlaqəsi olmayacaq və bu səbəbdən belə bir şəxs fasiq və kafir sayılmayacaq. Əgər onun heç bir əsası yoxdursa, əməlinə görə fasiq və ya kafirdir.
8. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bütün gecəni namaz qılmamışdır və hər gün oruc tutmamışdır, namaz qılıb yatmış, oruc tutmuş və onu dayandırmışdır.
9. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم sünnəsinə zidd olan prinsip və yolları açıq şəkildə pisləmək lazımdır.
10. Əgər vacib məsələlərə aid olarsa, planlaşdırılmamış xütbələr vermək olar.

11. Bir şəxs tərəfindən məzəmmət edilən şəxslərin adlarını çəkməmək olar (əgər buna ehtiyac yoxdursa).

(۳۰۶) عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَدَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونِ التَّبَتُّلَ، وَلَوْ أذِنَ لَهُ لَأَخْتَصَيْنَا.

306. Səd ibn Əbu Vəqqas (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم Osman ibn Məzuna, özünü subaylığa məhkum etməyi qadağan etdi və əgər ona icazə versəydi, biz də özümüzü axtalayardıq” (əl-Buxari 5073 və Muslim 1402).

Bu hədisin rəvayətçisi:

Osman ibn Məzun — bu İbn Məzun ibn Həbib əl-Cüməhidir, İslamı qəbul edən ilk kişilər arasında on dördüncü kişi olub, birinci hicrət zamanı Efiopiyağa hicrət etmiş, Bədr döyüşündə iştirak etmiş və ondan iki il sonra vəfat etmişdir. O, Mədinədə vəfat edən ilk mühacir və əl-Bəqi qəbiristanlığında dəfn edilən ilk mühacirdir (Allah onların hamısından razı olsun).

Hədisin mövzusu:

Subaylıqla bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması [özünü ibadətə həsr etmək üçün evlənməkdən imtina etmək].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) ibadət etmək istəyi.
2. Evliliyin ibadətdən yayındırmasına inanaraq və imtinanın, dini tərəfdən bəyənilən bir əməl olduğunu qəbul edib, evlilikdən imtina etmək qadağandır.
3. Allaha və Rəsuluna صلی اللہ علیہ وسلم tam təslim olmaq üçün sevdikləri şeyləri tərk etmək istəyən səhabələrin fəziləti.
4. Həqiqi ibadət şəriətə tabe olmaqdır, dinə aid olmayan əməllərlə özünü tükətmək və halal istəklərdən məhrum etmək deyildir.

İlk baxışdan “özümüzü kastrasiya edərdik” sözləri kastrasiyaya icazə verildiyini göstərir. Ola bilsin ki, bu, açıq-aydın və birmənalı olaraq qadağan olunmamışdan əvvəl deyilib. Bu, Abdullah ibn Məsuddan (Allah ondan razı olsun) rəvayət edilən iki səhih hədis toplusunda təsdiqlənir, hansı ki, deyir: “Biz hərbi səfərdə Allah Rəsulu ﷺ ilə birlikdə idik və yanımızda qadın yox idi. O zaman biz dedik: “Ya Rəsulallah ﷺ, biz özümüzü kastrasiya edəkmi?” Amma o, bizə bunu qadağan etdi” (əl-Buxari 5071 və Muslim 1404).

İbn Həcər “Fəth” adlı əsərində demişdir: “İnsanlar arasında bu qadağanın harama dəlalət etməsinə dair ixtilaf yoxdur” (bax: “Fəthul-Bari” 9/119).

[Evlənmək qadağan olunan qadınlar haqqında fəsil]

(۳۰۷) عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ بِنْتِ أَبِي سُفْيَانَ رضي الله عنه أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، انكِحْ أُخْتِي ابْنَةَ أَبِي سُفْيَانَ، فَقَالَ: «أَوْتَحِبِّينَ ذَلِكَ؟» فَقُلْتُ: نَعَمْ، لَسْتُ لَكَ بِمُخْلِيةٍ، وَأَحَبُّ مَنْ شَارَكَنِي فِي خَيْرِ أُخْتِي، فَقَالَ النَّبِيُّ رضي الله عنه: «إِنَّ ذَلِكَ لَا يَحِلُّ لِي». قَالَتْ: فَإِنَّا نَحَدِّثُ أَنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْكِحَ بِنْتَ أَبِي سَلَمَةَ، قَالَ: «بِنْتُ أُمِّ سَلَمَةَ؟!» قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: «إِنَّهَا لَوْ لَمْ تَكُنْ رَيْبَتِي فِي حِجْرِي، مَا حَلَلْتُ لِي، إِنَّهَا لَابْنَةُ أُخِي مِنَ الرِّضَاعَةِ، أَرْضَعْتَنِي وَأَبَا سَلَمَةَ تُؤَيَّبَةُ، فَلَا تَعْرِضَنَ عَلَيَّ بَنَاتِكُنَّ وَلَا أَخَوَاتِكُنَّ».

قَالَ عُرْوَةُ: وَتُؤَيَّبَةُ مَوْلَاةٌ لِأَبِي لَهَبٍ، كَانَ أَبُو لَهَبٍ أَعْتَقَهَا فَأَرْضَعَتْ النَّبِيَّ رضي الله عنه، فَلَمَّا مَاتَ أَبُو لَهَبٍ أَرِيَهُ بَعْضُ أَهْلِهِ بِشَرِّ حَيْبَةٍ، قَالَ لَهُ: مَاذَا لَقِيتَ؟ قَالَ لَهُ أَبُو لَهَبٍ: لَمْ أَلْقَ بَعْدَكُمْ خَيْرًا، غَيْرَ أَنِّي سَقِيتُ فِي هَذِهِ بَعْتَاقَتِي تُؤَيَّبَةَ».

* الْحَيْبَةُ: الْحَالُ - بِكَسْرِ الْحَاءِ -.

307. Rəvayət edilir ki, bir dəfə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zövcəsi, Ummu Həbib binti Əbu Süfyan (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: "Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, mənim bacım Əbu Süfyanın qızı ilə evlən". O soruşdu: "**Həqiqətən sən bunu istəyirsən?**" Mən cavab verdim: "Bəli, hər halda, mən səndə tək

deyiləm. Və istərdim ki, bacım bu neməti mənimlə bölüşsün [yəni onun həyat yoldaşı olmaq nemətini]”. Allah Rəsulu ﷺ: **“Bu mənə icazəli deyil”** dedi. Mən dedim: “Həqiqətən, bizə deyiblər ki, sən Əbu Sələmənin (yəni Peyğəmbərin ﷺ ögey qızı) qızı ilə evlənmək istəyirsən”. Və o soruşdu: **“Ummu Sələmənin (Peyğəmbərin ﷺ zövcəsinin) qızı?”** Mən cavab verdim: "Bəli". O dedi: **“Həqiqətən, o mənim otağında [yəni himayəm altında] mənim ögey qızım olmasaydı, [yənə də] mənə icazəli olmazdı. Çünki o, mənim süd qardaşımın qızıdır. Sueybə məni və Əbu Sələməni yedizdirdi. Ona görə də qızlarınızı və bacılarınızı mənə təklif etməyin”** (əl-Buxari 5101 və Muslim 1449).

Urvə [tabiin] demişdir: “Sueybə Peyğəmbərin ﷺ süd anası və Əbu Ləhəbin azad etdiyi qadın idi. Əbu Ləhəb vəfat edəndə ailəsinin bəzi üzvləri onu yuxuda ən pis şəkildə görmüşlər. Və kimsə ondan soruşdu: "Sənin o biri dünyada vəziyyətin necədir?" O, belə cavab verdi: “Ölümdən sonra yaxşı bir şey görmədim. Ancaq Sueybəni azad etdiyim üçün mənə az miqdarda su içizdirdilər”.

Hədisin mövzusu:

Arvadın qızı [ögey qızı] və arvadın bacısı ilə evlənmək barədə vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadına icazə verilir ki, ərinə icazə verilən başqa bir qadınla evlənməyi təklif etsin [yəni məhrəm kateqoriyalarından deyil].
2. Peyğəmbərin ﷺ zövcələri onun zövcəsi olduqlarına sevinirdilər və səy göstərməli olan bir nemət hesab edirdilər.
3. Ummu Həbibənin zəkasına və cavabının gözəlliyinə dəlalət.
4. İki doğma bacı ilə eyni vaxtda evlənmək olmaz, necə ki, bir-birinə bacı olan qullarla yaxınlıq olmaz.
5. İnsanlar arasında heç bir əsası olmayan məlumatlar yayıla bilər, ona görə də insan onu bir daha yoxlamalıdır.

6. Anasının ərinin evində [yəni ögey atasının evində] yaşayan ögey qızı ona icazəli deyil, əgər onun anası ilə cinsi həyat yaşamağa başlasa. Bəzi alimlər deyirlər ki, ögey qız onlarla yaşamırsa, ögey ataya icazəlidir [yəni ana vəfat etdiyi halda onunla evlənə bilər]. Lakin alimlərin çoxu (*cümhur*) bu fikirdədirlər ki, qadın onlarla yaşamasa belə, ona icazəli deyildir, çünki ayədə gələn "sizin otağınız" kəlməsi məhdudiyyət və ya şərt (qaid) deyil və ümumi mənada nazil olmuşdur. Bunun səbəbi Allahu Təalə-nin ikinci şərti, yəni ögey qızın anası ilə yaxınlığını açıq şəkildə qeyd etməsidir. Buradan belə çıxır ki, bu şərtin olmaması ögey qızı kişiyyə caiz edir: **"Əgər onlarla** (ögey qızlarınızın anaları ilə) **cinsi əlaqədə olmamısınızsa,** (qızları ilə evlənmək) **sizin üçün günah deyildir"** ("Nisa" surəsi 23-cü ayə). Allah burada başqa bir şərt qeyd etmir ki, (ögey qızın, ögey atasına halal olması üçün) ögey qızın, ögey atasının evində yaşamaması qadağandır. Ona görə də bu göstəricidir ki, bu cür şərt nəzərə alınmamalıdır.

7. Əmizdirmə (*rədaə*) səbəbiylə kişi və qadın bir-birinə [nikah haqqında] və qohumluq səbəbindən haram olurlar.

8. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, *hökmün* səbəbini [niyə bu və ya digər qadınla evlənə bilməz] izah edirdi.

9. Evlənə bilməyəcəyi qadını, kişiyyə arvad kimi təklif etmək olmaz.

10. İnsan bir niyyəti olmasa da belə, etdiyi əməldən faydalana bilər.

11. Əbu Ləhəb öz küfrünə baxmayaraq, Süeybənin azad edilməsinə görə [bu əhvalatın isnadının səhihliyi ilə şərti olaraq razılaşısaq] Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم fayda verdiyinə görə, bu işdən fayda, xeyir əldə etdi, çünki Süeybə onun süd anası olmuşdur. Vəziyyət ancaq Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم görə belə oldu (yəni, ümumi vəziyyət deyil), necə ki, Əbu Talib də ancaq Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم olan yaxşı münasibətinə görə cəhənnəm əzabından xilas oldu. Kafirlərin digər əməllərinə gəlincə, həmin əməllər axirətdə onlara heç bir fayda verməyəcək, çünki Uca Allah buyurmuşdur: **"Biz onların etdiyi hər bir (yaxşı) əmələ nəzər salar və onu səpələnmiş zərrələrə çevirərik (puç edərək)"** ("Furqan" surəsi 23-cü ayə).

12. Əməllərə görə cəza.

13. Qəbirdə, əzabın olmasının həqiqətinə dəlalət.

14. Yuxuya dolayı yol ilə dəstək.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

15. Muftiyə dəqiq suallar vermək lazımdır, əgər həlli, bu təfərrüatların aydınlaşdırılmasından asılı ola bilən bir şey haqqında soruşurlarsa.

16. Sual verənə izah etmək lazımdır ki, o, hansı sualları verməkdən imtina etməlidir və cavabı tapmaq üçün həqiqətən hansı sualları vermək lazımdır. Xüsusən də sual verən adamın öyrətməli olduğu şəxsdirsə, məsələn arvadlar və uşaqları.

۳۰۸) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَا يُجْمَعُ بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَعَمَّتِهَا، وَلَا بَيْنَ الْمَرْأَةِ وَخَالَتِهَا».

308. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu ki: **“Eyni vaxtda bir qadınla və onun bibisi ilə, həmçinin bir qadınla və onun xalası ilə evlənmək olmaz”** (əl-Buxari 5109 və Muslim 1408).

Hədisin mövzusu:

Eyni vaxtda bir qadınla və onun bibisi¹ və ya xalası² ilə evlənməklə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadınla və onun bibisi və ya xalası ilə eyni vaxtda evlənmək qadağandır. Amma iki cariyəyə sahib olana gəlincə isə, o adam qadına və onun bibisinə eyni vaxtda sahib ola bilər. Amma əgər sahibi, onlardan biri ilə cinsi həyat yaşamağa başlasa, birincisini özünə haram edənə qədər, yəni onu satana qədər və ya onu evləndirənə qədər digəri ilə yaxınlıq ona haramdır.

2. Qızla və bibisi ilə eyni vaxtda və ya növbə ilə [kişi əvvəl biri ilə, sonra digəri ilə evləndikdə] nikahın olmasında fərqi yoxdur. Əgər nikah (bu iki qohumla) eyni vaxtda, bir nikah aktı prosesində baş verərsə, hər ikisi ilə nikah batil olur. Əgər bu, növbə ilə, müxtəlif nikah aktları ilə edilirsə, o zaman sonuncusu batil olur.

3. Harama aparan yolların xəbərdarlığı [hədis bu hökmün dəlillərindəndir].

---

¹ Atanın doğma bacısı, eləcə də ata tərəfdən babanın bacısı, və daha sonra nəsil boyu davam edən deməkdir.

² Ananın doğma bacısı, həm də ana tərəfdən nənənin bacısı və daha sonra nəsil boyu davam edən deməkdir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Hədis, Quranda gələn ümumi mənanın konkretləşdirilməsi üçün dəlidir. Bu *hədis-əhəddir, mütəvatir* kateqoriyasına aid olmayan hədisdir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz hədisdən və ayədən belə başa düşürük ki, üç kateqoriya qadınla eyni vaxtda evlənmək haramdır:

- 1) Qadın və onun doğma bacısı ilə.
- 2) Qadın və onun bibisi ilə.
- 3) Qadın və onun xalası ilə.

Bu üç kateqoriyaya aid olmayan haram qadınlara (*məhərimlərə*) gəlincə, onlarla eyni vaxtda evlənə bilərlər, məsələn, iki qadınla hansı ki, onlardan biri əmi və ya bibi qızı, ikincisi isə dayı və ya xala qızıdır.

(۳۰۹) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ أَحَقَّ الشُّرُوطِ أَنْ تُوفُوا بِهِ مَا اسْتَحَلَلْتُمْ بِهِ الْفُرُوجَ».

309. ‘Uqbə ibn ‘Amir dedi: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Həqiqətən, yerinə yetirilməsi vacib¹ olan şərtlər onlardırlar ki, hansılara görə cinsi orqanları özünüə halal etdiniz”** (əl-Buxari 2721 və Muslim 1418).

Hədisin mövzusu:

Nikah zamanı irəli sürülən şərtlərə riayət etmənin hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Nikah* zamanı gəlin və ya bəy, olmasından asılı olmayaraq hər cür şərtlərin irəli sürülməsinə icazə verilir. Lakin bu, o halda icazə verilir ki, bu şərtlərin yerinə yetirilməsi haramlara səbəb olmasın, şəriətə zidd olmasın və heç kimin haqqını tapdalamasın. Məsələn, birincisi “*nikah əş-şikar*”-dır, ikincisi, kişinin başqa arvadından boşanması kimi bir şərtidir.

2. *Nikah* edərkən hər iki tərəfin irəli sürdükləri icazə verilən şərtlərə riayət etmək, bu şərtin kişi və ya qadının haqqını artırmaq və ya azaltmaq, və ya hər hansı bir hüququndan imtina etmək olmasından asılı olmayaraq vacibdir. Birinci misal, qadının nikah hədiyyəsini (mehr) əlavə etmək və ya artırmaq üçün şərt qoymasıdır. İkinci misal, əksinə, bir şeyi azaltmaq üçün şərt qoyulmasıdır. Üçüncü misal, qızın əri ilə ölkəni tərk etməyəcəyini şərt qoymasıdır.

3. Nəzərə alınmalı olan şərtlər *nikah* icraatı zamanı elan edilmiş və ya ondan əvvəl razılaşdırılmış şərtlərdir. *Nikahdan* sonra qoyulan şərtlərə gəlincə, onlar nəzərə alınmır, çünki cinsiyyət orqanları, başqa [daha əvvəl razılaşdırılmış] şərtlərə görə artıq icazəli olub. “*Sülh*” [ər-arvad arasında

¹ Burada *nikah* zamanı irəli sürülən şərtlərin digər şərtlərlə, məsələn, ticarət sövdələşməsinin bağlanması zamanı qoyulan şərtlərlə müqayisədə vacibliyinə işarədir. Çünki *nikahın* ardınca şəcərə (*nəsab*), başqa qəbilə ilə birləşmə (*musahara*), miras və ailənin saxlanması (*nəfaqa*) ilə bağlı böyük nəticələr gəlir.

barışıq] zamanı şərtlərin razılaşıdırıldığı hal istisna olmaqla, hətta bu *nikah* proseduru başa çatdıqdan sonra baş versə də [lakin bu şərtlər şəriətə zidd olmamalı və başqalarının hüquqlarını pozmamalıdır].

(۳۱۰) عَنِ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنِ الشُّغَارِ.
وَالشُّغَارُ: أَنْ يُزَوَّجَ الرَّجُلُ ابْنَتَهُ عَلَى أَنْ يُزَوَّجَهُ ابْنَتَهُ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا صَدَاقٌ.

310. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم “əş-şikar”-ı qadağan etmişdir.

“Əş-şığar” [Ubeydullah ibn Ömər in sualına cavab verən Nafi'nin dediyinə görə] o *nikahdır* ki, bir nəfər öz qızını bir kişiyə o şərtlə ərə verir ki, oda qızını ona ərə versin, və beləliklə nikah hədiyyəsi (*mehr*) də yoxdur” (əl-Buxari 5112 və Muslim 1415).

Hədisin mövzusu:

“Əş-şığar” nikahının *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Əş-şığar” *nikahının* qadağan edilməsi.
2. Belə bir nikah müqaviləsi hər iki tərəfdən yanlıştır, çünki “qadağan” kəlməsi onun etibarsızlığına dəlalət edir.
3. Qız uşağını, ərə verən *vəli* Allahu Təalə-nin qarşısında onun üzərinə düşən əmanətlə hesablaşmalı və ona heç bir zərər vurmamalıdır.
4. Kişiyə, öz qəyyumluğunda olan qadını, ərə verməyə icazə verilir, əgər oda öz qəyyumunu ona verirsə, lakin bu iş, şərt irəli sürülmədən baş verməlidir [Eyni zamanda *mehr* bağışlanmalı və alimlərin dediyi kimi, onun minimumu bu ərazidə qəbul edilən ölçüyə bərabər olmalıdır].
5. Qadınların razı qalması şərti ilə qəyyumunuzu, sizə öz qəyyumunu ərə verən şəxslə evləndirməyə icazə verilir.

5. Qadınların bu izdivacdan razı qalması, hər ikisinə *mehr* verilməsi, bəylə gəlinin eyni ictimai səviyyədə olması şərti ilə qəyyumunuzu, sizə öz qəyyumunu ərə verən şəxslə evləndirmək caizdir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Qızı başqa adət ənənə səviyyəli şəxsə ərə vermək olmaz, əgər bu, himayəsində olanın zərərinə, öz ticarət məqsədini güdən qəyyumun xeyrinədirsə.

(۳۱۱) عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ نِكَاحِ الْمُتَعَةِ يَوْمَ خَيْبَرَ وَعَنْ لُحُومِ الْحُمْرِ الْأَهْلِيَّةِ.

311. Əli ibn Əbu Talibin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Xeybər günü müvəqqəti nikah bağlamağı və ev uzunqulağının ətinə yeməyi qadağan etdi (əl-Buxari 4216 və Muslim 1407).

Müvəqqəti nikah */əl-mutə/* kişi ilə qadın arasında müəyyən bir müddətə bağlanan nikahdır [yəni nikah müqavilələrinin etibarlılıq müddəti müəyyən edilir], məsələn, bir ay və ya bir kişinin müəyyən bir ərazidə yaşadığı müddət.

“*əl-mutə*” ərəbcə “ləzzət,” mənasını verir, çünki belə nikahdan məqsəd kişinin cinsi ehtiyaclarını ödəməkdir ki, bunun üçün qadın maddi mükafat alır, lakin *nikahın* digər məqsədləri nəzərə alınmır [məsələn, nəsil artırmaq və s.]. Müvəqqəti nikah İslamın erkən dövründə, kişilərin uzunmüddətli hərbi yürüşlər etdiyi və buna görə də buna ehtiyac duyduğu zaman icazəli idi, lakin sonra qadağan edildi.

Hədisin mövzusu:

Müvəqqəti *nikahın* (*əl-mutə*) *hökmünün* və ev uzunqulaqlarının ətinin yeyilməsinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müvəqqəti *nikah* bağlamağın qadağan edilməsi.
2. Ev uzunqulağının ətinə yeməyin qadağan edilməsi.
3. Vəhşi uzunqulağın [kulan, zebra] ətinə yeməyə icazə verilir.
4. Şəriətdə nəsxin [hər hansı hökmlərin ləğvinin] olmasına və onun icazəli olmasına dəlalət.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. Bəzən Sünnə (*Əhli-Sünnə*) tərəfdarları tərbiyə məqsədilə onun digər nümayəndələrinə qarşı sərt davrana bilərlər.

Necə ki, bu müvəqqəti nikahın icazəli olması ilə bağlı Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم dövründə olduğu kimi, çünki Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم səhabələri arasında ixtilaf yaranmışdı və buna görə bir-birlərini şiddətlə məzəmmət etməyə başladılar. Ancaq bunlar əsas götürülməyən nadir hallar idilər. Nə olursa olsun səhabələr, ictihad etdilər və bunun üçün mükafatlandırılacaqlar, hətta onlardan biri bu məsələdə yanlış olmuş olsa belə. Allah daha yaxşı bilir.

[Məsləhətləşmə və nikaha icazə tələbi haqqında fəsil]

(۳۱۲) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَا تُنْكَحُ الْأَيِّمُ حَتَّى تُسْتَأْمَرَ، وَلَا تُنْكَحُ الْبِكْرُ حَتَّى تُسْتَأْذَنَ». قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَكَيْفَ إِذْنُهَا؟ قَالَ: «أَنْ تَسْكُتَ».

312. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurur ki: **“Ərdə olmuş (yəni bakirə olmayan) qadınla məsləhətləşməyincə, ərə verilməməlidir. Və bakirə qızdan icazə istəməyincə ərə verilməməlidir”**. Və insanlar soruşdular: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, bakirə qızın icazəsi necə olur (necə bilək, soruşaq ondan)? Axı çox vaxt bakirə qızlar bu haqda danışmağa utanırlar”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər o susursa, [bu kifayətdir]”** (əl-Buxari 5136 və Muslim 1419).

Hədisin mövzusu:

Qadının icazəsi olmadan ərə verilməsinin *hökmünün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İkinci dəfə *nikaha* daxil olan qadınla məsləhətləşmədən, nikaha razılığını və ya evlənməkdən imtina etdiyini, sözlə təsdiq edənə qədər onunla evlənmək qadağandır.

2. Bakirə qızdan icazə almadan ərə vermək qadağandır və onun susması [razılıq əlaməti olaraq] kifayət edər.

3. Hədis ümumi xarakter daşdığından, ondan belə çıxır ki, ata ilə qızı ərə vermək hüququ olan hər hansı bir kəs arasında fərq yoxdur. Muslimin “Səhih”ində İbn Abbasın hədisi nəql olunur: “Ata bakirə qızından icazə istəyir”. Əgər qız ərə getməyə razılıq veribsə, ata nəslindən olan kişilərdən yaxın qohumları /*əsəba*/ onu ərə verirlər.

Bunlara daxildir:

- “*ubuua*” – ata, baba və nəsil baxımından daha yüksək olanlar;
- “*bunuua*” – oğul, nəvə və nəsilə aşağı olanlar;
- “*uhua*” - qardaş, atadan qardaş, anadan qardaş və onların uşaqları: qardaş oğlu, atadan qardaş oğlu, anadan qardaş oğlu.
- “*ümumə*” – doğma əmi, yaxud ata tərəfdən əmi və onların övladları: əmi oğlu.

Nikah üçün qızın yaşadığı ərazinin hakimiyyətinin razılığı şərt deyil. Əgər qızın qohumları müsəlman deyilsə, onların onu evləndirməyə haqqı yoxdur, çünki kafirlərin müsəlmanlar üzərində heç bir səlahiyyəti yoxdur. Bu halda həmin ərazinin sakinlərinin tabe olduqları hökmdar və ya onun nümayəndəsi və ya imam, qızı ərə verə bilər, bir şərtlə ki, qız evlənməyə razılığını bildirsə. Əgər qız müsəlman olmayan ərazidə yaşayırsa, o zaman müsəlman cəmiyyətlərinin rəhbərləri, bu ərazidəki və ya yaxın ərazilərdəki İslam mərkəzlərinin rəhbərləri tərəfindən ərə verilir.

4. Qadının özünü ərə verməyə haqqı yoxdur [çünki *vəlisiz nikah* batildir].

5. Müqavilə bağlanarkən hər iki tərəfin razılığı nəzərə alınmalıdır.

6. Şəriətdə olan və qadının qayğısına qalmaqda ifadə olunan hikmət, çünki qadının onu ərə verəcək *vəliyə* ehtiyacı var və eyni zamanda *vəliyə* onun razılığı olmadan qadını [qızı] ərə verməyi qadağan edir [yəni qız üzərində tam hakimiyyəti yoxdur].

7. *Nikah* müqaviləsinin müddələrinin əhəmiyyətinin göstəricisi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Bakirə və ya ərdə olmuş qadını ərə verməzdən əvvəl, onlara bu haqda məlumat vermək kifayət deyil. Qəyyumlar, bəyi ətraflı təsvir etməlidirlər:

onun yaşı, görünüşü [yaraşıqlı və ya çirkin], sosial vəziyyəti, maddi vəziyyəti [varlı və ya kasıb], onun nəsli, peşəsi və ya məşğuliyyəti haqqında məlumat. Digər məlumatlar [yəni onun çatışmazlıqları] gəlin üçün faydalı olan hər şeyi söyləməklə gizlədilməməlidir, çünki *nikahın* məqsədi ər-arvad arasında möhkəm bağ və sevginin gücləndirilməsidir.

[Üç dəfə boşanan qadın, başqa bir ərə getməmiş, əvvəlki ərinə qayıtmaması haqqında fəsil]

(۳۱۳) عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: «جَاءَتِ امْرَأَةً رِفَاعَةَ الْقُرْظِيِّ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَتْ: كُنْتُ عِنْدَ رِفَاعَةَ الْقُرْظِيِّ فَطَلَّقَنِي، فَبَتَّ طَلَاقِي، فَتَزَوَّجْتُ بَعْدَهُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ الزَّيْبِرِ، وَإِنَّمَا مَعَهُ مِثْلُ هُدْبَةِ الثَّوْبِ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «أَتُرِيدِينَ أَنْ تَرْجِعِي إِلَى رِفَاعَةَ؟ لَا، حَتَّى تَذُوقِي عُسَيْلَتَهُ، وَيَذُوقَ عُسَيْلَتِكَ»، قَالَتْ: وَأَبُو بَكْرٍ عِنْدَهُ، وَخَالِدُ بْنُ سَعِيدٍ بِالْبَابِ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْذَنَ لَهُ، فَنَادَى: «يَا أَبَا بَكْرٍ، أَلَا تَسْمَعُ هَذِهِ مَا تَجْهَرُ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم؟».

313. Aişə (Allah ondan razı olsun) dedi: [Bir gün] Rifa əl-Qurazanın arvadı [adı Tumeymə bint Vəhb idi] Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedi: “Mən Rifaə əl-Quraza ilə evli idim [bəni Qureyzadan qəbiləsindən olan bir kişi] və o mənə son boşanma verdi /*talaq*/. Bundan sonra mən Əbdürrəhman ibn Zabirə ərə getdim, lakin onun [cinsi orqanı] tikilməmiş paltarın sallanan parçasına bənzəyirdi¹”. Rəsulullah صلى الله عليه وسلم gülümsədi [ağ dişləri göründü] və [onun təmkinsiz sualına təəccüblənərək] soruşdu: **“Rifa'aya qayıtmaq istəyirsən?” Xeyr** [bunu edə bilməzsən] **hələ onun balını²** [bal sözündən] **dadmayınca və o sənənin balını dadmayınca qədər**. Sonra (Aişə) dedi: “Bu vaxt Əbu Bəkr yanında idi [yəni Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم] və Xalid ibn Səid qapının ağzında dayanıb içəri buraxılmasını gözləyirdi və ucadan dedi [tənbeh edərək]:

¹ O, ərinin cinsiyyət orqanını yaylığın ucundakı saçaqla və ya qotazla müqayisə etdi, çünki onlar yalnız bir dəfə cinsi əlaqədə olublar və bu müddət ərzində heç bir şey alınmayıb, bu kişidə zəif ereksiya görə belə olub.

² Burada Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم “əl-‘useylə” – bal sözünü işlətməmişdir, çünki insan cinsi əlaqə zamanı bal kimi şirin dad hiss edir.

“Eşitmirsənmi, ey Əbu Bəkr, Bu [qadın] Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم qarşısında [açıq-aşkar] nə deyir [və buna görə niyə onu danlamırsan]?!” (əl-Buxari 2639 və Muslim 1433).

Hədisi rəvayət edən:

Xalid ibn Səid İbn Səid ibn əl-As ibn Ümeyyedir. İbn Əbdi-Şəms əl-Üməviyyə ilk səhabələrdəndir. Xalid ibn Səid dördüncü və ya beşinci şəxs idi İslamı qəbul etdi. Hicrəti Efiopiyaya edib, oradan Cəfər ibn Əbu Taliblə birlikdə geri qayıtdı sonra ümrə etdi [Hudeybiyadan sonra] və ondan sonra başqa hadisələrdə iştirak etmişdir. Ömər in hakimiyyəti dövründə hicrətin 14-cü ilində səfər ayında şəhid olmuşdur. Bunun hətta Əbu Bəkr in dövründə də, ölümündən 24 gün əvvəl, baş verdiyinə dair bir versiya var. Allah onların hamısından razı olsun!

Hədisin mövzusu:

Üçlü boşanma */talaq/* alan qadının birinci ərinə qayıda biləcəyi vəziyyətə dair aydınlıq gətirilməsi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabə zövcələrinin təqvəsi, *hökmünü* bilmədən hər hansı bir məsələyə yaxınlaşmadıqları üçün .
2. İnsanların adətən utandıqları şeylərdən zərurət yarandıqda danışmağa icazə verilir.
3. Bir insanın nöqsanlarını digərinə, buna ehtiyac varsa, danışmağa icazə verilir [məsələn, fətva çıxartmaq üçün].
4. Boşanma zamanı üçüncü *talaq* sonuncu adlanır.
5. Ərindən üç dəfə boşanmış qadın, başqası ilə etibarlı *nikah* bağlanmayana qədər, və o onunla cinsi əlaqəyə, dik (ereksiya nəticəsində dolmuş) cinsi orqanla girməyə qədər, birinci ərinə qayıda bilməz (halal deyildir).
6. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم əxlaqının gözəlliyi.
7. Səbəb varsa gülümsəməyə icazə verilir.

8. Sahəbələr in Peyğəmbərə ﷺ göstərdiyi ehtiram dərəcəsinin, eləcə də bir-birinə hörmət etmələrinin göstərici. Birincisi, Əbu Bəkr, qadını Peyğəmbərin ﷺ yanında danlamadı, xüsusən onun gülümsədiyini gördükdə [qadının sözüne cavab olaraq], həmçinin Xalid ibn Valid də, Əbu Bəkrin yanında qadını danlamadı.

9. Əbu Bəkrin, (Allah razı olsun ondan), Peyğəmbərin ﷺ həyatı ilə bağlı bütün hallar və vəziyyətlər haqqında, hərtərəfli biliyi.

10. Heç kimin, icazə verilənə qədər, başqasının evinə və ya otağına girməyə haqqı yoxdur.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

11. Bilik tələb edən [tələbə] şeyxinin [müəlliminin] susduğu an, danışmamalıdır. O sualı verəni tənbeh etməməlidir, əgər şeyx özü qınamırsa onu. Müəllim ilə tələbə münasibətlərində, etiketə riayət etmək onun - bilik əldə etməkdə uğurunun açarıdır.

[Zövcəyə qarşı yaxşı münasibət haqqında fəsil]

(۳۱۴) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: مِنَ السُّنَّةِ، إِذَا تَزَوَّجَ الْبِكْرَ عَلَى الثَّيِّبِ، أَقَامَ عِنْدَهَا سَبْعًا، وَقَسَمَ، وَإِذَا تَزَوَّجَ الثَّيِّبَ عَلَى الْبِكْرِ، أَقَامَ عِنْدَهَا ثَلَاثًا، ثُمَّ قَسَمَ.

قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: وَلَوْ شِئْتُ لَقُلْتُ: إِنَّ أُنْسًا رَفَعَهُ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ.

314. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Əgər bir kişi bakirə qızı ikinci, üçüncü və ya dördüncü arvad kimi götürərsə, onunla yeddi gecə qalmaq sünətdir, daha sonra isə qalan gecələri bütün arvadlar arasında ədalətlə bölüşdürmək lazımdır. Əgər evli olmuş bir qadınla evlənsə, üç gecə onunla qalır, sonra qalan gecələri bütün zövcələr arasında bölüşdürür.

Əbu Kilabə (tabiin) demişdir ki: “İstəsəniz, deyə bilərəm ki, Ənəs, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bu sözlərini bizə çatdırmışdır” (əl-Buxari 5214 və Muslim 1461).

Hədisin mövzusu:

Yeni evlənən kişinin, digər arvadları arasında gecələrin bölüşdürülməsi ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم sünəsinin və şəriətinin kamilliyi, çünki hökmlər /əhkamlar/ çıxarılarəkən insanın həm məqamı, həm də şəxsiyyəti nəzərə alınır.
2. Kişinin ixtiyarında olan və onun imkanlarına daxil olan, hər bir işdə arvadlar arasında ədalətə riayət etmək vacibdir.
3. Evlənən bakirə, ərinin yeddi gecə ardıcıl olaraq onunla qalmasına və yalnız bundan sonra digər gecələri bütün arvadlar arasında bölüşdürməyə

başlamasına layıqdır. Yeddi günlük bir müddət, ona görə lazımdır ki, qız ərinin qarşısında utancaqlığına qalib gəlsin və əri ondan daha çox həzz alsın. Eyni zamanda, aralarındakı yaxınlığın, toy gecəsi olması vacib deyil, yeddi gündən artıq müddət ərzində, utancaqlığa görə ərindən çəkinmək, şəriətdə təyin olunmuş fitrətə və müddətə ziddir.

4. Artıq ərə getmiş qadın, yenidən evləndikdən sonra, ərinin üç gecə ardıcıl olaraq, onunla qalmasına, sonra qalan gecələri bütün arvadlar arasında bölüşdürməyə başlamasına layıqdır.

5. Ərin zövcələri ilə keçirdiyi vaxtın bölüşdürülməsinin əsası, gündüz işləyən üçün gecədir. Gecə işləyən üçün bu vaxt gündüzdür, çünki bu onun boş vaxtıdır.

(۳۱۵) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ – إِذَا أَرَادَ أَنْ يَأْتِيَ أَهْلَهُ – قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْتَنَا، فَإِنَّهُ إِنْ يُقَدَّرَ بَيْنَهُمَا وَلَدٌ فِي ذَلِكَ، لَمْ يَضُرَّهُ الشَّيْطَانُ أَبَدًا».

315. İbn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) dedi ki: “Allahın Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: «**Əgər sizdən biriniz, arvadı ilə yaxınlıq etmək istəyirsə, desin: “Allahın adı ilə! Allahım, bizi şeytandan uzaqlaşdır və şeytanı bizə verdiyin kimsədən uzaqlaşdır. Və onda, əgər onların bu yaxınlıqdan sonra övladı olacaqsa, şeytan ona heç bir şəkildə və heç vaxt zərər verməz”**» (əl-Buxari 7396 və Muslim 1434).

Hədisin mövzusu:

Arvadı ilə yaxınlıqdan əvvəl deyiləcək *duanın* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Arvad və ya qul (cariyə) ilə yaxınlıqdan əvvəl Allahu Təalə-nın adını zikr etmək [yəni “Bismillah” demək] və *dua* etmək [yəni “*Allahummə, cənnibnə-ş-şeytanə və cənnib-ş-şeytanə ma razaktana*”] demək lazımdır.

2. Allahu Təalə-nın uşaqları şeytandan qorumasının səbəbi bu duadır.

3. Yaxınlıq zamanı niyyət, övlad və onların salehliyini istəmək olduğuna işarə. [Alimlər deyirlər ki, uşaqların tərbiyəsi artıq həyat yoldaşı ilə yaxınlıqdan əvvəl, yəni hamiləlikdən əvvəl başlayır. Üstəlik, demək olar ki, uşaqların tərbiyəsi insanın həyat yoldaşı seçdiyi andan başlayır.]

[Yad qadınla tək qalmağın qadağan olması haqqında fəsil]

(۳۱۶) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالِدُخُولَ عَلَيِ
النِّسَاءِ». فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفَرَأَيْتَ الْحَمَوَ؟ قَالَ:
«الْحَمَوُ الْمَوْتُ».

* وَلِمُسْلِمٍ عَنْ أَبِي الطَّاهِرِ، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ قَالَ: سَمِعْتُ اللَّيْثَ يَقُولُ:
الْحَمَوُ أَخُو الزَّوْجِ وَمَا أَشْبَهَهُ مِنْ أَقَارِبِ الزَّوْجِ: ابْنِ الْعَمِّ وَنَحْوِهِ.

316. Uqbə ibn Amirin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Sizin üçün məhrəm olmayan, yad qadınlara yaxınlaşmaqdan çəkinin”**. Sonra Ənsarlardan bir kişi dedi ki: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Bəs ərin qohumu /*əl-həmvu*/¹ haqqında nə deyirsən?” Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə cavab verdi: **“Ərin qohumu ölümdür²”** (əl-Buxari 5232 və Muslim 2172).

Muslim Əbu Tahirdən nəql edir ki, İbn Vəhb belə demişdir: “Mən əl-Leys ibn Sə’din belə dediyini eşitdim: *“Əl-Həmvu*, ərin qardaşdır və ərin qohumlarından onun kimi kişilər, məsələn, qardaşı oğlu və sair.” (Muslim 2172).

¹ *Əl-həmvu* — ərin qohumları tərəfdən olan kişi: ərin qardaşı, ərin əmisi oğlu, ərin əmisi, ərin qardaşı oğlu və sair. Yəni qadın üçün *məhrəm* olmayanlar.

² İbn Həcər demişdir: “Ərəblər xoşagəlməz və pis bir şey haqqında danışarkən, onu ölümlə (yəni insan üçün ölüm) müqayisə edirlər”.

Hədisin mövzusu:

Kişilərin, yad qadınları ziyarət etmələrinin *hökmünün* izahı [qadağan olunmuş tənhalıq və əks cinslərin qarışması].

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişilər üçün *məhrəm* olmayan qadınların yanına daxil olmaq qadağandır, istisna hal, qadınların yanında *məhrəm* biri olmasıdır.

2. Qadağa, ərin yaxın qohumu və ya uzaq qohumu olmasından asılı olmayaraq, ümumidir.

3. *Harama* aparan səbəb nə qədər güclü olarsa, ona qarşı xəbərdarlıq da bir o qədər şiddətlidir.

4. Pisləyə aparan bütün yolların qarşısını alan, İslam şəriətinin hikməti.

5. Əsas etibarını ilə, böyüklərə süd vermək onları qadına yaxın, məhrəm etmir, əks halda ərin qohumu ilə tək qalmaq haramından xilas olmaq üçün, onu əmizdirmək kifayət edərdi ki, onu ziyarət etməyə icazə veriləcək məhrəm olsun.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم nitqində özünü göstərən bəlağət.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. İnsanın hansısa pislilik etmək qorxusundan büdrəyə biləcəyi yerlərdən uzaq durmalıdır.

[Nikah hədiyyəsi /sədaq/ haqqında fəsil]

Əs-sədaq — qadınla bağlanmış nikah müqaviləsi müqabilində ona verilən hədiyyədir. O kişinin qadınla evlənmək istəyinin doğruluğuna (*sidq*) dəlalət etdiyi üçün, bu adı almışdır. *Sədaq* [və ya *mehr*], hər hansı bir hədiyyə [pul, paltar və s. ola bilər] və ya hər hansı bir xidmət şəklində təqdim edilə bilər. Nikah hədiyyəsinin ödənilməsi təxirə salına bilər [yəni nikahdan sonra ödənilir]. Nikah hədiyyəsinin ölçüsü minimum və ya maksimum ola bilər, lakin onun qiymətini az etmək sünndir, çünki bu, *nikah* etmək məsələsini asanlaşdıracaq və nəticədə insanların evlənmək istəyi daha da artacaq. Ailənin yaradılması isə yuxarıda bu haqda danışdığımız kimi ən gözəl əməllərdəndir.

(۳۱۷) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَعْتَقَ صَفِيَّةَ وَجَعَلَ عِتْقَهَا
صَدَاقَهَا.

317. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم Səfiyyəyə azadlıq verdi, onun azadlığını onunla evləndikdən sonra nikah hədiyyəsi etdi (əl-Buxari 5086 və Muslim 1365).

Hədisin mövzusu:

Nikah hədiyyəsi, azadlıq olan, cariyyə haqqında *hökmün* izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ağaya icazə verilir ki, quluna azadlıq versin, onun azadlığını *nikah* hədiyyəsi kimi verərək, aşağıdakıları söyləyərək: "Mən səni azad edirəm və bu azadlıq sənin *nikah* hədiyyən olacaq", sonra onunla evlənsin, çünki nikah səbəbiylə qadın ona icazəli olur və o, artıq onun sahibi olmayacaq.

2. *Nikah* hər hansı söz və ifadələri tələffüz edərkən səhih sayılır, lakin onların evlənmək istəyini bildirmək şərti ilə [əsas odur ki, orada olanlar başa düşsünlər ki, *vəli* filan oğlana filan qızı verib və o, onu özünə arvad alıb].

3. Bir qulun azad edilməsi nikah hədiyyəsinin mövzusu ola bilər.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Dini və ya dünyəvi fayda [və ya xidmət] şəklində *nikah* hədiyyəsi vermək icazəlidir.

(۳۱۸) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدِ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم جَاءَتْهُ امْرَأَةٌ، فَقَالَتْ: إِنِّي وَهَبْتُ نَفْسِي لَكَ، فَقَامَتْ طَوِيلًا، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، زَوَّجْنِيهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكَ بِهَا حَاجَةٌ، فَقَالَ: «هَلْ عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ تُصَدِّقُهَا؟» فَقَالَ: مَا عِنْدِي إِلَّا إِزَارِي هَذَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِزَارُكَ إِنْ أُعْطِيَتْهَا جَلَسَتْ، وَلَا إِزَارَ لَكَ، فَالْتَمَسْ شَيْئًا» قَالَ: مَا أَجِدُ، قَالَ: «الْتَمَسْ وَلَوْ خَاتَمًا مِنْ حَدِيدٍ»، فَالْتَمَسَ، فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «زَوَّجْتُكَهَا بِمَا مَعَكَ مِنَ الْقُرْآنِ».

318. Səhl ibn Səd əs-Saidinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə bir qadın, Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedi: “Həqiqətən, mən özümü sənə hədiyyə etdim¹”. O, uzun müddət dayandı [bəzi rəvayətlərdə deyilir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ona yuxarıdan aşağı baxdı, sonra cavab vermədən başını aşağı saldı], və o zaman orada olanlardan biri dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, ona ehtiyacın yoxdursa, onu mənimlə evləndir”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ondan soruşdu: **“Ona nikah hədiyyəsi kimi verə biləcəyin bir şey varmı?”** O cavab verdi: “Mənim geyindiyim bu izardan² başqa heç nəyim yoxdur”. O zaman Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər ona izarını versən, izarsız oturarsan. Get və bir şeylər axtar”**. O dedi: "Mən heç nə tapa

¹ Vəlisi olmadan və nikah hədiyyəsi (mehr) ödəmək şərti olmayan qadın, özünü arvad kimi təklif etdikdə, bu şəkildə evlənmək yalnız Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم icazə verilmişdir.

² Bədənin aşağı hissəsini örtən və şalvarı olmayan kişi paltar: Həcc zamanı ehramlı olan zəvvarların geyimi kimi.

bilmirəm". Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Get heç olmasa bir dəmir üzük axtar”**. O getdi, amma heç nə tapmadan geri döndü. O zaman Allah Rəsulu ﷺ soruşdu: **“Sənin qurandan bir şeyin varmı [yəni nəyisə əzbər bilirsənmi]?”** Cavab verdi: “Bəli”. Sonra Allah Rəsulu ﷺ dedi: **“Mən onu səninlə Qurandan bildiyin şeylərə görə evləndirdim [yəni əzbər bildiyini, ona öyrədəsən deyə]”** (əl-Buxari 5087 və Muslim 1425).

Hədisin mövzusu:

Qadına verilən nikah hədiyyəsinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadının kişiylə onunla evlənmək təklifi etməsinə icazə verilir, xüsusən də bu dini məqsədlədirsə.
2. Kişiyə təklifdən imtina etməyə icazə verilir, əgər ona ehtiyac yoxdursa, ancaq onu incitməmək üçün bunu yumşaq etmək lazımdır.
3. Əgər qadın nikah hədiyyəsi (mehr) tələb etmədən özünü arvad kimi təklif edərsə, Peyğəmbərin ﷺ evlənməsinə icazə verilirdi.
4. İnsanların yanında, qadının vəlisi vasitəsilə onunla nikahlanmaq icazəlidir.
5. Səhabələrin (Allah onlardan razı olsun) Peyğəmbərə ﷺ nəzakətli xitabında ifadə olunan ədəbin gözəlliyi.
6. Peyğəmbərə ﷺ bir qadının bu qərarından razı olduğu halda, hətta onun vəlisindən icazə istəməsə də [bu Peyğəmbərin ﷺ xüsusi mövqeyidir] onu evləndirməsinə icazə verilirdi, çünki onun, möminlər üzərində onların özlərindən daha çox haqqı vardır. Digər hökmdarlara gəlicə, onlar qadını yalnız vəlisi olmadığı halda evləndirmək hüququna malikdirlər, necə ki, hədisdə deyilir: **“Hökmdar ancaq vəlisi olmayan qadının vəlisi ola bilər”** (Əhməd 40/243, 24205). Çünki hökmdarın ümumi qüdrəti, vəlinin, qızı ərə vermək üçün xüsusi səlahiyyətinə mane ola bilməz, yəni vəlinin icazəsi olmadan buna icazə verilmir.

7. Xütbəsiz *nikah* müqaviləsi bağlamaq olar [nikahdan əvvəl *xütbəti həcc* etmək sünnettir].

8. *Nikah* zamanı, *mehr* vermək vacibdir və sonradan ixtilaflara yol verməmək üçün *mehrin* ölçüsünün eyni zamanda qeyd olunması daha yaxşıdır. Şeyxülislam İbn Teymiyyə deyir ki, əksər alimlərin fikrincə, *nikah* hədiyyəsinin qeyd edilməsi vacib deyil və *nikahın* rüknü deyil, ona görə də belə bir *nikah* səhihdir, lakin *mehr* ödəməsi vacibdir. Və əgər *nikahdan* sonra kişi qızla cinsi həyat yaşamağa başlamışsa, o qadın minimum bu ərazidə adətən verilən *mehra* layiqdir.

9. *Nikah* hədiyyəsini təqdim etmək üçün tələsmək lazımdır.

10. *Nikah* hədiyyəsinin təqdim edilməsini sonraya təxirə salmaq caizdir.

11. Kişinin ödəyə bilməyəcəyi *nikah* hədiyyəsi ilə, və onun belə bir ödənişin mümkünlüyünü göstərən aşkar səbəbləri yoxdursa, özünü yükləməsi düzgün deyil. Çünki Peyğəmbər ﷺ o kişiyyə müəyyən bir *mehr* üçün onu evləndirəcəyini və onu borca bağlayacağını [yəni borc ilə yox, əlindəki şeyə görə evləndirəcəyini] deməmişdir, çünkü onun çətin vəziyyətini görürdü.

12. Maksimum və ya minimum ölçüdə *nikah* hədiyyəsi təqdim etmək icazəlidir.

13. Ərin arvadına göstərə biləcəyi xidmət, məsələn, ona tikiş tikməyi və ya tikməyi öyrətmək kimi *nikah* hədiyyəsi vermək caizdir.

14. *Nikah* hədiyyəsini Quran öyrətmək [yəni arvadına Quran surələrini oxumağı və ya əzbərləməyi öyrətmək] şəklində təqdim etmək olar.

15. *Mehrlə* bağlı kiçik naməlumluq bağışlanır, çünki Peyğəmbər ﷺ kişinin ona Quranı nə qədər müddətə öyrədəcəyini soruşmamışdır.

16. Bu hədis Quranı öyrətmək üçün pul almağa icazə verən alimlərin dəlilidir: əgər *nikah* hədiyyəsi kimi icazə verilsə, onun öyrədilməsi üçün ödəniş etmək olar. Lakin bu təlimin keçiriləcəyi müddət müzakirə edilməlidir ki, sonradan mübahisələr olmasın. [Quran öyrətmək üçün ödənişlərə gəlincə, alimlər arasında mübahisə yaranıb, belə ki, bunu etməkdən çəkindirən

qorxunc hədislər var, ona görə də Quranın və ümumilikdə dinin öyrədilməsi üçün ödəniş almamaq daha təhlükəsizdir.]

17. Qızı kasıb kişiyyə ərə vermək olar, ancaq onu aldatmamaq üçün vəziyyətini ona bildirməyə borcludur.

18. *Nikah* bağlayarkən *icabla* kifayətlənməyə icazə verilir [yəni vəli qızın filan kəslə evləndiyini bildirdikdə], əgər ondan əvvəl *məclisdə* bəy belə desə ki: “Onu mənimlə evləndir” və vəli cavab verir: “Mən onu səninlə evləndirdim” və bundan sonra bəyin: “Mən onu qəbul etdim” deməsi vacib deyil.

19. Dəmir üzük taxmaq olar [qadağanı etibarsız hesab edən alimlərə görə], baxmayaraq ki, bunun qadağan olmasına dəlalət edən hədislər var. Əgər bu hədislər səhihdirsə, biz bu hədisi elə təfsir edirik ki, üzüklər kapital şəklində qala bilər və onları taxmaq vacib deyil. Əgər onlar etibarsızdırlarsa, bu hədis dəmir üzük taxmağın caiz olmasına əsasdır. Bütün deyilənləri nəzərə alaraq, elm sahiblərindən bəziləri dəmir üzük taxmağı qınamışlar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

20. *Nikahı* qeydiyyat idarəsinin nümayəndələri və ya ruhanilər [məsələn, mollalar] bağlaması vacib deyil. Qızın qəyyumu iki şahidin hüzurunda: “Mən bu qızı sənə ərə verdim” desə, bəy onu qəbul edib desə: “Mən sənin bu qızını arvad kimi qəbul etdim” deməsi kifayət edər.

21. Niyət *nikahı* göstərən hər hansı sözlə ifadə olunarsa, *nikah* səhih sayılır.

22. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم sünnəsində məsciddə nikahın vacibliyi ilə bağlı bircə dənə də etibarlı ifadə yoxdur. Şeyx əl-Albanidən məsciddə *nikah* bağlamağın hökmü barədə soruşduqda o, bunun *bidət* olduğunu dedi. (Bax: “Silsilə həda və-n-nur”, 132).

23. Əgər *nikahın* bağlanması məsciddə baş vermişsə, belə *nikah* səhihdir, çünki nikah müqaviləsi məsciddə bağlanması qadağan olan ticarət müqavilələri növünə aid deyildir.

24. *Mehr* öz mahiyyətində maddi şey olmalıdır.

(۳۱۹) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم رَأَى عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ، وَعَلَيْهِ رَدْعُ زَعْفَرَانٍ. فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «مَهَيْمٌ؟» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً، قَالَ: «مَا أَصَدَقْتَهَا؟» قَالَ: وَزَنَ نَوَاقٍ مِنْ ذَهَبٍ، قَالَ: «بَارَكَ اللَّهُ لَكَ، أَوْلِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ».

319. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم gülümsəyən Əbdürrəhman ibn Avfu gördü, onun üzərində zəfəran izləri [o dövrün buxur və ya kosmetikası] var idi. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: **“Bu nədir?”** O cavab verdi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, mən bir qadınla evləndim”. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: **“Ona nikah hədiyyəsi olaraq nə verdin?”** O cavab verdi: “Mən ona xurma dənəsi boyda qızıl verdim”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Allah sənə bərəkət¹ versin! Ən azı bir quzu ilə bir vəlimə [toy ziyafəti] təşkil et”**(əl-Buxari 6386 və Muslim 1427).

Hədis rəvayətçisi:

Əbdürrəhman ibn Avf İbn Avf ibn Əbdi Avf ibn Əbdilharis əl-Qürəşi əl-Zuhridir, cənnət ilə müjdələnən on nəfərdən biri və Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم vəfat edərkən razı qaldığı altı nəfərdən biridir. Əbdürrəhman ibn Avf, fil ilində baş verən hadisələrdən 10 il sonra dünyaya gəlmiş, İslamı ilk qəbul edənlərdən olmuş və iki hicrət [Efiopiya və Mədinəyə] etmişdir. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onu Səd ibn Rəbi (ənsarlardan biri) ilə qardaş etmişdir. Əbdürrəhman ibn Avf, Bədr döyüşündə və Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم digər hərbi yürüşlərində iştirak etmişdir. O, çox zəngin adam idi. Əbdürrəhman vəfat edərkən çox ağladı və göz yaşlarının səbəbini soruşduqda belə cavab verdi: “Musab ibn Umeyr məndən daha yaxşı idi, lakin o, vəfat edəndə, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم zamanında idi, onun cəsədini saracaq heç bir şey yox idi. Həmzə ibn Əbdulmuttəlib məndən daha yaxşı idi, lakin biz ona kəfən tapmadıq. Qorxuram ki, mən bu dünyada bütün nemətlər burada verilmiş və axirətdə onlardan məhrum olacaq insanlardanam. Və

¹ Bərəkət — lütf, daimi azalmayan xeyir, yalnız artan.

qorxuram ki, qiyamət günü malımın çoxluğuna görə başqa səhabələrlə birlikdə olmayacam".

Əbdürrəhman ibn Avf ya hicrətin 31-ci, ya da 33-cü ilində Mədinədə vəfat etdi və əl-Bəqi qəbiristanlığında dəfn edildi (Allah ondan razı olsun).

Hədisin mövzusu:

[Peyğəmbərin ﷺ dövründə] qızıl şəklində verilən nikah hədiyyəsi ilə bağlı açıqlama.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şeyx Useymin evli kişinin buxur və ya qadın kosmetikası izləri ilə evdən çıxmasına icazə verildiyi qənaətindədir. Digər alimlər bu fikirdədirlər ki, Peyğəmbər ﷺ bir qədər məzəmmətlə bu barədə kişidən soruşmuşdur. Sələf dövründən kişi ilə qadın buxuru arasında fərq var: kişilər üçün olanın qoxusu, qadınlar üçün olanın isə rəngi var idi, yəni hədisdə kosmetikadan bəhs edilir.

2. Peyğəmbərin ﷺ səhabələrin vəziyyətini öyrənmək istəyi, ki, onlara müəyyən bir vəziyyətdə yerinə yetirilməsi lazım olan hərəkətləri bildirsin.

3. Danışmaq adət olunmayan şeylər haqqında soruşmaq olar, əgər bunda hər hansı bir fayda varsa.

4. Nikah hədiyyəsinin ödənilməsi müəyyən edilmiş şərtədir və ona əməl edilməlidir. Buna görə də Peyğəmbər ﷺ həmin kişidən nikah hədiyyəsi verib vermədiyini soruşmadı, nikah hədiyyəsi olaraq nə verdiyini soruşdu.

5. Yeni evlənənlərə bərəkət diləməklə dua etmək lazımdır [bu, bəylə gəlinin toy gecəsini keçirdikdən sonra deyilir].

6. Nikahdan sonra toy mərasimi */vəlimə/* təşkil etmək lazımdır.

7. Vəliməni bəy təşkil etməlidir.

8. Əgər insanın imkanı varsa, heç olmasa bir qoç [və ya keçi] əti ilə insanları qonaq etməlidir, lakin israfçılıq etmək olmaz [bəyə toy ziyafəti təşkil etmək sünnətdir].

9. İnsanlara nikahları haqqında hər hansı icazəli yol ilə məlumat vermək lazımdır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. Müşayiət olunan dəlillərə əsaslanmaq olar, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Əbdürrəhman ibn Avfun [dərisində və ya paltarında] kosmetika izlərini görəndə onun evləndiyini anladı.

Boşanma haqqında kitab

كِتَابُ الطَّلَاقِ

“*Ət-talaq*” boşanma, nikah əlaqələrinin kəsilməsidir. Əsasən, boşanma arzuolunmazdır, çünki buna görə qadın əziyyət çəkir [hərfi mənada: qırılır], ailə dağılır və buna görə də insanlar nikahdan əldə etdikləri faydalardan məhrum olurlar. Amma çətin həyat şəraitinə görə və ya hər hansı başqa səbəbə görə talaq qaçılmaz olarsa icazəlidir, çünki bu Allahu Təalənin bəndələrinə qarşı olan rəhmətidir.

Cahiliyyə dövründə kişilər arvadlarını heç bir məhdudiyət qoymadan boşayıb geri qaytarırdılar [yəni bunu istədikləri qədər edərdilər]. Əgər onlardan kimsə öz arvadını incitmək istəsə, onu boşayardı, lakin *iddə* müddətinin bitməsinə yaxın onu geri qaytarardı və onlar həmişə bu cür edirdilər. Buna görə ədalətli şəriət belə bir qərar verdi ki, ona əsasən boşanma yalnız üç dəfə həyata keçirilə bilər. Üç talaqdan sonra arvad öz razılığı ilə başqa bir insanla həqiqi nikah ilə evlənməyə qədər əvvəlki ərinə haram olur [yəni nikah real olmalıdır, uydurma deyil, hansı ki, qadın dərhal boşanmaq üçün başqası ilə evlənir]. Yeni həyat yoldaşı onunla tam bir evlilik həyatı yaşamağa başlamalıdır. Əgər o qəflətən vəfat edərsə və ya onu boşamaq istəsə, *iddə* müddətinin sonunda qadın yenə birinci ərinə icazəli olar.

Uca Allah buyurur: "**Boşama (talaq) iki dəfədir. Bundan sonra (qadını) ya yaxşıqla saxlamaq lazımdır... "** "(İkinci əri) **onu boşayarsa və əgər Allahın hüdudlarında qala biləcəklərinə inanırlarsa, (ilk əri ilə) evlənməsində günah yoxdur**" ("Bəqərə" surəsi 229-230-cu ayələr).

(۳۲۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ طَلَّقَ امْرَأَةً لَهُ وَهِيَ حَائِضٌ، فَذَكَرَ ذَلِكَ عُمَرُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَتَغَيَّظَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، ثُمَّ قَالَ: «لِيرَاجِعَهَا، ثُمَّ يُمَسِّكُهَا حَتَّى تَطْهُرَ، ثُمَّ تَحِيضُ فَتَطْهُرَ، فَإِنْ بَدَأَ لَهُ أَنْ يُطَلِّقَهَا فَلْيُطَلِّقَهَا قَبْلَ أَنْ يَمَسَّهَا، فَتِلْكَ الْعِدَّةُ، كَمَا أَمَرَ اللَّهُ صلى الله عليه وسلم».

* وَفِي لَفْظٍ: «حَتَّى تَحِيضَ حَيْضَةً مُسْتَقْبَلَةً، سِوَى حَيْضَتِهَا الَّتِي طَلَّقَهَا فِيهَا».

* وَفِي لَفْظٍ: فَحُسِبَتْ مِنْ طَلَاقِهَا، وَرَاجَعَهَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عُمَرَ كَمَا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم.

320. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, o, arvadı ilə boşananda arvadı heyz halında idi. Atasını Ömər bu hədisəni Rəsulullah صلى الله عليه وسلم danışdı və Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buna çox qəzəbləndi sonra dedi: **“Qoy onu geri qaytarsın və təmizlənənə qədər [özü ilə] saxlasın. Sonra o yenidən heyz görməlidir, ondan sonra təmizlənməlidir. Bundan sonra boşanmaq qərarına gəlsə, boşaya bilər, amma ona toxunmasın [yəni onunla yaxınlıq etməsin]. Bu, Uca və Qüdrətli Allahın əməl etməyi əmr etdiyi gözləmə (iddə) müddətidir.**

Başqa bir versiyada deyilir: **“...Növbəti heyz vaxtı gələnə qədər. Ona talaq verdiyi heyz halına gəlincə, o sayılmaz”.**

Üçüncü versiyada deyilir ki, Abdullah onu bir talaq hesab edib, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم buyurduğu kimi geri qaytardı (əl-Buxari 4908 və Muslim 1471).

Hədisin mövzusu:

Heyz zamanı talaq verməklə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslam dini şəriətə uyğun olaraq boşanmağa icazə verir, çünki bəzən buna zərurət yaranır.

2. İnsana icazə verilir ki, başqasının əməlləri barədə onun və onun vəziyyətinin qayğısına qalmaq və ya onun üçün şəriət *hökmünü* öyrənmək üçün öz üzərinə məsuliyyət götürüb alimə sual versin.

3. Səbəb olduqda qəzəblənmək olar.

4. Qəzəb fətva və ya hökm verməyə maneə deyil, əgər insanı, sualı və ya hər hansı bir sualın qərarını düzgün dərk edə bilməyəcək dərəcəyə gətirməsə.

5. Heyzli qadına *talaq* vermək qadağandır.

6. Ər, heyzli olan arvadına *talaq* verdiyində, arvadını mütləq geri qaytarmalı və paklanana qədər onunla *nikahlı* vəziyyətdə qalmalıdır. Sonra o yenidən heyz görməyə başlamalı və yenidən paklanmalıdır. Yalnız bundan sonra ər istəsə və ya lazım bilsə, ona *talaq* vermək hüququna malikdir.

7. Qadının ikinci menstruasiyadan sonra təmizlənməsini mütləq gözləmək lazımdır, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“O zaman ona əl vurmadan *talaq versin*”**. Hədis ilk baxışda bunun tam qüsl (*qüsl*) aldıqdan sonra edildiyini göstərir, çünki ərin arvad qüsl aldıqdan sonra onunla yaxınlıq etməsinə icazə verilir. Bundan əlavə, bunu ən-Nəsainin versiyası da təsdiq edir: **“Əgər o, növbəti heyzindən sonra qüsl alarsa, boşanana qədər ona *toxunmasın. Əgər onu saxlamaq istəyirsə, saxlasın*”** (ən-Nəsai 3396).

8. Şəriətin hikməti, hansı ki, qadının heyz dövründə və ya paklandıqdan sonra ər-arvad arasında yaxınlıq olubsa, boşanmağı qadağan edir, yalnız əgər o hamilə deyilsə, [çünki hamiləlik dövründə *talaq* vermək olar].

Birincisi (heyz halında boşanma) ona görə qadağandır ki, kişi zövcəsi ilə yaxınlığı olmayan və kişi ondan tam həzz ala bilməyən bir vəziyyətdə belə

talaq verir. Əgər o arvadından tam zövq alsaydı, bəlkə də ondan boşanmaq istəyi olmazdı. Burada kişinin vəziyyəti nəzərə alınır. Bu həm də qadına zərər verdiyi üçün qadağandır. Çünki əri o heyzli ikən onunla boşanarsa, onun *iddə* müddəti gecikər. Çünki ərin onu boşadığı o heyz sayılmayacaq. Burada qadının vəziyyəti nəzərə alınır.

İkincisi, qadınla yaxınlıq etdikdən sonra və növbəti heyz görməzdən əvvəl ondan boşanmaq qadağandır, çünki yaxınlıqdan sonra qadın hamilə qala bilər və sonra kişi arvadına verdiyi talaqdan peşman olmağa başlaya bilər.

Ona görə də, əgər kişi arvadını boşamamışdan əvvəl hamilə qaldığını bilsəydi, bəlkə də boşamazdı [çünki o anda onun hamilə olub-olmadığını bilmirdi]. Əgər hamilədirsə, onun gözləmə müddəti (*iddəsi*) hamilə olmayan qadının gözləmə müddətindən fərqlidir (o bütün hamiləlik dövrü gözləyir). Məlum olur ki, əgər qadının paklıq dövründə ər-arvad arasında cinsi yaxınlıq olubsa və bundan sonra ər arvadına talaq veribsə, qadın *iddəsini* nə qədər gözləməli olduğunu bilməyəcək: hamilə qadın və ya hamilə olmayan qadın kimi. Həmçinin bu müddət ərzində ərin arvadını təmin etmək və dolandırmaq məcburiyyətində olub-olmaması və s. haqqında suallar var.

9. Nəflərində gizlənən hər bir şey haqqında, onlarda yaranan şübhələr barədə Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم sorğu-sual edən və sonra onun əmrini dərhal yerinə yetirən səhabələrin fəzilətinin göstəricisi.

10. *Talaq* səhih sayılır əgər kişi qadının heyz halı davam etdiyi vaxt onu bəyan edərsə [bəzi alimlərin fikrinə görə]. Amma belə etməklə kişi haram edir və günah qazanır. Bu anlayış Abdullah ibn Ömər tərəfindən idi və bu, dörd imamın və keçmiş və indiki nəslin əksər alimlərinin rəyidir. Belə bir talaqın batil olduğuna dair bir fikir də var, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər kimsə bu işə Allahın dinində göstərilməmiş [yeni] bir şey gətirsə, o, rədd ediləcəkdir”** (əl-Buxari 2697 və Muslim 1718). Başqa sözlə desək, sünneyə görə boşanma /*talaq sünni*/ və bidət talaqı /*talaq bidəi*/ var. Şeyx İbn Useyminə görə, arvadı heyzli ikən boşanmaq *bidət* sayılır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

11. Məsələ onunla bağlı olanda intiqam almayan, qəzəblənməyən Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم əxlaqi keyfiyyətlərinin gözəlliyi və kamilliyi. Amma o kimsə Allahın hüdudlarını aşar və Onun haram etdiyi əməlləri edərsə, O qəzəblənirdi.

(۳۲۱) عَنْ فَاطِمَةَ بِنْتِ قَيْسٍ أَنَّ أَبَا عَمْرٍو بْنَ حَفْصٍ طَلَّقَهَا الْبَتَّةَ، وَهُوَ غَائِبٌ - وَفِي رِوَايَةٍ: طَلَّقَهَا ثَلَاثًا - فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا وَكَيْلُهُ بِشَعِيرٍ، فَسَخِطَتْهُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا لَكَ عَلَيْنَا مِنْ شَيْءٍ، فَجَاءَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: «لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِ نَفَقَةٌ» - وَفِي لَفْظٍ: «وَلَا سُكْنَى» - فَأَمَرَهَا أَنْ تَعْتَدَّ فِي بَيْتِ أُمِّ شَرِيكِ، ثُمَّ قَالَ: «تِلْكَ امْرَأَةٌ يَعْشَاهَا أَصْحَابِي، اعْتَدِّي عِنْدَ ابْنِ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ أَعْمَى، تَضَعِينَ ثِيَابَكَ، فَإِذَا حَلَلْتَ فَأَذِينِي»، قَالَتْ: فَلَمَّا حَلَلْتُ ذَكَرْتُ لَهُ أَنَّ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، وَأَبَا جَهْمٍ خَطَبَانِي. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمَّا أَبُو جَهْمٍ: فَلَا يَضَعُ عَصَاهُ عَنْ عَاتِقِهِ. وَأَمَّا مُعَاوِيَةُ فَصُعْلُوكٌ لَا مَالَ لَهُ. انكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ»، فَكَرِهَتْهُ، ثُمَّ قَالَ: «انكِحِي أُسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ»، فَتَكَحَّتْهُ، فَجَعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا، وَاعْتَبَطْتُ.

321. Fatimə binti Qeysin sözlərindən rəvayət olunur ki, Əbu Əmr ibn Həfs onun olduğu yerdə olmayaraq (ayrı yerdə olduğu zaman) onu tamamilə boşadı. Başqa bir rəvayətdə deyilir: “Bu, üçüncü talaq idi”. O nümayəndə olaraq əmisi oğlunu bir az arpa ilə onun yanına göndərdi. Amma bu onun xoşuna gəlmədi [çünki bunun kifayət etmədiyini düşünürdü]. O (nümayəndə) dedi: “Vallah, bizim artıq səninlə bağlı heç bir vəzifəmiz yoxdur”. O, Rəsulullahın ﷺ hüzuruna gəlib bu barədə danışdı. O isə belə cavab verdi: **“O, səni təmin etməyə borclu deyil”**. Başqa bir versiyada deyilir: **“Və səni ev ilə təmin etməyə borclu deyil”**. Sonra ona Ummu Şərikin evində iddə müddətini gözləməyi əmr etdi, lakin fikrini dəyişdikdən sonra əlavə etdi: **“Mənim səhabələrim tez-tez bu qadının yanına gəlirlər [çünki o cümə günləri onları qonaq edirdi]. Ona görə də İbn Ummu Məktumun evində vaxtını gözlə. O, kordur və sən hicabsız da orada gəzə bilərsən. iddə**

müddətin bitdikdə mənə xəbər ver". O danışmağa davam etdi: "İddə müddətim bitdikdən sonra ona bildirdim ki, Müaviyə ibn Əbu Süfyan və Əbu Cəhm mənimlə evlənmək istədi. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **"Əbu Cəhmə gəlincə, o, çiyindənəm qamçı çıxarmaz** [yəni arvadlarını tez-tez döyər]. **Müaviyəyə gəlincə, o, kasıbdır, malı yoxdur. Üsamə ibn Zeydlə evlən**". Lakin o, onu rədd etdi, o zaman Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم yenidən ona şiddətlə tövsiyə edərək danışmağa başladı: **"Üsamə ibn Zeydlə evlən."** Fatimə danışdı ki: "Mən onunla evləndim və Allah bu işdə çoxlu xeyir verdi və mən çox şanslı oldum [yəni vəziyyətim gözəl idi]" (Muslim 1480).

Hədisin mövzusu:

Üç qat *talaq* elan edilmiş qadının mənzillə təmin olunması və saxlanması ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Arvadın yanında olmadığı halda boşanma elan etmək olar [ya nümayəndə vasitəsilə */vəkil/*, yaxud məktub və ya SMS vasitəsilə, lakin şahidlər olmalıdır. Lakin canlı və ya vəkil göndərməklə demək daha yaxşıdır].

2. Qadının razılığı, *talaqın* səhih olması üçün şərt deyil ["*xul*"-dan fərqli olaraq, qadının özünü ərindən geri alması, burada ərinin razılığı vacibdir].

3. Qadından boşanmağınızın qərarını ona bildirəcək bir nümayəndə təyin etmək caizdir.

4. And içmək icazəlidir, heç kim bu andı tələb etməsə belə.

5. Ər üç dəfə boşanma elan edilmiş qadına ev verməyə və onu təmin etməyə borclu deyil [burdan başa düşürük ki, birinci və ikinci boşanma elan edildikdən sonra ər arvadını saxlamağa və onu mənzillə təmin etməyə borcludur]. Bu qaydanın istisnası hamilə qadının [üçüncü *talaq* elan edilsə belə] vəziyyətidir - ər, uşağı dünyaya gətirənə qədər onu saxlamağa və mənzillə təmin etməyə borcludur, çünki Allahu Təalə buyurmuşdur: **"Əgər onlar hamilədirlərsə, uşağı dünyaya gətirənə qədər onların dolanışığını təmin edin!"** ("Talaq" surəsi 6-cı ayə). [Uşaq doğulduqdan sonra, ər onu saxlamağa borcludur, ancaq anasını təmin etmək məcburiyyətində deyil].

6. Üç dəfə boşandığını elan edən ərin, arvadını mənzillə təmin etmək və saxlamaq öhdəliyinin olmaması barədə qərar - qadının çətişməzlikləri /*fəsh*/ və ya ərindən özünü geri almasına görə /*xul*/, ərinin onunla münasibətləri pozulmuş qadına bənzətmə yolu ilə qiyas əsasında qəbul edilmişdir.

7. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم öhdəsində olanlara (səhabələr) münasibətdə göstərdiyi mükəmməl səmimiyyət və rəhbərlik. Bu, İbn Ummu Məktumun evində *iddə* müddətini gözləməyi əmr etdiyi qadına münasibətdə də özünü göstərdi, bununla da o qadının vəziyyətini yüngülləşdirdi və narahatlığını aradan qaldırdı, çünki Ummu Şərikin evinə tez-tez kişilər toplaşırıldı.

8. Qərarından [və ya fikrindən] birini tərk edib, daha faydalı olan digərini qəbul etmək lazımdır.

9. Kişilərin yad qadını ziyarət etməsi caizdir, əgər bunda şəriətə zidd olmayan bir fayda varsa [qadağan olan, kişinin yad qadınla tək qalması və ya bir cəmiyyətdə qadın və kişinin qarışmasıdır və s.].

10. Kişinin soyunu, anasının [İbn Ummu Məktum] adına aid etmək olar, əgər bu adla tanınırsa və bu onun izzətinə xələl gətirmirsə.

11. İnsanın hər hansı bir nöqsanını qeyd etməyə icazə verilir, əgər buna ehtiyac varsa.

12. Qadına, kor adamın qarşısında bədəninin bəzi hissələrini açmağa icazə verilir, məsələn başını, hansı ki, görünən adamın qarşısında açmağa verilmir.

13. Qadına, yad kişiye baxmağa icazə verilir, bu şərtlə ki, bu ona *fitnə* olmasın.

14. Üç dəfə boşanmış qadın, *fitnədən* uzaq olsa, *iddə* müddətini ərinin evindən kənarında gözləməyə icazə verilir [ərinin evində dörd ay on gün qalmalı olan dul qadından fərqli olaraq].

15. Üç dəfə boşanma məlumatından sonra *iddə* müddətini gözləyən qadına evlənmək barədə işarə etmək olar, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurmuşdur: **“İddə müddətin bitdikdə mənə xəbər ver”**.

16. Xüsusilə vacib məsələlərə gəldikdə etibar edilə bilən bilikli bir şəxslə məsləhətləşmək lazımdır.

17. Bir neçə kişinin bir qadına eyni vaxtda evlilik təklif etməsinə icazə verilir, bu şərtlə ki, onlardan heç biri artıq kiminsə ona evlilik təklifi etdiyini bilməsin.

18. Əgər bir şəxs sizinlə başqa bir şəxslə münasibət qurmaq imkanı və ya niyyəti ilə bağlı məsləhətləşərsə, ikincinin gözdən salınması */carh/* və ya hər hansı bir nöqsanı qeyd etmək vacibdir, əgər onlar onun xarakterinə və ya xarici məlumatlarına aiddirsə və birlikdə həyatın rifahına təsir edə bilərsə. Çünki bu, ixtlasın */nəsihə/* özünü göstərməsinə aiddir və bu, vacibdir.

19. Zərər və ya xeyir lehinə olan dəlilləri yaxşıca tərəzidə çəkmək, sonra bu dəlillərin ən güclüsünə üstünlük vermək lazımdır. Çünki kimisə gözdən salmaq */carh/* zərərdir, amma səmimiyyət göstərmək yaxşılıqdır. Daha güclü olduğuna görə ikinciyə üstünlük verilir, çünki belə etməklə insan onunla məsləhətləşən adama dəyə biləcək zərərin qarşısını alır. Müəyyən keyfiyyətlərlə səciyyələnən insan, isə heç bir şəkildə zərər görməz, çünki o təsvir olunduğu kimidir, [unutmamaq lazımdır ki, Allahdan qorxmaq və insan haqqında sərhədləri aşmadan, lazım olan qədər danışmaq lazımdır].

20. Əgər insan ayrı-ayrı sözlərin və ya cümlələrin mənasını başa düşmürsə, o zaman onları nitq və ya mətn kontekstində nəzərdən keçirmək lazımdır. (Söhbətdə və ya mətndə) sözlərin məcazi mənasını göstərən hər hansı bir hal və ya faktor varsa, bu daha çox edilməlidir. Məsələn, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم “... **çiyindən qamçı çıxarmaz**” kəlamı o demək deyil ki, insan gecə-gündüz çiyində qamçı gəzdirir: yatanda və ya oyaq olanda, işləyəndə və ya istirahət edəndə, arvadından razı qaldıqda və ya narazı olduqda. Burada ikinci *rəvayətin* təfsir etdiyi kimi, kişinin öz arvadlarını davamlı döyməsi başa düşülür.

21. Həqiqətən, qadına [qıza] evlənmə təklif edənin gözəl xasiyyəti və maddi vəziyyəti *vəlinin* diqqət etməli olduğu amillərdəndir, çünki bunda qadın üçün xeyir vardır.

22. Qadına, ona evlənmə təklif etməyən biri ilə evlənməyi tövsiyə etmək olar, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Fatiməyə, Usamə ilə evləndirməyi təklif etdi, baxmayaraq ki, Usamə bu qadına evlənmək təklifi etməmişdi.

23. Bir insana bir şeyin ona fayda verəcəyini bilsəniz, [hətta əvvəlcə o imtina etsə də] şiddətlə nəsihət etmək olar.

24. İnsan üçün xoşagəlməz olsa belə, Peyğəmbərin ﷺ tövsiyələrinə əməl etməklə insanın əldə etdiyi xeyirli şeylərin göstəricisi. Və əgər Peyğəmbərin ﷺ vacib etmədən nəsihət etdiyi şeydə yaxşı bir sonluq varsa, bəs o zaman onun əmr etdiyi şeylər haqqında nə demək olar.

25. Qüreyşli olmayanın Qüreyşli qadın ilə evlənməsi caizdir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

26. Peyğəmbər ﷺ gizlini bilmirdi, məsələn, Müaviyənin (Allah ondan razı olsun) İslamda ilk xəlifə və dövrünün ən zəngin adamlarından biri olacağını bilmirdi.

27. Evlənmək təklifi edən şəxsə kasıblığına görə imtina etməyin problemi yoxdur.

1-ci Fəsil “Talaqdan sonrakı müddət” /iddə/ haqqında

بَابُ الْعِدَّةِ

“iddə” sözü “ədəd” ləksemindən yaranmışdır — ədəd.

Burada *iddə* dedikdə, qadının boşanma və ya ərinin ölümü səbəbindən gözlədiyi və başqası ilə evlənməyə haqqı olmayan müəyyən bir müddət nəzərdə tutulur.

Allahu Təalə *iddə* müddətinin qanuniləşdirilməsində böyük hikməti ehtiva edir ki, bunun əsas məqsədi ana bətnində uşaq olmadığına (yəni qadının hamilə olmamasına) əmin olmaqdır. Bu o deməkdir ki, toxumlar qarışmayacaq, nəslin təmizliyi qorunacaq və *iddə* dövründə onun hamiləliyi aydın olarsa, uşağın əslı yad kışı ilə əlaqələndirilməyəcək.

(۳۲۲) عَنْ سُبَيْعَةَ الْأَسْلَمِيَّةِ أَنَّهَا كَانَتْ تَحْتَ سَعْدِ بْنِ حَوْلَةَ - وَهُوَ مِنْ بَنِي
 عَامِرِ بْنِ لُؤَيٍّ - وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا - فَتُوِّفِيَ عَنْهَا فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ، وَهِيَ
 حَامِلٌ، فَلَمْ تَنْشَبْ أَنْ وَضَعَتْ حَمْلَهَا بَعْدَ وَفَاتِهِ، فَلَمَّا تَعَلَّتْ مِنْ نِفَاسِهَا
 تَجَمَّلَتْ لِلْخُطَّابِ. فَدَخَلَ عَلَيْهَا أَبُو السَّنَابِلِ بْنُ بَعْكَكِ - رَجُلٌ مِنْ بَنِي
 عَبْدِ الدَّارِ - فَقَالَ لَهَا: مَا لِي أَرَاكِ مُتَجَمِّلَةً؟ لَعَلَّكَ تَرْجِينَ النِّكَاحَ، وَاللَّهِ مَا
 أَنْتِ بِنَاكِحٍ حَتَّى تَمُرَّ عَلَيْكَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ، قَالَتْ سُبَيْعَةُ: فَلَمَّا قَالَ لِي
 ذَلِكَ، جَمَعْتُ عَلَيَّ ثِيَابِي حِينَ أَمْسَيْتُ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ
 ذَلِكَ؟ فَأَفْتَانِي بِأَنِّي قَدْ حَلَلْتُ حِينَ وَضَعْتُ حَمْلِي، وَأَمَرَنِي بِالتَّزْوِيجِ، إِنْ
 بَدَأَ لِي.

قَالَ ابْنُ شَهَابٍ: وَلَا أَرَى بَأْسًا أَنْ تَتَزَوَّجَ حِينَ وَضَعْتَ، وَإِنْ كَانَتْ فِي
 دَمِهَا، غَيْرَ أَنَّهُ لَا يَقْرُبُهَا زَوْجُهَا حَتَّى تَطْهَرَ.

322. Sübeyi əl-Əsləmiyyənin sözlərindən rəvayət olunur ki: o, Səd ibn Haulun arvadı idi — Səd, Əmirə ibn Lueyy qəbiləsindən idi və Bədr döyüşündə iştirak etmişdir. O, vida həcci zamanı vəfat etdi, qadın isə o zaman hamilə idi və onun ölümündən bir neçə gün sonra uşaq dünyaya gətirdi. Və doğuşdan sonrakı qanaxmalardan /nifas/ təmizləndikdən sonra, onunla evlənmək istəyənlər üçün bəzəndi¹. Bu zaman Abduddar qəbiləsindən olan Əbu əs-Sənabil ibn Bəkək onun yanına gəldi və soruşdu: “Niyə səni gözəl paltarda görürəm? Bəlkə sən yeni evliliyə ümid edirsən? Allaha and olsun ki, dörd ay on gün

¹ Qadın doğuşdan sonrakı qanaxmadan təmizləndikdən sonra evdə olarkən geyindiği yas paltarını çıxarıb. O, *iddə* müddətinin bitdiyini göstərmək üçün bəzəndi, gözəlliyini göstərmək üçün deyil.

keçməmiş sən evlənə bilməzsən". Sübəyə daha sonra belə rəvayət edir: "Axşam o, bunu mənə dedikdən sonra çölə çıxmaq üçün paltarımı geyindim və Rəsulullahın ﷺ yanına getdim ki, bu barədə soruşum. Onda O mənə fətva verdi ki, mən uşağı dünyaya gətirən kimi *nikah* üçün azad oldum və dedi ki, istəsəm evlənə bilərəm".

İbn Şihab [hədis rəvayətçilərindən biri] demişdir: "Qadının qanaxması [qırx günlük *nifas*] qurtarmamış olsa belə, doğuşdan dərhal sonra evlənməsində eyb görmürəm. Lakin o paklanana qədər əri ona yaxınlaşmamalıdır" (əl-Buxari 3991 və Muslim 1484).

Hədisin mövzusu:

Əri vəfat etmiş hamilə qadının *iddə* müddəti ilə bağlı hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əri vəfat edən hamilə qadının *iddə* müddəti uşağı dünyaya gətirməklə bitir, ərinin ölümündən çox qısa müddət keçsə də.
2. Qadın bətnində daşdığı hər şeyi dünyaya gətirməlidir, yəni əkiz övladı varsa, hər iki uşağın doğulması ilə *iddə* müddəti bitir.
3. Hamilə qadının *iddə* müddəti doğuşdan sonra qanaxma olsa belə, uşaq dünyaya gətirməklə bitir.
4. Hamilə qadının yası, *iddə* müddəti bitdikdə tamamlanmış sayılır.
5. Yasda olan qadına gözəl paltar geyinmək və zinət əşyaları taxmaq qadağandır.
6. Qadının kişi ilə danışması, əgər tənhalıq yoxdursa və onun üçün *fitnə* təhlükəsi yoxdursa, caizdir.
7. Bir şeyi təsdiq etmək üçün heç bir səbəb olmasa belə, and içməyə icazə verilir.
8. Qadın səhabələrin təqvasının göstəricisi, Allah onların hamısından razı olsun.
9. Küçəyə çıxarkən qadının bədəninin formasını gizlədən paltar geyinməsi lazımdır.

10. Qadının razı olması, nikahın səhih olmasının şərtlərindəndir.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

11. İxtilaf zamanı sünnəyə üz tutmağın vacibliyi.

12. Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم fətva verən müfti adlandırmaq olar. Fətva şəriətin bəzi hallarının cavabı və ya izahıdır ki, onun icrası vacib deyildir, çünki yalnız hakimin /qazi/ qərarının yerinə yetirilməsi vacibdir.

13. Ölən ərin fəziləti onun ölümündən sonra arvadın evlənməsinə mane olan səbəb deyil. Əgər o istəsə evlənər, istəməsə evlənməz.

(۳۲۳) عَنْ زَيْنَبِ بِنْتِ أُمِّ سَلَمَةَ قَالَتْ: تُوفِّيَ حَمِيمٌ لِأُمِّ حَبِيبَةَ، فَدَعَتْ بِصُفْرَةٍ، فَمَسَحَتْهُ بِذِرَاعَيْهَا، وَقَالَتْ: إِنَّمَا أَصْنَعُ هَذَا لِأَنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا يَحِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ، أَنْ تُحِدَّ فَوْقَ ثَلَاثِ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا.»
* الْحَمِيمُ: الْقَرَابَةُ.

323. Zeynəb binti Ummu Sələmə (Allah onlardan razı olsun) demişdir: “Ummu Həbibənin yaxın qohumu [qardaşı və ya atası] vəfat etdi və ondan sonra üçüncü gün o, ona bir *sufra* [sarı kosmetika kimi bir şey] gətirməsini istədi. O onu əllərinə çəkdi [başqa *rəvayətlərdə* deyilənə görə yanaqlarına və qollarına da] və dedi: “Mən bunu ehtiyacım olduğu üçün deyil, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdiyim üçün edirəm: **“Allaha və Qiyamət gününə iman gətirən qadına ölən [qohumu] üçün üç gündən artıq yas tutması icazəli deyil, əri üçün dörd ay on gün yas tutması istisna olmaqla.”**

(Buxari 5345 və Muslim 1486).

Hədisin mövzusu:

Mərhum üçün yas saxlanılmasının müddəti ilə bağlı aydınlıq.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yası kimin saxlamasından asılı olmayaraq, üç gündən artıq saxlamaq qadağandır: kişi və ya qadın. Hədisdə qadının adı çəkilir, çünki səbirsizliklərinə görə yas zamanı dərin qəm-qüssə keçirənlər məhz onlardır, bunun nəticəsində üç gündən artıq yas saxlamaq qadağan edilmişdir [əgər mərhum qadının əri deyilsə], sevilən birinin itkisinin kədərini yüngülləşdirmək üçün.

2. Həqiqətən, Allaha və Qiyamət gününə iman gətirən şəxsə, onun bu imanı kamil olarsa, üç gündən artıq yas tutmaq olmaz.

3. Qadına, ölmüş ərinə ancaq dörd ay on gün yas tutmağa icazə verilir. İstisna hamilə qadındır ki, onun yas saxlamaq müddəti birbaşa doğuşu ilə bağlıdır və *iddə* müddətinin (yəni doğuşdan dərhal sonra) bitməsi ilə başa çatır.

4. Hədisin ümumi mənası ərinin onunla cinsi əlaqədə olub-olmamasından asılı olmayaraq həm yetkin qadının, həm də gənc qadının vəziyyətini əhatə edir.

5. Əri sağ ikən boşadığı qadın, ərinin onu tamamilə boşamasından [üç talaq elan etməsindən] və ya geri qaytarmaq fürsəti saxlamasından [yəni bir və ya iki *talaq* elan etdikdən] asılı olmayaraq, yas tutmaz.

6. Ərin haqqının dərəcəsinə və *nikahın* böyük fəzilətinə işarə.

7. Əgər mərhum heç bir qadının əri deyilsə, onun üçün üç gün və ya daha az müddət ərzində yas tutmağa icazə verilir, bu şərtlə ki, bu müddət ərzində insan Allahu Təalə-nın təqdirindən narazılıq etməsin [çünki Allahın təqdirini qəbul etməmək günahdır].

8. Bədbəxtliyə düşər olmuş şəxsə, yas saxlamaq üçün müəyyən müddət verilməsi, şəriətin hikməti və onun rahatlığıdır ki, insan bu qəmdən çıxsa bilsin [qadına mərhum əri üçün yas tutmaq vacibdir, başqa insanlar üçün yas tutmaqdan fərqli olaraq, onlar üçün 3 gün yaş tutmaq icazəlidir].

9. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم hədislərində gələnləri, əməldə həyata keçirən və bununla da onun sünnəsini yayan Ummu Həbibənin (Allah ondan razı olsun) fəziləti.

10. Əgər insanın məqsədi sünnəti dirçəltmək və ya onu həyata keçirməkdirsə, bu, Allaha ibadətdə *ixlasla* ziddiyyət təşkil etmir. Bundan əlavə, insanlar ondan nümunə götürdükləri üçün insan ibadət və sünnəti yaydığı üçün savab qazanacaq.

11. Peyğəmbərin ﷺ sözlərində özünü göstərən, böyüklər tərəfindən şəriət hökmlərinin icrasının vacibliyi başa düşülən bəlağəti — bu, onun **“Allaha və qiyamət gününə iman gətirən kəs”** kəlamı ilə işarə edilir.

(۳۲۴) عَنْ أُمِّ عَطِيَّةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «لَا تُحِدُ امْرَأَةٌ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ، أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا، وَلَا تَلْبَسُ ثَوْبًا مَصْبُوغًا إِلَّا تَوْبَ عَصَبٍ، وَلَا تَكْتَحِلُ، وَلَا تَمَسُّ طَيِّبًا إِلَّا إِذَا طَهَّرَتْ: نُبْدَةً مِنْ قُسْطٍ أَوْ أَظْفَارٍ».

* الْعَصْبُ: ثِيَابٌ مِنَ الْيَمَنِ، فِيهَا بَيَاضٌ وَسَوَادٌ.

324. Ummu Atiyyənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ buyurdu ki: **“Qadının, mərhum üçün üç gündən artıq yas tutması icazəli deyil, əri üçün dörd ay on gün tutmalı olduğu yas istisna olmaqla. Bu müddət ərzində o, parlaq görünməyən [bir qədər rəngi olsa belə] istisna olmaqla, parlaq [çox rəngli] paltarlar geyinmir, gözünə sürmə çəkmir və buxura toxunmur, əgər onlardan təmizlik üçün istifadə etmirsə, hansı ki, pambığın üzərinə bir az buxur sürür [heyzdən sonra xoşa gəlməz qoxunu aradan qaldırmaq üçün, qan çıxdığı yerə vurulur]”** (əl-Buxari 313 və Muslim 938).

Hədisin mövzusu:

Mərhum üçün, matəm tutulması ilə bağlı vəziyyətin izahı, həmçinin qadınların ərinə yas tutması ilə bağlı qadağalar.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər mərhum heç bir qadının əri deyilsə, onun üçün üç gündən artıq yas tutmaq qadağandır.

2. Əgər mərhum heç bir qadının əri deyilsə, onun üçün üç gün və ya daha az müddət ərzində yas tutmaq icazəlidir, bu şərtlə ki, bu müddət ərzində insan Allahu Təalə-nın təqdirinə narazılıq göstərməsin.

3. Üç gün və ya daha az müddətə yas saxlamağa icazə verilir, əgər mərhum qadının əri deyilsə, şəriətin hikməti və qəlbə rahatlığıdır ki, bu müddət ərzində itkisi olan insan kədər və itki acısına davam gətirə bilsin.

4. Qadına vəfat etmiş əri üçün dörd ay on gün yas tutması vacibdir. İstisna, yas müddəti, uşağın doğulması ilə başa çatan hamilə qadındır.

5. Hədisin ümumi mənası həm gənc arvadın, həm də əri ilə cinsi əlaqəyə hələ başlamamış, lakin nikah müqaviləsi bağlanmış qadının vəziyyətini əhatə edir.

6. Ölən ərinə yas tutan qadına vacibdir ki, gözü cəlb edən və insanları ona diqqət yetirməyə təşviq edən hər şeydən əl çəksin, istər parlaq paltar olsun, istər sürmə, istər kosmetika, istərsə də buxur.

7. Parlaq olmamaq şərti ilə, ona rəngli paltar geyinməyə icazə verilir.

8. Lazım olduqda, məsələn, heyz qanından təmizləndikdən sonra buxurdan istifadə etməyə icazə verilir.

9. Öz-özlüyündə deyil, nəyəsə görə qadağan olan şey, zərurət olduqda icazəlidir, məsələn, yas tutan qadına heyz qanından təmizləndikdən sonra qoxunu aradan qaldırmaq üçün bir az buxurdan istifadə etmək icazəlidir.

(۳۲۵) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها قَالَتْ: «جَاءَتِ امْرَأَةٌ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ ابْنَتِي تُؤْفِي عَنْهَا زَوْجَهَا، وَقَدْ اشْتَكَّتْ عَيْنُهَا، أَفَنَكْحُلُهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لا» - مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا - كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ: «لا»، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّمَا هِيَ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرٌ، وَقَدْ كَانَتْ إِحْدَاكُنَّ فِي الْجَاهِلِيَّةِ تَرْمِي بِالْبَعْرَةِ عَلَى رَأْسِ الْحَوْلِ»، فَقَالَتْ زَيْنَبُ: كَانَتِ الْمَرْأَةُ إِذَا تُؤْفِي عَنْهَا زَوْجَهَا دَخَلَتْ حِفْشًا، وَلَبَسَتْ شَرَّ ثِيَابِهَا، وَلَمْ تَمَسَّ طِيبًا وَلَا شَيْئًا حَتَّى تَمُرَّ بِهَا سَنَةٌ، ثُمَّ تُؤْتَى بِدَابَّةٍ - حِمَارٍ، أَوْ شَاةٍ، أَوْ طَيْرٍ - فَتَفْتَضُّ بِهِ. فَقَلَّمَا تَفْتَضُّ بِشَيْءٍ إِلَّا مَاتَ، ثُمَّ تَخْرُجُ، فَتُعْطَى بَعْرَةً فَتَرْمِي بِهَا، ثُمَّ تُرَاجِعُ بَعْدُ، مَا شَاءَتْ مِنْ طِيبٍ أَوْ غَيْرِهِ».

* الْحِفْشُ: الْبَيْتُ الصَّغِيرُ الْحَقِيرُ. وَتَفْتَضُّ: تَدْلُكُ بِهِ جَسَدَهَا.

325. Ummu Sələmə (Allah ondan razı olsun) dedi: “Bir dəfə bir qadın, Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, mənim qızımın əri vəfat edib. İndi də onun gözləri ağrıyır. O, sürmədən istifadə edə bilərmi?” Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم iki və ya üç dəfə “**Xeyr**” cavabını verdi və sonra dedi: **“Həqiqətən, qızınızın gözləməli olduğu müddət, dörd ay on gündür. Cahiliyyə zamanında elə olurdu ki, sizdən biriniz bir ildən sonra quru peyin atırdı!”**

Zeynəb [Ummu Sələmənin qızı və Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ögey qızı] danışdı ki: “Cahiliyyə dövründə bir qadının əri vəfat edəndə o, kiçik bir evə girər, ən pis paltarını geyinər, heç bir buxurdan və paklana biləcəyi şeylərdən istifadə etməzdi [yəni yuyunmazdı], bir il keçənə qədər. Sonra onun yanına bir heyvan — uzunqulaq, qoç və ya quş gətirilirdi və o, ona [bədəninə və cinsiyyət

orqanını] sürtməyə başlayırdı. Və o hansı heyvana özünü sürtürdüsə, o ölürdü. Sonra qadın çıxırdı, ona bir parça quru peyin verirdilər, onu atırdı¹. Yalnız bundan sonra o, istədiyi buxurdan və digər oxşar şeylərdən istifadə edə bilərdi” (əl-Buxari 5336, 5337 və Muslim 1488, 1489).

Hədisin mövzusu:

Yas saxlayan qadına lazım gəldikdə sürmənin istifadəsi ilə bağlı vəziyyətin aydınlaşdırılması.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadının hökmü ona çatdırmaq üçün və ya onun vəziyyətindən narahat olduğu üçün qızının vəziyyəti ilə bağlı hər şeyi soruşması caizdir [eyni şey hər bir valideynə və onun övladına da aiddir].

2. Ölmüş ərinə, yas tutan qadının, gözləri ağrısı belə sürmədən istifadə etmək qadağandır [müalicə üçün, gözü bəzəməyə, başqa vasitələrdən istifadə etmək olar].

3. Belə qadına hər hansı kosmetikadan və onu bəzəyən hər şeydən istifadə etmək qadağandır [gözlərə çəkmək; dodaqları və dırnaqları rəngləmək; üzün dərisini bəzəyən kremlərdən istifadə etmək; gözəl deyilə biləcək hər hansı zinət əşyası, paltar və ayaqqabı geyinmək; ərinin öldüyü evi tərk etmək, zərurətdən və ya onun içində olmaq onun üçün təhlükəli olduğu haldan başqa].

4. Belə bir qadının gözlərini sürmədən başqa hər şeylə müalicə etməyə icazə verilir, bir şərtlə ki, dərman gözlərini bəzəməsin.

5. Müftiyə bir neçə dəfə eyni sual verilsə belə, mütləq öz cavabında qalmalıdır.

6. Müftinin sual verənə şəriət hökmünü və ya fətvasını qəbul etməsini asanlaşdıracaq şeyləri söyləməsi lazımdır.

7. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم insanları öyrətməsində olan gözəllik.

---

¹ O, bunu bir il ərzində olduğu vəziyyəti bəyanmədiyini bildirmək və belə bir vəziyyətdə olmağın onun üçün ərini itirməkdən daha asan olduğunu göstərmək üçün edirdi.

8. *Cahiliyyə* dövründə insanların əməl etdikləri adətlərlə müqayisədə İslam şəriətinin yüngüllüyü.

9. *Cahiliyyə* dövrü əhlinin əməl etdikləri adət ənənələrin vəhşiliyi, sağlam ağılın razılaşa bilmədiyi və insan *fitrətinə* zidd olan adətləri. İslamın rəhmətinə görə Allaha həmd olsun!

10. Ərin hüquqlarının ucaldılmasınının və *nikahın* böyük məqamınının göstəricisi.

Qarşılıqlı lənət haqqında kitab

كِتَابُ اللَّعَانِ

"Əl-li'an" – "la'ana" feildən əmələ gələn isim /məsdər/ — "lənət etmək", "əl-la'n" — "lənət". "Əl-li'an" sözünün leksik mənası qovulma, uzaqlaşma .

Əl-li'an sözünün şəriət mənası, ər-arvadın andları ilə dəstəklənən və ər-in arvadını zina etməkdə ittiham etməsinə görə lənət və ya qəzəblə müşaiyət olunan şəhadətdir.

(٣٢٦) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ فُلَانَ ابْنَ فُلَانٍ، قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ أَنْ لَوْ وَجَدَ أَحَدُنَا امْرَأَتَهُ عَلَى فَاحِشَةٍ، كَيْفَ يَصْنَعُ؟ إِنْ تَكَلَّمَ تَكَلَّمَ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ، وَإِنْ سَكَتَ سَكَتَ عَلَى مِثْلِ ذَلِكَ. قَالَ: فَسَكَتَ النَّبِيُّ ﷺ، فَلَمْ يُجِبْهُ، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ أَتَاهُ، فَقَالَ: إِنَّ الَّذِي سَأَلْتُكَ عَنْهُ قَدْ ابْتُلِيتُ بِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ ﷻ هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي سُورَةِ النُّورِ ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ﴾ فَتَلَاهُنَّ عَلَيْهِ، وَوَعَّظَهُ وَذَكَرَهُ، وَأَخْبَرَهُ أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، فَقَالَ: لَا، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، مَا كَذَبْتُ عَلَيْهَا، ثُمَّ دَعَاهَا، وَوَعَّظَهَا، وَذَكَرَهَا، وَأَخْبَرَهَا أَنَّ عَذَابَ الدُّنْيَا أَهْوَنُ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ، قَالَتْ: لَا، وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، إِنَّهُ لَكَاذِبٌ، فَبَدَأَ بِالرَّجُلِ، فَشَهِدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ، وَالْحَامِسَةَ أَنَّ لَعْنَةَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ، ثُمَّ ثَنَّى بِالْمَرْأَةِ، فَشَهِدَتْ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ، وَالْحَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ، ثُمَّ فَرَّقَ بَيْنَهُمَا، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُ يَعْلَمُ أَنَّ أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ، فَهَلْ مِنْكُمَا تَائِبٌ؟ - ثَلَاثًا -».

* وَفِي لَفْظٍ: «لَا سَبِيلَ لَكَ عَلَيْهَا» فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا لِي؟ قَالَ: «لَا مَالَ لَكَ، إِنْ كُنْتَ صَدَقْتَ عَلَيْهَا، فَهُوَ بِمَا اسْتَحَلَّتْ مِنْ فَرْجِهَا، وَإِنْ كُنْتَ كَذَبْتَ عَلَيْهَا، فَهُوَ أَبْعَدُ لَكَ مِنْهَا».

326. Abdullah ibn Ömər in sözlərindən rəvayət olunur ki, filan kəsin oğlu filankəs soruşdu: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, bizə de, əgər kimsə arvadının iyrenc bir iş (zina) etdiyini görsə, biz nə edək? Əgər o bu haqda danışarsa, bununla da ağır bir şeydən danışar, əgər susarsa, yenədə ağır bir şey haqqında da susar. İbn Ömər dedi: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم susdu və ona cavab vermədi. Bundan sonra o yenə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanına gəlib dedi: “Həqiqətən, Allah səndən soruşduğum şeylə məni imtahana çəkdi.” Sonra Allahu Təalə "Nur" surəsinin ayələrini nazil etdi: **"Zövcələrinə zina isnad edib..."** ("Nur" surəsi 6-cı ayə). Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bu ayələri ona oxudu, onu xəbərdar etməyə və ittihamının aqibəti haqqında xatırlatmağa başladı və dedi ki, bu dünyada [o, səksən dəfə qamçı ilə döyülsə belə] cəza axirət əzabından daha asandır. O, belə cavab verdi: “Xeyr, səni haqq olaraq göndərəmə and olsun ki, mən ona böhtan atmadım”. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu (qadını) çağırdı, nəsihət etməyə və onun bu ifadəsindən sonra nəticələrin nə olacağını xatırlatmağa başladı və dedi ki, bu dünyada [daşqalaq edilsə belə] cəza axirət əzabından daha asandır. O, cavab verdi: “Xeyr, səni haqq olaraq göndərəmə and olsun ki, o yalan danışır”. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, doğru olduğuna dair dörd dəfə Allaha and içən kişidən başladı. Beşinci and isə budur ki, əgər yalançı olarsa, Allahın lənəti onun üzərinə olacaq. Sonra Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم qadın ilə danışdı hansı ki, Allaha and içərək ərinin yalançı olduğuna dair dörd dəfə şəhadət verdi. Beşinci dəfə isə, əgər o (əri) doğrudursa, Allahın qəzəbinin onun üzərinə gələcəyi haqqında dedi qadına. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onların nikahlarının batıl olduğunu elan edərək onları ayırdı və dedi: **“Allah ikinizdən birinin yalançı olduğunu bilir. Sizdən kim tövbə etməyə hazırdır?”** deyə bu sözləri üç dəfə təkrarladı. Amma onların hər ikisi sözlərindən dönmədilər. Əl-Buxarinin “Səhih”ində hadisələrin başqa ardıcılığı verilir: birincisi, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlara üç dəfə lənətlərindən əl çəkməyi təklif etdi və yalnız bundan sonra imtina etdikdən sonra onları ayırdı.

Başqa bir versiyada deyilir: **“Sənin ona daha yolun yoxdur** [yəni o, artıq sənin həyat yoldaşın deyil və heç vaxt olmayacaq]”. Kişi soruşdu: “Ya Rəsulallah صلی اللہ علیہ وسلم, bəs mənim ona nikah hədiyyəsi etdiyim malım necə olacaq?” O cavab verdi: **“Sənin ona haqqın yoxdur, əgər həqiqətən** (o qadının zinakar olduğunu) **doğru danışsansa, axı sən onun cinsi orqanından istifadə etməsən** [yəni onunla cinsi yaxınlıq etməsən]. **Əgər ona böhtan atmıysansa, aləxüsus malını almayacaqsan”** (əl-Buxari 5311 və Muslim 1493).

Hədisin mövzusu:

Qarşılıqlı lənət etməyin /*əl-lian*/ necə baş verdiyinin izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Olmayan bir şey haqqında soruşmaq, xüsusən də suallar insanın şərəf və ləyaqətinə qəsd kimi xoşagəlməz mövzulara aiddirsə, məzəmmətlidir.

2. Mübahisələrə və müzakirələrə qapı açmamaq üçün belə suallara cavab vermək lazım deyil. Əgər bu baş vermişsə, Uca Allah bu vəziyyətdən çıxış yolu göstərəcəkdir.

3. Kişinin, arvadının zina etdiyini gördüyü mənzərə nə qədər dəhşətlidir, çünki bu, insanın bu haqda danışmasından və ya susmasından asılı olmayaraq, [günahın dərəcəsinə görə] ağır bir əməldir.

4. Quran ayələri iki yerə bölünür: bəziləri hər hansı səbəbdən nazil olanlar, digərləri isə heç bir səbəb olmadan nazil olanlar. Amma ayələrin bu kateqoriyalardan hansına aid olmasından asılı olmayaraq, onlarda qeyd olunan şəriət hökmləri ümumidir və səbəblərlə dəqiqləşdirilmir. [**Qayda:** ayənin nazil olma səbəbi ilə deyil, ümumi mənası ilə hesablaşmaq lazımdır].

5. Ərinin öz arvadını [zina etməkdə] ittiham etməsi ilə bağlı konkret hökmün nazil olması ilə özünü göstərən İslam şəriətinin hikməti, çünki əgər kişi belə bir şey deyirsə, deməli, bu həqiqətən də baş vermişdir [əks halda hansı kişi özünü ləkələmək istəyər?].

6. Dəlil olaraq, fətva istəyən şəxsə, Quran ayələrini oxumağa və ya hədislər oxumağa icazə verilir ki, hökm onun qəlbində möhkəmlənsin və daha inandırıcı olsun.

7. Nəsihət etmək lazımdır və bir hökm verilən zaman yenidən nəsihət etmək lazımdır, xüsusən də mühüm bir şeylə bağlı olarsa.

8. Bu dünyanın cəzası, nə qədər dəhşətli görünsə də, o biri dünyanın azabından qat-qat asandır. Necə ki, bu dünyadakı ləzzətlər nə qədər böyük olsa da, axirət ləzzətlərindən azdır. Üstəlik, cənnətdə qamçının tutduğu yer bu dünyadan və onda olan hər şeydən qat-qat üstündür.

9. İnsanların şərəf və fəzilətinin böyüklüyünün göstəricisi.

10. And içməyə icazə verilir, insandan tələb olunmasa belə.

11. Qarşılıqlı lənət etmək prosesi, ər arvadını zinada ittiham etdikdən sonra, onunla cinsi əlaqədə olub olmamasından asılı olmayaraq həyata keçirilir. Əgər [dörd şahidin] dəlili yoxdursa və ya arvad günahını etiraf edirsə, bu halda qarşılıqlı lənət etmək prosesi həyata keçirilmir, amma qadın daşqalaq edilir.

12. Kişinin lianı necə aparılır: ər dörd dəfə şahidlik edir... və bu cür davam edir.

13. Qadının li'anı necə aparılır: o beş dəfə and içir.

14. *Li'an*, iddiaçı ər olduğu üçün, Quran və Sünnənin işarə etdiyi kimi ərədən başlayır.

15. Lənət (la'n) kişi ilə, qəzəb (qədəb) qadınla əlaqələndirilir, çünki onun (qadının) əməlinin təsiri daha çox pisdir və o, ərindən daha çox yalana yaxındır. Buna görə də o, bilərəkdən günah işlədən insanlardan ola bilər. Qəzəb lənətdən qat-qat pisdir və qəsdən hər hansı bir günah işləmiş hər kəs üçün bir cəzadır.

16. Günah nə qədər pis olarsa, onun cəzası da bir o qədər ağır olar.

17. *Li'an* hökmdarın və ya onun nümayəndəsinin iştirakı ilə keçirilir.

18. Əgər ər arvadını zina etməkdə ittiham edərsə, lakin qarşılıqlı lənət etməyə razılaşmasa, kürəyinə səksən şallaq zərbəsi vurulur.

19. Əgər ər arvadını zina etməkdə günahlandırarsa və qadın, bir-birinə lənət etməkdən imtina edərsə, qadın daşqalaq edilir.

20. Hər ikisi bir-birinə lənət etsələr, bu dünyada cəza onlardan gedər: kişi qamçı ilə döyülməz, qadın isə zinaya görə cəzalandırılmaz - onlar əbədi olaraq ayrılırlar.

21. ər və arvadın bir-birinə lənət etməkdən imtina etməsi lazımdır, çünki onlardan biri yalançıdır.

22. Əgər ər və arvad artıq cinsi yaxınlıqda olublarsa, belə bir ayrılıqdan sonra mehr ərinə qayıtmır [əgər aralarında cinsi yaxınlıq olmayıbsa, arvad ona nikah hədiyyəsini qaytarmalıdır].

23. Peyğəmbərin ﷺ insanları öyrətməsində və həqiqəti inandırıcı şəkildə onlara çatdırma bilməsində olan gözəllik.

24. Peyğəmbər ﷺ gizlini bilmirdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardırlar:

25. Şəriət hökmləri */əhkamlar/* aşkar, bəlli mənaya uyğun olaraq həyata keçirilir.

26. Əgər insan Quran ayəsini dəlil olaraq gətirərsə, *istiazə* [*ə'uzu bi Llahi min əş-şeytani-r-rəd-cim* sözləri] deyilməz.

27. Quran ayələrinin oxunmasının sonunda "*Sədəqə-Allahu əl-Azim*" kəlməsini söyləmək lazım deyil.

28. Əgər öz sözlərindən imtina etmək təklifindən sonra ər və arvaddan biri lənətindən əl çəksə, onların arasında olan nikah pozulmur.

(۳۲۷) وَعَنْهُ أَنَّ رَجُلًا رَمَى امْرَأَتَهُ، وَانْتَفَى مِنْ وَلَدِهَا فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَتَلَاعَنَا كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى، ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ لِلْمَرْأَةِ، وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتْلَاعَيْنِ.

327. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم zamanında, bir kişi öz arvadını zina etməkdə ittiham etdi və onun bətnində olan uşaqdan imtina etdi. O zaman Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم Allahın bu haqda dediyi kimi, onların qarşılıqlı olaraq bir-birini lənətləmələrini əmr etdi. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم övladın [soyunun] ana ilə bağlı olduğunu hökm verdi və bir-birini lənətləyənləri əbədi olaraq ayırdı (əl-Buxari 4748 və Muslim 1494).

Hədisin mövzusu:

Qarşılıqlı lənət etmək */li'an/* səbəbiylə mənşəyi ataya aid edilməyən övlad haqqında hökmün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ər arvad arasında qarşılıqlı lənət o zaman baş verir ki, arvadını zinada ittiham edən ərin açıq-aydın dəlili yoxdur və arvad günah işlədiyini etiraf etmir.

2. Qarşılıqlı lənət, mütləq Allahu Təalənin Quranda bildirdiyi, təsvir və qaydaya uyğun olaraq baş verməlidir.

3. Belə işlərin vacibliyinə görə qarşılıqlı lənət ancaq, hökmdarın və ya onun nümayəndəsinin yanında olur.

4. İnsanın şərəf və fəzilətinin ucalıq dərəcəsinin göstəricisi — ona görə də kimisə zina etməkdə ittiham edən, iki cəzadan birindən qurtulmaz: ya bu dünyada səksən şallaqla cəzalandırılır, ya da o biri dünyada lənətlənər.

5. Qarşılıqlı lənət prosesi başa çatdıqdan sonra bir-birinə lənət edən həyat yoldaşlarını əbədi olaraq ayırırlar.

6. Əgər qadının əri, atalığı inkar edərsə, bunun qarşılıqlı lənət prosesində baş verməsindən və ya arvadın zina etməkdə ittiham olunmasından asılı olmayaraq, uşağın soyu ona aid edilmir.

7. Əgər qadının əri uşaqdan imtina edərsə, uşaq nikahdan kənar doğulduğu üçün arvadın zina etdiyi kişiyyə aid edilmir.

8. Nikahdan kənar doğulan uşağın soyu yalnız anaya aid edilir: uşaq onun soyadına aid edilir və ana nəslilə miras alır.

(۳۲۸) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: «جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي فِزَارَةَ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ: إِنَّ امْرَأَتِي وَلَدَتْ غُلَامًا أَسْوَدَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «هَلْ لَكَ مِنْ إِبِلٍ؟» قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: «فَمَا أَلْوَانُهَا؟» قَالَ: حُمْرٌ. قَالَ: «فَهَلْ فِيهَا مِنْ أَوْرَقٍ؟» قَالَ: إِنَّ فِيهَا لَوُرْقًا، قَالَ: «فَأَنَّى أَتَاهَا ذَلِكَ؟» قَالَ: عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعُهُ عِرْقٌ، قَالَ: «وَهَذَا، عَسَى أَنْ يَكُونَ نَزَعُهُ عِرْقٌ».

328. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir gün, Bənu Fəzərə qəbiləsindən bir nəfər Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedi: “Mənim arvadım qara dərili uşaq doğdu”. Cavabında Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم: **“Sənin dəvələrin varmı?”** deyə soruşdu. O: “Bəli” deyə cavab verdi. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: **“Onların rəngi nədir?”** O cavab verdi: “Qırmızı”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: **“Onların arasında kül rəngli doğulurmu?”** O cavab verdi: “Bəli, bəzən kül rəngi olanlar da doğulur”. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم soruşdu: **“Bəs bu kül rəngi dəvələr haradandır?”** O cavab verdi: "Ola bilsin ki, nəsildən birinin oxşar rəngi var idi." Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: **“Bəli, ola bilsin ki, sizin övladınızın da nəslində dərisi bu rəngdə olan biri var idi”** (əl-Buxari 6874 və Muslim 1500).

Hədisin mövzusu:

Dərisinin rənginə görə ata anasından fərqlənən övladın hökmünün izahı.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uca Allah bu dünyada elə etmişdir ki, uşaqlar əksər hallarda xarici görünüş və dəri rənginə görə valideynlərinə bənzəyirlər. Ona görə də, insanlar adətən, xarici görünüşü ilə və ya dəri rənginə görə onlara bənzəməyən övladı olduqda narazılıq göstəyirlər.

2. Əgər zahiri əlamətləri, Allahın qoyduğu adət ənənə ilə ziddiyyət təşkil edən bir uşaq doğularsa, ata və ya ananın bu uşağın valideynləri olmadığını söyləmək olmaz, çünki onun əcdadlardan birinə bənzəmə ehtimalı var [və uşaq, əlbəttə ki, valideyninin soyadına mənsub sayılır].

3. Fətva istənilərkən, "ola bilsin ki, zina baş vermişdir", cümləsini irəli sürmək ittiham sayılmır, ona görə də sual verənə səksən şallaq vurulmaz.

4. İnsanlar düşünməli və nəticə çıxarmağa tələsməməlidir: əgər bədəvi onun belə bir uşağının doğulmasının səbəblərini düşünsəydi, bunun baş verə biləcək normal bir hadisə olduğunu başa düşərdi.

5. Şəriət insanın şəcərəsinin saflığının qorunmasına çox diqqət yetirir və insanların bu məsələ ilə bağlı şübhələrini və hər hansı düşüncələrini nəzərə almır.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bədəviyə göstərdiyi, onu şübhələrdən və gələn təlqinlərdən azad edən mükəmməl səmimiyyəti.

7. İnandırmaq və aydınlaşdırmaq üçün misallardan istifadə kimi metoda işarə.

8. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanları öyrətməsində olan hikməti, çünki o, bədəviyə onun öz fəaliyyəti və yaşadığı mühitlə bağlı misal çəkdi ki, daha inandırıcı və başa düşülən olsun.

9. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bəlağəti, hansı ki, bədəviyə elə misallar çəkir, elə sual verirdi ki, o özü öz sualına cavab verdi.

10. Qiyas ilə, müqayisə etmək, şəriətdə əsas olmasına dəlalət edir, amma düşüncə üçün yer olan məsələlərdə.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

11. İnsana yaxın və başa düşülən nümunələr vermək göstərişi.

[“Nəsilə aid edilməsi” haqqında fəsil]

(۳۲۹) عَنْ عَائِشَةَ   قَالَتْ: اخْتَصَمَ سَعْدُ بْنُ أَبِي وَقَّاصٍ وَعَبْدُ
بْنُ زَمْعَةَ فِي غُلَامٍ، فَقَالَ سَعْدٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، هَذَا ابْنُ أَخِي عُتْبَةَ
بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ، عَهْدَ إِلَيَّ، أَنَّهُ ابْنُهُ، انْظُرْ إِلَيَّ شَبَهِهِ، وَقَالَ عَبْدُ بْنُ
زَمْعَةَ: هَذَا أَخِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، وُلِدَ عَلَيَّ فِرَاشِ أَبِي مِنْ وَلِيدَتِهِ، فَانْظُرْ رَسُولُ
اللَّهِ   إِلَيَّ شَبَهِهِ، فَرَأَى شَبَهًا بَيْنًا بَعْتَبَةَ، فَقَالَ: «هُوَ لَكَ يَا عَبْدُ بْنُ زَمْعَةَ،
الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ، وَلِلْعَاهِرِ الْحَجَرُ، وَاحْتَجِبِي مِنْهُ يَا سَوْدَةَ»، فَلَمْ تَرَهُ سَوْدَةَ
قَطُّ.

329. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə, Səd ibn Əbu Vəqqas və Əbd ibn Zəm’a, bir uşağa görə (yəni onun kimə aid olması barədə) mübahisə etdilər. Və Səd dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, bu mənim qardaşım Utbə ibn Əbu Vəqqasın oğludur, o mənə vəsiyyət etmişdi ki, bu uşaq onun oğludur. Görün necə ona oxşayır”. Əbd ibn Zəmə dedi: “Bu mənim qardaşımdır, ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم. O, atamın yatağında, onun cariyəsi tərəfindən dünyaya gəlib”. Rəsulullah صلى الله عليه وسلم uşağa baxdı və Utbə ilə açıq-aşkar oxşarlıq gördü, lakin buna baxmayaraq dedi: **“O, sənin qardaşın sayılır, ey Əbd ibn Zəmə, çünki uşaq, yatağın sahibinə** (yəni nikahda qanuni cinsi əlaqəyə) **aiddir və zinakara** [daşdan başqa bir şey] **çatmaz. Və özünü onun yanında hicab ilə ört, ey Səuda”**. Və o uşaq Səudanı bir daha görmədi, baxmayaraq ki, onun bibisi sayılırdı, çünki Əbd ibn Zəmənin bacısı və Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم arvadı idi” (ə- Buxari 6765 və Muslim 1457).

Hədisin mövzusu:

Uşağın, başqasının yatağında doğulduğu halda, digər bir adama bənzədiyi zaman, şübhə doğurursa, onun hansı nəsilə mənsub olduğunun aydınlaşdırılması ilə bağlı izahat.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uşaqlar haqqında vəsiyyət etmək caizdir [çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə bir vəsiyyəti pisləməmişdir].

2. Zina nəticəsində doğulan uşaq, zinakara aid deyil, hətta o atalıq hisslərini bəyan edərək, DNT analizinə istinad edərək bunu iddia etsə belə.

3. Yatağın sahibi olduqda, [yəni əgər ər və arvad ən azı 6 ay birlikdə yaşayarsa] lakin başqa kişiyyə oxşayan uşaq dünyaya gələrsə, uşağın başqa şəxsə oxşarlığı nəzərə alınmır, şəriətə görə uşağın atalığı bu qadının ərinin xeyrinə müəyyən edilir və uşaq onun nəslinə aid edilir, onun mirasını alır və s.].

4. Əgər mübahisə edən tərəflərdən biri, Əbd ibn Zəmə kimi, *hakim* ona sual verməzdən əvvəl öz lehinə dəlil gətirərsə, onun dəlili qəbul edilir.

5. Mübahisə edən tərəfin, digər mübahisə edən tərəfin dəlilini zikr etməsinə cavab olaraq susması, dəlili təsdiq etməsi sayılır, Sədin elədiyi kimi.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم fərmanlarının gözəlliyi, hansı ki, atalıq hüququna malik olan kişinin xeyrinə hökm verdi, və həmçinin bu və digər kişilərlə bağlı ümumi hökmləri əlavə olaraq qeyd etdi.

7. Əgər hər hansı bir şeydə şübhə varsa, gərək özünü və başqalarını qoruyasan, necə ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم öz zövcəsinə buyurur: **“Və onun yanında hicab ört, ey Səuda”**.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Həqiqətən, övladın oxşarlığının hökmü yalnız bundan daha güclü dəlil olduqda, məsələn yataq dəlili [yəni nikahda qanuni cinsi əlaqə] kimi bir dəlil olmadığı halda qüvvədədir.

9. *Hakimin* qərarı, heç nəyin mahiyyətini dəyişmir.

10. Səhabələrin, Peyğəmbərin ﷺ əmrlərinə nə qədər tez əməl etdiklərinin və Səudənin bunu necə yerinə yetirdiyinin göstəricisi.

Şeyx İbn Useyminin tamamlamağa vaxtı olmadığı “Tənbihul-əfxəm” kitabı bununla bitir. Və biz İmam əl-Məqdisinin “Umdətul-əhkam” toplusundan qalan 100-ə yaxın hədisi təhlil edərək Şeyx Bassamın “Təysir əl-əllam” kitabına keçirik (Allahu Təalə onların hamısına rəhmət eləsin!).

(۳۳۰) وَعَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا قَالَتْ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم دَخَلَ عَلَيَّ مَسْرُورًا، تَبْرُقُ أَسَارِيرُ وَجْهِهِ، فَقَالَ: «أَلَمْ تَرِي؟ أَنَّ مُجَزَّزًا نَظَرَ أَنْفًا إِلَى زَيْدِ بْنِ حَارِثَةَ وَأُسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ، فَقَالَ: إِنَّ بَعْضَ هَذِهِ الْأَقْدَامِ لَمِنْ بَعْضٍ». * وَفِي لَفْظٍ: كَانَ مُجَزَّزٌ قَائِفًا.

330. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم sevinclə yanıma daxil oldu — onun üzü sevincdən parlayırdı — və dedi: **“Bilirsən, indicə bir mücəzziz¹ Zeyd ibn Haris və Üsamə ibn Zeydə² baxdı və dedi: “Bu, biri digərindən əmələ gələn insanların qədəmləridilər?!”.**

Başqa bir versiyada deyilir: “Bu mücəzziz iz tanıyan (kaif) idi” (əl-Buxari 6770 və Muslim 1459).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qohumluğun müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı daha güclü dəlil, məsələn, yatağa mənsubiyyət [yəni nikahda qanuni cinsi əlaqə] olmadığı halda, iz tanıyan şəxsin sözlərinə istinad etmək olar. Bu, üç imamın fikridir və dəlil olaraq bu hekayədə Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ifadə etdiyi sevinci gətirirlər, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ancaq həqiqətə sevinirdi. İmam Əbu Hənifə bu məsələdə ziddiyyətli fikirdə idi və bu fakta əsaslanmadı və dedi ki, hədisdə Üsamə ilə atası arasında qohumluq əlaqəsi olduğuna işarə yoxdur [lakin həqiqət üç imamın tərəfindədir, Allahu a'ləm].

2. Belə bir hökmü qəbul etmək üçün bir iz tanıyanın rəyi kifayətdir, lakin alimlər şərt irəli sürmüşlər ki, iztanıyan etibarlı olmalı və bu elm sahəsində mütəxəssis kimi insanlar arasında tanınmalıdır. Əgər iztanıyanın

¹ Mücəzziz — və ya iztanıyan /kaif/ - zahiri görkəminə görə insanların qohumluğunu təyin etməyi bilən şəxsdir.

² Onlar ata və oğul idilər. Onlar elə yatmışdılar ki, başları parça ilə örtülüb, ayaqları açıq qalmışdı. Hədisin başqa versiyalarında Üsamənin qara dərili, Zeydin isə açıq dərili olduğu bildirilir.

xüsusiyyətləri bu meyarlara uyğun gəlmirsə, onun rəyi nəzərə alınmır və buna görə də onun hesabatı əsasında hökm verilməməlidir.

3. Hər bir insan öz əsasına (öz nəslinə) aid edildikdə, şəriət, insanın şəcərəsinin gerçəkliyinə qayğı ilə yanaşır.

4. Xoş xəbərə sevinmək və onu başqaları ilə bölüşmək lazımdır, xüsusən də əgər bu, insanları hər hansı şübhələrdən və müxtəlif söz-söhbətlərdən xilas edərsə.

5. İztanıma, müəyyən bir tayfaya xas deyil. Əgər onun xüsusiyyətləri yuxarıdakı meyarlara cavab verirsə, iztaniyanın mühakiməsinə etibar etməlisiniz.

6. Bəzi elm adamları iddia edirdilər ki, əvvəllər iztaniyan şəxs xarici əlamətlərə görə uşağın mənşəyinin eyni anda bir neçə atadan olduğunu deyə bilərdi. Ancaq müasir tibb sübut etdi ki, toxum hüceyrəsini mayalandıran spermatozoid iki və ya daha çox kişiyyə aid ola bilməz.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم qeybi bilmirdi.

(۳۳۱) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رضي الله عنه قَالَ: ذُكِرَ الْعَزْلُ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ: «وَلَيْمَ يَفْعَلُ أَحَدُكُمْ؟» – وَلَمْ يَقُلْ: فَلَا يَفْعَلُ ذَلِكَ أَحَدُكُمْ – «فَإِنَّهُ لَيْسَتْ نَفْسٌ مَخْلُوقَةٌ إِلَّا اللَّهُ خَالِقُهَا».

331. Əbu Səid əl-Xudri (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم hüzurunda “‘azl”¹ haqqında qeyd deyildi və o, [məzəmmət edirmiş kimi] dedi: **“Niyə sizdən biriniz bunu edirsiniz?”** Lakin O, **“Sizlərdən heç biriniz belə bir şey etməsin”** demədi, amma belə dedi: **“Əgər Allah bir ruhun var olacağını təqdir etmişsə, o zaman O mütləq onu yaradacaq”** (əl-Buxari 7409 və Muslim 1438).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şəriətdə ‘azl-nin hökmü.

2. Əgər övlad sahibi olmaq istəməyən insan «‘azl» edərsə, bu, məzəmmətə olunasıdır, çünki bununla o, təqdirə deyil, səbəblərə güvənmiş görünür.

3. Yaradılmış hər hansı bir nəfs yalnız ona görə mövcuddur ki, Uca Allah onun varlığını təqdir etmişdir — qədərə iman burada özünü göstərir. Əgər Allahu Təalə bir şeyi istəsə, o olar, istəməsə, olmayacaq. Allahu Təalə hər şeyi təqdir etmiş və onların varlığının səbəblərini yaratmışdır, ona görə də insan bir şeyin həyata keçirilməsi üçün səbəblər yaratmalıdır. Allahu Təalə istədiyini təqdir edər və istədiyini edər. Və buna görə də, hərəkətlərin səbəblərini həyata keçirməkdən imtina və onların təsirinə inamın olmaması və ya əksinə, yalnız onlara güvənmək — bütün bunlar qınanılır.

¹ ‘Azl — cinsi əlaqənin kəsilməsidir ki, kişi məni buraxmazdan əvvəl cinsi orqanını qadının cinsi orqanından çıxarır ki, məni onun bətninə düşməsin.

Ona görə də, həqiqət, Allahın təqdirinə, eləcə də səbəblərin bir şeyin həyata keçirilməsinə təsir etməsinə inanmaqdır — bu, əql və şəriət dəlillərini birləşdirən Əhli sünənə məzhəbidir ki, ona görə Uca Allaha həmd olsun!

(۳۳۲) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: كُنَّا نَعَزِلُ وَالْقُرْآنُ يَنْزِلُ.

لَوْ كَانَ شَيْئًا يُنْهَى عَنْهُ، لَنَهَانَا عَنْهُ الْقُرْآنُ.

332. Cabir (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Biz Quranın nazil olmağa davam etdiyi bir vaxtda ‘azl edirdik”. Süfyan ibn Veynə demişdir: “Əgər o, qadağan edilmiş bir şey olsaydı, Quranla bizə qadağan olunardı” (əl-Buxari 5208 və Muslim 1440).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Səhabələr Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم dövründə ‘azl edirdilər. Allahu Təalə onların nə etdiklərini bilirdi, lakin bunun məzəmməti nazil edilməmişdir. Hədisin rəvayətçisi — Cabir və ya Süfyan [rəvayətçi ilə bağlı alimlər arasında ixtilaf var] — şəriətin nazil olduğu dövrdə onların ‘azl etdiklərini bildirmişdir. Lakin bu məsələ ilə bağlı heç bir vəhy nazil olmadığına görə, rəvayətçi bunu ‘azl-ın caizliyinə dəlil gətirir, və şəriəti qanun edən isə Öz qullarının bunu etdiyini bildiyi halda, heçnə nazil etmədi. Muslimin “Səhih”ində Cabirin belə dediyi rəvayət olunur: “Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bundan xəbərdar oldu, lakin qadağan etmədi”.

2. ‘Azl caizdir /*mubah*/ ona görə ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم səhabələrin belə şeylər etdiyini bilirdi, lakin [caizliyi təsdiq edərək] susdu. Əgər insanlar yalnız şeylər etsələr, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم səssiz qala bilməzdi. Buna görə də onun həm sözləri, həm də bir şeyi səssiz təsdiqi /*təkriri*/ Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم şəriətinə aiddir.

3. Əl-Səni belə dedi: “Əgər bu bir şey olsaydı...” kəlmələrinə gəlincə, bu rəvayəti yalnız Muslim qeyd etmişdir və bu Cabirin sözləri deyil. Bu hədis A'tadan, o da Cabirdən rəvayət edən Süfyan ibn Veynin sözləridir. Muslimin versiyasında “Əgər qadağan bir şey olsaydı, bizə qadağan olunardı” deyilir, “Əgər qadağan bir şey olsaydı, Quran tərəfindən bizə qadağan olunardı” kəlməsi isə Süfyanın özünün gəldiyi nəticədir (*istinbat*), hansı ki, hədisdə

idrac¹ sayılır. Umda müəllifi bu sözləri bütöv bir hədisin bir hissəsi kimi sitat gətirib, baxmayaraq ki, əslində belə deyil.

4. İbn Dərik bunun icazə olmasının təsdiqinin /*təqarir*/, Cabirə (Allah ondan razı olsun) necə aid edildiyini başa düşməmişdi, çünki bu, Allahın icazə etməsi haqda təsdiqdir /*təqrir*/. Bu cür qəribə şeydən qurtulmağa çalışan əl-Sanani kimi. Amma bunların Cabirin sözləri olmadığını öyrənəndə hər şey aydın olur.

---

¹ *İdrac* — hədisin əvvəlində, ortasında və ya sonunda verilən rəvayətçilərdən birinin qeydi və ya əlavəsidir, və ilk baxışda hədisin özünün bir hissəsi kimi görünür.

(۳۳۳) عَنْ أَبِي ذَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيْسَ مِنْ رَجُلٍ ادَّعَى لِغَيْرِ أَبِيهِ وَهُوَ يَعْلَمُهُ إِلَّا كَفَرَ، وَمَنْ ادَّعَى مَا لَيْسَ لَهُ فَلَيْسَ مِنَّا، وَلَيْتَبَوَّأُ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ، وَمَنْ دَعَا رَجُلًا بِالْكَفْرِ أَوْ قَالَ: عَدُوَّ اللَّهِ، وَلَيْسَ كَذَلِكَ إِلَّا حَارَ عَلَيْهِ».

كَذَا عِنْدَ مُسْلِمٍ، وَابْنِ خَرِيٍّ نَحْوَهُ.

333. Əbu Zər (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, o, Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم belə dediyini eşitdi: **“Hər kim öz soyunu, atasından başqasına mənsub olduğunu iddia etsə [özünün həmin nəsildən olduğunu bilirsə] küfr etmiş olar. Kim özünə aid olmayan bir şeyi iddia edərsə [və bundan xəbərdardırsa], onun bizimlə heç bir əlaqəsi yoxdur və Cəhənnəmdəki yerini tutmağa hazırlaşsın. Və kim başqasını küfrdə ittiham edərsə [onu kafir adlandırırsa] və ya ona: “Ey Allahın düşməni!” desə, hansı ki, o şəxs elə deyilsə, bu ittiham mütləq ona qayıdacaqdır”** (əl-Buxari 3508, Muslim 61).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər insanın soyu ona məlumdursa, ondan imtina etmək və öz soyunu başqa bir nəsilə aid etmək qadağandır, ata və ya babalara aid olub-olmamasından asılı olmayaraq, ki bir növ nəsildən digərinə keçmək üçün, çünki bunun ardınca dəhşətli zərər gəlir: soy əlaqəsi kəsilir, bir-birinə haram (*məhərim*) insanların qanı qarışır, qohumluq əlaqələri kəsilir və s.

2. Hədisdə, qeyd olunur ki, bilmək şərtidir, çünki əsrlər boyunca, bir çox əcdadların nəsilləri keçmişdir, bu da çaşqınlıq yarada bilər və bilməməzliyə səbəb ola bilər [yəni, əgər insan başqa nəsilə mənsub olduğunu bilmirsə ona heç bir günah yazılmaz, məsələn, yetimxanadan götürülən və bu məlumatı onlardan gizlədən yetimlərin başına gəlidiyi kimi]. Axı Allahu Təalə insana gücündən artıq olanı yükləməz, unutqanlıq və səhvlərinə görə insanları cəzalandırmaz.

3. **“Və ona aid olmayan bir şeyi iddia edən...”** sözləri deyərkən — bura insanın hər hansı yalan ifadəsi, istər nəsil, mal-mülk, [müəyyən] biliyə sahib olmaq, bir peşə [insan hər hansı bir səlahiyyətə malik olduğunu iddia etdiyi zaman] və ya iddia etdiyi hər hansı başqa şey aid edilir. Peyğəmbər ﷺ dedi ki, onun elə bir adamla heç bir əlaqəsi yoxdur, çünki, elə adam yalançıdır və cəhənnəm əhlidir, ona görə də cəhənnəmdə özünə yer hazırlasın. Bəs belə bir şəxs insanların malını yeyib-içməkdən ötrü yalan sözlərinin üstünə yalan andlar əlavə etsə, nə olacaq? Belə bir insandan gələn zərər qorxuducudur, onun vəziyyəti isə dəhşətlidir.

4. “Küfr” /*küfr*/, “pislik” /*fisk*/ və ya “imansızlıq” və s. kəlmələrini, buna layiq olmayan bir şəxsə qarşı işlədənlərə hədə. Belə bir insan bu cür xüsusiyyətlərin sahibi kimi xarakterizə olunmağa, başqalarından daha çox layiqdir, çünki bütün bunlar ona qayıdacaq, çünki mükafat, əməllərə uyğundur.

5. İnsanları kafirlikdə /*təkfir*/ ittiham etmək qadağandır, bunun şəriət səbəbi və ya şəxsin açıq-aşkar kafir olması halları istisna olmaqla. Həqiqətən də, təkfir və bir insanın müsəlman ümmətindən çıxarılması təhlükəli işdir. Bu, yalnız əqidə /*bəsir*/ və şəhadət /*təsəbbut*/, yoxlama və elm /*ilm*/ əsasında edilməlidir.

Ana südü ilə yedizdirmə haqqında kitab

كِتَابُ الرَّضَاعِ

Şəriətdə, "ər-rada", uşaq doğulduqdan sonra, əmələ gələn ana südü ilə əmizdirmək və ya əmmək deməkdir [və ya sadəcə içməkdir].

(۳۳۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فِي بِنْتِ حَمْزَةَ: «لَا تَحِلُّ لِي، يَحْرُمُ مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ، وَهِيَ ابْنَةُ أُخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ».

334. İbn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki: "Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم Həmzənin qızı haqqında dedi: **"O mənə icazəli deyil** (yəni onunla evlənmək), **çünkü nəsil-nəcabət səbəbi ilə qadağan olan şey, ana südü səbəbi ilə qadağandır. O, mənim süd qardaşımın qızıdır** (yəni süd qardaşı qızı)" (əl-Buxari 2645 və Muslim 1447).

(۳۳۵) عَنْ عَائِشَةَ   قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ  : «إِنَّ الرِّضَاعَةَ تُحَرِّمُ مَا يَحْرُمُ مِنَ الْوِلَادَةِ».

335. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir ki: **“Həqiqətən, ana südü ilə əmizdirmək /ər-rad'a/, nəsilə-nəcabətə görə qadağan olanı qadağan edir”** (əl-Buxari 2646 və Muslim 1444).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, süd vermə səbəbiylə qadağan olan bir şey, yəni — *nikah* qeyd olunur.

2. Əmizdirmə səbəbiylə, qohumluq əlaqəsinə görə, evlənməsi qadağan olanlarla evlənmək qadağan olur. Qan əlaqəsinə görə qadağan olan hər hansı bir qadın ana südüne görə də qadağandır.

3. Ana südü səbəbiylə evlənmək qadağan edilənlər, ilk növbədə, ana südü ilə qidalanan, sonra isə onun bütün nəsiləri: oğulları, qızları və onların bütün övladlarıdır. Ana südü ilə qidalananın kökünə gəlincə, məsələn, ana, ata və onların əcdadları, eləcə də *“hauaşiya”* kateqoriyasına aid olan qohumlar [miras kimi], istər qardaş, istər bacı, istərsə də əmi və bibi, xala və dayı olsunlar, onlar qadağan olmazlar və onlara qadağan hökmü şamil olmaz. Qadının əmizdirdiyi, onun övladlarından biri kimidir və qadın, onun süd anası sayılır. Və bu qadının südünün əmələ gəlməsinə səbəb olan isə (yəni onun əri, hansından ki, o hamilə qalıb), onun süd atası olacaq. Bu qadının və bu kişinin övladları onun süd qardaşları və süd bacıları olacaqlar, babaları isə bu uşağın süd babaları olacaqlar. Eynilə həm ata tərəfdən, həm də ana tərəfdən əmi və bibilər həmin uşağın süd əmisi və bibisi olurlar.

(۳۳۶) وَعَنْهَا قَالَتْ: «إِنَّ أَفْلَحَ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ، اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ بَعْدَ مَا أُنْزِلَ الْحِجَابُ، فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا آذَنُ لَهُ، حَتَّى اسْتَأْذِنَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَإِنَّ أَخَا أَبِي الْقُعَيْسِ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي، وَلَكِنْ أَرْضَعْتَنِي امْرَأَةٌ أَبِي الْقُعَيْسِ، فَدَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ الرَّجُلَ لَيْسَ هُوَ أَرْضَعَنِي، وَلَكِنْ أَرْضَعْتَنِي امْرَأَتَهُ، فَقَالَ: «اِئْذَنِي لَهُ، فَإِنَّهُ عَمُّكَ، تَرَبَّتْ يَمِينُكَ».

336. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) dedi: “Bir dəfə Əbul-Queysin qardaşı Əfləh, hicab haqqında ayə nazil olduqdan (yəni qadınların örtüsü haqqında) sonra mənim yanıma daxil olmaq üçün icazə istədi. Mən dedim: “Allaha and olsun ki, mən Peyğəmbərdən صلی اللہ علیہ وسلم soruşmayana qədər onu (Əfləhi) içəri buraxmayacağam, çünki Əbul-Queysin qardaşı (yəni Əfləh) mənə ana südü verməmişdir, amma məni Əbul-Queysin arvadı (yəni Əfləhin qardaşı arvadı) yedizdirmişdir”. Sonra Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم yanıma gəldi və mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم! Həqiqətən də, filan kişi məni yedizdirmədi [ana südü ilə], amma onun arvadı yedizdirdi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə cavab verdi: **“Ona (Əfləha) icazə ver içəri girsin, axı o sənin əmin sayılır, allərin toza batsın”** (əl-Buxari 4796, 5239, 6156 və Muslim 1445).

قَالَ عُرْوَةُ: فَبِذَلِكَ كَانَتْ عَائِشَةُ تَقُولُ: حَرِّمُوا مِنَ الرَّضَاعِ مَا يَحْرُمُ مِنَ النَّسَبِ.

* وَفِي لَفْظٍ، اسْتَأْذَنَ عَلَيَّ أَفْلَحُ، فَلَمْ آذَنُ لَهُ، فَقَالَ: أَتَحْتَجِبِينَ مِنِّي، وَأَنَا عَمُّكَ؟ فَقُلْتُ: كَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَرْضَعْتِكِ امْرَأَةٌ أَخِي بِلَبَنِ أَخِي، قَالَتْ: فَسَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالَ: «صَدَقَ أَفْلَحُ، ائْذَنِي لَهُ».

Urva dedi: “Buna görə də Aişə demişdir: “Qan bağları ilə qadağan etdiyinizi şeyləri, ana südü vermək səbəbiylə də, qadağan edin”.

Başqa bir versiyada deyilir: “Əfləh mənim yanıma daxil olmaq üçün icazə istədi, amma mən ona icazə vermədim. O zaman o soruşdu: “Sən məndən gizlənirsən, halbuki mən sənənin əminəm?” Cavabında mən soruşdum: “Bu necə ola bilər?” O dedi: “Qardaşımın arvadı səni qardaşımın südü ilə yedizdirdi [Əfləh belə dedi, çünki qadının südü qardaşına onun qardaşının səbəbi ilə gəldi]”. Aişə dedi: “Mən bu barədə Rəsulullahdan ^{صلى الله عليه وسلم} soruşdum, o belə cavab verdi: **“Əfləh doğru dedi, ona görə icazə ver içəri girsin, əllərin tozla batsın¹”** (əl-Buxari 2644).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Süd vermə hökmünün (*ər-radaə*) və onunla bağlı olan hər şeyin, süd verən qadının ərinə və onun qohumlarına da aid olmasına işarə, çünki o, südün sahibidir, çünki süd onun mənisə və qadının mənisə (sperması) sayəsində yaranmışdır. Ona görə də *ər-rada* onların ikisindən gəlir və hər iki tərəfdən, əmizdirdikləri uşağa təsir edir. Bu, əksər səhabələrin, tabiinlərin, hədis əhlinin və bəzi *məzhəb* tərəfdarlarının rəyidir.

2. Quranın özünün də işarə etdiyi kimi qadınların özləri üçün qohum olmayan (*məhərim*) kişilərin yanında *hicab* örtmələri vacibdir. Ola bilsin ki, İslamın ilk illərində qadınlara bunu qəbul etmək çətin olub, nəticədə hicrətin beşinci ilində qadağa nazil olana qədər *cahiliyyə* dövrünün adət ənənələrinə sadıq qalıblar. Eləcə də, başqa şəriət hökmləri insanlara bir dəfə və ya bir ildə verilməmişdir. Bu hökmlər yavaş-yavaş enirdi və beləliklə, şəriəti əsaslandıran Allah, camaatı elə hazırlayırdı ki, onlara çətin olmasın və bu əmrləri yerinə yetirsinlər. Allahu Təalə hökmlərində hikmət sahibidir və məxluqlarının vəziyyətini bilir.

Qadınları soyunmuş halda gəzməyə çağırırlar, heçnə anlamayan, zərrə qədər elmi, gözəl ədəbi, qəlbində dindarlıq olmayan insanlar kateqoriyasına aiddir. Onlar çağırışlarının hansı zərər və hansı nəticələrə səbəb ola biləcəyini düşünməzlər, səhih dəlillərə, anlayışlı zəkaya və hətta düzgün zövqə arxalanmırlar.

---

¹ “Əllərin toza batsın”, yəni yoxsulluq üzündən əllərin yoxsullaşsın və onlara toz yapışsın. Ərəblərin bir insana *dua* şəklində belə ifadələr söyləməsi adətdir, amma əslində bunun olmasını istəmirlər.

Bilmək lazımdır ki, çılpaq qadın, şərin başlanğıcıdır: bu, cinslərin qarışmasına gətirib çıxarır ki, bu da başqa bəlalara səbəb olur, şərəf və ləyaqətə qəsd edir, evləri və ailələri dağıdır, xəyanətə səbəb olur.

(۳۳۷) وَعَنْهَا قَالَتْ: «دَخَلَ عَلَيَّ النَّبِيُّ ﷺ وَعِنْدِي رَجُلٌ، فَقَالَ: «يَا عَائِشَةُ، مَنْ هَذَا؟» قُلْتُ: أَخِي مِنَ الرَّضَاعَةِ، فَقَالَ: «يَا عَائِشَةُ، أَنْظُرْنَ مَنْ إِخْوَانُكُنَّ؟ فَإِنَّمَا الرَّضَاعَةُ مِنَ الْمَجَاعَةِ».

337. Aişə (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə mənim yanımda bir kişi olduğu zaman, Allah Rəsulu ﷺ mənim yanıma gəldi və [gördüyümdən üzünü dəyişdirərək və qısqanaraq] soruşdu: **“Ey Aişə, bu kimdir?”** Mən cavab verdim: “Bu mənim süd qardaşımdır”. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Ey Aişə, görün qardaşlarınız həqiqətən kimlərdir. Həqiqətən ər-ra'a ancaq uşaq aclıqdan əmizdirildikdə səhih olar”** (əl-Buxari 2647, 5102 və Muslim 1455).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişinin öz ailəsinə və yaxınlarına münasibətdə əks cinsdən olan yadlarla qarışmaması üçün göstərdiyi qısqanclıq.
2. Əgər ər arvadının hərəkətlərində onun xoşuna gəlməyən bir şey görürsə, onu qınamağa başlamazdan əvvəl təfərrüatlarını öyrənməlidir.
3. Hər hansı şəxsin sizin süd qohumunuz olub olmamasını mütləq yoxlamaq lazımdır. Çünki insanları bir birinə haram etməyən, ana südü ilə əmizdirmək növü (*ər-rada*) vardır, bu uşağın ana südüne ehtiyacı olmayan dövrdə (məsələn, beş yaşında) qidalanma kimidir.
4. Qadağan *hökmü* olan və ona təsir edən (*ər-rada*), uşağın ana südüne ehtiyacı olduğu bir vaxtda olunmalıdır, çünki yalnız uşağın aclığına görə səhih olar.
5. Böyük bir hikmət ondadır ki, *ər-rada* yalnız uşağın aclığına görə səhihdir, çünki o, ana südü ilə qidalandırmadan bəhrələnir və ona ehtiyacı olur, məhz bu dövrdə o böyüyür və sümüklər möhkəmlənir. Uşaq ana bətnində ikən qidalanan uşaq kimi süd anasının ayrılmaz hissəsinə çevrilir.

[Süd qohumluğunun yaranması üçün lazım olan qidalanmaların sayı ilə bağlı elm adamları arasında fikir ayrılığı var. Ancaq ən doğru fikir deyir ki, beş tam qidalanma olmalıdır, o zaman ki, uşaq acır, sonra doymuş halda könüllü

olaraq döşdən ayrılır. Alimlərin bu məsələ ilə bağlı fikir ayrılıqları haqqında ətraflı məlumatı audio mühazirədən dinləmək olar].

Hicab taxmağın vacibliyini inkar edənlərə, qadınları açıq şəkildə gəzməyə çağıranlara gəlincə, onlar heç bir dəlilə əsaslanmırlar. Əgər onlar bunun hansı nəticələrə gətirib çıxardığını və qadınların açıq şəkildə gəzməsinə icazə verən ölkələrin hansı vəziyyətdə olduğunu görsəydilər, əvvəlki vəziyyətlərinə qayıtmaq istərdilər. Uca Allah buyurur: **"Onun əmrinə qarşı çıxanlar başlarına bir bəla gəlməsindən, yaxud acı bir əzaba düçar olmaqdan çəkinsinlər!"** ("Nur" surəsi 63-cü ayə).

Həqiqətən, biz Allaha məxsusuq və Ona qaytarılacağıq. Allahım, bəndələrinə dini düzgün başa sal və onları bu dinin çərçivəsinə qaytar, ey duaları eşidən!

(۳۳۸) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ الْحَارِثِ رضي الله عنه أَنَّهُ تَزَوَّجَ أُمَّ يَحْيَى بِنْتَ أَبِي إِهَابٍ، فَجَاءَتْ أُمَّهُ سَوْدَاءُ فَقَالَتْ: قَدْ أَرْضَعْتُكُمَا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ ﷺ فَأَعْرَضَ عَنِّي، قَالَ: فَتَنَحَّيْتُ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ، فَقَالَ: «وَكَيْفَ؟ وَقَدْ زَعَمْتُ أَنْ قَدْ أَرْضَعْتُكُمَا».

338. Uqbə ibn Harisin sözlərindən, rəvayət olunur ki, o, Ummu Yəhya binti Əbu İhab adlı, bir qızla evləndi. Sonra qaradərili bir kənz gəlib onlara dedi: "Mən ikinizi də əmizdirmişəm". Sonra Uqbə dedi ki, "Bunu, Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم (qulun yalan danışdığını zənn edərək) danışdım, o isə məndən üz çevirdi. Mən onun üzünü görmək üçün ona yaxınlaşdım və bir daha ona xatırlatdım. O, [hələ də öz süd bacısının əri olaraq qaldığına görə, Uqbəni məzəmmət edərək] dedi: **“Bəs sən başqa nə istəyirsən, əgər o hər ikinizi əmizdirdiyini iddia edirsə?!”** (əl-Buxari 88, 2640, 2659 və 5104).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər, ərlə arvadın eyni qadından, süd ilə bəsləndiyi müəyyən olunarsa, onların nikahı pozular */fəsx/*.
2. Əmizdirmə faktının təsdiqlənməsi və bu faktdan sonra gələn bütün əhkamların qüvvəyə minməsi üçün bir qadının şahidliyi kifayətdir.
3. Hədisdə şəriət hökmünə işarə var, hansı ki, burada deyilir: “Bir əhkam tək gələrsə hökmü başqadır, başqa bir şeylə bir yerdə gələrsə hökmü başqadır”. Dəlil əsası: əslində nikahı */fəsx/* pozmaq və boşanmaq */talaq/* etmək üçün qadının şahidliyi kifayət deyil. Lakin qadın öz ana südü ilə kimisə yedizdirdiyinə şahidlik edərsə, onun qərarı qüvvəyə minir, keçərli olur və bundan sonra nikah avtomatik olaraq pozulur.
4. Hədisdə, qulun şəhadəti qeyd olunduğu üçün, qulun şəhadəti, əgər etibarlıdırsa, o da qəbul olunur. Bütün şahidlər etibarlı olmalı və heç bir ittihamda və ya heç bir şübhədə iştirak etməməlidir.

5. Təfsir (*təvil*) verildiyi halda, haram münasibətdə qalmağa çalışanı tənbeh etmək.

6. Əgər bir şəxs, bilmədən (*şübhə*) ona icazə verilməyən bir qadınla cinsi yaxınlıq etsə, buna görə heç bir əhkam tətbiq edilməz [yəni o adam cəzalandırılmaz]. Bu hadisə baş verən adamın üzürü var, ona görə də o, nə bu dünyada, nə də axirətdə cəzalandırılmaz, çünki şəriət cəzasını təyin etmək üçün bilik, məlumat zəruri şərtidir. Bunu bilərəkdən edənləri isə Allahın böyük bir vədi gözləyir. Bir insana (*ər-rada*) süd verməkdən ehtiyatlı olmaq və bu barədə bütün həqiqətləri xatırlamaq lazımdır. Hədisdə qeyd olunan problemlərin baş verməməsi üçün, süd verənin adını, qidalanma vaxtını və miqdarını, həmçinin südü ilə yedizdirdiyi şəxslərin adlarını qeyd etmək lazımdır.

(۳۳۹) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: «خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم - يَعْنِي مِنْ مَكَّةَ - فَتَبِعْتَهُمْ ابْنَةُ حَمْزَةَ، تُنَادِي: يَا عَمُّ! فَتَنَاوَلَهَا عَلِيٌّ، فَأَخَذَ بِيَدِهَا، وَقَالَ لِفَاطِمَةَ: دُونَكَ ابْنَةَ عَمِّكَ، فَاحْتَمَلِيهَا، فَاحْتَصَمَ فِيهَا عَلِيٌّ وَزَيْدٌ وَجَعْفَرٌ فَقَالَ عَلِيٌّ: أَنَا أَحَقُّ بِهَا وَهِيَ ابْنَةُ عَمِّي، وَقَالَ جَعْفَرٌ: ابْنَةُ عَمِّي وَخَالَتُهَا تَحْتِي، وَقَالَ زَيْدٌ: ابْنَةُ أَخِي، فَقَضَى بِهَا النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم لِخَالَتِهَا، وَقَالَ: «الْخَالَةُ بِمَنْزِلَةِ الْأُمِّ» وَقَالَ لِعَلِيِّ: «أَنْتَ مِنِّي وَأَنَا مِنْكَ» وَقَالَ لِيَجَعْفَرِ: «أَشْبَهْتَ خَلْقِي وَخُلُقِي» وَقَالَ لِيَزِيدٍ: «أَنْتَ أَخُونَا وَمَوْلَانَا».

339. Bəra ibn ‘Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ümrəni yerinə yetirdikdən sonra, səhabələri ilə birlikdə Məkkədən çıxdı, onların ardınca Həməzənin qızı gəldi və səsləndi: “Ey əmi!” O zaman Əli onu qucaqladı, sonra onun əlindən tutub arvadı Fatiməyə dedi ki: “Əminin qızını götür” və o da onu götürdü. Sonra Əli, Cəfər və Zeyd qız üstündə mübahisə etməyə başladılar. Əli dedi: “Mənim onun üzərində daha çox haqqım var, çünki o, əmimin qızıdır”. Cəfər dedi: “O, əmimin qızıdır, üstəlik, onun xalası da mənim həyat yoldaşımdır”. Zeyd dedi: “O, mənim din qardaşımın qızıdır”. Sonra Rəsulullah صلى الله عليه وسلم xalasının ona himayədarlıq etməsinə qərar verdi və dedi: **“Xala ana kimidir”**. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم Əliyə dedi: **“Sən mənim bir parçamsan, mən də sənənin bir parçanam”**. Cəfərə dedi: **“Sən həm zahirən, həm də xasiyyətə mənə bənzəyirsən”**. Zeydə isə dedi: **“Sən bizim qardaşımız və azad etdiyimiz adamsan”** (əl-Buxari 2699 və 4251).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qəyyumluğun, uşaqların və ya dəli insanın hüquqlarını qorumaq, onları tərbiyə etmək, qorumaq və bəlalardan uzaqlaşdırmaq üçün qurulduğuna işarə — və bu, Allahu Təalənin məxluqlarına rəhmətidir.

2. "A'sabə-nin [son qalıqla vərəsəlik hüququ] kişilər tərəfindən təyyin edildiyinə və qəyyumluq təyin etmək hüququnun da əsasən onlara aid olduğuna işarə. Amma onlardan daha çox haqqı olan biri olmadığı halda belədir. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, Cəfər və Əliyə əmi qızının himayəsinə haqqı olmadığını deməmiş, onların bu haqqı olduğunu təsdiqləmiş və buna görə onları məzəmmət etməmişdir.

3. Uşağın qəyyumluğuna gəldikdə, anaya hər hansı digər şəxsdən daha çox üstünlük verilir. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bu hekayədə qızı xalasının himayəsinə verdi, çünki o da anası kimi bu uşağa qarşı şəfqət və təqva ilə doludur.

4. Qəyyumluq məsələsinə gəlicə, xalası ana ilə eyni vəzifəni tutur, çünki o, eyni dərəcədə mülayim və mərhəmətlidir.

5. Qəyyumluğun mahiyyəti odur ki, kimsə uşağa, bu aciz məxluqa yaxşılıq və mərhəmət göstərsin. Bu, Allahu Təalənin aciz və zəif insanlara münasibətdə mərhəmətidir, çünki valideynlərin və qəyyumların qəlbində mərhəməti yerləşdirən Odur.

6. Əri istəsə, ərli qadına uşağı himayəyə götürməsi vacibdir. Əgər qadın ərinin hüquqlarını təmin etmək, ev işləri və başqa işlərlə məşğuldursa, uşağa qəyyumluq etmək öhdəliyinin vacibliyi qadının üzərindən düşür [buna görə də, əgər ər razı deyilsə, bu öhdəlik ondan götürülür].

7. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əxlaqi xüsusiyyətlərinin gözəlliyi və mülayimliyi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم kişilərdən yalnız birinin lehinə hökm verdiyinə baxmayaraq, onlara ürəklərinin razı olduğu sözlər söyləyərək yenə də onların hər üçünü də razı saldı, və onlar onun yanından sevincli halda getdilər. Allahın salamı və bərəkəti ona, ailəsinə və bütün səhabələrinə olsun!

Qisas haqqında kitab /əl-qisas/

كِتَابُ الْقِصَاصِ

(۳۴۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «لَا يَحِلُّ دَمُ امْرِئٍ مُسْلِمٍ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَّا بِأَحَدٍ ثَلَاثٍ: الشَّيْبُ الزَّانِي، وَالنَّفْسُ بِالنَّفْسِ، وَالتَّارِكُ لِدِينِهِ الْمُفَارِقُ لِلْجَمَاعَةِ».

340. Abdullah ibn Məsud (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu ki: **“Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və mənim Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم olduğuma şəhadət verən müsəlmanın, qanını tökmək üç hal istisna olmaqla, icazəli deyildir: evli zinakar daşqalaq edilərək öldürüldükdə, biri başqasının həyatı üçün öldürüldükdə və kimsə öz dinindən dönüb əl-cəməni [müsəlmanlar cəmiyyətini] tərک etdikdə”** (əl-Buxari 6878 və Muslim 1676).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İstər kişi, istər qadın, istər böyük, istərsə də uşaq, müsəlmanı haqsız yerə öldürməyin qadağan olması.

2. Müsəlman o kəsdir ki, Allahdan başqa ibadətə layiq haqq ilah olmadığına və Muhəmmədin Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم olduğuna şəhadət verib, sonra bu şəhadətlərə uyğun hərəkət edib, onlara zidd olan şeylərdən çəkinsin. Müsəlmanın qanı, malı və namusu haramdır. Onun da bütün müsəlmanlar kimi müəyyən hüquq və vəzifələri vardır.

3. Yuxarıda göstərilən üç əməli etmək qadağandır. Bu günahlardan birini edən şəxs edama layiqdir: ya küfr etdiyinə görə, ya da şəriət cəzasına məruz qaldığına görə, o zaman onun qanının tökülməsinə icazə verilir.

4. *Əs-seyyib*, kişi və ya qadın olmasından asılı olmayaraq, səhih nikahda olmuş və ya hal-hazırda nikahda olan, cinsi həyat¹ sürmək imkanına malik olan yetkin azad şəxsdir. Ona görə də belə bir adam zina edəndə daşqalaq edilərək öldürülür.

5. Düşmənçilik göstərərək öldürülməsi qadağan olan bir canı, qəsdən öldürən şəxs, davamda bəhs ediləcək şərtlərə uyğun olaraq cəzaya [yəni edama] layiqdir.

6. *Mürtəd* — İslamı tərək edən — kişi və ya qadın olmasından asılı olmayaraq edam edilir. Çünki insanın mürtəd olması, onun nəfsinin pisliliyinə, haqqı qəbul etmək istəməməsinə və qəlbində yaxşılığın, xeyrin cüzi bir hissəsinin belə olmamasına dəlalət edir. Bir mürtəd olmuşun *küfrü*, əvvəldən əslən kafir olanın küfründən qat-qat pisdir.

7. Bəzi alimlər bu hədisi dəlil kimi gətirirlər ki, namazı tərək edən şəxs edam edilmir, çünki bu, bu hədisdə sadalanan üç məqama aid deyildir. Lakin İbn Qeyyim “*əS-Salat*” kitabında (səh. 5) demişdir: “İbn Məsudun **“Müsəlmanın qanını tökmək olmaz... üç halda istisna olmaqla..”** hədisinə gəlincə. .”, bu, əksinə, bizim üçün namazı tərək edənin edam olunacağına dair bir dəlildir, çünki hədisdə mürtədin edam edilməli olduğu və namazın dində ən böyük sütunlarından biri olduğu bildirilir. Üstəlik, namazı tərək edənin kafir olduğunu desək, o zaman onun dini tamamilə tərək etdiyi ilə nəticələnir. Kafir olmasa da, dinin əsaslarından birini tərək edər”. [Məlum olur ki, alimlər bu hədisi namazı tərək edənin edamının icazəli olduğuna dəlil olaraq əsas götürərək,

---

¹ Yəni cinsi əlaqəyə qadir olan şəxs.

onun ya *küfr*, yəni mürtəd, ya da şəriət cəzası */hədd/* səbəbi ilə edam edilməsinə qərar verirlər.]

(۳۴۱) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَوَّلُ مَا يُقْضَى
بَيْنَ النَّاسِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي الدِّمَاءِ».

341. Abdullah ibn Məsud (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلی الله علیه وسلم buyurdu ki: **“Qiyamət günü, insanların hesaba çəkiləcəkləri ilk şey, qan tökmək olacaqdır”** (əl-Buxari 6533, 6864 və Muslim 1678).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsan qanının [həyatının] toxunulmazlığının ən yüksək dərəcəsi. Məhz, qan tökməyə görə, haqq-hesabının təqdim edilməsi ilə qiyamət başlayacaq, çünki bu, qulların bir-birinə qarşı etdiyi ən ağır haqsızlıq növlərindən biridir. İbn Dəqiq əl-İd [Umdatul-Əhkamın təfsirçilərindən biri] “İhkamul-Əhkam” (4/87) əsərində demişdir: “Bu, insanın [həyatının] qanının ən böyük əhəmiyyətinin və toxunulmazlığının göstəricisidir, çünki hər hansı bir işdə, ən vacib olandan başlanılır, sonra daha az vacib olandan və bu cür davam edir və bu iş buna layiqdir. Günahın şiddəti, onun nəticələrinin şiddətindən və ya bu günahı etmək nəticəsində yaxşılığın itirilməsindən asılıdır. İnsanın varlığını məhv etmək, zərərin ən pis göstəricilərindəndir, ona görə də Allahu Təaləyə küfrdən sonra, ən böyük günahlardan biridir.”

2. Qiyamət gününün, hesabın, hökmün və bu gündə qisasın varlığına dəlil.

3. Bu hədis, Əbu Hureyrədən “Sünən” kitablarının müəlliflərinin rəvayət etdiyi hədislə ziddiyyət təşkil etmir, hansı ki, Peyğəmbərdən صلی الله علیه وسلم nəql edir: **“Bir qulun hesab edəcəyi ilk şey namazdır”**. Çünki bu fəsildə qeyd olunan hədisdə, Allahın bəndələri arasındakı hesab nəzərdə tutulur, namazla bağlı hədisdə isə, Yaradanın haqqları nəzərdə tutulur. Və heç bir şübhə yoxdur ki, insanın ən böyük haqqı, qanının toxunulmazlığıdır və müsəlmanın tövhiddən sonra əməl etməyə borclu olduğu, Allahın ən böyük haqqı namazdır.

4. Şəriət məhkəmələri, qan tökmə və adam öldürmə işlərinə, xüsusi diqqət yetirməli və onlara ilk növbədə məhkəmələrdə baxılmalıdır.

(۳۴۲) عَنْ سَهْلِ بْنِ أَبِي حَثْمَةَ رضي الله عنه قَالَ: انْطَلَقَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَهْلٍ، وَمُحَيِّصَةُ بْنُ مَسْعُودٍ، إِلَى خَيْبَرَ - وَهِيَ يَوْمَئِذٍ صُلْحٌ - فَتَفَرَّقَا، فَأَتَى مُحَيِّصَةُ إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَهْلٍ، وَهُوَ يَتَشَحَّطُ فِي دَمِهِ قَتِيلًا، فَدَفَنَهُ ثُمَّ قَدِمَ الْمَدِينَةَ، فَانْطَلَقَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَهْلٍ وَمُحَيِّصَةُ وَحُويِّصَةُ ابْنَا مَسْعُودٍ إِلَى النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، فَذَهَبَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ يَتَكَلَّمُ، فَقَالَ: «كَبِّرْ، كَبِّرْ» - وَهُوَ أَحَدَثُ الْقَوْمِ - فَسَكَتَ، فَتَكَلَّمَا، فَقَالَ: «أَتَحْلِفُونَ وَتَسْتَحِقُّونَ قَاتِلَكُمْ، أَوْ صَاحِبَكُمْ؟» قَالُوا: وَكَيْفَ نَحْلِفُ، وَلَمْ نَشْهَدْ وَلَمْ نَر؟ قَالَ: «فَتُبْرئُكُمْ يَهُودُ بِخَمْسِينَ يَمِينًا». فَقَالُوا: كَيْفَ نَأْخُذُ بِأَيْمَانِ قَوْمِ كُفَّارٍ؟ فَعَقَلَهُ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم مِنْ عِنْدِهِ.

* وَفِي حَدِيثِ حَمَّادِ بْنِ زَيْدٍ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «يُقْسِمُ خَمْسُونَ مِنْكُمْ عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ، فَيُدْفَعُ بِرُمَّتِهِ؟» قَالُوا: أَمْرٌ لَمْ نَشْهَدْ، كَيْفَ نَحْلِفُ؟ قَالَ: «فَتُبْرئُكُمْ يَهُودُ بِأَيْمَانِ خَمْسِينَ مِنْهُمْ؟»، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَوْمٌ كُفَّارٌ.

* وَفِي حَدِيثِ سَعِيدِ بْنِ عُبَيْدٍ: فَكَّرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم أَنْ يُبْطِلَ دَمَهُ، فَوَدَّاهُ بِمِائَةٍ مِنْ إِبِلِ الصَّدَقَةِ.

342. Səhl ibn Əbu Həsmə demişdir: “Abdullah ibn Səhl və Mühəyyisə ibn Məsud, Xeybərə getdilər — o vaxt onun sakinləri ilə Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم arasında sülh müqaviləsi bağlanmışdı — və ora çatdıqdan sonra, ayrıldılar [öz işləri ilə məşğul oldular]. Mühəyyisə, Abdullah ibn Səhlin yanına gəldikdə, onu qan içində yatdığını gördü — o öldürülmüşdü — və onu dəfn etdi. Mədinəyə

qayıdan Mühəyyisə, qardaşı Hueyyis ibn Məsudu və Əbdürrəhman ibn Səhli də götürüb Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hüzuruna getdi. Əbdürrəhman öldürülən adamın doğma qardaşı olduğu üçün daha çox haqqı olduğunu düşünərək danışmağa başladı, lakin Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onu dayandırdı: **“Böyük olan danışsın”** — Əbdürrəhman onların ən kiçiyi idi — və susdu. Onda Mühəyyisə və Huayyisə danışmağa başladılar. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Siz and içməyə hazırsınız, bununla da qatilin sizə təslim olunması hüququ əldə edəcəksiz?”** Onlar cavab verdilər: “Əgər biz onu kimin öldürdüyünü öz gözlərimizlə görməmişiksə, necə and içə bilərik”? Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Əgər yəhudilərdən (Xeybər sakinlərindən) əlli nəfər and içsə ki, öldürməmişlər?”** Onlar dedilər: “Biz kafirlərin andına necə arxalanaq”? Onda Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم bu adam üçün xəzinədən onlara fidyə verdi” (əl-Buxari 3173 və Muslim 1669).

Həmmad ibn Zeydin hədisində Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم belə rəvayət edir: **“Əgər sizdən əlli nəfər and içsə ki, onlardan filankəs sizin birinizi öldürüb, onu bağlı olaraq sizə təslim edərlər”**. Onlar cavab verdilər: “Əgər şahid olmamışıqsa, necə and içə bilərik”? Onda Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم soruşdu: **“Yəhudilərdən əlli nəfər adam öldürmədiklərinə and içsələr, bu sizə kifayət edərmi?”** Onlar cavab verdilər: “Ya Rəsulallah صلی اللہ علیہ وسلم, axı onlar kafirdirlər”. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم şəxsən onlara bu adam üçün fidyə verdi (Muslim 1669).

Səid ibn Ubeydin hədisində deyilir ki, Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم Abdullah ibn Səhl qanının əvəzi ödənilmədən, axıdılmasını istəmədiyi üçün, öldürülən şəxsin qohumlarına, şəxsən fidyə şəklində yüz dəvə fidyə verdi, hansı ki, müsəlmanların xəzinəsinə sədəqə kimi yığılmışdı (Muslim 1669).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər naməlum şəxs tərəfindən, qeyri-müəyyən şəraitdə, öldürülən şəxsin meyiti aşkar edilərsə və orada qatili göstərən heç bir dəlil olmadığına - **“əl-qəsamə”** (“and içmək”) məsələsində bu hədis əsas olaraq götürülür. Eyni zamanda, zərərçəkmişin qohumları, əyani sübutlar əsasında, qatilin müəyyən şəxs və ya bir qrup şəxs olduğunu bəyan edirlər. Bu cür ifadələr üçün, öldürülən şəxsin qohumlarının, söylədiklərinin doğruluğuna dair sübutlar və bu şəxsin və ya bir qrup şəxsin qətlində iştirakını sübut edən dəlillər olmalıdır,

məsələn: öldürülmüş şəxslə qatil olduğu iddia edilən şəxs arasında mövcud düşmənçilik və ya həyətdə və ya qatilin evində meyitin və ya onun əşyalarının tapılması və sair. İddiaçı, əlli dəfə and içməlidir və yalnız bundan sonra, qisas olaraq, qatil kimi göstərdiyi şəxsin, qanını tökmək hüququna malikdir. İbn Həcər “Fəthul-Bari” kitabında belə deyir: “Alimlər yekdilliklə razılaşırlar ki, ifadənin etibarlılığına dair bütün şübhələrdən qurtulmayana qədər mərhumun yaxınlarının ifadəsini qəbul etmək vacib deyil, və bunun əsasında müvafiq qərar qəbul olunacaq. Əgər iddiaçı əlli dəfə and içməkdən imtina edərsə, qətdə ittiham olunan şəxs and içir.

2. İmam Əhmədin *məzhəbinə* görə, iddiaçının sözünün əsaslı olması üçün, öldürülən ilə, qətdə təqsirləndirilən şəxs arasında düşmənçiliyin olmasına dəlil olmalıdır – buna “*əl-laus*” deyilir. Əgər onların belə bir əsası yoxdursa, *əl-qəsamə* prosesi baş tuta bilməz. İmam Əhmədin ikinci fikrinə görə, hətta birbaşa dəlil olmadıqda belə, iddiaçının dediyi səhihdir və onda ittiham başqa dəlillərə əsasən nəzərdən keçirilir, məsələn: kiminsə həyatında meyit və ya onun əşyalarının tapılması; sübutun olması, hansı ki, bunun əsasında bir insanı edam etmək olmaz, lakin sübut var, məsələn, uşaqların ifadəsi və sair.

İkinci rəyi İbn əl-Cövzi və Şeyxül-İslam İbn Teymiyyə “*əl-İnsaf*” kitabında (139/10) dediyi kimi seçmişlər. Bu, ən doğru rəydir ki, bu da İmam Şafiinin *məzhəbinin* fikridir.

3. *Əl-Qəsamə* ilə ittiham, digər ittihamlardan fərqlidir:

Birincisi, kim ittiham edirsə o and içməlidir, digər ifadələrdən fərqlidir, hansı ki orda, təqsirləndirilən şəxs and içir, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم dediyi kimi, **“İddiaçının dəlili olmalıdır, təqsirləndirilən şəxs isə [ona qarşı irəli sürülən ittihamları rədd edərsə] *and içər*”**.

İkincisi, iddiaçı və ya iki iddiaçı və ya bütün iddiaçılar, əgər onlar coxdurlarsa, and içməyə başlayırlar.

Üçüncüsü, andın bir neçə təkrarı zəruridir, digər ifadələrdə isə bir and kifayətdir. Bu baxımdan “əl-qəsamə” “lian”-a – qarşılıqlı lənətə bənzəyir, burada and beş dəfə təkrar edilməlidir.

4. Əgər meyit tapılsa, amma qatil məlum olmasa, lakin müəyyən bir şəxsə işarə edən müəyyən dəlil olarsa, öldürülənin yaxınları əlli dəfə and içərlər ki, onların ifadəsi doğrudur. Belə olan halda, əgər bu, qəsdən törədilmiş qətdirsə, onların təqsirləndirilən şəxsin qanını tökmək hüququ var. Bir qrup səhabənin fikridir və İmam Malik, Əhməd, Əbu Saur, İbn əl-Munzir, eləcə də Şafiinin köhnə məzhəbidir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurmuşdur: **“Sizdən əlli nəfər and içir ki, filankəs onu öldürüb, sonra isə o bağlı halda sizə təslim edilir”**. Muslimin “Səhih-də deyilir: **“O, sizə verilir”**. Başqa bir versiyada deyilir: **“Yoldaşınızın qanına görə qisas almaq hüququnuz olacaq”**. Bu, qəsdən adam öldürmənin sübuta yetirildiyi və təqsirləndirilən şəxsin edamının məcburi olduğuna güclü dəlildir. Şafii məzhəbinin məşhur fikrinə gəldikdə isə, onların bu şəxsi edam etmək hüququ yoxdur, lakin hədisdə deyildiyi kimi, fidyə almaq hüququ vardır: **“O zaman sənin yoldaşın üçün fidyə haqqın var və əgər onlar ödəməkdən imtina etsələr, biz onlara qarşı müharibə elan edirik”**. Əgər qəsdən öldürülməmişsə, yalnız fidyə /diya/ vardır.

5. Əgər iddiaçılar and içməkdən imtina edərlərsə ya da and içilməyənlərə aiddirlərsə, yəni: qadın və uşaqlar olsalar, o zaman and içmə keçir cinayətdə günahlandırılan şəxsə. O, əlli dəfə və ya əlli adam and içir ki, bu adamı o öldürməyib və onu kimin öldürdüyünü bilmir [və ya onlar bilmirlər]. Əgər onlar belə etsələr, onlardan heç bir şey tələb olmayacaq. Əgər imtina etsələr, hökm onları ittiham edənlərin xeyrinə verilir. [Bəzi əsərlərdə deyilir ki, əgər kimsə belə bir işdə yalandan and içirsə, bir il ərzində bu insanların hamısı ölür.]

6. Əgər öldürülənin qohumları and içməkdən boyun qaçırsalar, lakin təqsirləndirilən şəxs and içsə, öldürülən şəxsin qanı əvəzsiz tökülməməsi üçün, onun fidyəsi dövlət xəzinəsindən ödənilir. Eyni hal aiddir, izdiham zamanı, məsələn, Həcc ziyarətində və digər izdihamlı yerlərdə ölənə və ya meyit tapılıbsa və qatili göstərən heç bir dəlil yoxdursa, bütün bu insanlar və digərləri üçün fidyə dövlət xəzinəsindən ödənilir.

7. And içmə, mübahisə edən iki tərəfdən daha güclü mövqeyə malik olanların tərəfindədir. “Əl-Qəsamə” məsələsindəki iddia ifadəsinə nəzər salsanız, əvvəlcə öldürülən şəxsin qohumları and içməlidirlər, çünki onların tərəfində iddialarının doğruluğunu göstərən bəzi dəlillər vardır. Əgər sübutlar güclənərsə, o zaman bu dəlildir. Əgər anddan boyun qaçırsalar, o zaman təqsirləndirilən şəxsin tərəfi güclənir, ona görə də and içir və bununla da qətdə iştirak etmədiklərini sübut edirlər.

8. Yaşlı nəsilə, şərəfli yaşına görə, hər şeydə öz əksini tapmış, çoxsaylı ibadətlərini, həyat təcrübələrini və bacarıqlarını nəzərə alaraq, müxtəlif məsələlərdə üstünlük verilməsi arzu edilir.

9. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم zəkat olaraq verilən maldan yüz dəvə fidyə verdi. Bu, ümummilli ehtiyaclar üçün zəkatın verilməsinin icazəli olduğuna dəlalət edir və buna Uca Allahın kəlamı işarə edir: “...Allah yolunda” (“Tövbə” surəsi 60-cı ayə). Allah yolunda — bu, müsəlmanlara fayda verən hər hansı bir ümumi yaxşılıq deməkdir.

10. Şəriət cəzasının tələbi ilə bağlı məsələlərdə bir nəfəri özünüzə nümayəndə təyin etmək icazəlidir.

11. Təqsirləndirilən şəxsin əvəzinə andı qaytarmağa və ya ittihamçını and içməyə məcbur etməyə icazə verilir, əgər o and içməkdən imtina edərsə.

12. Məsəlmanla, xristian və ya müsəlmanlar arasında yaşayan yəhudi */zimmilər/* arasındakı məhkəmədəki iddia, müsəlmanlar arasındakı iddia kimidir, və bu kimi məsələlərdə kafirlərin andı qəbul edilir.

(۳۴۳) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ جَارِيَةً وُجِدَ رَأْسُهَا مَرْضُوضاً بَيْنَ حَجْرَيْنِ،
فَقِيلَ: مَنْ فَعَلَ هَذَا بِكَ: فُلَانٌ، فُلَانٌ؟ حَتَّى ذُكِرَ يَهُودِيٌّ، فَأَوْمَأَتْ بِرَأْسِهَا،
فَأُخِذَ الْيَهُودِيُّ، فَاعْتَرَفَ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُرَضَّ رَأْسُهُ بَيْنَ حَجْرَيْنِ.
* وَلِمُسْلِمٍ وَالنَّسَائِيِّ عَنِ أَنَسِ أَنَّ يَهُودِيًّا قَتَلَ جَارِيَةً عَلَى أَوْضَاحٍ، فَأَقَادَهُ
رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِهَا.

343. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə, başı iki daşın arasında yarılmış, bir cariyə tapıldı [o zaman o hələ sağ idi]. Ondan soruşdular: “Bunu sənə kim etdi? Filankəsmi? Filankəsmi?” Bir yəhudinin adı çəkiləndə, qadın [danışa bilmədiyi üçün] başını aşığa tərپətđi və bundan sonra həmin yəhudini tutdular. Onlar təhqiqat aparmağa başlayandan sonra o, etiraf etdi və sonra Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم onun başını iki daş arasında yarmağı əmr etdi [yəni onun etdiyi kimi etməyi]. (əl-Buxari 2413 və Muslim 1672).

Muslim və Nəsainin versiyasında, Ənəsin dediyinə görə, yəhudi, cəriyənin üzərindəki gümüş zinət əşyalarına görə onu öldürmüşdür. Və Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم onun üçün intiqam aldı. (əl-Buxari 6879, Muslim 1672 və ən-Nəsai 4740).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişi, qadının öldürülməsinə görə, cəza olaraq, edam edilir, necə ki, Allahu Təalə buyurur: **"Canın (qisası) can"** ("Maidə" surəsi 45-ci ayə). Ən-Nəvəvi dedi: “Bu, alimlərin yekdil rəyidir ki, bununla insanlar hesablaşsınlar”.

2. Qətlə görə cəza, qətl törədildiyi kimi həyata keçirilə bilər və bu, konkret bir şeylə müəyyən edilmir. İmam Malik, Şafii və Əhməd də daxil olmaqla, alimlərin əksəriyyətinin rəyi budur.

3. Belə hallarda, müəyyən şəxsə qarşı, ittiham irəli sürmək üçün, cinayətin qurbanının sözləri alınır. Təqsirləndirilən şəxsdən etiraf tələb olunur, sonra həbs edilir, dindirilir, onunla danışılır və yalnız qətlə həqiqətən törətdiyi sübuta yetirildikdən sonra cəzalandırılır. Əgər sübut yoxdursa, o zaman əlli dəfə and içir ki, bu cinayəti törətməyib və azadlığa buraxılır.

4. Qatilin edamı onun cinayətini törətdiyi qaydada həyata keçirilir. Bir adamı qılıncla öldürdüsə, qılıncla edam ediləcək; adamı silahla vurubsa, o da vurulur; əgər o, kimisə suda boğubsa, onu suda boğurlar; kimisə yandırırıbsa, onu yandırirlər. Bu, Uca Allahın bu sözüə əsaslanır: **"Cəza verəcəyiniz təqdirdə, sizə verilən cəzanın misli ilə cəza verin"** ("Nəhl" surəsi 126-cı ayə), və həmçinin: **"Pisliyin cəzası misli ilə pislik etməkdir"** ("Şura" surəsi 40-cü ayə). Və həmçinin Uca Allahın aşağıdakı sözləri: **"Kim sizə qarşı həddi aşarsa, siz də həmin ölçüdə ona qarşı həddi aşın"** ("Bəqərə" surəsi 194-cü ayə)¹. Bu, İmam Əhmədin rəyinin *rəvayətlərindən* biridir ki, onu da Şeyxülislam İbn Teymiyyə seçmiş və demişdir: "Bu, daha çox Quran, Sünnə və ədalətin göstərişlərinə bənzəyir". Əz-Zərkaşi deyib ki: "Bu, ən güclü dəlildir". Bu, Ömər ibn Əbdüləzizin məzhəbinin, İmam Malikin, Əşşafiiinin, Əhmədin, Əbu Saurun, eləcə də Şeyximiz Əbdürrəhman ibn Sədinin fikridir. Bu, ədalətin göstəricisidir ki, bu zaman, tökülən qanın cəzası (*əl-qisəs*) tam mənə alır və cinayətkarlar, adam öldürmək kimi günahları törətməkdən qorxurlar. Hənbəli *məzhəbinin*,

---

¹ Alimlər izah edirlər ki, qisas ayələri yalnız o hallara aiddir ki, insan günah işlətməklə, yalnız Allahın məxluqatının haqqını tapdalayır. Bu ayələrin hökmü, Yaradanın haqqı tapdalanan günahlara, məsələn: şirk etmək və ya zina və ya oğurluq kimi, həm Yaradanın, həm də Onun məxluqlarının haqqının tapdalandığı günahlara şamil edilmir. Yəni bu günahlara görə, insana qarşı işlədiyi günahın bənzəri edilmir, eyni əvəz alınmır ondan, lakin bu günahların hər biri ilə bağlı, həmin insan şəriətin hökmü ilə cəzalandırılır. Bütün bunları dövlət, Daxili İşlər Nazirliyi edir, fərdi şəxslər isə yox. Buna görə də bəzi respublikalarda yayılmış qan davası kimi adət *haramdır*. İslamda, duyğulara əsaslanan əməllərə yer yoxdur. Allah daha yaxşı bilir.

İbn Macənin **“Qılıncdan başqa qisas yoxdur”** hədisinə istinad edərək **“əl-qisas”**-in ancaq qılınc ilə yerinə yetirilməsinə dair məşhur fikrinə gəlincə, bu hədis zəifdir. İbn Ədi, bu hədisin bütün nəql yollarının zəif olduğunu demişdir.

(۳۴۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا فَتَحَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَى رَسُولِهِ صلى الله عليه وسلم مَكَّةَ، قَتَلَتْ هُذَيْلٌ رَجُلًا مِنْ بَنِي لَيْثٍ بِقَتِيلٍ كَانَ لَهُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقَامَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ صلى الله عليه وسلم قَدْ حَبَسَ عَنْ مَكَّةَ الْفِيلَ، وَسَلَّطَ عَلَيْهَا رَسُولَهُ وَالْمُؤْمِنِينَ، وَإِنَّهَا لَمْ تَحِلَّ لِأَحَدٍ كَانَ قَبْلِي، وَلَا تَحِلُّ لِأَحَدٍ بَعْدِي، وَإِنَّمَا أُحِلَّتْ لِي سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ، وَإِنَّهَا سَاعَتِي هَذِهِ حَرَامٌ، لَا يُعْضَدُ شَجْرُهَا، وَلَا يُحْتَلَى شَوْكُهَا، وَلَا تُلْتَقَطُ سَاقِطَتُهَا إِلَّا لِمُنْشِدٍ، وَمَنْ قُتِلَ لَهُ قَتِيلٌ فَهُوَ بِخَيْرِ النَّظَرَيْنِ: إِمَّا أَنْ يُقْتَلَ وَإِمَّا أَنْ يُفْدَى». فَقَامَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْيَمَنِ - يُقَالُ لَهُ أَبُو شَاهٍ - فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اكْتُبُوا لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «اكْتُبُوا لِأَبِي شَاهٍ»، ثُمَّ قَامَ الْعَبَّاسُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِلَّا الْإِذْحَرَ، فَإِنَّا نَجْعَلُهُ فِي بُيُوتِنَا وَقُبُورِنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِلَّا الْإِذْحَرَ».

344. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allah, Məkkəni Öz Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم üçün açanda, Huzeyl qəbiləsi, *cahiliyyə* dövründə onların qəbiləsindən bir nəfəri öldürməsinin intiqamını almaq üçün, Leys qəbiləsindən bir nəfəri öldürdü. O zaman, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ayağa qalxıb dedi: **“Həqiqətən, Böyük və Uca Allah, fili Məkkəni [dağıtmaqdan] saxladı, lakin Peyğəmbərinə صلى الله عليه وسلم və möminlərə ora daxil olmağa icazə verdi. Məndən əvvəl heç kimə burada [hərbi əməliyyatlar aparmağa] icazə verilməyib, məndən sonra da heç kəsə icazə verilməyəcək. Ancaq mənə də burada yalnız qısa bir müddət ərzində döyüşməyə icazə verildi, və hazırda bu, artıq qadağandır: burada ağacları kəsmək, ot yığmaq, budaqları [tikanları] qırmaq olmaz, və kiminsə itirdiyi əşyaları isə, yalnız tapıntını elan etmək istəyən bir şəxs götürə bilər. Qohumu öldürülən şəxsin iki variantdan birini seçmək hüququ vardır: ya qohumunun qisasını alır, ya da dövlətin icazəsi ilə ona fidyə verilir.** Sonra Əbu Şah adlı Yəmən sakinlərindən biri xahiş etdi: “Ey

Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, bu sözləri mənim üçün yazın”. Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Bunu Əbu Şah üçün yazın”**. Sonra əl-Abbas ayağa qalxıb xahiş etdi: “Ya Rəsulallah صلی اللہ علیہ وسلم, izhir otunu [qoparmaq üçün] istisna et, çünki biz ondan evlərimizdə və qəbirlərimizdə istifadə edirik”. O zaman Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم əlavə etdi: **“İzhir otu istisna olmaqla”** (əl-Buxari 112, 6880 və Muslim 1355).

Bu hədisdən əldə edilən faydalar:

Bu hədisin mənasının çoxunu Həcc kitabında təhlil etdik, lakin burada daha bir neçə faydasını açıqlayıb qeyd edəcəyik:

1. Hədisdə Məkkənin güclə fəth edildiyinə işarə var, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم demişdir: **“Həqiqətən, Böyük və Qüdrətli Allah, fili Məkkəni dağıtmaqdan saxlamış, lakin Öz Peyğəmbərinə صلی اللہ علیہ وسلم və möminlərə ora daxil olmağa icazə vermişdir”**. Ən-Nəvəvi “Səhih-Muslim”in təfsirində belə demişdir: “Əl-Həramın fərqləndirici xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, onun ərazisində olan şəxslər ilə, müharibə etmək qadağan edilməsidir, hətta onlar möminlərə zülm etsələr belə. Bəzi fiqh alimləri deyirlər: “Onlarla döyüşmək qadağandır, lakin onlar itaət edib, ədalətli hökmləri yerinə yetirənə qədər onlara, yemək-içmək və sığınacaq verməmək ilə, sıxışdırmaq olar”. Alimlərin əksəriyyəti deyiblər ki, əgər onların etdiyi haqsızlığın qarşısını, müharibədən başqa heçnə ilə almaq mümkün olmazsa, o zaman onlar ilə döyüşmək icazəlidir. Çünki onlarla döyüşmək, Allahu Təalənin haqqıdır və səhlənkarlığa yol verilməyəcək bir haqq kateqoriyasına aiddir. Buna görə də, əl-Həram ərazisində Allahın haqqını qorumaq, səhlənkarlıq etməkdən daha çox layiqdir.

2. Məkkə haram yer sayılır və heç kimə icazəli deyildir orda qadağan oluna işləri etmək - necə haram idisə, bundan sonra da belə qalacaq. Ona görə də orada ağacları kəsmək, budaqları qırmaq, ot qoparmaq olmaz. Bu, Məkkənin, Allahu Təalə qarşısında tutduğu şərəfli məqamın göstəricisidir.

3. İstisna, insanın özü tərəfindən əkilib yetişdirilən və ya artıq qoparılmış tapdığıdır. Həmçinin mal-qara otarmaq, göbələk yığmaq və izhir otunu qoparmaq icazəlidir.

4. Əl-Həramda, kiminsə itirdiyi əşyaları, ancaq sahibini tapmaq üçün götürəndən başqa heç kəsə götürmək icazəli deyil. Əgər sahibini tapa bilməsə, tapıntının sahibinin adından *sədəqə* verməlidir, əgər itirən şəxs nə vaxtsa onun üçün gəlsə, sadəcə olaraq, bu barədə ona məlumat verməlidir.

5. Elmin, yazılı olaraq qeyd olunmasına işarə var, çünki bu, onun yadda saxlanmasına və qorunub saxlanmasına kömək edir. Uca Allahın kəlamında buna bir növ işarəsi var: **"O, qələmlə yazmağı öyrətdi. İnsana bilmədiklərini öyrətdi"**. ("Əl-Ələq" surəsi 4-5-ci ayələr). Allahu Təalə, elmi yazmağın böyük əhəmiyyətinə də işarə etmişdir: **"Nun! And olsun qələmə və (qələmlə) yazılarına"** ("Qələm" surəsi 1-ci ayə). [Əgər Allah bir şeyə and içərsə, bu, onun böyüklüyünə dəlalət edər.] Ona görə də, elmi yazmaqda həm dünya, həm də axirət üçün fayda vardır.

6. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bu sözlərində: ***"Qohumu öldürülən kəs iki variantdan birini seçmək hüququna malikdir: ya qohumunun qisasını alar, ya da dövlətin icazəsi ilə ona fidyə verilir"*** bir işarə var ki, öldürülənlərin qohumlarının, yəni onun varislərinin, qatili bağışlamağa tam haqqları var. Onlar üçün bu daha yaxşıdır: qatilin edamını tələb etməmək, onu bağışlamaq və fidyə ilə razılaşmaq. Onların həmçinin intiqam və seçim haqqı var - və hənəbilələrin ən məşhur fikri budur. Əl-qisas [qan qarşılığında qanla cəzalandırmaq] Tövratın vacib hökmü idi, müsəlman ümmətinə isə Allahu Təalə qatili bağışlamağa və ondan fidyə almağa icazə verərək yüngüllük verdi. Uca Allah buyurur: **"Kim (öldürülənin) qardaşı (varisi) tərəfindən hər hansı bir şəkildə bağışlanarsa, adətə görə rəftar etməli və ona xoşluqla fidyə verməlidir. Bu, Rəbbinizdən bir asanlıq və mərhəmətdir"** ("Bəqərə" surəsi 178-ci ayə).

Əl-qisas ədalətdir */ədl/*, bağışlamaq isə xeyirxahlığın */ehsan/* göstəricisidir. Ancaq bilmək lazımdır ki, hər şeyin öz yeri var. Buna görə də Şeyxul-İslam İbn Teymiyyə "əl-İnsaf" kitabında deyir: "Əgər insan, qan tökmək hüququndan istifadə edərsə, bu, ədalətdir, bağışlamaq isə təqvanın

göstəricisi olacaqdır. Burada xeyirxahlıq /ehsan/ göstərmək daha üstündür, lakin xeyirxahlıq yalnız, ədalətin təcəllisindən sonra, yəni bağışlanmadan sonra heç bir zərər olmadığı zaman olar. Əgər zərər olacaqsə, o zaman bu, bağışlayanın özünə və ya başqasına qarşı ədalət göstəricisi olmayacaq. Belə halda, bu ehsanın qanuni göstəricisi olmayacaq.

(۳۴۵) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَنَّهُ اسْتَشَارَ النَّاسَ فِي إِمْلَاصِ الْمَرْأَةِ، فَقَالَ الْمُغِيرَةُ: شَهِدْتُ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَضَى فِيهِ بِغُرَّةٍ: عَبْدٌ أَوْ أَمَةٌ، فَقَالَ: لَتَأْتِيَنَّ بِمَنْ يَشْهَدُ مَعَكَ، فَشَهِدَ لَهُ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْلَمَةَ.

345. Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, o, uşağı düşən¹ qadına fidyə verilməsi ilə bağlı elm adamları ilə məsləhətləşirdi. O zaman əl-Muğirə ibn Şubə (Allah ondan razı olsun) dedi: “Mən şahid idim ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bir qadının [düşürtdüyü uşaq] haqqında fərman verdi: qul və ya cariyə ödənilməlidir”. Ömər dedi: “Mənə, səninlə şahidlik edəcək birini gətirməlisən”. O zaman Muhəmməd ibn Məsləmə (Allah ondan razı olsun) onunla birlikdə şahidlik etdi. (əl-Buxari 7317 və Muslim 1683).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qadının düşmüş uşağına görə fidyə qul və ya cariyə olmalıdır. Əgər döl sağ düşərsə, lakin sonradan bu cinayətə görə vəfat edərsə, onun */diya/* fidyəsi tam ödənməlidir [yüz dəvə].

2. Əhəmiyyətli məsələlərlə məşğul olanda və ya əvvəllər düşünülməmiş yeni suallarla qarşılaşdıqda, həqiqətə çatmaq və düzgün nəticəyə gəlmək üçün arif və zəkalı insanlarla məsləhətləşmək lazımdır.

3. Müəyyən bir sualı həll edərkən cavabın doğruluğunu yoxlamaq və onun təsdiqini tələb etmək lazımdır. Əslində bir nəfərin xəbəri kifayətdir, əgər onun xüsusiyyətlərində ədalət və yaxşı yaddaş kimi şərtlər olarsa.

4. İbn Dəqiq əl-İd demişdir: “Bu dəlildir ki, bəzi biliklər böyük alimə məlum olmaya bilər, lakin bu dərəcəyə malik olmayan şəxs ona sahib ola bilər [lakin bu, alimin şanını azaltmaz və dərəcəsi ondan aşağı olanı isə alimdən yuxarı ucaltmaz). Bu, öz alimlərinin arxasınca kor-koranə gedənlər üçün bir maneədir. Onlara hədis dəlil gətirəndə onlar deyirlər: “Əgər bu hədis səhih

¹ Bu, başqasının təqsiri ilə qadının vaxtından əvvəl doğuşu, nəticədə uşağın ölməsi halına aiddir. [Eyni şey aborta da aiddir. O zaman, fidyəni abort edən hər kəs ödəyir: həkimlər, tibb bacıları, ana və s.]

olsaydı, mənim imamım bundan xəbərdar olardı”. Əgər bu, hətta böyük səhabələrə (aralarında heç bir mötəbər hədis bilməyənlər də var idi) münasibətdə məqbul idisə, başqalarına münasibətdə daha məqbuldur.

5. Bu hədis dəlildir ki, əgər ayə və ya hədis şəklində etibarlı şəriət mətni */nass/* gələrsə, ictihad etmək olmaz. Çünkü, Ömər öz məsələsi ilə bağlı, səhabələrin rəyini öyrənmək üçün onlarla məsləhətləşmək istəyirdi. Şəriət mətni [əl-Muğirədən xəbər şəklində] ona gətirildikdə, Ömər səhabələrinin fikrini artıq soruşmadı. Və bu hamıya məlumdur.

(۳۴۶) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: اقْتَتَلَتِ امْرَأَتَانِ مِنْ هُذَيْلٍ، فَرَمَتْ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى بِحَجَرٍ، فَقَتَلَتْهَا وَمَا فِي بَطْنِهَا، فَاخْتَصَمُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَقَضَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ دِيَةَ جَنِينِهَا غُرَّةٌ: عَبْدٌ أَوْ وَلِيدَةٌ، وَقَضَى بِدِيَةِ الْمَرْأَةِ عَلَى عَاقِلَتِهَا، وَوَرَثَهَا وَلَدَهَا وَمَنْ مَعَهُمْ، فَقَامَ حَمَلُ بِنِ النَّابِغَةِ الْهُذَلِيِّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، كَيْفَ أَغْرَمُ مَنْ لَا شَرِبَ، وَلَا أَكَلَ، وَلَا نَطَقَ وَلَا اسْتَهَلَ، فَمِثْلُ ذَلِكَ يُطَلُّ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّمَا هُوَ مِنْ إِخْوَانِ الْكُفَّانِ» مِنْ أَجْلِ سَجْعِهِ الَّذِي سَجَعَ.

346. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Xuzeyl qəbiləsindən [bir kişinin arvadları olan] iki qadın öz aralarında dalaşdılar. Onlardan biri digərinə daş ataraq təsadüfən onu və bətnində olanı öldürüb. O zaman mərhumun qohumları Allah Rəsuluna صلى الله عليه وسلم üz tutdular. Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم qadının bətnində olan dölün fidyəsinin qul və ya cariyə olaraq verilməsini buyurmuşdur. Qətlə yetirilən qadının fidyəsinə gəlincə, o, qatilin qohumlarına onu ödəməyi [yəni, qatilin qohumlarının, təsadüfən öldürülməsinə görə, ölən qadının qohumlarına fidyə verməsini] əmr etdi. O, həmçinin dedi ki, bu miras onun varislərinə və onlarla birlikdə olanlara çatacaq. Onda Hamal ibn ən-Nəbiqə əl-Xuzali ayağa qalxıb dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, içməyən, yemək yeməyən, danışmayan və [anasının bətnindən düşərkən] ağlamayan birinə görə necə fidyə verəcəm? Məgər bunun üçün fidyə var? Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم belə cavab verdi: **“Həqiqətən, o, [yəni Həmal] falçılardan qardaşdır”** — seçdiyi qafiyəyə görə [qəsdən və ya həqiqətə zidd olaraq və yalanı müdafiə etmək üçün edərək] (əl-Buxari 5758 və Muslim 1681).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bu hədis, qətlin üçüncü növü, yəni qəsdən törədilmiş cinayətə bənzər, lakin belə olmayan qətl ilə bağlı məsələnin həlli üçün əsasdır, yəni: cinayətkarın cinayət törətmək niyyəti olduqda, lakin o, bunu adətən qətl silahı kimi istifadə edilməyən əşya, məsələn, kiçik daş və ya çubuq vasitəsilə törətdikdə; ya hər hansı bir hərəkəti yerinə yetirir, məsələn, itələyir və ya yumruqla vurur, nəticədə insan yıxılır və bir şeyə dəyərək ölür. Bu növ qətlin hökmü budur ki, qatil yüz dəvə şəklində böyük bir fidyə ödəyir, lakin edam olunmur.

2. Qəsdən öldürülmə kimi görünən, lakin qəsdən öldürülməyən üçün fidyə, səhvən öldürülmə fidyəsi kimi, qatilin qohumları tərəfindən ödənilir, yəni: “*əsabə*” kateqoriyasında olan kişiler [kişi tərəfdən qohumlar], istər yaxın, istərsə də uzaq qohum olsunlar, hətta varislərdən olmasalar da, çünki təyyinə görə onlar bir birinə kömək və dəstək olurlar. Bu cinayət qəsdən törədilməyib, ona görə də hətta varlı olsa da belə, həmin qohuma kömək etmək lazımdır. Fidyə qohumlar arasında bölüşdürülür, hər biri üç il ərzində öz imkanları daxilində onu hissə hissə ödəyir.

3. Cinayətə görə düşmüş dölün fidyəsi qul və ya cariyədir. Fiqh alimləri deyirlər ki, bu, beş dəvənin qiymətidir. Fidyə övladın mirasıdır, əgər o sağ düşübsə. [Bu, abortlara da aiddir: fidyəni prosesdə iştirak edən hər kəs ödəyir: həkimlər, tibb bacıları, uşağın anası və atası, əgər o abort əmri veribsə. Buna görə də abort etdirən valideynlər qatil olduqları üçün bu uşağın mirasını götürürlər.]

4. Fidyə */diya/*, öldürülənin mirasıdır, çünki onun canı müqabilində ödənilir. “Akala” kateqoriyasına aid olan qohumların varis olmadıqları halda, bunda heç bir payları yoxdur.

5. Alimlər, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم Həmal ibn ən-Nəbiqin qafiyəli nitqini iki səbəbə görə bəyənmədiyini deyirlər:

Birincisi: O Allahu Təalənin hökmünə qarşı çıxdı, onu ləğv etmək istədi.

İkincisi: yalanı qeyd etmək üçün öz nitqini qəsdən qafiyələməyə başladı, yalançı sözlərini yayan, onlara qafiyə seçərək, onları dinləməyə məcbur edən, insanların qəlbini öz tərəfinə çəkən falçılar kimi etdi. Əgər bir şəxs yalanın müdafiəçisi olmaq niyyətində olmayan qafiyəli bir şey deyirsə, bu icazəlidir, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bir dəfə ənsarlara üz tutaraq etdiyi kimi: **“Həqiqətən, siz**

dünyanın paylaşdığı yerdə çox azsınız, təhlükə olan yerdə isə çoxsunuz
[amma bu hədis səhih deyil].

Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم *duasına* gəldikdə isə, səhih olaraq belə deyilir:
“Allahım, faydasız elmdən; eşidilməyəcək sözlərdən; Səndən qorxmayan bir qəlbdən və doymayan bir nəfsdən Sənə sığınırım. Bu dörd şeydən Sənə sığınırım!” /Allahummə inni a'uzu bikiyə min 'ilmin la yənfə', və kaulun la yusma', və kəlbin la yəxşə', və nəfsin la təsbə'. Ə'uzu bikiyə min hauliai-l-ərbə'/ (imam Əhməd Ənəsdən 3/283).

(۳۴۷) عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ رضي الله عنه أَنَّ رَجُلًا عَضَّ يَدَ رَجُلٍ، فَتَرَاعَ يَدَهُ مِنْ فَمِهِ، فَوَقَعَتْ ثَنِيَّتَاهُ، فَاخْتَصَمُوا إِلَى النَّبِيِّ ﷺ، فَقَالَ: «يَعِضُّ أَحَدُكُمْ أَخَاهُ كَمَا يَعِضُّ الْفَحْلُ؟ لَا دِيَةَ لَكَ».

347. İmran ibn Hüseyndən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, bir nəfər digərinin əlini dişlədi və o, əlini dişləyənin ağzından çıxartmağa başladı, buna görə də birincinin iki dişi düşdü. Onlar mühakimə üçün Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم üz tutdular və o, onlara dedi: “*Sizdən biriniz qardaşını erkək [dəvə və ya başqa bir heyvan] kimi dişləyir. Buna görə ona fidyə /diya/ yoxdur*” (əl-Buxari 6892 və Muslim 1673).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər kimsə bir adamın əlini dişləsə, o biri isə onu dişləyənin ağzından qoparsa, dişlərini sındırsa, bunun cəzası və fidyəsi yoxdur.

2. Bu ümumi qayda, fərqi yoxdur insan və ya heyvan olsun, hücum edən hər kəsə aiddir. Əgər kiməsə bir insan və ya heyvan hücum edərsə və o, özünü və namusunu, qadınlarını və ya malını müdafiə edərək hücum edənə xəsarət yetirir və ya öldürürsə, onun heç bir öhdəliyi yoxdur [hər şeyin həqiqətən də belə olduğu sübut olunarsa, ondan sorğu sual olunmaz]. Çünki o, müdafiə etməli olduğu şeyi müdafiə edib, buna görə də hücum edən cinayətkar sayılır. Həmçinin Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: “*Özünü müdafiə edərkən, öldürülən şəhiddir və ailəsini müdafiə edərkən, öldürülən şəhiddir*” (Əhməd 1/190, Əbu Davud 4772, ət-Tirmizi 1421, İbn Macə 2580 Səid ibn Zeydin sözlərindən hədis səhihdir).

3. Bu və buna bənzər hədislərin hökmü, alimlər tərəfindən bir şərtlə məhdudlaşdırılmışdır ki, özünümüdafiə zamanı insan əvvəlcə yüngül müdafiə üsullarına müraciət etməlidir. Bu tədbirlər səmərəsiz olarsa, insan daha sərt müdafiə tədbirləri tətbiq edə bilər [yəni insan əvvəlcə sözlə, sonra qışqırmaqla, sonra əl və ya ayaq hərəkətləri ilə inandırmağa çalışır və yalnız bundan sonra çubuq, daş və sair kimi əşyalardan istifadə edir]. Alimlər bu şərti, ümumi şəriət hökmlərindən götürmüşlər. [İcazə verilən özünümüdafiə

tədbirlərini aşmaq İslamda qadağandır və şəriət məhkəməsi tərəfindən cəzalandırılır.]

(۳۴۸) عَنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبِي الْحَسَنِ الْبَصْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا جُنْدُبٌ رضي الله عنه فِي هَذَا الْمَسْجِدِ، وَمَا نَسِينَا مِنْهُ حَدِيثًا، وَمَا نَخْشَى أَنْ يَكُونَ جُنْدُبٌ كَذَبَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «كَانَ فَيَمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ رَجُلٌ بِهِ جُرْحٌ فَجَزَعَهُ، فَأَخَذَ سِكِّينًا، فَحَزَّ بِهَا يَدَهُ، فَمَا رَقَأَ الدَّمَ حَتَّى مَاتَ، قَالَ اللَّهُ ﷻ: عَبْدِي بَادَرَنِي بِنَفْسِهِ، حَرَمْتُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ».

348. Həsən ibn Əbu əl-Həsən əl-Bəsri (Allah ona rəhmət etsin) demişdir: “Bu məsciddə olarkən, Cundub bizə danışdı ki, (və biz də onun dediklərindən heç bir şeyi unutmamışıq və qorxmağa əsasımız da yoxdur ki, o bunları söyləyərkən, Allah Rəsuluna صلی الله علیه وسلم qarşı yalan danışdı) “Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم buyurdu: *“Sizdən əvvəlkilərdən bir nəfər var idi ki, onun, dözülməz ağrı verən yarası var idi. O zaman bıçağı götürüb əlini kəsməyə başladı, və qanı dayanmadan axırdı, ta o ölənə kimi. Allahu Təalə buyurur: “Qulum ruhunu Mənə verməklə tələsdi və mən ona Cənnəti haram etdim”* (əl-Buxari 3463 və Muslim 113).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə haqqsız olaraq canın öldürülməsinin haram olmasına işarə.

Canlı ruhun toxunulmazlığının, onun böyük mövqe və əhəmiyyətinin, eləcə də onun öldürülməsinin, yəni intiharının böyük günah olmasının göstəricisi. İbn Dəqiq əl-İd demişdir: “Hədis bir canın öldürülməsinin, istər insanın özünün, istərsə də başqasının canını öldürməsinin böyük bir yük olduğuna dəlalət edən mühüm əsasdır”.

2. Hüzünlü və kədərli anlar baş verdikdə səbirli olmaq, Allahu Təalənin qəzəbinə səbəb olacaq hər şeydən çəkinmək lazımdır, istər sözlər olsun, ağlaşma qurmaq kimi, istər hərəkətlərlə olsun, yanaqları döymək və ya paltarını cırmaq, və ya bunların ən pisi, intihar etmək kimi şeylərdən uzaq olmaq lazımdır.

3. İmtahanlara, çətinliklərə düçar olan şəxs, əgər bunu etmək zərurəti yaranarsa, onun özü üçün deyəcəyi ən yaxşı sözlər aşağıdakılardır:

“Allahım, əgər həyat mənim üçün xeyirlidirsə, məni yaşat. Ölüm mənim üçün xeyirlidirsə, məni öldür”. [İnsan özü üçün ölümü səbəbsiz arzulaya bilməz, bu şəkildə şərtlənərsə, buna icazə verilir.]

4. **“Qulum ruhunu Mənə verməklə tələsdi”** kəlməsinə gəlincə, bu, Allahu Təalənin təqdirinə zidd deyil. Uca Allah hər hansı bir şeyi və ya hadisəni baş verməzdən əvvəl təqdir etmişdir. **“Qulum tələsdi”** kəlməsi ilə Allahu Təalə insanın təqdirdən /qədər/ qabağa getdiyini yox, onun əməlini vəsf etmişdir. İntihar edən şəxsə yazılan ömür, onun etdiyi əmələ görə sona çatır. O, Allahın şəfası və rəhmətinin gecikdiyini zənn etdi və ümitsizliyə qapılıb, böyük bir günah işlədi. Pis niyyətinin cəzası olaraq, onun öz əli ilə özünü öldürməsi təqdirinə yazılmışdı. Onun niyyəti, vaxtı gəlməmiş həyatına son qoymağa tələsmək idi. Müqəddəs və Böyük Allah ona haqsızlıq etmədi, çünki insana bir şey etmək və ya bir şeydən imtina etmək üçün iradə və qüdrət verdi, lakin o, qorxusuna (həvəsinə) uyaraq özünü öldürdü.

5. Hədis, intiharın qadağan olmasına dəlildir, çünki insanın canı onun deyildir. Əslində, can — onu Yaradanın mülküdür. Buna görə də, insana icazə verilən şeylər istisna olmaqla: dərman qəbul etmək və ya hicama etmək kimi, canına və bədəninə bir şey etmək qadağandır. Dövrümüzdə ən əhəmiyyətsiz səbəblərə görə intiharlar yayılıb — Uca Allahdan bizi pis vəziyyətdən qorumasını diləyirik. Əgər bir insanın başına onun xeyrinə olmayan bir şey gələrsə, o, intihar edir və bununla da cəhənnəmə girməyə tələsir. Bu onun acizliyinə, ağılının azlığına, və həmçinin çətinliklərə qarşı qorxusunun və imanının düşməsinə işarədir. Əgər onun birazca da bələ olsa, Uca Allaha imanı olsaydı, və yaxud əminliyi olsaydı, o zaman başına gələn çətinliyə görə əcir qazanmağa ümid edərdi [çünki ona sadəcə səbr etmək düşür]. O, özünü öldürməyin cəzasından qorxardı. Amma insanların çoxu bunu bilmirlər.

6. **“Ona Cənnəti haram etdim”** kəlmələrinə gəlincə isə, onları dedildiyi kimi [cənnətin ona əbədi olaraq haram olub-olmadığını dəqiqləşdirmədən] saxlamaq daha yaxşıdır, və bu hədisləri təfsir etməmək daha yaxşı olar. Bu, əksər alimlərin *məzhəbidir*.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Hədis o rəvayətçilərin təkzibdir ki, insanlara hər cür həyat hekayələrini danışsınlar ki, onlardan ibrət alsınlar. Amma Qurani-Kərimin və səhih sünnənin nəql etdiyi əhvalatlar kifayət qədərdir və heç bir şeyi uydurmağa ehtiyac

yoxdur. Lakin insanların problemi Allahu Təalənin kitabını və Rəsulunun ^{صلی اللہ علیہ وسلم} sünnetini öyrənməmələridir.

8. Hədisdə, belə bir qaydaya işarə var ki: “Hər kim, hər hansısa bir şeyi, vaxtı gəlməmiş əldə etməyə tələsərsə, o zaman həmin şəxs, ondan məhrum edilməklə cəzalandırılır.”

9.Hədisdə, insan orqanlarının satışının, həyatda və ya ölümdən sonra baş verməsindən asılı olmayaraq qadağan olunduğu bildirilir, çünki insan nə öz ruhuna, nə də bədəninə sahib deyildir. Alimlər, bundan yalnız qan verməni istisna ediblər, çünki bədən orqanlarından fərqli olaraq o, bərpa olunur.

Cəzalar haqqında kitab /əl-hudud/

كِتَابُ الْحُدُودِ

"*əl Hudud*" — "*hədd*" sözünün cəmidir. "*Hədd*" sözünün lüğəvi mənası, iki şeyin bir-birinə qarışmasına mane olan qadağa və ya maneədir */ixtilat/*.

"*Hədd*" sözünün şəriət mənası — hər hansı bir işin görülməsinə mane olan, müəyyən şəriət cəzasıdır.

Başqa sözlə desək, əgər kimsə cinayət və ya günah işlədirsə və buna görə müəyyən cəza alırsa, nəticədə bu başqalarını da oxşar əməllər etməkdən çəkindirir. Hududlara Quran, Sünnə və yekdil rəy, həmçinin etibarlı, səhih qiyas işarə edir. Hüdud, Allahu Təalənin haram buyurduğu əməllərin cəzasıdır.

Hududlar çox böyük hikmət, dərin məna və şərəfli məqsədlər daşıyırlar. Ona görə də cəmiyyətin maariflənməsinə, saflaşdırılmasına və müalicəsinə kəskin ehtiyac olduğu üçün, onlar yerinə yetirilməlidirlər.

Hüdüdlər, intiqam üçün edilmir, lakin onların içində xeyir və fayda vardır. Onlar, Uca Allahın Öz məxluqatına göstərdiyi böyük rəhmətdir. Əzaba düşər olan (*məhdud*) şəxs üçün bu, günahdan təmizlənmə, (*kəffarədir*) ki, etdiyi cinayətin cəzasını axirətdə çəkməsin deyər. Bundan əlavə, hüdüdlər onun və digər insanların gələcəkdə, belə günahlara yol verməmələri üçün çəkindiricidir. Hüdüdlər yer üzündə şər və əxlaqsızlığın yayılmasına maneə olmaqla yanaşı, insanların canının, namusunun və malının təhlükəsizliyinin təminatıdır.

Əgər hüdüdlər yerinə yetirilərlərsə, yer üzündə nizam-intizam, firavan həyat yaranar, sülh və əmin-amanlıq hökm sürər, şər və əxlaqsızlıq tərəfdarları aradan qalxdıqca, mərhəmət dəyərli olar.

Hüdüdlərdən imtina etmək — bundan Allaha sığınırıq — yer üzündə şər və əxlaqsızlığın, pislik və iyrəncliyin yayılmasına səbəb olar və o zaman insanın yerin altında olması, onun üstündə gəzməkdən daha yaxşı olar.

Şübhə yoxdur ki, hüdüdlər Allahu Taalənin hikməti və mərhəmətinin göstəricisidir, çünki, həqiqətən, O Qüdrətli, Müdrikdir. Onu da xatırlamaq lazımdır ki, Uca Allah, hüdüdləri qanuniləşdirəndə, Onun rəhməti, cəzasını üstələyib: azyaşlılar, dəlilər və günah edərkən bunun günah olduğunu bilməyənlər hüdüdlər ilə cəzalandırılırlar.

Şəriət cəzasının icrası, sadə məsələ deyil, misal üçün: zinakarın cəzasının verilməsi üçün, şəriət şərt qoyub ki, bu günahı onun tərəfindən törədildiyini açıq-aydın görəndə dörd mömin kişinin şahidliyi lazımdır; ya da zinakarın özünün könüllü etirafı lazımdır, və o şəxs öz cəzasını çəkənə qədər ondan imtina etməyəcək. Oğurluqda da belədir — oğrunun əli kəsilmir, o vaxta qədər ki, onun cinayəti tam sübuta yetirilsin və onun günahına zərrə qədər də şübhə qalmasın.

Şəriət, əgər bir şəxsin günahlandırılması ilə bağlı şübhə yaranarsa, hüdudların icrasından uzaqlaşdırılmağı əmr edir. Bütün bu tədbirlər, Allahın qulunun tövbəsinin, onunla Rəbbi arasında gizli qalması üçün həyata keçirilir, çünki Allahu Təalə Bağışlayandır, Rəhmlidir.

(۳۴۹) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: «قَدِمَ نَاسٌ مِنْ عُكْلٍ – أَوْ عُرَيْنَةَ – فَاجْتَوَوْا الْمَدِينَةَ، فَأَمَرَ لَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ بِبِلْقَاحٍ، وَأَمَرَهُمْ: أَنْ يَشْرَبُوا مِنْ أَبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا، فَانْطَلَقُوا، فَلَمَّا صَحُّوا، قَتَلُوا رَاعِيَ النَّبِيِّ ﷺ، وَاسْتَأْقُوا النَّعَمَ، فَجَاءَ الْخَبْرُ فِي أَوَّلِ النَّهَارِ، فَبَعَثَ فِي آثَارِهِمْ، فَلَمَّا ارْتَفَعَ النَّهَارُ جِيءَ بِهِمْ، فَأَمَرَ فَقَطَعَ أَيْدِيَهُمْ وَأَرْجُلَهُمْ، وَسَمَّرَتْ أَعْيُنُهُمْ، وَتُرِكُوا فِي الْحَرَّةِ يَسْتَسْقُونَ، فَلَا يُسْقَوْنَ.

قَالَ أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ سَرَقُوا، وَقَتَلُوا، وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ.

أَخْرَجَهُ الْجَمَاعَةُ.

349. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) danışdı ki: “Bir zamanlar, Uql və ya Ureyne qəbiləsindən olan insanlar, Mədinəyə gəldilər və xəstələndilər¹. O zaman, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, bu insanlara dişi dəvələrin verilməsini əmr etdi və onlara dəvə südü və dəvə sidiyi içməyi əmr etdi. O insanlar, Mədinənin kənarına getdilər və sağaldıqdan sonra Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم çobanını öldürdülər və mal-qaranı [yəni dəvələri] oğurladılar. Onların bu əməllərinin xəbəri günün əvvəlində Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم çatdı və o, onların arxasınca təqibçi dəstəsi göndərdi. Artıq günortaya yaxın onları Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hüzuruna gətirdilər, onun əmri ilə onların əlləri və ayaqları çarpaz şəkildə [yəni sağ qol və sol ayaq və ya əksinə] kəsildi, gözləri yandırıldı və ya qızdırılmış mismar ilə oyuldu. Sonra onları qara və günəşdən qızdırılmış daşların üstündə uzandırdılar. Onlar su istəyirdilər, amma onlara su verilmirdi”.

¹ Bunun mənası, mühitə uyğunlaşmamaya bənzər bir vəziyyətdir.

Əbu KİLƏBƏ (hədis rəvayətçilərindən biri) dedi: “Bu insanlar iman gətirdikdən sonra Allaha və Onun Rəsuluna صلی اللہ علیہ وسلم müharibə elan edərək oğurluq və qətl törətdilər” (əl-Buxari 233 və Muslim 1671).

Bu hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bu fasiqlərə verdiyi cəza çox şiddətlidir, çünki Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmri ilə onlar şikəst edilmişdir. Amma elə hədislər var ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم şikəst etməyi qadağan edir və cinayətkarı edam etməyi və ya heyvanı kəsməyi ən yaxşı şəkildə etməyi əmr edir [yəni, elə etmək ki, əlavə izdirablara səbəb olmasın]. Bu hədisləri necə uyğunlaşdırmaq olar? Bu cür insanlar haqqında, elm adamları arasında fikir ayrılığı yaranıb:

- Bəziləri deyirlər ki, insanlara xəsarət yetirmək qadağanı nazil edildikdən sonra, belə bir cəza ləğv edilib. Ancaq bunu iddia edənlərdən tələb edirik ki, xronologiya versinlər və dediklərini sübut etsinlər. Amma belə bir dəlil yoxdur [axı, şəriət hökmünün *nəsxin*) ləğvini müəyyən etmək üçün bir tarix lazımdır].
- Bəzilər isə deyirlər ki, hüduqlarla bağlı ayələr nazil olmamışdan əvvəl belə bir cəza keçərli idi. Amma İbn Sirin, belə bir ifadənin şübhəli olmasından danışır, çünki bu əhvalat Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم vəfatından bir qədər əvvəl baş vermişdi.
- Kimisi deyir ki, onların gözlərini yandırmayıblar, sadəcə olaraq bunu etmək üçün niyyətləniblər, lakin bu da şübhəli bir ifadədir, çünki səhih olaraq nəql edilmişdir ki, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmri ilə onların “gözləri yandırılıb.”
- Bu suala, başqa cavablar da olub, lakin onları gətirənlər tərəfindən onların hamısı birmənalı deyil.
- Şeyx Bassam deyir ki, mən bu əməlin “*təzir*” bölməsindən olduğunu hesab edirəm. “*ət-tə'zir*” bu “*tə'dib*” deməkdir — tərbiyə məqsədi ilə edilən bir cəzadır. Təzir, imamın [hökmdarın] ictihadına aiddir və yüngül və ya şiddətli ola bilər: qınamaq, ya həbs etmək, ya da qamçı ilə döymək, ya da edam etmək, ya da mülkdən məhrum etməklə

cəzalandırmaq üçün hökumdarların hüququ var - bunların hamısının, hikmətli sünnədə əsasları var.

Bədəvilər, qəblərinin azğınlığına və gizli niyyətlərinin hiyləgərliyinə dəlalət edən çirkin və pis əməllər etmişlər:

- onlar İslamdan imtina etdilər, və mürtədlərin cəzası isə edamdır.
- onlar, özlərinə qulluq edən çobanı, haqsız olaraq, gözlərini çıxararaq, öldürdülər.
- onlar, müsəlmanların zəkat olaraq, verilən ümumi malı olan, dəvələri oğurladılar.

Bədəvilərin etdikləri oğurluq, xəyanət, Allaha və Rəsuluna صلی اللہ علیہ وسلم müharibə elan etmələri [quldurluq və sələmçilik şəriətdə belə adlandırılır], yer üzündə fitnə-fəsadın yayılması, küfrün özünü göstərməsi, Allah-Təalanın rəhmətinə nankorluqdur, çünki onlar xəstəlikdən sonra sağaldılar, arıqladıqdan sonra kökəldilər — bütün bunlar, onların məruz qaldıqları şiddətli cəzaya layiqdirlər və onların əməlləri ilə bərabərdir. Qəlbi hələ iman gətirməmiş bədəvilər üçün əzab, ibrət dərsi oldu. O ki, qaldı edam zamanı, müharibə zamanı [məsələn, öldürülənlərin cəsədlərini şikəst etmək] və ya mal-qaranın kəsilməsi zamanı şikəst etməyi qadağan edən və bunun əlavə əziyyətə səbəb olmamaq şərti ilə yerinə yetirilməsini əmr edən hədisə gəlincə, bu əmr qüvvədə qalır, ancaq bir şərtlə ki, insanlar belə qorxunc cinayətlər törətmədikləri müddətcə. Kömək edən Allahdır, O, Biləndir, Müdrikdir. Bədəvilər çobanın gözlərini çıxarıb, o, susuzluqdan ölənə qədər günəş altında qoyub getmişdilər və buna görə də Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlarla da eyni şeyi etmiş və bununla da qisas almışdır. Yuxarıda dedik ki, əksər alimlərin məzhəbi, cinayətkarların cinayət [bu işdə adam öldürmə] törətdiyi kimi, onun özünü eyni ilə cəzalandırılması prinsipi ilə gedir. Necə ki, Allahu Təalə buyurur: "**Cəza verəcəyiniz təqdirdə, sizə verilən cəzanın misli ilə cəza verin!**" ("Nəhl" surəsi 126-cı ayə). Bunun ardınca əl-Buxari və Muslimin iki səhih toplusundan belə bir hədis gəlir: "**Kim özünü bir şeylə öldürərsə, Qiyamət günü də onunla cəzalandırılacaqdır**".

2. Hədisdə müalicə etmənin və bunun üçün səbəblərin yaradılmasının lazım olmasına işarə var. Müalicə növlərinə, orqanizm üçün təbii olan hər şey daxildir, istər qida, istər içki, təmiz hava və sair.] və xəstəliklərin tez-tez baş verdiyi və ya havanın zəhərləndiyi yerlərdən və torpaqlardan qaçınmaq lazımdır [buraya mühitə uyğunlaşma dövrü daxildir].

3. Dəvə sidiyinin paklığına */təharə/* dəlalət var, çünki murdarlıqla */nəcas/* müalicə etmək qadağandır. Hər kim iddia edərsə ki, dəvələrin sidiyi nəcasdır və Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, onların çarəsiz vəziyyətinə görə müalicə olunmasına icazə vermişdir, o zaman cavab verərik ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlara ağızlarını və dəvə sidiyi içdikləri qabları yaxalamağı əmr etməmişdirsə, onda bu ifadə əsassızdır. Çünkü qaydaya görə: “Zərurət olduğu halda izahatı gecikdirmək olmaz”. Dəvəyə bənzətmə ilə bu (yəni icazə verilən sidik ilə müalicə), yeməyə icazə verilən bütün heyvanları əhatə edir. [İnsan sidiyi ilə, sidik müalicəsinə gəlincə, bu haramdır və insanın təbiətinə ziddir.]

(۳۵۰) عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُتْبَةَ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ وَزَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ رضي الله عنهما أَنَّهُمَا قَالَا: إِنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَعْرَابِ أَتَى رَسُولَ اللَّهِ ﷺ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْشُدَكَ اللَّهَ إِلَّا قَضَيْتَ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ، فَقَالَ الْخَصْمُ الْآخَرُ، وَهُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ: نَعَمْ، فَأَقْضِ بَيْنَنَا بِكِتَابِ اللَّهِ، وَأَذَنْ لِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «قُلْ» قَالَ: إِنَّ ابْنِي كَانَ عَسِيفًا عَلَى هَذَا، فَرَنَى بِأَمْرَاتِهِ، وَإِنِّي أُخْبِرْتُ أَنَّ عَلَى ابْنِي الرَّجْمَ، فَأَفْتَدَيْتُ مِنْهُ بِمِائَةِ شَاةٍ وَوَلِيدَةٍ، فَسَأَلْتُ أَهْلَ الْعِلْمِ، فَأَخْبَرُونِي: أَنَّ مَا عَلَى ابْنِي جَلْدٌ مِائَةٌ وَتَغْرِيبٌ عَامٍ وَأَنَّ عَلَى امْرَأَةٍ هَذَا الرَّجْمَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَا أَقْضِيَنَّ بَيْنَكُمَا بِكِتَابِ اللَّهِ، الْوَلِيدَةُ وَالْغَنَمُ رَدٌّ عَلَيْكَ، وَعَلَى ابْنِكَ جَلْدٌ مِائَةٌ وَتَغْرِيبٌ عَامٍ، وَاغْدُ يَا أُنَيْسُ - لِرَجُلٍ مِنْ أَسْلَمَ - إِلَى امْرَأَةٍ هَذَا، فَإِنْ اعْتَرَفَتْ فَارْجُمِهَا».

قَالَ: فَغَدَا عَلَيْهَا فَاعْتَرَفَتْ، فَأَمَرَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَرَجِمَتْ.

* الْعَسِيفُ: الْأَجِيرُ.

350. Ubeydullah ibn Uteybə ibn Məsud, Əbu Hureyrədən və Zeyd ibn Xalid əl-Cuhanidən (Allah onlardan razı olsun) rəvayət edir ki, onlar demişlər: “Bir gün iki bədəvi, Rəsulullahın صلی الله علیه وسلم yanına gəldilər və onlardan biri dedi ki: “Ey Allahın Rəsulu صلی الله علیه وسلم ! Allaha and olsun ki, sən bizim aramızda Allahın kitabı ilə hökm verməlisən!” Mübahisə etdiyi və daha bilikli olan digəri də dedi ki: “Bəli, aramızda Allahın kitabı ilə hökm ver, və icazə ver danışım”. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم ona icazə verdi: “De” sözü ilə. Bədəvi dedi: “Mənim oğlum bu adamın mızdlu işçisi olduğu halda, onun arvadı ilə zina etdi. Mənə dedilər ki, oğlum daşqalaq

edilməlidir. Bunun qarşısını almaq üçün, mən yüz qoyun və cariyə verdim. Sonra elm sahiblərindən soruşdum və mənə xəbər verdilər ki, oğlum yüz şallaq və bir il kənddən sürgün edilməklə, qadın isə — daşqalaq olunmaqla cəzalandırılmalıdır. Buna Allah Rəsulu ﷺ buyurdu: **“And olsun canım əlində olana! Mən sizin aranızda Allahın kitabı ilə hökm verəcəyəm. Qul və qoyunlar sənə qaytarılmalıdır, oğlun isə yüz şallaq zərbəsi ilə cəzalandırılmalı və bir il sürgün edilməlidir. Ey Unais!** — Peyğəmbər ﷺ, deyərək, Əsləm qəbiləsindən bir kişiye müraciət etdi. — **Həmin qadının yanına get, və əgər o etiraf edirsə, o zaman daşqalaq edilməlidir”**. Kişi o qadının yanına getdi, qadın etiraf etdi və Allah Rəsulunun ﷺ əmri ilə onu daşqalaq etdilər” (əl-Buxari 2695 və Muslim 1697).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədis, elm və mədəniyyətdən uzaq olan, şəriət hökmlərindən xəbərsiz olan bədəvilərin kobudluğuna dəlalət edir. Bu, öz nəfsinə görə danışmayan [yəni Peyğəmbərə ﷺ] xitabən bədəvinin dediyi sözlərdə də özünü göstərirdi: “... sən bizim aramızda, Allahın kitabı ilə hökm verməlisən!”. [Şübhə yoxdur ki, Peyğəmbər ﷺ ancaq Allahın kitabı ilə hökm edir. Ona görə də cahil bədəvi xüsusiyyətlərindən qurtulmaq üçün dini öyrənmək lazımdır.]

2. Peyğəmbərə ﷺ münasibətdə, göstərdiyi pis rəftarlara görə qınamayan və bədəvini cəzalandırmayan Peyğəmbərin ﷺ əxlaqi keyfiyyətlərinin gözəlliyi.

3. Evli zinakarın (*muhsanın*) cəzası, ölənə qədər daşqalaq edilməkdir. “*Muhsan*” səhih *nikahı* olan, yetkinlik yaşına çatmış, azad şəxsdir [zina zamanı, evli olub olmamasından asılı olmayaraq].

4. Evli olmayan, zinakarın cəzası, yüz şallaq və yaşadığı yerdən bir il sürgün edilməkdir.

5. Cəzanı ləğv etmək üçün heç bir şey [rüşvət və sair.] almaq olmaz. Əgər kimsə bir insanı cəzalandırmamaq üçün bunu edərsə, bu hərəkət, haqqı olmadan malı yemiş kimi sayılır.

6. Əgər insan bilməyərək və ya unutqanlığa görə haram iş görübsə, ona qarşı heç bir tərbiyəvi tədbir tətbiq edilmir və sadəcə olaraq öyrədilir. Hədisdə adı çəkilən kişi, bunun caiz olduğuna və onlara fayda verəcəyinə inanaraq, oğlunu yüz qoyun və bir cariyə ilə cəzadan qurtardı. Lakin Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bu işdə onu qınamadı və şəriət hökmünü elan edərək qoyunları və cariyəni ona qaytardı.

7. Hədisdə çox mühüm bir hökm var: “Hər kim ki, bir əməl edir və düşünür bunun səbəbi var, amma nəticədə aydın olsa ki, səbəb yox imiş, o zaman bu əməl ləğv olunur və nəzərə alınmır. Əməl edən insana isə, onun öz fərziyyələrinin gerçəkləşməyən nəticəsi geri qaytarılır.

8. Hafiz İbn Həcər demişdir: “Həqiqət budur ki, hər hansı bir mülkə sərəncam vermək olar, bir şərtlə ki, bir şəxsin bu malı əldə etdiyi müqavilələr etibarlı olsun” (bax: “Fəth”, 5/303). İbn Dəqiq demişdir: “Və buna görə də, etibarsız müqavilə yolu ilə əldə edilən mal, onu əldə edənin mülkü olmur və geri qaytarılmalıdır” (bax: “İhkamul-əhkam” 4/111).

9. Şəriət cəzasının səbəblərini və cəzanın özünün icrasını təsdiqləmək üçün bir nəfəri özünüzə nümayəndə təyin etmək icazəlidir.

10. Şəriət cəzası */hədd/* yalnız hökmdar və ya onun nümayəndəsi tərəfindən təyin edilir və onlardan başqa heç kəsə hər hansı bir şəxsin cəzası barədə qərar qəbul etmək icazəli deyildir. [Tərbiyə məqsədi ilə cəzanı */tə'dib/* səlahiyyəti daxilində istənilən şəxs verə bilər, məsələn, ailə başçısı öz həyat yoldaşını və ya uşaqlarını və sair cəzalandıra bilər.]

11. Bəzi alimlər bu hədisi, zinakarın *zinasına görə həddini* vermək üçün bircə etirafının kifayət olmasına dəlil kimi göstərmişlər. [Lakin bu məsələdə alimlər arasında ixtilaf vardır, çünki etirafın bir dəfədən çox edilməsi lazım olduğuna dəlalət edən başqa hədis vardır.]

12. Zinakarın qamçılanmasının hikməti haqqında İbn Qeyyim demişdir: “Zina edənə gəlincə, o, bütün vücudu ilə zina edər və ehtirasın doymasından ləzzət onun bütün bədənini bürüyər, ona görə də cəzası bütün bədəni döyməkdən ibarətdir.”

13. Evli olanı daşqalaq etməyin, evli olmayanı qamçılamaq hikməti budur:

- Birinciyə gəlincə, ona həyat yoldaşı kimi lütf bəxş edilib və buna görə də onun zina etməsi onun ruhunda güclənən şərin mövcudluğuna işarə edir və həmçinin bu günahı tərk etmək onun üçün çətin olacaq, əgər o, artıq bunu etmək üçün cəsarət toplayıbsa, buna görə də onun heç bir bəhanəsi yoxdur;
- İkinciyə gəlincə, ola bilsin ki, ehtiras [maraq və sair] onu günaha sövq edib və buna görə də onun vəziyyəti və bəraətinin olması nəzərə alınaraq, onun cəzası yüngülləşdirilib.

14. Əhəmiyyətli məsələlərin doğruluğunu təsdiq etmək üçün and içilir. Buna misal olaraq, Uca Allahın Kitabında və Peyğəmbərinə صلی اللہ علیہ وسلم nazil etdiyi əmri göstərmək olar ki, Allah insanların dirildiləcəyinin həqiqət olduğuna, üç dəfə and içsin.

15. Hədisdə, alimlərdən fətva tələb edilməsinin, hətta Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zamanında da etibarlı və düzgün qərar olduğuna, hətta onun vəfatından sonra daha çox edilməsi lazım olduğuna dəlil var. Elmi az olanlardan da soruşmaq olar, soruşulandan daha çox bilikli insanların olmasına baxmayaraq.

16. Hədis fəzilətli, elmi və yetkin insanlara münasibətdə göstərməli olan gözəl xasiyyətə dəlalət edir ki, bu da insanın anlayışından */fiqhindən/* və onun ehtiyatlılığından bəhs edir.

(۳۵۱) وَعَنْهُ، عَنْهُمَا ۞ قَالَ: «سُئِلَ النَّبِيُّ ۞ عَنِ الْأَمَةِ إِذَا زَنَتْ، وَلَمْ تُحْصَن؟ قَالَ: «إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ إِنْ زَنَتْ فَاجْلِدُوهَا، ثُمَّ يَبْعُوهَا وَلَوْ بِضَفِيرٍ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: لَا أَذْرِي: أَبَعْدَ الثَّلَاثَةِ أَوِ الرَّابِعَةِ؟

* وَالضَّفِيرُ: الْحَبْلُ.

351. Ubeydullah ibn Abdullah ibn Uteybə ibn Məsud, Əbu Hureyrədən və Zeyd ibn Xalid əl-Cuhanidən (Allah onlardan razı olsun) rəvayət edir ki, onlar dedilər: “Bir dəfə Allah Rəsulundan صلی الله علیه وسلم, zina edən, subay bir kənz haqqında soruşdular. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم belə cavab verdi: **“Əgər o zina edərsə, onu qamçı ilə vurun, əgər o yenidən zina edərsə, onu qamçı ilə vurun, əgər o yenidən zina edərsə, onu qamçı ilə vurun, sonra onu heç olmasa kəndir müqabilində satın”** (əl-Buxari 2153 və Muslim 1703).

İbn Şihab dedi: “Bilmirəm, o (Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم) bunu üçüncü, yoxsa dördüncü dəfədən sonra deyib”.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Evli olmayan və zina edən kölə qadın, əlli şallaq zərbəsi ilə cəzalandırılır — bu, azad qadının cəzasının düz yarısıdır. Azad qadın yüz şallaq zərbəsi ilə cəzalandırılır və yaşadığı ərazidən bir il sürgün edilir. Qul qadın isə sürgün olunmur, çünki bu, ağasına zərər verəcək, bundan başqa, qovulmaq onun bu günahı davam etdirməsinə səbəb ola bilər.

2. Əgər cariyə bir neçə dəfə zina edərsə və cəzalandırılsa, lakin bu onu çəkəndirməsə, həmin cariyə cüzi qiymətə də olsa satılmalıdır. Çünki belə bir cariyəni saxlamağın xeyri yoxdur, onu tərbiyə etmənin də heç bir faydası yoxdur.

3. *Zina*, qulun qüsürüdür. Əgər bir şəxs, qul alıb, sonra onun belə bir qüsuru olduğunu bilsə, onu geri qaytarmağa tam haqqı var.

4. Qul sahibinin, hökmdarın icazəsinə ehtiyacı olmadan, quluna *hədd* [qamçı ilə vurmaq] haqqı vardır [bu hərəkət, bu məsələdə yeganə istisnadır]. Əlinin kəsilməsinə və ya qulun edam edilməsinə gəlincə, bu barədə qərar yalnız hökmdarın ixtiyarındadır. Azad insanlara gəlincə isə, onlar haqqında yalnız hökmdar hökm verir, istər daşqalaq etmək olsun, istər qamçı ilə vurmaq. Bu, İmam Malik, Əş-Şafi və Əhməd də daxil olmaqla əksər alimlərin məzhəbidir.

(۳۵۲) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ: أَتَى رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَنَادَاهُ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي زَنَيْتُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَتَنَحَّى تَلْقَاءَ وَجْهِهِ فَقَالَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي زَنَيْتُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، فَتَنَحَّى تَلْقَاءَ وَجْهِهِ فَقَالَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي زَنَيْتُ، فَأَعْرَضَ عَنْهُ، حَتَّى ثَنَى ذَلِكَ عَلَيْهِ أَرْبَعَ مَرَّاتٍ، فَلَمَّا شَهِدَ عَلَى نَفْسِهِ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ، دَعَاهُ رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ: «أَبِكَ جُنُونٌ؟» قَالَ: لَا. قَالَ: «فَهَلْ أَحْصَنْتَ؟» قَالَ: نَعَمْ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «اذْهَبُوا بِهِ فَارْجُمُوهُ».

قَالَ ابْنُ شِهَابٍ: فَأَخْبَرَنِي أَبُو سَلَمَةَ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ: سَمِعَ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ يَقُولُ: كُنْتُ فِي مَنْ رَجَمَهُ، فَرَجَمَنَاهُ بِالْمُصَلَّى، فَلَمَّا أَذْلَقْتُهُ الْحِجَارَةَ هَرَبَ، فَأَدْرَكْنَاهُ بِالْحَرَّةِ، فَرَجَمَنَاهُ.

الرَّجُلُ: هُوَ مَا عِزُّ بْنُ مَالِكٍ، وَرَوَى قِصَّتَهُ جَابِرُ بْنُ سَمُرَةَ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبَّاسٍ، وَأَبُو سَعِيدٍ الْخُدْرِيُّ، وَبُرَيْدَةُ بْنُ الْحُصَيْبِ الْأَسْلَمِيُّ.

352. Əbu Hureyrə (Allah ondan razı olsun) rəvayət edir ki, müsəlmanlardan bir nəfər Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم məsciddə olduğu zaman, yanına gəlib ona müraciət etdi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Həqiqətən, mən zina etmişəm” dedi, lakin Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ondan üz çevirdi. O zaman o şəxs Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم hüzurunda dayanıb dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Həqiqətən, mən zina

etmişəm”. Amma Peyğəmbər ﷺ yenə ondan üz çevirdi. Beləliklə o şəxs Peyğəmbərin ﷺ hüzurunda dörd dəfə sözünü təkrarladı və bununla da öz əleyhinə dörd şəhadət gətirdikdə, Allah Rəsulu ﷺ onu çağırıb soruşdu: **"Sən dəlisən?"** O cavab verdi: "Xeyr". Sonra Peyğəmbər ﷺ soruşdu: **"Evlisən?"** O cavab verdi: "Bəli". O zaman Rəsulullah ﷺ buyurdu: **"Gedin onu daşqalaq edin"** (əl-Buxari 5271 və Muslim 1691).

İbn Şihab dedi: "Əbu Sələmə ibn Əbdürrəhman mənə Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan razı olsun) belə dediyini eşitdiyini söylədi: "Ona daş atanların arasında mən də var idim. Namaz yerinin yanında [bayram namazı qılınan küçədə] biz ona daş atmağa başladıq. O daşların zərbəsindən ağrı hiss edəndə qaçmağa başladı. Lakin biz onu Harrahın (Mədinəyə yaxın ərazinin) yanında daşqalaq edərək yaxaladıq".

Hədisdə bəhs edilən şəxs Maiz ibn Malikdir. Onun əhvalatını Cabir ibn Səmurə, Abdullah ibn Abbas, Əbu Səid əl-Xudri və Bureydə ibn əl-Hüseyb əl-Əsləmi (Allah onlardan razı olsun) nəql etmişdir.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. *Zina* edilmə faktı həm şahidlik, həm də şəxsin özünün etirafı ilə sübuta yetirilir. İnsanın zina etdiyini, bir dəfə təsdiq etməsinin, kifayət olduğunun, yoxsa bu hədisdə qeyd olunduğu kimi, bunu dörd dəfə etməli olduğunun, aşağıda izahı var.

2. Dəli şəxs, öz əleyhinə şahidlik edərsə, dəlil qəbul olunmur və şəriət cəzası ilə cəzalandırılmır, çünki şəriət cəzasının icrasının şərtlərindən biri **"təklif"**, yəni şəxsin yetkinlik yaşına çatması və fəaliyyət qabiliyyətidir.

3. Hakim və ya müfti hökm çıxarmağa tələsməməlidir. Onlar qərarda dəyişiklik yarada biləcək işin təfərrüatlarını diqqətlə araşdırmalıdırlar. Burada Peyğəmbər ﷺ dəfələrlə kişidən onun əməli barədə soruşdu, nəhayət ki, onun həqiqətən zina etdiyinə əmin olana qədər. Bu adamın yaxınlarından onun ağı haqqında soruşdu, bir də onun özündən bu haqda soruşdu. O, bir neçə dəfə öz əleyhinə ifadə verənə qədər kişidən üz çevirdi. İbn Həcər

“Fəthul-Bari” kitabında deyir: “Peyğəmbər ﷺ öz qərarını təsdiqləmək üçün məlumatları müxtəlif üsullarla hərtərəfli yoxladı. Və bu qərar, kişi dörd dəfə öz sözlərini təsdiqlədikdən sonra baş verdi. Bu sayda təsdiq [İbn Həcərə görə] vacib şərtidir, çünki qərarın təsdiqi, məhz bundan sonra gəldi”.

4. Evli zinakarın cəzası, ölənə qədər daşqalaq edilməkdir. Cəzanı yerinə yetirmək üçün onu yarıya qədər basdırmaq üçün çuxur qazmırlar, çünki hədisdə deyilir ki, insan qaçmağa başlayıb.

5. Hökm icra edilərkən hökmdarın və ya onun nümayəndəsinin iştirakı vacib şərt deyil. Lakin onlardan hər hansı birinin olması daha üstündür ki, Allahu Təalənin cəzasından */həddindən/* heç bir haqsızlığa və sui-istifadəyə yol verilməsin.

6. Cənazə namazı */cənaiiz/* qılınan yerlərdə şəriət cəzasının icrasına icazə verilir. Məlumdur ki, İslamın əvvəlində cənazə namazı xüsusi ayrılmış yerdə qılınırdı. [Cənazə namazının məscidin içərisində deyil, küçədə, məscidin yaxınlığında xüsusi ayrılmış yerdə qılınması, bizim dövrümüzdə tərk edilmiş sünnədir. Bu, bayram namazına da aiddir, çünki sünnəyə əsasən, küçədə, “*musallə*” deyilən xüsusi yerdə qılınmalıdır. İstisnalar xüsusi hallardır, məsələn, pis hava və sair.]

7. Şəriət cəzası */hədd/* insanın cəzalandırıldığı günahın kəffarəsidir */kəffar/*. Bu, alimlərin yekdil rəyidir [yəni daşqalaq edilmiş zinakar, Qiyamət günü günahına görə sorğu-sual olunmayacaq, necə ki, əli kəsilən oğru da Qiyamət günü oğurluq etdiyinə görə sorğu-sual olunmayacaq.]. Bu, birbaşa Peyğəmbərin ﷺ kəlamında bildirilir: **“Hər kim belə bir iş görüb [yəni şəriət cəzasını tələb edən günahlar], və dünya həyatında onun cəzasını çəkibsə, o bu günahının kəffarəsini almışdır.”**

8. İnsan səmimi tövbə etsə, etdiyi hər hansı bir günahın cəzası onun üzərindən düşür. Bu həmçinin müsəlmanların yekdil rəyidir.

9. Hökmdar və ya hakim zina haqqında öz əleyhinə şahidlik edəndən üz döndərə bilər. Çünki ola bilər ki, insan şəriət cəzasına ehtiyacı olan bir əməl törətməyib, lakin səhvən belə bir şey etdiyini güman edə bilər. Əməlin törədilməməsinə dair ən kiçik bir şübhə varsa, şəriət cəzasından çəkinmək lazımdır.

10. Böyük səhabə Maizin (Allah ondan razı olsun) fəzilətinin göstəricisi, hansı ki, Allahu Təalə yolunda canını fəda etdi, Onun rızası üçün nəfsinə qəzəbləndi və onu təmizləmək üçün Allah Rəsulunun ﷺ hüzuruna çıxdı, hansı ki, ondan üz döndərirdi, onun cəzasını ondan uzaqlaşdırma biləcək suallar verirdi.

(۳۵۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ: «إِنَّ الْيَهُودَ جَاءُوا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، فَذَكَرُوا لَهُ أَنَّ امْرَأَةً مِنْهُمْ وَرَجُلًا زَنِيًّا، فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا تَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ فِي شَأْنِ الرَّجْمِ؟» فَقَالُوا: نَفْضَحُهُمْ وَيُجْلِدُونَ، قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: كَذَبْتُمْ، إِنَّ فِيهَا الرَّجْمَ، فَأَتَوْا بِالتَّوْرَةِ فَنَشَرُوهَا، فَوَضَعَ أَحَدُهُمْ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ، فَقَرَأَ مَا قَبْلَهَا وَمَا بَعْدَهَا، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ: ارْفَعْ يَدَكَ، فَرَفَعَ يَدَهُ، فَإِذَا فِيهَا آيَةُ الرَّجْمِ، فَقَالَ: صَدَقَ يَا مُحَمَّدُ، فَأَمَرَ بِهِمَا النَّبِيُّ ﷺ فَرُجِمَا، قَالَ: فَرَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْنَأُ عَلَى الْمَرْأَةِ، يَقِيهَا الْحِجَارَةَ.

* الرَّجُلُ الَّذِي وَضَعَ يَدَهُ عَلَى آيَةِ الرَّجْمِ: هُوَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ.

353. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Həqiqətən, bir dəfə yəhudilər, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم yanına gəlib, ona danışmağa başladılar ki, onlardan bir kişi və bir qadın [yəni yəhudilərdən] zina ediblər. Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم onlardan soruşdu: **“Zina edənlərin daşqalaq edilməsi ilə bağlı Tövrənin hökmü nədir?”** Onlar cavab verdilər: “Biz onları rüsvay edirik və qamçı ilə döyürük”. Sonra Abdullah ibn Səlam (İslamı qəbul etmiş yəhudi) dedi: “Siz yalan danışsınız, həqiqətən də Tövrətdə daşqalaq etmək haqqında ayə var”. O zaman onlar Tövrəti gətirdilər və açdılar, lakin onlardan biri əli ilə daşqalaq etmək haqqında olan ayəni örtüdü və yalnız ondan əvvəlki və ondan sonrakıları oxudu. O zaman Abdullah ibn Səlam dedi: “Əlini qaldır”. O əlini qaldırdı və onun altında həqiqətən də daşqalaq etmək haqqında ayə var idi. Sonra o dedi: “Doğru dedin, ey Muhəmməd صلى الله عليه وسلم”. Bundan sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onları [kişi və qadını] daşqalaq etməyi əmr etdi”. Daha sonra Abdullah ibn Ömər demişdir: “Və mən göürdüm ki, kişi

qadının üstünə əyilərək onu daşdan qoruyurdu [ona qarşı olan güclü məhəbbətinə görə]”.

Abdullah ibn Ömər (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Daşqalaq etmək haqqında ayəni əli ilə örtən şəxs Abdullah ibn Suriya idi” (əl-Buxari 4556 və Muslim 1699).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər *zimmi* [müsəlmanlar arasında yaşayan kitab əhlindən olan şəxs] zina edərsə, onu cəzalandırmaq lazımdır. *Zimmilərin* cəzası, etdikləri əməllərin haram olduğuna inanmalarına əsaslanır, hətta buna görə hansı cəzanın tətbiq olduğunu bilməsələr də.

2. Kafirlərin nikahının səhih olması üçün İslama əməl etmək şərt deyil. Buna görə də, əgər kafir öz dininin qanunlarına görə səhih nikahda idisə, o adam *muhsan* (evli) sayılır. Buna görə də, əgər *hökm* üçün bizə müraciət etsələr, o zaman evli müsəlmanlara şamil edilən hökmlər onlara da şamil edilir.

3. Bizim şəriətimiz başqa şəriətlərin hakimidir və onları ləğv edir. Bəs nə üçün Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم daşqalaq etməklə bağlı Tövrətin hökmünü soruşdu? Bunu, onlara öz kitablarından bir dəlil olaraq vermək üçün və yer üzündə fitnə fəsad yayanları qorxudan, bu əbədi hökmdə, Allahu Təalənin kitablarının yekdil olduğunu bildirmək üçün etdi.

4. Evli zinakarın cəzası, ölənə qədər daşqalaq edilməkdir.

5. Yəhudilər, öz məqsədlərinə çatmaq üçün, ehtiraslarına uyaraq, dünya haqqında materialist baxışlarına qapılıaraq Allahu Təalənin özlərinə nazil etdiyi Kitabı təhrif edən və dəyişdirən kəslərdirlər.

6. Kafirlər, İslam şəriətinin hökmlərinə tabe olmağa və onların pozulmasına görə cəza almağa borcludurlar.

Bu hədisin digər faydaları bunlardırlar:

7. Əbu Davudun versiyasında mühüm bir şərh var ki, yəhudilər Tövrəti Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hüzuruna gətirəndə o, onu yastığın üzərinə qoyub. Bu, Qurani-Kərimə ehtiram göstərməyin zəruriliyinə dəlalət edir, çünki bunu “üstünlük” /*qiyas bi-l-avl*/ əsasında, bənzətmə müqayisəsi ilə başa düşmək

olar. Başqa sözlə desək, əgər Peyğəmbər ﷺ yəhudilərin təhrif etdiyi tövrata belə hörmət edib, onu yerə qoymayıb, yastıq çıxarıb hündür yerə qoyubsa, Quran özünə qarşı hörmətli münasibətə daha çox layiqdir. Bu məsələdə həm hədsiz ifrata varmaq, həm də səhlənkarlıq göstərmək olmaz və bunun hüdudları müəyyən bir yerin, xalqın adət-ənənəsinə çevrilib. Allah daha yaxşı bilir.

(۳۵۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَوْ أَنَّ امْرَأً اطَّلَعَ عَلَيْكَ بِغَيْرِ إِذْنٍ، فَخَذَفْتُهُ بِحَصَاةٍ، فَفَقَأَتْ عَيْنَهُ، مَا كَانَ عَلَيْكَ جُنَاحٌ».

354. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Əgər hər hansı bir kişi və ya bir qadın, sənə icazən olmadan sənə evinə ötəri (gizli) baxarsa və sən ona daş atıb onun gözünü çıxarsan, sənə heç bir günah [və fidyə və cəza düşmür] olmaz”** (əl-Buxari 6888 və Muslim 2158).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Evlərində olanlara gizli baxmaq, onları izləmək və onları dinləmək qadağandır.
2. Belə bir iş görən şərəfini itirər. Onun baxdığı və ya qulaq asdığı orqanın zədələnməsinə və ya məhrum edilməsinə görə sorğu-sual olunmaz.
3. Ev sahibi belə adamın gözünü çıxara bilər — buna görə o, günah işləməz və fidyə /qisas/ ödəməyə məcbur olmaz.
4. Bu hədis zahirən ona dəlalət edir ki, ev sahibi insanın gözünü çıxarmazdan əvvəl xəbərdar etmək məcburiyyətində deyil. Bunu əl-Buxarinin “Səhih”inin bəzi bölmələrində sitat gətirdiyi [6900 nömrəli] hədis də təsdiq edir ki, bir nəfər Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم otağına qapıdan baxırdı və o, qayçı götürərək onu cəzalandırmaq üçün sakitcə ona yaxınlaşmışdır. Bu o deməkdir ki, bu qisasdır /qisas/, çünki hücum edənə qarşı müdafiə əvvəlcə yüngül, sonra isə daha ağır müdafiə üsullarından istifadəni tələb edən kateqoriyaya aiddir.

1-ci Fəsil oğurluğa görə cəza haqqında

بَابُ حَدِّ السَّرِقَةِ

Quran, Sünnə, alimlərin yekdil rəyi /icma'/ və qiyas, oğrunun əlinin kəsilməsinin qanuniliyinə dair dəlildirlər. Uca Allah buyurur: **"Oğurluq edən kişi və qadının, gördükləri işə görə, Allahdan bir cəza olaraq, əllərini kəsin! Allah qüdrətlidir, hikmət sahibidir."** ("Maidə" surəsi 38-ci ayə).

Sünnədən dəlillər aşağıda veriləcək hədislərdirlər və alimlərin yekdil rəyi bu mətnlərə /nusus/ əsaslanır. [icma, daha çox dəlilin özü deyil, amma Quran və Sünnədə bir dəlilin varlığına işarədir]

Bənzətmə /qiyas/ və hikmət, insanın canının, namusunun və malının qorunub saxlanması üçün, Allahu Tələnin buyurduğu kimi, bütün şəriət cəzalarının icrasını tələb edir.

Ona görə də, müşahidə edə bilərik ki, *hədd-hüdüdlərin* tətbiq edildiyi dövlətlərdə, hətta bu ölkələrin iqtisadiyyatı, hərbi və hüquq-mühafizə sistemi zəif olsa belə, orda insanlar təhlükəsiz şəraitdə yaşayırlar. Amma eyni zamanda, insanların uydurduğu qanunlarla yaşayan ölkələrdə isə anarxiya, qətlər, insanın namusuna qəsd, quldurluqlar görürük. Onlar, icazə verilən sərhədləri aşan cinayətkarlara, mərhəmət və insanlıq nümayiş etdirdiklərini iddia edirlər. Amma əslində, mərhəmətin nə olduğunu və harada göstərməli olduğunu bilmirlər. Və hətta bu ölkələr, güclü [və ya "inkışaf etmiş" adlandırıldıqları kimi] olsalar da, onların həyatı, soyğunçuluq və quldurluq arasında keçir.

(۳۵۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَطَعَ فِي مَجَنٍّ، قِيمَتُهُ - وَفِي لَفْظٍ: ثَمَنُهُ - ثَلَاثَةُ دَرَاهِمٍ.

(۳۵۶) عَنْ عَائِشَةَ رضي الله عنها أَنَّهَا سَمِعَتْ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «تُقَطَّعُ الْيَدُ فِي رُبْعِ دِينَارٍ فَصَاعِدًا».

355. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم, üç dirhəmlik qalxan oğurlayan, şəxsin əlinin kəsilməsini əmr etdi. Başqa bir versiyada deyilir: “Onun qiyməti üç dirhəm idi” (əl-Buxari 6795 və Muslim 1686).

356. Aişə (Allah ondan razı olsun) dedi: “Mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم, belə dediyini eşitdim: «*Dinarın dördə biri və ondan çox məbləğə görə oğrunun əli kəsilir*».” (əl-Buxari 6791 və Muslim 1684).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Oğrunun əli kəsilir. “Oğru” /əs-sa’rik’/ başqasının hər hansı bir yerdə saxlanılan malını, gizlicə mənimsəyən şəxsdir. Ona görə də bu kateqoriyaya, oğurluq və başqasının əmlakını ələ keçirmə ilə məşğul olan, eləcə də cibgirlik edənlər daxil deyil. Allah buyurur: “Allah oğrunun əllərinin mütləq kəsilməsini əmr edərək, insanların malını ələ qorudu. O, bu cəzanı cibgirlik, başqalarının əmlakını oğurlamaq və ya soyğunçuluq kimi cinayətlərə görə təyin etməyib, çünki bu, peşəkar oğurluqdan qat-qat az baş verir. Bu yolla oğurlanmış əmlak, hakimiyyət sahibləri ilə əlaqə saxlamaqla, tez geri qaytarıla bilər və filan-filan əşyanın sizə məxsus olduğunu sübut etmək asan olar, amma praktiki olaraq mümkün olmayan peşəkar oğurluqdan fərqli olaraq.

Buna görə də bu məsələ böyük bir mövqe tutur və ona qarşı şiddətli cəza nəzərdə tutulur ki, belə bir günahın qarşısını almaq və ondan çəkəndirmək daha təsirli olsun. Müsəlmanlar ümumiyyətlə yekdildirlər ki, oğrunun əlini kəsmək lazımdır”.

2. Hədislərdə, əl kəsilməsi üçün, malın */nisabın/* ən az miqdarının dördüdə bir qızıl dinar və ya üç gümüş dirhəm kimi qiymətləndirilməsinə işarə var [Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zamanında, bir dinar 12 dirhəmə bərabər idi]. Hansı *nisabın* əsas götürülməsi məsələsində alimlər arasında ixtilaf vardır.

3. İbn Daqiq əl-İd, “İhkamul-əhkam”da (4/128) demişdir: “Dəyər */qımə/* və qiymət */səmə/* bir-birindən mahiyyətə fərqlidir. Əgər insanın bir şeyi aldığı qiymətlə, dəyəri arasında fərq varsa, o zaman qiymət deyil, dəyəri nəzərə alınmalıdır, çünki olur ki, bahalı əşya ucuz satılır.

4. Oğrunun əlinin kəsilməsinin qanuni olması üçün, alimlər ciddi şərtlər irəli sürürüblər və yuxarıda onlardan bəziləri haqqında danışdıq. Digər mühüm şərt isə, əşyanın saxlandığı yerdən */xırz/* [yəni, adətən belə əmlakın saxlandığı yer] oğurlanması faktının mövcudluğudur. *Xırz* anlayışı, mülkə, ölkəyə və hökmdara görə fərqlənə bilər. *Xırzın* nə olduğunu müəyyənləşdirərkən oğurluq edilən ərazinin adət-ənənəsinə istinad edilir. Buna görə də, əgər həmin ərazidə *xırz* [yəni, adətən müəyyən malların saxlandığı yer] sayılmasa, əli kəsmək olmaz. Növbəti şərt odur ki, heç bir şəkk-şübhə olmamalıdır, ona görə də ən azı bir qədər şübhəsi olan mal üçün əl kəsilməməlidir, məsələn, oğul atasından bir şey oğurladıqda [və atasının onu saxlamalı olduğu halda, ona maddi dəstək vermədiyi üçün, onu soyduğunu iddia etdikdə]; yaxud kasıb biri sədəqə və ya vəqf olaraq, kasıblar üçün yığılan maldan bir şey oğurladıqda; yaxud da insan müəssisənin şəriki olmaqla, onun əmlakından bir şey oğurladıqda. Başqa bir şərt, oğurluq edənin etiraf etməsidir və ya onun həqiqətən oğurluq etdiyini iddia edən etibarlı iki nəfərin şahidlik etməsidir.

5. Bu uca fərman böyük şəriət hikmətini ehtiva edir. Ümumiyyətlə, şəriət cəzasının */hüdüd/* bütün növləri mərhəmət və xeyirxahlıqdır, çünki insan cəmiyyətində elə insanlar var ki, onların nəfsi insana pislik gətirməyə, onu narahat etməyə, canına, namusuna və ya malına qorxu salmağa çalışır. Əgər bu cür cinayətkarlar üçün cəza və tərbiyə üsulunda heç bir maneə olmasa, insanlar özlərini təhlükəsiz hiss etmədən, qorxu içində olacaqlar.

Törədilən cinayətə bərabər cəzanın təyin edilməsi, Allahu Təalənin lütfüdür ki, cinayətkarlar gələcəkdə cinayətlər törətməsinlər, niyyət edənlər isə, onları törətməkdən çəkinsinlər. Ona görə də oğrunun əlinin kəsilməsi ona rəhmdir. Çünki o, özünə və cəmiyyətə fayda verən, Allahın icazə verdiyi və insanların bəyəndiyi halal qazanıdan imtina edərək, buna haqqı olmadığı halda, insanların malına qəsd etmişdir. Belə bir adamın əli kəsilməyə layiqdir, çünki bu, onun cinayətini törədən yeganə alətidir.

Amma çox təəssüf ki, biz, günahkar Avropa qanunlarına aldanan, Allahsız qruplar tərəfindən sınıırıq, imtahan olunuruq. Bunlar, günahkarların yer üzündə fitnə-fəsad yaymasına mane olmayan və günahsız insanların nə evlərində, nə də yollarında təhlükəsizliyi təmin etməyən qanunlardır.

Onlar Avropa qanunlarını sevdilər və onların köməyi ilə, Uca Allahın nazil etdiyi yolla deyil, yer üzündə fitnə yayan, cinayətkarları islah etməyə çalışırlar.

Onlar bu cinayətkarlar kimi ürəyində xəstəliyi olanlar üçün dərman tapdılar, amma bu uğur gətirmədi. Üstəlik, onlara günah və pislik əlavə olundu, çünki günah və amansız cinayət nə qədər böyük olsa da, bunun üçün şəfa və cəza sadəcə həbsdır. Baxmayaraq ki, həbsxana bir çox pis avaralar üçün şirin yerdir. Orada hazır yemək və içmək tapırlar, onları azadlıqda, aclıq və avaralıq gözləyir [buna görə də qəsdən həbsə düşmək üçün səbəblər yaradırlar]. Təcrübədə gördük ki, Səudiyyə hökumətimiz (Allah onlara kömək olsun) möhtərəm şəriətlə – Allaha həmd olsun – hökm etməyə başlayanda cinayət, xüsusən də insanların əmlakına qəsd kəskin şəkildə azaldı. Amma

eyni zamanda güclü adlanan xalqlar isə, pislilər içindədirlər, müxtəlif növ cinayətkarlar və quldur dəstələri ilə doludurlar. Uca Allahdan müsəlmanları xeyir və bərəkət olan əməllərə qaytarmasını və dinlərinə sığınmalarını diləyirik.

[Cəzaların ləğvi üçün, şəfaət etməyin məzəmmət edilməsi və bunun qadağan olması haqqında fəsil]

(۳۵۷) عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ قُرَيْشًا أَهَمَّهُمْ شَأْنُ الْمَخْزُومِيَّةِ الَّتِي سَرَقَتْ، فَقَالُوا: مَنْ يُكَلِّمُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ؟ فَقَالُوا: وَمَنْ يَجْتَرِي عَلَيْهِ إِلَّا أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ حِبُّ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ؟ فَكَلَّمَهُ أُسَامَةُ، فَقَالَ: «أَتَشْفَعُ فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ؟» ثُمَّ قَامَ فَاخْتَطَبَ فَقَالَ: «إِنَّمَا أَهْلَكَ الدِّينَ مِنْ قَبْلِكُمْ، أَنَّهُمْ كَانُوا إِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الشَّرِيفُ تَرَكُوهُ، وَإِذَا سَرَقَ فِيهِمُ الضَّعِيفُ أَقَامُوا عَلَيْهِ الْحَدَّ، وَأَيُّمُ اللَّهِ، لَوْ أَنَّ فَاطِمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ سَرَقَتْ لَقَطَعْتُ يَدَهَا».

* وَفِي لَفْظٍ: قَالَتْ: كَانَتْ امْرَأَةً تَسْتَعِيرُ الْمَتَاعَ وَتَجْحَدُهُ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِقَطْعِ يَدِهَا.

357. Aişənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Qüreyşlilər, Məhzum qəbiləsindən olan, hörmətli bir qadının, nəsə bir şey oğurlamasından narahat idilər. Onlar dedilər: “Kim onun haqqında Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم ilə danışdı, əlinin kəsilməməsinə şəfaət edəcək?” Sonra onlar əlavə etdilər: “Rəsulullahın صلی اللہ علیہ وسلم sevimlisi, Usamə ibn Zeyddən başqa kimin cəsarəti çatır?” Və Usamə onunla danışdı. Sonra Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: “**Sən Allahın təyin etdiyi cəzalardan birinin ləğvi üçün şəfaət edirsənmi?!**” Sonra ayağa qalxıb xütbə ilə camaata üz tutdu: “**Həqiqətən, sizdən əvvəlkiləri bu məhv etdi: onların arasından hörmətli biri oğurluq etdikdə cəzasız qalırdı, zəif bir şəxs oğurluq etdikdə isə onu cəzalandırırıldı. Allaha and olsun ki, əgər**

Muhəmmədin صلی اللہ علیہ وسلم qızı Fatimə oğurluq etsəydi, mən onun əlini mütləq kəsərdim”.

Versiyaların birində deyilir ki, “bu qadın istifadə üçün, borca əşya götürürdü, sonra isə bunu inkar edirdi. O zaman Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onun əlinin kəsilməsini əmr etdi” (əl-Buxari 3475 və Muslim 1688).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər məsələ şəriət cəzasına aiddirsə, şəfaət etmək qadağandır və bu işi hökmdara çatmamış həll etməyə çalışanı qınamaq lazımdır. Məsələ hökmdara çatdıqdan sonra isə bu qadağa daha da kəskinləşir və bu barədə qərar günahlandırılan şəxsin cəmiyyətdə tutduğu mövqedən asılı deyildir, çünki Allahu Tələnin cəzası qarşısında hamı bərabərdir. İbn Dəqiq əl-İd “İhkamul-əhkam” kitabında [4/133] deyilir: “Hədisdə iş hökmdara çatdıqdan sonra, cəzanın ləğvi üçün, şəfaət etməyin qadağan olmasına dəlillər var, eləcə də insanların öz aralarında olan hörmətli şəxsləri, Allahın haqqlarından üstün tutduqları vəziyyətin dəhşətinin göstəricisidir”. Mən [Şeyx Bəssam] deyirəm ki, “hakimə gələndən sonra” izahı bu hədisdən götürülməyib [burada bu sözlərə işarə olmadığı üçün]. Onlar başqa mətnlərdən, məsələn, “Sünən” kitablarını tərtib edənlərdən [Əbu Davuddan, ət-Tirmizidən, ən-Nəsaidən, İbn Macədən], həmçinin Əhməd və Səfvan ibn Ümeydən götürülmüşdür. Bunlar hədis gətirirlər ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, öz səhabələrindən birinin paltarını oğurlayan şəxsin əlini kəsməyi əmr edir [səhabə bunu öyrəndiyi zaman özü ona şəfaət edir]. Peyğəmbər صلی اللә علیہ وسلم dedi: **“Niyə mənim yanına gəlməmişdən əvvəl bunu etmədin?”**

Burada sual yaranır ki, iş hökmdara gəlməzdən əvvəl nə etməyə üstünlük verilir: [oğurluq faktını] bildirmək ya yox? Birincisi, bu hərəkətlərin nə ilə nəticələnəcəyini ölçüb-biçmək ən doğru iş olardı: [məlumatı çatdırmanın və ya tərək etməyin] faydası və ya zərəri olacaqmı? Əgər belə bir vəziyyətə düşən şəxs, pis adam deyilsə, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Şərəfli insanların səhvlərini bağışlayın”** (Əbu Davud 4375 və Əhməd 6/181). Əgər belə bir şəxs haqqında məlumat vermək, hər hansı bir zərər nəticələnəcəksə, onu xəbər verməmək daha yaxşıdır. Əksinə, əgər bir şəxs, pis xasiyyəti, insanlara əziyyət verməsi və onu pisləməyə təşviq edən işlər görməsi ilə tanınırsa, onun haqqında xəbər vermək daha yaxşıdır. Üstəlik, əgər bu xəbərin ardınca, [belə bir cinayətkarın etdiyi pisləkdən] daha böyük zərər gəlmirsə, bu xəbəri vermək vacibdir.

2. Kim, hər hansı bir şeyi və ya malı istifadə üçün götürüb sonra onu inkar etsə, onun şəriət hökmü oğrunun (sarık) hökmü kimidir. Və buna görə də [bəzi alimlərə görə] onun əli kəsilir, amma bu məsələdə alimlər arasında ixtilaf var.

3. Şəriət hökmləri və cəzalarının icrası məsələsində, varlı və yoxsul, hörmətli və ya sadə olmasından asılı olmayaraq, insanlar arasında ədalət və bərabərliyə riayət etmək vacibdir.

4. Adi insanlara qarşı cəzanın icra olunması, amma hörmətli və ya varlı adamlar üçün cəzanın olmaması, həlakın və fəlakətin, eləcə də hər iki dünyada bədbəxtçiliyin səbəbidir.

5. Əhəmiyyətli məsələlərdə, sözlərin təsdiqi və möhkəmlənməsi üçün, and içməyin, bir vasitə olmasına işarə.

6. Hər hansısa bir sözlə misal çəkmək üçün, bəzən həddi aşmağa icazə verilir, və bu həm də həqiqəti aydınlaşdırmaq və təsdiq etmək üçündür.

7. Üsamə ibn Zeydin, böyük fəzilətinin göstəricisi, çünki insanlar Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم yanında şəfaət etməyə daha layiqli birini tapmadılar. Bu hadisə Məkkənin fəthi zamanı baş vermişdir.

2-ci Fəsil sərxoşedici içkilərin /xamr/ və şairlərin cəzası haqqında

بَابُ حَدِّ الْخَمْرِ

"Xamr" leksik mənada üç mənə daşıyır:

1. Örtü və ya pərdə, ona görə də, əgər qadın başını örtmə və ya üzünü *xımarla* örtmə "Qadın *xımar* ilə örtünmüşdür" deyirlər.

2. Bir şeyi digər bir şeylə qarışdırmaq. Buna görə də: "Nuş olsun" (*xanian marian ğayru dain muhamrin*) deyirlər, bununla da yemək və içkinin elə qarışmamasını arzulayırlar ki, xəstəliyə və sair şeylərə səbəb olmasınlar.

3. Yetişmə. Buna görə də deyirlər: "Xəmir yetişdi" (*xamaratal-acin*), yəni xəmiri, yetişənə qədər qoyub saxlamaq.

Bu üç mənaya əsaslanaraq, sərxoş edici içkilər "xamr" sözü adlandırılmışdır, çünki, o, ilk növbədə, zehni örtür və onu gizlədir. İkincisi, ağılın pozğunluğuna səbəb olur [sanki insanın ağılına qarışır], üçüncüsü, şərabi mayalanana və hazır olana qədər saxlayırlar.

Şəriətdə, nə cür içki olursa olsun, ağılı örtən [sərxoş edən] hər şey *xamr* adlanır.

[Alimlərin fikrincə, bura müxtəlif növ narkotiklər də daxildir: mariyuana, nasvay və iylənən, damara vurulan hər şey.] Bütün bunlar, Quran, Sünne və müsəlmanların yekdil rəyinin işarə etdiyi kimi haramdır.

(۳۵۸) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم أُتِيَ بِرَجُلٍ قَدْ شَرِبَ الْخَمْرَ فَجَلَدَهُ بِجَرِيدَةٍ نَحْوِ أَرْبَعِينَ، قَالَ: وَفَعَلَهُ أَبُو بَكْرٍ، فَلَمَّا كَانَ عُمَرُ: اسْتَشَارَ النَّاسَ، فَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ: أَخَفُّ الْحُدُودِ ثَمَانِينَ، فَأَمَرَ بِهِ عُمَرُ رضي الله عنه.

358. Ənəs ibn Malikdən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, bir dəfə Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم yanına sərxoşedici bir şey /*xamr*/ içmiş bir nəfər gətirildi və Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم, onun qırx dəfə, xurma budaqları ilə vurulmasını əmr etdi. Ənəs dedi: “Əbu Bəkr də belə edirdi, amma xəlifəliyə Ömər gəldikdən sonra, o insanlar ilə məsləhətləşməyə başladı. O zaman, Əbdürrəhman ibn 'Auf dedi: "Şəriət cəzalarının ən kiçiyi — 80 şallaqdır" və o zaman Ömər, sərxoş edici içkinin qəbuluna görə 80 şallaq vurmağı əmr etməyə başladı" (əl-Buxari 6773 və Muslim 1706).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Şəriət, insanı sərxoş edən hər bir şeyin /*xamr*/ istifadəsi üçün cəza /*hadd*/ təyin etmişdir və əksər alimlər bunu rəhbər tuturlar.
2. Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم dövründə, içki içənlərə qırx şallaq zərbəsi vurulurdu və Əbu Bəkr də (Allah ondan razı olsun) bu cəzanın tərəfdarı idi.
3. Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) alim səhabələrlə məsləhətləşdikdən sonra bu cəzanı 80 şallaq zərbəsi təyin etmişdir.
4. Müəyyən məsələləri həll edərkən *ictihad* etməyə və alimlərlə məsləhətləşməyə göstəriş. Bu, həqiqətə bağlı olanların və doğru əməllər etmək istəyənlərin fərqləndirici xüsusiyyətidir. Yalnız özlərinə güvənənlər [istər alim olsunlar, istərsə də elm tələb edənlər və sair.] və heç kimlə məsləhətləşməyənlərə gəlicə, bunlar məsələnin əsl mahiyyətini dərk etmək istəməyən təkəbbürlü, özünəvurgun insanlardırlar.

Tərbiyə məqsədi ilə cəzalandırma /tə'zir/ haqqında fəsil

"ət-tə'zir" leksik mənada "əzzərə" sözünün feil /məsdər/ halına gəlmiş adıdır. Əsasən, "əl-uzr" ilə "əl-man" eyni mənəni verir – hər hansı bir şeyin qadağan edilməsi deməkdir. "Tə'zir" kəlməsi də, ondan əmələ gəlib, çünki günah etməyin qadağan edilməsi deməkdir.

«Tə'zir» şər'i mənada — şəriətdə cəza /hədd/ və ya kəffarə /kəffar/ nəzərdə tutulmayan, günah işlətməmiş şəxs barəsində tərbiyəvi həddlərin tətbiqi deməkdir. Bəzi ağır günah növləri üçün nəzərdə tutulan, şəriət cəzasından fərqli olaraq, belə hallar çoxluq təşkil edir.

(۳۵۹) عَنْ أَبِي بُرْدَةَ هَانِيءِ بْنِ نِيَارِ الْبَلَوِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «لَا يُجْلَدُ فَوْقَ عَشْرَةِ أَسْوَاطٍ إِلَّا فِي حَدٍّ مِنْ حُدُودِ اللَّهِ».

359. Abi Burda Hani ibn Niyar əl-Bələvidən (Allah ondan razı olsun) rəvayət olunur ki, o, Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitmişdir: **“Allahın əmrlərindən birini tərək etmək və ya pozmaq istisna olmaqla, heç kəsə on şallaqdan artıq şallaq vurula bilməz”** (əl-Buxari 6848 və Muslim 1708).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allahu Təalənin qoyduğu sərhədləri pozmağa görə, istər qadağalar, istərsə də əmrlər olsun, müxtəlif cəza növləri vardır. Onların arasında, şəriətin müəyyən ölçü ilə məhdudlaşdırdığı, eləcə də ölçüsünün birbaşa hökmdarın müəyyən etdiyi faydadan asılı olanlar var. Onların növləri aşağıda veriləcəkdir.

2. Uşaqlara, arvadlara və ya qulluqçulara münasibətdə tərbiyəvi tədbirlərə gəlincə, onlar yüngül olmalıdır, islah etmək və qorxutmaq üçün kifayət edəcək qədər və on qamçıdan çox olmamalıdır. Ancaq nəsihət etmək, öyrətmək, istiqamətləndirmək və sövqdən başlayaraq bədəni ilə cəzaya əl atmadan onları tərbiyə etmək daha yaxşıdır. Bu üsullar tərbiyələndirmədə göstərilən yumşaqlıqla yanaşı, qəbul üçün daha təsirli olur. Bu məsələdə, hallar fərqli ola bilərlər, lakin daha faydalı olanını etmək lazımdır. [Tərbiyələndirmədə əsas mülayimlikdir, lakin bəzən istisnalar da olur.]

3. Hədis, on dəfədən artıq qamçı və ya başqa bir şeylə vurmağın qadağan olduğuna işarə edir - bu haramdır. [Bəs arvadını və uşaqlarını döyənlər haqqında nə demək olar?! Cavab: Onlar bu dünyada verdikləri zərəərə görə fidyə verməlidirlər, qiyamət günü isə onlar müflis olacaqlar.]

Andlar və vədlər kitabı

كِتَابُ الْأَيْمَانِ وَالنُّذُورِ

[Andlar fəsli]

“*əl-əymən*” sözünün leksik mənası “*yəmin*” (sağ tərəf) leksik ifadəsinin cəm formasıdır. Sağ - solun əksidir, buna görə də bu söz and içmə prosesinin adı üçün seçilmişdir, çünki ərəblər and içəndə bir-birinin sağ əlini (yəni rəqibin əks əlini) sıxırdılar.

Şəriətdə “*əl-əymən*” — öz üzərinə götürülən öhdəliklərin təsdiqi və ya Uca Allahın adlarından birinin və ya Onun sifətlərinin birinin zikr edilməsi ilə dəstəklənərək, hər hansısa bir şeyin doğruluğunu bəyan etməkdir. And içməyin qanuniliyi Quran, Sünənə və *icma* ilə təsdiq edilir.

(۳۶۰) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «يَا عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنِ سَمُرَةَ، لَا تَسْأَلِ الْإِمَارَةَ، فَإِنَّكَ إِن أُعْطِيتَهَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وُكِلْتَ إِلَيْهَا، وَإِن أُعْطِيتَهَا عَنْ غَيْرِ مَسْأَلَةٍ أُعِنْتَ عَلَيْهَا، وَإِذَا حَلَفْتَ عَلَى يَمِينٍ فَرَأَيْتَ غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، فَكَفَّرْ عَنْ يَمِينِكَ وَانْتَ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ».

360. Əbdürrəhman ibn Səmurə demişdir: *“Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: “Ey Əbdürrəhman ibn Səmur! Hökumdarlığa can atma! Çünkü, həqiqətən də, əgər ona nail olsan, ona buraxılacaqdır, ona veriləcəksən, [Uca Yaradandan köməksiz qalaraq]. Amma əgər sən hakimiyyət axtarmadığın halda, onu əldə etsən, o zaman sənə kömək ediləcəkdir. Əgər bir şey etməyə and içsən, amma sonra bilsən ki, əksini etməyin, anda əməl etməkdən daha yaxşı olar, o zaman andını kəffərə ilə ödə və daha yaxşı [daha faydalı və xeyirli] olanı et]”* (əl-Buxari 6622 və Muslim 1652).

(۳۶۱) عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنِّي وَاللَّهِ – إِنْ شَاءَ اللَّهُ – لَا أَحْلِفُ عَلَى يَمِينٍ فَأَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا إِلَّا أَتَيْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ وَتَحَلَّلْتُهَا».

361. Əbu Musa (Allah ondan razı olsun) demişdir: *“Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: “Allaha and olsun ki, əgər Allahın razılığı olsa [inşaAllah], bir şeyə and içirəm, amma bunun əksini etməyimin daha yaxşı olduğunu gördükdə isə, daha yaxşı [daha xeyirli] olanını edirəm və kəffərə verməklə anddan azad oluram”* (əl-Buxari 3133 və Muslim 1649).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hakimiyyət əldə etmək istəyinə qadağa. Burada nəyisə idarə etmək, məmur olmaq istəyi nəzərdə tutulur, necə ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurur: **“Hakim olmaq istəyən və bunu əldə etməyə can atan şəxs, öz ixtiyarına buraxılacaq. Amma mühakimə etmək məcburiyyətində qalanın üzərinə isə, ona kömək edəcək bir mələk nazil olar”** [lakin bu hədis zəifdir və yuxarıdakı etibarlı hədislər bizə kifayətdir]. Çünki insan hakimiyyətə can atırsa, o zaman o, özünü tələb olunan vəzifələrə uyğun olaraq yerinə yetirə bilməyəcəyi bir işə buraxır və bununla da özünü təhlükəli vəziyyətə salır. Bundan əlavə, bu, çox vaxt özünü aldatmağa gətirib çıxarır, çünki hakimiyyətə susamış olan insan, yalnız özünə və gücünə arxalanır, Allahu Təalənin köməyini və yalnız Ondan asılı olan uğuru unudur. Və bu, əsasən, pis niyyətlə edilir, çünki bu yeri tuta biləcək başqa adamlar olduğu halda, insan hakimiyyətə can atırsa, deməli, bunu özünün alçaq məqsədləri üçün edir: əmlak, pul, vəzifə və sair.

2. Əgər bir insana hakimiyyət onu istəmədiyi və ya onun üçün səy göstərmədiyi halda verilmişsə, ona kömək göstərilər, çünki o, öz nöqsanlarını görür və ona həvalə edilmiş məsuliyyətin öhdəsindən gələ bilməyəcəyindən qorxur və bu, onu Allahu Təalədən kömək istəməyə sövq edir. O zaman, ona Allahın rəhməti nazil olar, hansı ki, bunun sayəsində Onun yardımını və doğru yolu tapar. O iş diqqətli yanaşacaq, səmimiyyət göstərəcək və bu, onu uğura, vəzifəsini vicdanla yerinə yetirməyə aparacaq.

3. Hədisin əvvəli və axırının uyğunluğu: ola bilsin ki, insan hakimiyyətə can atmayıb, lakin hakimiyyət ona qismət olub, amma insan onu qəbul etməyəcəyinə and içib. Amma sonra görər ki, onu qəbul etməyin daha çox faydası var, o zaman hakimiyyəti qəbul edib, andının kəffarəsini ödəməlidir.

4. Kim bir işi görməyə and içsə və ya ondan imtina etsə, sonra andına zidd davranmağın işin aqibəti üçün, daha xeyirli olduğunu bilsə, o zaman daha xeyirli olanı etməli və andına görə kəffarə ödəməlidir. Bu, insanın nəyə and içdiyindən asılı olaraq, hər bir halda fərqli ola bilər. Ola bilər ki, andın yerinə yetirilməməsi *vacib*, *müstəhəb*, *haram* və ya *caiz* olur. İnsanın, andı saxlamaq və ya onu pozmaq və ya kəffarə ödəmək, arasında seçim etmək hüququ vardır.

5. Əksər alimlər, *kəffarənin* Allahu Təalənin, anddan azad olmaq üçün icazəli etdiyi bir lütf */ruhsa/* olduğunu iddia edirlər. Buna görə, də andı pozmaqdan əvvəl və ya sonra kəffarə ödəməyə icazə verilir.

Əl-İyad, bunun 14 səhabədən rəvayət edildiyini qeyd etmişdir. Hənəfilərdən başqa Rəbi, Əvzai, əl-Leys, Malik, Əhməd və başqa fəqihlər də eyni şeyi demişlər.

6. Bu icazəlidir, çünki Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bunu əmr etməsi ilə yanaşı, özü də bunu etmişdir. O, xəbər vermişdir ki, əgər bir şeyi edib-etməmək üçün and içsə, sonra andın əksinə davranmağın daha yaxşı olduğunu bilsə, xeyirli olanı edər və sonra kəffarəsini ödəyərdi. Məhz budur faydanın */maslahah/* mahiyyəti, bu həm də Rəbbimizdən olan rahatlıq və rəhmətidir. Keçmiş icmaların, ümmətlərin, andı pozmaq və onun kəffarəsini ödəmək kimi rahatlığı və hüquqları heç bir şəkildə yox idi. Ona görə də, əgər onlar bir işi görəcəklərinə and içsəydilər, bunu etməyə məcbur idilər. Buna görə də, Əyyub peyğəmbər, zövcəsini döyməyi and içib sonra fikrindən dönəndə, yüngül bir şey [budaq, çubuq] götürüb döydü, çünki bunu etməyə məcbur idi.

(۳۶۲) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «إِنَّ اللَّهَ يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ».

* وَلِمُسْلِمٍ: «فَمَنْ كَانَ حَالِفًا فَلْيَحْلِفْ بِاللَّهِ أَوْ لِيَصْمُتْ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ عُمَرُ: فَوَاللَّهِ مَا حَلَفْتُ بِهَا مُنْذُ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَنْهَى عَنْهَا ذَاكِرًا وَلَا آثِرًا.

* آثِرًا: يَعْنِي حَاكِيًا عَنِ غَيْرِي أَنَّهُ حَلَفَ بِهَا.

362. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Həqiqətən, Allah sizə, atalarınıza [valideynlərinizə] and içməyi qadağan etmişdir”**.”

Muslimin versiyasında deyilir: **“Kim and içmək istəyirsə, ya Allaha and içsin, ya da sussun”**.

Başqa bir versiyada Ömər in belə dediyi rəvayət olunur: “Allaha and olsun ki, mən Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم bunu qadağan etdiyini eşitdikdən sonra heç vaxt Allahdan başqasına and içmədim, nə özüm, nə də kimsənin sözlərini təkrar edərək, Allahdan başqasına and içdim. (əl-Buxari 6646, 6647 və Muslim 1646 müxtəlif rəvayətlərlə).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Valideynlərə and içmək qadağandır /*haramdır*/ – bu qadağanın əslidir. Valideynlərə and içməyin haram olması, hər bir şeyi əhatə edir və buna görə də, Allahın məxluqlarına, kim olursa-olsun, Böyük və Qüdrətli Allahdan başqasına and içmək icazəli deyil. Uca Allaha gəldikdə isə, O, Öz məxluqlarından istədiyi birinə and içmək haqqına malikdir. [Alimlərin dediyi kimi, əgər Allahu Təalə, bir şeyə and içirsə, bu, o şeyin böyüklüyünə dəlalət edir, çünki Allah boşuna and içməz.] Allahdan və Onun sifətlərindən başqa,

heç bir şeyə və heç kəsə and içmək olmaz, nə qədər böyük bir məqam sahibi olsa da belə, istər peyğəmbər olsun, istərsə də şərəfli Kəbə və sair.

2. Allahdan başqa nəyəsə və ya kiməsə and içmək istəyən şəxs, susmağa məcburdur — bu, onun üçün daha təhlükəsiz olar.

3. Qadağanın səbəbinə işarə var, çünki and dedikdə, insanın qəlbində and içdiyi şeyin böyük yer tutduğunun, təsdiqi və and içdiyi şəxsin andını yerinə yetirmədiyi üçün, qisasdan qorxduğu nəzərdə tutulur. [Məsələn, bir insan onun üçün ən əziz insan olan, anasına and içdikdə, bu o deməkdir ki, əgər səhv edirsə, anasının başına bir iş gələcək; yaxud insan hər hansı bir bütə və ya başqa tağuta ibadət edir və ona and içərsə, bu o deməkdir ki, o, andını yerinə yetirmədiyinə görə, onların qisas almalarından qorxur. Bu şirkdir, Allahu Təalə bizi ondan qorusun!]. Bu cür səy ancaq Allaha aid ola bilər, yəni istər birinci məsələ [hər hansısa bir şey insanın qəlbində böyük bir yer tutduqda], istərsə də ikinci məsələ [insan hər hansısa bir şeydən qorxduqda]. İbn Ömər in hədisində deyildiyi kimi, Allahdan başqasına and içmək küfrdür. Lakin bu, insanı İslamdan çıxarmayan küfr növüdür, çünki həqiqətən də, küfr müxtəlif növlərdə olur [bu məsələyə əqidə kitablarında toxunduğumuz kimi].

4. Bəzi hədislərdə, buna zidd olan andlara gəlincə, məsələn, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم sözləri ilə: Muslimin rəvayətlərindən birində verilən “And olsun onun atasına, əgər doğru deyirsə, nicat tapacaq” dedikdə, alimlər “And olsun atasına” ifadəsinin etibarsız bir əlavə olduğunu deyirlər. İbn Əbdülbarr dedi: “Hədisin bu sözlərlə verilmiş versiyası, rədd edilmişdir /şəzz/”. Həmçinin deyirlər ki, əgər "وابيه" sözündə "ب" və "ي" hərflərinin altındakı nöqtələri silsək, o zaman "الله" sözü alınacaq, çünki ərəblər əvvəllər nöqtəsiz yazırdılar və ola bilsin ki, hədisləri köçürənlər belə bir səhv etmişlər]. İbn Həcər “Fəthul-Bari”də (1/108) əsərində deyir: “Bunun doğru olması ehtimalı var”. Digər alimlər deyirlər ki, ərəblər belə bir ifadə kimi and içərkən bunu tətbiq edirdilər, and içmək niyyəti olmadan. İmam Nəvəvi “Səhih-Muslim”in şərhində (1/167) bunu qeyd etmişdir: “Ola bilsin ki, buna əvvəl icazə verilib, lakin sonra ləğv edilib” [amma bu yuxarıda qeyd edilənlər arasında, ən zəif rəydir və ən doğrusunu Allah bilir].

5. Ömər ibn Xəttabın (Allah ondan razı olsun) fəziləti, hansı ki, o, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم əmrlərini qətiyyətlə və tez bir şəkildə, yubatmadan yerinə yetirirdi, şübhəli olan şeylərdən çəkinir, həmçinin məsələnin mahiyyətini bəsirətli və yaxşı dərk edirdi. O, özü heç vaxt, Allahdan başqasına və heç bir

şeyə and içməmiş, hətta kiminsə rəvayətini təkrar danışanda da belə, rəvayətdə Allahdan başqasına and içənlərin andlarını təkrarlamamışdır, bunu etməklə əmrə tabe olmuşdur və dilini belə sözlərə öyrəşdirməkdən çəkəndirmişdir, çünki əks halda bu, onun üçün asan olardı.

6. Valideynlərə and içməyin qadağan edilməsi konkretləşdirilmişdir, baxmayaraq ki, and içmə əslində bütün andlara şamildir, Uca Allaha and içmək istisna olmaqla. Cahiliyyə dövründə, valideynlərə and içmək adi bir iş idi, buna görə də Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم bunu qeyd etdi, baxmayaraq ki, səhabələr onun sözlərini Allahdan başqasına və ya hər hansı bir şeyə and içməyi ümumi bir qadağa kimi qəbul etdilər. Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم səfərlərinin birində, Ömər ibn Xəttabı bir neçə nəfərin yanında gördü və onun atasına necə and içdiyini eşidib bu hədisi zikr etdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Əgər insan bununla, Allahın sifətlərindən olan, kəlamlarını nəzərdə tutursa, Qurana and içməyə icazə verilir. Allahın sifətlərinə and içmək caizdir.

8. İnsan bir şeyə tez öyrəşdiyi üçün, günahlardan və onları edənlərdən daha çox çəkinmək lazımdır. Günahlar olan cəmiyyətdə olan şəxs, əvvəlcə Uca Allahın hüdudlarına əməl etmədiyinə görə qısqanclıq hissini itirir, sonra qınamalı olanları qınamaqdan əl çəkər, sonra günah olan şeylərə alışır və nəhayət, özü də haramları etməyə başlayır. Uca Allah bizim qəlblərimizi, nəfsimizi və bədənimizi zəhərləyən hər şeydən uzaq etsin! Amin!

(۳۶۳) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «قَالَ سُليْمَانُ بْنُ دَاوُدَ رضي الله عنه:
لَأَطُوفَنَّ اللَّيْلَةَ عَلَى تِسْعِينَ امْرَأَةً، تَلِدُ كُلُّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُلَامًا، يُقَاتِلُ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ، فَقِيلَ لَهُ: قُلْ: إِنَّ شَاءَ اللَّهِ، فَلَمْ يَقُلْ، فَطَافَ بِهِنَّ، فَلَمْ تَلِدْ
مِنْهُنَّ إِلَّا امْرَأَةً وَاحِدَةً نِصْفَ إِنْسَانٍ»، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لَوْ قَالَ:
إِنْ شَاءَ اللَّهُ لَمْ يَحْنَثْ، وَكَانَ دَرَكًا لِحَاجَتِهِ».
* قَوْلُهُ: «قِيلَ لَهُ: قُلْ إِنَّ شَاءَ اللَّهُ» يَعْنِي: قَالَ لَهُ الْمَلِكُ.

363. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Davud oğlu Süleyman** (onların hər ikisinə salam olsun) **demişdir: “Bu gün mən, Allaha and içirəm ki, doxsan qadınım** [zövcələri və cariyələri] **baş çəkəcəm, onların hər biri mənə, Allah yolunda vuruşan, bir oğul doğacaq”. Ona dedilər: “De ki, əgər Allahın izni olarsa** [inşəAllah]. **Amma o demədi. O, bütün qadınlarının yanına getdi, və onlardan heç biri doğmadı, ancaq biri istisna olmaqla, o qadın isə yarım insan** [yəni şikəst] **doğdu”. Əbu Hureyrə davam etdi: “Sonra Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: “Əgər o, “İnşəAllah” desəydi, and içdiyi şey mütləq yerinə yetər və ehtiyacı olanı** [yəni döyüşçüləri] **tapardı”** (əl-Buxari 3424 və 3424 Muslim 1654).

“De ki, əgər Allahın izni olarsa /inşəAllah/” sözlərini ona mələk söyləmişdi.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. And içərkən **“İnşəAllah”** kəlməsi, planlaşdırdığın şeyin həyata keçməsi və arzulananın əldə olunması üçün, çox faydalı və təsirlidir, çünki bu sözlərdə **barəkət** vardır və Allahu Təalənin istəyi **/maşiya/** hər şeyi əhatə edir.

2. Əgər insan, öz andını **“İnşəAllah”** kəlməsi ilə davam edərsə, bu, onu heç bir şeyə borclu etməz, çünki o, andını Allahın istəyinə bağlamış olur.

3. Hədisdə, ibrət və öyüd-nəsihət vardır, çünki Uca Allahın peyğəmbərlərindən birinin başına gələnlər göstərir ki, o, Allahın istəyinə arxalanmadan, öz işində çalışqanlıq edirdi və Böyük və Qüdrətli olan Allaha yaxın olması da, heç ona istədiyini reallaşdırmağa kömək etmədi, çünki o, Allahı zikr etməyi unutmuşdu. Peyğəmbərlərdən, dərəcə və məqam baxımından aşağı olanlara nə demək olar?! Öz övliyalarına və peyğəmbərlərinə, bu yolda nəsihət edən bu Müdrik Rəhbər pak və müqəddəsdir!

4. Allahın peyğəmbərlərinin və övliyalarının, niyyətlərinə görə, etdikləri adi əməllərin /*adətlərin*/, *ibadətə* çevrilməsinə işarə. Onlar öz zövcələri və ya cariyələri ilə yaxınlıq etdikdə, cinsiyyət orqanlarını və gözlərini haramdan xilas etmək və zövcələrini bundan xilas etmək və ya saleh övlad sahibi olmaq və ya bütün bunları birlikdə əldə etmək üçün edirlər. Ona görə də, adi əməllər (məsələn, arvadı ilə yaxınlıq kimi), saleh niyyət və yüksək səylər sayəsində ibadətə çevrilir. Qafil insanlara gəldikdə isə, onların ibadətləri əksinə, adi bir əmələ çevrilmişdir. Onlar, namaz qılmaq üçün, məscidə gəlirlər, çünki bu, müsəlmanlar arasında adətdir və onların qəlbində, Allahı zikr etməyə yer yoxdur. Həqiqətən, biz hamımız Allaha məxsusuq və Ona qaytarılacağıq.

5. Uca Allah, kamil bəndələri, [peyğəmbərlər və övliyalar] üçün, belə hallar yaradır və müəyyən edir ki, insanlara hər şeyin, yalnız Ona məxsus olduğunu, hər şeyi, Onun idarə etdiyini, hökm və əmrlərində şəriklərinin olmadığını, insanlara göstərmək üçün.

6. İbn Daqiq əl-İd “İhkamul-əhkam” 4/147 əsərində demişdir: “Hədisdən belə çıxır ki, bir şeyin, Allahın izni ilə baş verəcəyini xəbər verəndə, öz gümanlarına əsaslanmaq olar. Çünki Süleymanın (əleyhissaləm) xəbəri, Allahdan vəhy deyildi, çünkü əks halda onun dediyi baş verəcəkdi.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Əvvəllər kişi, bir gecədə 90 qadının yanına gedə bilərdi, onlarla tam şəkildə yaxınlıq edərək, çünki o zaman insanlar daha sağlam, daha böyük və daha güclü idilər. Həmçinin bizim dövrümüzdə də kişi bir gecədə bir neçə arvadının yanına gedə bilir, baxmayaraq ki, bu, ilk nəsillərlə müqayisə edilə bilməz, çünkü Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم Adəm (əleyhissaləmin) 60 dirsək hündürlüyündə yaradıldığını söyləmişdir və o vaxtdan bəri isə, insanın boyu ancaq azalır. Daim, Allahı zikr etmək, tövhidə və Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم,

sünnətinə bağlılıq, insanın fiziki gücünə təsir edir. Amma ümumiyyətlə, Uca Allahdan gələn vəhylər, istər Quran, istərsə də Sünnə olsun, insanın həm daxili dünyasına, həm də onun xarici görünüşünə: əzələlərə, dəri və orqanlara təsir göstərir. Bu o deməkdir ki, insan Quran və Sünnəni, nə qədər çox öyrənsə, bir o qədər sağlam və gözəl olar. Allah daha yaxşı bilir.

8. Bir neçə arvadın olması, kişinin gücünü artırır. Buna görə də hər hansı müsəlman qadın, ərinin zəif olmasından və onu qane edə bilməməsindən şikayət edərsə, ərini başqa qadınla evləndirməlidir ki, əri şəfa tapsın. Allah isə daha yaxşı bilir.

9. Süleyman (əleyhissaləm) dedi ki, onun oğulları, Allahu Təalənin yolunda döyüşçü olacaqlar, amma demədi ki, tacir, iş adamı, həkim və sair olacaqlar.

(۳۶۴) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ صَبْرٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِيٍّ مُسْلِمٍ، هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانُ»، وَنَزَلَتْ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا﴾ إِلَى آخِرِ الْآيَةِ.

364. Abdullah ibn Məsud (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Hər kim, bir müsəlmanın malına qəsd edərək, haqsız olduğunu bilə-bilə** (yəni bu malda onun haqqı yoxdur, lakin bu barədə mübahisə edər), **qəsdən and içərsə, Allah ona qəzəblənər.”** O zaman bu nazil oldu: **“Allahla olan əhdlərini və andlarını az bir mənfəət müqabilində dəyişdirənlər üçün...”** (və ayənin sonuna qədər”) (“Ali İmran” surəsi 77-ci ayə). (əl-Buxari 6676 və Muslim 138).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Yalan iddia və and içməklə, özgənin malını mənimsəməyin, qadağan edilməsi. Bu, böyük [ağır] günahdır, çünki belə bir əməlin nəticəsi, Həlimin (*əl-Həlimin*) qəzəbinə səbəb olacaqdır — O, Böyük və Qüdrətlidir.

2. Müsəlman, ümumi bir ifadədə */tə'birəl-qalib/* olaraq qeyd edilmişdir, buna müvafiq olaraq müsəlmanların ərazisində yaşayan kafir */zimmi/*, habelə onlarla müqavilə bağlamış kafir */mu' əhad/* də bura daxildir.

3. Belə and içən cinayətkarın cəzası, o halda həyata keçirilə bilər ki, əgər o, tövbə etməsə və andının kəffarəsini ödəməsə (haqsız alınan mali qaytarmaqla). Əgər o tövbə etsə, tövbə ondan əvvəlki hər şeyi ləğv edər — bu, alimlərin yekdil rəyidir.

4. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم, **“haqsız [zalım] olduğunu bilərək”** sözləri ilə, bunu unudqanlıq və ya bilməməzliyə görə edənləri istisna etdi. Çünki, belə bir günahın cəzasına, ancaq bilərəkdən edən şəxs layiqdir.

5. Allahu Təalənin, qəzəb kimi bir xüsusiyyətinin, yalnız Onun Böyüklüyünə yaraşan, bir tərzdə vəsf edildiyinə işarə: **“Onun heç bir bənzəri yoxdur. O, hər şeyi Eşidəndir, Görəndir.”** (“Şura” surəsi 11-ci ayə).

6. **"Allahla olan əhdlərini və andlarını, az bir mənfəət müqabilində dəyişdirənlər üçün..."** ayəsinin təfsiri bu hədis vasitəsilə edilir. Təfsir, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم özündən */mərfa'*/ verilmişdir. Hədis, ayənin mənasını və nəyi nəzərdə tutduğunu açıqlayır.

7. Ayənin ümumi mənası belədir: Kim dünya nemətləri naminə, Allah ilə və Onun Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم ilə əhd-peymanı dəyişdirərək, Allah ilə olan əhd pozarsa, ziyana uğramışdır. Çünki bu əvəz, bütün bu dünya olsa belə, əbəsdir. Bunun qarşılığı olaraq axirətdən məhrum olar, onunla yumşaq rəftar olunmaz, ona qarşı mərhəmətli və şəfqətli nəzər salınmaz. O, öz çirkabında qalacaq və paklanmayacaq və bütün bunlara görə, o öz başına buraxılmayacaq, çünki onu ağırlı bir əzab gözləyəcəkdir. Uca Allah bizləri, övladlarımızı, əzizlərimizi, şeyxlərimizi və müsəlman qardaşlarımızı bundan qorusun! Amin!

(۳۶۵) عَنِ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسٍ رضي الله عنه قَالَ، «كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ رَجُلٍ خُصُومَةٌ فِي بَيْتٍ، فَاخْتَصَمْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «شَاهِدَاكَ أَوْ يَمِينُهُ»، قُلْتُ: إِذَا يَحْلِفُ وَلَا يُبَالِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «مَنْ حَلَفَ عَلَيَّ يَمِينٍ صَبْرٍ يَقْتَطِعُ بِهَا مَالَ امْرِئٍ مُسْلِمٍ، هُوَ فِيهَا فَاجِرٌ، لَقِيَ اللَّهَ وَهُوَ عَلَيْهِ غَضَبَانٌ».

365. Əl-Əşas ibn Qeys demişdir: “Bir dəfə, mənimlə bir nəfər arasında, quyu ilə bağlı mübahisə düşdü və biz onu həll etmək üçün Allah Rəsuluna صلى الله عليه وسلم müraciət etdik. Rəsulullah صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“iki şahid gətirin, və ya o and içsin, sən də onun andına razı olmalısən”**. Mən dedim: **“Axı o yalandan and içəcək.”** Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **«Hər kim bir müsəlmanın malına qəsd edərək, haqsız olduğunu bilə-bilə qəsdən and içərsə, Allah ona qəzəblənər»** (əl-Buxari 6677 və Muslim 138).

Əvvəlki hədisin şərhlərində, bu hədisdən əldə edilən faydaları nəzərdən keçirdik, bəzi digər fayda və *əhkamları* qeyd etmək qalır:

1. Mübahisəni bəyan edən dəlil gətirir, inkar edən isə and içir — bu qayda, mübahisəli işlərin həllində, riayət olunan İslam qaydasıdır. Bu, həm də həlledici sözdür */fəsləl-xitab/*, necə ki, Uca Allahın kəlamı göstərir: **“Ona hikmət və gözəl danışıq qabiliyyəti verdik.”** (“Sad” surəsi 20-ci ayə).

2. Haqq iki şahidin iştirakı ilə təsdiq edilir. Ona görə də, iddiaçının [şahid qismində] heç bir dəlili yoxdursa, cavabdehin sadəcə and içməsi kifayətdir.

3. Yalandan and içmək, yəni başqasının haqqını pozaraq and içmək qadağandır — bu, böyük günahdır, onu edən, Allahın qəzəbinə və əzabına düşər olar.

4. Hökmdarın və ya hakimin qərarı */hökmü/* yalnız zahiri ixtilafdan xilas edir, ixtilafın özünün mahiyyətinə gəldikdə isə, o qala bilər. Ona görə də, əgər mübahisəli məsələnin maddiyyəti, əslində qalib gələn tərəfə icazəli deyildisə, o zaman hökmdarın qərarı ilə də ona icazəli olmur.

5. Fasiqin andı, onu dünyada ona qarşı iddialardan xilas edir, onun fasiqliyi isə, dindarlığının dərəcəsinin göstəricisidir. Ancaq bu, onu vətəndaş hüquqlarından məhrum etmir və onun etirafını puç etmir, çünki belə olmasaydı, and içməyin heç bir mənası olmazdı. [Əcəl gəlməzdən əvvəl və ya günəş qərbdən çıxmazdan əvvəl, tövbə etməzsə, bu günah, Qiyamətə qədər onunla qalacaqdır.]

6. Hökmdar [və ya hakim] əvvəlcə iddiaçıya, sonra isə müttəhimə qulaq asır: ona qarşı irəli sürülən ittihamları təsdiq edəcəkmi, yoxsa inkar edəcək? Müttəhim, ona qarşı irəli sürülən ittihamları rədd edərsə, hakim iddiaçıdan dəlil [yəni iki şahid] təqdim etməsini tələb edir. Əgər iddiaçının belə bir dəlili yoxdursa, hakim, müttəhimdən and içməsini tələb edir.

7. Hökmdarın [yaxud hakimin] mübahisə edən tərəflərə nəsihət verməsi lazımdır, xüsusən də and içmək ərəfəsində.

8. Müsəlmanların haqlarının cüzi bir hissəsinə və ya əhəmiyyətli hissəsinə aid olmasından asılı olmayaraq, onların hüquqlarına riayət edilməsində göstərilən sərtlik.

9. Yalandan and içmək və ya müqavilələrə əməl etməmək, *kəffarə* tələb etmir, çünki bu günahlar o qədər ağırdırlar ki, heç bir şey onların kəffarəsi ola bilməz. Ona görə də, insan mütləq şəkildə, ixtlasla tövbə etməli və Allahın bəndələrinin haqqını bərpa etməlidir [yəni insan, onlara qaytarmalı olduğu şeyləri mütləq qaytarmalıdır].

(۳۶۶) عَنْ ثَابِتِ بْنِ الضَّحَّاكِ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه أَنَّهُ بَايَعَ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم تَحْتَ الشَّجَرَةِ وَأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَنْ حَلَفَ عَلَى يَمِينٍ بِمِلَّةٍ غَيْرِ الْإِسْلَامِ، كَاذِبًا مُتَعَمِّدًا، فَهُوَ كَمَا قَالَ، وَمَنْ قَتَلَ نَفْسَهُ بِشَيْءٍ، عُذِّبَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَلَيْسَ عَلَى رَجُلٍ نَذْرٌ فِيمَا لَا يَمْلِكُ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «وَلَعْنُ الْمُؤْمِنِ كَقَتْلِهِ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى كَاذِبَةٍ لِيَتَكَثَّرَ بِهَا، لَمْ يَزِدْهُ اللَّهُ إِلَّا قِلَّةً».

366. Sabit ibn Dahhak əl-Ənsarinin sözlərindən rəvayət olunur ki, o, bir ağacın altında Rəsulullah صلى الله عليه وسلم and içdi və Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: **“Kim yalandan və bilərəkdən İslamdan başqa bir dinə and içərsə** [məsələn, desə ki: “Əgər elə deyilsə, mən yəhudiyəm və ya xaçpərəstəm”], **o zaman o adam, özünü adlandırdığı kimidir. Kim bir şeylə özünü öldürərsə, Qiyamət günü də eyni şeylə cəzalandırılacaqdır. Kim sahib olmadığı bir şey üçün nəzir deyərsə, vədinə əməl etmək məcburiyyətində deyildir”** (əl-Buxari 1363 və Muslim 110).

Başqa bir versiyada əlavə edilir: **“Mömini lanətləmək, onu öldürmək kimidir”**.

Üçüncü versiyada deyilir: **“Hər kim, çoxlu miqdarda nələrsə əldə etmək üçün, yalan deyərsə, o zaman Allah, əksinə, onun istədiyini azaldar”**.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İslamdan başqa dinə and içənlərə qarşı qadağanın şiddəti. Alimlər arasında ixtilaf var ki: belə bir andın *kəffarəsi* var yoxsa yoxdur? Məlumdur ki, hənəbəlilər və hənəfəlilərin *məzhəbində*, belə bir andın kəffarəsi vardır. Malikilər və Şafiilər onun kəffarəsinin olmadığı qənaətindədirlər. Bu, İmam Əhməd, İbn Qudamə və İbn Daqiq əl-İda tərəfindən seçilmiş ən düzgün rəydir.

2. İnsanın özünü öldürməsi qadağandır, çünki intihar başqa bir insanı öldürmək kimidir. İnsan özünü öldürdüyü şey ilə cəzalandırılacaqdır, çünki törətdiyi əmələ görə, ona bərabər cəza verilir.

3. Möminə lənət etmək, onu öldürmək kimidir, çünki bu əməllər dərəcələrinə görə müxtəlif olsa da, günah baxımından eynidir.

4. İnsanın, özündə olmayanı [yaxud ona aid olmayanı], istər elm, istər soy, istərsə də şücaət və sair, bəyan etməsi, irəli sürməsi qadağandır, xüsusən də insanlar, bu şəxs tərəfindən aldana bilərsə; və ya bir şəxs, müəyyən bir vəzifəni almaq üçün, hansısa işi bildiyini iddia edərsə. Bunlar hamısı haramdır. Kim bunu, özünü göstərib və ya təkəbbürlə etsə, Allahu Təalə əksinə, onu rüsvay edər və cəzası, onun pis niyyətinə uyğun olar.

5. İnsanın özünə aid olmayan şeyə, verdiyi *nəzir* batil olar. Həqiqətən, nəzir, Allaha itaətin göstəricisidir və Ona yaxınlaşmaq üçün, bir vasitədir. Deməli, insan haqqı olmayan şeylərlə Allaha yaxınlaşa bilməz. Ona görə də insan belə bir nəzir verərsə, onu yerinə yetirməyə borclu deyil.

6. Zahirən **“o özünün dediyi kəs kimidir”** kəlməsi, insanın İslamdan çıxmasına dəlalət edir, necə ki, **“möminə lənət etmək, onu öldürmək kimidir”** sözləri lənət edənin və qatilin günahı eynidir. Yuxarıda dedik ki, belə mətnləri olduğu kimi buraxmaq daha yaxşıdır. Şeyxülislam İbn Teymiyyə, belə hədislər haqqında belə deyir: “Əgər hər hansı bir təhlükə qeyd olunursa, o zaman bu təhlükənin hər bir konkret vəziyyətdə, reallaşması üçün, müəyyən şərtlər yerinə yetirilməlidir və heç bir maneə olmamalıdır. Tutaq ki, əgər bir iş görmüş şəxsin, bir növ cəza olacağı təhlükəsi varsa və onun əməli həqiqətən belə bir cəzaya səbəb olan və onu vacib edən səbəbdirsə, maneələr olmadığı halda bu baş verəcəkdir. Əgər səbəb, bir maneə ilə qarşılaşırsa, bu maneəyə

baxılacaq və maneənin güclü və ya zəif olub-olmamasından asılı olmayaraq, bu səbəb işləməyəcəkdir, nəzərə alınmayacaqdır".

1-ci Fəsil nəzir /nazr/ haqqında

بَابُ النَّذْرِ

“ən-nəzr” - “əl-icab”, sözünün leksik mənası - öhdəlik deməkdir. Şəriətdə “ən-nəzr” - ağıllı, yetkin bir insanın /mükəlləf/, hər hansı bir ibadəti, yerinə yetirməyə məcbur olduğu vəddir. Əsası Quran, Sünnə və alimlərin yekdil rəyidir.

(۳۶۷) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي كُنْتُ نَذَرْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، أَنْ أَعْتَكِفَ لَيْلَةً – وَفِي رِوَايَةٍ: يَوْمًا – فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ؟ قَالَ: «فَأَوْفِ بِنَذْرِكَ».

367. Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Cahiliyyə dövründə [yəni İslamdan əvvəl] gecələrin birində, əl-Həram məscidində, [başqa bir versiyada: günlərin birində] *etika*f edəcəyimə nəzir etmişdim”. O zaman Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: “**Nəzirini yerinə yetir**” (əl-Buxari 2032 və Muslim 1656).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

Biz, bu hədisi *etikaf* bölməsində müzakirə etdik, lakin burada ümumi olaraq deyəcəyik:

1. *Etikaf* Allahu Təaləyə ibadətdir və buna görə də Ömərə öz nəzirini yerinə yetirmək vacib oldu [özlüyündə *etikafın* müstəhəb əməl olmasına baxmayaraq].

2. *Etikaf* edərkən, oruc tutmaq vacib şərt deyil. [Bu məsələdə alimlər arasında *ixtilaf* vardır: bəzi alimlər bütün mətnləri diqqətlə araşdıraraq, oruc tutmadan *etikaf* etməyin batil olduğunu iddia edirlər, digərləri isə bu hədisə əsaslanaraq bunun əksini iddia edirlər. Amma bu hədisdə rəvayətçilərdən birinin *etikafın* vaxtı ilə bağlı şübhəsi var — günlərin və ya gecələrin birində - buna görə də mübahisədə hər hansı bir şübhə və ya qeyri-müəyyənlik olarsa, fikir ayrılığının olduğu məsələdə, onu dəlil kimi gətirə bilmərik.] Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم Ömərə nəzirini yerinə yetirməyi və gecələr *etikaf* etməyi əmr etdi və gecələr, bildiyiniz kimi, oruc tutulmur. Amma yenə də, *etikafı* oruc tutmaqla birləşdirmək daha tam bir ibadət olar.

3. İnsan şərtsiz nəziri */nəzr mutlak/* yerinə yetirməyə borcludur — bu, təqvanın */təbərrur/* göstəricisi olan və heç bir şərtlə bağlı olmayan təslimiyyət nəziridir [şərti nəzirdən fərqli olaraq, yəni insanın şərt qoyduğu zaman, məsələn: “Əgər Allah mənə şəfa versə, onda 15 gün oruc tutmağı nəzir edirəm”].

4. Kafirin nəziri səhih və vacibdir [kafir İslamı qəbul etdiyi halda].

(۳۶۸) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم أَنَّهُ نَهَى عَنِ النَّذْرِ وَقَالَ: «إِنَّهُ لَا يَأْتِي بِخَيْرٍ، وَإِنَّمَا يُسْتَخْرَجُ بِهِ مِنَ الْبَخِيلِ».

368. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم, qadağan etmişdir ki, belə deyərək, nəzir edilsin: “*Həqiqətən nəzir, yaxşılıq gətirmir, ancaq xəsisdən [bir şey] almaq üçün bir vasitədir*” (əl-Buxari 6608 və Muslim 1639).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Nəzir etməyin qadağan olması, çünki qadağanın əsası — haramdır. Amma Allahu Təalə nəzirinə əməl edənləri təriflədiyi üçün bu qadağa məzəmmət /*məkrüh*/ kateqoriyasına daxildir. [Uca Allah nə Özünü, nə də Rəsulunun صلى الله عليه وسلم dili ilə nəzir etməyə sövq etməmiş və əmr etməmişdir, lakin əgər insan artıq nəzir etmişdirsə, ona əməl etməlidir. Nəzir, fiqh in ən çətin məsələlərindən biridir, bundan əlavə, rüsdilli müsəlmanlar üçün daha çətin görünür, çünki bu, MDB ölkələrində yaşayan xalqlar arasında yayılmamışdır, baxmayaraq ki, bu, ərəblər arasında adi bir təcrübə idi.]

2. Qadağanın səbəbi budur ki, *nəzir* xeyir gətirmir. Birincisi, nəzir heç bir şəkildə Allahın təqdirini dəyişdirmir. *Nəzir* edən şəxs, Allahu Təalədan istədiyini almaq müqabilində, özünü bir şey etməyə məcbur etdiyini düşünməməlidir, çünki Allah Özünü Möhtac deyildir və heç bir şeyin əvəzinə ödənişə ehtiyacı yoxdur. Allahu Təalə bütün məxluqatına möhtac deyildir, lakin onlar Ona möhtacdırlar, onların təslimiyyəti Onun qüdrətinə heç bir şey əlavə etmir.

3. Allah, Pak və Müqəddəsdir, O öz bəndələrini yerinə yetirməyə qadir olduqları vəzifələr ilə yükləmişdir. Əgər onlara vacib buyurduğundan artıq bir şey etməyə sövq edərsə, o zaman bu, şəriət ilə arzuolunan sayılar */nafilə/*, çünki insanların çoxunun edə bildiyi ibadət hüdudlarından kənar ola bilər. Nəzir edən şəxs, bu İlahi hikmətə və təqdirə ziddiyyət təşkil edir, çünki vədinə əməl etməyib, öz səbəbi ilə günahkar ola bilər.

4. *Nəzirin* faydası budur ki, şəriətin vacib hökmünü, yerinə yetirməyi qarşısına məqsəd qoyan xəsisdən, bir şey əldə etməyə vəsilə olur, çünki fərzdən başqa hər şeyi yerinə yetirmək onun üçün çətinidir. Buna görə də o, nəzir etdiyini yerinə yetirmək üçün, ona səbəb olaraq nəzir edir, baxmayaraq ki, öz əsasında bu əməl ona vacib deyildi.

5. Bu bölməyə, heyrətamiz şəriət bilikləri daxildirlər. Şəriətin əsası odur ki, bilmək lazımdır ki, nəzir istisna olmaqla, məqsədə çatdıran vasitələr, məqsədlərin özləri ilə eyni mövqeyə malikdirlər. Nəziri yerinə yetirmək — *vacibdir*, amma nəzir etmək isə — arzuolunmazdır */məkrüh/*, bununla əlaqədar olaraq, nəzir bütün digər ibadət növlərinə ziddir və onda olan açıq hikmət haqqında yuxarıda qeyd etdik.

6. Nəzir etmək arzuolunmazdır, hətta Allahu Təaləyə təslim olmağa həsr olursa belə. İnsanların ölümlərə, qəbirlərə və ya məqbərələrə həsr edib, onların yanında yerinə yetirmələrinə və ya onun vasitəsilə mərhumun razılığına nail olmaq üçün nəzir etmələrinə və ya bu işdə şeytanlardan istifadə etmələrinə gəldikdə isə, bütün bunlar *şirkdir*. Müşriklərin ibadət obyektlərinə yaxınlaşaraq bütələrinin qarşısında etdikləri şirkin mahiyyəti budur. Bunun hökmü, şəriətdə məlumdur, Allah bizi qəzəbindən və əzabından qorusun.

7. İmam əs-Səni “əl-İdda” (4/422) kitabında qeyd etmişdir ki, bu bölmə kifayət qədər genişdir, buna görə də əgər insan onu öyrənməyə başlasa, başa düşəcək ki, qul Allahın ona vacib etmədiyi şeyləri özünə vacib bildikdə, naqisliyi və şeytanın maneəsinə görə, nəziri yerinə yetirməmək təhlükəsi ilə üzləşir. Buna görə də insanların nəzirlərini yerinə yetirməsinə çox nadir hallarda rast gəlinir ki, bunu Allahın kəlamı da göstərir: **"Möminlərin arasında elələri vardır ki, Allaha verdikləri sözə sadıq qalarlar."** ("Əhzab" surəsi 23-cü ayə). [Alimlərin dediyi kimi, nəzirə əməl etməmək nifaq əlamətidir, üstəlik,

nəzirə əməl etməməyə görə Allahu Təalə elə bir əzab verə bilər ki, insan münafiq olaraq ölər. Allah bizi bundan qorusun!

(۳۶۹) عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ رضي الله عنه قَالَ: نَذَرْتُ أُخْتِي أَنْ تَمْشِيَ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ حَافِيَةً، فَأَمَرْتَنِي أَنْ أَسْتَفْتِيَ لَهَا رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَاسْتَفْتَيْتُهُ، فَقَالَ: «لِتَمْشِ وَلْتَرْكَبَ».

369. Uqbə ibn Amir dedi: “Bacım, Allahın əl-haram evinə, piyada getməyi nəzir etdi və mənə tapşırtdı ki, bu barədə Rəsulullahdan صلى الله عليه وسلم soruşum. Mən, ondan soruşdum, o belə cavab verdi: **“Qoy o [növbə ilə] həm piyada getsin həmdə miniklə”** (əl-Buxari 1866 və Muslim 1644).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər bir şəxs, əl-haram Məscidə [Məkkədəki Məscidül-Həram] və ya digər iki məscidə [Mədinədə Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم məscidi və Qüdsdəki əl-Əqsa məscidi] piyada getməyi nəzir etmişsə, vədinə əməl etməyə məcbur deyil, çünki o ibadət nəziri deyil. Amma belə bir nəzir caizdir və əgər insan onu yerinə yetirməzsə, kəffarə ödəməlidir.

2. Əgər nəzir, şəriətin icazə verdiyi bir şeyi /*mubah*/ etmək və ya hər hansı bir *ibadət*i yerinə yetirmək üçün, vəd ehtiva edirsə, onların hər birinin öz *hökmü* vardır. Odur ki, insan hansısa ibadət, yerinə yetirmək vədi olan, həmin nəziri yerinə yetirməlidir, çünki onun yerinə yetirilməsi vacibdir [hədisdə deyildiyi kimi, Uqbənin bacısı, Allahın evini ziyarət etmək niyyətində idi], çünkü bunda fayda vardır.

3. Allaha ibadət, yalnız Allahu Təalənin buyurduğu ibadət növləri ilə etmək lazımdır. İbadətin əsası qadağadır, ona görə də Allah və Rəsulunun صلى الله عليه وسلم icazəli buyurduğundan başqa, heç bir şey icazəli deyil. Hər kim şəriətə yeni bir şey gətirərsə, deməli o adam, Allahu Təalə və Rəsulunun صلى الله عليه وسلم qanunlarını dəyişmək istəyir.

4. Hədisdə, nəzir etməyin şəriətdə arzuolunmaz olmasına dair, bəzi səbəblərə işarə var. Belə səbəblərdən biri də insanın öz sözünü yerinə yetirə bilməməsidir. Hədisin mətnindən də görüldüyü kimi, Əl-Haram Məscidinə piyada getməyi nəzir edən bir qadın, bunu edə bilməyəcəyini anladı və çətin vəziyyətdən çıxış yolu axtarmağa məcbur oldu.

(۳۷۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّهُ قَالَ: اسْتَفْتَى سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فِي نَذْرِ كَانَ عَلَى أُمِّهِ – تُوفِّيَتْ قَبْلَ أَنْ تَقْضِيَهُ – قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «فَاقْضِهِ عَنْهَا».

370. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Səd ibn Ubadə anasının, yerinə yetirmədən, vəfat etdiyi, nəzirinin qərarı ilə bağlı Rəsulullah صلی الله عليه وسلم üz tutdu. Rəsulullah صلی الله عليه وسلم buyurdu: **“Onun əvəzinə, sən onun nəzirini yerinə yetir”** (əl-Buxari 2761 və Muslim 1638).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər insan, hər hansı ibadəti yerinə yetirmək üçün nəzir edibsə, onu yerinə yetirməyə borcludur.
2. Əgər bir şəxs yerinə yetirilməmiş, nəzir qoyub ölərsə, varislər onu yerinə yetirərlər.
3. Hədisdə, bu qadının, hansı nəziri etdiyi qeyd olunmur: fiziki ibadətlə bağlı idi və ya malla bağlı idi, bilinmir.

Mülklə bağlı, nəzirə gəlincə — bura həcc də daxildir, — alimlər deyirlər ki, mərhumun yerinə bu nəziri başqası da edə bilər. Yuxarıda dedik ki, mərhumun yerinə oruc tutmaqla bağlı, *nəzir* də yerinə yetirilə bilər, necə ki, iki səhih hədis məcmuə toplusunda, Aişədən (Allah ondan razı olsun) rəvayət edilir ki, Peyğəmbər صلی الله عليه وسلم buyurur: **“Kim oruc nəzirinə əməl etmədən ölərsə, onun yerinə qohumu oruc tutar”**. Bəziləri deyirlər ki, Ummu Səd, oruc tutmağı nəzir edib; kimsə deyir ki, o, qul azad etmək üçün nəzir edib.

Kimsə deyir ki, *sədəqə* paylamaq üçün nəzir edib; kimsə deyir ki, o, sadəcə hər hansısa bir nəzir edib — onlar bu fikirlərin hər biri üçün hədislər gətiriblər. Oruc tutmaq və qul azad etmək haqqında, olan hədislərə gəlincə, alimlər onların səhih olub-olmamasını, orucun necə olmasını və sair müzakirə ediblər. *Sədəqə* ilə bağlı hədisə gəlincə, bu onun nəziri olmasına, birbaşa dəlalət etmir. Qədi əl-İyad Muslimin (11/97) “Səhih”inə verdiyi şərhdə

demişdir: “Bu nəzir ya malla, ya da qeyri-müəyyən bir şeylə əlaqəli idi”. İbn Həcər “Fəthul-Bari” (11/593) kitabında demişdir: “Əksinə, hədisin aşkar mənası, onu göstərir ki, onun oğlu Səd, söhbətin hansı *nəzirdən* getdiyini bilirdi”.

4. Hədisdə, ata-anaya qarşı təqvanın, onların vəfatından sonra da göstərildiyinə işarə var. Bunun ən gözəl göstəricisi isə - onların borclarını ödəməkdir, və onların Allahu Təaləyə və ya adi insanlara qarşı, yerinə yetirilməmiş haqq və ya öhdəliklərini yerinə yetirməkdir.

(۳۷۱) عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ
أَنْخَلِعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَمْسِكْ
عَلَيْكَ بَعْضَ مَالِكَ، فَهُوَ خَيْرٌ لَكَ».

371. Kəb ibn Malik demişdir: “Bir dəfə mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم !
Həqiqətən, tövbəmin ifadəsi olaraq, bütün malımı, Allah və Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم
yolunda, *sədəqə* olaraq, vermək istəyirəm. Buna, cavab olaraq, Allah Rəsulu
صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “**Malının, bir hissəsini özünə saxla, bu sənin üçün daha xeyirli
olar**” (əl-Buxari 6690 və Muslim 2769).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bütün malını, *sədəqə* olaraq bölüşdürməyi, *nəzir* etmiş şəxsə, malından özünün və ailəsinin dolanışığına, kifayət edəcək, bir hissəsini götürməyə icazə verilir, qalanını isə paylamalıdır. Hənbəli *məzhəbinə* görə, nəzirin yerinə yetirilməsi üçün malın üçdə birini bölüşdürmək, qalanını özünü saxlamaq kifayətdir. Dəlil olaraq, onlar Əbu Lubabanın hədisini gətirirlər ki, o, bütün mal-dövlətindən imtina edərək, onu *sədəqə* olaraq paylamaq istəyir, lakin Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, üçdə birinin verilməsi, kifayət edəcəyini, ona söyləyir. Birinci rəyə gəlincə, o daha doğrudur, Kəbin rəvayətində göstəriləyi kimi. Çünki, əgər bir şəxs, bütün malını *sədəqə* verməyi nəzir etmişsə, şəriət onun özünün və ailəsinin vacib ehtiyacı olan hissəsini ondan xaric etmiş, malın digər hissəsini xərcləməsinə icazə verməmişdir. Məsələn, bir şəxs, bir il ərzində oruc tutmağı nəzir etsə, şəriət iki bayram günlərini bundan xaric edir [çünki bayram günlərində oruc tutmaq qadağandır].

2. İnsanın özünü və ailəsini dolandırmaq üçün müəyyən vəzifələri olduğu üçün, bütün malını *sədəqə* olaraq verməmək, ən yaxşı həll yoludur. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: “**Xərcləməyə özündən və ailəndən başla**” (Muslim Cabirin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən 997-ci hədis).

3. Özünə, zövcəsinə və sevdiklərinə xərcləmək, yaxşı niyyətlə olunarsa, böyük ibadətdir və *sədəqənin* əzəmətli növüdür. Ən yaxşı qərar isə — Allahu

Təaləyə yaxınlaşmaq niyyəti ilə xərcləməkdir, insan ailəsini sevdiyi və ya sadəcə onlara yazığı gəldiyi üçün deyil xərcləmək deyil.

4. *Sədəqə* — günahlardan təmizlənmə səbəbidir, çünki bu, Pak və Müqəddəs Rəbbin rizasını qazanmaq üçün bir vasitədir və sədəqə verənə dua edən fəqirlərə və miskinlərə qarşı, xeyirxahlığın göstəricisidir. [Qeyd etmək vacibdir ki, onlara göstərilən yaxşılığa görə, sənin üçün dua etmələrini istəməməlisən, əksinə bunu niyyət və ümid ilə et ki, Allahu Təalə, sənin ehtiyac sahiblərinə göstərdiyin kimi, sənə də rəhm etsin. Eyni şey şəriət elminin əldə edilməsi və yayılmasına da aiddir — nə qədər çox öyrənsən və elmi yaysan, bir o qədər çox insan sənin üçün dua edər.]

2-ci Fəsil hakimlik haqqında /əl-qəda/

Lüğəvi mənada “*əl-qəda*” sözü, “bir işi, kamilliyə çatdırmaq və tamamlamaq” mənasındadır. Uca Allah buyurur: **"Beləliklə, Allah onları iki gündə, yeddi göy olaraq yaratdı"** ("Fussilat" surəsi 12-ci ayə), yəni onların yaradılmasını tamamladı, kamilliyə çatdırdı.

Şəriət mənasında “*əl-qəda*” şəriət *hökmünün* aydınlaşdırılması və onun vacib edilməsi, həmçinin ixtilafların və mübahisələrin həlli deməkdir. İslam, məhkəmə prosesinin əsasını Quran, Sünnə, yekdil rəy */icma'/* və *qiyas* təşkil edir.

(۳۷۲) عَنْ عَائِشَةَ   قَالَتْ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ  : «مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ».

* وَفِي لَفْظٍ: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ».

372. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “*Kim bizim işimizə [yəni dinə] heç bir aidiyyəti olmayan, yeni bir şey gətirsə, o, rədd ediləcəkdir* [ondan qəbul olunmaz]”.

Başqa bir versiyada deyilir: “*Kim bizim göstərişimiz olmayan, bir iş görsə, o rədd olunar*” (əl-Buxari 2697 və Muslim 1718).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ən-Nəvəvi “Səhih-Muslim”in (12/16) şərhində deyir: “Bu hədis İslamın ən böyük əsaslarından və Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم geniş və mənalı kəlamlarından biridir”.

2. O həmçinin dedi (bax həmin yerə, 12/16): “Həqiqətən, o [yəni bu hədis] din qanunlarına zidd olan, hər hansı *bidəti* və ixtiraları, açıq-aşkar təkzib edir [buraya elm və sənətin faydalı nailiyyətləri, icazə verilmiş adət və davranışlar daxil deyildir].”

3. O həmçinin dedi (bax həmin yerə, 12/16): “Hədis fiqhinin əsaslarını öyrənən və “qadağaların məzəmmətli işlərdən çəkirdiyini” iddia edən alimlər üçün, dəlil rolunu oynayır.

4. O həmçinin dedi (bax həmin yerə, 12/16): “Bu hədis əzbərlənməli və məzəmmət edilən əməlləri təkzib etmək, həmçinin dəlil kimi yaymaq üçün istifadə edilməlidir.”

5. Hədisdə ibadətin əsasının qadağa olduğuna işarə var, ona görə də Allah və Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم halal etdiyindən başqa, heç nəyi qanuniləşdirmək və əlavə etmək olmaz.

6. İmam Nəvəvi həmçinin demişdir: “Hədisdə, etibarsız müqavilə yolu ilə, əldə edilən malın, sahibinə qaytarılmasına dair dəlil vardır”. Buna, bu hədis də işarə edir: **“Kəviz və qoyunlar sənə qaytarılır”** [bax. hədis 350].

7. İmam Nəvəvi həmçinin deyir: “Hədisdə dəlil var ki, dinə, şəriət tərəfindən qanuni olmayan, bidət daxil edən şəxs, günaha düçar olur və onun işi rədd edilir. O, şəriət mətnlərində qeyd olunan cəzaya layiqdir.

8. Şeyximiz Əbdürrəhman ibn Sədi dedi: “Hədisin bu fəsildə verilməsinin səbəbi belədir: əgər hakimin, hökmünün Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم əmrlərinə zidd olduğu ortaya çıxarsa, o rədd edilir, çünki məhkəmə prosesi, şəriət hökmlərinə əsaslanmalı və hakimin qondarma qərarları nəzərə alınmamalıdır [xüsusən şəriətə açıq-aşkar zidd olduqda]”.

9. Əs-Səni “əl-İdda” (4/428) kitabında deyir: “Hədisdə bildirilir ki, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم əmri olmayan hər bir iş, rədd ediləcək. Onun əmr etdiyi əməllər isə Quran və Sünnənin dəlalət etdiyi şeylərdir və bu, dində bidət deyildir, əks halda onu edən tərəfindən rədd edilir və qəbul olunmaz. Həqiqətən, bu hədis, elmin yarısıdır, hətta ondan da artıq, bütün elmdir. Hədisin mətni */məntuq/* onun əmri olmayan, hər bir işin rədd ediləcəyinə, anlayışı */məfhumu/* isə onun əmri olan, hər bir işin qəbul ediləcəyinə dəlalət edir.

Şeyxul-İslam (Allah ona rəhmət etsin) “Məcmuul-fətava” (35/396-398) kitabında buyurur: “Kiminsə qətl, quldurluq, oğurluq, döyülmə və ya bir insanın həyatına qəsd etməkdə ittiham edilməsi iddiaları və sair, üç növə bölünür:

1. Əgər təqsirləndirilən şəxs təqvalıdırsa, alimlərin yekdil rəyinə əsasən, onu cəzalandırmaq olmaz [əgər heç bir dəlil yoxdursa, o zaman ittiham olunduğu şeyi etmədiyinə and içməsi kifayətdir].

2. Əgər təqsirləndirilən şəxsin mövqeyi, məlum deyilsə və onun təqvası və ya fasiqliyi barədə heç bir məlumat yoxdursa, İslam alimlərinin əksəriyyətinin bu barədə dediyi kimi, onun mövqeyi aydınlaşana qədər, saxlanılır və araşdırılır. Təqsirləndirilən şəxsin saxlanması, həbs demək deyil – bu, hərəkət azadlığının məhdudlaşdırılması (ev dustaqlığı kimi), eləcə də evdə olarkən bazarlıq etməyin məhdudlaşdırılması, və ya kiminsə vasitəsilə sifariş verməyin, müstəqil alış-verişin [ticarət və sair.] məhdudlaşdırılması deməkdir.

3. Əgər təqsirləndirilən şəxs, öz pislili ilə tanınrsa - məlumdur ki, mövqeyi məlum olmayanın, azadlığını məhdudlaşdırmaq icazədirsə, fasiqliyi ilə tanınanı, həbs etmək daha caizdir. Mən müsəlman imamlarından heç birini tanımıram ki, pislili ilə tanınan təqsirləndirilən şəxs, onu saxlamadan və həbs etmədən azadlığa buraxılacağına and içməsi kifayətdir desin. Və hər kim hədisdə deyilənlərin [təqsirləndirilən şəxs and içərsə, o zaman azad olunacağını] heç bir şərtlə şərtlənmədiyini zənn edər, bunun, şəriət qanunu olduğuna inanarsa, Allah Rəsulunun ﷺ sözlərinə və ümmətin yekdil rəyinə zidd olaraq çox yanılır. Bu ən kobud səhvə görə, bəzi hökmdarlar cəsarətlə şəriətə zidd hərəkətlər edərək, bununla bağlı Allahın hüdudlarını pozmuşlar. Eləcə də bəzi qrupların şəriətin mahiyyətindən xəbərsizliyi ucbatından insanlar müxtəlif partiyalara tabe olaraq, onun qanunlarını tərk etməyə başladılar ki, bu da bir növ siyasi yenilikdir.

(۳۷۳) وَعَنْ عَائِشَةَ   قَالَتْ: دَخَلَتْ هِنْدُ بِنْتُ عُتْبَةَ – امْرَأَةُ أَبِي سُفْيَانَ – عَلَى رَسُولِ اللَّهِ   فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَبَا سُفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ لَا يُعْطِينِي مِنَ النَّفَقَةِ مَا يَكْفِينِي وَيَكْفِي بَنِيَّ، إِلَّا مَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ بِغَيْرِ عِلْمِهِ، فَهَلْ عَلَيَّ فِي ذَلِكَ مِنْ جُنَاحٍ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ  : «خُذِي مِنْ مَالِهِ بِالْمَعْرُوفِ، مَا يَكْفِيكَ، وَيَكْفِي بَنِيكَ».

373. Aişə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Əbu Süfyanın arvadı, Hind binti Ütbə, bir dəfə Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم yanına gedib dedi: “Ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم! Həqiqətən, Əbu Süfyan xəsis adamdır, mənə və övladlarıma dolanmaq üçün kifayət qədər pul vermir, ancaq mən, ondan xəbərsiz, onun malından götürməsəm. Buna görə, mənə günah varmı?” Buna cavab olaraq, Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Adətə görə, onun malından, sənə və övladlarınıza kifayət edən qədər götür”** (əl-Buxari 2211 və Muslim 1714).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Arvadı və evladları maddi dolandırmaq öhdəliyinin vacibliyi – yeni kasıbları və kiçikləri [özünü təmin edə bilməyənlər]. [Ailəyə pul xərcləmək vacib olmasaydı, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, belə bir hökm verməzdi, hansı ki, əsil hökm ilə zidd ola bilər, yəni: haqqı olmadan, bir-birinin malına qəsd etməyin qadağan edilməsi ilə].

2. Maddi təminatın (nəfaqa) miqdarı, vəziyyəti nəzərə alınmaqla, xərclənən şəxs üçün kifayət etməlidir [yəni minimum ehtiyaclarını ödəməlidir].

3. Kənar qadının (məhrəm olmayan), səsini eşitmək icazəlidir, əgər buna ehtiyac varsa, və biz Allahdan kömək diləyirik! [Qadının səsi öz-özlüyündə övrət, yəni gizlədilməli bir şey deyil, amma ona naməhrəm ilə nazlana-nazlana danışmaq qadağandır.]

4. Şikayət edərkən [hakimə, müftiyə və sair.] və ya fətva istəyərkən, bir şəxs haqqında, onun eşitmək istəmədiyi bir şeyi, söyləmək olar, əgər məqsəd, həmin şəxsi ləkələmək deyilsə /qıba/.

5. Hədisdə “zəfra” məsələsi nəzərdən keçirilir, yəni bir şəxs, digərinə borcludur, lakin onu vermir, və ikinci şəxs isə, birincinin xəbəri olmadan, ona aid olanı götürmək imkanına malikdir. Onun belə etmək haqqı varmı, ya yox? [Yəni, insanın, ona pul borclu olan və pulu qaytarmayan şəxsin, xəbəri olmadan, onun malına sahib çıxmaq imkanı olduqda.]

Bu mövzuda üç məzhəb var:

1) Birmənalı olaraq qadağandır [bu fikrin tərəfdarları: **“Sənə xəyanət edənlərlə xainlik etmə”** hədisinə istinad edirlər].

2) Buna açıq şəkildə icazə verilir.

3) Məsələ təfərrüatlı nəzərdən keçirilməlidir: “Kimin açıq-aşkar bir haqqı varsa, məsələn /nəfəqa/ ərin öz arvadı və övladları üçün etməli olduğu vacib xərclər, haqqı olan şəxs, öz haqqı qədər, maldan götürə bilər. Amma əgər insanın haqqını təyin edən dəlil, açıq-aşkar deyilsə [gizlidirsə], məsələn, bir şeyin saxlanması üçün verildiyi zaman [və ya əmək haqqının alınması məsələsində, işgötürən, iş üçün razılaşdırılmış məbləğdən az pul ödədikdə], ona heç bir şey götürmək olmaz, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Sənə xəyanət edənlərə qarşı xainlik etmə.”** Bu, şər qapılarını açır və şəriətdə tələb olunan şeylərə aparan qapıları isə bağlayır.

6. Alimlər, bu sualda ixtilaf etdilər: Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, hakim qərarı /əl-qəda'/ və ya fətva veribmi? — çünki onlar arasında, müəyyən fərq var:

- Əgər bu hakim qərarı /əl-qəda'/ olsaydı, təqsirləndirilən şəxsin olmadığı halda, hökm vermək olar. Əgər bu fətva idisə, deməli dəlil deyil.
- Əgər bu, hakimin qərarı /əl-qəda'/ idisə, hakim icazə vermədiyi təqdirdə, Hinddən başqa heç kəsin ərinin malından özü və uşaqlarının xərcləri üçün özbaşına götürməsinə icazə verilmir. Əgər bu, fətva idisə, buna bənzər mövqedə olan hər bir qadın, bu fətva arxalana bilər. Şeyx Bəssəməninin fikrinə görə, daha düzgün rəy odur ki, bu hakimin qərarı /əl-qəda'/ deyildi. Hənbəliyənin məzhəbinə gəlincə, onların fikrincə, bu, əl-qəda' idi.

7. Hədisdə açıq-aşkar şəriət sərhədlərinin müəyyən edilmədiyi hallarda, adət-ənənələrə istinad etməyin icazəli olduğuna işarə var. Peyğəmbər ﷺ o qadının maddi dolanışıq meyyarını, [özünün və uşaqlarının zəruri ehtiyaclarını ödəmək üçün] kafilik həddi ilə məhdudlaşdırdı, Peyğəmbər ﷺ bunu təyin edərkən o qadın kimi, uşaqly qadınların saxlanması üçün, adi xərclərin ölçüsünə əsaslanırdı.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

8. Əgər insan, öz imkanına görə, ailəyə xərcləsə, xəsis sayılmır, çünki xəsis adamın xərcləyəcəyi bir şey olduğu halda, o xərcləməz. Buna görə də Əbu Süfyanın arvadı Peyğəmbərə ﷺ ərinin kasıb olduğunu və onlara xərcləməyə imkanının olmadığı demədi, amma onun belə fürsəti olduğunu, lakin xəsisliyinə görə bunu etmədiyini bildirdi.

9. Arvadın ixtiyarı yoxdur ki, ərin özünə, valideynlərinə və ya başqa arvadlarına xərclədiyi mallara qəsd edərək, hakimin yanına gəlib ərinin ona kifayət qədər xərcləmədiyini bəyan etsin.

10. Hər kəs, öz imkanına uyğun xərcləməli, zövcə və övladlarının ehtiyaclarını ödəməyə çalışmalıdır.

(۳۷۴) عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رضي الله عنها أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم سَمِعَ جَلْبَةَ خَصْمٍ بِيَابِ حُجْرَتِهِ، فَخَرَجَ إِلَيْهِمْ، فَقَالَ: «أَلَا إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ، وَإِنَّمَا يَأْتِينِي الْخَصْمُ، فَلَعَلَّ بَعْضَكُمْ أَنْ يَكُونَ أَبْلَغَ مِنْ بَعْضٍ، فَأَحْسِبُ أَنَّهُ صَادِقٌ، فَأَقْضِي لَهُ، فَمَنْ قَضَيْتُ لَهُ بِحَقِّ مُسْلِمٍ، فَإِنَّمَا هِيَ قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ فَلْيَحْمِلْهَا أَوْ يَذَرْهَا».

374. Ummu Sələmənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم öz otağının qapısında, bir-biri ilə mübahisə edən insanların, yüksək səslərini eşidib, onların yanına çıxıb dedi: **“Həqiqətən, mən də sizin kimi bir insanam və qeybi bilmirəm. Və bir-biri ilə mübahisə edənlər, mənim yanıma gələndə, ola bilsin ki, sizdən biriniz digərinizdən daha balağətli olsun. Ona görə də hesab edə bilərəm ki, o, düz deyir və onun xeyrinə hökm verə bilərəm. Əgər bir müsəlmanın haqqı ilə bağlı, başqa kiminsə xeyrinə qərar qəbul etsəm [bilsin ki] bu cəhənnəm odunun bir hissəsidir, qoy onu götürsün və ya tərək etsin”** (əl-Buxari 2680 və Muslim 1713).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم qeybi bilmirdi, əgər Allah ona, onlar haqqında xəbər verməsəydi, çünki Allah, Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم əmr etmişdir ki, özü haqqında desin ki: **“Həqiqətən, mən də sizin kimi bir insanam”**. Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم Allahu Təalənin ona verdiyi dərəcədən yuxarı qaldırmaq olmaz, hətta bu qədər çox yüksək olmasına baxmayaraq.

2. Hökm verərkən, digər insanların başına gələn şey Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم də başına gələ bilərdi. O, insanlar arasında hökm verərkən, zahiri amillərə istinad edirdi, halbuki Allah qeybi bilirdi [və insanın qəlbində olanı bilirdi]. Buna görə də Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم açıq-aydın dəlil, and və digər xarici amillər əsasında qərar verirdi, halbuki əslində hər şeyin tamamilə fərqli olması ehtimalı var idi.

3. Allah Rəsuluna ﷺ zahiri faktorlara əsaslanan hökmlər vermək həvalə edilmişdir, baxmayaraq ki, Allah ona qeybi göstərə bilərdi ki [yəni işlərin necə olduğunu], o öz biliyinə əsaslanaraq, mübahisəsiz və and içmədən belə qərar versin, lakin zahiri amillər əsasında hökm vermək ona *ümmətinə* örnək olmaq və şəriəti bərqərar etmək üçün tapşırılmışdı.

4. Hədis, hakimlər üçün bir növ rahatlıq və təsəllidir. Çünkü əgər Peyğəmbərin ﷺ özü tərəflərdən birinin güclü dəlilinin olması səbəbindən səhv olaraq fərziyyə edib onların xeyrinə qərar verə bilərsə, başqaları daha çox belə vəziyyətə düşə bilər.

5. “Üsulul-fiqh” elm alimləri yekdilliklə belə bir fikirdədirlər ki, əgər Peyğəmbər ﷺ şəriət hökmləri məsələsində yanılmışsa, Uca Allah onu dərhal düzəltmişdir. Bəs onda bu hədisi alimlərin yekdil rəyi ilə necə birləşdirmək olar? Ən-Nəvəvi dedi: “Cavab budur ki, əslində burda heç bir ziddiyyət yoxdur. “Üsulul-fiqh” elm alimləri demişlər ki, Peyğəmbər ﷺ öz *ictihadına* əsaslanaraq, səhvə yol verərsə, düzəlişsiz qalmazdı. Hədisə gəlincə, onun mənası belədir: əgər o, *ictihad* əsasında deyil, mübahisə edən tərəflərdən birinin gətirdiyi, dəlil əsasında qərar vermişsə, bu səhv deyil, baxmayaraq ki, əslində hər şey fərqli ola bilər. Belə bir qərar */hükm/* Allah-Təalanın müəyyən etdiyinə əsasən, düzgündür, yəni: proseslərə uyğun olaraq, qaydalara əməl olunması. Məsələn, iki şahidin ifadəsi əsasında, işin aparılması öhdəliyi, hətta hər ikisi yalançı şahidlik etsələr belə, çünkü bu onların yalınışdır. Peyğəmbərin ﷺ *ictihad* etdiyi haldan fərqli olaraq, əgər onun verdiyi qərar şəriətə zidd olarsa, Uca Allah dərhal onu düzəldərdi.

6. Hakimin, *hökmü* bəzi şeylərin mahiyyətini icazəli etmir, necə ki, haramı da halal etmir. Bu, müxtəlif ölkələrdən olan əksər alimlərin və üç imamın daxil olduğu, fəqihlərin məzhəbidir: Malik, əş-Şafii və Əhməd. Tutaq ki, hakim hər hansısa bir kişiyə, hər hansısa qadının, onun arvadı olduğuna qərar verərsə, amma o kişi onun arvadı olmadığını bilirsə, bu zaman o qadın ona halal olmaz; yaxud da hakim, hər hansısa bir malın, hər hansısa şəxsə məxsus olduğuna qərar verərsə, amma o insan öz iddiasında doğru olmadığını bilirsə, bu mal ona halal olmaz [və Qiyamət günü onun üçün sorğu sual olunacaqdır].

7. **“Müsəlmanın haqqı ilə bağlı”** kəlmələri ümumi mənada */təbirül-qalib/* zikr edilmişdir, buna müvafiq olaraq burda həm müsəlmanların ərazisində, müsəlmanlar arasında yaşayan, kafir */zimmiy/*, həm də onlarla müqavilə */muahad/* daxildir.

8. **“Alsın, ya da tərkin”** sözlərində yalan ifadələrlə və ya haram hiylələrlə, insanların malına qəsd edənə qarşı, sərt və təsdiqlənmiş hədə vardır. Bu sözlər, Uca Allahın kəlamına bənzəyir: **“Siz istədiyinizi edin.”** (“Fussilət” surəsi 40-cı ayə).

9. Şeyxülislam deyib ki: “Səhabələr, öz *ictihadları* əsasında, hökm verərkən, Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم şəriətinin nə onların, nə də başqalarının xətalarında iştirak etmədiyini, bəyan etdilər. İbn Məsud (Allah ondan razı olsun) *“müfəvid”* [ərə verilən və *mehrinin* adı çəkilməyən qadın] haqqında: “Mən bu barədə öz fikrim əsasında danışırım, əgər doğrudursa, Allahdandır, əgər səhvdirsə, məndən və şeytandandır, Allah və Rəsulu صلی الله علیه وسلم buna qarışmır.” Həmçinin oxşar sözlər, *“kələlə”* haqqında soruşulan Əbu Bəkr əs-Siddiqdən, həmçinin Ömərdən (Allah onların hamısından razı olsun) nəql edilmişdir.

(۳۷۵) عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: كَتَبَ أَبِي - وَكَتَبْتُ لَهُ إِلَى ابْنِهِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي بَكْرَةَ، وَهُوَ قَاضٍ بِسِجِسْتَانَ - أَنْ لَا تَحْكُمَ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَأَنْتَ غَضَبَانُ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «لَا يَحْكُمُ أَحَدٌ بَيْنَ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانُ».

* وَفِي رِوَايَةٍ: «لَا يَقْضِيَنَّ حَكْمَ بَيْنِ اثْنَيْنِ وَهُوَ غَضَبَانُ».

375. Əbdürrəhman ibn Əbu Bəkrət demişdir: “Atam Sicistanda hakim olan oğlu, (digər oğlu) Abdullah ibn Əbu Bəkrətə yazırdı - məktubu mən yazırdım: “Qəzəbləndiyiniz zaman, iki nəfər arasında hökm verməyin. Həqiqətən, mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Heç kim qəzəbləndiyi zaman iki nəfər arasında hökm verməsin”**.”

Başqa bir versiyada deyilir: **“Qoy hakim, qəzəbli halda, iki nəfər arasında hökm verməsin”** (əl-Buxari 7158 və Muslim 1717).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hakimin, qəzəbli halda, iki nəfər arasında, qərar verməsi qadağandır. “Əl-Udda Şərhu-Umda” kitabında deyilir: “Bu məsələdə, biz alimlər arasında, ixtilafı bilmirik”.

2. Qadağanın səbəbi, qəzəbin, hakimin fikrini yayındırması, iddiaya və ya məhkəmə prosesinə, düzgün baxılmasına, mane olması və düzgün qərar çıxarılmasına, mane olmasıdır.

3. Alimlər iddia edirlər ki, hakimi, məsələnin həllinə, düzgün yanaşmadan yayındıra bilən, həm də onun fikrini yayındıran hər şey bu qadağaya aiddir. Məsələn, o qədər acdır ki, bu onu narahat edir, ya əksinə, həddindən artıq yeyibsə, ya nədənsə qorxursa, ya çox soyuqdursa, ya çox istidirsə, ya da həyat yoldaşı üçün darıxırsa və sair.

4. Əgər hakim bu hallardan birində olarkən, qərar çıxarıbsa və onun qərarı doğrudursa, o, düzgün hesab edilir və icra edilməlidir.

5. Hədisdə, müsəlmanlara, xüsusən də hökmdarlara qarşı ixləsin göstəricisinə işarə var. Çünki əgər onlar təqvalı, xeyirxah olarlarsa, adi müsəlmanlar da təqvalı olurlar. Odur ki, hökmdarlara ən gözəl yollarla (məsələn, məktub yazmaq olar, amma mitinq və *minbərlərdə* danışmaq yox) göstəriş vermək lazımdır – bu, Allahu Təaləyə, itaətin və Ona yaxınlaşmağın ən gözəl göstəricilərindəndir və həmçinin onların islahına, böyük ümid bəxş edən vasitələrdən biridir.

(۳۷۶) عَنْ أَبِي بَكْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُنبِّئُكُمْ بِأَكْبَرِ الْكِبَائِرِ» - ثَلَاثًا؟ قُلْنَا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: «الْإِشْرَاكُ بِاللَّهِ، وَعُقُوقُ الْوَالِدَيْنِ»، وَكَانَ مُتَكِنًا فَجَلَسَ، فَقَالَ: «أَلَا وَقَوْلُ الزُّورِ وَشَهَادَةُ الزُّورِ» فَمَا زَالَ يُكْرِّرُهَا حَتَّى قُلْنَا: لَيْتَهُ سَكَتَ.

376. Əbu Bəkrətə (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم belə dedi: **“Sizə, ağır günahların ən böyüyündən xəbər verimmi?”** – və bunu üç dəfə təkrarladı. Biz cavab verdik: “Əlbəttə, ey Allahın Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم!” O buyurdu: **Allaha şarik qoşmaq və valideynlərin üzünə ağ olmaq.** O, bu barədə danışarkən dirsəklənmişdir, sonra o, oturub buyurdu: **yalan danışmaq, yalandan şahidlik etmək**”. O, bu sözləri təkrar edirdi, taki biz “Kaş o sussaydı” deyənə qədər (əl-Buxari 2654 və Muslim 87).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Günahların, böyük və kiçik olaraq bölünməsi. Buna Uca Allahın bu sözü də işarə edir: **“Əgər, sizə qadağan edilmiş, böyük günahlardan çəkinərsinizsə, sizin kiçik günahlarınızın üstünü örtərik”** (“Nisa” surəsi 31-ci ayə). [Böyük günahlar da, dərəcələrə bölünürlər, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Ən böyük günahlar”**].

2. Böyük günahları, kiçik günahlardan ayırmaq barədə, alimlər arasında ixtilaf vardır. Bu haqda deyilənlərin, ən yaxşısı isə Şeyxülislam İbn Teymiyyənin sözləridir: “Bunlar, dünyada cəzası və ya axirətdə əzab qorxusu olan günahlardırlar, və ya elə günahlar var ki, onları dilə gətirdikdən sonra, Allahın lənətinə və ya qəzəbinə düçar olmaq olar, və ya imanın inkarına və ya Cənnətə girməyin mümkün olmamasına səbəb olan günahlardırlar. Bunlar böyük günahlardırlar /*kəbair*/.

3. Günahların ən dəhşətlisi *şirkdir* — Allaha şərik qoşmaqdır, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, şirki böyük günahların, ən birincisi kimi qeyd etmişdir. Uca Allah buyurur: "**Şübhəsiz ki, Allah, Özünə şərik qoşulmasını əsla bağışlamaz. Bundan başqasını, dilədiyi kimsə üçün bağışlayar**" ("Nisa" surəsi 48 və 116-cı ayələr). Məgər Ondan başqasına ibadət etmək, bununla da Rəbbinin mərhəmətini inkar etməkdən, daha pis bir şey varmı?!

4. Valideynlərin haqqlarının böyüklüyünün göstəricisi, çünki onlar Allahu Taalənin, Qurani-Kərimin bir çox yerində zikr etdiyi, haqları ilə yanaşı qeyd olunur: "**Mənə şükür et və ata-anana təşəkkür et!**" ("Loğman" surəsi 14-cü ayə) və ya "**Rəbbin yalnız Özünə ibadət etməyi və valideynlər ilə yaxşı davranmağı əmr etmişdir**" ("İsra" surəsi 23-cü ayə) və bir çox başqa ayələrdə.

5. Yalan şahidlik etməyin və onu qəbul etməyin təhlükəsi, həmçinin qadağan olunmasının göstəricisi. Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, buna xüsusi məna vermişdir və bədəninin vəziyyətini dəyişdirərək, [çünkü əvvəl dirsəklənib, sonra düz oturdu] ifadə etmişdir və bu günaha qarşı, xəbərdarlıqları dəfələrlə təkrar etmişdir. Çünki yalançı şahidlik, böyük zərər gətirir: sahibini hüquqlarından məhrum etmək; barəsində yalan ifadə verilmiş şəxsə qarşı ədalətsiz rəftar; yalan və böhtandan istifadə; hakimlərin aldanması, hansı ki, yalan şahidliyə görə işin həqiqi vəziyyəti ilə ziddiyyət təşkil edən qərar çıxarırlar və digər pislik növləri.

6. İnsanların, asanlıqla yalan şahidlik etmələrindən, buna etinasız yanaşmalarından və digər günahlardan daha çox, bu günahı etməyə cəsarət etmələrinə görə, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, narahat idi.

7. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم, öz ümmətinə, səmimi münasibəti və fayda gətirən hər şeyi ümmətinə bildirməsi, eləcə də zərər gətirən hər şeydən xəbərdar etməsi. Allahın ona salavat və salamı olsun.

8. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم, səhabələri öyrətməsində olan gözəllik, çünki o, vacib məsələləri onlara çatdırır, onları vurğulayırdı ki, bu, onların şüurlarında kök salsın və ürəklərində daha yaxşı yer tutsun.

9. Valideynlərə itaətsizlik, onlar üçün xoşagəlməz əməllərin edilməsini və xoşa gəlməz sözlərin söylənməsini nəzərdə tutur. Valideynlərə qarşı itaətsizliyin qadağan edilməsi, onlara qarşı xeyirxah bir münasibət, yəni Allaha asiliyi ifadə edən əməllər istisna olmaqla, onların sevdiyi hər bir işi görməyi tələb edir. Valideynlərə qarşı xeyirxahlıq göstərmək, həm onların

sağlığında, həm də öldükdən sonra olmalıdır. Valideynlərə qarşı hörmətsiz münasibətə qadağa olaraq, ən balaca itaətsizliyin nümunəsi olaraq - “Uf!” sözü ilə, narazılığın ifadəsi kimi Quranda nazil edilib, və beləliklə də, bundan əlavə edilən hər şeyin daha çox qadağan olduğuna işarə vardır.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

10. Günahların böyük və kiçik olaraq bölünməsi, *imanın* dərəcəsinin artıb azalmasına dəlalət edir.

11. Şeyxlərin, bəzən dirsəklənmiş vəziyyətdə tələbələrə dərs keçməsi caizdir.

(۳۷۷) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَادَّعَى نَاسٌ دِمَاءَ رِجَالٍ وَأَمْوَالَهُمْ، وَلَكِنَّ الْيَمِينَ عَلَى الْمُدَّعَى عَلَيْهِ».

377. İbn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم belə demişdir: **“Əgər insanlara, istədikləri şey, ancaq onların dediklərinə [iddialarına] əsasən verilsəydi, onlar insanların qanının axıdılmasını tələb edər, onların malına qəsd edərdilər. Buna görə də and içmək, əleyhinə iddia açılan şəxsdən tələb olunur”** (əl-Buxari 4552 və Muslim 1711).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İbn Daqiq əl-İd, “İhkamul-Əhkam” 4/174-də demişdir: “Hədisdə, işarə var ki, şəriət əsasında, verilən hökmdən başqa, hökm verilə bilməz, hətta iddiaçı, öz sözlərində doğru görünsə belə”.

2. Təqsirləndirilən şəxs, and içir. Beyhəqinin rəvayətində deyilir: **“Dəlili, iddiaçı tərəf gətirməlidir”**.

3. Təqsirləndirilən şəxs, and içməyə borcludur, çünki onun mövqeyi daha güclüdür, çünkü əsas prinsip təqsirsizlikdir, buna görə də iddiaçı, ona qarşı sübut təqdim etmədiyi halda, onun and içməsi kifayətdir.

4. İddiaçının, iddiasını dəlilsiz qəbul etməməyin və təqsirləndirilən şəxsin, yalnız andı ilə kifayətlənməyin hikməti, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم kəlamında ifadə olunur: **“Əgər insanlara, istədikləri şey, ancaq onların iddialarına əsasən verilsəydi, onlar insanların qanının axıdılmasını tələb edər, onların malına qəsd edərdilər”**.

5. Yuxarıda deyilənlərə əsaslanaraq, başa düşürük ki, bu hədis, İslam fiqhinin ən böyük əsaslarından biridir və əksər hökmlər onun əsasında qurulur.

6. “Əl-bəyyinə” dəlil — həqiqəti, aşkara çıxarmağa və aydınlaşdırmağa kömək edən, hər şeyi özündə ehtiva edən, bir termdir, istər şahidlər, sübutlar və ya itirdiyi əşyanın iddiaçı tərəfindən təsviri olsun, hər şeyi özündə ehtiva edir.

İbn Rəcəb demişdir: “Bir şəxs, əlində olan hər hansı bir itirilmiş əşya haqqında, elan etməzsə, o itirilmiş şey, onun gizli xüsusiyyətlərini izah edəne aiddir” — bu, əlində itirilən əşya olan şəxsə qarşı, bir dəlildir */bəyyina/*.

Əgər, kiminsə itirdiyi əşyanı əlində tutan şəxs and içərsə ki bu onundur, o zaman iddiaçı, and içəndən daha güclü bir dəlil gətirənə qədər o əşya, əlində tutan adama məxsusdur.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Hədis İslamda “qan davası” və “yerindəcə özbaşına cəzalandırma” kimi anlayışın mövcudluğunu təkzib edir.

Qida haqqında kitab /əl-ət'ima/

كِتَابُ الْأَطْعِمَةِ

Yemək, içmək və geyimlə bağlı məsələlərdə, əsas odur ki, hamısı icazəlidir – Allahu Təalə və Rəsulunun ^{صلى الله عليه وسلم} haram buyurduqlarından başqa, heç bir şey haram deyildir. Məişət əşyaları [yemək, içki və geyim] *adət* kimi bir anlayış baxımından nəzərdən keçirilir və əsas etibarilə caizdir və onlardan yalnız bəziləri haramdır.

(۳۷۸) عَنِ النَّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ - وَأَهْوَى النَّعْمَانُ بِإِصْبَعَيْهِ إِلَى أُذُنَيْهِ - : «إِنَّ الْحَلَالَ بَيْنَ، وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيْنَ، وَبَيْنَهُمَا مُشْتَبِهَاتٌ، لَا يَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ، فَمَنْ اتَّقَى الشُّبُهَاتِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعَرْضِهِ، وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرَعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلَا وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمَى، أَلَا وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ، أَلَا وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً، إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ، أَلَا وَهِيَ الْقَلْبُ».

378. Numan ibn Bəşir (Allah ondan razı olsun) barmaqlarını qulaqlarına uzadaraq dedi: “Mən Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: *“Həqiqətən, halal açıqlanıb, haram açıqlanıb, onların arasında isə insanların çoxunun bilmədiyi şübhəli /müştəbihat/ vardır. Şübhəhəllərdən çəkinən, dinini və namusunu qorumuş olar. Kim şübhəyə düşərsə, yavaş-yavaş haram olana keçər, məsələn, sürüsünü haram olan yerin yaxınlığında otaran çoban kimi, hansı ki, az qala ora keçmək üzrədir. Həqiqətən, hər bir malikin öz qorunan, haram edilən yeri vardır və Allahın da qorunan, haram edilən yeri isə, onun haram etdiyi şeylərdir. Həqiqətən də, insanın bədənində bir ət parçası vardır və o, saleh olarsa, bütün bədən saleh olar. Əgər o xarab olarsa, bütün bədən xarab olar. Həqiqətən, o [bu ət parçası] qəlbdir”* (əl-Buxari 52 və Muslim 1599).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əl-Xəttabi “Maalim əs-Sünən” 4/624-də demişdir: “Şübhə etdiyiniz hər şeyi aradan qaldırmaq, təqvanın və xeyirxahlığın/*vara*’/ göstəricisi olacaqdır. Amma şübhəli şeylərə isə, o şey aid edilir ki, şübhə üçün [şəriətdə] dəlil, əsas var.

Ona görə də qorxular, şübhələr, tərəddüdlər, eləcə də hədisdəki **“Şübhə etdiyinizi tərk edin”** sözləri — bütün bunlar, şübhə etdiyiniz şeyi tərk etməyə çağırır.

2. Şeyxül-İslam İbn Teymiyyə “ət-Tuhfətu əl-‘İraqiyyə” (23 səh.) kitabında demişdir: “Zahidlik */zuhd/* ilə təqva */vara/* arasındakı fərq, ondan ibarətdir ki, *zuhd* — axirətdə sənə fayda verməyəcək şeyləri rədd etməkdir [yəni lüzumsuz icazə verilmiş şeyləri rədd etmək], *vara* — axirətdə sənə zərər verə biləcəyindən qorxduğun şeyləri tərk etməkdir. İbn Qeyyim demişdir: “Bu sözlər, bütün anlayışları birləşdirən, zahidlik və təqva haqqında, deyilə biləcək ən gözəl sözlərdir”.

3. Şeyxülislam həmçinin buyurmuşdur: “Əgər halal nemətlər, Allahu Təaləni zikr etməkdən yayındırırsa, onlara qarşı *zuhd* göstərmək daha yaxşıdır. Əgər diqqəti yayındırmasalar, əksinə, Allaha şükür etmələrinə səbəb olsalar, o zaman belə bir şəxsin məqamı zahidin məqamından daha yaxşıdır. *Zuhd* — qəlbin halal şeylərlə əlaqəsinin təmizlənməsidir ki, onlara münasibətdə qəlb rahatlıq hiss etsin.

4. “Əl-İdda” (4/448)-də, Əs-San'ani demişdir ki: “Bilin ki, təqvanın (vara) bütün mahiyyəti, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bu kəlamı ilə ifadə olunur: **“İnsanın özünə aid olmayan şeyi tərk etməsi, İslamın gözəl göstəricisidir”** (Tirmizi 2317 və İbn Macə 3976 sitat gətirmiş, səhih hədis). Hədis fayda verməyən, hər şeyi tərk etmək lazım olduğuna işarə edir, istər sözlər, baxışlar, əməllər, bir şey eşitmək və ya bir yerə hərəkət etmək, eləcə də digər gizli hərəkətlər (ürək tərəfindən yerinə yetirilən) və ya açıq şəkildə (bədənin hissələri və orqanları tərəfindən həyata keçirilən) hərəkətlər olsun. Bu, insanın təqva göstərməsi üçün, kifayət edən peyğəmbərlərin hikmətlərindəndir”.

(۳۷۹) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: أَنْفَجْنَا أَرْنَبًا بِمَرِّ الظَّهْرَانِ، فَسَعَى الْقَوْمُ فَلَعَبُوا، وَأَدْرَكْتُهَا فَأَخَذْتُهَا فَأَتَيْتُ بِهَا أَبَا طَلْحَةَ، فَذَبَحَهَا وَبَعَثَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِوَرِكَيْهَا وَفَخِذَيْهَا، فَقَبِلَهُ.

* لَعَبُوا: أَعْيَوْا.

379. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə, Mərruz-Zəhranın yanından keçərkən, bir dovşanı qorxutduq və insanlar onun dalınca qaçdılar, lakin onu tutmadan yoruldular. Mən isə, ona çatdım, tutdum və Əbu Təlhənin yanına gətirdim. O, dovşanı kəsdikdən sonra, onun baldırını və ya budunu Rəsulullah صلی الله علیه وسلم göndərdi və o da onu hədiyyə olaraq qəbul etdi” (ə-Buxari 2572 və Muslim 1953).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, dovşan ətinin yeyilməsinin icazəli olduğuna və dovşan ətinin yaxşı yemək növlərindən */tayyibə/* biri olduğuna işarə var ki, bu barədə bütün camaat yekdil fikirdədir.

2. Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم hədiyyələri qəbul edirdi, istər kiçik, dəyəri az olan, istərsə də əhəmiyyətli, dəyəri çox olan.

3. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم xeyirxahlığına, onun hədiyyə vermə sevgisi də daxildir — və bu, onun yoludur ki, möminlər arasında sevgi və dostluğa, qardaşlıq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə səbəb olur. Ona görə də bu adəti, möminlər arasında, xüsusən də qohumlar və qonşular arasında yaymaq lazımdır.

(۳۸۰) عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رضي الله عنه قَالَتْ: نَحَرْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم فَرَسًا فَأَكَلْنَاهُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ: وَنَحْنُ بِالْمَدِينَةِ.

380. Əsma binti Əbu Bəkr (Allah ondan və atasından razı olsun) belə demişdir: “Biz Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم zamanında, bir at kəsdik və yedik”.

Başqa bir versiyada deyilir: “Və biz o zaman Mədinədə idik” (əl-Buxari 5510 və Muslim 1942).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədis, at ətini yeməyin icazəli olduğuna dəlildir, çünki Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم zamanında o yeyilmişdi və o, bunu qınamamışdı. Digər toplumlarda olduğu kimi, iki “Səhih”də də belə deyilir: “Biz Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم zamanında, bir atı kəsdik və yedik. Biz və bütün ailəmiz”.

2. Hədisin bəzi versiyalarında “zəbh” kəlməsi verilmişdir ki, bu da onların heyvan kəsdiklərini bildirir, digərlərində isə “nəhr” [öldürmək, kəsmək (ucu şiş silahla)] “ən-nəhr” heyvanın iti xəncərlə boynundan vurulmasıdır ki, şah damarlarından qan axsın və adətən, dəvə bu cür kəsilir. “əz-zəbh” dəvə istisna olmaqla, bütün heyvanlarda, boyun damarlarının kəsilməsi üsuludur. Hədisdə “ən-nəhr” sözü verilmişdir, lakin çox güman ki, “əz-zəbh” sözü daha geniş mənasında nəzərdə tutulmuşdur.

3. “Və biz o zaman, Mədinədə idik” sözləri, *cihadın* qanuniləşdiyi və atlara ehtiyac olduğu üçün, at ətini yeməyin caizliyinin ləğv olduğunu iddia edənlərə təkzibdir.

(۳۸۱) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ لُحُومِ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ وَأَذِنَ فِي لُحُومِ الْخَيْلِ.

* وَلِمُسْلِمٍ وَحْدَهُ قَالَ: أَكَلْنَا زَمَنَ خَيْبَرَ الْخَيْلَ، وَحُمَرَ الْوَحْشِ، وَنَهَى النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم عَنِ الْحِمَارِ الْأَهْلِيِّ.

(۳۸۲) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه قَالَ: أَصَابَتْنَا مَجَاعَةٌ لِيَالِي خَيْبَرَ، فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ خَيْبَرَ وَقَعْنَا فِي الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ، فَانْتَحَرْنَاهَا فَلَمَّا غَلَّتْ بِهَا الْقُدُورُ، نَادَى مُنَادِي رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: أَنْ أَكْفَيْتُوا الْقُدُورَ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْ لُحُومِ الْحُمُرِ شَيْئًا.

(۳۸۳) عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيِّ رضي الله عنه قَالَ: حَرَّمَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم لُحُومَ الْحُمُرِ الْأَهْلِيَّةِ.

381. Cabir ibn Abdullahın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم, ev eşşəklərinin, ətini yeməyi qadağan etmiş, at ətini isə icazəli etmişdir.

Yalnız Muslim, Cabirin belə dediyini rəvayət edir: “Xeybərdə, biz at və vəhşi eşşəklərin [qulan, zebra] ətini yeyirdik. Ev eşşəklərinin ətini isə, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم yeməyi qadağan etmişdir” (əl-Buxari 5520 və Muslim 1941).

382. Abdullah ibn Əbu Əvfə belə demişdir: “Xeybər döyüşü gecəsi, biz çox ac idik, Xeybər fəthi günü isə, biz ev eşşəklərini gördük və kəsdik. Ət qazanları artıq qaynayanda, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم carçısı qışqırıb çağırdı: “Qazanlarınızı çevirin və ev eşşəklərinin ətini qətiyyənlə yeməyin” (əl-Buxari 5528 və Muslim 1937).

383. Əbu Sələta (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu ^{صلی اللہ علیہ وسلم}, ev eşşəklərinin ətini, yeməyi qadağan etmişdir” (əl-Buxari 5527 və Muslim 1936).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Ev eşşəklərinin, ətini yemək qadağandır.

İbn Əbdülbarr belə dedi: “Bu günə qədər, alimlər arasında bu qadağa ilə bağlı, ixtilaf yoxdur”. Lakin bu qadağa və eşşək ətinin, qazanlarını çevirmək əmri gəlməzdən əvvəl bu, caiz olaraq qalırdı.

2. Qadağanın səbəbi, eşşəyin özünün murdar /*nəcas*/ olmasıdır, necə ki, hədisdə deyilir: “**Həqiqətən, o (ev eşşəyi) murdardır**”. Buna görə də, eşşəyin sidiyi, peyini və qanı da murdardır /*nəcas*/.

3. At əti, yaxşı yemək olduğu üçün, yeməyin icazəli olduğuna işarə.

4. Vəhşi eşşəklərin ətini yeməyin, icazəli olduğuna işarə, çünki onlar faydalı ovdurlar.

(۳۸۴) عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَخَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بَيْتَ مَيْمُونَةَ، فَأَتَيْتُ بِضَبِّ مَحْنُودٍ، فَأَهْوَى إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بِيَدِهِ، فَقَالَ بَعْضُ النِّسْوَةِ اللَّاتِي فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ: أَخْبِرُوا رَسُولَ اللَّهِ بِمَا يُرِيدُ أَنْ يَأْكُلَ، فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَدَهُ. فَقُلْتُ: أَحْرَامٌ هُوَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «لَا، وَلَكِنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ». قَالَ خَالِدٌ: فَاجْتَرَرْتُهُ، فَأَكَلْتُهُ، وَالنَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم يَنْظُرُ.

* الْمَحْنُودُ: الْمَشْوِيُّ بِالرَّضْفِ، وَهِيَ الْحِجَارَةُ الْمُحْمَاةُ.

384. İbn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) dedi: “Bir dəfə, mən və Xalid ibn Vəlid, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ilə, Məymunənin evinə getdik və orada biza daşların üzərində qızardılmış, çöl kərtənkələsi gətirdilər. Rəsulullah صلى الله عليه وسلم əlini ona uzatdı və Məymunənin evində olan, qadınlardan bəziləri dedilər ki: “Allahın Elçisinə صلى الله عليه وسلم, onun indi nə yeyəcəyi haqqında, xəbər verin”. Mən dedim: “Bu, varandır (böyük kərtənkələ) ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم!” O zaman Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم əlini qabdan çəkdi və yemək yemədi. Mən soruşdum ki: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, bu *haramdır*mi?” O cavab verdi: “**Xeyr. Lakin bu, mənim xalqımın torpaqlarında yeyilən [yemək] deyil və mən bundan iyranirəm**”. Xalid dedi: “O zaman mən qabı özümə tərəf çəkdim və yeməyə başladım, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم isə mənə baxırdı” (əl-Buxari 5537 və Muslim 1945).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, kərtənkələ yeməyinin icazəli olması ilə bağlı dəlil var. Caizlik səhabələrin: “Ya Rəsulullah صلى الله عليه وسلم, bu *haramdır*mi?” sualı və “**Xeyr**” cavabı ilə müəyyən edilir. Təsdiq o faktıdır ki, Xalid ibn Vəlid kərtənkələ yeməyə başlayanda, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onu qınamadı. Bu anlayış, həmçinin kərtənkələ yeməyinin icazəli olduğuna əmin olan, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ailəsinin mövqeyindən irəli gəlir və buna görə də onu süfrəyə verdilər. Bundan əlavə,

Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ailəsi, onun icazəli və ya haram olması ilə bağlı hökmü öyrənmək üçün deyil, onun kərtənkələ olduğunu bildirməyi lazım bildi ki, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم ürəyi belə yemək istəmirsə, onu yəməsin. Elm adamları kərtənkələ ətinin yeyilməsinin icazəli olması ilə bağlı yekdil fikirdədirlər.

2. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم bir şeyə qarşı iyrənməsi, onu haram etmədiyinə işarə var, çünki onun şəriətlə heç bir əlaqəsi yoxdur, ancaq onun xasiyyətinin bir xüsusiyyəti, zövqünün və şəxsi üstünlüklərinin göstəricisidir.

3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم hər hansısa bir yeməyi, məzəmmət etməməsində də, özünü göstərən ədəb-ərkanı — və bu da, onun gözəl adəti idi: əgər hər hansı yemək xoşuna gələrdisə, yeyərdi, xoşuna gəlməzdisə, yəməzdi — amma məzəmmət etməzdi.

4. İnsan ruhu, həmişə öyrəşdiyi şeyə çəkilir. Ona görə də heç kəsi bəyənmədiyi və onun üçün xeyirli olmayanı, qəbul etməyə məcbur etmək lazım deyil. Axı insan, onda ikrah hissi yaradan, bir şey yeməyə başlayırsa, bu onun sağlamlığına zərər verir.

(۳۸۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم سَبْعَ غَزَوَاتٍ نَأْكُلُ الْجَرَادَ.

385. Abdullah ibn Əbu Əvfa demişdir: “Biz, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم ilə birlikdə yeddi dəfə, hərbi yürüşə çıxmışdıq və yeddi dəfə də çəyirtkə yemişdik” (əl-Buxari 5495 və Muslim 1952).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, çəyirtkə yeməyin icazəli olmasına dair dəlil var.

Ən-Nəvəvi (Allah ona rəhmət etsin) Muslimin (13/103)-cü “Səhih”inə verdiyi şərhində demişdir: “Bu, alimlərin yekdil rəyidir”.

2. Çəyirtkə, necə öldürülsə də, halaldır, çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Bizə, iki növ ölü və iki növ qan icazəlidir. Ölüyə gəlinca, o, çəyirtkələr və həyatının [əsas hissəsini] suda keçirən hər şeydir. Qana gəldikdə isə o, qaraciyər və dalaqdır”**¹.

¹ Əhməd 2/97, İbn Macə 3314, əd-Dara kutni 4/271-272 və başqalarının nəql etdiyi səhih hədis.

(۳۸۶) عَنْ زَهْدَمِ بْنِ مُضَرِّبِ الْجَرْمِيِّ قَالَ: كُنَّا عِنْدَ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه فَدَعَا بِمَائِدَتِهِ، وَعَلَيْهَا لَحْمٌ دَجَاجٍ، فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي تَيْمِ اللَّهِ، أَحْمَرُ شَبِيهُ بِالْمَوَالِيِّ، فَقَالَ لَهُ: هَلُمَّ، فَتَلَكَّأَ، فَقَالَ: هَلُمَّ، فَإِنِّي قَدْ رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَأْكُلُ مِنْهُ.

386. Zəhdəm ibn Müdərrib əl-Cərmi demişdir: «Bir dəfə, biz Əbu Musa əl-Əşərinin yanında idik və o, bir nimçə yemək gətirməyi əmr etdi və orada toyuq əti var idi. Bu zaman, bəni Teymullah qəbiləsindən olan, qırmızı dərili, azad olunan şəxsə oxşayan, bir nəfər içəri girdi. Əbu Musa ona dedi: “Bizimlə otur!” Amma o tərəddüd etdi. O zaman, Əbu Musa, yenə ona dedi: “Gedək! Həqiqətən, mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم toyuq əti yediyini görmüşəm”» (əl-Buxari 5518 və Muslim 1649).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, toyuq ətini yeməyin, icazəli olduğuna dair dəlil var, çünkü bu yaxşı yemək sayılır.

2. Toyuğun yediyi şeylərin, çoxunun murdar */nəcas/* olmasına baxmayaraq, bu onu *haram* etmir, lakin onun hökmü — “*cəlalə*”dir [bəzi alimlərin fikrincə, əgər toyuq nəcas yeyibsə, o zaman onu müəyyən müddətə, hər hansı bir otaqda bağlamaq və yalnız təmiz yeməklə qidalandırmaq lazımdır və bundan sonra, onu yemək olar; digər alimlərin fikrincə, hesab olunur ki, toyuq, ümumi qaydadan istisna olduğu üçün, bunu etmək lazım deyil, çünki digər mal-qaradan fərqli olaraq, toyuğun belə hərəkət etməsindən, demək olar ki, qorunmaq mümkün deyil. Allah daha yaxşı bilir.]

3. Yeməklərdə, içkilərdə və paltarlarda dəbdəbənin büruzə verilməsinin icazəli olması — insanın özünə belə bir şeyi rəva görməsi şəriətə zidd deyil.

Dəbdəbədən çəkinən və bununla Allaha yaxınlaşacağına inanan kəs, haqsız və haqdan uzaqdır, çünkü Allahu Təalə buyurur: **«De: "Allahın qulları üçün yaratdığı zinəti və təmiz ruziləri kim haram etdi?"»** ("Əraf" surəsi 32-ci ayə). Ancaq insan, buna öyrəşməmək üçün, daimi dəbdəbə içində yaşamamalıdır, çünki sonra öz nəfsi istəklərini saxlaya bilməyəcək.

(۳۸۷) عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلَا يَمْسَحُ يَدَهُ، حَتَّى يَلْعَقَهَا أَوْ يُلْعِقَهَا».

387. İbn Abbasın (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: “Sizdən biriniz yemək yeyən zaman, barmaqlarını yalamayana qədər, əlini silməsin” (ə-Buxari 5456 və Muslim 2031).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İnsan yemək yedikdən sonra, barmaqlarını yalamalıdır və [içində yemək olan] boşqabı sıyırmalıdır, bu yeməyin *bərəkətinə* nail olacağı ümidi ilə. Çünki insan, bilmir ki, *bərəkət* yeməyin əvvəlindədir və ya sonunda. Bu, istər az olsun, istərsə də çox olsun, Allahın nemətlərinə qarşı tam təkəbbürsüz olmanın ifadəsidir və Allahın nemətlərini ucaltmağı əhatə edir.

2. Hədisdə, Allahın nemətlərinə [yemək, içmək və sair kimi] qənaətcil münasibətin göstəricisi var. Onlara etinasızlıq göstərərək, onları zibil qutusuna və ya digər çirklənmiş yerlərə atmaq lazım deyil. [Ona görə də insanların, yemək qalıqlarını tualetə atması və ya zibilxanaya atması cinayətdir. Yaxşı olar ki, bu yeməyi yığıb quşların və heyvanların yeyə biləcəyi bir yerə aparsınlar.]

1- ci Fəsil ovçuluq haqqında /as-sayd/

بَابُ الصَّيْدِ

“As-sayd” (ov) – “ovçuluq” olaraq, “ov etmək” feilindən əmələ gələn bir addır. Bu söz ilə, həm də hərəkət yerinə yetirildiyi şey də adlanır, yəni ov.

Şəriətdə “as-sayd” — icazəli, vəhşi təbiətli, heç kimə məxsus olmayan və asanlıqla ovlanması mümkün olmayan heyvanın ovlanmasıdır. Ovun icazəli olduğuna dəlil Quran, Sünnə və alimlərin yekdil rəyidir.

(۳۸۸) عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُسَيْنِيِّ رضي الله عنه قَالَ: أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا بِأَرْضِ قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، أَفَنَأْكُلُ فِي آيَاتِهِمْ؟ وَفِي أَرْضٍ، أَصِيدُ بِقَوْسِي وَبِكَلْبِي الَّذِي لَيْسَ بِمُعَلَّمٍ، وَبِكَلْبِي الْمُعَلَّمِ، فَمَا يَصْلُحُ لِي؟ قَالَ: «أَمَّا مَا ذَكَرْتَ - يَعْنِي - مِنْ آيَةِ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِنْ وَجَدْتُمْ غَيْرَهَا فَلَا تَأْكُلُوا فِيهَا، وَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَاغْسِلُوهَا، وَكُلُوا فِيهَا، وَمَا صِدَّتْ بِقَوْسِكَ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ فَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلْ، وَمَا صِدَّتْ بِكَلْبِكَ غَيْرِ الْمُعَلَّمِ فَأَذْرَكْتَ ذَكَاتَهُ فَكُلْ».

388. Əbu Sələbə əl-Huşani (Allah ondan razı olsun) demişdir: «Bir dəfə mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم yanına gəlib dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم! Həqiqətən, biz kitab əhlinin torpaqlarında yaşayırıq. Bizə onların qablarında yemək icazəlidirmi [onda *nəcas* hazırlandığını düşünürüksə]? Bundan əlavə, bura ovçuluğun aparıldığı torpaqdır və mən də yayımla ov edirəm. Bəzən özümlə öyrədilmiş it, bəzən də öyrədilməmiş it götürürəm. Ov edərkən mənə nədən istifadə etmək icazəlidir?” Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Sizin dediyiniz şeylərə, yəni kitab əhlinin qablarında yemək yeməyə gəlincə, əgər başqa bir qabınız varsa, onların qablarında yəməyin. Əgər başqası yoxdursa, onların qablarını yuyun və onlardan yeyin. Yayla əldə etdiyiniz ova gəlincə — ox atan zaman Allahın adını zikr et və onu yeyə bilərsiniz. Öyrədilmiş itin köməyi ilə, əldə etdiyiniz şeyə gəlincə, onu ovun üstünə buraxdığınız zaman, Allahın adını zikr et və o zaman [ovunu] yeyə bilərsiniz. Öyrədilməmiş bir itin köməyi ilə, əldə etdiyiniz ova gəlincə, əgər ovu canlı tapsanız və [şəriət normalarına uyğun olaraq] kəsə bilərsiniz, o zaman onu yeyə bilərsiniz”**» (əl-Buxari 5496 və Muslim 1930).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kafirlərin qablarından və paltarlarından istifadə etmək olar, bir şərtlə ki, əgər başqa qab və paltar olmasa. Onların qabları, yalnız yuyulduqdan sonra istifadə edilə bilər.

2. Burada etiraz edilə bilər ki, bu hərəkət, hər hansı bir şeyin əslinin paklıq /*təharə*/ olması mövqeyinə ziddir. Lakin bu zaman, həmin şəxslərin murdarlıqdan /*nəcasdan*/ çəkinməmələri ilə bağlı şübhələr /*zənn*/, əsas /*əsl*/ mövqedən üstün olur, nəticədə insanın meyl etdiyi fikrə üstünlük verilir.

3. Yayla və öyrədilmiş itin köməyi ilə ov etmək olar, lakin bir şərtlə ki, ox buraxan və ya iti göndərən zaman, ovçu Allahın adını zikr etsin [yəni: "Bismilləh" desin]. Əgər ovçu, bilərəkdən və ya unutmazlıq üzündən, Allahın adını zikr etməsə, ov ona haram olar. Amma əgər bilmədiyinə görə, Allahın adını zikr etməmişdirsə, ovu ona halal olar, Hənbəli məzhəbində deyildiyi kimi. Ancaq daha düzgün rəydə deyilir ki, əgər insan unutmazlığa və ya bilmədiyinə görə, Allahın adını zikr etməmişsə, ovu ona halal olar. Bu, İmam Əhmədin verdiyi rəylərdən biridir.

4. Hədis, ilk baxışda, öyrədilmiş ov heyvanı tərəfindən yaralanaraq və ya zərbə alaraq [məsələn, hündürlükdən yıxılaraq] ölməsindən asılı olmayaraq, hər bir ovu yeməyin icazəli olmasına dəlalət edir. Bu, həm Şafii məzhəbidir, həm də İmam Əhməddən gələn rəylərdən biridir. Lakin daha çox məlum olan fikir budur ki, öyrədilmiş ov heyvanı tərəfindən, boğularaq öldürülən və ya zərbədən ölən ov halal deyildir.

5. Ovunu, diri taparaq, şəriət normalarına əsasən, kəsə bildiyi hallar istisna olmaqla, öyrədilməmiş itin ovladığı ov halal deyildir.

6. Hənbəli məzhəbinə görə, öyrədilmiş ov heyvanı, istər it, istər gepard (ov pələngi), istərsə də dişləri olan hər hansı bir heyvan, üç meyara cavab verməlidir:

1) ipdən azad edildikdə, ovunun arxasınca getməlidir;

2) göstərişlər verildikdə, ov heyvanı dayanmalıdır [məsələn, "Fu!" və ya "Ayağıma!"];

3) ova çatdıqda, ov heyvanı ovu yeməməlidir.

Əgər ov heyvanının pəncələri varsa, məsələn, qırğı və ya şahin, onda iki şərtə cavab verməlidir:

- 1) ipdən azad edildikdə, ovunun arxasınca getməlidir;
- 2) müvafiq göstərişlər verildikdə ov heyvanı dayanmalıdır.

Bəzi alimlər deyirlər ki, “öyrədilmiş heyvan” anlayışı adət-ənənəyə /‘urf/ aiddir. Əgər hər hansısa bir ərazidə, öyrədilmiş heyvanı, insanlar ovçu davranışına riayət edən kimi hesab edirlərsə, deməli o belədir və onun gətirdiyi ov icazəli olacaq, əks halda isə – yox. Bu, ən güclü fikirdir, çünki şəriətdə “öyrədilmiş heyvan” anlayışı qeyd olunur, şəriətin heç bir şərt qoymadığı şeylərə isə, adət nöqtəyi-nəzərindən baxmaq lazımdır.

7. Biliyin, cəhalətdən üstün olması. Çünki hətta öyrədilmiş və ya öyrədilməmiş itin, ovladığı ovun caiz olması və ya caiz olmadığı məsələsi belə, İbn Qeyyimin (Allah ona rəhmət etsin) dediyi kimi, elmi mövqeydən nəzərdən keçirilməsini tələb edir.

(٣٨٩) عَنْ هَمَّامِ بْنِ الْحَارِثِ، عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ رضي الله عنه قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي أُرْسِلُ الْكِلَابَ الْمُعَلَّمَةَ، فَيُمْسِكُنَ عَلَيَّ، وَأَذْكُرُ اسْمَ اللَّهِ؟ فَقَالَ: «إِذَا أُرْسَلَتْ كَلْبِكَ الْمُعَلَّمِ وَذَكَرْتَ اسْمَ اللَّهِ، فَكُلْ مَا أَمْسَكَ عَلَيْكَ»، قُلْتُ: وَإِنْ قَتَلَنَ؟ قَالَ: «وَإِنْ قَتَلَنَ، مَا لَمْ يَشْرَكْهَا كَلْبٌ لَيْسَ مِنْهَا»، قُلْتُ لَهُ: فَإِنِّي أُرْمِي بِالْمِعْرَاضِ الصَّيْدَ فَأُصِيبُ؟ فَقَالَ: «إِذَا رَمَيْتَ بِالْمِعْرَاضِ، فَخَرَقَ فَكُلْهُ، وَإِنْ أَصَابَهُ بِعَرَضٍ فَلَا تَأْكُلْهُ».

* وَحَدِيثُ الشَّعْبِيِّ عَنْ عَدِيِّ نَحْوَهُ، وَفِيهِ: «إِلَّا أَنْ يَأْكُلَ الْكَلْبُ، فَإِنْ أَكَلَ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنِّي أَخَافُ أَنْ يَكُونَ إِنَّمَا أَمْسَكَ عَلَى نَفْسِهِ، وَإِنْ خَالَطَهَا كِلَابٌ مِنْ غَيْرِهَا فَلَا تَأْكُلْ».

* «فَإِنَّمَا سَمَّيْتَ عَلَى كَلْبِكَ، وَلَمْ تُسَمِّ عَلَى غَيْرِهِ».

* وَفِيهِ: «إِذَا أُرْسَلَتْ كَلْبِكَ الْمُكَلَّبَ فَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ، فَإِنْ أَمْسَكَ عَلَيْكَ فَادْرَكْتَهُ حَيًّا فَادْبَحْهُ، وَإِنْ أَدْرَكْتَهُ قَدْ قَتَلَ وَلَمْ يَأْكُلْ مِنْهُ فَكُلْهُ».

* «فَإِنْ أَخَذَ الْكَلْبُ ذَكَاتَهُ».

* وَفِيهِ أَيْضًا: «إِذَا رَمَيْتَ بِسَهْمِكَ فَادْكُرِ اسْمَ اللَّهِ».

* وَفِيهِ: «فَإِنْ غَابَ عَنْكَ يَوْمًا أَوْ يَوْمَيْنِ - وَفِي رِوَايَةٍ: الْيَوْمَيْنِ وَالثَّلَاثَةِ - فَلَمْ تَجِدْ إِلَّا أَثَرَ سَهْمِكَ فَكُلْ إِنْ شِئْتَ، وَإِنْ وَجَدْتَهُ غَرِيقًا فِي الْمَاءِ فَلَا تَأْكُلْ، فَإِنَّكَ لَا تَدْرِي: الْمَاءُ قَتَلَهُ أَوْ سَهْمُكَ».

389. Həmmam ibn əl-Harisin sözlərindən rəvayət olunur ki, Ədi ibn Hatim demişdir: «Bir dəfə mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu ^{صلى الله عليه وسلم} ! Həqiqətən, mən ov ovlamaq üçün öyrədilmiş itləri, Allahın adını çəkərək, göndərirəm onlar da onu mənim üçün tuturlar”. Peyğəmbər ^{صلى الله عليه وسلم} dedi: **“Əgər öyrədilmiş iti buraxsan və eyni zamanda Allahın adını zikr etsən, itin sənin üçün tutduğu ovu, rahatlıqla yeyə bilərsən”**. Mən soruşdum: "O, ovu öldürsə belə?" O cavab verdi: **“Öldürsə belə, ancaq bir şərtlə ki, [sənin buraxmadığın] başqa bir it ovun dalınca qaçmasın”**. Mən dedim: “Bəzən ova kiçik bir nizə [yaxud lələksiz ox] atıram.” O dedi: **“Əgər kiçik bir nizə atsan və o, ovun gövdəsini deşib keçsə, o zaman onu yeyə bilərsən. Əgər sən onu nizanin arxası ilə bir zərbə ilə [ucunun özü ilə deyil] öldürdünsə, onu yemə.”** » (əl-Buxari 5476 və Muslim 1929).

Əş-Şəbinin nəql etdiyi və Ədinin sözlərindən rəvayət edilən, oxşar hədisdə, bəzi aydınlıq var: **“Əgər it ovun bir hissəsini yeyərsə, o zaman yeməyin. Doğrusu, mən qorxuram ki, o, ovu sənin üçün deyil, özü üçün tutub. Onun yanında başqa itlər tapsan, bu ovu yemə. Həqiqətən, sən yalnız öz itini buraxdığı zaman Allahın adını zikr etdin (Bismilləh deyərək) və onu başqa itlər üzərində zikr etmədin.**

Hədisdə həmçinin deyilir: **“Öyrədilmiş bir it, buraxdığınız zaman, onun üzərində Allahın adını zikr edin, əgər sizə diri ov gətirsə, onu kəsin. Ovu öldürən itin, ova toxunmadığını görsəniz, onu yeyə bilərsiniz. Çünkü həqiqətən, itinizin tutduqları sizin özünüz kəsdiyiniz kimi olacaq”**.

Hədisdə həmçinin deyilir: **“Oxunuzu atdığınız zaman, onun üzərində [“Bismilləh” deyərək] Allahın adını zikr edin”**.

Hədisdə həmçinin deyilir: **“Ovunuzu bir və ya iki gün tapa bilməsəniz belə — başqa bir versiyaya görə: iki və ya üç gün sonra onu tapandan sonra üzərində oxun izindən başqa bir şey tapmasanız, istəsəniz, onu yeyə bilərsiniz. Əgər ovunuzu suda ölü tapsanız, onu yeməyin. Çünki bilmirsiniz ki, o, sudamı ölüb, yoxsa sizin oxunuzdanmı ölüb”** (əl-Buxari 175, 2054, 5475 və başqaları və Muslim 1929).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, itin və buna bənzər ov heyvanlarının, məsələn, qepard, şahin, qırğı və sair, tərəfindən tutulan ovun, icazəli olmasına işarə var, bir şərtlə ki, heyvan öyrədilmiş olsun və ov dalınca göndərilərkən, Allahın adı zikr olunsun, sahibinə ovunu diri və ya ölü gətirməsindən asılı olmayaraq.

2. Biri öyrədilmiş, digəri öyrədilməmiş, iki fərqli itlərin gətirdiyi ovu yemək qadağandır. Çünki bu halda, iki vəziyyətin birləşməsi baş verir: icazəli — öyrədilmiş it ilə, qadağan olan — öyrədilməmiş it. Ona görə də, belə hallardan uzaq olmaq lazımdır, çünki belə ət şübhəlidir.

3. Ox buraxarkən, mütləq Allahın adını zikr etmək lazımdır — bu məsələyə daxildir, eyni üsul ilə işləyən hər bir silah növü, məsələn tüfəng və həmçinin onun bütün fərqli növləri və fərqli adları. Əgər insan, unutmazlıq və ya diqqətsizlik üzündən, atış zamanı Allahın adını zikr etməyibsə, ov ona icazəli olar, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi.

4. Allahın adının */təsmiyə/* zikr edilməsi şərtidir və ov zamanı, — öyrədilmiş və öyrədilməmiş — iki fərqli itin iştirak ilə öldürülən ov, — haram olacaq, çünki [ov üçün göndərilən zaman] öyrədilməmiş iti buraxarkən, üstündə Allahın adı zikr edilməmişdir.

5. Niyət və öyrənmə bacarığı, ov heyvanlarından tələb olunan xüsusiyyətlərdir. Çünki bir hissəsi, ov heyvanı tərəfindən yeyilmiş ov, bu ovu sahibi üçün deyil, özü üçün tutmuş ola biləcəyini nəzərə alsaq, o zaman bu o insana halal deyil.

6. Əgər ovçunun, silahla atəş açdığı ovu və ya öyrədilmiş heyvanı, üzərinə göndərdiyi ovu diri tapsa, o zaman onu mütləq şəriət qanunlarına uyğun olaraq kəsməlidir. Əgər insan, ovunu ölü taparsa, onun silah atışı və ya öyrədilmiş heyvanı, onun ovunu icazəli hesab etməyə imkan verən amillərdir.

7. Ovçu, ovunu vurub, onu suda artıq ölü taparsa, o zaman aydın deyil: onun oxundan ölübmü və ya boğularaq, o zaman bu amil, onun ovunu haram edir, çünki onun boğularaq öldüyünə dair ehtimal var. Ancaq bu hal, o zaman olur ki, əgər insan, güclü şübhə içindədirsə. Əgər ovçu, ovunun onun gülləsi ilə öldürüldüyünə inanmağa meyllidirsə və yara bunu açıqca göstərsə, ovu icazəlidir. Bu, hal, haram ilə icazəli olanın, birləşdirildiyi ümumi bir mövqedir, [yəni bu halda, insanın meyl etdiyi rəyə uyğun hərəkət etmək lazımdır].

8. Kiçik nizə [və ya lələksiz ox] — "*əl-mi'rad*" — və digər ov silahları: əgər ov belə silahın ucu ilə öldürülmüşsə və ya ovun bədənini deşib keçibsə, belə ov icazəlidir, çünki qan axıdılmışdır. Əgər heyvan və ya quş, silahın küt tərəfi və ya onun ağırlığı ilə vurularaq öldürülmüşdirsə, onda belə ov icazəli deyildir, çünki o, dağdan düşmüş heyvan kimi, leş sayılacaq.

(۳۹۰) عَنْ سَالِمٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ عَنِ أَبِيهِ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ أَقْتَنَى كَلْبًا إِلَّا كَلَبَ صَيْدٍ أَوْ مَاشِيَةٍ فَإِنَّهُ يَنْقُصُ مِنْ أَجْرِهِ كُلِّ يَوْمٍ قَيْرَاطَانٍ».

* قَالَ سَالِمٌ: وَكَانَ أَبُو هُرَيْرَةَ يَقُولُ: أَوْ كَلَبَ حَرْثٍ، وَكَانَ صَاحِبَ حَرْثٍ.

390. Salim ibn Abdullah ibn Ömər (Allah onlardan razı olsun) atasından rəvayət edir ki, o demişdir: «Mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Hər kim, it saxlayarsa, o adamın savabı hər gün iki qırat azalar, ov iti və çoban iti istisnadır”**». Muslimin bir versiyasında, Salimin belə dediyi bildirilir: «“Əbu Hureyra dedi: “Yaxud əkinləri qoruyan itlər”, [onları haramdan istisnalara əlavə edərək], çünki özünün də əkin sahələri var idi”» (əl-Buxari 5481 və Muslim 1574).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. İt saxlamaq qadağandır. İtin sahibi hər gün mükafatından, iki qırat itirir və bu, böyük bir ölçüdür, hansı ki, onun ölçüsünü yalnız Allahu Təalə bilir.

2. Onun səbəbindən gələn, böyük ziyanə görə, it saxlamaq qadağandır, yəni: mələklərin itin olduğu yerdən uzaqlaşması; itin, insanlara tələqin etdiyi qorxu və sair. İt olan evə, mələklər girməz, Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم səhih olaraq nəql edildiyi kimi. Bundan əlavə, it çox murdar bir heyvandır və onun murdarlığı */nəcasəsi/* o qədər davamlıdır ki, hətta insan onun tüpürcəyini belə [yaladığı qabları və ya başqa bir şeyi] yalnız bir neçə dəfə su ilə yuyub və bir dəfə qumla təmizləməklə qurtara bilər.

3. Əgər bu faydalı olarsa, it saxlamaq icazəlidir, yəni ondan mal-qara və əkinçilikdə və ovda istifadə etmək üçün.

4. Bütün deyilənlərə əsasən başa düşmək olar ki, avropalılar itləri onlardan faydalanmamaq üçün saxlayanda necə axmaqlıq və ağılsızlıq edirlər. Onlara ən yaxşı yeməkləri yedizdirir, çimizdirir, təmizləyir, hətta öpürlər və geyindirirlər. Bundan daha axmaq bir şey ola bilərmi? Ən təəccüblüsü isə odur ki, bu pis əxlaq və adət-ənənələri, aramızda olan bəzi axmaqlar mənimsəyib, Qərbi kor-koranə təqlid edib, avropalılara sitayiş edib, onların əməllərini öz dinlərinə çevirib, onlarda olan hər cür alçaqlığa aşıq olublar. Həqiqətən, biz hamımız Allaha məxsusuq və Ona qayıdacağıq!

(۳۹۱) عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ رضي الله عنه قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم بِذِي الْحُلَيْفَةِ مِنْ تِهَامَةَ، فَأَصَابَ النَّاسَ جُوعٌ، فَأَصَابُوا إِبِلًا وَغَنَمًا، وَكَانَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم فِي أُخْرِيَاتِ الْقَوْمِ، فَعَجَلُوا وَذَبَحُوا، وَنَصَبُوا الْقُدُورَ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم بِالْقُدُورِ فَأُكْفِئَتْ، ثُمَّ قَسَمَ، فَعَدَلَ عَشْرَةَ مِنَ الْغَنَمِ بَبَعِيرٍ، فَدَدَّ مِنْهَا بَعِيرٌ، فَطَلَبُوهُ، فَأَعْيَاهُمْ، وَكَانَ فِي الْقَوْمِ خَيْلٌ يَسِيرَةٌ، فَأَهْوَى رَجُلٌ مِنْهُمْ بِسَهْمٍ، فَحَبَسَهُ اللَّهُ، فَقَالَ: «إِنَّ لِهَذِهِ الْبَهَائِمِ أَوَابِدَ كَأَوَابِدِ الْوَحْشِ، فَمَا غَلَبَكُمْ مِنْهَا فَاصْنَعُوا بِهِ هَكَذَا»، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا لَأَقُو الْعَدُوَّ غَدًا، وَلَيْسَ مَعَنَا مُدَى، أَفَنَذْبِحُ بِالْقَصَبِ؟ قَالَ: «مَا أَنْهَرَ الدَّمَ، وَذُكِرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ، فَكُلُوهُ، لَيْسَ السِّنُّ وَالظُّفْرُ. وَسَأُحَدِّثُكُمْ عَنْ ذَلِكَ، أَمَّا السِّنُّ فَعَظْمٌ، وَأَمَّا الظُّفْرُ فَمُدَى الْحَبْشَةِ».

391. Rafi ibn Xədic demişdir: «Biz Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ilə birlikdə Tihama bölgəsində yerləşən, Zül-Hüleyfə adlı yerdə idik, və o ərəfədə insanlar aclıq hiss etməyə başladılar. O zaman [kafirlərdən] dəvə və qoyunları əllərindən aldılar — o vaxt Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم ordunun arxasında idi — və tələsik mal-qaranı kəsib, iri yemək qazanlarını hazırladılar. Bundan xəbər tutan Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم bütün qazanları çevirməyi əmr etdi və bu əti qadağan etdi, çünki bu ət qeyri-qanuni yol ilə alınmışdı. Sonra o, qəniməti böləndə bir dəvəni on qoçla bərabərləşdirməyə başladı. Bu zaman dəvələrdən biri qaçdı, adamlar onun dalınca qaçdılar, amma tuta bilmədilər — insanların atları az idi. O zaman bir nəfər dəvəyə ox atdı və Allah onu dayandırdı [yəni dəvə öldü]. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Həqiqətən, bu heyvanlar vəhşi heyvanlarla eyni vərdişlərə malikdirlər. Buna görə də, sizdən bir şey qaçarsa, onunla eyni ov ovlayanda olduğu kimi davranın”.**» Rafi əlavə etdi: «“Mən dedim: “Ey Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم, sabah biz düşmənlə qarşılaşacağıq və bıçaqlarımız belə

yoxdur! Heyvanları taxta bıçaqla kəsə bilərikmi?” Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم belə cavab verdi: **“Qanı tökülən və üzərində Allahın adı çəkilən hər bir şeyi yeyin, lakin dişlərdən [əs-sinn] və caynaqlardan [əz-zufr] istifadə etməyin. Mən sizə bu barədə məlumat verəcəyəm: dişlərə gəldikdə, bunlar sümüklərdir, caynaqlara gəldikdə, bunlar efiopiyalıların bıçaqlarıdır”**» (əl-Buxari 3075 və Muslim 1968).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم gözəl adətlərindən biri də, həmişə ordusunun arxasında getməsi idi ki, onlardan biri geridə qaldığı zaman, zəiflərə kömək etsin. Əmirlər və hökmdarlar da eyni şəkildə davranmalıdırlar, çünki hər bir şəraitdə insanların acizliyini və zəifliyini nəzərə almalıdırlar, məsələn, camaat namazı qılarkən imam onun arxasında namaz qılan qocalar və ya xəstələr haqqında düşünməlidir və namazı uzatmamalıdır və sair.

2. Hökmdar, öz tabeliyində olanlarla və bütün ordusu ilə tərbiyə işləri aparmalıdır. Çünki Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ondan icazə almadan, səhabələri bu tələskənliyə və özbaşınalığa görə cəzalandırdı. Buna görə də cəza olaraq onları, almaq istədikləri şeylərdən məhrum etdi.

3. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم nə üçün qazanların aşırılmasını əmr etdiyi barədə, alimlər arasında ixtilaf vardır [çünki içində halal ət var idi]. Əl-Qadi İyad Muslimin “Səhih” kitabının şərhində qeyd etmişdir ki, ola bilsin ki, ət qanunsuz yol ilə əldə edildiyi üçün bunu edib. Əl-Qadi İyad, həmçinin Əbu Davudun rəvayət etdiyi, ənsarlardan birinin sözlərini nəql etmişdir: “İnsanlar çox yorğun və ac idilər, ona görə də qoyunları görüb onları kafirlərin əlindən aldılar. Həqiqətən, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم atın üstündə gəlib, oxu ilə onları çevirdiyi zaman qazanlarımız artıq qaynayırdı, sonra bu ətin üstünə qum atmağa başladı ki, ət tamamilə yararsız hala düşsün. Sonra o dedi: **“Həqiqətən, kiminsə əlindən alınmış ət ölü heyvanın ətindən daha halal deyildir”**.

4. Əgər hökmdar, faydalı olacağını hesab edərsə, günahkarın malını məhv etməklə onu cəzalandırmaq olar. Bu, İmam Əhməddən nəql olunan və onun tərəfdarlarının əksəriyyətinin qəbul etdiyi, güclü bir fikirdir, onlardan biri Şeyxülislam İbn Teymiyyədir [bax. “Məcmu’ul-Fətava” 35/402] və tələbəsi İbn Qeyyim. Belə cəzanın məqsədi tərbiyə etməkdir ki, insan bu cür hərəkətləri dayandırсын və bundan sonra da onları etməsin. Çünki belə bir cəza, kimsə üçün digər cəzadan daha təsirli ola bilər. Hənbəli məzhəbinin,

məşhur fikrinə gəlincə, malın məhv edilməsi ilə cəzalandırma qadağandır, amma, bu zəif rəydir, çünki bir çox hədislərlə ziddiyyət təşkil edir və onların ləğv edilməsinə dair heç bir dəlil yoxdur. Məsələn, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم, oğrunun və qənimətləri mənimsəyənin, malının yandırılmasını əmr etməsi haqqında və bunun nəticəsində, onların qazandıqlarından qat-qat artıq itkilərə məruz qaldıqlarını söyləyən hədislər; və ya bir kimsəyə, tapdığı əşyaya aid məsələdə, icazə verilən sərhədləri aşdığına görə ikiqat cəza verməsi və sair.

5. Ədalətə riayət olunmasının göstəricisi, xüsusən də məsələ kafirlərə qarşı *cihaddan* gedirsə, çünki onların üzərində qələbənin səbəbi budur. Hədisdən xatırladığımız kimi, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم qənimətləri bölüşdürərkən bir dəvənin, on qoyuna bərabər olduğunu demişdir. Və burada qiymətin hesablanması nəzərdə tutulurdu, qurbanlıqda olduğu kimi, bir dəvənin on qoyunla əvəzlənməsi yox, hansı ki, şəriətə görə bir dəvəni yeddi qoyunla əvəz etmək olar — burada artıq qiymət nəzərdə tutulur.

6. Əgər heyvan qaçarsa və onu tutmaq olmursa, istər dəvə, istər inək, istər qoyun, istərsə də başqa ev heyvanı, onu tutmağa və ya vurmağa çalışmalı, əgər o ölərsə, bu güllə onu halal edər, çünki onun hökmü ovlanan heyvanın hökmünə bənzəyir.

7. İstənilən alətlə, istər dəmir, istər daş, istərsə də taxta əşya ilə qurban kəsmək olar, hansı ki, onun vasitəsilə heyvanın qanını buraxıb, axıtmaq olar.

8. Allahın adının [*“Bismilləh”* kəlməsinin] zikr edilməsi vacib şərtidir. Yuxarıda dedik ki, əgər insan unutqanlıq və ya diqqətsizlik üzündən Allahın adını tələffüz etməzsə, bunda heç bir problem yoxdur.

9. Mal-qaranı heyvanların dişləri və caynaqları ilə kəsmək, onlardan alət kimi istifadə etmək icazəli deyildir. Belə bir qadağanın hikmətini Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم kəlamı izah edir ki, diş - sümükdür, sümük bıçaqlarından istifadə etmək haramdır, caynaq isə Efiopiya bıçağıdır ki, ondan da istifadə etmək haramdır, kafirlərə oxşamaq deyil, onlara zidd davranmaq üçün.

10. Bundan başa düşürük ki, mal-qaranı hər cür sümüklə kəsmək haramdır — bu düzgündür, üstəlik, bu, İmam Əhmədin *rəvayətlərindən* biridir. Hənbəli *məzhəbinin* məlum fikrinə gəlincə, qadağa yalnız heyvan dişlərinin istifadəsinə qoyulmuşdur.

11. Burada həmçinin kafirlərə bənzəmənin və hər hansı bir işdə onlara oxşamağın haram olduğunu təsdiq edilir. Bu qadağa, müxtəlif elmlərin, və ya istehsal növlərinin, sənətkarlığın öyrənilməsinə şamil edilmir, çünki bütün bunlar istisnasız olaraq bütün insanların ümumi hüququdur. Ona görə də, yaxşı olar ki, kafirlər bu işdə müsəlmanlardan qabağa getməsinlər.

2-ci Fəsil qurbanlar haqqında /əl-ədahi/

بَابُ الْأَضَاحِي

“əl-adahi”, “əl-udhiyyə” — qurbanlıq, sözünün cəmidir . Söz bu ayinin icra olunduğu günün “əd-duha” vaxtının adından gəlir.

Şəriətdə “əl-udhiyyə” Qurban bayramı [‘id al-Adha] münasibəti ilə, Allahu Təaləyə yaxınlaşmaq niyyəti ilə, qurban kəsilən heyvandır. Bu ibadət mərasiminin qanuniliyinə Quran, Sünnə və alimlərin yekdil rəyi dəlalat edir.

(۳۹۲) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: ضَحَّى النَّبِيُّ ﷺ بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ، وَسَمَّى وَكَبَّرَ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا.
* الْأَمْلَحُ: الْأَغْبَرُ، وَهُوَ الَّذِي فِيهِ سَوَادٌ وَبَيَاضٌ.

392. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم iki dənə açıq boz rəngli, buynuzlu, 2 yaşında olan qoçları öz əli ilə kəsərək qurban etdi. O, Allahın adını zikr etdi (yəni “*Bismilləh*”) və Onu ucaltdı (yəni “*Allahu Əkbər*”), ayağını onların kürəklərinə qoyaraq [boyun tərəfinə yaxın ki, qan daha tez çıxsın, beləliklə heyvanlara mərhəmət göstərdi]” (əl-Buxari 1712 və Muslim 1966).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Qurban kəsmək */udhiya/* qanunidir və müsəlmanlar bu məsələdə yekdildirlər. Şeyxul-İslam İbn Teymiyyə demişdir: “Qoç kəsmək onun dəyəri qədər *sədəqə* verməkdən daha yaxşıdır. Əgər insanın, Allaha yaxınlaşmaq üçün xərcləmək istədiyi malı varsa, *udhiyyə* etməsi daha yaxşıdır.

2. Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم qurban kəsdiyi heyvanlar kimi və hədisdəki xüsusiyyətlərə [açıq boz, buynuzlu, 2 yaşında olan və sair kimi] uyğun olan heyvanları kəssəniz daha yaxşı olar, çünki bunun müəyyən mənası var, Allah daha yaxşı bilir.

3. Mal-qara kəsməyi bilən şəxs, bunu özü etsə, daha yaxşı olar, çünki Allaha yaxınlaşmaq üçün mal-qara kəsirsə, bu böyük ibadət olar.

4. Heyvanın boğazını kəsərkən: “*Bismilləh və Allahu Əkbər*” (Allahın adı ilə, Allah Böyükdür) demək lazımdır. Bunun nə üçün edilməli olduğu son dərəcə aydın və başa düşüləndir.

5. İnsan, heyvanın boğazını kəsən an, ayağını qoyunun kürəyinə, boynuna daha yaxın qoymalıdır ki, ruhunu tez və rahat buraxsın.

6. Kəsim zamanı, qoyun sol tərəfi üstə qoyulsa yaxşı olar, çünki boğazını kəsmək daha rahat və asan olur.

Şeyxül-İslam İbn Teymiyyənin sözlərindən əldə edilən faydalar (bax: Məcu'ul-Fətava 26/306):

1. Həcc etmək və *sədəqə* vermək caiz olduğu kimi, mərhum üçün onun adından qurban kəsmək də olar.

2. İnsan, qurbanlıq heyvanın üçdə birini *sədəqə*, üçdə birini isə hədiyyə edir. Əgər o, ailəsi ilə birlikdə, qurbanlıq heyvanın çoxunu yesə, yaxud onu hədiyyə etsə, yaxud bişirib qonaq dəvət etsə, bütün bunlar caizdir.

3. Əgər qurban bayramı günü, insan bir qoyun kəsərsə, alimlərin ən düzgün rəyinə görə bu, o adamın və ailəsinin adından kifayət edər. Bundan əlavə, bu, İmam Malik və Əhmədin və məhz bunu edən səhabələrin *məzhəbidir*.

İçkilər haqqında kitab /əl-əşriba/

كِتَابُ الْأَشْرِبَةِ

(۳۹۳) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ عُمَرَ قَالَ عَلَى مَنبَرِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ: أَمَّا بَعْدُ، أَيُّهَا النَّاسُ، إِنَّهُ نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ وَهِيَ مِنْ خَمْسَةِ: مِنَ الْعِنَبِ، وَالتَّمْرِ، وَالْعَسَلِ، وَالْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ. وَالْخَمْرُ مَا خَامَرَ الْعَقْلَ، ثَلَاثٌ وَدِدْتُ أَنْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ عَهْدَ الْإِنَّا فِيهِنَّ عَهْدًا نَنْتَهِي إِلَيْهِ: الْجَدُّ، وَالْكَالَلَةُ، وَأَبْوَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الرَّبِّ.

393. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, [onun atası] Ömər, Allah Rəsulunun صلی اللہ علیہ وسلم minbərində dayanarkən belə dedi: “Və daha sonra: Ey insanlar! Həqiqətən, Allah

Rəsulunun ﷺ zamanında, beş şeydən hazırlanmış spirtli içkilərin */əl-həmr/* içilməsinə qadağa nazil olmuşdur: üzüm, xurma, bal, buğda və arpa. Spirtli içkilərə, zehni bulandıran hər şey daxildir. Amma daha üç şey də var [Ey insanlar!], istəyərdim ki, Rəsulullah ﷺ bunlar haqqında daha ətraflı izah etsin ki, biz qərar qəbul edərkən, o izahlara əsaslanıb: baba */əl-cədd/*, *əl-qələlə* və sələmçilik */riba/* ilə bağlı fəsillərdən biri haqqında” (əl-Buxari 5588 və Muslim 3032).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

Yuxarıda, sərxoşedici içkilər */xəmr/*, onların tərifi və onlara aid olan şeylər barədə, alimlərin ixtilafından danışdıq. Həmçinin yuxarıda Ömərdən (Allah ondan razı olsun) bu *əsəri* qeyd etdik. Daha düzgün rəy budur ki, *xəmr* — zehni məst edən hər bir içkidir və çox miqdarda məst edən hər şey, az miqdarda da haramdır.

Əsərdən əldə edilən digər faydalar da var ki, bunlar aşağıda veriləcək:

1. Haqqında qadağa nazil edilən sərxoşedici içkilər və bu qadağanın endirilməsindən sonra, səhabələr arasında formalaşan anlayış aşağıdakılardır: zehni məst edən hər şey sərxoşedici içkilərə */xəmr/* aiddir və onların zamanında üzümdən, xurmadan, baldan, buğdadan və arpadan hazırlanan müxtəlif növləri var idi. Bütün bunlara *xəmr* deyilirdi və ondan sonra meydana çıxanların hamısı da *xəmrdir*, nə qədər çox adları olsa da.

2. Alim, elmində nə qədər yüksəklərə çatsa da, onların hamısını dərk etməyə qadir deyil. Onun bilmədiyi şeylər həmişə olur. Əbu Bəkrdən sonra, səhabələr arasında, Ömərdən çox bilən yox idi. Buna baxmayaraq o, üç sual ona aydın deyildi və bu barədə Peyğəmbərdən ﷺ şəxsən soruşmaq istəyirdi. Bu o demək deyil ki, Peyğəmbər ﷺ onlara aydınlıq gətirməyib. O, risalətini tam çatdırdı və ona əmanət olunan hər şeyi çatdırdı. O, hətta bu üç sualdan daha gizli və mənası az olanı da Allahdan çatdırdı. Lakin heç kim Allah Rəsulunun ﷺ bildirdiyi bütün elmi əhatə edə bilməz.

3. Ömər in bilmək istədiyi ilk sual: mərhumun, atası və doğma qardaşları varsa, babanın mirasının payı nədir. Zeyd ibn Sabit və alimlərin əksəriyyəti, o cümlədən üç imam: Malik, əş-Şafi və Əhməd, miras haqqında fəsildə ətraflı bəhs edildiyi kimi, babanın qardaşlarla birlikdə, mirasdan pay almalı olduğunu hesab edirlər. Əbu Hənifənin də fikrinə görə, Əbu Bəkr əs-Siddiq deyib ki, əgər mərhumun babası varsa, o, ata məqamını tutur, mərhumun qardaşları isə miras almırlar. Bu həm də İmam Əhməddən nəql olunmuş və Şeyxülislam İbn Teymiyyə və onun bəzi ardıcılları tərəfindən seçilmiş rəydir.

4. İkinci sual: “*əl-qalələ*” ifadəsi və onun mənası. Bu, o mərhumdur ki, ondan sonra nə ata, nə də oğlan uşağı qalıb. Buna “Nisa” («Qadınlar») surəsinin sonunda, ondan sonra uşaq qalmayan mərhumun mirasının bölüşdürülməsindən bəhs edən ayənin mətni dəlalət edir. Bu ayəyə diqqətlə nəzər salsaq, bizə aydın olar ki, şərt övladının olmamasıdır, çünki mərhumun bacısı mirasın yarısına varis ola bilməz, əgər onun uşağı qalıbsa. Uca Allah buyurur: «**Atası və övladı olmayan şəxsin (mirası) haqqında Allah sizə fətva verir ki, əgər övladı olmayıb, bir bacısı olan adam vəfat edərsə, mirasın yarısı onundur (bacısınınındır)**» (“Nisa” surəsi 176-cı ayə). Bu, “*əl-qalələ*” ifadəsinin təfsiridir və Əbu Bəkr əs-Siddiqin təfsiridir ki, həm keçmişdə, həm də bizim dövrümüzdə əksər səhabə və imamlar, həmçinin Mədinənin yeddi fəqih, dörd İmamı ona əməl etmişlər (Allah onların hamısından razı olsun).

5. Üçüncü sual: *riba* ilə bağlı bəzi fəsillər. Çox güman ki, Ömər sələmçiliklə bağlı məsələləri nəzərdə tutur ki, bu mövzuda artıq səhabələr dövründə alimlər arasında ixtilaf var idi. Bəziləri bunun *riba* olduğuna əmin olduqları üçün onu haram, bəziləri isə *ribaya* aid olmadığını düşünərək onu caiz hesab edirdilər.

Ümumiyyətlə, Peyğəmbər ﷺ bizi gecə və gündüz açıq-aydın görünən, dəqiq ağ bir yol üzərində qoyub. Lakin alimlərin anlayışı fərqlidir, çünki elə olur ki, Sünnədən birinə çatmayan bir şey, digərinə çatır [və burada təkcə hədislərin özü deyil, həm də onların anlayışı nəzərdə tutulur]. Bu və digər

səbəblərdən alimlər arasında ixtilaflar yarandı, lakin onların hər biri [in şaa Allah] yaxşı niyyətdə idilər (Allah onların hamısına rəhmət etsin).

(۳۹۴) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنِ الْبِتْعِ؟ فَقَالَ: «كُلُّ شَرَابٍ
أَسْكَرَ فَهُوَ حَرَامٌ».
* الْبِتْعُ: نَبِيذُ الْعَسَلِ.

394. Aişənin (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbərdən صلى الله عليه وسلم *əl-bit* [bal şərabı]¹ haqqında soruşulduqda o, belə cavab verdi: **“Hər bir sərxoşedici içki haramdır”** (əl-Buxari 5585 və Muslim 2001).

Hədisin faydalarına aşağıdakılar daxildir:

1. Burada içkinin adı deyil, mahiyyəti önəmlidir. Əgər o, böyük miqdarda sərxoş edirsə, o zaman az miqdarda da istifadə etmək qadağandır, və bunun spirtli dərman, müxtəlif kokteyllər və ya başqa bir şey olmasının əhəmiyyəti yoxdur. Əgər içki, müəyyən bir dərəcəyə malik olmasına baxmayaraq, çox miqdarda sərxoş etmirsə, yəni insan nə qədər içsə də sərxoş olmazsa, belə bir içki içmək icazəlidir, hətta alkoqollu içkilərin adlarına istinad edən bir ada malik olsa da, məsələn, alkoqolsuz pivə və sair.

¹ “*əl-bit*” — baldan hazırlanan içki (rusdilli aləmdə “medovuxa” kimi tanınır: bal suya əlavə edilir və mayalanmaya, qıvcırmaya buraxılır).

(۳۹۵) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: «بَلَغَ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ فُلَانًا بَاعَ خَمْرًا، فَقَالَ: قَاتَلَ اللَّهُ فُلَانًا، أَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلی اللہ علیہ وسلم قَالَ: «قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، حُرِّمَتْ عَلَيْهِمُ الشُّحُومُ، فَجَمَلُوهَا فَبَاعُوهَا»!؟

395. Abdullah ibn Abbas (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: «Bir dəfə Ömər eşitdi ki, bir nəfər, şərab satıb [özünün içməsinə baxmayaraq, faydalanmaq üçün hiylə edib] və dedi: “Allah filankəsi məhv etsin! Məgər o bilmir ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Allah yəhudiləri məhv etsin! Allah onlara iç yağı haram etdi, lakin onlar onu əridib satmağa başladılar!”**» (əl-Buxari 2223 və Muslim 1582).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Sərxoşedici içkilərlə */xamr/* bağlı hər bir əlaqə və həmçinin alışında, satışında, hazırlanmasında və sair, hər hansısa bir yardım göstərmək qadağandır. [Məsələn, bu məqsədlə üzüm və başqa bitkilər əkmək; bu məhsulu götürüb istehsala təhvil vermək üçün gəlmək; bunun üçün butulkalar, etiketlər, reklamlar hazırlamaq; supermarketdə və ya kafedə oturmaq və alkoqol üçün çek vurmaq — spirtli içkilərlə hər hansı bir şəkildə əlaqəli olan hər şey qadağandır. Buna görə heç bir halda məhsulunuzu spirtli içki istehsal edən zavodlara təhvil vermək olmaz. Əgər insan öz məhsulunun içki istehsalı üçün alındığını bilməsə, ona heç bir günah yoxdur. Həmçinin, məhsulun haram məqsədlər üçün istifadə edilməsinə dair, güclü şübhə olmadığı halda, onun hansı məqsədlə alındığını soruşmaq vacib deyil.]

2. Hiylə etməyə qadağa var, çünki Allahu Təalə, sərxoşedici içkilərdən istifadəni qadağan edərkən, ondan pul qazanmağı da qadağan etmişdir.

3. Sərxoşedici içkilər satan kəs, yəhudilərə bənzəyir hansılar ki, onlara iç yağları yemək qadağan idi. Bu zaman onlar, onu əridib, satmağa başladılar, bununla da piyin özünü deyil, ondan qazandıqlarını yedilər və bununla da Allahu Təaləni aldatmaq üçün hiyləgərliklərini göstərdilər.

4. Haram üçün müəyyən edilmiş qiymət haramdır, çünki heç bir şəkildə, heç bir yol ilə harama yaxınlaşmaq olmaz. Şəriətdə çox faydalı bir hökm var: “Vasitələrin hökmü, məqsəd ilə eynidir”.

Geyim haqqında kitab /əl-libas/

كِتَابُ اللَّبَاسِ

(۳۹۶) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ، فَإِنَّهُ مَنْ لَبَسَهُ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ».

(۳۹۷) عَنْ حُذَيْفَةَ رضي الله عنه قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم يَقُولُ: «لَا تَلْبَسُوا الْحَرِيرَ، وَلَا الدِّيَابَجَ، وَلَا تَشْرَبُوا فِي آنِيَةِ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، وَلَا تَأْكُلُوا فِي صِحَافِهَا، فَإِنَّهَا لَهُمْ فِي الدُّنْيَا وَلَكُمْ فِي الْآخِرَةِ».

396. Ömər ibn əl-Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: «Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم (kişilərə xitab edərək) dedi: **“İpək geyinməyin! Həqiqətən, kim onu bu dünyada, geyinərsə, o biri dünyada [axirətdə] geyinməz”**» (əl-Buxari 5834 və Muslim 2069).

397. Huzeyfə ibn əl-Yəman (Allah ondan razı olsun) demişdir: «Mən, Allah Rəsulunun صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“İpək və atlas** [ipəkdən hazırlanmış bahalı parça] **geyinməyin, qızıl və gümüş qablardan içməyin, qızıl və gümüş boşqablardan yeməyin. Həqiqətən, bunlar bu dünyada onlar** [kafirlər] **üçün, o biri dünyada — sizin üçündür”**» (əl-Buxari 5426 və Muslim 2067).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişilərə, ipək və ipəkdən hazırlanmış digər parçalar geyinmək qadağandır, çünki ipək paltar geyinənlər üçün şiddətli təhdid var.

2. Qadınlara, ipək geyinməyə icazə verilir, çünki onlara ərləri üçün bəzənmək lazımdır. Qadınlar üçün, ipək geyinməyin icazəli olması, kişilərə isə haram olması məsələsi alimlərin yekdil rəyidir.

3. Qızıl və gümüş qablardan yemək və içmək həm kişilərə, həm də qadınlara haramdır, çünki bu cah-cəlal, bu dünyada kafirlərə, axirətdə isə müsəlmanlara aiddir.

4. Alimlər iddia edirlər ki, qadağa, təkcə qızıl və gümüş qabların istifadəsinə deyil, bu məsələ həm də bu qiymətli metalların, başqa məqsədlər üçün istifadəsinə də aiddir. Hədisdə, bu barədə bəhs edilir, çünki adətən yemək üçün, qızıl və gümüş qablar istifadə edilir. Necə ki, Uca Allah buyurur: **"Şübhəsiz, yetimlərin mallarını haqsızlıqla yeyənlər qarınlarına ancaq od doldururlar..."** ("Nisa" surəsi 10-cu ayə). Buna görə də qızıl və gümüşün istifadəsinə qoyulan qadağa insan həyatının istənilən sahəsinə aiddir.

5. İnsanın, axirətdə ipək geyinməyəcəyi haqqında təhdidin mənasını, biz Şeyxülislam İbn Teymiyyənin sözlərindən başa düşürük, o deyir ki, heç bir şey kamil ola bilməz, əgər gərəkən şərtlərə cavab verməsə və qarşısında maneələr olmasalar.

Əks halda, hədisin zahiri mənası, ipək paltar geyinən kişinin, əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalacağına dəlalət edir.

(۳۹۸) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: مَا رَأَيْتُ مِنْ ذِي لِمَّةٍ فِي حُلَّةٍ حَمْرَاءَ أَحْسَنَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، لَهُ شَعْرٌ يَضْرِبُ مَنْكِبَيْهِ، بَعِيدٌ مَا بَيْنَ الْمَنْكِبَيْنِ، لَيْسَ بِالْقَصِيرِ وَلَا بِالطَّوِيلِ.

398. Əl-Bəra ibn ‘Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Uzun saçlı və qırmızı paltar geymiş kəslərdən, Allahın Rəsulundan صلى الله عليه وسلم daha gözəlini görmədim. Onun saçları çiyinlərinə düşürdü. O, geniş çiyinli idi, nə uzun, nə də qısa boylu idi” (əl-Buxari 5901 və Muslim 2337).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, qırmızı paltar geyinməyin icazəli olmasına işarə var. Lakin bəzi hədislər də var ki, belə paltar geyinməyi qadağan edir. Buna görə də, alimlər bütün bu hədislərin mənalərini birləşdirməyə çalışmışlar. Bu haqda deyilənlərin ən yaxşısı, Şəmsuddin ibn əl-Qeyyimin fikridir: “Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم geyindiği şey zolaqlı idi, yəni qırmızı və ağ zolaqlı. Yəni qadağanın gəldiyi təmiz qırmızı rəng deyildi.

2. Hədisdə, uzun saçların, insanı gözəl göstərməsinin dəlili var, hətta onlar çiyinlərinə qədər düşsə və bu uzunluqdan bir qədər uzun və ya qısa olsa belə. Kim bu gözəl surətə sadıq olarsa, Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم təqlid edər və onun yolunu davam etdirər. İndiki gənclərin etdiklərindən fərqli olaraq, hansı ki, başındakı tüklərin yalnız bir hissəsini kəsib digərini saxlayırlar – bu, “*taulit*” (“poluboks” kimi tanınan) adlı çirkin saç düzümüdür. Bu, avropalılar və onlara bənzəməyə çalışanlar üçün adi olan “*kaza*” saç düzümünün qadağan olunmuş növləri ilə bağlı, pis bir yenilikdir. Amma həm zahirdə, həm də ədəbdə, Allah Rəsulundan صلى الله عليه وسلم nümunə götürmələri kifayət idi. Həqiqətən, biz hamımız Allaha məxsusuq və biz Ona qaytarılacağıq. [Lakin burada insanın yaşadığı ərazini nəzərə almaq lazımdır. Əgər kişilərin uzun saçlı olması, hər hansı bir yerdə adətdirsə, bu, Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم tabe olmaq niyyəti ilə edilə bilər. Əgər hər hansı bir ərazidə, kişilər uzun saç geyinmirlərsə, onda siz bunu etməməlisiniz və burada Peyğəmbərə صلى الله عليه وسلم tabe olmaqdan imtina etmək daha yaxşıdır, çünki bu məsələ bir şəxsiyyət olaraq ona xas olan şeylərə

aiddir, elçiyə yox. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم öz əməlinə deyil, onun hər hansı bir əməli yerinə yetirməklə, tutduğu məqsədə baxmaq vacibdir. Onun, Allaha yaxınlaşmaq üçün etdiyi əməllərlə, qövmünün adəti olduğu üçün, etdiyi əməlləri ayırd etmək lazımdır. Ona görə də o, Allaha yaxınlaşmaq üçün nə etdisə, bunu yerinə yetirmək və ona tabe olmaq lazımdır. Onun xalqının adət-ənənəsi şəriətə zidd deyilsə, öz xalqının adətləri ilə əvəz edilə bilər].

3. Hədisdə, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم zahiri təsviri var: saçının gözəlliyi, çiyinlərinin eni və boyu. Zahiri gözəllik [qayda olaraq] insanın əxlaqi keyfiyyətlərinin gözəlliyinə dəlalət edir və Allahu Təalə, Öz Peyğəmbərinə صلی اللہ علیہ وسلم bu iki xüsusiyyəti tam olaraq bəxş etmişdir, ona çoxlu salavat və salamlar olsun!

(۳۹۹) عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رضي الله عنه قَالَ: أَمَرَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بِسَبْعٍ، وَنَهَانَا عَنْ سَبْعٍ. أَمَرَنَا بِعِيَادَةِ الْمَرِيضِ، وَاتِّبَاعِ الْجِنَازَةِ، وَتَشْمِيتِ الْعَاطِسِ، وَإِبْرَارِ الْقَسَمِ – أَوْ الْمُقْسِمِ – وَنَصْرِ الْمَظْلُومِ، وَإِجَابَةِ الدَّاعِي، وَإِفْشَاءِ السَّلَامِ. وَنَهَانَا عَنْ خَوَاتِمَ – أَوْ عَنْ تَخْتُمٍ – الذَّهَبِ، وَعَنْ شُرْبِ بِالْفِضَّةِ، وَعَنْ الْمَيْائِثِرِ، وَعَنْ الْقَسِيِّ، وَعَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ، وَالْإِسْتَبْرَقِ، وَالذِّبَاجِ.

399. Əl-Bəra ibn Azib (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم bizə yeddi şeyi əmr etdi və yeddi şeyi qadağan etdi. O bizə, xəstələri ziyarət etməyi; dəfn mərasimini /cənazəni/ yola salmağı; asqırıb “Əl-həmdü lilləh” deyənə “Yarhərukəllah” deməyi; and içənlərin andını yerinə yetirməyi; məzlumlara kömək etməyi; dəvəti qəbul etməyi və *salam* verməyi əmr etdi.

O, bizə qızıl üzük taxmağı; gümüş qabdan içməyi; ipək yastıqlardan istifadə etməyi; naxışlı ipək paltar geyinməyi; ipək, eləcə də “*əl-istibrak*” və “*əd-dibac*” [ipək paltar növləri] geyinməyi qadağan etdi” (əl-Buxari 1239 və Muslim 2066).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Xəstələri ziyarət etmək müstəhəbdir, amma əgər xəstələr, xeyirxahlıq göstərilməsi vacib olanlardandırlarsa, məsələn valideynlər, o zaman onların ziyarəti vacibdir, və həmçinin bu xəstələri ziyarət etməmək, hər hansı bir zərərə səbəb ola bilərsə, o zaman mütləq ziyarət etmək lazımdır.

2. *Cənazəni* yola salmaq müstəhəbdir [ölüyə dua etmək və dəfn etmək üçün]. Bu ümumi vəzifədir /*fərz-kifayə*/, hansı ki, *ümmətin* əksəriyyətindən düşür, əgər onu yerinə yetirənlər kifayət qədərdirsə. Əks halda günah, *cənazəni* bilən və orada iştirak edə bilən, lakin etməyən kəslərin üzərinə düşər. Hər kim, cənazə xərəyəsinin ardınca (mərhumin evindən) cənazə namazı qılınana kimi gedərsə, bir *kırat* savab qazanar. Mərhum dəfn olunana qədər dəfn mərasimində iştirak edən isə iki *kırat* savab qazanar.

3. Asqıran şəxs "Əlhəmdulilləh" deyərsə, "Yərhamukəllah" sözləri ilə ona bağışlanma diləmək lazımdır. Üç dəfə asqırdıqda, bunu üç dəfə demək vacibdir, dördüncü dəfə isə, ona sağlamlıq və şəfa /şifa/ diləmək lazımdır.

4. Allaha and içərək, sizdən bir şey etməyinizi istəyənlərin istəklərini yerinə yetirmək məsləhətdir, çünki bu, onun qəlbinə bir təsəlli olar və əgər günah iş görməkdən ibarət deyilsə, istəyinə bir cavab olacaqdır.

5. Mümkün olduğu qədər ədalətsizliyə məruz qalana, kömək etmək vacibdir. Çünki bu, məzəmmət olunan şeyləri qadağan etmək və pislikdən çəkəndirməkdir, çünki məzlumlara kömək etməklə, zalımın qarşısını almış oluruq.

6. Dəvətə cavab vermək lazımdır. Əgər bu, toya dəvətdirsə, o zaman insan ora mütləq getməlidir, bir şərtlə ki, insanın müqavimət göstərə bilməyəcəyi, məzəmmət olunacaq bir şey /münkər/ olmasın orda. Əgər bu, başqa bir tədbirə dəvətdirsə, onu qəbul etmək *müstəhəb* əməldir. [Amma, alimlər arasında, hədisin ümumi mənada deyildiyini, iddia edənlər var və buna görə də, hər hansısa bir tədbirə dəvətin qəbul edilməsi, əgər orada iştirak etmək üçün heç bir maneə yoxdursa, vacibdir.] Əgər dəvətin cavabından sonra, insanlar arasında hər hansısa ədavətdən qurtulmaq və ya hər hansısa bir zərərin qarşısını almaq olarsa, bu dəvət toy üçün olmasa belə, dəvəti qəbul etmək vacib olur.

7. *Salamı*, müsəlmanlar arasında, o cümlədən uşaqlar arasında yaymaq arzuolunandır, çünki bu, insanlar arasında sevgi və qardaşlığı artıran, rifah [sülh, yaxşılıq və xeyirxahlıq arzusu] *duasıdır*.

8. Kişiyə qızıl üzük taxmaq qadağandır — bu *haramdır*. Bizim dövrümüzdə bir çox qadına bənzər gənclər, bu imtahana məruz qalıblar.

9. Qızıl və gümüş qablardan içmək və yemək, eləcə də qızıl və gümüşdən hər bir şeydə istifadə etmək qadağandır, silahdan başqa.

10. Kişilərə hər cür ipək geyinmək qadağandır. Oturmaq üçün ipək yastıqlardan [və hər hansısa yataq dəstindən], pəncərə və qapılar üçün və sair şeylər üçün ipək pərdələrdən istifadə etmək qadağandır — bunların hamısı *haramdır*. Heyvanları əks etdirən pərdələr də qadağandır. İnsanın, ipək paltarda qıldığı namaz batil sayılır. Eyni şey, hənəbilələrin rəyinə görə, canlıların təsviri olan paltarlara da aiddir — bu həm kişilərə, həm də qadınlara

aiddir. Ancaq bu, zəif rəydir. Canlıların təsviri olan paltarda, namaz qılmaq haramdır, lakin namazın özü səhihdir.

(۴۰۰) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم اصْطَنَعَ خَاتَمًا مِنْ ذَهَبٍ، فَكَانَ يَجْعَلُ فَصَّهُ فِي بَاطِنِ كَفِّهِ إِذَا لَبَسَهُ، فَصَنَعَ النَّاسُ، ثُمَّ إِنَّهُ جَلَسَ، فَنَزَعَهُ، وَقَالَ: «إِنِّي كُنْتُ أَلْبَسُ هَذَا الْخَاتَمَ وَأَجْعَلُ فَصَّهُ مِنْ دَاخِلٍ» فَرَمَى بِهِ، ثُمَّ قَالَ: «وَاللَّهِ لَا أَلْبَسُهُ أَبَدًا»، فَنَبَذَ النَّاسُ خَوَاتِيمَهُمْ.

* وَفِي لَفْظٍ: «جَعَلَهُ فِي يَدِهِ الْيُمْنَى».

400. İbn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, bir dəfə Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم, özünə qızıl üzük düzəltirdi. O onu taxanda, oymağı ovucunun içinə çevirirdi. Bunu görən insanlar da eyni şeyi etməyə başladılar. Bir dəfə, minbərdə oturan zaman, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم əlindəki üzüyü çıxarıb dedi: **“Həqiqətən, mən bu üzüyü, oymağı ovucumun içinə çevirərək taxmışam”**. Daha sonra onu atdı: **“Allaha and olsun, mən bir daha onu taxmayacağam!”** – dedi. Sonra Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم ardınca insanlar da üzüklərini atmağa başladılar.

Hədisin versiyalarından birində deyilir ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم sağ əlində üzük taxırdı (əl-Buxari 5866 və Muslim 2091).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, üzük taxmağın arzuolunan olduğuna işarə var - bu, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم bəzəklərindən biri idi.
2. Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم üzüyü, oyması ilə ovucunun içinə çevirdi ki, əlini yumruq halına gətirərək üzüyü hər hansısa çirkli şeydən gizlədə bilsin, çünki orada, Uca Allahın adı həkk olunmuşdu [yəni: “Muhəmməd صلى الله عليه وسلم – Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم” – o bu üzükdən möhür kimi istifadə edirdi].
3. İslamın lap əvvəlində kişilərə qızıl üzük taxmağa icazə verilirdi, lakin sonra bu icazə ləğv edildi.

4. Kişilərə, qızıl üzük taxmaq qadağandır, çünki Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم, üzüyünü çıxarıb, onu heç vaxt taxmayacağına and içərək, atdı.

5. Peyğəmbərdən صلی الله علیه وسلم nümunə götürməkdən çəkinməyən səhabələrin fəzilətinin göstəricisi – Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم öz üzüyündən qurtulan kimi, onlar da üzüklərini atmağa başladılar.

6. Qızıldan başqa, istənilən metaldan hazırlanmış üzük sağ ələ taxılır, çünki o, bütün yaxşılıqlar üçün nəzərdə tutulub. Sol əl, murdar və xoşagəlməz şeylərdən təmizlənmək üçündür.

7. Bu və ondan əvvəlki hədislərdə, qızıl üzük taxmağın qadağan olması qeyd olunur. Bu gün bir çox kişilərin, qızıl üzük taxması şəriətə ziddir.

(٤٠١) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم نَهَى عَنْ لُبُوسِ الْحَرِيرِ،
 إِلَّا هَكَذَا: وَرَفَعَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِصْبَعَيْهِ: السَّبَّابَةَ وَالْوُسْطَى.
 * وَلِمُسْلِمٍ: نَهَى نَبِيُّ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم عَنْ لُبْسِ الْحَرِيرِ إِلَّا مَوْضِعَ إِصْبَعَيْنِ، أَوْ
 ثَلَاثٍ، أَوْ أَرْبَعٍ.

401. Ömər ibn əl-Xəttabın (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ipək geyinməyi qadağan etdi, bu qədər istisna olmaqla — bu zaman Rəsulullah صلى الله عليه وسلم iki barmağını bizə tərəf qaldırdı: şəhadət və orta.

Muslimin versiyasında deyilir: “Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم iki, üç və ya dörd barmaq ölçüsü istisna olmaqla, ipək geyinməyi qadağan etmişdir” (əl-Buxari 5829 və Muslim 2069).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kişilərə, ipək paltar geymək qadağandır, qadınlara isə icazəlidir.
2. İpək parçanın ölçüsü iki, üç və ya dörd barmaq olmaqla və yalnız hər hansı bir geyimdə fərdi elementlər şəklində [məsələn, köynəklərə ipək əlavələr və sair.] istisnadır. Təmiz ipəkdən olan şeylərə gəlincə, nə böyük, nə də kiçik ölçülü icazəli deyildir, məsələn, ipək sapdan olan misbaha, ipək qayıqlı saat və sair.

/Əl-cihad/ səy göstərmək haqqında kitab

كِتَابُ الْجِهَادِ

“Əl-cihad” sözünün leksik mənası — çətinlikdir.

Şəriətdə “əl-cihad” — kafirlərə, cinayətkarlara və hər cür quldurlara qarşı müharibədə səy göstərməkdir. *Cihad* Quran, Sünnə və alimlərin yekdil rəyi (*icma'*) ilə qanuniləşdirilmişdir. Onu əmr edən və ona təşviq edən çoxlu şəriət mətnləri vardır ki, biz də Allahın izni ilə bunlardan bəzilərini qeyd edəcəyik.

Cihad fərzi-kifayədir, yəni bu vacibatı yerinə yetirənlərin sayı kifayət qədərdirsə, bu digərlərinin üzərindən düşür. Əks halda bu vəzifəni yerinə yetirmək üçün gücü və bacarığı olan, lakin bunu etməyənlər günahı öz üzərlərinə götürürlər.

Ancaq üç halda bu səy (*cihad*) *fərzul-ayndır* (fərdi vəzifə):

1. Döyüş meydanında iki dəstə qarşılaşdıqda, orada olan hər kəsə oranı tərk etmək qadağandır.
2. Düşmən bir ölkə üzərinə hücum edəndə, onu müdafiə etmək vacib olur. [Çox vacib qeyd: Biz vətənpərvərlik, millətçilik və bu dünya ilə əlaqəli digər səbəblərə görə deyil, bu ölkə İslam, müsəlman ölkəsi olduğu üçün onu müdafiə edirik və bu işdə səy göstəririk.]

3. Əgər qanuni hökmdar ümumi səfərbərlik elan edərsə və ya konkret bir şəxsi [məsələn, müəyyən sahə üzrə mütəxəssis] çağırırsa. Çünkü Uca Allah buyurur: «**Ey iman gətirənlər! Allah yolunda döyüşə çıxın! — deyildi zaman sizə nə oldu ki, yerə yapışıb qaldınız**» ("Tövbə" surəsi 38-ci ayə). Peyğəmbər ﷺ buyurdu: “... **və əgər çağırılsanız, tələsin**” (əl-Buxari 3900 və Muslim 1864).

[Çox vacib qeyd: hücum və döyüş əməliyyatları ilə yalnız hökmdar [kral, prezident] məşğul olur — bu, sırf onun və müdafiə nazirliyinin səlahiyyətindədir, şəriət hüququ olmadan, hardasa birləşib, dövlət elan edən, bir qrup adamın deyil — bu, bir aldanışdır və bu haqda elm sahibləri xəbərdar ediblər].

Alimlər deyirlər ki, “*cihad*” həm də öz nəfsinə, şeytana və fasiqlərə qarşı səydə tətbiq edilir:

- 1.** Öz nəfsinə qarşı, səyə gəlincə, bu, onu dini öyrənməyə məcbur etmək, sonra əldə etdiyi biliklərə uyğun yaşamaq və onu həyata keçirmək üçün səy göstərmək, sonra isə bu elmi insanlara öyrətmək üçün səy göstərmək deməkdir.
- 2.** Şeytana qarşı səyə gəlincə, bu, şeytanın insana təlqin etdiyi şəkk-şübhələri təkzib etməkdə səy göstərmək və onun insana gözəl göstərdiyi ehtiraslardan əl çəkmək deməkdir.
- 3.** Kafirlərlə mübarizədə səyə gəlincə, bu, əl, dil, mal və bədənlə edilir.
- 4.** Fasiqlərlə mübarizədə səy göstərməyə gəlincə, bu, əllə, dillə və qəlblə edilir.

[Çox mühüm bir qeyd: İbn əl-Qeyyim sözlərindən məlum olur ki, kafirlərə qarşı müharibə etmək məsələsi — *cihadın* dərəcələrinin sonuncusudur amma əsas, ilkin cihad isə insanın nəfsinə qarşı etdiyi cihaddır. Bu *cihad* növü ilə bağlı İbn əl-Qeyyim (Allah ona rəhmət etsin) demişdir: “Özünə qarşı *cihadın* da dörd dərəcəsi vardır:

- 1.** Birincisi o zaman baş verir ki, insan doğru yolu və haqq dini öyrənmək üçün özü ilə (tənbəlliklə, yorğunluqla və sair) mübarizə aparmalı olur ki, onsuz insan hər iki dünyada uğur və səadət tapa bilməz. Elmi onu tərk etdikdə, o həm bu dünyada, həm də axirətdə bədbəxt olar.

2. İkinci dərəcə, əldə edilmiş elmə əsaslanaraq, əməl etmək üçün insanın özü ilə mübarizəsidir, çünki əməlsiz elm, insana zərərli olmasa da, ona elə bil ki, faydasız olur.

3. Cihadın üçüncü dərəcəsi, dinə dəvət etmək və onu bilməyənlərə öyrətmək üçün mübarizədir. Əks halda, insan Allahın nazil etdiyi hidayəti və açıq-aydın dəlilləri gizlədən kəsə çevrilər və onun elmi ona kömək etmər və onu Allahın əzabından xilas etmər.

4. Dördüncü dərəcə — dəvət yolunda, qarşısına çıxan çətinliklərə, Allahın yaratdıqlarının törətdiyi xətalara səbr etmək və bütün bunlara Allah rızası üçün səbir göstərməkdə nəfslə mübarizədir" (bax: "Zadul Maad" 3/10)].

[Bu, İbn əl-Qeyyim (Allah ona rəhmət etsin) qeyd etdiyi kimi, öz nəfsi ilə *cihadın* qısa təsviridir. Buna görə də müsəlman, Allah yolunda cihada, Uca Allaha itaət üçün, özünə qarşı *cihad* edərək, başlamalıdır:

— Birincisi. Elm əldə etmək, Allahın dinini, Allahın kitabını və Rəsulunun ﷺ sünnetini dərk etmək, saleh sələflərin (Allah onlara rəhmət etsin) anlayışına uyğun olaraq.

— İkincisi. Elmə görə əməllərin yerinə yetirilməsi üzərində çalışmaq, çünki elmin məqsədi əməldir: elm əmələ səbəb olur və əgər belədirsə, yaxşıdır. Əks halda, Əli ibn Əbu Talibin (Allah ondan razı olsun) dediyi kimi, elm yox olub, gedir. (Bax: əl-Xatib əl-Bağdadi, "İqtidaul-ilm əl-əməl" 40).

Uca Allah buyurur: **«Ey iman gətirənlər! Yaxınlığınızda olan kafirlərə qarşı döyüşün və qoy onlar (döyüş əsnasında) sizdən bir sərtlik görsünlər. Bilin ki, Allah müttəqilərlə bərabərdir!»** ("Tövbə" surəsi 123-cü ayə). Şeyxul-İslam İbn Teymiyyə (Allah ona rəhmət etsin) demişdir ki, bu ayə şeytan haqqındadır. Küfrlərində heç bir şübhə olmayan kafir qövmünün ən yaxını şeytandır].

İslamda hərbi əməliyyatların mahiyyəti.

Bəzi şərqşünaslar və xristian missionerlər, İslamın guya sərtlik və zorakılıq üzərində qurulduğunu, onun qılınc və qanla yayıldığını, onu [İslamı] qəbul etmək üçün məcburiyyətə və qəddarlığa arxalandığını iddia edirlər.

Onlara cavab olaraq biz deyəcəyik: bu, ya İslam dinindən xəbərsizliyə əsaslanan səhv bir ifadədir; İslamın necə yayıldığını bilməməkdir; hansı döyüşlərin baş verdiyini bilməməkdir; şəriət mətnlərini bilməməzlikdən və ya kor-koranə fanatizmə və ya dinimizə qarşı düşmənçiliyə görədir. Onlar [həqiqəti təhrif edərək] onu xoşagəlməz hala qoymaq və ondan çəkəndirmək istəyirlər. Lakin həqiqət budur ki, bütün bunların yalnız iki səbəbi var, onların cahilliyi və düşmənçiliyi.

Çünki İslam dini hikmətli dəvət və gözəl öyüd-nəsihət, eləcə də dünyaya çağırış üzərində qurulmuşdur, çünki ərəbcə "sülh" sözü "İslam" sözündən gəlir.

Hər kim Qurani-Kərimin mətnlərini və Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم hərbi rəhbərlərə ünvanladığı vəsiyyətlərini, eləcə də onun hərbi yürüslərdəki hərəkətlərinin təsvirini, özündə əks etdirən pak sünnəti diqqətlə öyrənsə, İslamın hikmət, mərhəmət, sülh və birlik ilə gəldiyini, İslamın dağıtmaq üçün yox, düzəltmək üçün gəldiyini biləcəkdir (yəni yer üzündə fitnə-fəsad yaratmaq üçün yox).

Uca Allahın kəlamını oxu: **"Dində məcburiyyət (zorakılıq) yoxdur. Doğruluq (iman) azgınlıqdan (küfrdən) ayırd edilmişdir"** ("Bəqərə" surəsi 256-cı ayə), və həmçinin Uca Allahın kəlamı: **"Əgər Rəbbin diləsəydi, yer üzündəkilərin hamısı birlikdə iman gətirərdilər. Elə isə, insanları iman gətirməyə sənmi məcbur edəcəksən?!"** ("Yunus" surəsi 99-cu ayə); və həmçinin Uca Allahın kəlamı: **"Allah sizinlə din uğrunda vuruşmayan və sizi yurdunuzdan çıxartmayan kimsələrə yaxşılıq etməyinizi və onlara qarşı ədalətlə davranmağınızı qadağan etmir. Şübhəsiz ki, Allah ədalətli olanları sevir"** ("Mumtəhənə" surəsi 8-ci ayə); və həmçinin Uca Allahın kəlamı; **"Sizinlə vuruşanlara qarşı siz də Allah yolunda vuruşun və həddi aşmayın!"** ("Bəqərə" surəsi 190-cı ayə). Və bu mənanı ehtiva edən bir çox başqa ayələr də var.

Sünnəyə gəlincə, Peyğəmbərin صلی الله علیه وسلم döyüşləri zamanı bütün əməlləri və hərbi rəhbərlərə ünvanladığı vəsiyyətləri, hamısı bundan bəhs edir. Muslimin nəql etdiyi, Bureydə hədisində (1731/3) deyilir ki, Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم öz ordusuna sərkərdə təyin edərkən ona, yanındakı müsəlmanlara münasibətdə, Allahdan qorxmağı və onlara qarşı mehriban davranmağı

vəsiyyət etmişdir. Sonra buyurdu: **“Allah yolunda, Allahın adı ilə vuruşun. Allaha iman gətirməyənlərlə vuruşun, vuruşun amma qənimətləri oğurlamayın, xainlik etməyin, öldürülənlərin cəsədlərini eybəcər hala salmayın və uşaqları öldürməyin.** O qadağan etdi: **“qadınları və uşaqları öldürməyi”** (əl-Buxari 3014 və Muslim 1744). O buyurdu: **“Allahın adı ilə çıxın, Allaha iman gətirməyənlərlə vuruşun, xainlik etməyin, qənimət oğurlamayın, öldürülənlərin cəsədlərini eybəcər hala salmayın, uşaqları və məbədlərində [kilsələrdə, sinaqoqlarda...] ibadət edənləri öldürməyin.”** (Əhməd Müsnəddə 65/14, 210 nömrə altında). O həmçinin buyurdu: **“Və qocaları öldürməyin”** (Əbu Davud 2614).

Əbu Bəkr (Allah ondan razı olsun) Yezid ibn Əbu Süfyanı ordusuna sərkərdə olaraq, Şam torpaqlarından birinə göndərərək, ona dedi: «Sənə on şeyi vəsiyyət edirəm:

1. Qadınları öldürmə.
2. Uşaqları öldürmə.
3. Yaşlı insanları öldürmə.
4. Meyvə verən ağacları kəsmə.
5. Binaları dağıtma.
6. Mal-qaranı məhv etmə.
7. Qoyun və dəvələri öldürmə, yemək üçün kəsmək istisna olmaqla.
8. Xurma ağaclarını suya basma və onları yandırma.
9. Qənimətləri oğurlama.
10. Qorxaqlıq göstərmə» (bax: Malik “Muatta” 448/2).

İbn əl-Ənbəri deyir ki, Uca Allahın **“Dində məcburiyyət yoxdur”** (“Bəqərə” surəsi, 256-cı ayə) kəlamının mənası belədir: “İnsanın məcburiyyətdən, qəbul etdiyi şey, din deyildir, əgər bu, ürəyin daxilində olan gizli niyyətlər və məqsədlər tərəfindən təsdiq edilmirsə. Həqiqətən də, həqiqi din, qəlbin əmin olduğu şeydir”.

Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم həyat tarixinə nəzər salan görər ki, o, heç vaxt heç kəsi öz dininə məcbur etməyib. O, yalnız onunla vuruşanlarla vuruşurdu, lakin sülh müqaviləsi bağladığı şəxslərə, əməl etdikləri müddətcə, onlara qarşı çıxmırdı və özü də heç vaxt müqaviləni pozmurdu. Üstəlik, Allahu Təalə Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم və möminlərə, müttəfiqlər onlara əməl etdikcə, barışıq müqavilələrinə riayət etmələrini əmr etmişdir, necə ki, Uca Allah buyurur: "**Sizə qarşı düzgün (müqaviləyə uyğun) davrandıqları müddətdə, siz də onlara qarşı düzgün davranın!**" ("Tövbə" surəsi 7-ci ayə).

Mədinəyə gələn Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم yəhudilərlə sülh müqaviləsi bağladı və onlara [onları İslama məcbur etmədən] öz dinlərinə bağlı qalmalarına icazə verdi. Onlar müqaviləni pozaraq, ona qarşı mübarizə aparmağa başlayanda o, müəyyən tədbirlər görməyə başladı. Amma onlar Uhud günü yəhudilərin onu öldürmək istədikləri zaman, Xəndək günündə olduğu kimi, ona qarşı hücumlarını dayandırmadılar, hətta Bədr günü də onunla vuruşmağa gəldilər (Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم düşmənlərinin dəstəyi ilə). Yəhudilər müqaviləni pozaraq, onu tərک etsələr də, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onlarla vuruşmadı.

Bir sözlə, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم heç vaxt heç kəsi öz dinini qəbul etməyə məcbur etməmişdir. Həqiqətən də insanlar, bunu öz iradələrinə və seçimlərinə görə edirdilər. Yer üzündə, insanların çoxu, doğru yol onlara bəlli olduğdan və Muhammədin صلی اللہ علیہ وسلم, Allahın həqiqi elçisi olduğunu bildikdən sonra, onun dəvətinə cavab verdilər.

Uca Allahın "**Dində məcburiyyət yoxdur**" ("Bəqərə" surəsi 256-cı ayə) kəlamı haqqında İbn Kəsir demişdir: "Heç kəsi, İslamı qəbul etməyə məcbur etməyin, həqiqətən o, artıq açıq-aşkar və aydın şəkildə izah edilmişdir və onun doğruluğuna dəlillər kifayət qədərdir. [Bu, həqiqətən İSLAMI ÖYRƏNNƏN kəslər üçün aydındır, bu barədə naməlum mənbədən məlumat götürən, bu dinin düşmənlərini dinləyən və ya cahil müsəlmanların gözü ilə baxanlar üçün yox...] İslamın, heç kimin onu məcburən qəbul etməsinə ehtiyacı yoxdur. Əksinə, Allah kimi İslama hidayət etsə, onun qəlbini [köksünü) açıb, ağılını nurlandırsa, onu idrak əsasında qəbul edər. Allah kimin qəlbini kor edərsə, qulaq və gözünü möhürləsə, şübhəsiz ki, siz onu zorla gətirsəniz belə, din ona kömək etməz.

Bu sualı araşdıran, alimlərin sözləri çoxdur. Onun anlayışı, İslamın ruhundan, onun prinsiplərindən və məqsədlərindən irəli gəlir. Lakin İslam düşmənləri, insanları azdırmaq və ondan uzaqlaşdırmaq üçün, onu təhrif etməkdən, qaralamaqdan əl çəkmirlər. Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم, qəlbləri açan, zehni oyadan hərbi yürüşləri, hansıların ki, məqsədi dünyaya təhlükə olan, inanclardan qorumaq idi, Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم insanlarla münasibətləri, onun bağladığı müqavilələr və əhdlər, hikmət və gözəl öyüd-nəsihətlə etdiyi dəvət, onun ən yaxşı mübahisə yolu – bütün bunlar düşmənlərin əsassız iddialarını, darmadağın edərək təkzib edir. Uca Allah, Öz yolundan azanları və doğru yolda olanları ən yaxşı biləndir.

İbn əl-Qeyyim “Zadul-Məad” əsərində bu barədə demişdir: «Peyğəmbərin صلی اللہ علیہ وسلم, peyğəmbərlik etdiyi gündən Rəbbi ilə görüşənə qədər, kafirlər və münafıqlarla münasibətdə əməl etdiyi nizama dair bir fəsil.

Allahın ona nazil etdiyi ilk şey, onu yaradan Rəbbin adı ilə oxumaq əmri oldu – bu həm də onun peyğəmbərliyinin başlanğıcı idi [yəni dəvət haradan başlayır? – elm tələb etməkdən]. O, əvvəlcə ona oxumağı [yəni özü üçün elm tələb etməyi] əmr etdi və başqalarına çatdırmağı əmr etmədi.

Sonra ona vəhy olundu: **"Ey örtüsünə bürünən (Peyğəmbər)! Qalx və (insanları) xəbərdar et!"** ("Müddəssir" surəsi 1-2-ci ayələr). Onun peyğəmbərliyi **"Oxu"** ("Qələm" surəsi, 1-ci ayə), elçiliyi isə: **"Ey örtüsünə bürünən!"** sözləri ilə bəyan edilmişdir ("əl-Muddəssir" surəsi, 1-ci ayə). Sonra ona əmr olundu ki, öz yaxınlarına və əzizlərinə, sonra öz xalqına, sonra ərəblərə [başqa qəbilələrə] nəsihət etsin, sonra bütün ərəblərə, daha sonra isə bütün sivilizasiyalara nəsihət etsin. O, peyğəmbərliyin əvvəlində, on ildən artıq bir müddət ərzində heç bir müharibə əməliyyatları aparmadan [ona zərər verənlərə qarşı belə] yalnız nəsihət etdi, çünki ona səbirli və yumşaq olmaq əmr edilmişdi. Sonra ona hicrət etməyə və döyüşməyə icazə verildi. Bundan sonra, Uca Allah buyurdu ki, ona qarşı döyüşənlərlə vuruşsun, amma onunla vuruşmayanlara toxunmasın. Sonra, Uca Allah, ona bütün din, tamamilə Allaha məxsus olana qədər, müşriklərlə vuruşmağı əmr etdi.»

Mən bunu deyəcəyəm [müəllif deyir]: gördüyümüz kimi, müharibənin yalnız son mərhələsi, kafirlərə qarşı döyüşmək vacibliyidir və yalnız onlar, Allahın dininə dəvət olunduqdan və Allah kəlamının, hər şeydən üstün olduğu, dəlilini gətirdikdən sonra. İslamda inkarçılara qarşı müharibə, təkəcə qorunmaq üçün deyil, dinin tamamilə Allaha aid olması üçün aparılır.

Allahdan, dininə kömək və Onun sözünü ucaltmasını diləyirik, şübhəsiz ki, O, Yenilməz Qüvvət Sahibidir.

(٤٠٢) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ - فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا - انْتظَرَ، حَتَّى إِذَا مَالَتِ الشَّمْسُ قَامَ فِيهِمْ، فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ، لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ، وَسَلُّوْا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقَيْتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ»، ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «اللَّهُمَّ مَنْزِلَ الْكِتَابِ، وَمُجْرِي السَّحَابِ، وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ، أَهْزِمْهُمْ، وَانصُرْنَا عَلَيْهِمْ».

402. Abdullah ibn Əbu Afun (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم, düşmənlə qarşılaşdığı günlərin birində, gün batan çağına qədər gözlədi, sonra camaatın yanına çıxdı və dedi: **“Ey insanlar! Düşmənlər ilə qarşılaşmağı arzulamayın və Allahdan, bundan qurtulmağı istəyin. Əgər onlarla, artıq qarşılaşmışınızsa, səbr edin və bilin ki, Cənnət qılınclarınızın kölgəsindədir!** Sonra, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Allahım, Kitabı nazil edən, buludları hərəkətə gətirən, müttəfiq qəbilələri məğlub edən, onları məhv, darmadağın et və onların üzərində bizə qələbə ver!”** (əl-Buxari 2965 və Muslim 1742).

/Allahummə, munzilə-l-kitabi, və mucriyya-s-sahabi və hazima-l-əhzabi, hzim-hum və-nsur-na ‘aley-him/.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hərbi əməliyyatlar üçün, düzgün vaxtı seçmək lazımdır. Yaxşı olar ki, bu vaxt səhər və ya axşama yaxın olsun (*əsr*) [günəş zenitdən yayındıqdan sonra]. Başqa bir hədisdə deyildiyi kimi: “Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم döyüşə günün əvvəlində başlamasaydı, onu təxirə salardı və küləyin əsməsini və namaz vaxtının gəlməsini gözləyərdi” (Əbu Davud 2655 və ət-Tirmizi 1613).

2. Düşmənlə müharibə və toqquşma olmasını arzulamaq qadağandır, çünki bunu istəyən, bunun aqibətinin necə olacağını bilmir. Bundan əlavə bu, insanın özünü aldatmağının və təkəbbürlüyünün göstəricisidir və bu səbəbdən Allah müharibə istəyənləri köməksiz qoya bilər. Bu, həm də düşməyə qarşı etinasızlığın göstəricisidir ki, bu da ehtiyatsızlıqdan xəbər verir.

3. Hər bir pislikdən qurtulmaq üçün, Allahu Təalədan kömək diləmək lazımdır. Bu, həm dinə, həm də bütün dünyəvi məsələlərə və insanın fiziki sağlamlığına aiddir.

4. Düşmənlə qarşılaşarkən səbirli olmaq lazımdır, çünki bu, müharibədə uğur və qələbənin ən böyük səbəblərindən biridir.

5. *Cihadın* fəziləti — bu Cənnətə daxil olmaq üçün ən güclü səbəblərdən biridir [*cihadın* müddəaları və onun hüdudları nəzərə alınmaqla]. Peyğəmbərin ^{صلى الله عليه وسلم} **“Cənnət, qılınclarınızın kölgəsindədir”** kəlamı göstərir ki, insan döyüş zamanı qabağa çıxmağa və düşməyə o qədər yaxın olmağa çalışmalıdır ki, onların qılıncları, onun üstündə kölgə olsun və o, onlardan qaçmamalıdır. Əl-Qurtubi deyir: “Bu, qısa olmasına baxmayaraq, ən qiymətli və hər şeyi əhatə edən sözlərdən biridir. Qısa olmasına baxmayaraq, bəlağətliyənlər və bulaq suyu kimidirlər.

6. Bu duanın münasib vaxtda zikr edilməsi, yəni: Peyğəmbərin ^{صلى الله عليه وسلم} həmişə etdiyi kimi, düşmənlə qarşılaşdığı zaman.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

7. Düşmənlə toqquşmaya çalışmamaq əmri, bidət gətirənlər ilə */əhlul-bidə/* ixtilaf etməyi */münəkəşə/* tərk etmək məsələsinə də aiddir, çünki onlar da düşməndirlər. Ona görə də, bilərəkdən onların yanına gedib, mübahisə etmək düzgün olmaz. Amma onlarla görüşməli olubsa, məsələn, İmam Əhmədlə olduğu kimi, hökmdar onu mötəzilələrlə mübahisə etmək üçün öz yanına çağırırdıqda, belə bir görüş döyüş meydanına bənzəyir və insan Allahdan dəstək diləyərək, səbr etməlidir. O kəs ki, öz elminə, ağına və mübahisə etmək qabiliyyətinə arxalanaraq, bilərəkdən azmış bidət əhlinin

yanına gedib, onlarla mübahisə edərsə, Uca Allah onu köməksiz qoyar, çünkü o, özü-özünü aldadır.

(٤٠٣) عَنْ سَهْلِ بْنِ سَعْدٍ السَّاعِدِيِّ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَمَوْضِعُ سَوْطٍ أَحَدِكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا، وَالرَّوْحَةُ يَرْوِحُهَا الْعَبْدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ الْغَدْوَةُ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا».

403. Səhl ibn Sədin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم dedi: «**Allah yolunda, bir gün keşik çəkmək /ribat/, dünya və onun içində olan, hər şeydən daha xeyirlidir. Cənnətdə, birinizin qamçısının tutduğu yer, dünya və onun içində olan, hər şeydən daha xeyirlidir. Və Allahın qulunun, Allah yolunda sərf etdiyi səhər və ya axşam [yəni bir səhər və ya bir axşam] bütün dünya və onun içindəkilərdən daha xeyirlidir!**» (əl-Buxari 2892 və Muslim 1881).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allah yolunda, sərhədlərin /ribat/ keşiyində və mühafizəsində [hərbi əməliyyatların ərazisində və ya müsəlmanların torpaqlarında] olmağın fəziləti. İnsanın bununla şərəfləndirilməsinin səbəbi, İslamı və müsəlmanları qoruyaraq, həyatını təhlükəyə atmasıdır. Ona görə də, bir günlük keşik çəkməyin savabı, dünya və onun içindəkilərdən daha xeyirlidir.

2. Bu dünyanın, gələcək həyatla müqayisədə əhəmiyyətsizliyi, hətta cənnətdə bir qamçının tutduğu yer belə, bu dünya və onun içində olan hər şeydən daha xeyirlidir. Hətta bu dünyanın keçici, axirət isə əbədi olmasından başqa, cənnətlə bu dünya arasında, heç bir fərq olmasaydı belə, insanın düzgün və düşüncəli istəyi, əbədiyyətə can atmaqdır. Misal üçün əgər gil əbədi olsa belə, o keçici olandan daha yaxşıdır, hətta mirvari olsa belə. [Atalar sözümlə bənzər olaraq: “Göydəki durnadansa, əlimdə olan arıquşu yaxşıdır”. Başqa sözlə desək, yoxa çıxan qabıqda mirvaridənsə, itməyən gilin əldə olması daha yaxşıdır]. Əgər yoxa çıxan gil, qalan isə qabıqda olan mirvari

olarsa, nə demək olar? [Başqa sözlə desək, bəs əlində durna olsa, göydə isə arıquşu, onda necə?]

3. Allah yolunda *cihadın* fəziləti və onun mükafatının böyüklüyü, çünki Allah yolunda səhər və ya axşam bir döyüş yürüşünün savabı, bütün dünya və onun içindəkilərdən daha xeyirlidir.

4. *Cihadın* savabı, ona görə böyükdür ki, insan Allahu Təalənin rızasını qazanmaq istəyi ilə, həyatını riskə atır. Bundan əlavə, *cihadın* nəticəsi, Allahın kəlamının ucaldılması, Onun dininin dəstəklənməsi və şəriətinin yayılmasıdır ki, insanlar düz yol ilə getsinlər. Və o [*cihad*] dəvə donqarının zirvəsi kimidir, əgər İslam onunla müqayisə edilsə, yəni İslamın zirvəsidir, Tirmizi 2616-dan rəvayət edən Muaz ibn Cəbəlin hədisində rəvayət olunduğu kimi, hansı ki, bunun “yaxşı, səhih hədis” olduğunu söyləyir. Şeyx əl-Albani hədisi səhih adlandırmışdır. Bax “əs-Silsilə əs-səhihə” 1122].

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

5. İslamın sərhədlərinin qorunmasına */ribat/*, alimlərin dediyi kimi, elm tələb etmək də aid edilir. Çünki elm tələb edən və onu yayan kəs *mürabit* kimidir — İslamı və müsəlmanları qorumaq üçün canını fəda edən mühafizəçi. Elm tələb edən şəxs, özünü təhlükələrə məruz qoyduğu vaxtlarda və yerlərdə yaşayırsa, onun savabı daha böyükdür.

(٤٠٤) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «انْتَدَبَ اللَّهُ - وَلِمُسْلِمٍ: تَضَمَّنَ اللَّهُ - لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ، لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي، وَإِيمَانًا بِي، وَتَصَدِيقًا بِرَسُولِي، فَهُوَ عَلَيَّ ضَامِنٌ: أَنْ أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكِنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ».

404. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Rəsulullah صلى الله عليه وسلم dedi: **“Allah zəmanət verdi...”** — Muslimin versiyasında belə deyilir: **“Allah, Onun yoluna çıxan kəsə zəmanət verdi** — sonra Allahın sözləri gəlir: — **və kim, ancaq Mənim yolumdakı cihad üçün, Mənə və Elçimə imana görə evdən çıxıbsa, mən onu Cənnətə daxil edəcəyəm və ya tərک etdiyi evə qaytaracağımə zəmanət verirəm, və eyni zamanda qazandığı savab və döyüş qənimətlərinə sahib olacaq”** (əl-Buxari 3123 və Muslim 1876).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uca Allahın səxavəti, çünki O, bu böyük mükafatı *mücahidlərə* vermək üçün, Özünü mükəlləf etmişdir.

2. Allah yolunda *cihadın* fəziləti, çünki bunu edəni böyük mükafat gözləyir:

— Və ya, ən böyük şəhadət, hansı ki, onun sayəsində mücahid, Cənnətdə peyğəmbərlər və doğru danışanlarla birlikdə, yüksək yer qazanacaq, və ya böyük mükafat və günahların bağışlanması ilə evə qayıdacaq.

— Əgər o, qənimət qazanarsa, bu, Allahın rəhmətidir ki, onu istədiyinə göstərir, həqiqətən, Allah böyük mərhəmət sahibidir.

3. İbn Dəqiq əl-İd “İhkamül-Əhkam”da (4/226) demişdir: “Hədisdə, dünyəvi bir şey, əldə etmək istəyindən təmizlənmiş, səmimi niyyəti olmayanın, belə bir mükafat almayacağına dair dəlil var.” ət-Təbəri demişdir: “Əgər onun niyyətinin əsası, Allahın kəlamını ucaltmaqdırsa, ondan sonra gələn fikirlər ona zərər verməz”.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Uca Allahın Kəlamının ucaldılması və yayılması ilə bağlı hər şeydə, ixlas göstərməyin vacibliyi və hər şeydən əvvəl şəriət elminə yiyələnməkdə ixlas. Bizim dövrümüzdə çox təəssüf ki, axmaqlarla mübahisə etmək üçün elm tələb edən insanlar var. Onlar öz layihələrinə “Təzkib” və sair adlar qoyurlar, gecə və gündüz başqalarının səhvini axtarırlar, çox səhifəlik təkziblər yazırlar, onlar yalnız diqqəti özlərinə və ya layihələrinə cəlb etmək üçün videolar roliklər və canlı yayımlar çəkirlər, amma özlərinin və auditoriyalarının diqqətlərini, əsil vacib olan şeydən yayındıraraq yəni: Quran və Sünnənin öyrənilməsindən. Kəb ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) belə dediyi rəvayət olunur: “Mən Rəsulullahın صلى الله عليه وسلم belə dediyini eşitdim: **“Kim alimlərlə yarışmaq, axmaqlarla mübahisə etmək və ya insanlar tərəfindən hörmətlə qarşılanmaq niyyəti ilə elm əldə edərsə, Allah onu Cəhənnəmə salar”**.¹

---

¹ Bax: “Səhih at-Tarqib va at-t-Tarhib” 106, “Səhih əl-Cami as-saqir” 6383.

* وَلِمُسْلِمٍ: «مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ – وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَنْ يُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ – كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ، وَتَوَكَّلَ اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِهِ بَأَنْ تَوَفَّاهُ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يُرْجِعَهُ سَالِمًا مَعَ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ».

(٤٠٥) وَعَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَا مِنْ مَكْلُومٍ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَكَلِمُهُ يَدْمَى، اللَّوْنُ لَوْنُ دَمٍ، وَالرَّيْحُ رِيحُ مِسْكِ».

* Muslim rəvayət edir: **“Allah yolunda cihad edən — Allah Onun yolunda, kimin vuruşduğunu daha yaxşı bilir — daim oruc tutan və namaz qılan kimsə kimidir. Allah Onun yolunda vuruşan kəsə zamanət vermişdir: Əgər ölərsə, onu Cənnətə daxil edər, ya da onu mükafat və qənimətlə sağ-salamat qaytarar”** (Əbu Hureyrədən hədisi əl-Buxari 2787 və Muslim 1878 rəvayət etmişdir).

405. Həmçinin ondan [yəni Əbu Hureyrədən, Allah ondan razı olsun] rəvayət olunur: “Allahın Peyğəmbəri ﷺ buyurur: **“Allah yolunda, yara alan kəsin, qiyamət günü yaraları qan saçacaq. Onun rəngi qan rəngi, qoxusu isə — müşk qoxusu olacaq”** (əl-Buxari 5533 və Muslim 1876).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Allahu Təalə yolunda, cihadın fəzilətinin göstəricisi. Onun fəzilətləri çoxdur və mükafatı böyükdür, çünki cihad, İslamın ucalığıdır.

2. Allah yolunda şəhadətin fəzilətinə və onun mükafatına, eləcə də Allah yolunda xəsarət almağın fəzilətinə işarə var, çünki bunlar təslim olmanın və Allahın düşmənləri ilə döyüşdə səy göstərməyin nəticəsidir.

3. Qiyamət günü Allah yolunda yaralananları ayırd edəcək fəzilət və şərəfin göstəricisi var.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Allahu Təalənin yolunda elm tələb etməyin fəziləti var, çünki elm axtarışına çıxan şəxs mücahid kimidir.

(٤٠٦) عَنْ أَبِي أَيُّوبِ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «غَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَغَرَبَتْ»، أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ.

(٤٠٧) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «غَدْوَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ رَوْحَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا»، أَخْرَجَهُ الْبُخَارِيُّ.

406. Əbu Əyyub əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Allah yolunda, səhər bir dəfə** [günün birinci hissəsində] **və ya axşam bir dəfə** [günün ikinci hissəsində] **yola çıxmaq, günəşin üzərinə doğduğu və batdığı hər şeydən daha yaxşıdır”** (Muslim 1883).

407. Ənəs ibn Malik (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Allah yolunda səhər bir dəfə və ya axşam bir dəfə yola və çıxmaq, içində olanların hamısı ilə birlikdə dünyadan daha yaxşıdır”** (əl-Buxari 2792 və Muslim 1880).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əgər Allahu Təalanın yolunda bir yürüşün belə böyük fəziləti varsa, o zaman çoxsaylı yürüşlər haqqında nə deyə bilərik?

2. Həqiqətə yardım etmək, bu həm bidətçilərin, ateistlərin, Qərbdən, İslama qarşı müharibə aparan, Onu yox etmək istəyən, müxtəlif missionerlərin şübhələrini təkzib etməklə, Uca Allahın yolunda ən yaxşı və ən böyük cihad növlərindən biridir.

3. Cihadın məqsədi, İslamı yaymaq və dəstəkləməkdir. Buna görə də bütün bu azğın ateistlərin, ideoloji məğlubiyyəti, Allah yolunda böyük bir cihaddır. Uca Allahdan, Onun Kəlamını ən gözəl şəkildə ucaltmaq üçün müsəlmanlara kömək etməsini diləyirik!

(٤٠٨) عَنْ أَبِي قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيِّ رضي الله عنه قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم إِلَى حُنَيْنٍ – وَذَكَرَ قِصَّةً – فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم: «مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا – لَهُ عَلَيْهِ بَيْتَةٌ – فَلَهُ سَلْبُهُ»، قَالَهَا ثَلَاثًا.

(٤٠٩) عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ رضي الله عنه قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ – وَهُوَ فِي سَفَرٍ – فَجَلَسَ عِنْدَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ، ثُمَّ انْفَتَلَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وسلم: «أَطْلُبُوهُ وَاقْتُلُوهُ»، فَقَتَلْتُهُ، فَانْفَلَنِي سَلْبَهُ.

* وَفِي رِوَايَةٍ، فَقَالَ: «مَنْ قَتَلَ الرَّجُلَ؟» فَقَالُوا: ابْنُ الْأَكْوَعِ، فَقَالَ: «لَهُ سَلْبُهُ أَجْمَعُ».

408. Əbu Qatadə əl-Ənsari (Allah ondan razı olsun) demişdir: «Bir dəfə biz Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم ilə Huneynə çıxdıq, – bu əhvalatı xatırlatdı, – o zaman Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم dedi: **“Kim düşməni öldürsə, və onun dəlili olsa, o kəsin, düşmənin döyüş sursatına haqqı vardır”**. O bunu üç dəfə təkrar etdi» (əl-Buxari 3142 və Muslim 1751).

409. Sələmə ibn əl-Əkva (Allah ondan razı olsun) demişdir: «Bir dəfə Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم yolda olarkən, müşriklərdən bir casus, onun yanına gəldi. O, səhabələrin yayına oturub, onlarla danışmağa başladı və sonra gizlicə getdi. Bu zaman Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurdu: **“Onu tutun və öldürün!”** Və mən [Sələmə] onu öldürdüm. O zaman, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم onun döyüş sursatını mənə verdi» (əl-Buxari 3051).

Başqa bir rəvayətdə, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم: **“Bu adamı kim öldürdü?”** deyə soruşduğu rəvayət olunur. İnsanlar: “İbn əl-Əkva” deyə cavab verdilər. Sonra Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم dedi: **“Onun bütün döyüş sursatı¹ ona məxsusdur”** (Muslim 1754).

¹ Döyüş sursatına /əs-sələbə/ daxildir: öldürülənin paltarları, atı və silahları.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Düşməni öldürən və öldürməsi haqqında dəlil gətirən şəxsə, öldürülənin bütün döyüş sursatı çatır.

2. Sərkərdənin müharibə başlamazdan əvvəl və ya bitdikdən sonra deməsindən asılı olmayaraq, sursat, düşməni öldürənə məxsusdu.

3. Öldürülən şəxsin sursatını, öldürən şəxsə verilməsi — düşmənlə döyüş üçün həvəsləndirmə və ilham bölməsindən.

4. Müsəlmanlara casusluq etmək üçün düşmənlər tərəfindən göndərilən casusun edam edilməsinin zəruriliyinə işarə. Əgər o, azadlığa buraxılsa, müsəlmanlara zərər dəyəcək: onların mövqeyi və vəziyyəti, müdafiə, sursat və sair ilə bağlı zəif yerlər barədə məlumat verə bilər. Səfirlər isə fərqlidirlər, onlara zərər vermək olmaz (xüsusilə, öldürmək), çünki onlar sülhə və əmin əmanlığa dəvət edirlər. Bu, İslamın gözəlliyinin göstəricisidir.

(٤١٠) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم سَرِيَّةً إِلَى نَجْدٍ، فَخَرَجْتُ فِيهَا، فَأَصَبْنَا إِبِلًا وَغَنَمًا، فَبَلَّغْتُ سُهْمَانَنَا اثْنِي عَشَرَ بَعِيرًا، وَنَفَلْنَا رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم بَعِيرًا بَعِيرًا.

410. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم Nəcdə, bir hərbi dəstə göndərdi və mən də onlarla birlikdə çıxdım. Bizim qənimətlərimiz, dəvə və qoyunlar oldu və hər birimizin payı on iki dəvə etdi. Sonra Allahın Rəsulu صلى الله عليه وسلم hər birimizə bir dəvə də əlavə etdi” (əl-Buxari 4338 və Muslim 1749).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Düşməni zəiflətmək üçün kiçik dəstələr göndərməlidir. Və bunu elə etmək lazımdır ki, hücum qəfil olsun, əgər hökmdar bunda bir fayda görürsə, [çünki şəriətdə bütün hərbi hərəkətlər yalnız hökmdarın və ya onun təyin etdiyi sərkərdənin göstərişi ilə həyata keçirilir].

2. Döyüşdə iştirak edənlərə, qənimətlərin icazəli olması. Bu, Muhamməd صلى الله عليه وسلم ümmətinin fərqləndirici əlamətidir [çünki keçmiş ümmətlərə, döyüş qənimətlərini mənimsəmək qadağan idi].

3. Hərbi dəstə müstəqil olmalıdır [yəni hökmdarın onları göndərdiyi yaşayış məntəqəsindən müstəqil olaraq irəliləməlidir], əsas ordudan ayrılmış bir hissə kimi deyil. Bu halda, ələ keçirdikləri bütün qənimətləri götürürlər, bu da onların mülkiyyətinə çevrilir.

4. Hökmdar [baş komandan] bunu faydalı hesab edərsə, əsas qənimətlərin əlavə artırılmasına icazə verilir. Bu əlavə dövlət xəzinəsinə daxil olan, beşdə bir hissəsindən verilir. Digər alimlər hesab edirlər ki, əsas qənimətlərdən mükafat vermək olar.

(٤١١) وَعَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِذَا جَمَعَ اللَّهُ الْأَوَّلِينَ وَالْآخِرِينَ، يُرْفَعُ لِكُلِّ غَادِرٍ لِيَوَاءٍ، فَيُقَالُ: هَذِهِ غَدْرَةُ فُلَانٍ بِنِ فُلَانٍ».

411. Abdullah ibn Ömərđən (Allah ondan və atasından razı olsun) rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurdu: **“Allah, ilk və axır nəsilləri, bir yera toplayacağı zaman** [yəni qiyamət günü dirildəcəyi vaxt], **hər bir xainin üzərində, bir bayraq¹ qoyulacaq, sonra deyəcəklər** [yaxud bayraqda yazılacaqdır]: **“Bu, filankəsin oğlu filankəsin xəyanətidir”** (əl-Buxari 6177 və Muslim 1735).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Müsəlmanların, atəşkəs və ya hər hansı bir hücum etməmə, müqaviləsi bağladıqları şəxslərə qarşı, xainlik etmək qadağandır. Baş verə biləcək, ən pis xəyanət, ordu sərkərdəsinin xəyanətidir, çünki onun bu hərəkəti, İslama aid ediləcək, bununla da İslamın parlaq simasını təhrif edəcək və insanları ondan uzaqlaşdıracaq. Başqasının xəyanət etdiyi haldan fərqli olaraq, çünki bu, yalnız onunla əlaqəli olacaq. Əgər baş komandanla, kafirlər arasında barışıq müqaviləsi olsa, lakin onların ona əməl etməyəcəyindən qorxarsa, onları müqaviləni pozmaq barədə xəbərdar etməlidir. Necə ki, Uca Allah buyurur: **«Əgər (müqavilə bağladığın) bir tayfanın, xəyanət etməsindən qorxsan, sən də eynilə müqaviləni pozduğunu onlara bildir! Şübhəsiz ki, Allah xainləri sevməz.»** ("Ənfal" surəsi 58-ci ayə).

2. Hədis, xəyanətin hər bir şəkildə özünü göstərməsi barədə xəbərdarlıq edir, yəni bir insanın qanını [canını], namusunu, malını və ya gizli sirlərini, sənə əmanət etməsindən asılı olmayaraq, hər bir şey. Əgər ona xəyanət etsəniz, dürüstlüyünüz və etibarlılığınızla bağlı onun gözləntilərini doğrultmamış, xəyanətkar kimi davranırsınız.

---

¹ Muslimin versiyalarından birində deyilir ki, bu bayraq xainlərin dal deşiyinə və ya yaxınlığında sancacaqlar.

3. Xəyanət edən şəxs üçün bu, Qiyamət günü dəhşətli bir rüsvayçılıq və zillətə çevrilər. Çünki o, bu dünyada xəyanətini gizlədə bilər, amma Qiyamət günü niyyətinin qarşılığını alacaq və rüsvayçılıqla cəzalandırılacaqdır. Axı bu, ən pis xəyanətdir: sənə güvənənlərə qarşı xəyanət etmək, axı Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم buyurmuşdur: **“Sənə xəyanət edənlərə, sən xainlik etmə”** (Əbu Davud, 3534).

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

4. Xəyanət edən, atasını rüsvay edir. Çünki Qiyamət günü bütün insanların qarşısında: “Bu, filankəsin oğlu filankəsin xəyanətidir” deyəcəklər. Ona görə də övladlarınızı elə tərbiyə etməlisiniz ki, onlar heç vaxt başqalarını aldatmasınlar, xainlik etməsinlər.

5. Bu, insanların din məsələlərində təvəkkül etdiyi və onların ümidlərini doğrultmayan, öyrənməkdən, elmi yaymaqdan və öyrətməkdən çəkinən, elm tələbəsinə də aiddir. Hələ üstəlik, o tələbə, öz istəklərinə uyaraq, sözləri və əməlləri ilə insanlar arasında çaşqınlıq yaratmağa, insanları həqiqi şəriət elmini yayanlardan uzaqlaşdırmağa başlayır.

(٤١٢) وَعَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً وُجِدَتْ فِي بَعْضِ مَغَازِي النَّبِيِّ ﷺ مَقْتُولَةً، فَأَنْكَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَتْلَ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ.

412. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbərin ﷺ, hərbi yürüşlərinin birində, öldürülmüş bir qadın tapıldı, və o zaman Peyğəmbər ﷺ qadınların və uşaqların öldürülməsini qadağan etdi. (əl-Buxari 3015 və Muslim 1744).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. O kəslərə qarşı savaşa açmaq olar ki, — hansılar ki, kafirlərdən olan müsəlmanlara qarşı vuruşan kişilərdirlər.

2. Müsəlmanlara qarşı vuruşmayan qadınlara, uşaqlara, qocalara və [başqa dinlərə mənsub olan] kilsə işçilərinə qarşı döyüşmək olmaz. Çünki, İslama dəvət edənlərə qarşı çıxan, kafirlərdən gələn zərəri, aradan qaldırmaq üçün, müharibə şəriət ilə qanuniləşdirilmişdir. Müsəlmanlara qarşı müharibədə, öz bilikləri ilə kömək edənlərlə yanaşı, hərbiçilər arasında qadınlar və qocalar da varsa, onlarla döyüşürlər və onları öldürürlər. Qadınları və uşaqları, döyüşçülərdən ayırmaq mümkün olmayan, kütləvi, məhvəddici silahlarından istifadə etmək, zərurəti yaranarsa, bu zaman, belə bir vəziyyətdə baş komandan mümkün nəticələri nəzərə alır və belə silahlardan istifadənin zərər və ya faydasını əsas götürərək, əsaslandırılmış qərar qəbul edir.

(٤١٣) عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه أَنَّ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ عَوْفٍ وَالزُّبَيْرَ ابْنَ الْعَوَّامِ
شَكِيَا الْقَمَلَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فِي غَزْوَةِ لُهُمَا، فَرَخَّصَ لَهُمَا فِي قَمِيصِ الْحَرِيرِ،
فَرَأَيْتَهُ عَلَيْهِمَا.

413. Ənəs ibn Malikin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur: “Hərbi yürüşlərin birində, Əbdürrəhman ibn ‘Avf və Zübeyr ibn ‘Avvam (Allah onların hər ikisindən razı olsun) Allahın Rəsuluna صلی الله علیه وسلم bit¹ dişləməsindən şikayət etdilər, və o zaman Peyğəmbər صلی الله علیه وسلم, onların ikisinə ipək köynək geyinməyə icazə verdi. Sonra mən onların belə köynək geyindiyini gördüm” (əl-Buxari 2920 və Muslim 2076).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Onların ikisinə icazə verdi” kəlməsindən belə bir fayda çıxarıyıq ki, ipək kişilərə haramdır [ancaq əgər insan oxşar vəziyyətə düşməzsə].

2. Zərurət olduğu halda, kişilərə ipək geyinməyə icazə verilir, məsələn, qaşınmanın müalicəsində və ya həşərat [bit, taxtabiti və sair.] dişləməsinə qarşı. Üstəlik, bəzi alimlər, kafirlərdən üstün olduqlarını və onlara qarşı üstünlüyü [müharibədə icazə verildiyi üçün], həm də güc və qüdrətlərini göstərmək üçün döyüş zamanı, ipəyin geyinilməsinə icazə vermişlər, çünki bunda bir fayda var, məsələn, düşmənin alçaldılması. Beləliklə, bu, digər hədislərdə qeyd olunan haramdan istisnadır.

¹ Mühüm bir qeyd: insanlar bu cür hədisləri oxuyarkən heç bir halda özlərinə, səhabələr haqqında pis düşünməyə imkan verməməlidirlər ki, onlar natəmiz insanlar idilər. Çünkü insanların çoxları, səhabələrin hərbi döyüşlərdə hərəkət etdiyi çətin şərtləri və hərbi yürüşlərin nə qədər çəkdiyi günlərin sayını bilmirlər. İslamın buyurduğu paklığa, ən gözəl şəkildə ilk olaraq riayət edənlər onlar idi və bu cür əmrlərdə etinasızlıq və səhlənkarlıqdan uzaq idilər.

(٤١٤) عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضي الله عنه قَالَ: كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ، مِمَّا لَمْ يُوجِبِ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ، وَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ خَالِصًا، فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَغْزِلُ نَفَقَةَ أَهْلِهِ سَنَةً، ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي الْكُرَاعِ وَالسَّلَاحِ عُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ ﷻ.

414. Ömər ibn Xəttab (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bənu ən-Nadir, yəhudi qəbiləsinin mülkü Allah tərəfindən, Öz elçisinə verilmişdir¹, çünki müsəlmanlar buna görə, atlarını və dəvələrini çapmalı olmadılar. Bu mülk, tamamilə yalnız Allah Rəsuluna صلى الله عليه وسلم məxsus idi [yəni dövlət xəzinəsinə gədirdi]. Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم bunun bir hissəsini, zövcələrinin illik ehtiyacları üçün ayırırdı, qalanını isə Allah yolunda döyüslərə hazırlaşaraq, atlara və silahlara xərcləyirdi” (əl-Buxari 2904 və Muslim 1757).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Bənu ən-Nadir qəbiləsinin mülkü, müsəlmanların ümumi ehtiyaclarına [yəni xəzinəyə] gedən qənimətlər kateqoriyasından ["soyuq" qənimətlər adlanan) olmuşdur, çünki onlar bunu asanlıqla və müsəlmanların adətən döyüslərdə gördükləri çətinliklər olmadan əldə etdilər. Buna görə də, kafirlərin, müsəlmanlardan qorxaraq və ya müəyyən mal, cizyə və ya torpaq vergisini ödəməyi, öhdələrinə götürdükləri müqavilə əsasında, tərک etdikləri hər hansı bir mal, bütün bunlar müsəlmanların xəzinəsinə daxil olur.

2. Bu mülkün müəyyən hissəsi hökmdarın və onun ailəsinin saxlanması üçün ayrılır.

3. Hökmdar, müsəlmanların xəzinəsinə və “soyuq” qənimətlərin bölüşdürülməsini idarə etməli, malı yaxşı və faydalı işlərə, ən vacibindən başlayaraq, daha sonra daha az əhəmiyyət kəsb edənə və sairələrə xərcləməli. Hər zaman, ilk öncə ən vacib şeyə sərf olunmalıdır.

¹ “əl-fay” — müsəlmanların döyüşmədən, kafirlərdən ələ keçirdikləri maldır.

4. Gələcək üçün [ehtiyatda] ərzaq ehtiyatı saxlamağa icazə verilir. Bu, Uca Allaha olan tƏvəkkül ilə ziddiyyət təşkil etmir, çünki Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم tƏvəkkül edənlərin ən yaxşısıdır, lakin buna baxmayaraq, o, ailənin saxlanması üçün bir il qabaqcadan azuqə ayırdı.

(٤١٥) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه قَالَ: أَجْرَى النَّبِيُّ ﷺ مَا ضُمِّرَ مِنَ الْخَيْلِ مِنَ الْحَفِيَاءِ، إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ، وَأَجْرَى مَا لَمْ يُضْمَرَ مِنَ الثَّنِيَّةِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ.

قَالَ ابْنُ عُمَرَ: وَكُنْتُ فِيْمَنْ أَجْرَى.

* قَالَ سُفْيَانُ: مِنَ الْحَفِيَاءِ إِلَى ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ خَمْسَةُ أَمْيَالٍ أَوْ سِتَّةٌ، وَمَنْ ثَنِيَّةِ الْوَدَاعِ إِلَى مَسْجِدِ بَنِي زُرَيْقٍ مِيلٌ.

415. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم, əl-Xafya deyilən yerdən, Saniyətül-Vəda deyilən yerə kimi, təlimli atlar¹ ilə at yarışları keçirilsin, və əs-Saniyatdan [həmin yerin keçidindən] Bəni-Züreyk məscidinə qədər, təlimsiz atlarla yarış keçirməyi əmr etdi.” İbn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Mən, bu at yarışında iştirak edənlərdən biri idim” (əl-Buxari 420 və Muslim 1870).

Süfyan (Allah ona rəhmət etsin) demişdir: “Xəfyadan, Səniyyətul-Vədaya qədər olan məsafə, təxminən beş-altı mil, əs-Səniyatdan, Bəni-Züreyk məscidinə qədər isə bir mildir”.

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hərbi sənətin və hərbi əməliyyatların aparılması ilə bağlı hər hansı elmlərin öyrənilməsi qanuniləşdirilir, eləcə də düşmənlə üz-üzə gəlməyə hazır olmaq üçün məşq və təlimlər. Hər dövrün öz silahları və öz hərbi döyüş obyektləri, eləcə də təlimə müxtəlif yanaşmaları olduğu üçün, hazırlıqlar və təlimlər, insanın yaşadığı dövrə görə dəyişir.

¹ Bunlar yaxşı bəslənmiş və sonra formaya düşənə qədər, yem rasionu tədricən azaldılmış atlardır. Bu, idmançıların “qurudulması” kimidir. Təlimsiz atlar, daha çox çəkisi və az dözümlü olması ilə seçilirdi.

2. Bu yarışların mükafatlı və ya mükafatsız keçirilməsi ehtimalı var. Hər halda bu icazəlidir, mükafat almaq, qumar oyunlarının bir növü olsa da belə, çünki bu [cihada] hazırlığın böyük faydası var. Şəriət hökmü buyurur: “Əgər fayda, zərərdən çox olarsa və o qədər çox olar ki, zərər artıq əhəmiyyətsiz olar, o zaman bu zərərin edilməsi bağışlanar”.

3. Bu, təkcə at yarışları ilə məhdudlaşmır. Bura, düşməyə qarşı müharibədə, kömək edən hər şey daxildir [silah, nəqliyyat vasitələri və sair]. Buna görə də, qalibə mükafat verməyə icazə verilir, necə ki, hədisdə qeyd olunur: «**Yay ilə ox atmaq, həmçinin at və dəvə yarışından başqa heç bir şeydə mükafat** [yəni mərc və hədiyyə] **yoxdur**». Bu, əksər alimlərin fikridir. Şeyxül-İslam İbn Teymiyyə, buna hərbi işlərlə bağlı elmləri [yəni yarışmaları] əlavə edərək, buna mərc etməyə və mükafat almağa icazə verdi, çünki bu həmçinin cihad hazırlığına səbəb olur. [Bəzi alimlər, o cümlədən Şeyx əl-Albani, belə hesab edirdilər ki, dini yarışlarda, mükafatlar üçün iştirak edəcək, insanlar yetişdirmək lazım deyil, çünki hər şeyi yalnız Allahu Təalə rızası üçün etmək lazımdır. Digər alimlər, bunu böyüklər üçün haram, uşaqlar üçün isə icazəli hesab edirlər, çünki onlarda dini şüur hələ formalaşmayıb. Böyüklərə gəlincə, qadağa, Allah rızası üçün edilməli olan şeylərlə, dünya işlərinə nail olmalarının icazəli olmaması ilə əlaqədardır, çünki bu, bir növ şirkdir. Allah daha yaxşı bilir.]

4. *Cihad* aparmaq üçün vacib olan, enerji verən və bədəni gücləndirən bu və digər fəzilətli idman növləri, düzgün niyyət olduğu halda, qanuni və arzu olunandır, çünki ibadət növlərindən biri kimi sayılırlar. Biz, indiki gənclərin, futbol və sairə [xüsusilə kompüter oyunları] kimi, yararsız bir idman növü ilə məşğul olduqları, azdırıcı şeylər haqqında susuruq. Bunları oynamaqla, insan nə təcrübə qazanır, nə də bilik əldə edir, bunlar bir yana, vaxtını itirib, vacib işləri tərk edir, həmçinin insanların malını haqsız yerə yeyir.

5. Əgər at və ya dəvə üzərində yarışlar və ya silahdan atış və sair təşkil olunarsa, bunun üçün hədəflər qoymaq icazəlidir [yəni finiş və hədəf]. Buna görə də Peyğəmbər ﷺ, təlimli atlar üçün, təxminən altı mil, təlimsiz atlar üçün isə bir mil məsafə təyin etmişdir.

(٤١٦) وَعَنْهُ قَالَ: عُرِضْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ يَوْمَ أُحُدٍ وَأَنَا ابْنُ أَرْبَعِ عَشْرَةَ، فَلَمْ يُجِزْنِي، وَعُرِضْتُ عَلَيْهِ يَوْمَ الْخَنْدَقِ وَأَنَا ابْنُ خَمْسِ عَشْرَةَ، فَأَجَازَنِي.

416. Abdullah ibn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: “Uhud döyüşü günü, mənə Rəsulullah صلی اللہ علیہ وسلم təqdim etdilər — onda on dörd yaşım var idi və o, mənim döyüşdə iştirak etməyimə icazə vermədi. Sonra Xəndək döyüşü günü, on beş yaşım olanda mənə ona təqdim etdilər və o, döyüşdə iştirak etməyimə icazə verdi” (əl-Buxari 2664 və Muslim 1868).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Uhud döyüşü hicrətin üçüncü ilində, Xəndək döyüşü isə hicri beşinci ildə [Xəndəkdə] baş verdi. Uhud döyüşü olanda, İbn Ömər (Allah ondan və atasından razı olsun) on dörd yaşına var idi, yəni azyaşlı idi, ona görə də Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم onun döyüşə bilməyəcəyini düşündü. Xəndək döyüş zamanı İbn Ömər təxminən 16 yaşına var idi və o, yetkin, döyüş qabiliyyətinə malik sayılırdı. Buna görə də Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم ona birinci döyüşdə iştirak etməyə icazə vermədi, amma ikinci döyüşdə icazə verdi.

2. Yetkinlik, on beş yaşına çatdıqda [hicri-qəməri təqviminə görə] və ya bu yaşdan əvvəl baş verir, əgər gecələr pollusiya olursa yaxud qasıqda tük əmələ gəlibsə — cinsiyyət orqanının ətrafında qaba tüklərin böyüməsi. Bu, oğlan uşağına aiddir. Qızların yetkinlik yaşına çatmasına gəlincə, onlar başqa bir xüsusiyyəti ilə seçilirlər — menstruasiya dövrünün başlaması onların yetkinlik əlamətidir.

3. Baş komandan və ya hökmdar əsgərləri yoxlamalı və silahlarını yoxlamalıdır, çünki bu, hücum zamanı yaxşı döyüş hazırlığını təmin edir. Bu, hökmdarın malik olmalı olduğu qətiyyətdən asılıdır.

Döyüşmək qabiliyyəti olmayanları, məsələn, zəifləri, xəstələri, hayküyçü olanları evə göndərməlidir. Bundan əlavə komandan, silah və digər hərbi texnikaya yenidən baxmalı, döyüş üçün yararsız olanları ləğv etməli və başqaları ilə təchiz etməlidir. Bu və digər səbəblərdən o, ordunun döyüş hazırlığına nəzarət etməlidir.

(٤١٧) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَسَمَ فِي النَّفْلِ، لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ، وَلِلرَّجُلِ سَهْمًا.

417. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu صلى الله عليه وسلم, qənimətləri bölüşdürərkən, ata — iki pay, onun üzərində döyüşən atlıya isə bir pay ayırırdı (əl-Buxari 2863 və Muslim 1762).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. “Ən-nəfəl” qənimətlərin əlavə hissəsidir ki, onu paylayanda, hökmdar əsas paylara əlavə edir. Uca Allah buyurur: "Səndən qənimətlər haqqında soruşurlar. De: **“Qənimətlər Allaha və Peyğəmbərə məxsusdur.”** (“Ənfal” surəsi 1-ci ayə). Bu ayədə də, hədisdə olduğu kimi, əsas qənimətlər (əl-ğanimə) nəzərdə tutulur. Hökmdar, qənimətlərin əsas payına əlavə olaraq (hansı ki, hərbi yürüş iştirakçıları almalıdır) bir əlavə ayırır. Bu hədisdə əsas qənimətlər (əl-ğanimə) nəzərdə tutulur.

2. Atlıya, qənimətlərdən üç pay ayrılır: biri onun üçün, ikisi isə atı üçün. Piyada və ya at sürməyənlərin hamısı, məsələn, eşşək, dəvə və ya qatır və sair, üzərində olanlara bir pay ayrılır. [Və bu sözlərin Şeyx Bassamın fikri olduğunu, yoxsa alimlər arasında ixtilaf olduğunu Allah daha yaxşı bilir].

3. Qənimətlərin əlavə payının bölüşdürülməsi, döyüşdə hər bir iştirakçının müəyyən edilmiş payının qənimətlərindən, çıxarılmasından sonra baş verir. [Yəni, döyüşün hər bir iştirakçısı, qənimətlərdən öz payını aldıqdan və onun beşdə biri xəzinəyə ayrıldıqdan sonra hökmdarın özü mükafat alanların, gətirdiyi fayda əsasında bu əlavəni verir. Bu halda paylar, şəxsdən şəxsə görə bərabər olmaya bilər].

(٤١٨) وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُنْفِلُ بَعْضَ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ
خَاصَّةً، سِوَى قَسَمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ.

418. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allah Rəsulu ﷺ bəzən bəzi hərbi hissələrə, onların bütövlükdə ordu ilə bölüşdürükləri paydan əlavə, qənimət payı da verirdi (ə- Buxari 3135 və Muslim 1750).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Əlavə pay, *mücahidlərin* əsas payına əlavə olaraq, hökmdarın fayda və ədalət əsasında verdiyi qərara uyğun olaraq verilən paydır. İbn Dəqiq əl-İd dedi: "Hədisdə hökmdarın, əmlakın daha faydalı olacağı istiqamətdə bölüşdürülməsi hüququna malik olduğuna işarə var ..." [və bu, xəvariclərlə *əhli-sünnə* arasındakı əsas fərkdir, çünki xəvariclər Peyğəmbərin ﷺ dövründən bəri, bunun əleyhinə olublar və İslamın — bərabərlik dini olduğunu iddia edirlər, *əhli-sünnə* isə İslamın — ədalət dini olduğuna inanırlar].

2. Ordunun müəyyən hissəsinə və ya fərqlənmiş bölmələrə, əsas paydan artıq, qənimət payının, əlavə olaraq ayrılması lazımdır, əgər bu həvəsləndirmək və ya hər hansı digər fayda əldə etmək üçün edilirsə.

3. Peyğəmbərin ﷺ əməli dəlildir ki, əgər onların ilkin niyyəti, Allah kəlamını ucaltmaq və özlərini təhlükəyə atmaq üçün, döyüşmək idisə, onların ixtisaslarına təsir etməmiş və Allah yanında mükafatlarını azaltmamışdır.

4. İbn Daqiq, əl-İd "İhkamül-əhkam"da (4/244) demişdir: "Bu hədis əməldə ixtisasın göstərilməsi məsələləri ilə bağlıdır və buna başqa niyyət və məqsədlər əlavə olunarsa, zərər verə bilən və ya bilməyənlərdir. Bu çox incə məsələdir. Bunun *cihad* mövzusu ilə necə əlaqəsi ola bilər və niyə döyüşçülərə qənimətdən əlavə pay verilir? Bu, onları bu yolda daha da əzmkarlığa və çalışqanlığa sövq etmək üçün edilir. Bəli, bu, Allah rızası

uğrunda döyüşün məqsədinə təsir edə bilər. Lakin Allah Rəsulunun ﷺ məsələsində, bunun onlara heç bir zərəri yox idi, çünki Rəsulullah ﷺ özü belə etmişdi. Bu dəlildir ki, əgər insanın ibadətdən kənar məqsəd və niyyətləri varsa, bu onun ixlasına təsir etmir və buna heç bir şübhə yoxdur. Ancaq çətinlik, niyyətə zərər verə biləcək, xarici amili müəyyən etməyə kömək edən, aydın sərhədlərin müəyyən edilməsindədir, hansı ki, səmimiyyətin özünü göstərməsinə mane ola bilər və ya əksinə, qarşısını almayıb heç bir təsir göstərmədən əlavə ola bilər. Bu, toxunduğumuz bir çox başqa məsələlərin yaranmasına səbəb olur. [Qeyd etmək lazımdır ki, səhabələr bu həyatda, əlavə savabın nə zaman niyyətə zərər verdiyi və nə zaman zərər vermədiyi sərhədləri, aydın bilirdilər, çünki onlar Peyğəmbərin ﷺ şagirdləri idilər.

Bütün bunlardan belə başa düşürük ki, Peyğəmbər ﷺ öz dəvətinə cihadla başlamamış, qəlblərin təmizlənməsi, dinin tərbiyəsi və öyrədilməsi ilə başlamışdır. Buna görə də cihad kimi böyük ibadətlərin, şirkə çevrilməməsinə, işlərin puç olmamasına böyük diqqət yetirmişdir. Allah bizi bundan qorusun! Bu, bizim üçün böyük bir dərstdir, onun sayəsində biz ilk növbədə, haradan başlayacağımızı və ümməti necə tərbiyə edəcəyimizi bilirik — bu, *tövhid* və *ixlas*dır. Bu mövzu, Ərbəin ən-Nəvəidə ətraflı tədqiq edilmişdir.

Əs-Səni “əl-Udda” (4/539)-da demişdir: “Alimlər, həm həcc, həm də ticarət etmək istəyərkən, həcc niyyətini birləşdirib, onun əsnasında ticarətlə məşğul olmağın caiz olması barədə yekdil fikirdədirlər. Bu barədə Uca Allahın kəlamı nazil edilmişdir: **“(Həcc mövsümündə) Rəbbinizdən gələcək bir lütf (qazanc) axtarmağınız sizə günah deyildir.”** (“Bəqərə” surəsi 198-ci ayə), bunu daha aydın Uca Allahın bu kəlamları göstərir: **«Onlardan eləsi də var ki: “Ey Rəbbimiz, bizə dünyada da, axirətdə də gözəl nemətlər bəxş” deyər»** (“Bəqərə” surəsi 201-ci ayə). Əgər insan bu yolla şöhrət qazanmaq istəyirdisə, bu, dəhşətlidir. Əgər ilkin niyyəti, yalnız Allah rızası üçün bir iş görmək olubsa və sonradan onun təriflənməyə başlanması xoşuna gəlibsə, bunun eybi yoxdur. [Başqa sözlə desək, əgər bir şəxs, əsasən, Uca Allahın rızası üçün bir iş görübsə, lakin eyni zamanda, başqaları tərəfindən tərifləndiyi halda, o məmnun olubsa, o zaman heç bir problem yoxdur, çünki Peyğəmbər ﷺ bu cür tərifləri, bir müsəlman üçün, biraz erkən gəlmiş, xeyirli bir xəbər, müjdə adlandırmışdır. Əsas odur ki, bu cür təriflər, insanın sonradan daha çox təriflənmək üçün,

yaxşı işlər görməyə başlamasına səbəb olmamalıdır. Belə olan halda, onun niyyəti pozular.] Bu mövzu “Ədəbul-Müfrad”da geniş müzakirə olunub.

(٤١٩) عَنْ أَبِي مُوسَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ رضي الله عنه أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا».

419. Əbu Musa Abdullah ibn Qeys əl-Əşarinin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Peyğəmbər صلی اللہ علیہ وسلم dedi: **“Hər kim, biza qarşı silah qaldırarsa, bizdən deyildir** [böyük günah işlətmişdir]” (əl-Buxari 7071 və Muslim 100).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hökmdarlara qarşı çıxmaq, hətta onlardan məzəmmətli bir şey gəlsə belə, onlar öz imansızlıqlarını açıq-aşkar göstərməyincə qadağandır. Onlara qarşı çıxmaq, qan tökülməsinə, günahsız insanların öldürülməsinə və qorxudulmasına gətirib çıxaracaq, onlar dincliyini və təhlükəsizliyini itirəcək, ictimai asayiş pozulacaq — bütün bunlar hökmdarın törətdiyi pislərdən qat-qat pisdir.

2. Əgər hökmdarın etdiyi pislərə baxmayaraq onun əleyhinə çıxmaq qadağandırsa, bəs düz yola və ədalətə riayət edən hökmdara itaət etmək haqqında nə deməli?!

3. Müsəlmanlara qarşı silah və ya buna bənzər, hər hansı bir şeyi [çubuq kimi] qaldırmaqla, hətta zarafatla da olsa belə, onları qorxutmaq qadağandır.

(٤٢٠) عَنْ أَبِي مُوسَى رضي الله عنه قَالَ: سَأَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الرَّجُلِ يُقَاتِلُ شَجَاعَةً، وَيُقَاتِلُ حَمِيَّةً، وَيُقَاتِلُ رِيَاءً، أَيُّ ذَلِكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا، فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ».

420. Əbu Musa (Allah ondan razı olsun) demişdir: “Bir dəfə Rəsulullahdan صلی اللہ علیہ وسلم cəsarətinə görə vuruşan, vətəni və ya xalqı üçün, qəzəbin təsiri altında, vuruşan və ya nümayiş üçün döyüşən, bir şəxs haqqında soruşuldu – bunlardan hansı Allah yolundadır? Buna, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم belə cavab verdi: **“Kim, Allahın kəlamının hər şeydən üstün olması uğrunda vuruşarsa, o, Böyük və Qüdrətli Allahın yolundadır”** (əl-Buxari 123 və Muslim 1904).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Saleh və ya pis işin əsası, niyyətdir. Niyyyət, hər bir işin əsasıdır (təməlidir).

2. Buna görə də, kim nümayiş üçün və ya qəzəbinə görə, yaxud şücaət göstərmək və ya başqa dünyəvi məqsədlərə çatmaq üçün, kafirlərlə vuruşarsa, o, Allah yolunda vuruşanlardan deyildir.

3. Allah yolunda [sözlə və ya əməllə] cihad edən o kəsdir ki, tövhid hər şeydən üstün olsun deyə, yalnız Allahın kəlamını ucaltmaq üçün vuruşur.

4. Əgər bir kəsin, Allah kəlamını ucaltmaq niyyətinə, qənimət əldə etmək niyyəti əlavə olunarsa, o, Allah yolunda olanlardan sayılırmı?

- Ət-Təbəri demişdir: “Əgər alimlərin çoxunun dediyi kimi, qənimət əldə etmək niyyəti, Allahın kəlamını ucaltmaq üçün, onun ilkin, saleh niyyətindən sonra ortaya çıxsın, ona heç bir zərər olmaz. Bu, insanın, Allaha ibadət etmək və ya Ona yaxınlaşmaq üçün, etdiyi bütün əməllərə aiddir.
- Uca Allah buyurur: **"Rəbbinizdən gələcək bir lütf (qazanc) axtarmağınız, sizə günah deyildir."** ("Bəqərə" surəsi 198-ci ayə), Həcc səfəri zamanı, ticarət etmək nəzərdə tutulur.
- Səhabələr (Allah onların hamısından razı olsun) Bədr günü döyüşə gedəndə, niyyətləri Qüreyş karvanını ələ keçirmək idi [baxmayaraq

ki, bu mülk səhabələrə məxsus idi, lakin müşriklər onlardan alınmışdılar]. O zaman, Uca Allah buyurdu: **"Siz, silahsız dəstənin, sizin olmasını arzulayırdınız."** ("Ənfal" surəsi 7-ci ayə).

5. İslam ziyarətgahlarını düşmənlərdən qorumaq — belə bir döyüşdə öldürülən şəxs şəhiddir. Necə ki, Peyğəmbər صلى الله عليه وسلم buyurur: **"Malını müdafiə edərək ölən, şəhid olar..."**.

Bu hədisin digər faydaları bunlardır:

6. Fiziki və ya informasiya mübarizəsi aparan, məsələn, haqsız yerə incidildiyinə görə, qəzəbdən internetdə bloq yazan şəxs və ölkəsi və ya xalqı üçün qəzəblə döyüşən şəxs kimi, Allahu Təalə yolunda *mücahid* deyildir. Ona görə də, belə bloqerlər səmimi olsaydılar, onlara Əbunə olan minlərlə insanın olmasından istifadə edərək, onlara *tövhid* haqqında danışar, şirkdən çəkindirərdilər. Amma onlarda belə videolar yoxdur, *tövhidə* dəvətlər, *tövhid* və *şirkə* bağlı məsələlərə aydınlıq yoxdur. Özlərinin belə biliyi olmasa belə, dəvətdə iştirak edənləri reklam edə bilərdilər. Ona görə də belə insanlar, Allah yolunda *mücahid* adlandırılmağa layiq deyillər. Allahu Təalə onları həm bu dünyada, həm də axirətdə zəlil edə bilər. Uca Allahdan rəhmət və belə bir aqibətdən xilas olunmağı diləyirik!

Qulların azad edilməsi haqqında kitab

كِتَابُ الْعِتْقِ

“Əl-itq” sözünün leksik mənası: “Ataqa” felindən əmələ gəlmişdir – azad olmaq, bu da birdən götürülən, hamıdan qabağ finiş xəttinə ilk çatan atı ifadə etmək üçün işlənir. “Ataqa” feli, uçmağı öyrəndikdən sonra, sərbəst buraxılan və yuvasını tərk edən cücə haqqında danışarkən işlədilir. Beləliklə, qul da azadlıq əldə etdikdə, istədiyi yerə gedir.

“Əl-’itq” sözünün şəriət mənası qulun köləlikdən azad edilməsidir. Bunun dəlili Quran, Sünnə və icmanın yekdil rəyidir.

Allahın kitabına gəlincə, Allahu Təalə buyurur: «...**mömin bir qul azad etməlidir**» (“Nisa” surəsi 92-ci ayə).

Sünnəyə gəldikdə isə, burada çoxlu dəlillər var. Məsələn, əl-Buxari və Muslimin iki “Səhih”ində Əbu Hureyrədən (Allah ondan razı olsun) Peyğəmbərin ﷺ belə dediyini rəvayət edən hədis: **“Hər kim mömin bir qulu azad edərsə, Allah onun bədəninin hər bir üzvünü, qula azadlıq verənin bədəninin hər bir üzvünü, və hətta [qulun] cinsi orqanı əvəzində, azad edənin cinsi orqanını cəhənnəm odundan xilas edər ”** (əl-Buxari 6715 və Muslim 1509), eləcə də bu fəsildə veriləcək digər hədislər.

Ümmət yekdilliklə deyir ki, qul azad etmək, həm səhih bir hərəkət, həm də insanı Allaha yaxınlaşdıran bir əməldir.

Burada, tədqiq olunacaq, araşdırılmalı olunacaq iki şey var. Birincisi, kölə azad etməyin fəziləti haqqında, ikincisi isə qul azad etmək məsələsi ilə bağlı, İslamın tutduğu mövqedir.

Bunun fəzilətinə gəlicə, yuxarıda qeyd olunan səhih hədis və ət-Tirmizinin [1547 nömrəli] Əbu Umamə və digər səhabələrdən nəql etdiyi hədis kifayət edir ki, Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Hər hansı bir müsəlman, müsəlman bir qul azad edərsə, bu, onun üçün Cəhənnəmdən qurtuluş olar”**. Qulların azad edilməsinə təşviq edən çoxlu sayda hədis və kəlamlar vardır.

Uca Allah qulun azad edilməsini, kəffarənin birinci növü etmişdir ki, bunun sayəsində insan günahlarının, səhvlərinin və müxtəlif xətələrinin bağışlanmasını əldə etmiş, və həmçinin də onun etdiyi yaxşı əmələ bərabər olan, böyük bir savab qazanmışdır. Bir müsəlmanı, başqasının mülkü olduğu halda, qul olmaqdan azad etməkdən gözəl xeyirxahlıq yoxdur. Azadlıq, hansı ki, bununla o, öz insan təbiətinə qayıtdı, [istədikləri kimi] idarə olunan, heyvan kimi olduqdan sonra. Ona görə də, qul azad edən şəxs Allahdan mükafatını alır və ən gözəl mükafat da Uca Allahdadır!

İkinci araşdırılacaq şeyə gəlicə, bəzi İslam düşmənləri, İslam şəriətinin köləliklə bağlı müddələrinin, cəhalət olduğunu iddia edirlər. Ona görə də, biz İslamda və digər dinlərdə köləlik məsələsinin, hansı yeri tutduğunu aydınlaşdırmaq, və həmçinin İslamın bu hadisə ilə bağlı mövqeyini qısaca izah etmək istəyirik, çünki bura bu barədə ətraflı danışmaq yeri deyil. Köləlik İslama xas deyil, [çünki köləlik ondan əvvəl və sonra mövcud idi], o, dünyanın hər yerində geniş yayılmışdı. Bu, Farslar, Romalılar, Babillilər, Yunanlar arasında qurulmuş bir fenomen idi. Platon da, Aristotel də öz yazılarında bu

barədə danışmışlar. Onlar hesab edirdilər ki, insan müxtəlif səbəblərdən qul ola bilər, istər müharibə, əsirlik, insan oğurluğu, hətta valideynlər tərəfindən uşağın satılması, eləcə də təhkimçilik özü də, köləliyin növlərindən biri idi. Onlar qullara nifrətlə baxır, onları ən alçaldıcı və ağır işi görməyə məcbur edirdilər. Hətta ən qədim mütəfəkkirlərdən olan Aristotel belə hesab edirdi ki, əgər qul ölürsə, onun gələcək həyatında, istər Cənnətdə, istərsə də Cəhənnəmdə heç bir payı yoxdur, ki, onlar heyvan kimidirlər. Eləcə də Firon əhli kimi, hansı ki, Bəni-İsrail qövmünü o qədər alçaq şəkildə əsarət altına aldı ki, onların kişilərini öldürüb qadınlarını sağ qoymağa başladılar. Amerikanın fəthindən sonra, onun yerli əhalisinə ən pis şəkildə rəftar edən avropalılar kimi. Bu, bütün səbəb və nəticələri ilə birlikdə köləlikdir və İslamın gəlişindən xeyli əvvəl yayılmışdı. Qeyd olunan faktlar, onların törətdikləri pisləklərin yalnız kiçik bir hissəsidir.

İslamda yer alan köləliyə nəzər salmaq:

Birincisi, İslam insanın qul olmaq yollarını ciddi şəkildə məhdudlaşdırmışdır. İslam insanların əsas etibarilə azad olduğunu və kölə ola bilməyəcəyini bəyan edir, bir səbəb istisna olmaqla: əgər onlar əsir düşsələr – və bu ancaq müsəlmanlara qarşı döyüşən kafirlər ola bilər. Bundan əlavə, sərkərdə yalnız köləliyə uyğun olan əsirləri seçməli və ya düşmənlərə fidyə verməyi təklif etməli və ya bunun hər kəsə hansı fayda gətirəcəyindən asılı olaraq, onları fidyə almadan azad etməlidir. Köləliyə haqq qazandıran yeganə səbəb budur, o səhih mətnlərdə qeyd olunur, üstəlik sağlam düşüncəyə uyğundur. Kim mənim əqidəmin və dəvətimin yayılmasına maneə yaradarsa, kim mənim azadlığımı məhdudlaşdırmaq istəyərsə, kim mənə üsyan edib mənimlə döyüşürsə, mənim düşmənçiliyim belələrinin qarşılığı olacaq və mən də onunla vuruşacam ki, mənim və dəvətimin önündə yol açıq olsun. İslamda, insanı kölə etməyin, mümkün olmasının yeganə səbəbi budur, başqa cəmiyyətlərdə olduğu kimi quldurluq, soyğunçuluq, azad insanları kölə etmək üçün satmaqla deyil.

İkincisi, İslam qullara qarşı mehriban olmağı və onlara rəğbət bəsləməyi əmr edir, üstəlik, qulun üzərinə onu yoran yükü yükləyənləri hədələyir. Peyğəmbər ﷺ buyurur: **“Qullarınız barəsində Allahdan qorxun”** (əhməd 3/117, İbn Macə 2697). O həmçinin buyurmuşdur: **“Qulu yedizdirmək, geyindirmək və gücü çatmayan işləri ona yükləməmək gərəkdir”** (Muslim 1662).

Üstəlik, İslam, qulların məqamını, ağasının qardaşı adlandıracaq qədər yüksəltdi. Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Həqiqətən, onlar sizin qardaşlarınız və Allahın sizə ixtiyar verdiyi qullarıdır. Qardaşı [qul nəzərdə tutulur] onun ixtiyarındadırsa, öz yediyi nədirsə, onları da onunla yedizdirməli və özünün geyindiği [paltarı] nədirsə, onları da onunla geyindirməlidir. Onları gücləri çatmayan işlərlə yükləməməlisiniz və bunu etsəniz, onların ağır işlərində onlara kömək edin”** (əl-Buxari 2545 və Muslim 1661). İslam dini onlara ləyaqətlə rəftar etməyi əmr etməklə, onların məqamlarını yüksəltdi ki, onlar öz aşağı mövqelərini hiss etməsinlər. Bu haqda Peyğəmbər ﷺ buyurdu: **“Sizdən heç kimsə: “Mənim qulum və mənim köləm deməsin, çünki hamınız Allahın qullarıdır, qadınlarınızın hamısı — Allahın qullarıdır, lakin “Oğlum və qızım” [deyə] xitab edin”** (əl-Buxari 2552 və Muslim 2249). Çünki İslamda insana, həm bu dünyada, həm də axirətdə hörmətli münasibətin meyarı onun nəsil-nəcabəti və nəcib mənşəyi deyil, bərabərliyi və mənəvi dəyəridir: **“Allah yanında sizin ən dəyərliniz ən təqvalı olanınızdır”** ("Hucurat" surəsi 13-cü ayə).

Azad olunan insanların çoxu, [yəni keçmiş qullar] öz bilik və qüdrətləri sayəsində keçmiş ağalarının yüksəlmədiyi bir şəkildə yüksəldilər. Onlar ordulara rəhbərlik edir, xalqları idarə edirdilər, məhkəmələri idarə edirdilər və onları ucaldan digər şərəfli işlərlə məşğul olurdular. Eyni zamanda, şəriət onları əsarət zəncirini qırmağa təşviq etməyə başlayanda, qul mövqeyini yüksəltdi. Şəriət buna təşviq edərək, cəhənnəm odundan qurtuluş və cənnətdə uğur vəd etdi və yuxarıda bu haqda bir az bəhs etdik. Sonra şəriət qulun azad edilməsini zəruri edən, bir sıra səbəblər müəyyən etdi. Onların bəziləri məcburi, bəziləri isə könüllü idi.

İnsanı kölə azad etməyə məcbur edən səbəblər bunlardır:

1. Əgər sahibi, bir qulu yaralayarsa [və ya şikəst edərsə] onu dərhal azad etməlidir. Hədislərin birində deyilir ki, sahibi öz qulunun burnunu kəsəndə, Peyğəmbər ﷺ buyurur: **“Get, sən azadsan.”** O zaman o soruşdu: “Ey Allahın Rəsulu ﷺ, mən kimin azad etdiyi insanam?” O cavab verdi: **“Allahın və Rəsulunun azad etdiyi”** (Əbu Davud 4519, İbn Macə 2680).

2. Əgər kimsə, qulun öz hissəsini azad edərsə, o, qula tam azadlıq vermək üçün, qulun digər sahiblərinə paylarını verməli idi [yəni onu onlardan geri almalıdır]. [Əvvəllər bir neçə nəfərin birgə qul alması kimi bir adət var idi.] Hədisdə deyilir: **“Əgər bir şəxs başqaları ilə birgə sahib olduğu quldan, öz payını azad edərsə, bu qulu ədalətlə qiymətləndirmək lazımdır, bundan sonra həmin şəxs onların paylarını, şəriklərinə ödəməli və quluna azadlıq verməlidir”** (əl-Buxari 2522).

3. Əgər bir şəxs, qul alıbsa, sonra onun qohumu olduğunu bilsə, Peyğəmbərin صلى الله عليه وسلم hədisində deyildiyi kimi, onu azad etməyə borcludur: **“Əgər bir kimsə, [haramlıq sərhədlərində olan – məhrəm] qohumu qul kimi aldə etsə, onu azad etməlidir”** (Əbu Davud 3949, İbn Macə 2524 və s.).

Bunlar, insanı öz qulunu azad etməyə məcbur edən və onun üzərində hakimiyyətdən məhrum edən, məcburedici səbəblərdir. Onlar bu məsələdə şəriətin mövqeyinə və qulların azad edilməsi haqqında fərmanın effektivliyinə işarə edirlər ki, buna görə də insanın azad etmək və ya azad etməmək seçimi yoxdur və necə ki, onun bu qulu, özünə geri qaytarmaq imkanı yoxdur. Şəriət, hər şeydən əvvəl, qulun azad edilməsinin and içməkdən qurtuluş və ya müəyyən günahların kəffarəsi olacağını müəyyən etmişdir. Üstəlik, qul azad etmək kəffarənin ən birinci növüdür, məsələn, ramazan ayının haram vaxtında, arvadı ilə yaxınlıq etdiyinə görə və ya kişinin arvadına dediyi "Sən mənim üçün ana kimisən" sözlərinə görə, sonra da onunla yaxın olmaq istədiyinə görə və ya qətl törədən zaman.

Böyüklük, şərəf və bərabərlik dini

Bundan sonra, avropalılar və onları təqlid edənlər İslam şəriətində, köləliklə bağlı müddəaların olmasında necə ittiham edib, azadlıq və insan haqları deyə qışqıra bilərlər?! Xalqları əsarət altına alan, bütöv millətləri zəlil edən, onları öz torpağında köləyə çevirən, onların malını yeyən, evlərini özlərinə halal edənlər! Onlar başlarını necə qaldırırlar?! Əhalinin bəzi üzvlərinə qullardan da pis rəftar edənlər! İslamda elan edilən bərabərlik ilə Amerikada qaradəriliyə qarşı son zamanlara qədər, rəftar arasında nə qədər böyük fərq var, onları heyvan kimi hesab edərək hətta məktəbə getməyi, hər hansı vəzifə tutmağı qadağan edərək. İslam öz mülayimliyi və mərhəməti ilə,

avropalıların gizli həbsxanalarında, hərbi əsirlərlə etdikləri işlərdən nə qədər uzaqdır! Bir tərəfdən sosial statusundan, dinindən və milli mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, bütün insanların öz hüquq və vəzifələri olan vahid bir cəmiyyət olduğunu iddia edən mərhəmətli İslam dövləti ilə, digər tərəfdən Fransanın öz ölkəsində və öz torpaqlarında Əlcəzairin azad vətəndaşları ilə etdikləri cinayətlə, arasında nə böyük fərq var!

Ona görə də, onların dediklərinin hamısı yalandır! [Bankdan borc alanları, qullara çevirən bank sistemi kimi. İnsan bankdan kredit götürür, sonra əslində borcunu qaytarmaq üçün bu bankda işləyir, bank isə borc alana dəstək vermir: onu nə mənzillə, nə yeməklə, nə paltarla təmin edir. Bundan əlavə, insan bankın ondan girov olaraq qoyduğu əmlakı əlindən alması qorxusu ilə daim yaşayır. Bu, şəriətdə qurulmuş sistemdən nə qədər fərqlidir.]

Və bütün bunlardan sonra demək istərdim ki, İslamı “islah edən”, “dirildən” hər kəsin düşünmək vaxtı çatmayıbmı ki, gözlərindən pərdəni götürüb İslamı qərəzsiz və düşünülmüş şəkildə öyrənməyə üz tutsunlar və İslamda insanların həm indi, həm də gələcəkdə, sadə insan səadətinə yiyələnməsinə nə qədər diqqət yetirildiyini öyrənsinlər. Allahım, Öz dininə və ona dəvət və islah edənlərə kömək et!

(٤٢١) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَنْ أَعْتَقَ شُرْكَاءَ لَهُ فِي عَبْدٍ، فَكَانَ لَهُ مَالٌ يَبْلُغُ ثَمَنَ الْعَبْدِ، قَوْمَ عَلَيْهِ قِيمَةٌ عَدْلٍ، فَأَعْطَى شُرْكَاءَهُ حِصَصَهُمْ، وَعَتَقَ عَلَيْهِ الْعَبْدَ، وَإِلَّا فَقَدْ عَتَقَ مِنْهُ مَا عَتَقَ».

421. Abdullah ibn Ömər in (Allah ondan və atasından razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلی اللہ علیہ وسلم buyurur: "**Kim** [kiminləsə birgə satın aldığı] **qulun bütöv dəyərinin məbləğə malik olduğu halda, quldan yalnız öz payını azad edərsə, o zaman ədalətli hesablama edərək, öz şəriklərinə, onların paylarına bərabər miqdarda, pul verməli və qulu [tamamilə] azad etməlidir.** [Əgər onların paylarına uyğun olaraq, şəriklərə qaytarmaq üçün kifayət qədər pulu yoxdursa], **qul öz payına uyğun olaraq [qismən] azad edilir**" (əl-Buxari 2522 və Muslim 1501).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Kölə və ya kənizi, ortağ pay kimi əldə edib, sahib olmaq icazəlidir, [amma heç kəsə onunla cinsi yaxınlıq etmək icazəli deyil, yalnız onunla evlənəndən başqa].

2. Əgər kimsə, şərikli sahib olduğu bir quldan, öz payını azad etsə, o zaman bütün digər paylar mütləq azad edilməlidir, yəni qul tam azadlıq almalıdır, əgər pulu ödəyən şəxsin, ortağ sahiblərlə hesablaşmaq imkanı varsa, qulun payları, ədalətli qiymətləndirilməli və onlara qaytarılmalıdır.

3. Əgər, qula şərikli sahib olan, öz payını azad etmiş şəxsin, digər şəriklərə paylarını ödəmək üçün, kifayət qədər məbləği yoxdursa, şəriklər tərəfindən, qulun yalnız bu, verilmiş bir hissəsi azad sayılır. Bəzi alimlər iddia edirlər ki, qul azad edilməlidir, lakin qulun bütün sahiblərinə, paylarını ödəməsi üçün, özünün işləməsi şərti ilə. Gördüyünüz kimi, bu məsələdə ixtilaf var [amma daha düzgün fikir odur ki, qul özünü azad edə bilsin deyə, işə göndərilir və ən doğrusunu Allah bilir].

4. Əgər bir qulun şəriklərindən biri, onu azad etsə, onda qul, digər ortağ sahiblərdən, onlara həmin qulun ədalətli dəyəri ödənilmədikcə, onlardan

asılıdır. [Məsələn: Əgər iki nəfər, dəyəri on min olan bir qula sahib olarsa, amma onlardan biri qulun öz hissəsini azad etmək qərarına gəlir və o birinə yeddi mini ödəyir, o zaman qul üç mindən asılı qalır, beş, altı və sair yox].

5. Şəriətin, qulların azad edilməsinə təşviq etdiyinə işarə.

(٤٢٢) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم قَالَ: «مَنْ أَعْتَقَ شَقِيصاً مِنْ مَمْلُوكٍ، فَعَلَيْهِ خَلَاصُهُ فِي مَالِهِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ، قَوْمَ الْمَمْلُوكِ قِيَمَةً عَدْلٍ، ثُمَّ اسْتُسْعِيَ غَيْرَ مَشْقُوقٍ عَلَيْهِ».

422. Əbu Hureyrənin (Allah ondan razı olsun) sözlərindən rəvayət olunur ki, Allahın Peyğəmbəri صلى الله عليه وسلم buyurur: **“Kim öz qulundan, öz payını azad etsə, onu öz mal-dövləti ilə tamamilə azad etməlidir. Əgər onda, tələb olunan məbləğ yoxdursa, qulun dəyərini ədalətli hesablayaraq, [çatışmayan məbləğin qalanını, qazanmaq üçün qul işləməyə göndərilir ki, özünü geri ala bilsin,] lakin ona çətinlik yaratmaq lazım deyil”** (əl-Buxari 2492 və Muslim 1503).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

Bu hədisin mənası, əvvəlki hədisə bənzəyir, lakin burda bir əlavə var ki, əgər onu azad edən şəxs, bütün məbləği birdən, qulun bütün şəriklərinə ödəyə bilməsə, qul işə göndərilir.

1. O kəs ki, qulu öz payına uyğun olaraq, bir qul azad edərsə, və əgər qulun bütün pulunu ödəmək üçün, lazımlı miqdarda pulu olarsa, o zaman bütün şəriklərə, paylarına görə ödəməyə borcludur.

2. Əgər, mülkiyyətində şərikli qulu olan, öz payını azad edən şəxs, şərikləri ilə hesablaşmaq və qulu tamamilə azad etmək üçün pulu olmasa, qul yenə də azad olur. Lakin ondan tələb olunur ki, əskik olan pulu özü qazanıb, digər sahiblərinə qaytarsın və buna nail olması üçün ona çətinlik yaratmaq olmaz. Ona görə də, qulu hansı işlərə göndərmək lazım olduğunu, nə qədər iş yerinə yetirə biləcəyini, nə qədər vaxta lazımlı miqdarda pulu qazanacağını və sair şeyləri bilmək üçün, mütəxəssislərlə əlaqə saxlamaq lazımdır.

3. İlk baxışda, bu və əvvəlki hədisdə, qulun tam azad olub-olmaması ilə bağlı, ixtilaf var. [İxtilaf bu sözlər səbəbilə yaranıb: **“O, pul qazanmaq üçün göndərilir, lakin ona çətinlik yaratmaq lazım deyil”** — məsələ budur ki,

bunlar Allah Rəsulunun ﷺ sözləridir, yoxsa bu, rəvayətçilərin təfsiridir? İmamlar, əl-Buxari və Muslim hesab edirdilər ki, bunlar Allah Rəsulunun ﷺ sözləridirlər].

[Qul satışı «əl-mudabbar» haqqında fəsil]

بَابُ بَيْعِ الْمُدَبَّرِ

"əl-mudabbar" — quldur. Niyə belə bir adı var? Çünki onun, azadlığa çıxması, sahibinin ömrünün sonu [ərəbcə "dubur" sözü] ilə bağlıdır. "əl-mudabbar" anlayışı "ət-tədbir" sözündən gəlir, leksik mənası, işin nəticəsindən asılı olaraq, məsələyə baxılmasıdır. [Beləliklə, "əl-mudabbar" — o quldur ki, sahibi ölümündən sonra, qulun azad olacağına dair şərt qoymuş və ya vəd etmiş və ya vəsiyyəət qoymuşdur].

(٤٢٣) عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضي الله عنه قَالَ: دَبَّرَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ غُلَامًا لَهُ.
 * وَفِي لَفْظٍ: بَلَغَ النَّبِيُّ ﷺ أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِهِ أَعْتَقَ غُلَامًا لَهُ عَنْ دُبْرٍ،
 لَمْ يَكُنْ لَهُ مَالٌ غَيْرُهُ، فَبَاعَهُ بِثَمَانِمِائَةِ دِرْهَمٍ، ثُمَّ أَرْسَلَ ثَمَنَهُ إِلَيْهِ.

423. Cabir ibn 'Abdullah (Allah ondan və atasından razı olsun) demişdir: "Ənsarlardan bir nəfər, öldükdən sonra, qulunun azadlığa çıxacağına qərar vermişdi" (əl-Buxari 2141 və Muslim 997).

Hədisin başqa bir versiyasında deyilir: “Peyğəmbərə صلی اللہ علیہ وسلم xəbər verildi ki, səhabələrdən biri, quluna onun ölümündən sonra, azadlıq əldə edəcəyini vəd etmişdir, bu quldan başqa isə, onun heç bir malı yox idi. O zaman, o vəfat etdikdən sonra, Allah Rəsulu صلی اللہ علیہ وسلم onun qulunu səkkiz yüz dirhəmə satdı və bu məbləği mərhumun ailəsinə göndərdi ki, onlar heç bir şeyə ehtiyac duymasınlar və dilənməsinlər]” (əl-Buxari 6947 və Muslim 997).

Hədisdən əldə edilən faydalar:

1. Hədisdə, sahibinin quluna, onun [yəni sahibinin] ölümündən sonra azadlıq əldə etməsinə dair, söz verməsinin, icazəli olduğuna işarə var - bütün alimlər, bu məsələdə yekdildirlər.

2. Qul sahibinə icazə verilir ki, öləndən sonra qula azadlığı vəd edə bilər, ancaq bir şərtlə ki, qulun qiyməti, sahibin malının üçdə birindən çox olmasın, nəinki bütün malından. Çünki bu *hökm* şəriətdə, yalnız vəsiyyət edənin ölümündən sonra, yerinə yetirilən vəsiyyət /*vəsiyyə*/ qərarına bənzəyir, eləcə də belə bir qulun azad edilməsi, yalnız vəsiyyət edənin ölümündən sonra yerinə yetirilir. Və bu, əksər alimlərin *məzhəbidir*.

3. Belə bir qulu, ehtiyac olduqda, məsələn, mərhumun borcu olduqda və ya ailəsinin müəyyən xərclərə ehtiyacı olduqda, satmaq olar. İmamlar əş-Şafii və Əhməd, hətta bir şəxs, quluna azadlıq vəd etsə belə, bu hədisi dəlil kimi göstərərək buna icazə vermişlər. Onlar bunu ticarətin, bir növü hesab edirdilər və buna görə də istənilən vəziyyətə aiddir, əgər vəsiyyətnamə ilə

müqayisə edilərsə, hansı ki, orada artıq yazılmış şeydən imtina etməyə icazə verilir, çünki insan sadəcə fikrini dəyişə bilər.

4. İnsanın ruzi genişliyindən məhrum olması halında (yəni kasıbdırsa) özünün və insanın himayə etməsi lazım olan şəxslərin istifadəsi üçün, xüsusilə onların buna haqqı varsa, əmlak saxlamaq daha yaxşı həll yolu və ilk növbəlidir. Malını istənilən müstəhəb ibadətə sərf etmək lazım deyil, hətta bu sədəqə və ya kölə azad etmək və sair olarsa. Allahın geniş ruzi verdiyi şəxs, Allah yolunda xərcləmək üçün qarşısındakı bütün imkanlardan istifadə etməlidir. Necə ki, Allahu Təalə buyurur: "**Malınızdan (Allah yolunda) nə infaq etsəniz, (əvəzi) sizə tam ödəniləcək və siz əsla haqsızlığa məruz qalmayacaqsınız.**" ("Bəqərə" surəsi 272-ci ayə).

Allahın lütfü ilə bu kitabı tamamladıq! Uca Allahdan bu işi qəbul etməsini, həm üzərində işləyənlərə, həm də gələcəkdə bu elmi dinləyən, oxuyan və yayan hər kəs üçün bərəkətli və faydalı olmasını diləyirik!

Peyğəmbərimiz Muhəmmədə صلى الله عليه وسلم, onun ailəsinə və səhabələrinə və onlara ən gözəl şəkildə tabe olanların hamısına salavat və salam olsun! Və yekunda — aləmlərin Rəbbi olan Allaha həmd olsun!

MÜNDƏRİCAT

HİSSƏ 1. İBADƏT

TƏMİZLƏNMƏ HAQQINDA KITAB	5
<i>1-ci Fəsil ayaq yoluna getmək və yuyunmaq haqqında</i>	<i>29</i>
<i>2-ci Fəsil misvak haqqında</i>	<i>40</i>
<i>3-cü Fəsil xoflara məsh çəkmək barədə</i>	<i>49</i>
<i>4-cü Fəsil məzi, (şəhvət zamanı çıxan yaxma) və digərləri haqqında</i>	<i>53</i>
<i>5-ci Fəsil cənabət halında olan birinin qüsl alması haqqında</i>	<i>63</i>
<i>6-cı Fəsil torpaqla paklanma /təyəmmüm/ haqqında</i>	<i>79</i>
<i>7-ci Fəsil menstruasiya (heyz) haqqında</i>	<i>87</i>
NAMAZ KITABI	95
<i>8-ci Fəsil namazların vaxtı ilə bağlı</i>	<i>95</i>
<i>9-cu Fəsil camaat namazının fəziləti və vacibliyi haqqında</i>	<i>120</i>
<i>10-cu Fəsil azan haqqında</i>	<i>132</i>
<i>11-ci Fəsil qibləyə tərəf çevrilmək</i>	<i>140</i>
<i>12-ci Fəsil namazda səflərin düzülməsi haqqında</i>	<i>147</i>
<i>13-cü Fəsil namazda imam haqqında</i>	<i>157</i>
<i>14-cü Fəsil peyğəmbərin ﷺ namazının təsviri</i>	<i>169</i>
<i>15-ci Fəsil rüku və səcdə edərkən sükunətə riayət edilməsinin vacibliyinə dair</i>	<i>196</i>
<i>16-cı Fəsil namazda Quran oxumaq haqqında</i>	<i>200</i>

<i>17-ci Fəsil "Bismi-İlāhi ər-Rəhman ər-Rəhim" kəlmələrinin namazda uca səslə deyilməməsi haqqında</i>	211
<i>18-ci Fəsil "səhv səcdəsi" haqqında</i>	214
<i>19-cu Fəsil namaz qılanın önündən keçmək haqqında</i>	221
<i>20-ci Fəsil namazla bağlı müxtəlif məsələləri özündə birləşdirən</i>	230
<i>21-ci Fəsil "təşəhhüd" haqqında</i>	246
<i>22-ci Fəsil "vitr" namazı haqqında</i>	257
<i>23-cü Fəsil namazı qıldıqdan sonra Allahı zikr etmək haqqında</i>	261
<i>24-cü Fəsil yolda /səfərdə/ olarkən namazların birləşdirilməsi haqqında</i>	272
<i>25-ci Fəsil yolda olarkən namazın qısaldılması haqqında</i>	274
<i>26-cı Fəsil cümə namazı haqqında</i>	277
<i>27-ci Fəsil iki bayram namazı haqqında</i>	291
<i>28-ci Fəsil ayın və ya günəşin tutulması /kusuf/ zamanı qılınan namaz haqqında</i>	303
<i>29-cu Fəsil yağış diləmək (istisqa) haqqında</i>	313
<i>30-cu Fəsil qorxu (xauf) halında qılınan namaz haqqında</i>	319
CANAZƏ HAQQINDA KİTAB	330
VACİB SƏDƏQƏ /ZƏKAT/ KİTABI	356
<i>1-ci Fəsil fitrə zəkati haqqında</i>	375
ORUC HAQQINDA KİTAB /SIYAM/	380
<i>1-ci Fəsil yolda oruc tutmaq və digər hökmlər haqqında</i>	396
<i>2-ci Fəsil ən yaxşı oruc və onun digər növləri haqqında</i>	415

<i>3-cü Fəsil Qədr gecəsi haqqında</i>	432
<i>4-cü Fəsil məsciddə etikaf etmək haqqında</i>	439
HƏCC HAQQINDA KİTAB	451
<i>1-ci Fəsil miqatlar haqqında</i>	453
<i>2-ci Fəsil ehram halında olan adam üçün nə geyinmək lazım olduğu haqqında</i>	459
<i>3-cü Fəsil kəffarə (fidyə) haqqında</i>	469
<i>4-cü Fəsil Məkkənin haram olması haqqında</i>	473
<i>5-ci Fəsil [əl-Həram ərazisində] öldürülməsi icazəli olduğu şeylər haqqında</i>	483
<i>6-cı Fəsil Məkkəyə və başqa yerlərə daxil olmaq haqqında</i>	486
<i>7-ci fəsil “ət-Təməttu” həcci haqqında</i>	499
<i>8-ci Fəsil qurban kəsmək /əl-hadi/ haqqında</i>	512
<i>9-cu Fəsil ehram halında olan şəxsin qüsl alması haqqında</i>	522
<i>10-cu Fəsil həcc niyyətini, ümrə niyyətinə dəyişdirilməsi haqqında</i>	527
<i>11-ci Fəsil ehramlı şəxsin, ehramlı olmayan ovçunun ovunu yeməsi haqqında</i>	550
HİSSƏ 2 İNSANLAR ARASINDA MÜNASİBƏT	558
TİCARƏT HAQQINDA KİTAB	560
<i>1-ci Fəsil qadağan olunmuş sövdələşmə növləri ilə bağlı qaydalara dair</i>	565
<i>2-ci Fəsil “əl-arayə” və digər mövzular haqqında</i>	583
<i>3-cü Fəsil “sələm” haqqında</i>	597

<i>4-cü Fəsil ticarətdə şərtlər /şurut/ haqqında</i>	601
<i>5-ci Fəsil səlām /riba/ və valyutanın valyutaya dəyişdirilməsi /sarf/ haqqında</i>	612
<i>6-cı Fəsil "girov" /ər-rəhn/ və digər münasibət növləri haqqında</i>	623
<i>7-ci Fəsil tapıntı /lukata/ haqqında</i>	653
<i>8-ci Fəsil vəsiyyətlər /vasayə/ haqqında</i>	657
<i>9-cu Fəsil miras haqqında (əl-fəraid)</i>	664
NİKAH HAQQINDA KİTAB	672
<i>[Evlənmək qadağan olunan qadınlar haqqında fəsil]</i>	680
<i>[Məsləhətləşmə və nikaha icazə tələbi haqqında fəsil]</i>	692
<i>[Üç dəfə boşanan qadın, başqa bir ərə getməmiş, əvvəlki ərinə qayıtmaması haqqında fəsil]</i>	695
<i>[Zövcəyə qarşı yaxşı münasibət haqqında fəsil]</i>	698
<i>[Yad qadınla tək qalmaqın qadağan olması haqqında fəsil]</i>	701
<i>[Nikah hədiyyəsi /sədaq/ haqqında fəsil]</i>	703
BOŞANMA HAQQINDA KİTAB	713
<i>1-ci Fəsil "Talaqdan sonrakı müddət" /iddə/ haqqında</i>	724
QARŞILIQLI LƏNƏT HAQQINDA KİTAB	736
<i>["Nəsilə aid edilməsi" haqqında fəsil]</i>	746
ANA SÜDÜ İLƏ YEDİZDIRMƏ HAQQINDA KİTAB	757

QISAS HAQQINDA KİTAB /ƏL-QİSAS/	768
CƏZALAR HAQQINDA KİTAB /ƏL-HUDUD/	796
<i>1-ci Fəsil oğurluğa görə cəza haqqında</i>	818
<i>[Cəzaların ləğvi üçün, şəfaət etməyin məzəmmət edilməsi və bunun qadağan olması haqqında fəsil]</i>	823
<i>2-ci Fəsil sərxoşedici içkilərin /xamr/ və şairlərin cəzası haqqında</i>	826
<i>Tərbiyə məqsədi ilə cəzalandırma /tə'zir/ haqqında fəsil</i>	828
ANDLAR VƏ VƏDLƏR KİTABI	830
<i>[Andlar fəslı]</i>	830
<i>1-ci Fəsil nəzir /nazr/ haqqında</i>	847
<i>2-ci Fəsil hakimlik haqqında /əl-qəda/</i>	858
QIDA HAQQINDA KİTAB /ƏL-ƏT'İMA/	875
<i>1- ci Fəsil ovçuluq haqqında /as-sayd/</i>	888
<i>2-ci Fəsil qurbanlar haqqında /əl-ədahi/</i>	902
İÇKİLƏR HAQQINDA KİTAB /ƏL-ƏŞRİBA/	905
GEYİM HAQQINDA KİTAB /ƏL-LİBAS/	912
/ƏL-CİHAD/ SƏY GÖSTƏRMƏK HAQQINDA KİTAB	923
QULLARIN AZAD EDİLMƏSİ HAQQINDA KİTAB	962
<i>[Qul satışı «əl-mudabbar» haqqında fəsil]</i>	972

تَنْبِيْهُ الْأَفْهَامِ
شَرْحُ
عَمَلِ الْأَحْكَامِ

